

# **Onderzoek naar de oorzaken van het faillissement van DSB Bank N.V.**

**Amsterdam, 19 juni 2012**

**curatoren**

**mr. R.J. Schimmelpenninck en mr. B.F.M. Knüppe**

Het auteursrecht ten aanzien van dit rapport inclusief de bijlagen berust bij de curatoren van DSB Bank. Publicatie of vermenigvuldiging van dit rapport is niet toegestaan zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de curatoren, p/a Houthoff Buruma U.A., Gustav Mahlerplein 50, 1082 MA Amsterdam. Vanzelfsprekend kan – met uitdrukkelijke bronvermelding – van het wettelijk citaatrecht gebruik gemaakt worden.



## Inhoudsopgave

1.1	INLEIDING.....	12
1.2	Doel, opzet en verantwoording van het onderzoek .....	12
1.3	Inhoud en opzet van het rapport.....	14
1.4	Afsluitende opmerkingen en disclaimer .....	14
2	HISTORIE EN ONTWIKKELING VAN DSB BANK EN DSB GROEP .....	15
2.1	Inleiding.....	15
	Algemeen .....	15
	Kenschets .....	15
2.2	Oprichting tot 2000 .....	15
2.3	Periode 2000-2005 .....	16
	Vergunning 2000 .....	16
	Voorgenomen beursgang en overnames in 2000 .....	16
	Periode 2000 - 2003 .....	17
	Voortraject vergunning grote bank 2003 - 2005.....	19
2.4	Periode 2005 - Aanvraag bankvergunning.....	21
	Optreden AFM.....	25
	Beheersing kredietrisico/Zorgplicht .....	26
	Resultaat interim-controle E&Y .....	26
	Vervolg vergunningaanvraag .....	27
2.5	Periode 2006 tot september 2007 .....	29
	Kredietrisico/zorgplicht .....	29
	Optreden DNB en AFM en reactie DSB Bank.....	29
	Heroriëntatie strategie DSB Bank .....	31
	Vertrek Ariëns .....	32
	Bevoegdheden RvC.....	33
	Interim-controle E&Y 2006.....	33
	Onderzoek adviesproces DSB Bank door PwC in 2006, onderzoek kredietverlening en vervolg optreden toezichthouders.....	34
	Fiscale eenheid .....	36
	Acquisities.....	36
	Uitkomsten controle E&Y over 2006 .....	36
	Heroriëntatie strategie .....	37
	Acquisities.....	38
	Onderzoek functioneren afdeling IAD.....	38
	Beleid voorzieningen kredieten .....	38
	Beleid liquiditeit en solvabiliteit en kapitaalstortingen .....	39
	Jaargesprek DNB, E&Y, RvB .....	39
	Klacht tegen AFM .....	39
	Begin kredietcrisis .....	39
2.6	Periode september 2007 tot einde 2008.....	42
	Instelling verhoogd toezicht en verkoop ENRA.....	42
	Fiscale eenheid .....	44
	Beleid voorzieningen kredieten.....	44

	Bevindingen interim-controle E&Y .....	44
	Vertrek Cornet en Van Dijk, 'stille' curator en benoeming Zalm .....	45
	Financiering DSB Beheer .....	47
	Aantreden Zalm als CFO .....	47
	Accountantscontrole .....	48
	Onderzoek beleggingsverzekeringen door de AFM .....	49
	Liquiditeit DSB Beheer .....	49
2.7	Periode 2008 .....	49
	Jaarplan 2008 .....	49
	Financiering DBS Beheer .....	50
	Toezicht AFM en DNB .....	50
	Subprime crisis wordt bankencrisis eind 2007, begin 2008 .....	52
	Vertrek De Jong, directeur Risk Management en Compliance Officer .....	52
	Perpetuals ter verbetering solvabiliteit .....	54
	Topman van het jaar.....	54
	Afstemming toezicht tussen DNB en AFM, onderzoek "Verantwoorde Woonlasten" .....	54
	Bevindingen E&Y 2007 .....	57
	Liquiditeit DSB Beheer .....	59
	Overschrijding limiet grote posities .....	59
	Dieptepunt kredietcrisis .....	59
	Corporate governance vervolg.....	60
	Ontwikkeling solvabiliteit en liquiditeit en jaarplan 2009 .....	61
	Compensatieplan .....	63
	Ontwikkelingen vanaf medio november 2008, vertrek Zalm.....	63
	Solvabiliteit en liquiditeit .....	67
	Accountantscontrole .....	67
	Project Tulip (ELQ).....	68
2.8	Periode januari - juli 2009 .....	69
	Vertrek Zalm en komst De Grave.....	69
	Vervolg Beleidskader financiële relatie DSB Beheer .....	70
	Dividendbesluit DSB Bank.....	72
	Kapitaalmarktfinanciering, nieuw verdienmodel, vertrek Buwalda.....	72
	Maart 2009 - Clicks4Sales, kredietovereenkomst DSB Beheer - lening van DSB Leven en DSB Schade .....	73
	Verscherping toezicht AFM.....	75
	Negatieve publiciteit en stop verkoop koopsopolissen.....	75
	April 2009 - Clicks4Sales en stresstest.....	77
	AZ kampioen .....	78
	Mei 2009 - Onderzoeken en boetes AFM, verdienmodel, vertrek De Grave .....	78
	Scherpe reactie DNB.....	81
	Balkenende: Scheringa voorbeeld .....	81
	Verdienmodel, vertrek De Grave en terugkeer Buwalda .....	82
	Geldleningovereenkomst DSB Beheer.....	83
	Juni 2009 - kritische DNB en RvC, onderzoek AFM .....	83
	Bespreking jaarrekening 2008 .....	84

2.9	Periode juli tot oktober - ingang noodregeling .....	88
	Verdienmodel, negatieve publiciteit en relatie DSB Beheer .....	88
	Projectgroep 'Homerus' .....	93
	DNB benadert E&Y .....	95
	Verdere ontwikkelingen in september 2009.....	96
	Eindfase .....	104
3	FINANCIËLE ONTWIKKELING DSB BANK 2005 - 2009 .....	120
3.1	Inleiding .....	120
	Wijzigingen in grondslagen waardering en resultaatbepaling .....	120
3.2	De ontwikkeling van de balans .....	122
	Ontwikkeling van de activa .....	123
	Ontwikkeling kredietportefeuille .....	125
	Ontwikkeling portefeuille hypotheek DSB Bank in vergelijking Nederlandse banken .....	126
	Ontwikkeling kredietproductie .....	126
	Bron: productierapportage 2005-2009.....	127
	Kredietvoorzieningen .....	127
	Financiering (funding) van DSB Bank .....	131
	Algemene voorzieningen .....	133
	Vermogen en solvabiliteit.....	134
	Opbrengsten algemeen .....	135
	Provisie-opbrengsten.....	136
	Rentemarge.....	138
	Samenhang verkoop verzekeringsproducten en verstrekking leningen.....	141
	Overige opbrengsten .....	144
	Waardeverandering financiële instrumenten .....	144
	Bedrijfslasten.....	145
	Genormaliseerde resultaten.....	145
3.3	Fiscale positie en bijzonderheden .....	146
4	GOVERNANCE, MANAGEMENT CONTROL EN INFORMATIE .....	148
4.1	Inleiding .....	148
	Corporate Governance .....	148
	Burgerlijk Wetboek .....	149
	Wet financieel toezicht.....	150
	Statuten en reglementen .....	151
	De Code Corporate Governance.....	151
4.2	Personeel, ondernemingsraad en structuurregime .....	153
4.3	Algemene vergadering van aandeelhouders.....	154
4.4	Raad van Bestuur .....	155
	Taken .....	155
	Benoeming en ontslag .....	155
	Bezetting en Portefeuilleverdeling.....	156
	Vergadering en besluitvorming .....	157
	Tegenstrijdig Belang.....	158
	Taken RvB op basis van het Bestuursreglement .....	161
4.5	Raad van Commissarissen.....	162

	Taken.....	162
	Benoeming en ontslag.....	162
	Bezetting.....	162
	Vergadering en besluitvorming.....	163
	Tegenstrijdig Belang.....	164
	Taken RvC op basis van het Commissarissenreglement.....	165
4.6	Audit & Compliance Committee.....	166
4.7	Commissies en Stafafdelingen.....	166
	Commissies: ALCO, Kredietrisico Commissie en CORC.....	166
	Stafafdelingen: Risk Management, Finance & Control, Treasury, Compliance, Juridische Zaken en de afdeling IAD.....	167
4.8	Invulling van Corporate Governance binnen DSB Bank.....	168
	Bezetting RvB.....	168
	Bezetting en functioneren stafafdelingen DSB Bank.....	170
	Beleids- en besluitvorming binnen DSB Bank.....	171
	Tegenstrijdig belang in de praktijk.....	173
	Verhouding tussen RvB en RvC.....	176
	Informatievoorziening aan RvC in het algemeen.....	177
	Betrokkenheid RvC bij mutaties binnen RvB.....	177
	Betrokkenheid RvC bij dividendbesluit februari 2009 en jaarrekening 2008.....	178
	Verhouding tussen RvB en ACC.....	178
	Besluitvorming, onderzoek en gang van zaken bij overnames.....	179
	Gang van zaken bij opmaken, bespreken, vaststelling en publicatie jaarrekeningen.....	182
5	FINANCIEEL BEHEER.....	184
5.1	Inleiding.....	184
5.2	Consumptieve en hypothecaire kredietverlening.....	184
	Organisatie kredietverlening.....	184
	Financiële ontwikkeling kredietverlening.....	185
5.3	Voorzieningen op hypothecaire en consumptieve leningen.....	187
	Acties DSB Bank om bestaande achterstanden te beheersen.....	192
	Lage dotatie aan de voorziening voor kredietrisico's 2008.....	194
5.4	Financiële verhoudingen en transacties binnen de DSB groep.....	196
	Kredietverlening aan DSB Beheer.....	201
	Totstandkoming van het krediet.....	202
	Zekerheden.....	203
	Leningovereenkomst van 28 mei 2009.....	203
	Verantwoordelijkheid voor kredietverlening aan DSB Bank binnen de RvB en RvC.....	204
	Grote posten regeling.....	204
5.5	Financiering (funding) DSB Bank.....	208
	Inleiding.....	208
	Ontwikkeling van de samenstelling van de gehanteerde mix in financieringsbronnen.....	209
	Ontwikkeling van de mismatch in looptijd van leningen en financiering.....	210
5.6	Liquiditeit van DSB Bank.....	212

5.7	Solvabiliteit DSB Bank .....	215
	Ontwikkeling BIS-ratio .....	215
	Norm voor de BIS-ratio .....	216
	Analyse van de ontwikkeling van de BIS-ratio .....	219
	Beleid DSB Bank t.a.v. de BIS-ratio .....	219
	Stresstest zomer 2009 .....	220
	Achtergestelde deposito's .....	220
5.8	Financiële planning en prognoses .....	222
	Organisatie van het planning en control proces .....	222
	Prognoses versus gerapporteerde financiële cijfers .....	223
5.9	Belastingpositie .....	224
	Fiscale eenheid met DSB Beheer .....	224
	Ontwikkeling fiscale resultaten FE Vpb Bank en FE Vpb Beheer .....	226
	Vpb-overeenkomsten met DSB Beheer .....	227
	Belastingpositie DSB Bank .....	228
	Geen voorziening voor fiscale geschilpunten .....	229
	Naheffingsaanslagen omzetbelasting Zwitserse vaste inrichting .....	229
	Naheffingsaanslag loonbelasting Aandelenplan .....	230
6	DIENSTVERLENING, KLACHTEN EN ZORGPLICHT .....	234
6.1	Inleiding .....	234
6.2	Diensten en de daarbij behorende producten .....	234
	Betaalrekeningen .....	234
	Spaarproducten .....	234
	Leningen aan klanten .....	235
	Verzekeringsproducten .....	235
	Beleggingsverzekeringen .....	236
	Effectenbelening .....	236
6.3	Marketing & sales .....	237
	Inleiding .....	237
	Verdienmodel .....	238
	Bonussen/incentives .....	240
	Marketingbeleid .....	243
6.4	Implementatie Wfd, klachten en klachtenafwikkeling .....	245
	Inleiding .....	245
	Implementatie Wfd .....	246
	Klachten en klachtenafwikkeling .....	249
	De periode tot 1 januari 2006 .....	249
	Klachten, klachtenprocedure, registratie en –afwikkeling in de periode vanaf 1 januari 2006 .....	251
	Algemeen .....	251
	2006 .....	252
	2007 .....	253
	2008 .....	255
	2009 .....	256
	Bevestiging in gespreksverslagen .....	260
6.5	Kredietverlening .....	262

	Acceptatienormen .....	262
	De periode tot 1 januari 2006 .....	262
	De periode vanaf 1 januari 2006 tot 1 januari 2009 .....	263
	Compliance rapportages inzake de naleving van acceptatieregels .....	275
6.6	Koopsompolissen .....	278
	Inleiding .....	278
6.7	Beleggingsverzekeringen .....	285
6.8	Effectenbelening (HWS) .....	292
	Klachtenafwikkeling .....	292
7	VERDIENMODEL DSB BANK .....	298
7.1	Inleiding .....	298
7.2	Heroriëntatie strategie DSB Bank .....	299
	Strategiesessies RvB in 2006 en 2007 .....	299
	Komst Zalm .....	300
	Voortgang en discussies businessplan en reorganisatieplan .....	304
	Effecten van het beleid op de resultatenontwikkeling .....	307
	De opbrengsten .....	307
	De kosten .....	309
	Resultaat voor belasting (genormaliseerd) .....	311
8	EXTERNE ACCOUNTANTSCONTROLE .....	314
8.1	Algemeen kader .....	314
	Controleopdrachten E&Y met betrekking tot DSB Bank .....	314
	Personele bezetting van de opdracht .....	315
	Accountantsverklaringen, rapportages en meldingen van E&Y .....	315
8.2	Contacten E&Y met de RvB en RvC van DSB Bank en de toezichthouders .....	317
	Contacten met de RvB en RvC van DSB Bank .....	317
	Contacten E&Y met de toezichthouders .....	319
8.3	Aanvraag bankvergunning en beoordeling AO/IC en naleving ROB .....	320
8.4	Beoordeling van waardering en presentatie vorderingen op DSB Beheer .....	321
	Afstemming controle DSB Bank met DSB Beheer .....	321
	Coördinatie controleaanpak DSB Bank/ DSB Beheer .....	322
	Informatie over de hoogte van de vordering op DSB Beheer .....	322
	Beoordeling risico oninbaarheid door E&Y .....	323
	Vestiging zekerheden met betrekking tot de aan DSB Beheer verstrekte financiering .....	328
8.5	Beoordeling en waardering vorderingen consumptief en hypothecair krediet .....	328
8.6	Beoordeling verdienmodel en continuïteit in 2009 .....	330
8.7	Beoordeling claims zorgplicht .....	333
	Wettelijke verplichtingen van de accountant .....	333
	Claims in verband met de effectenkredietverlening (HWS kredieten) .....	333
	Claims in verband met koopsompolissen ('Tros Radar claims') .....	335
9	TOEZICHTHOUDERS .....	338
9.1	Inleiding .....	338
9.2	Toezietskader .....	338
	Historische ontwikkelingen .....	338
	Vergunningverlening .....	339



	Toezicht op de naleving.....	341
	Handhavingsinstrumenten tot 2007.....	342
	Handhavingsinstrumenten vanaf 2007.....	344
9.3	Visie van DNB op het toezicht op DSB Bank.....	348
9.4	Het toezicht van DNB in de praktijk.....	351
	Algemeen.....	351
	Toezicht op de governance.....	352
	Toezicht op het kredietbedrijf.....	355
	Toezicht op de solvabiliteit.....	356
	Achtergestelde deposito's.....	358
	Grote postenregeling.....	359
	Toezicht op de liquiditeit van DSB Bank.....	360
	Vereiste omvang liquiditeitsbuffer.....	360
	Beperking ECB-faciliteit (additionele haircut) door DNB en de gevolgen.....	361
9.5	Visie van de AFM op toezicht op DSB Bank.....	363
9.6	Het toezicht van de AFM in de praktijk.....	364
	Reclame-uitingen.....	366
	HWS.....	370
	Implementatie Wfd (PwC-rapport).....	370
	Kredietverlening.....	371
	Beleggingsverzekeringen.....	373
	Feitenonderzoek Beleggingsverzekeringen.....	373
	Koopsompolissen.....	373
	Klachtenprocedure en klachtendossiers.....	375
9.7	Samenwerking DNB – AFM.....	375
	Juridisch kader samenwerking tussen DNB en de AFM.....	375
	Samenwerking tussen DNB en de AFM in de praktijk.....	376
10	SAMENVATTING EN CONCLUSIES.....	380
10.1	Inleiding.....	380
10.2	Samenvatting van de chronologie.....	381
10.3	Corporate Governance.....	394
	Invulling van Corporate Governance binnen DSB Bank.....	394
	(a) Samenstelling en functioneren van de RvB.....	394
	(b) Gebrekkige bezetting van diverse stafafdelingen.....	395
	(c) Gebrek aan transparante en evenwichtige besluitvorming.....	395
	(d) Onevenwichtige relatie tussen de RvB en RvC.....	396
10.4	Dienstverlening en zorgplicht.....	396
	Marketing & Sales.....	396
	Wfd, klachten en klachtenafwikkeling.....	397
	Kredietverlening.....	399
	Verzekeringen en koopsommen.....	400
	Beleggingsverzekeringen.....	401
	Effectenbeleningen.....	402
10.5	Accountantscontrole.....	403
10.6	Toezichthouders.....	405
	Prudentieel toezicht: DNB.....	405

Toezicht op de governance .....	406
Toezicht op het kredietbedrijf.....	407
Toezicht op de solvabiliteit .....	408
Toezicht op de liquiditeit van DSB Bank .....	409
Gedragstoezicht: AFM.....	410
10.7 Oorzaken van het faillissement van DSB Bank.....	411
Algemeen.....	411
Vergunningverlening in 2000 en 2005.....	411
De governance en organisatie .....	413
Belang van de klant.....	414
Het Verdienmodel.....	415
Relatie met DSB Beheer.....	416
Jaarrekeningen .....	417
Solvabiliteit en liquiditeit .....	418
Externe omstandigheden.....	419
Publiciteit .....	419
De haircut en liquiditeitsvangnet.....	420
Zachte landing.....	420



## 1 INLEIDING

### 1.1 Doel, opzet en verantwoording van het onderzoek

- 1.1.1 Op 12 oktober 2009 heeft de rechtbank Alkmaar, nevenzittingsplaats Amsterdam, op verzoek van DNB de noodregeling ingevolge artikel 3:160 Wft van toepassing verklaard op DSB Bank met benoeming van twee bewindvoerders. Op verzoek van de bewindvoerders heeft de rechtbank Alkmaar, nevenzittingsplaats Amsterdam, DSB Bank op 19 oktober 2009 failliet verklaard, onder intrekking van de noodregeling.
- 1.1.2 DSB Bank had op het moment van faillietverklaring ongeveer 150.000 leningen verstrekt aan haar klanten. Hiernaast had DSB Bank ongeveer 250.000 klanten met een vordering op de bank wegens een tegoed op een bank-, spaar-, deposito- of achtergestelde deposito rekening. Voor zover deze schuldeisers geen vergoeding ontvangen ingevolge het DGS, zijn zij schuldeiser in het faillissement. Ook de gezamenlijke banken die in het DGS participeren zijn (indirect) schuldeiser in het faillissement, tot het bedrag waarvoor DNB namens die banken de klanten van DSB Bank uitkeringen heeft gedaan. Belangrijke groepen van schuldeisers zijn verder wederpartijen bij handelstransacties en (oud-) klanten met een vordering wegens eventuele schending van de zorgplicht.
- 1.1.3 Het doel van het rapport dat voor u ligt is de omstandigheden die hebben geleid tot het faillissement van DSB Bank zo feitelijk mogelijk weer te geven. Curatoren zullen dit rapport met de commissie van schuldeisers en de rechter-commissaris bespreken om vervolgens te beslissen over mogelijke aansprakelijkheidsclaims die zij zouden kunnen instellen namens DSB Bank of namens de totaliteit van de schuldeisers. Curatoren rekenen het niet tot hun taak te onderzoeken of bepaalde individuele schuldeisers of andere stakeholders aansprakelijkheidsvorderingen kunnen instellen.
- 1.1.4 Curatoren hebben kennisgenomen van het rapport van de commissie van Onderzoek DSB Bank, Den Haag 23 juni 2010 (hierna: Rapport Scheltema). Dit onderzoek is uitgevoerd door een onafhankelijke onderzoekscommissie onder leiding van prof. mr. M. Scheltema, in opdracht van de Minister van Financiën. Deze opdracht is beschreven in een brief van de minister van 29 oktober 2009 aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.<sup>1</sup>
- 1.1.5 Curatoren hebben de commissie van Onderzoek DSB Bank toegestaan door haar gewenste informatie bij DSB Bank in te zien en met betrokken werknemers te spreken. De commissie benadrukt in haar rapport dat zij bij haar beoordeling niet de privaatrechtelijke aansprakelijkheidsnorm hanteert, maar een verdergaande norm, omschreven als: "*had het beter gekund*" en "*welke lessen zijn er voor de toekomst te trekken*"<sup>2</sup>. Het Rapport Scheltema bevat echter veel relevante informatie voor het onderzoek van Curatoren, vooral wanneer het gaat om informatie die deze commissie bij DNB en AFM kon inzien, voor zover deze informatie voor Curatoren niet toegankelijk is.

---

<sup>1</sup> De vraagstelling aan de Commissie Scheltema is later nader aangevuld. Zie verslag Algemeen Overleg, *Kamerstukken II 2009/10*, 31 371, nr. 285.

<sup>2</sup> Rapport Scheltema, p. 9

- 1.1.6 Curatoren baseren zich bij hun onderzoek primair op de binnen DSB Bank beschikbare bronnen en op de gesprekken die zij hebben gevoerd. Curatoren hebben onder meer de notulen van vergaderingen van de RvB en RvC, de jaarrekeningen, de management letters van accountants, de correspondentie met toezichthouders en vele andere schriftelijke en elektronische bronnen bestudeerd. Ook is de bedrijfseconomische gang van zaken binnen DSB Bank tegen de achtergrond van de ontwikkelingen in de sector onderzocht.
- 1.1.7 In het derde kwartaal van 2010 hebben Curatoren de eerste voorbereidingen getroffen voor het onderzoek. Curatoren hebben de informatie die zij ten kantore van DSB Bank hadden verzameld in een dataroom opgeslagen. Curatoren en medewerkers van Curatoren hebben vervolgens initieel feitenonderzoek verricht, hetgeen heeft geresulteerd in diverse overzichten en chronologieën. In het najaar van 2010 hebben Curatoren met alle betrokkenen, met uitzondering van de laatste bestuurders Scheringa, Van Goor, Linschoten, Buwalda en met uitzondering van E&Y, overeenstemming bereikt over een protocol, waarin de afspraken in verband met dit onderzoek zijn vastgelegd. In het protocol is onder meer de toegang tot de dataroom, de status van verslagen en werkdocumenten, de gang van zaken bij formele besprekingen met betrokkenen en de mogelijkheid om commentaar te leveren op het feitelijk deel van het rapport van Curatoren geregeld. Het protocol is opgenomen als bijlage 3.
- 1.1.8 Vervolgens hebben Curatoren gesproken met de personen vermeld in bijlage 4. Van ieder van deze gesprekken bestaat een geaccordeerd schriftelijk verslag. Curatoren hebben ook met de vier laatste bestuurders gesproken, nadat met hen aparte afspraken zijn gemaakt over de gang van zaken bij de gesprekken. Ook van deze gesprekken bestaan geaccordeerde verslagen. Ook met E&Y hebben Curatoren gesproken. Van dit gesprek bestaat tevens een geaccordeerd gespreksverslag.
- 1.1.9 Curatoren hebben de indruk dat alle betrokken partijen hebben meegewerkt aan het onderzoek. De meesten van hen hebben veel tijd besteed aan de beantwoording van de vragen van Curatoren. Ook de beide toezichthouders DNB en AFM hebben antwoord gegeven op de door Curatoren gestelde vragen. E&Y heeft echter slechts beperkt vragen willen beantwoorden die gericht zijn op de wijze waarop de jaarrekeningcontrole is uitgevoerd en heeft geen inzage gegeven in het controledossier. Ook heeft de accountant niet in willen gaan op de vraag van Curatoren welke documenten afkomstig van DSB Bank in het kader van de controle zijn bestudeerd.
- 1.1.10 In februari 2012 hebben Curatoren aan de formeel door hen gehoorde personen een concept van het feitelijk deel van het conceptrapport voor commentaar toegestuurd, waarin hun verklaring of betrokkenheid is verwerkt. Dit met uitzondering van Scheringa, Van Goor, Linschoten en Buwalda, de vier laatste bestuurders, die er geen prijs op stelden hiervan kennis te nemen. Na verwerking van het ontvangen commentaar en van nadere inzichten hebben Curatoren het rapport, dat thans voor u ligt, afgerond en van een samenvatting en conclusies voorzien.
- 1.1.11 Gelijktijdig met dit rapport verschijnt ook het rapport van het onderzoek van curatoren van DSB Beheer naar de oorzaken van dit faillissement. Aangezien DSB Beheer de (indirecte) eigenaar was van DSB Bank en er vele relaties bestonden tussen DSB

Bank, DSB Beheer en dochtermaatschappijen, dienen beide rapporten in samenhang te worden gelezen.

## **1.2 Inhoud en opzet van het rapport**

1.2.1 In hoofdstuk 2 wordt een chronologische beschrijving gegeven van de belangrijkste feiten die voor dit onderzoek relevant zijn. In de hoofdstukken die volgen behandelen Curatoren hetgeen in de periode 2005 - 2009 is gebeurd per onderwerp, waarbij delen uit de chronologie uitgebreid worden. In hoofdstuk 10 volgen de samenvatting en conclusies.

## **1.3 Afsluitende opmerkingen en disclaimer**

1.3.1 Bij het verdere onderzoek van Curatoren kan blijken dat onderdelen van dit verslag gecorrigeerd, gewijzigd of aangevuld moeten worden. Curatoren behouden zich ter zake alle rechten voor.

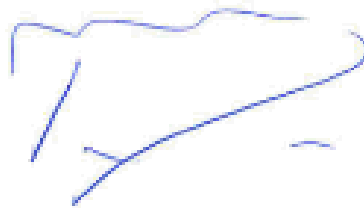
1.3.2 Aan de inhoud van dit rapport kunnen geen rechten jegens de boedel worden ontleend.

1.3.3 Het copyright op dit rapport berust bij Curatoren.

Amsterdam/Wognum 19 juni 2012



R.J. Schimmelpenninck, curator



B.F.M. Knüppe, curator

## **2 HISTORIE EN ONTWIKKELING VAN DSB BANK EN DSB GROEP**

### **2.1 Inleiding**

#### Algemeen

2.1.1 In dit hoofdstuk wordt een chronologische beschrijving gegeven van de voor dit onderzoek belangrijke feiten, ontleend aan documenten die Curatoren hebben aangetroffen en verzameld en gesprekken met personen die betrokken zijn geweest bij DSB Bank, de toezichthouders AFM en DNB en E&Y. De nadruk ligt daarbij op de periode 2005-2009. Over de periode daarvóór is, voor zover van betekenis voor de periode daarna, globale informatie opgenomen die in belangrijke mate is ontleend aan het Rapport Scheltema en eventuele andere bronnen die zijn vermeld. Voor de leesbaarheid is de chronologie van de gebeurtenissen niet altijd strikt gevolgd en zijn de feiten binnen de aangegeven periodes per onderwerp gegroepeerd. Gegevens over de structuur van de organisatie zijn opgenomen in bijlage 6. De financiële ontwikkelingen zijn opgenomen in hoofdstuk 3. Als bijlage 12 is opgenomen een tijdlijn van de kredietcrisis en van DSB Bank van de periode maart 2005 tot en met oktober 2009.

#### Kenschets

2.1.2 DSB Bank is een consumentenbank. DSB Bank verstrekt leningen aan consumenten en bemiddelt vaak in levensverzekeringen en schadeverzekeringen in combinatie met de leningen. Meestal wordt de premie voor deze polissen voor de gehele looptijd bij afsluiten van de lening betaald en wordt deze meegefinancierd in de lening. Deze polissen worden veelal 'koopsompolissen' genoemd. Ook beleggingsverzekeringen en effectenbeleningsproducten worden door DSB Bank bemiddeld. Veel van de verzekeringsproducten worden door DSB Bank ondergebracht bij tot DSB behorende vennootschappen DSB Leven, DSB Schade en Hollands Welvaren Leven.

### **2.2 Oprichting tot 2000**

2.2.1 DSB is (gestart) in 1975 door Scheringa met de oprichting van Buro Frisia, dat zich als intermediair richt op de bemiddeling van verzekeringen en Consumptief Krediet (CK). Vanaf 1991 wordt een deel van het bemiddelde CK ondergebracht bij een voorschotbank die deel uitmaakt van DSB. Vanaf 1995 wordt ook een deel van de verzekeringsproducten ondergebracht bij de eigen verzekeringsbedrijven DSB Schade en DSB Leven. De verzekeringsbedrijven vallen onder het toezicht van de PVK (die later zou opgaan in DNB).<sup>3</sup>

2.2.2 Eind 1998 vindt een herstructurering van DSB plaats. De bank- en verzekeringsactiviteiten worden ondergebracht in DSB Groep en gescheiden van de activiteiten op het gebied van kunst en sport.

2.2.3 In het najaar van 1999 wordt een bankvergunning aangevraagd voor een nieuw op te richten dochtermaatschappij van DSB Groep, DSB Bank. Het ingediende businessplan betreft de bemiddeling via de (niet direct onder toezicht van DNB staande) verkooporganisatie van DSB Groep voor de verstrekking van consumptieve en hypothecaire kredieten, al dan niet onder te brengen bij DSB Bank en de bemiddeling bij het afsluiten van verzekeringen die al dan niet worden ondergebracht bij de eigen verzekeraars

---

<sup>3</sup> Rapport Scheltema, p. 37

van DSB. De essentie van het businessplan was dat nu de spaarmarkt kon worden betreden, waartoe de Groep eerder geen toegang had. Deze fundingbron was voor de Groep als geheel zeer gewenst geworden, omdat de Groep tegen de grenzen van zijn mogelijkheden was gegroeid.

- 2.2.4 DNB heeft in een verklaring aan Curatoren gesteld dat de Wtk geen eisen bevat die zich specifiek richten op de taken en verantwoordelijkheden van de aandeelhouders van kredietinstellingen. Wel heeft DNB naar eigen zeggen Scheringa er in gesprekken op 1 november 1999 en 17 februari 2000 nadrukkelijk op gewezen dat hij voor een aanspreekbare en verantwoordelijke Directie en RvC van DSB Bank diende zorg te dragen, en dat beoogde wijzigingen in de Directie en de RvC tijdig aan DNB moesten worden doorgegeven. Tevens verlangde DNB dat de aandeelhouder de continuïteit van de kredietinstelling waarborgde en zonodig financieel zou bijspringen in slechte tijden. Hoewel DSB Bank een onderdeel zou vormen van DSB Groep, zou de besluitvorming en risicoanalyse volledig onafhankelijk door de directie van DSB Bank moeten geschieden, aldus DNB in een toelichting.

## **2.3 Periode 2000-2005**

### Vergunning 2000

- 2.3.1 Op 30 maart 2000 verleent DNB aan DSB Bank op grond van artikel 6 Wtk de gevraagde bankvergunning. Krijnsen en El Sayed worden bestuurder; Scheringa, Roze-mond en Ellis vormen de RvC. Korte tijd later treedt ook Ariëns toe als commissaris.
- 2.3.2 DNB heeft aan Curatoren toegelicht dat indien de sport- en kunstactiviteiten buiten beschouwing zouden worden gelaten, er sprake zou zijn geweest van een financieel gezond concern, dat een goede track record had opgebouwd. Het eigen vermogen (EV) van DSB Bank zou f 15 miljoen bedragen, bij een door DSB Bank beoogde BIS-ratio van 10%. Omdat sprake was van een startende bank, die bovendien nog sterk afhankelijk zou zijn van interbancaire financiering, achtte DNB de door DSB Bank beoogde solvabiliteit aan de magere kant, zo stelt DNB in een schriftelijke verklaring aan Curatoren. Echter, omdat DSB Groep een succesvolle beursgang in het vooruitzicht had, leek er bij DSB voldoende capaciteit om additioneel vermogen te genereren als dat nodig zou blijken. DSB Bank betreedt na oprichting direct de spaarmarkt.
- 2.3.3 Op basis van een op 24 februari 2000 uitgevoerde vermogenstoets concludeert DNB bovendien, dat er geen indicatie is dat DSB Groep onvoldoende vermogen zal hebben om als aandeelhouder van een kredietinstelling te kunnen fungeren, maar DNB spreekt wel aanvullend af dat DNB minimaal halfjaarlijks financiële informatie van DSB Groep zal ontvangen, en over bijzondere ontwikkelingen bij DSB Groep en haar groepsgenoten zal worden geïnformeerd.

### Voorgenomen beursgang en overnames in 2000

- 2.3.4 In 2000 worden door DSB Groep voorbereidingen getroffen voor een beursgang. Hoewel de emissie vele malen wordt overtekend, ziet Scheringa uiteindelijk van de emissie af, onder meer vanwege de geringe belangstelling van particuliere beleggers.<sup>4</sup>

---

<sup>4</sup> Rapport Scheltema, p. 38



- 2.3.5 In juli 2000 verwerft DSB Groep Avéro Bank en Avéro Financieringen, waarmee DSB Groep de beschikking krijgt over een bancaire infrastructuur. Het door DSB Groep overgenomen Schut & Co gaat de orderuitvoering van effectentransacties verzorgen.

Periode 2000 - 2003

- 2.3.6 DSB Bank staat door de vergunningverlening onder toezicht van DNB, die het zogenoemde prudentieel toezicht uitoefent, en van de AFM,<sup>5</sup> verantwoordelijk voor het in de loop der jaren steeds verder uitgebreide gedragtoezicht.
- 2.3.7 De AFM doet in 2002 aangifte bij de Fiscale inlichtingen- en opsporingsdienst - Economische controledienst (FIOD-ECD) in verband met reclame-uitingen door DSB Groep en overtredingen van de Wck door bemiddelaars werkzaam binnen DSB Groep. DSB Groep verweert zich tegen de beschuldigingen. In 2005 doet de AFM nogmaals aangifte in verband met reclame-uitingen van DSB Bank. Uiteindelijk leiden de aangiftes niet tot vervolging.
- 2.3.8 In het jaar 2002 zijn er diverse contacten met buitenlandse investeerders over de mogelijke verkoop van DSB of onderdelen daarvan. Omdat de potentiële kopers niet geïnteresseerd lijken te zijn in de verzekeringsactiviteiten van DSB, worden deze bedrijven aan het einde van 2002 verkocht aan DSB Beheer, een persoonlijke holding van Scheringa, waar naast de aandelen van DSB Groep ook de kunst- en sportactiviteiten zijn ondergebracht. Met de PVK (op dat moment de toezichthouder voor de verzekeringsactiviteiten) is DNB van mening dat het noodzakelijk is om meer inzicht te verkrijgen in DSB Beheer. DSB Beheer wordt door de toezichthouders vanaf het einde van 2002 tot begin 2005 (oprichting DSB Ficoholding) beschouwd als een financieel conglomeraat. Als gevolg hiervan worden ook de activiteiten en financiële positie van DSB Beheer tot op zekere hoogte in het toezicht betrokken.
- 2.3.9 DNB doet in november en december 2002 onderzoek naar het kredietbedrijf van DSB Bank. Op 29 januari 2003 concludeert DNB dat de risicobeheersing ten aanzien van consumptieve en hypothecaire kredietverlening onvoldoende is. Dit wordt door DNB vastgelegd in een onderzoeksverslag van 19 februari 2003:

*"Samenvatting en conclusies*

*Toezicht is van mening dat het risicobeheer met betrekking tot de consumptieve en hypothecaire kredietverlening substantieel verbeterd dient te worden. DSB Bank ontbeert duidelijk (schriftelijk) geformuleerde doelstellingen en een daaraan gekoppelde strategie, meet in onvoldoende mate de hieraan gerelateerde risico's (krediet, rente en liquiditeit) en komt onvoldoende toe aan de (zichtbare) evaluatie en bijsturing hiervan. DSB Bank voldoet op dit vlak niet aan de Regeling Organisatie en Beheersing (ROB). De acceptatiecriteria voor Hypothecaire kredieten worden door Toezicht als (te) ruim ingeschat waardoor het risicoprofiel van de kredietportefeuille wordt verhoogd. Daarenboven is gebleken dat DSB Bank ten aanzien van combihypotheek flexibel omgaat met deze criteria. Toezicht acht het niet acceptabel dat derden (verkoopdirecteuren van de DSB-groep) een zwaarwegende stem hebben in de kredietcommissie. Toezicht wil nader geïnformeerd worden over de*

---

<sup>5</sup> Tot 1 maart 2002 Stichting Toezicht Effectenverkeer geheten.

*winstgevendheid van producten en de daaraan gekoppelde rentecompensatie door intermediairs en vraagt tevens aandacht voor de juridische vastlegging hiervan."*

- 2.3.10 In reactie hierop stelt de Directie op 24 april 2003 dat zij van mening is dat het beheer, evaluatie en bijsturing van de risico's op adequate wijze plaatsvindt. De Directie deelt wel mee dat over het verder formaliseren van processen nog aanvullende maatregelen genomen dienen te worden. Hierover is volgens de Directie reeds contact opgenomen met E&Y. Met E&Y zal zo spoedig mogelijk een stappenplan worden opgesteld, zo kondigt de Directie aan. Vervolgens heeft E&Y geassisteerd bij het inventariseren door DSB Bank in hoeverre zij toen voldeed aan de eisen van de in 2001 ingevoerde ROB. In haar accountantsverslag over 2003 rapporteert E&Y over de geïdentificeerde restructurering en de door DSB Bank gedefinieerde opvolgacties.
- 2.3.11 Tijdens een eerder gesprek op 2 april 2003 met DSB Bank over het gevoerde en te voeren beleid van DSB Bank geeft DNB aan zich in algemene zin niet gemakkelijk te voelen bij de ontwikkelingen bij DSB Bank. DNB stelt dat een aantal belangrijke besluitvormingsprocessen nog geformaliseerd dient te worden. Daarbij wordt met name op de rol van de RvC bij besluiten gedoeld. Het beleidsplan voor 2003 is tot stand gekomen zonder dat de RvC in de gelegenheid is geweest om het plan te lezen. Dit klemmt volgens DNB te meer, omdat het plan niet in overeenstemming is met de ROB. Tevens wordt een onderzoek naar de corporate governance aangekondigd. Daarnaast worden de door DNB opgebrachte punten over het consumptief en hypothecair krediet in het beleidsplan onvoldoende geadresseerd. Voorts is het de vraag of DSB Bank wel de minimale solvabiliteitsratio mag aanhouden, gelet op haar risicoprofiel. DNB wil het ongemakkelijke gevoel wegnemen door DSB Bank intensief te volgen, waarbij, voor zover nodig, bij voortdurende zal worden gevraagd om nadere verduidelijking van de strategische en beleidsmatige visie van DSB Bank en de daaraan gekoppelde risico-beheersing. Indien de ontwikkeling van de organisatie en het risicobeheer structureel achterblijven bij de groei van DSB Bank, zal DNB passende maatregelen nemen. Een logisch gevolg hiervan zou kunnen zijn dat DSB Bank in haar groei beperkt zal worden, zo kondigt DNB aan.
- 2.3.12 In juli 2003 voert DNB het in april aangekondigde onderzoek uit naar de governance-structuur van DSB Bank. Meer in het bijzonder wordt gekeken naar het functioneren van de RvC en de Directie. De algemene conclusie is dat zowel ten aanzien van de transparantie van de organisatiestructuur (de positie van DSB Bank binnen DSB) als het functioneren van de Directie en RvC verbeteringen noodzakelijk zijn. Er wordt opgemerkt dat het moeilijk is om alle aanbevelingen van de Commissie Peters en de Commissie Tabaksblat op te volgen, nu de RvC van DSB Bank bestaat uit twee bestuurders van DSB Groep en twee externe commissarissen. Eén van de interne commissarissen (Scheringa) is zowel bestuurder van DSB Groep als indirect groot aandeelhouder. Naar het oordeel van DNB brengt een evenwichtige verdeling binnen de RvC mee, dat ten minste de helft van de leden niet verbonden is met DSB Groep en dat het voorzitterschap wordt ingevuld door een externe commissaris. DNB is ook van oordeel dat de informatievoorziening aan de RvC dient te worden verbeterd. DNB wijst erop dat de onderlinge relaties binnen DSB Bank formeel en materieel afdoende moeten worden geregeld. DNB noemt in de brief een groot aantal aandachtspunten voor de Directie, waaronder het vastleggen van een evenwichtige taakverdeling, het regel-

matig vergaderen en het beoordelen van de risico's en de beheersing daarvan. DNB constateert tot slot dat de leden van de RvB geen duidelijkheid konden verschaffen over welke groepsvennootschappen zij binnen DSB de directie voeren. Er vindt naar aanleiding van het rapport een gesprek plaats met Scheringa en Van Dijk.<sup>6</sup>

2.3.13 In een reactie van 24 oktober 2003 stelt DSB Bank voorop dat de aanbevelingen van de Commissie Peters en de Commissie Tabaksblat primair gelden voor beursgenoteerde ondernemingen. De aanbevelingen van de Commissie Peters worden door DSB Bank wel in algemene zin als leidraad gehanteerd en over de code Tabaksblat zal binnen de RvC nog worden gesproken. Over de samenstelling van de RvC wordt opgemerkt dat het streven is om de helft van de leden van de RvC buiten DSB Groep te werven. De bevindingen over de gebrekkige informatievoorzieningen aan de RvC worden niet gedeeld. Hetzelfde geldt voor de aandachtspunten ten aanzien van de Directie.

2.3.14 Hierop laat DNB DSB Bank weten dat de toelichting ten aanzien van de organisatiestructuur van DSB Groep en de verantwoordelijkheden van de RvB onvoldoende duidelijkheid geeft. DNB refereert aan een op 7 november 2003 gehouden gesprek met Cornet die inmiddels tot de Directie is toegetreden, waarin is toegezegd dat de afspraken met de desbetreffende groepsvennootschappen schriftelijk zullen worden vastgelegd in zogenoemde service level agreements. DNB geeft aan hier graag afschriften van te ontvangen.

#### Voortraject vergunning grote bank 2003 - 2005

2.3.15 Van Cornet krijgt DNB een tweede signaal over de kwaliteit van het functioneren van de governance. Cornet noemt de governance structuur "*opvallend*" en is van mening dat er een spanningsveld bestaat tussen de grillige Scheringa die voorzitter is van de RvB van DSB Groep en de Directie. "*Scheringa verdeelt en heerst*", aldus Cornet. Ook twijfelt Cornet aan de duurzaamheid van de winst van DSB Groep.

2.3.16 Door DSB Groep wordt eind 2003 het besluit genomen tot het indienen van een aanvraag voor een bankvergunning voor DSB Groep. In dit verband wordt binnen DSB Groep een projectgroep samengesteld die aan de interne organisatie gaat werken met de doelstelling om de organisatie 'ROB proof' te maken. De projectgroep maakt gebruik van de al bestaande kennis bij DSB Bank en wordt bijgestaan door E&Y. Die bijstand bestaat volgens E&Y uit ondersteuning bij het inrichten van het op te stellen ROB-dossier, het voeren van een tweetal gesprekken over de aandachtspunten bij het formele proces van de vergunningaanvraag, het voeren van een tweetal gesprekken inzake enkele specifieke detailvragen over de automatiseringsorganisatie en een eenmalige workshop over de praktische inrichting van de projectorganisatie naar de diverse workstreams.

2.3.17 Op 19 maart 2004 geeft Scheringa aan DNB aan dat een bankvergunning voor de gehele groep wordt nagestreefd, waarbij DSB Bank zal integreren in DSB Groep. DNB heeft aan Curatoren toegelicht dat DNB op dat moment een interne analyse had gemaakt van de gevolgen van de verstrekking van een bankvergunning aan DSB Groep. Als knelpunten werden genoemd: de mate waarin door DSB Bank zou kunnen worden

---

<sup>6</sup> Rapport Scheltema, p. 39

voldaan aan de ROB-bepalingen en de aanwezige deskundigheid en kennis van specifieke regelgeving bij de beoogde RvB. Scheringa licht tijdens een bespreking met DNB toe dat hij de bankvergunning voor DSB Groep als een logisch gevolg ziet van de groei en het volwassen worden. De stap bevordert bovendien de transparantie, omdat door de bankvergunning de gehele groep zal moeten voldoen aan de eisen van de zorgplicht, de voorschriften van de ROB en International Financial Reporting Standards (IFRS) en onder het directe toezicht van DNB zal vallen.

- 2.3.18 Op 24 maart 2004 spreekt de Directie (Cornet en El Sayed) tegenover DNB haar zorg uit over de voorgenomen plannen van DSB Groep en in het bijzonder over het feit dat bij de nieuwe geïntegreerde DSB Bank, de commerciële aspecten de overhand zouden kunnen krijgen. Cornet geeft DNB te kennen om deze redenen niet tot de RvB van de geïntegreerde DSB Bank te willen toetreden. Daarnaast bestaat er bij de directie Toezicht van DNB zorg over de bancaire deskundigheid en kennis van de specifieke regelgeving bij de beoogde RvB.
- 2.3.19 In het accountantsverslag naar aanleiding van de jaarrekeningcontrole van DSB Bank over 2003 wordt gerapporteerd over de leemten in de interne organisatie. Opgemerkt wordt dat volgend op het jaarplan 2003 van DSB Bank en nadere gesprekken met DNB is gestart met een project waarbij de risico's van DSB Bank in detail zijn geëvalueerd en getoetst aan het raamwerk van de ROB. Deze zijn vastgesteld in het Corporate Dossier. De gedefinieerde restrisico's hebben volgens E&Y geresulteerd in een actieplan waarbij met name acties zijn gepland voor de kredietrisico's, markt- en liquiditeitsrisico en het IT risico. De aard van de acties betreffen met name verbeteringen op het gebied van HR, managementinformatie, documentatie en vastleggingen.
- 2.3.20 In 2004 legt de AFM DSB Bank twee bestuurlijke boetes op naar aanleiding van de uitkomsten van een onderzoek, uitgevoerd in de maanden mei tot en met september 2002, naar het effectenbeleningsproduct Hollands Welvaren Select II (HWS II). De AFM constateert gebreken bij het inwinnen van cliënteninformatie en de informatieverstrekking aan klanten. De AFM heroverweegt de deskundigheid van de beleidsbepalers van DSB Bank op effectentypisch gebied.<sup>7</sup>
- 2.3.21 In de eerste helft van 2004 doet DNB onderzoek naar de treasury bij DSB Bank. De conclusie van DNB is dat het risicobeheer ten aanzien van de treasury-activiteiten en balansbeheer met name als gevolg van het ontbreken van voldoende functiescheiding als onvoldoende moet worden gekwalificeerd. Het gebrek aan functiescheiding zou moeten worden gecompenseerd door andere interne controlemaatregelen, hetgeen op dat moment naar het oordeel van DNB onvoldoende gebeurt. DNB is van mening dat de afdeling Interne Accountant Dienst (IAD) jaarlijks de treasury-activiteiten moet beoordelen. DSB Bank laat in reactie daarop weten dat aan een deel van de kritiekpunten van DNB al tegemoet is gekomen en dat zij aan de andere kritiekpunten tegemoet zal komen. Curatoren vermelden dat DSB Bank toen geen eigen IAD had. De IAD-functie werd vanuit de Groep vervuld.
- 2.3.22 Door de RvB wordt in het najaar van 2004 een plan uitgewerkt om € 200 miljoen te investeren in een Collateralized Debt Obligation (CDO)-vehikel. De transactie wordt

---

<sup>7</sup> Rapport Scheltema, p. 40

door een grote buitenlandse bank begeleid en er wordt een intentieverklaring getekend onder voorbehoud van goedkeuring door DNB. DNB blijkt begin 2005 echter grote bezwaren te hebben tegen deze transactie, omdat het volume de grenzen van de grote postenregeling ver te boven gaat en de transactie zeer gecompliceerd is. DNB vraagt zich af of er bij DSB Bank voldoende kennis aanwezig is voor een transactie met een dergelijk karakter. Wanneer DSB Bank de investering in het CDO-vehikel afblaast, stelt de buitenlandse bank schade te hebben geleden. Volgens Van Dijk is de discussie uiteindelijk opgelost via een andere transactie (Wadway) via dezelfde bank.<sup>8</sup> De rentevergoeding voor de Wadway-transactie is pas een jaar later dan contractueel mogelijk was, aangepast aan de marktrente, hetgeen DSB Bank ongeveer € 5,2 miljoen zou hebben gekost.<sup>9</sup> Cornet heeft hierover verklaard:

*"Achtergrond van deze deal was de wens van RvB Groep (en met name Van Dijk) om de Treasury van Groep een profit center te maken. Op die manier zou niet alleen de Verkoopdivisie geld verdienen, maar zou ook een stafafdeling inkomsten kunnen genereren. Treasurer De Vos heeft hierop geheel los van DSB Bank o.a. deze deal uitgewerkt. Omdat uiteindelijk de balans van DSB Bank nodig was om de transactie door te laten gaan, werd in een laat stadium (De Vos had al mondeling ingestemd met de transactie) DSB Bank betrokken."<sup>10</sup>*

2.3.23 In oktober 2004 wordt de voortgang van de bankvergunningaanvraag besproken in een beleidsgesprek tussen DNB en de RvB van DSB Groep. DSB Groep kampt op dat moment met bij de begroting achterblijvende omzetten en er is spanning tussen de commerciële belangen van de verkoopdivisie en de risicoafwegingen van DSB Bank.

2.3.24 In de vergadering van de raad van commissarissen van DSB Groep van 2 december 2004 wordt de voortgang van de aanvraag voor de bankvergunning besproken. Afgesproken wordt om aan het eind van het jaar een corporate dossier (ROB-dossier) gereed te hebben dat ter kennisname aan de raad van commissarissen van DSB Groep zal worden toegezonden.

## **2.4 Periode 2005 - Aanvraag bankvergunning**

2.4.1 Op 11 januari 2005 vindt een afstemming plaats tussen DNB en de AFM over de bij DSB Bank geplande toezichtwerkzaamheden. De AFM heeft gevraagd of DNB actie gaat nemen naar aanleiding van de duidelijke signalen die aangeven dat de afdeling IAD onvoldoende functioneert. Toegezegd wordt dat dit zal worden meegenomen bij de aanvraag van de bankvergunning van DSB Groep.

2.4.2 Begin 2005 wordt door de RvB van DSB Groep het traject ingezet voor de zogeheten informele aanvraag van een bankvergunning voor DSB Groep. De wens van DSB Groep wordt eind februari met DNB besproken. In de vergadering van de RvB van DSB Groep van 28 februari 2005 wordt gemeld dat het gesprek met DNB positief is verlopen. Besproken wordt dat DNB heeft aangegeven dat het handhaven van de fiscale eenheid tussen DSB Groep en DSB Beheer (houdstermaatschappij van DSB Groep en andere niet-bancaire en niet-verzekeringsactiviteiten) niet wenselijk is.

---

<sup>8</sup> Zie paragraaf 5.9.10 e.v. waar de Wadway-transactie wordt uitgelegd.

<sup>9</sup> Zie voor de Wadway-transacties paragraaf 5.9.10 e.v.

<sup>10</sup> Brief Cornet aan Curatoren

2.4.3 Tijdens de gesprekken met Curatoren heeft DNB toegelicht dat DSB Groep en haar bestuurders vóór de herstructurering al veel invloed konden uitoefenen op DSB Bank. DSB Bank was een dochtermaatschappij van DSB Groep, maar de afdelingen IAD en Compliance waren bij DSB Groep geplaatst. Als de door DSB Groep bemiddelde kredieten voor DSB Bank niet acceptabel waren, werden die kredieten door DSB Groep gegarandeerd. De onderlinge verwevenheid was daarom groot. In dit verband was DNB de mening toegedaan dat het beter was om de besluitvorming en verantwoordelijkheid binnen één vergunninghoudende entiteit te concentreren, die in haar geheel in het toezicht kon worden betrokken. Ariëns nuanceert dit door te zeggen dat DSB Groep veel invloed op DSB Bank wilde uitoefenen. Cornet:

*"Groep (lees: H van Goor) wilde inderdaad invloed uitoefenen op het acceptatiebeleid van Bank. Dat lukte niet. Groep had echter wel invloed op de dagelijkse activiteiten door bijv. benodigde ict investeringen tegen te houden. Invloed via IAD en/of Compliance (bestond toen nog niet) was te verwaarlozen."*<sup>11</sup>

2.4.4 In het ROB-dossier dat door de projectgroep wordt aangelegd en waarbij de externe accountant E&Y assistentie heeft verleend voor wat betreft de inrichting, wordt begin maart 2005 over de in de ROB genoemde risicogebieden het volgende opgemerkt ten aanzien van DSB:

- a. Kredietrisico: Het grootste deel van de verstrekte kredieten is ondergebracht in securitisatieprogramma's waardoor kredietrisico's worden gemaximeerd; de concurrerende pricing moet worden gezien in samenhang met de cross-selling van verzekeringsproducten; inmiddels is een begin gemaakt met een gestructureerde kwantitatieve analyse van de samenstelling en ontwikkeling van de kredietportefeuille; voor de inschatting van het risico van achterstanden is inmiddels een begin gemaakt met de inrichting van een kredietverliezen database. Aanvullende risicobeheersende procedures en maatregelen: Risicobeheeroverleg (RBO), Acceptatierichtlijnen en een Jaarplan met producten en productie doelstellingen zijn getroffen.
- b. Markt- en liquiditeitsrisico. Maximale duur: EV 7 jaar; liquiditeitsbuffer minimaal 15% en meerdere bronnen voor funding (spaargeld, securitisaties en kredietlijnen banken). Het liquiditeitsrisico wordt als "low" geklasseerd. Opgemerkt wordt dat een calamiteitenplan voor het geval van downgrading van de securitisatieprogramma's en vervroegde aflossing die daaruit zou kunnen resulteren nog niet is ontwikkeld.
- c. Operationeel risico. Er is een centrale Administratieve Organisatie (AO)-afdeling opgericht, die de procedures en taakomschrijvingen gaat onderhouden. Als aandachtspunten worden onder meer vermeld:
  - De administratie van treasury loopt via spread sheets,
  - Er zijn belangrijke vacatures zoals hoofd IAD, Hoofd Risk Management, en hi-aten in de bezetting ICT;
  - Het informatiesysteem van de verkoopdivisie kent door ruime parameters mogelijkheden tot foutieve invoer, en dus een management information risk;

---

<sup>11</sup> Brief Cornet aan Curatoren

- Er worden IT risico's gesignaleerd: de groep heeft vier automatiseringsafdelingen die moeten worden samengevoegd. Het beleid is versnipperd, de divisies zijn in verschillende stadia van ontwikkeling. De beheersbaarheidsrisico's worden als "material" aangeduid.
- d. Integriteitrisico. Over mogelijke schade door onvoldoende naleving van de regelgeving wordt onder meer gesteld dat DSB het beleid heeft dat:
- Reclame-uitingen zorgvuldig worden opgesteld;
  - Klachten serieus worden behandeld;
  - Productvoorwaarden transparant zijn. Gesteld wordt dat de bestaande productvoorwaarden enige aanpassing behoeven.

2.4.5 In paragraaf 4.2 van het ROB-dossier zijn de restrisico's beschreven die door DSB in maart 2005 zijn ingeschat. Voor een kopie van dit document wordt verwezen naar bijlage 11. Op alle risicogebieden van de ROB worden nog restrisico's gesignaleerd. Bij het overzicht is ook een kolom gevoegd met de geplande actie, om aan te geven op welk tijdstip naar verwachting het aangegeven risico zal zijn opgelost. In vrijwel alle gevallen is aangegeven dat de oplossing en afronding van het beschreven risico wordt verwacht voor het einde van 2005.

2.4.6 Op 17 maart 2005 wordt door DSB Groep de concept bankvergunningaanvraag bij DNB ingediend. De aanvraag wijkt af van de reguliere vergunningaanvraag, omdat sprake is van een reeds bestaande organisatie die deels al onder toezicht staat. Het jaarplan 2005 van DSB Groep wordt door DNB beschouwd als het programma van werkzaamheden voor de vergunningaanvraag. Bij de aanvraag voegt DSB Groep onder meer:

- Een uitleg van de herschikking van de juridische structuur die bij vergunningverlening zal plaatsvinden.
- De toezegging dat de fiscale eenheid tussen DSB Beheer en DSB Bank zal worden verbroken.
- Een overzicht van de voorgenomen bezetting van de RvB en RvC.
- Het eerder genoemde ROB-dossier waarin de eisen van de ROB worden getoetst aan de daadwerkelijke stand van zaken per einde 2004.
- Een begroting voor 2005 met een forse stijging van de totale opbrengsten bij ongeveer gelijkblijvende kosten resulterend in een verdubbeling van de netto winst ten opzichte van 2004.

2.4.7 E&Y heeft tegenover Curatoren verklaard dat zij geen betrokkenheid heeft gehad bij het indienen van de vergunningaanvraag door DSB Groep of bij de beoordeling van de aanvraag door DNB. E&Y heeft daarbij verwezen naar notulen van het jaargesprek op 22 juni 2005, waarin wat Holthuisen (DNB) en Roeders (E&Y) gezegd hebben, is vastgelegd:

*"De heer Holthuisen vraagt vervolgens aan E&Y wat zij vinden van deze aanvraag en of zij ook nog obstakels zien. De heer Roeders antwoordt hierop dat door deze aanvraag en beoogde organisatiewijziging de fragmentatie binnen de Groep beperkt wordt. Tevens is het goed dat de naleving van de Regeling Organisatie en Beheer (ROB) groepsbreed wordt getrokken. Daarna vraagt de heer Holthuisen naar de rol van E&Y ten aanzien van de ROB. De heer Roeders geeft aan dat E&Y*

*een beperkte rol heeft gehad bij het samenstellen van het dossier. De betrokkenheid bestaat uit advisering omtrent het projectplan. Tevens zijn de uitkomsten, het dossier, doorgenomen en beoordeeld. Benadrukt wordt dat DSB Groep zelf verantwoordelijk is voor het uiteindelijk opgestelde dossier."*

- 2.4.8 Uit dit citaat blijkt dat E&Y een beperkte rol heeft gehad bij het projectplan en de uitkomsten. E&Y heeft Curatoren verklaard dat zij het ROB-dossier heeft doorgenomen en beoordeeld ten tijde van de afronding van de jaarrekeningcontrole over 2004, ten einde vast te stellen of er leemten waren opgenomen die E&Y nog niet bekend waren.
- 2.4.9 Op 9 september 2005 laat DNB aan DSB Groep weten dat de toezichthouder geen belemmering ziet voor het indienen van een vergunningaanvraag, waarna op 26 september 2005 een definitieve aanvraag voor een bankvergunning bij DNB wordt ingediend. Voor een uiteenzetting van de organisatie wordt verwezen naar het in maart 2005 ingediende ROB-dossier dat al is ingediend bij DNB. Zoals eerder vermeld bevat het ROB-dossier een lange lijst van nog op te lossen restrisico's.<sup>12</sup> De aanvraagbrief bevat echter geen informatie over de voortgang van de afhandeling van de openstaande punten van het ROB-dossier. Opnieuw wordt toegezegd dat de fiscale eenheid tussen DSB Bank en DSB Beheer zal worden verbroken. Voor de samenstelling van de RvB en RvC zullen personele unies komen tussen de RvB van DSB Ficoholding (de holdingmaatschappij van de nieuwe DSB Bank) en de nieuwe DSB Bank (Scheringa, Van Dijk en Van Goor) en de RvC van DSB Ficoholding en de nieuwe DSB Bank (Bonnier, Neelissen, Nijpels en Ariëns). De beoogde leden van RvB en RvC van de nieuwe DSB Bank hebben ten behoeve van het betrouwbaarheidsonderzoek in een bijlage bij de vergunningaanvraag verklaard dat (i) de AFM in 2004 aangifte heeft gedaan bij de FIOD-ECD in verband met vermoedelijke overtredingen van de Wck door DSB Groep, (ii) boetes zijn opgelegd aan DSB Bank (oud) inzake HWS II, en (iii) in het kader van een regulier onderzoek loonbelastingen in het jaar 2004 aan DSB Groep een vergrijpboete is opgelegd.
- 2.4.10 De AFM meldt DNB in eerste instantie desgevraagd dat haar in het kader van de betrouwbaarheidsbeoordeling geen antecedenten bekend zijn, maar verstrekt op 29 november 2005 aanvullende informatie over enkele bestuurders aan DNB; vanwege een fout in de procedure, heeft de AFM nagelaten eerder strafrechtelijke antecedenten (aangiftes door de AFM vanwege overtredingen van onder meer de Wck) te melden.<sup>13</sup>
- 2.4.11 DNB heeft de betrouwbaarheid van beoogde leden van RvB en RvC getoetst op basis van (1) de opgave die betrokkenen hebben gedaan bij de vergunningaanvraag, (2) een advies van de AFM en (3) het advies van het Expertise Centrum Integriteit van DNB (ECI). Het laatste advies houdt in dat de betrouwbaarheid van de beoogde Commissarissen Ariëns, Bonnier, Nijpels en Neelissen en van de beoogde Bestuurder Van Goor buiten twijfel kan worden gesteld, doch die van de beoogde Bestuurders Scheringa en Van Dijk niet. Het negatieve advies over Scheringa en Van Dijk is gebaseerd op:
- Diverse overtredingen van de Wte, respectievelijk de Bte en de nadere regeling, waarvoor door de AFM boetes zijn opgelegd;

---

<sup>12</sup> Zie bijlage 10.

<sup>13</sup> Rapport Scheltema, p. 40-41



- De aangiftes van de AFM bij de FIOD-ECD in verband met vermoedelijke overtreding van de Wck door DSB Groep;
- Een vergrijpboete, opgelegd door de Belastingdienst (naheffing inclusief boete en rente € 2 miljoen).

Overigens verklaarde Van Dijk aan Curatoren dat de vergrijpboete en de overtreding van de Wte en Bte niet hem regardeerden en dat de aangiftes van de AFM waarnaar verwezen wordt, nadien geseponeerd zijn met onder andere de overweging van de Officier van Justitie dat er geen inhoudelijke gronden waren om tot vervolging over te gaan.

- 2.4.12 ECI concludeert dat deze antecedenten op zichzelf bezien niet zwaar genoeg zijn voor een negatief betrouwbaarheidsoordeel over Scheringa en Van Dijk, maar de combinatie en herhaling duiden volgens ECI op een patroon van niet-integer handelen, mede veroorzaakt door een gebrekkige opzet en werking van de administratie.<sup>14</sup>
- 2.4.13 De directeur Toezicht van DNB adviseert het advies van het ECI niet over te nemen. Volgens hem zijn de geconstateerde overtredingen van Wte en Wck (mede) te verklaren door het actieve toezicht van de AFM, waarbij op basis van nieuwe interpretaties van bestaande regelgeving veel boetes zijn opgelegd en aangiftes zijn gedaan. Bovendien zou in aanmerking moeten worden genomen dat de overtredingen zagen op de omgang met en de informatieverschaffing aan klanten en niet op overtredingen als gebruik van voorkennis, front-running, et cetera. Van stelselmatige en opzettelijke belastingontduiking is naar het oordeel van de directeur Toezicht geen sprake. Ook concludeert hij dat de gehele organisatie van DSB Groep op dat moment ROB-compliant was. Nu bovendien de AFM geen belemmeringen ziet voor het verstrekken van de bankvergunning wordt geadviseerd deze te verlenen.<sup>15</sup>
- 2.4.14 Naast de betrouwbaarheid van de beoogde leden van RvB en RvC dient DNB ook de deskundigheid van de leden van de RvB te toetsen. Van de beoogde leden van RvB heeft alleen Van Dijk een bancaire achtergrond. Van Goor en Scheringa hebben die niet. Curatoren hebben wel van DNB vernomen dat DNB de deskundigheid heeft getoetst, maar kunnen niet vaststellen op welke grond DNB de deskundigheid van Scheringa en Van Goor niettemin als voldoende heeft beoordeeld.<sup>16</sup>

#### Optreden AFM

- 2.4.15 In 2005 doet de AFM aangifte bij het OM, in verband met het ontbreken van bepaalde informatie in reclame-uitingen. Naar aanleiding van de aangifte, besluit de RvB van DSB Groep dat de RvC met de leiding van de AFM zou moeten overleggen en dat er uitgebreid juridisch verweer moet worden gevoerd. Uiteindelijk wordt de zaak door het OM geseponeerd. Verder voert de AFM in 2005 ook onderzoek uit naar de organisatie van de effectenbeleningactiviteiten van DSB Groep, waarbij de AFM constateert dat er gebreken zijn bij de cliëntenadministratie en -profielen. In dit verband worden geen

---

<sup>14</sup> Rapport Scheltema, p. 41

<sup>15</sup> Rapport Scheltema, p. 41

<sup>16</sup> In het Rapport Scheltema worden weliswaar kanttekeningen geplaatst bij de deskundigheid van de bestuurders, maar het rapport bevat geen feitelijke beschrijving van de door DNB gemaakte beoordeling.

formele toezichtmaatregelen opgelegd, omdat de producten in 2005 niet langer worden verkocht.<sup>17</sup>

#### Beheersing kredietrisico/Zorgplicht

- 2.4.16 In september 2005 bespreekt de RvB van DSB Groep de twijfels van de Directie over de "commerciële acceptatie" van kredieten in de nieuwe organisatie. DSB Groep be- treurt dit, aangezien het beleid juist aangescherpt wordt. DSB Groep geeft er de voor- keur aan om de afdelingen Acceptatie & Controle pas te verhuizen nadat de Wtk ver- gunning is verleend. Tijdens de gesprekken met Curatoren, merkte Cornet hierover het volgende op:

*"Op het moment dat iedereen wist dat de Oude DSB Bank zou verdwijnen, werd het gezag van de zittende directie steeds minder. [...] Uiteindelijk leidde dit ertoe dat ik geen verantwoordelijkheid meer wilde dragen en zo snel mogelijk gedechar- geerd wilde worden. Ik heb dit nog formeel aangekaart. [...]"*

*Vaak keurde Van Goor door de Oude DSB Bank afgekeurde kredieten toch goed, omdat er een mooie polis aan vastzat. Deze kredieten moesten echter wel ergens in de balans worden opgenomen en dat gebeurde dus in de balans van DSB Groep, waar ze eigenlijk niet thuishoorden. Ik heb de externe accountant hierop gewezen en op het feit dat het aantoonbaar slechte kredieten betrof. Het totale be- drag dat hiermee gemoeid was, moet uiteindelijk in de tientallen miljoenen Euro's hebben gelopen. Deze posten werden de "TP-0 posten" genoemd. Toen de Oude DSB Bank en DSB Groep geïntegreerd werden, kwamen deze kredieten toch in de balans van de nieuwe DSB Bank."*

- 2.4.17 In het accountantsverslag over 2005 wordt door E&Y aandacht besteed aan de bij- zondere kredietvormen, waaronder de TP-0 posten met een totaal saldo van € 34 mil- joen. Verwezen wordt naar paragraaf 2.5.3.

#### Resultaat interim-controle E&Y

- 2.4.18 Op 29 november 2005 presenteert E&Y de resultaten van de interim-controle 2005 aan Van Dijk, Buwalda en De Vos:
- a. Er wordt toegewerkt naar integratie van DSB Groep en DSB Bank. Echter, de bancaire processen mogen in opdracht van DNB nog niet worden geïntegreerd;
  - b. Opvolging aanbevelingen 2004 is nog beperkt, in het bijzonder de opmerkingen ten aanzien van de automatiseringsorganisatie en Basel II vragen nog nadere aandacht;
  - c. De beheersing van het kredietrisico kan worden verbeterd door vastlegging van acceptatierichtlijnen in de geautomatiseerde systemen. Het percentage geïnfec- teerde kredieten neemt toe. Er is sprake van een relatief jonge portefeuille, de verliezendatabase is nog niet representatief;
  - d. Er zijn problemen met HWS-kredieten; intern is gekwantificeerd dat een schikking op basis van de Duisenberg-regeling kan leiden tot een schade van € 40 miljoen;
  - e. De aannames voor het ALM-beleid moeten nog worden getoetst om goede uit- komsten te kunnen waarborgen; en

---

<sup>17</sup> Rapport Scheltema, p. 40

- f. Er is nog geen jaarplan voor gestructureerde uitvoering.

Vervolg vergunningaanvraag

- 2.4.19 Op 20 december 2005 besluit de directie van DNB om de bankvergunning aan DSB Bank (nieuw) af te geven. Door DNB wordt vastgesteld dat aan alle vergunningvereisten is voldaan, met inbegrip van de eis van een adequate AO. DNB heeft toegelicht dat daarbij is geconstateerd dat DSB Groep met externe ondersteuning<sup>18</sup> bezig is om de organisatie ROB-compliant te maken. Ook merkt DNB op te hebben geconstateerd dat de aandacht vanuit DSB Bank voor de AO duidelijk te licht is en DNB de noodzaak heeft onderkend om een scherp gesprek met betrokkenen te voeren om de niet altijd even duidelijke dan wel rommelige situatie op een uiteenlopend aantal terreinen te bespreken. Deze (en eerdere) bevindingen hebben evenwel niet geleid tot het verbinden van voorschriften of het stellen van beperkingen aan de bankvergunning.
- 2.4.20 In de beschikking van 21 december 2005 geeft DNB de gevraagde bankvergunning af. DNB geeft aan dat:
- Het dagelijks beleid van DSB Bank (nieuw) zal worden bepaald door Scheringa, Van Dijk en Van Goor en mede bepaald door Bonnier, Neelissen, Nijpels en Ariëns.<sup>19</sup> De deskundigheid en betrouwbaarheid van de (mede)beleidsbepalers staat buiten twijfel.
  - De formele en feitelijke zeggenschapsstructuur voldoet aan artikel 9, leden 2 tot en met 4 Wtk;
  - De structuur van DSB Bank (nieuw) voldoet aan artikel 10, leden 1 tot en met 3, Wtk
  - Het EV van DSB Bank (nieuw) voldoende is
  - Er uit de bij de aanvraag overgelegde gegevens, waaronder het programma van werkzaamheden, niet is gebleken dat zich één van de andere afwijzingsgronden zich voordoen.
- 2.4.21 Bij beschikking van eveneens 21 december 2005 geeft DNB vijf verklaringen van geen bezwaar (vvgb). Hiermee geeft DNB toestemming voor de fusie tussen DSB Bank (oud) en DSB Groep en gekwalificeerde deelneming van DSB Bank in DSB Financieringen en de deelneming van Scheringa, via DSB Beheer en DSB Ficoholding in DSB Bank. Noch aan de bankvergunning, noch aan de vvgb's zijn voorschriften verbonden of beperkingen gesteld.
- 2.4.22 Bij brief van 23 december 2005 heeft DNB DSB Bank formeel bericht dat er geen bezwaar is tegen de benoeming van Scheringa, Van Goor en Van Dijk tot Bestuurders gelet op hun betrouwbaarheid en deskundigheid. In een brief van dezelfde datum wordt eveneens medegedeeld dat DNB geen bezwaar heeft tegen de benoeming van Bonnier, Ariëns, Nijpels en Neelissen tot Commissarissen gelet op hun betrouwbaar-

---

<sup>18</sup> Het ROB-dossier werd in maart 2005 opgezet met ondersteuning van E&Y; zie paragraaf 2.4.4. Voor zover voor Curatoren valt na te gaan, was er daarna geen externe ondersteuning meer geregeld voor het actualiseren van het ROB-dossier.

<sup>19</sup> Curatoren merken op dat opvalt dat de toen voorgestelde commissarissen worden aangeduid als voor het dagelijks beleid (mede) beleidsbepalend. Als commissarissen hebben zij primair een toezichhoudende functie en voor zover zij al invloed op het beleid hebben is dat niet op het dagelijks beleid.

heid. Bij brief van 14 februari 2006 bericht DNB DSB Bank ook geen bezwaar te hebben tegen de benoeming van Offringa tot Commissaris.

- 2.4.23 In een brief van 27 december 2005 informeert DNB over de belangrijkste rechten en verplichtingen die een bankvergunning met zich brengt en de toezichtbevoegdheden die DNB in dat kader heeft.
- 2.4.24 Voor zover Curatoren kunnen nagaan heeft DNB naar aanleiding van de beoordeling en afhandeling van de bankvergunning geen toets uitgevoerd op de werkelijke uitvoering van de al bij de conceptaanvraag beschreven maatregelen. DNB heeft toegelicht dat een dergelijke toetsing naar haar oordeel niet mogelijk is, omdat een bank zonder vergunning geen activiteiten mag ontwikkelen. DNB beoordeelt naar eigen zeggen daarom uitsluitend of het plan van de vergunning aanvragende bank in opzet voldoet aan de wettelijke eisen. Pas na de vergunningverlening mag de bank operationeel worden en pas daarna kan DNB toetsen of de AO en dergelijke ook in werking voldoen aan de eisen.
- 2.4.25 In het gesprek van Curatoren in maart 2011 met Cornet, die alleen in het begintraject nauw betrokken was bij de vergunningaanvraag, is alleen aan de orde geweest of DSB Bank (nieuw) bij het verlenen van de vergunning aan de eisen voldeed. Hij is van oordeel dat, mede in het licht van de strenge brief van DNB die korte tijd na de verlening al volgde, de organisatie op sommige punten niet klaar was, maar dat er wel mooie plannen lagen. Cornet verklaarde hierover als volgt:

*"Intern werd er in samenwerking met E&Y een groot ROB dossier/rapport aangelegd. De "gaps" werden geïdentificeerd en getracht werd deze weg te werken. [...]"*

*Deze vergezichten betroffen met name de afdelingen interne accountantsdienst, Risk Management, Compliance en ICT. Het plan lag er, maar er moest nog ingericht worden [...]"*

*De kosten van E&Y moesten echter wel beperkt blijven en het meeste werk werd gedaan door een mevrouw die we hadden ingehuurd. Op sommige plekken was dus sprake van mooie vergezichten."*

*"Naarmate de tijd verstreek en de spanningen tussen Bank en Groep over het acceptatiebeleid (of anders gezegd de kwaliteit van de kredietportefeuille) opliepen, verdween deze betrokkenheid. Voor collega Roeland was het verschil in opvatting over het acceptatiebeleid aanleiding om per 1/1/2006 ontslag te nemen."*

- 2.4.26 Het zwakste punt was volgens Cornet de samenstelling van de RvB: volgens hem was alleen Van Dijk deskundig en betrouwbaar. Andere zwakke punten waren de governance en de afdelingen Risk Management en IAD. Het was van belang dat de verdere conversie en integratie goed zouden worden geleid en de automatisering op korte termijn zou worden verbeterd. Dat DNB de vergunning verleende, was naar zijn oordeel geen verrassing, maar dat er geen voorwaarden aan de vergunningverlening waren verbonden, heeft hem wel verbaasd.

## 2.5 Periode 2006 tot september 2007

### Kredietrisico/zorgplicht

2.5.1 Tijdens de RvB-vergadering van 2 januari 2006 wordt vermeld:

*"Deze week lopen de eerste HWS-II contracten af. Het is nu reeds bekend dat enkele klanten een restschuld overhouden. De RvB overweegt de klanten een contractverlenging van 5 jaar aan te bieden met restschulddgarantie."*

2.5.2 De RvB besluit een week later geen verlenging aan te bieden, maar een brief te sturen met alle opties. De RvB constateert dat het financiële risico voor DSB Bank van behoorlijke omvang is.

2.5.3 In het accountantsverslag over de controle van de jaarrekening 2005 van DSB Bank rapporteert E&Y over de TP-0 posten:

*"Kredietaanvragen die niet binnen de acceptatierichtlijnen van DSB Bank vielen, werden door de verkoopdivisie van de oude DSB Groep in bepaalde gevallen toch goedgekeurd. Het totaal uitstaand saldo van deze kredieten, die in de kredietendatabase als TP-0 posten worden geregistreerd, bedroeg per 31 december 2005 circa € 34 miljoen. Het geïnfecteerd saldo 2e hypotheke en consumptief krediet, die als TP-0 werden geregistreerd, was hoger dan op de binnen acceptatiecriteria verstrekte kredieten. Dit hogere percentage was in overeenstemming met eerdere analyses van DSB Bank waarin was vastgesteld dat de kwaliteit van de TP-0 posten in termen van betalingsachterstand slechter was dan de reguliere productie."*

### Optreden DNB en AFM en reactie DSB Bank

2.5.4 Op 2 januari 2006 wordt door DNB de jaarlijkse Algemene beschrijving, Risicoprofiel en Toezichtsverantwoording (ART) over DSB Bank opgesteld. De ART is kritisch over onder meer compliance, het kredietrisicobeheer en de prudentiële aspecten van de kredietverlening.<sup>20</sup>

2.5.5 Nog geen drie weken na verlening van de bankvergunning, vindt op initiatief van DNB op 6 januari 2006 een gesprek plaats met de voltallige RvB. Tijdens het gesprek constateert DNB dat de aandacht vanuit DSB Bank voor de AO nog te licht is, de afdeling IAD nog in opbouw is en met betrekking tot compliance sprake is van een rommelige situatie. Tijdens het gesprek komt ook de relatie met de AFM uitvoerig aan de orde. DNB geeft aan dat het belangrijk is dat bankbestuurders zich netjes gedragen en geen dingen doen die afbreuk kunnen doen aan hun reputatie.<sup>21</sup>

2.5.6 In maart 2006 adviseert Loyens & Loeff DSB Bank over de fiscale eenheid Vpb (venootschapsbelasting) tussen onder meer DSB Beheer en DSB Bank die, ondanks de gemaakte afspraken met DNB, nog niet is verbroken. De conclusie luidt dat het aanhouden van de fiscale eenheid voor het jaar 2006 geen of slechts beperkte risico's heeft. Naar aanleiding van het advies verzoekt DSB Bank aan DNB in april 2006 om de fiscale eenheid tot 1 januari 2007 te mogen voortzetten omdat verbreking van de

---

<sup>20</sup> Rapport Scheltema, p. 42

<sup>21</sup> Rapport Scheltema, p. 42

fiscale eenheid leidt tot het tenietgaan van de mogelijkheid van verliesverrekening. Voor zover Curatoren bekend heeft DNB hier niet op gereageerd.

- 2.5.7 In maart 2006 presenteert BDO (ingehuurd door DSB Bank) een kritisch rapport over de organisatie van de ICT-afdeling. Uit de notulen van de vergaderingen van de RvB en RvC in deze periode blijkt dat DSB Bank de kritiek accepteert. Uiteindelijk leiden de problemen met betrekking tot de ICT tot de benoeming van De Jong als Chief Information Officer (CIO) op 1 november 2006. Bij brief van 5 oktober 2006 bericht DNB DSB Bank geen bezwaar te hebben tegen de benoeming van De Jong als bestuurder per 1 november 2006.
- 2.5.8 De AFM zendt DSB Bank op 28 april 2006 een zogenoemde constateringbrief. De AFM is van oordeel dat DSB Bank de wettelijke regels inzake reclame-uitingen bij een aantal reclames van de door DSB Bank gevoerde labels (Becam, Lenen.nl en Frisia) niet correct heeft nageleefd. DSB Bank erkent een aantal tekortkomingen, maar heeft tegelijkertijd ook een aantal vragen aan de AFM over de interpretatie van de toepasselijke regelgeving.
- 2.5.9 Uit het accountantsverslag opgemaakt door E&Y naar aanleiding van de controle van de jaarrekening van DSB Bank over 2005, blijkt dat E&Y de conclusies van BDO over ICT deelt, en een betere bewaking van de voortgang van ICT-projecten noodzakelijk is. Uit eigen onderzoek van E&Y blijkt overigens niet dat er met de gegevensverwerking daadwerkelijk iets fout is gegaan. Voorts constateert E&Y dat een betere inkadering van het kredietbeleid, evenals een betere onderbouwing van de mogelijke kredietverliezen en risico's als basis voor de te nemen voorzieningen, nodig is. E&Y merkt verder op dat effectenbeleningsproducten kunnen leiden tot negatieve publiciteit en dat de afdeling IAD achter is op haar programma.
- 2.5.10 Op 19 mei 2006 doet DNB schriftelijk verslag van haar onderzoek naar de kredietverlening van DSB Bank. DSB Bank heeft naar het oordeel van DNB onvoldoende maatregelen genomen die moeten voorkomen dat het belang van de cliënt ondergeschikt wordt gemaakt aan de commerciële belangen van DSB Bank. Uit het onderzoek volgt een lijst van kritiepunten:
- a. Het kredietbeleid is onvoldoende uitgewerkt.
  - b. DNB heeft niet het vertrouwen dat DSB Bank in staat zal zijn om de Wfd tijdig na te leven.
  - c. De gebruikte cliëntenprofielen zijn ongeschikt om vast te stellen of het product bij de klant past. DNB meent dat DSB Bank door het onvoldoende naleven van de zorgplicht prudentiële risico's loopt.
  - d. De besluitvorming betreffende aanpassing van de acceptatiecriteria is onvoldoende gestructureerd.
  - e. De toegepaste acceptatiecriteria kunnen leiden tot overkreditering.
  - f. De kwaliteit van de managementinformatie is onvoldoende.
  - g. DSB Bank beschikt niet over voldoende informatie op portefeuilleniveau om het kredietrisico te beheersen.
  - h. De afdeling IAD heeft onvoldoende aandacht voor het kredietbedrijf.
- 2.5.11 Op 18 mei 2006 bespreekt de RvC het jaarverslag 2005 van DSB Bank en beveelt de aandeelhouder aan het jaarverslag goed te keuren. Omdat de fusie van eind decem-

ber 2005 tot 1 januari 2005 terugwerkt, gaat het om de geconsolideerde jaarrekening van de gefuseerde DSB Bank. Het Audit & Compliance Committee (ACC) heeft concepten van het jaarverslag en het accountantsverslag van 8 mei 2006 besproken tijdens haar vergaderingen van 10 en 18 mei 2006. De notulen van die vergaderingen zijn op 18 mei 2006 nog niet beschikbaar voor de RvC. Het jaarverslag 2005 is geda- teerd 8 mei 2006 en toont een netto winst van ongeveer € 45 miljoen (2004 € 33 mil- joen).

2.5.12 Op 23 juni 2006 vindt het jaargesprek plaats tussen DNB, E&Y en de RvB. Tijdens het gesprek wordt opgemerkt dat de ervaringen van E&Y met de afdeling IAD zijn verbe- terd, maar dat verdere uitbreiding van de capaciteit noodzakelijk is. Voorts worden het onderzoek dat is uitgevoerd door E&Y in het kader van de accountantscontrole en het aanvullend onderzoek door BDO naar de ICT besproken. Verder komen de conclusies van het onderzoek van DNB naar het kredietrisico overeen met de bevindingen van E&Y in dit verband.

2.5.13 In juli 2006 reageert DSB Bank op de uitkomsten van het onderzoek van DNB naar de kredietverlening. DSB Bank zegt toe dat er een betere vastlegging komt van de be- leidsuitgangspunten die zullen worden gehanteerd betreffende goed kredietgever- schap, en in breder verband de zorgplicht. DSB Bank stelt echter wel dat de gehan- teerde acceptatiecriteria in de praktijk tot acceptabele resultaten leiden. Op de opmerkingen van DNB, dat de provisies voor in cross-selling afgesloten verzekeringen zeer hoog zijn, reageert DSB Bank met de stelling dat er zaken worden gedaan met gerenommeerde verzekeraars. DSB Bank kondigt verder aan dat de inkomsten uit provisies geleidelijk zullen worden verlaagd. Wat betreft de Wfd-compliance stelt DSB Bank dat het moeilijk is om aan de eisen te voldoen, omdat deze eisen niet steeds helder zijn en ruimte bieden voor interpretatie. DSB Bank ontkent dat gestructureerde informatie over de kwaliteit van de kredietportefeuille ontbreekt.

#### Heroriëntatie strategie DSB Bank

2.5.14 Op 15 juni 2006 stelt DSB Bank in een (concept) discussiepaper toe te zijn aan be- langrijke vervolgstappen in de heroriëntatie van de strategie. Die stappen zijn erop ge- richt DSB Bank door te ontwikkelen naar een bank/verzekeraar, die klaar is om de uit- dagingen van de nieuwe marktomstandigheden (concurrentie, regelgeving) op te pakken. Omtrent het verdienmodel wordt het volgende vermeld:

*"DSB Bank kent een business model dat drijft op een bescheiden positieve rente- marge gekoppeld aan hoge inkomsten uit verzekeringsprovisies. Dit heeft tot aan- sprekende resultaten geleid, maar maakt het bedrijf kwetsbaar bij eventuele om- zetdalingen. Naar analogie van de GE-filosofie moeten transacties met klanten ook gericht zijn op toekomstige inkomstenstromen ('niet alleen de vliegtuigmotor verko- pen, maar gelijk ook een 10-jarig servicing contract'). Ook nieuwe regelgeving (Wfd en Wft) leidt tot de conclusie dat DSB Bank zijn verdienmodel tijdig bij moet stellen en minder afhankelijk moet worden van eenmalige verzekeringsprovisies."*

2.5.15 De RvB bespreekt dit discussiepaper tijdens een strategiesessie op 26 en 27 juni 2006 in Noordwijk. Na deze strategiesessie vinden er twee brainstormsessies in Schoorl plaats tussen de RvB en de directieleden van de afdelingen Verkoop, Verze- keringen, ICT, Finance & Control, Acceptatie, Bancaire Processen en Incasso, Inter-

net, Marketing en Productmanagement, waarbij de ideeën van de betreffende directieleden met betrekking tot het bereiken van de door DSB Bank geformuleerde doelstelling worden gepresenteerd.

- 2.5.16 De RvC wordt tijdens de vergadering van 31 augustus 2006 van de uitkomst van de strategiesessie en brainstormsessies op de hoogte gesteld. Tijdens de vergadering wordt gemeld:

*"DSB Bank wil de beste consumentenbank van Nederland worden. Dit wil DSB Bank bereiken met bestaande producten (consumptieve kredieten, 1H, 2H, verzekeringen, spaarproducten) en daarnaast met de nieuwe DSB Bankrekening en het opzetten van een bemiddelingstak. Portefeuilles die worden overgenomen worden daaronder geplaatst. [...]"*

*Vernieuwde wetgeving noopt tot heroriëntatie op het business model. Provisie inkomsten u.h.v. verzekeringsbemiddeling komen onder druk te staan. De RvB heeft een idee voor de provisiestructuur ontwikkeld, waarbij de provisie wordt afgevlakt bij hogere kredietbedragen. Dit heeft invloed op het resultaat."*

- 2.5.17 Geconcludeerd wordt dat DSB Bank zich meer gaat richten op CK. Offringa wil separaat in een RvC-vergadering met de RvB discussiëren over de strategie. Hierbij wil hij ook de verschillende scenario's aan bod laten komen (inclusief financiële prognose). Er wordt besloten een aparte vergadering te plannen. Het is Curatoren niet bekend of deze vergadering in een later stadium inderdaad heeft plaatsgevonden. In mei 2007 heeft wel een nieuwe strategiesessie plaatsgevonden tussen de RvB en de RvC.<sup>22</sup>

#### Vertrek Ariëns

- 2.5.18 Ariëns was vóór de fusie voorzitter van de RvC van DSB Bank en toen al bezorgd over de betrekkelijk geringe onafhankelijkheid van DSB Bank binnen DSB Groep. Zijn zorg heeft hij in 2009 gemeld aan DNB, evenals zijn mening dat het beter zou zijn DSB Groep onder toezicht te plaatsen. Na de fusie van DSB Bank (oud) met DSB Groep eind 2005, werd Ariëns commissaris bij DSB Bank (nieuw), maar bleef hij bezorgd om de corporate governance, en stelde hij zich als commissaris kritisch op. In de RvC-vergadering van 31 augustus 2006 treedt Ariëns (op initiatief van Scheringa) af. Ariëns geeft in een brief van 1 september 2006 aan Bonnier en Offringa aan dat de reden van zijn vertrek is gelegen in het feit dat Scheringa hem te formalistisch en te detaillistisch vindt. Ariëns vindt echter dat de verkregen bankstatus nieuwe en meer uitgebreide verantwoordelijkheden met zich meebrengen voor de RvC en dat DNB ook stevige verwachtingen heeft. Dit is volgens Ariëns bekend, maar toch heeft Scheringa zich als voorzitter van de RvB van vrijwel alle toezichtaspecten ontdaan. Verder merkt Ariëns op dat de rolverdeling tussen het ACC en de RvC niet optimaal is, omdat te veel onderwerpen naar het ACC worden verschoven en vervolgens worden vastgelegd in notulen die slechts ter kennisgeving aan de RvC worden voorgelegd. Voorts is volgens Ariëns de kwaliteit van de stukken die de RvC krijgt voorgelegd, niet op het vereiste niveau en is het secretariaat van de RvC niet zwaar genoeg bezet. Hij pleit voor verbetering en meer regie door de voorzitter van de RvC.

---

<sup>22</sup> Zie paragraaf 2.5.35



2.5.19 Naar aanleiding van de brief volgt een gesprek tussen Ariëns, Bonnier en Offringa. Uiteindelijk wordt het vertrek van Ariëns besproken tijdens de vergadering van de RvC van 5 oktober 2006 en blijkt dat de andere leden van de RvC nog niet op de hoogte zijn van de brief van Ariëns. Tijdens de RvC-vergadering van 30 november 2006 melden Bonnier en Offringa een goed gesprek te hebben gehad met Ariëns, waarin de punten uit zijn brief besproken zijn en er wat Ariëns betreft geen grote zorgpunten meer zijn. Ariëns deelde Curatoren mee, dat hij zich in de woorden "*dat er geen grote zorgpunten zijn*", niet herkent. Ariëns:

*"Het mogen in de betreffende RvC-vergadering de woorden zijn geweest van voorzitter Bonnier, maar ik heb in feite in het gesprek mijn visies alleen maar verduidelijkt. Op grond waarvan zou ik in zo'n gesprek opeens van mening veranderen? Nadat Offringa de brief had ontvangen gaf hij me te kennen het 100% eens te zijn met de inhoud."*<sup>23</sup>

#### Bevoegdheden RvC

2.5.20 Op 30 november 2006 komt het acquisitiebeleid van DSB Bank ter sprake. De RvC gaat akkoord met het voorstel van Scheringa dat in geval van een "eenvoudige overname", er geen toestemming van de RvC benodigd is. Bij grotere overnames, dan wel andere activiteiten, zullen de Commissarissen wel vooraf in de besluitvorming worden betrokken. Het is Curatoren onduidelijk wat er in dit verband met "eenvoudige" respectievelijk "grote" overnames bedoeld wordt. In 2007 werd het Commissarissenreglement zodanig gewijzigd dat goedkeuring van de RvC vereist is bij een overname groter dan € 17,5 miljoen.<sup>24</sup>

#### Interim-controle E&Y 2006

2.5.21 In december 2006 presenteert E&Y de bevindingen naar aanleiding van de interim-controle van de jaarrekening van DSB Bank over het boekjaar 2006:

- a. De processen kredietverlening en automatisering worden aangeduid met high risk.
- b. De tijdige opvolging van actiepunten uit de management letter laat ruimte voor verbetering. Openstaande actiepunten zijn de automatiseringsorganisatie en het risicomanagement.
- c. Het kredietrisico is toegenomen. De rentemarge daalt en is voor 1H in september 2006 zelfs negatief.
- d. Door de afdeling IAD is geconstateerd dat niet is voldaan aan eisen rond de vastlegging van het cliëntenprofiel.
- e. De kwaliteit van de management informatie ten aanzien van kredieten is niet verbeterd. Integrale controles op de acceptatie van kredieten zijn vervangen door deelwaarnemingen. Het Kredietcomité, bestemd voor beoordeling risicovolle kredieten is opgeheven. Uitgevoerde interne controles worden niet zichtbaar gemaakt.
- f. Het geïnfecteerd saldo bij alle kredietsoorten neemt absoluut en relatief toe. De regels voor afschrijvingen dienen te worden verfijnd.

---

<sup>23</sup> Brief Ariëns aan Curatoren

<sup>24</sup> Zie paragraaf 4.8.63 e.v. voor een uitgebreide beschrijving van de rol van de RvC bij de door DSB Bank gedane acquisities.

- g. Het inherent risico stijgt door toename van de liquiditeit, verkrapping van de rentemarge en toenemende afhankelijkheid van structured products. Er is geen overleg tussen de afdelingen Treasury, Risk Management en Compliance bij structured products. Treasury en derivaten transacties worden via spreadsheets vastgelegd.
- h. De informatiesystemen van DSB Bank zijn nog niet geheel klaar voor een rapportage op basis van Basel II.
- i. Er is een achterstand in de uitvoering van het jaarplan.
- j. Het ROB-dossier is sinds maart 2005 niet meer geactualiseerd en dient nog te worden aangepast aan de nieuwe organisatie van DSB Bank.

Op 15 februari 2007 worden de sheets met de presentatie van E&Y door Van Dijk aan Holthuizen per e-mail verzonden.

Onderzoek adviesproces DSB Bank door PwC in 2006, onderzoek kredietverlening en vervolg optreden toezichhouders

- 2.5.22 In januari 2007 neemt de RvB kennis van het door PwC vervaardigde rapport: "Wfd scan van het adviesproces bij DSB Bank". PwC concludeert in haar rapport dat het adviesproces gebreken vertoont (zie verder hoofdstuk 6). De RvB concludeert dat er goede zaken in staan, maar dat het rapport ook onjuistheden bevat met betrekking tot de Wfd interpretatie. Van Dijk bericht Curatoren dat het PwC-rapport in opdracht van de RvB is opgesteld in het kader van kritisch zelfonderzoek. Op deze basis werden voor dit onderzoek bewust dossiers met een verhoogd risicoprofiel geselecteerd en niet *at random*.
- 2.5.23 Tijdens de RvB-vergadering van 15 januari 2007 bespreekt de RvB het op 2 januari 2007 ontvangen rapport van de AFM 'Verantwoorde kredietverstrekking 2006'. De AFM analyseert in dit rapport of de aanbieders van consumptief krediet verantwoord handelen. De AFM concludeert dat door banken en financieringsmaatschappijen krediet wordt verleend terwijl dit niet verantwoord is (zie verder paragraaf 9.6.13). De RvB is van mening dat er een groot aantal onjuistheden instaan. Verder bespreekt de RvB de 'flitsevaluatie' van de AFM met betrekking tot de kredietreclames, waarin geconstateerd wordt dat 2/3 deel van de kredietreclames niet voldoet aan de huidige regels. Tijdens deze vergadering meldt De Jong, dat de door BDO in een hernieuwd onderzoek beoordeelde verbeteringen zoals vastgelegd in een rapport per 30 november 2006, aanzienlijk zijn en de meeste resterende onvolkomenheden voortvloeien uit het verouderde VSF systeem.
- 2.5.24 Op 29 januari 2007 vindt een afstemmingsgesprek plaats tussen DNB en AFM. Beide organisaties zijn van mening dat DSB Bank met langzame stapjes vooruit gaat, maar dat toezichtaandacht vereist blijft.
- 2.5.25 Op 19 februari 2007 spreekt een lid van de RvB en het hoofd van de afdeling Compliance met de AFM over het eerder genoemde PwC-rapport over het adviesproces bij DSB Bank.<sup>25</sup> De AFM heeft een aantal vragen en de RvB wil zo snel mogelijk met een reactie komen, waarin het onder meer zal vermelden dat in juni 2007 een audit van de afdeling IAD gepland staat. Volgens de AFM is het PwC-rapport het eerste in haar

---

<sup>25</sup> Zie paragraaf 2.5.22

soort en daarom kan er geen vergelijking gemaakt worden met de rest van de markt. Verder heeft de AFM de (tegenvallende) cijfers over het tweede halfjaar 2006 opgevraagd, zodat hieruit de gevolgen van de Wfd voor DSB Bank kunnen worden afgeleid. De RvB meent echter dat hier weinig uit kan worden afgeleid, omdat een combinatie van oorzaken ten grondslag ligt aan de tegenvallende cijfers. In dit verband worden onder meer genoemd: (i) het opstappen van de verkoopdirectie; (ii) de tegenvallende rentemarge en (iii) de hoge marketingkosten van DSB Bank. De AFM wil voortaan maandelijks de compliance rapportage ontvangen.<sup>26</sup> De RvB constateert dat DSB Bank niets te verbergen heeft, maar dat deze eis van de AFM weinig vertrouwen uitstraalt en vraagt AFM dan ook in haar reactie van 12 maart 2007 dit te heroverwegen. De RvB bespreekt nog een aantal vragen van de AFM over incentives voor verkopers en mogelijke afwijkingen van de beslisboom bij kredietverlening (naar het oordeel van de RvB is dit laatste niet het geval). Scheringa wijst in dit verband op de enorme hoeveelheid werk die de AFM veroorzaakt en wil dat de afdeling Compliance versterkt wordt. Op 12 maart 2007 kondigt DSB een reviewonderzoek naar het PwC-onderzoek van de beleggingsverzekeringen door de IAD aan.

- 2.5.26 Volgens DNB bevindt DSB Bank zich in vergelijking met andere banken aan de onderkant van het spectrum wat betreft de beschrijving van de procedures en de controle daarop.
- 2.5.27 De AFM reageert op 26 april 2007 op de brief van DSB Bank van 12 maart 2007. De reactie van DSB Bank geeft aanleiding tot additionele vragen van de AFM en de AFM verzoekt DSB Bank om aanvullende acties. De AFM realiseert zich dat de in de brief vermelde (herstel-)acties een flinke inspanning van DSB Bank zullen vergen, maar is van mening dat de uitkomsten van het PwC-onderzoek dermate ernstig zijn, dat dit de noodzakelijke inspanningen rechtvaardigt. De AFM heeft DSB Bank er voor de goede orde op gewezen dat de AFM in haar handhavingsbeleid veel waarde hecht aan het nemen van de eigen verantwoordelijkheid en in het bijzonder of benadeelde cliënten zijn gecompenseerd.
- 2.5.28 Op 19 juli 2007 zendt de AFM aan DSB Bank het definitieve rapport 'Voorkomen overkreditering'. De AFM heeft dit onderzoek op 25 september 2006 afgerond en de concept bevindingen op 15 februari 2007 aan DSB Bank gezonden. De AFM is in haar definitieve rapport van oordeel dat DSB Bank ten tijde van het onderzoek over het algemeen een onvoldoende bijdrage leverde aan de doelstellingen van de Wfd, te weten bescherming van de consument en het bevorderen van een adequaat functioneren van de financiële markt. De uitkomst van het onderzoek geeft in principe aanleiding tot een zogeheten normoverdragend gesprek; de eerdere gesprekken met DSB Bank naar aanleiding van het door PwC uitgevoerde onderzoek worden door de AFM ook beschouwd als normoverdragend. DSB Bank is het niet eens met de AFM, met name omdat normen na het onderzoek zouden zijn vastgesteld en met terugwerkende kracht ingevoerd.
- 2.5.29 DSB Bank geeft op 31 juli 2007 aan dat zij het met een aantal belangrijke conclusies uit het PwC-rapport niet eens is. Voor DSB Bank is het verschil van inzicht met PwC aanleiding geweest om de audit nog eens met de betrokken leidinggevende van PwC

---

<sup>26</sup> Cornet bericht Curatoren dat hij vervolgens de compliance rapportages maandelijks aan DNB stuurde.

te evalueren en daaruit is gebleken dat PwC van een strikte interpretatie van de Wfd is uitgegaan, dit terwijl de wet open normen kent. DSB Bank heeft nog eens alle 81 dossiers doorgenomen. Uiteindelijk zijn acht dossiers als verhoogde aandachtsposten overgebleven, en in een voltallige RvB besproken. Van drie dossiers die daarna res-teerden, werd geconstateerd dat het advies anders had mogen luiden. In één geval is besloten om de klant te benaderen met een aanbod om de looptijd van de lening te verlengen.

#### Fiscale eenheid

- 2.5.30 In een gesprek tussen DNB en DSB Bank op 11 december 2006 komt de fiscale eenheid tussen DSB Bank en DSB Beheer weer aan de orde. DNB bericht DSB Bank daarbij dat de RvB zelf de verantwoordelijkheid draagt voor het beoordelen van de risico's van het voortzetten van de fiscale eenheid.
- 2.5.31 In maart 2007 besluit DSB Bank opnieuw, na extern advies te hebben ingewonnen bij Loyens & Loeff, de fiscale eenheid te continueren. Uit het advies blijkt dat DSB Bank bij continuering van de fiscale eenheid geen bijzondere risico's loopt, en bij ontvoeging een nadeel zou kunnen hebben, omdat mogelijkheden voor verliesverrekening voor DSB Bank zouden kunnen wegvallen. In een bijlage bij het advies wordt door Loyens & Loeff gesteld dat DSB Beheer tot en met 2007 een positief resultaat heeft en ook dat de liquiditeitspositie van DSB Beheer goed is. DNB wordt door DSB Bank bij brief van 8 maart 2007 op de hoogte gesteld van het besluit om de fiscale eenheid te handhaven. Curatoren is niet gebleken dat DNB zich tegen het aanhouden van de fiscale eenheid heeft verzet.

#### Acquisities

- 2.5.32 Scheringa neemt tijdens de RvC-vergadering van 26 maart 2007 de stand van zaken met betrekking tot de (mogelijke) acquisities door. De RvB is nog in onderhandeling over de overnames van Creafin, Van Rijswijk, DGA, GEMA, Clicks4Sales en Blue Credit. De overname van Nifa is inmiddels afgerond en verder heeft DSB Bank ook een belang van 49% in Jaap.nl genomen. Verder heeft DSB Bank de mogelijkheid een bod uit te brengen op Interbank (koop prijs geschat tussen de € 75 en € 100 miljoen). In verband met de (voorgenomen) acquisities zal de RvC vooraf een budget vaststellen en meebeslissen over acquisities groter dan 25% van het EV van DSB Bank.

#### Uitkomsten controle E&Y over 2006

- 2.5.33 Op 4 mei 2007 is het accountantsverslag over het boekjaar 2006 afgerond. E&Y constateert in verband met het kredietrisico en de door DNB in mei 2006 geconstateerde zorgpunten dat er op een aantal punten verbeteringen zijn gerealiseerd, maar dat de vastlegging van de acceptatie en toegepaste zorgplichtaspecten nog verder moet worden uitgewerkt (er is geen structurele management informatie beschikbaar). Voorts behoeft de bezetting van de afdeling Risk Management, belangrijk voor de analyse van kredietrisico's, aandacht. Verder bestaan er risico's uit hoofde van (collectieve) klachten met betrekking tot effectenbeleningsproducten. De RvB en externe advocaten van DSB Bank vinden de risico's volgens E&Y te verwaarlozen. Andere punten die in het accountantsverslag naar voren komen zijn: (i) de rentemarge, die in 2006 is gedaald van 1,78% naar 1,26% en het feit dat er ook kredieten worden afge-

sloten met een structureel negatieve marge; (ii) het ontbreken van een calamiteitenplan en liquiditeitsplanning om te kunnen anticiperen op mogelijke ontsparing; (iii) het functioneren van de afdeling IAD en de zorgpunten van DNB in dit verband; (iv) het ontoereikende VSF-systeem voor de administratie van kredieten en (vii) het onderzoek dat wordt uitgevoerd door de Belastingdienst naar DSB Media, waarbij voorlopig geconcludeerd is dat een naheffingsaanslag van € 21,4 miljoen moet worden opgelegd terzake van OB.

- 2.5.34 In de RvC-vergadering van 7 mei 2007 wordt het jaarverslag 2006 besproken. Het resultaat van het jaar 2006 bedraagt € 28 miljoen (2005 ongeveer € 45 miljoen). E&Y vindt desgevraagd de RvB voldoende in control en DSB Bank ROB-compliant. Naar eigen zeggen heeft E&Y daarbij duidelijk verwezen naar de in het accountantsverslag gemaakte opmerkingen en met de RvB gemaakte afspraken over vervolgacties. E&Y is niet gevraagd – en heeft als externe accountant ook geen oordeel gegeven over de vraag – of DSB Bank volledig ROB compliant was, aldus E&Y. Volgens het jaarverslag 2006, dat ook op 7 mei 2007 gedateerd is, is de resultaatafname in 2006 met name het gevolg van een belangrijk lagere rentemarge in combinatie met hogere bedrijfslasten.

#### Heroriëntatie strategie

- 2.5.35 Tijdens deze RvC-vergadering van 7 mei 2007 vindt ook overleg over de strategie plaats. De strategiesessie wordt op 29 en 30 mei 2007 door de RvB vervolgd. Men wil naar een businessmodel met een groter aandeel rentemarge en een kleiner aandeel provisieopbrengsten. In dit verband zou er een sterkere focus moeten komen op CK. Scenarioanalyses leiden tot de conclusie dat DSB Bank door een dip zal gaan, waarbij het drie à vier jaar kan duren voordat de winstniveaus van € 60 miljoen per jaar weer in beeld komen. Desondanks is dan de kwaliteit van de winst wel verbeterd (meer 'embedded value', minder afhankelijkheid van eenmalige inkomsten). Bij de bespreking van de scenarioanalyses van 2007, 2008 en 2009 wordt onder andere gekeken naar de verwachte winst, de kosten, rentabiliteit EV, rentabiliteit geïnvesteerd vermogen, ontwikkelingen in het marktaandeel en ontwikkelingen in de rentemarge. Geconcludeerd wordt:

- "1. Voor wat betreft de "topline" zitten we grosso modo op "Noordwijk"-koers.*
- 2. Kostenbeheersing vraagt om serieuze aandacht en concrete aanpak.*
- 3. Het rendement op eigen vermogen (REV van 14% tot 23%) en geïnvesteerd vermogen (ROIC van 9% tot 16%) blijft (behoudens scenario 2) naar marktmaatstaven bovengemiddeld.*
- 4. Winstdoel EUR 60 min (targetplan 2007) is zonder aanvullende maatregelen pas in 2012 haalbaar; ambitie om dit eerder te halen blijft overeind."*

- 2.5.36 In de RvC-vergadering van 7 juni 2007 wordt de strategiesessie van de RvB besproken. Van Dijk geeft aan dat de voorstelling die de scenarioanalyses in juni 2006 hebben aangegeven, is uitgekomen: DSB Bank zou door een resultaatdip gaan, omdat de opbouw van meer rentemarge geleidelijk verloopt, terwijl de teruggang in cross-selling van verzekeringsproducten direct doorwerkt in het resultaat, omdat de provisies overwegend ineens worden afgerekend. Van Dijk stelt echter dat de kwaliteit van

de winst wel zal verbeteren, aangezien meer sprake is van 'embedded value' en minder afhankelijkheid van eenmalige inkomsten.

- 2.5.37 Tijdens dezelfde vergadering meldt Scheringa aan de RvC dat Zalm per 1 juli 2007 parttime in dienst zal treden als Chief Economist, een adviseur van de RvB.

#### Acquisities

- 2.5.38 DSB Bank verzoekt DNB bij brief van 5 juni 2007 om de afgifte van een vvgb ten behoeve van de voorgenomen overname van DGA en op 10 juli verzoekt DSB Bank DNB vvgb's af te geven met betrekking tot de voorgenomen overnames van Clicks4Sales en GEMA. Tijdens de RvB-vergadering van 9 juli 2007 worden de voorgenomen acquisities besproken. DSB Bank nadert het minimaal verplichte solvabiliteitsniveau en daarom zal DSB Ficoholding een kapitaalstorting doen. Verder wordt besloten dat Scheringa af zal zien van dividenduitkeringen aan DSB Beheer (via DSB Ficoholding), tenzij de nettowinst boven € 1 miljoen per maand uitkomt en de cumulatieve winst over 2007 minimaal € 12 miljoen bedraagt. Tijdens de vergadering wordt ook de intentie uitgesproken dat DSB Bank voorlopig zal stoppen met het overnemen van bedrijven totdat de solvabiliteit dat weer toelaat.

- 2.5.39 Bij brief van 31 augustus 2007 verleent DNB alleen voor de overname van Clicks4Sales een vvgb. Voor de andere overnames worden de vvgb's geweigerd in verband met de vrees van DNB dat bij een goedkeuring van de drie overnames de solvabiliteitsratio onder de 10 procent kan komen. De rechten en verplichtingen van DSB Bank onder de koopovereenkomsten met betrekking tot DGA en GEMA worden in september en oktober 2007 overgenomen door DSB Beheer, waarna de aandelen in DGA en GEMA ook uiteindelijk worden geleverd aan DSB Beheer. De financiering van de overnames van DGA en GEMA geschiedt door een aantal leningen van DSB Bank aan DSB Beheer van in totaal ruim € 17 miljoen.

#### Onderzoek functioneren afdeling IAD

- 2.5.40 Op 29 mei 2007 presenteert DNB haar bevindingen van het onderzoek naar de afdeling IAD. DNB constateert dat de afdeling weliswaar in vergelijking tot een jaar eerder beter is gaan functioneren, maar dat er nog wel sprake is van een onvoldoende bevredigende situatie. De RvB en de RvC gebruiken de afdeling IAD onvoldoende als "tool of management". Verder bieden de periodieke rapportages van de afdeling IAD onvoldoende inzicht in de inherente risico's, de kwaliteit van de beheersingsmaatregelen evenals de door DSB Bank gelopen resterende risico's bij het niet voldoende adresseren van de geconstateerde tekortkomingen. Op 27 juni 2007 zendt DSB Bank aan DNB een reactie op het onderzoek, waarbij wordt aangegeven hoe de door DNB geconstateerde zorgpunten zullen worden aangepakt.

#### Beleid voorzieningen kredieten

- 2.5.41 Op 20 juni 2007 wordt in het interne Risico Beheer Overleg (RBO) geconstateerd dat er vrij grove voorzieningsmaatstaven worden gehanteerd voor hypotheek en CK. Er heeft een correctie plaatsgevonden bij de cessieposten (posten waarbij de klant akkoord is gegaan met looncessie via de werkgever). In het overleg wordt besloten dat, na aanlevering van de Loss Given Default (LGD) data, spoedig een nadere analyse zal worden opgesteld.

- 2.5.42 Op 21 juli 2007 komt een memo gereed met de gevraagde analyse. De conclusie luidt dat de berekende LGD's geen aanleiding geven de opslagen in de kostprijs voor verliezen op 1H en 2H te verhogen.

#### Beleid liquiditeit en solvabiliteit en kapitaalstortingen

- 2.5.43 In de (Asset and Liability Committee) ALCO-vergadering van 28 juni 2007 wordt een aantal constatering gedaan over de liquiditeit en de solvabiliteit. Over het algemeen bestaat er ruimschoots voldoende liquiditeit, maar het is de vraag of alle nieuwe productie van leningen in de bestaande securitisatieprogramma's kan worden opgenomen in verband met de eisen waar te securitiseren leningen aan moeten voldoen. Voor wat betreft de solvabiliteit is het ALCO-overleg van mening dat DSB Bank 'at risk' is. Besloten wordt om voortaan de solvabiliteitsontwikkeling als een vast agenda-punt op te nemen.

- 2.5.44 Op 31 juli 2007, 3 augustus 2007 en 29 oktober 2007 besluit de AvA tot goedkeuring en medewerking aan informele kapitaalstortingen door de aandeelhouder (DSB Ficoholding ) van respectievelijk € 2,1 miljoen, € 2,4 miljoen en € 1,5 miljoen (totaal € 6 miljoen). Deze kapitaalstortingen werden door DSB Ficoholding gefinancierd met de dividenduitkeringen van DSB Leven.

#### Jaargesprek DNB, E&Y, RvB

- 2.5.45 Op 29 juni 2007 vindt het jaargesprek over 2006 plaats tussen E&Y en DNB in aanwezigheid van de RvB. Er wordt onder meer gesproken over de accountantscontrole, ICT en de fiscale claims. Wat betreft de fiscale claims, is DNB van oordeel dat het vermogen van een instelling zo groot moet zijn dat een (voor DSB Bank) negatieve uitkomst van een dergelijke claim moet kunnen worden opgevangen. Verder is DNB bezorgd over de ontwikkeling van de achterstanden bij kredieten en zou het een betere reactie willen zien van DSB Bank op de door E&Y gesignaleerde afwijkingen van de acceptatierichtlijnen.

#### Klacht tegen AFM

- 2.5.46 DSB Bank wendt zich op 3 augustus 2007 tot de Nationale Ombudsman met een klacht betreffende het toezichthoudend optreden van de AFM jegens DSB Bank gedurende de periode 2002 - 2006. In het bijzonder richt de klacht zich tegen de wijze waarop de AFM in 2003 en 2005 aangifte heeft gedaan bij het OM wegens – vermeende – overtredingen van de Wck. Op 29 oktober 2007 belt Hoogervorst – volgens de notulen van de RvB - met Zalm met het verzoek om de bij de Ombudsman ingediende klacht (zie paragraaf 9.6.3, derde punt) in te trekken omdat het een probleem uit het verleden betreft en Hoogervorst een normale gang van zaken voorstaat. De klacht wordt – volgens de notulen van de RvB - ingetrokken op grond van de persoonlijke toezegging van Hoogervorst aan Zalm om de omgangsvormen te verbeteren en afstand te nemen van de in het verleden door de AFM gehanteerde handelwijze.

#### Begin kredietcrisis

- 2.5.47 Gedurende het jaar 2007 verschijnen steeds meer berichten over dalingen van onroerend goed prijzen in de Verenigde Staten. Dientengevolge melden verschillende financiële instellingen, zoals NIBC en Duitse Landesbanken, in augustus 2007 verlie-

zen op *mortgage backed securities*. Op 12 september 2007 vraagt Northern Rock liquiditeitssteun van de Bank of England. Deze hypotheekbank kan niet meer voldoende financiering aantrekken als gevolg van de subprime crisis die in de zomer van 2007 is uitgebroken. Op 14 september 2007 vindt de bankrun op Northern Rock in Engeland plaats en op 17 september 2007 kondigt de Bank of England aan alle tegoeden bij Northern Rock te garanderen. De overheid dan wel centrale banken in veel landen, zoals de Verenigde Staten, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk hebben vanaf het begin van de kredietcrisis liquiditeit of garanties aan financiële instellingen verschaft. In de loop van 2007 vallen de mogelijkheden voor banken om door securitisaties van leningen financiering aan te trekken, weg.<sup>27</sup>

2.5.48 Zalm geeft twee maanden na zijn aantreden als Chief Economist zijn eerste indrukken weer over DSB Bank in een vertrouwelijk memo van 28 augustus 2007 aan de RvB. Hij noemt onder meer de volgende positieve punten:

- a. Een gunstige kostenstructuur: de loonsom per werknemer is ongeveer de helft van die bij andere banken.
- b. Een duidelijk missie: de core business, het leveren van eenvoudige financiële producten tegen de meest aantrekkelijke tarieven, is helder gedefinieerd.
- c. Een platte en informele organisatie: de organisatie kent niet veel bureaucratie en de lijnen zijn kort.
- d. Een sterk commerciële inslag.

2.5.49 Zalm noemt in het memo tevens enkele punten van verbetering. Deze punten zijn, samengevat:

- a. ICT is een belangrijke bottleneck bij een (snelle) uitbreiding van het pakket financiële dienstverlening (met name bij betaalrekeningen).<sup>28</sup>
- b. Kruissubsidiëring, kostentoe rekening en winsttoerekening: er is geen goed inzicht in de kosten die met de verschillende activiteiten gepaard gaan. Cross-selling is belangrijk, maar het is riskant om verlieslatende producten in de markt te zetten vanwege de winst die wordt behaald op 'meeverkochte' producten. Er kunnen marktpartijen komen die zich specialiseren in het goedkoop in de markt zetten van deze 'meeverkochte' producten. Ook publicitair kan het zich tegen DSB Bank keren (koppelverkoop). Bovendien is het kredietrisico niet op voorhand met zekerheid vast te stellen en kan DSB Bank daarbij tegenvallers krijgen, terwijl securitisatie duurder wordt. De sterke oriëntatie op de verkoopontwikkeling leidt ook tot de neiging de kostenontwikkeling te verwaarlozen. Uiteindelijk gaat het niet om omzetgroei, maar om winstgroei.
- c. Het personeelsbeleid: een personeelsverloop van meer dan 25%<sup>29</sup> per jaar is hoog en brengt veel kosten met zich mee.
- d. Het besturingsmodel: naarmate de organisatie groter wordt, zal de RvB zich meer met de hoofdlijnen moeten bezighouden. Het is onvermijdelijk dat meer

---

<sup>27</sup> <http://nl.wikipedia.org/wiki/Kredietcrisis>

<sup>28</sup> De Jong deed Curatoren mee dat volgens haar deze opmerking feitelijke basis mist. Quaestor, de core banking applicatie van Allshare, was al geruime tijd live en zeer stabiel en was zeker geen bottleneck bij een snelle uitbreiding van betaalrekeningen. Bovendien was volgens De Jong inmiddels gestart met de implementatie van een nieuw core banking systeem, Infosys, dat alle andere bancaire applicaties moest vervangen.

<sup>29</sup> Volgens Offerman is het personeelsverloop relatief groot, vooral omdat hier de callcenters zijn meegenomen.



operationele verantwoordelijkheden worden gelaten bij het management onder de RvB. De beoordeling van managers moet dan tevens een meer integraal karakter krijgen, niet alleen gebaseerd op omzetprestaties, maar (ook) op de bijdrage aan de winst.

- e. Imago en reputatie: DSB Bank (en de labels) wordt vaak gezien als de organisatie die via irritante reclame mensen kredieten probeert aan te smeren, daarvoor gepeperde rekeningen stuurt en daardoor bijdraagt aan de schuldenproblematiek. In politiek Den Haag staat DSB Bank symbool voor agressieve kredietverkoop.

- 2.5.50 Bij een aantal punten van verbetering doet Zalm enige suggesties, bijvoorbeeld over de reclame uitingen van DSB Bank. Daarin zou DSB Bank haar gewenste imago tot uitdrukking moeten brengen, te weten (i) een gespecialiseerde, efficiënte consumentenbank, die klantgericht en voordelig kan werken, (ii) niet alleen voordelig lenen, maar ook voordelig sparen, (iii) een moderne bank die zich (liefst speels) afzet tegen de logge anonieme bureaucratische grootbanken (iv) een bank die wil helpen bij verantwoord en voordelig lenen. DSB Bank moet volgens Zalm tevens reclame maken over het feit dat zij onder toezicht staat van zowel DNB als de AFM.
- 2.5.51 Zalm noemt tot slot in zijn memo als risico de solvabiliteitsontwikkeling. Naast ICT is de solvabiliteitsontwikkeling een begrenzer van de expansie. Nu securitisatie duurder wordt, zal winst en winstinhouding belangrijker worden. Curatoren hebben niet kunnen constateren dat het memo van Zalm in een vergadering van de RvB of de RvC is besproken, of is gedeeld met DNB. Zalm heeft Curatoren verklaard dat dit wel in de RvB, maar niet met de RvC is besproken.
- 2.5.52 Op 31 augustus 2007 vindt een ingelast beleidsgesprek plaats tussen DNB en de RvB van DSB. Aanleiding voor het gesprek zijn de bij DNB bestaande zorgen over de resultaatsontwikkeling, de kostenbeheersing, het acquisitiebeleid, de expansie naar het buitenland en de stand van zaken met betrekking tot de Internal Capital Adequacy Assessment Process (ICAAP). DNB spreekt de verwachting uit dat niet valt uit te sluiten dat de terugval van provisieopbrengsten en rente-inkomsten een structureel karakter heeft. DSB Bank geeft aan dat er inmiddels concrete maatregelen zijn getroffen om de provisie-inkomsten te (kunnen) blijven waarborgen, te weten provisiedemping bij grotere koopsomverzekeringen, het onderbrengen van meer verzekeringen bij DSB Leven en DSB Schade en het integreren van DSB Bank met DSB Leven en DSB Schade. DNB laat weten op korte termijn een uitgewerkt plan te willen ontvangen. Wat betreft de terugval in rente-inkomsten, meldt DSB Bank de rente per 1 april 2007 substantieel te hebben verhoogd en dat dit een positieve invloed heeft op het renteresultaat van de afgelopen weken. DNB geeft aan de ontwikkelingen met (bijzondere) aandacht te blijven volgen. Later blijkt dat DNB het gevraagde uitgewerkte plan niet van DSB Bank heeft ontvangen.<sup>30</sup>

---

<sup>30</sup> DNB reageerde op deze constatering van Curatoren als volgt: "Bij deze opmerking dient in aanmerking te worden genomen dat DNB regelmatig met DSB Bank in gesprek was over haar businessmodel en in dit verband ook concepten van plannen heeft ontvangen, die echter niet voldeden aan daaraan te stellen eisen."

## **2.6 Periode september 2007 tot einde 2008**

### Instelling verhoogd toezicht en verkoop ENRA

- 2.6.1 Op 17 september 2007 vindt een ingelaste RvB-vergadering plaats ter voorbereiding van de RvC-vergadering op diezelfde dag. Naar aanleiding van een memo van Van Dijk over de liquiditeit en solvabiliteit, besluit de RvB tot een heel scala aan maatregelen, waaronder: (i) de nieuwe securitisatie via Chapel Warehouse voort te zetten; (ii) het aantrekken van spaargelden te intensiveren; (iii) het verhogen van de rentetarieven bij leningen aan klanten; (iv) maatregelen op lange termijn zoals het met Merrill Lynch opzetten van een programma van eerste hypotheek, waarbij senior tranches via de ECB beleend kunnen worden. Verder wordt geconstateerd dat de verkoop door DSB Bank van de fietsverzekeraar ENRA de problemen op solvabiliteitsgebied voor de komende periode goeddeels zou kunnen oplossen en dat de onderhandelingen met Bovemij als potentiële koper worden voortgezet.
- 2.6.2 Scheringa meldt tijdens de RvC-vergadering van 17 september 2007 dat op 27 september 2007 een gesprek zal plaatsvinden tussen de RvB en DNB. De RvC stelt vast dat DNB hetzelfde beeld zal hebben gekregen als de RvC en dat de bezorgdheid van DNB zeer goed te begrijpen is. De voorspelbaarheid van het resultaat is volgens de RvC onvoldoende. Het resultaat gedurende de eerste helft 2007 viel tegen, terwijl volgens Van Dijk 95% van het resultaat in 2006 is behaald in het eerste halfjaar. Verder blijkt tijdens de vergadering dat DNB heeft gemeld dat DSB Bank op een zwaardere solvabiliteitseis moet rekenen dan eerder door DNB voorgesteld, en dat de ingediende ICAAP-rapportage niet goed is bevonden. De RvC benadrukt het belang van de solvabiliteitseis en dat een duidelijk plan van aanpak noodzakelijk is. Voorts gaat de RvC dieper in op de redenen voor DNB om de ICAAP-rapportage af te keuren en de mogelijke oplossingen om de relatie met DNB op dit punt te verbeteren (de RvC beveelt de verkoop van ENRA aan, verder wordt het aantrekken van spaargelden en het gebruik van betrouwbare modellen besproken).
- 2.6.3 De RvB bespreekt op 27 september 2007 uitgebreid het bod van Bovemij op ENRA. Er liggen twee opties op tafel die kunnen leiden tot een opbrengst van circa € 29 miljoen. Scheringa blijkt veel moeite te hebben met de verkoop van ENRA voor dit bedrag en wil € 31 miljoen voorstellen. Van Dijk ziet echter geen ruimte meer voor een tegenvoorstel, en Zalm meldt dat het voortbestaan van DSB Bank op het spel zou kunnen staan als ENRA niet wordt verkocht. Van Dijk geeft aan dat aan DNB is gemeld dat DSB Bank ENRA zal verkopen, mits een reële koopprijs wordt geboden. Het ontvangen bod is minder dan gehoopt, maar past wel binnen de gemaakte waardeeringsrange. Scheringa wil de afspraak met DNB van dezelfde dag afwachten en dan een besluit nemen. Uit de vergaderstukken en de notulen van de RvB blijkt echter niet dat er op 27 september 2007 of later een definitief besluit is genomen omtrent het bod van Bovemij van ruim € 22 miljoen, evenmin wat de uiteindelijke voorwaarden zijn geweest van de verkoop van ENRA. Uiteindelijk wordt pas op 16 november 2007 de koopovereenkomst getekend, waarbij wordt afgesproken dat de overdracht van ENRA op 1 januari 2008 zal plaatsvinden.

- 2.6.4 De RvB spreekt op 27 september 2007 met DNB, waarbij het besluit om DSB Bank onder verhoogd toezicht te plaatsen aan DSB Bank wordt gecommuniceerd. Tijdens het gesprek worden onder meer de volgende punten besproken:
- a. De solvabiliteit van DSB Bank moet minimaal 10% zijn en moet worden uitgebouwd naar 12%;
  - b. De liquiditeitsbuffer moet worden verhoogd van € 600 miljoen naar € 1 miljard en de stand dient wekelijks te worden gerapporteerd aan DNB;
  - c. DNB heeft als zorg dat DSB Bank een imago krijgt van een verstrekker van subprime hypotheke. Het gevolg hiervan kan zijn dat securitisaties niet meer mogelijk zijn. Voorts heeft DNB geconstateerd dat DSB Bank veel hypotheke verstrekt met een hogere verstrekking op executiewaarde (EW) en inkomen dan in de GHF is voorgeschreven; en
  - d. DNB is van mening dat de voorzitter van de RvB meer zichtbaar aandacht moet schenken aan risicobeheer en de afdeling IAD en dat bepaalde afdelingen (waaronder de afdeling IAD) rechtstreeks zouden moeten rapporteren aan de voorzitter van de RvB.
- 2.6.5 Naar aanleiding van het gesprek van 27 september 2007 en de vastlegging daarvan door DNB, stuurt DSB Bank op 9 oktober 2007 een brief, waarin zij reageert op de door DNB geformuleerde zorgpunten. DSB Bank erkent dat de solvabiliteit omhoog moet naar 12% en wil met DNB overleggen over het tijdpad. De deelnemingen GEMA en DGA van DSB Bank zullen door DSB Beheer worden gekocht, en de aanvraag van de vvgb zal in dit verband worden ingetrokken. Verder geeft DSB Bank aan dat voor 2008 wordt afgezien van dividenduitkering indien het niet mogelijk blijkt om securitisatie-transacties te doen. DSB Bank erkent dat een ruime liquiditeitsbuffer noodzakelijk is, maar stelt dat € 750 miljoen voldoende zou moeten zijn. DNB wordt gevraagd om daarmee in te stemmen. Ten slotte erkent DSB Bank dat regelmatig hypotheke worden verstrekt boven de grenzen van de GHF, maar dat toepassing van maatwerkclausules gebruikelijk is in de markt.
- 2.6.6 DSB Bank reageert op 10 oktober 2007 op het eerder met DNB gevoerde beleids gesprek van 31 augustus 2007. DSB Bank stelt te werken aan matiging van de provisie-inkomsten en dus aan de wijziging van het verdienmodel. DNB heeft gevraagd om een diepgaande analyse van het effect van het wegvallen van securitisatie-mogelijkheden, maar DSB Bank geeft aan de analysecapaciteit anders willen gebruiken.
- 2.6.7 Op 12 oktober 2007 ontvangt DNB een afvaardiging van de RvC om de recente gebeurtenissen bij DSB Bank te bespreken. Tijdens het gesprek komen het functioneren van de RvB en de moeilijkheden ten aanzien van de corporate governance aan de orde. De RvC is van oordeel dat er binnen de RvB een duidelijk gevoel voor risico is, maar dat de grenzen worden opgezocht, daar waar de normen niet duidelijk zijn. DNB wijst de RvC op de gevoerde gesprekken met de RvB op 31 augustus en 27 september 2007 en heeft waardering voor de reactie van DSB Bank bij brief van 10 oktober 2007. Door DNB worden tijdens het gesprek maatregelen genoemd voor het geval de liquiditeit en/of de solvabiliteit van DSB Bank verder verslechtert: het stopzetten van de productie, de verkoop van DSB Bank aan een sterke partij, verkoop van onderde-

len van DSB Bank of een kapitaalstorting door de aandeelhouder. Voorts wordt het benoemen van een 'stille' curator als mogelijkheid overwogen.<sup>31</sup>

#### Fiscale eenheid

- 2.6.8 Op 18 oktober 2007 sluiten DSB Beheer en DSB Bank een koopovereenkomst, waarbij fiscale vorderingen uit hoofde van vennootschapsbelasting tot een bedrag van bijna € 6,4 miljoen van dochtermaatschappijen van DSB Beheer wegens verliezen (niet zijnde dochtermaatschappijen van DSB Bank) door DSB Beheer tegen nominale waarde worden verkocht aan DSB Bank. Direct na deze verkoop boekt DSB Bank € 892.646 af op deze vordering. Het motief voor deze transactie is het verkrijgen van liquiditeit door DSB Beheer.

#### Beleid voorzieningen kredieten

- 2.6.9 De infectiepercentages voor de portefeuilles 1H, 2H en CK nemen in augustus 2007 voor alle categorieën met 0,2% toe. Redenen van achterstand zijn onder andere renteverhogingen en aflopende actierentes. Per 1 oktober 2007 zal er weer een renteverhoging doorgevoerd worden van 0,3%. Uit een vergelijking van de DSB Bank programma's met andere Nederlandse 1H programma's blijkt dat de programma's van DSB Bank relatief hoge achterstanden vertonen.

- 2.6.10 Op 9 november 2007 stuurt E&Y een brief aan DSB Bank over de uitgevoerde voorlopige beoordeling van het voorstel om een deel van de voorziening dubieuze debiteuren te laten vrijvallen in geval van een looncessie. Het voorstel van de afdeling Risk Management om de bestaande systematiek voor de bepaling van de voorziening dubieuze debiteuren ten aanzien van debiteuren met looncessie te heroverwegen is aannemelijk, maar omdat de effecten nog moeilijk te kwantificeren zijn, is de vrijval van voorzieningen nu nog niet mogelijk. E&Y beveelt nader onderzoek aan.

#### Bevindingen interim-controle E&Y

- 2.6.11 Het ACC krijgt op 12 november 2007 een presentatie van E&Y over de aandachtspunten voor de jaarrekeningcontrole 2007. Aandachtspunten zijn naast het verhoogd toezicht van DNB, onder meer de solvabiliteit, de mogelijkheid tot herfinanciering van securitisatieprogramma's, ICT, alsmede de ontwikkelingen ten aanzien van de kredietportefeuilles en de lopende onderzoeken door de toezichhouders op de naleving van zorgplicht en overkreditering. Verder bespreekt E&Y haar bevindingen met betrekking tot het laten vrijvallen van een deel van de voorziening debiteuren in geval van een looncessie. Scheringa kondigt in dit verband aan dat hij ook BDO onderzoek zal laten doen naar de noodzakelijke hoogte van de voorziening. Wat betreft de bezetting van de afdeling IAD, merkt Scheringa op dat Zwagerman is aangenomen als directeur IAD en dat de afdeling per 1 april 2008 volledig bezet zal zijn.

---

<sup>31</sup> Rapport Scheltema, p. 46

## Vertrek Cornet en Van Dijk, 'stille' curator en benoeming Zalm

### 2.6.12 Omtrent zijn vertrek verklaarde Cornet Curatoren:

*"In de zomer van 2007 heb ik samen met R. Buwalda een voorstel gemaakt voor een ander business model voor DSB Bank dat op korte termijn zou moeten worden ingevoerd om het tij te kunnen keren. Dit voorstel hebben we met Van Dijk besproken. Hij was het met ons voorstel eens, maar wilde tijd hebben om zijn collega's te kunnen overtuigen. We hebben hierover nadien nog enkele malen gesproken. Nadat er geen enkel zicht op verandering ontstond, heb ik op 11 november 2007 mijn ontslagbrief aan Van Dijk overhandigd.*

*Hij vroeg me deze brief nog even onder zich te mogen houden omdat hij tijdens de RvC-vergadering van de volgende dag een laatste poging wilde ondernemen om de koers van de bank te wijzingen. Ik heb geantwoord dat hij zelf moest beslissen wat hij met de brief wilde doen, maar dat mijn ontslag onherroepelijk was. Het vertrek van Van Dijk staat los van mijn vertrek (anders dat in beide gevallen onvrede met het beleid de aanleiding was)."*

### 2.6.13 Op 12 november 2007 blijkt dat Van Dijk per direct opstapt. Tijdens de vergadering van de RvC leest Van Dijk een verklaring voor, waarin hij stelt dat hij zijn verantwoordelijkheden als lid van de RvB niet langer kan dragen. Hoofdredeën voor zijn vertrek zijn:

- a. Het, naar het oordeel van Van Dijk en De Jong, ten onrechte terugdraaien van voorzieningen op kredieten waarvoor een looncessie is getekend. Van Dijk vindt het te vroeg om de voorzieningen terug te draaien. Nader onderzoek door de afdeling Risk Management en verder overleg met E&Y is noodzakelijk.
- b. De verkoop van ENRA en ook Helepolis zijn noodzakelijk om het vereiste solvabiliteitsniveau te bereiken, terwijl het moeizaam bereikte akkoord met Bovemij naar zijn mening in de waagschaal wordt gesteld door nieuwe onderhandelings-elementen in te brengen.
- c. Het feit, dat, buiten medeweten van Van Dijk, aan een medewerker van de afdeling Finance & Control een bonus is toegezegd, als hij een redenering zou kunnen bedenken om de voorziening "negatieve rentemarge" te kunnen laten vrijvallen.
- d. Het besluit van Scheringa om de afdelingen Risk Management, Compliance en IAD rechtstreeks aan hem te laten rapporteren, zonder voorafgaand overleg in de RvB.
- e. Het besluit van Scheringa om zelf de contacten met DNB te gaan onderhouden en ook aan DNB aan te geven dat die contacten niet meer via Van Dijk lopen.

### 2.6.14 Ter toelichting op de gebeurtenissen rond zijn vertrek heeft Van Dijk in een gesprek met Curatoren verklaard, zijn kritiekpunten een aantal maanden voorafgaand aan zijn vertrek met de RvC te hebben besproken, en dat deze binnen de RvB daarvoor al bekend waren. Bonnier en Offringa hebben vervolgens overlegd met Scheringa, waarna Bonnier aan Van Dijk meldde dat Scheringa hem zou meedelen dat hij op zoek zou moeten gaan naar een nieuwe baan. Dit heeft Scheringa Van Dijk gezegd, waarna Van Dijk zelf besloot op te stappen.

De AvA besluit op 12 november 2007, overeenkomstig het advies van de RvC, het ontslag van Van Dijk als statutair bestuurder van DSB Bank per 12 november 2007 te aanvaarden.

- 2.6.15 Naar aanleiding van het vertrek van Van Dijk, spreekt DNB op 13 november 2007 met Scheringa en Bonnier. DNB bevestigt de inhoud van het gesprek nog dezelfde dag aan de RvB en RvC van DSB Bank. Hieruit blijkt dat DNB toen is bericht dat ook Cornet zijn vertrek heeft aangekondigd, iets waar de RvC niet over is geïnformeerd. DNB meent dat Van Dijk DSB Bank heeft verlaten, omdat hij naar zijn gevoel zijn verantwoordelijkheden als statutair bestuurder niet langer kon nemen. DNB is van mening dat het vertrek is te herleiden tot een fundamenteel verschil van inzicht omtrent het risicobeheer van DSB Bank. DNB maakt zich zorgen om het vertrek, omdat Van Dijk en Cornet een belangrijke rol speelden bij het bewaken van het evenwicht binnen DSB Bank tussen enerzijds de commerciële aspiraties en anderzijds de prudente uitoefening van het bankbedrijf. Naar de mening van DNB dient op korte termijn een oplossing te worden gevonden voor het vertrek van beide heren. In dat kader is afgesproken dat DSB Bank voor 20 november 2007 in een gezamenlijk schrijven van de RvC en de RvB concreet uiteen zal zetten op welke wijze DSB Bank de vacante positie van CFO gaat invullen. Verder wenst DNB uiterlijk op 16 november 2007 te worden geïnformeerd over de verkoop van ENRA en Helepolis aan Bovenmij. Door DNB wordt besloten de behandeling van het dossier DSB Bank voort te zetten in een speciaal daartoe in het leven geroepen projectteam "Hector".<sup>32</sup>
- 2.6.16 DSB Bank beantwoordt de brief van DNB van 13 november 2007 op 20 november 2007. In een schriftelijke reactie wordt uiteengezet hoe door DSB Bank wordt omgegaan met de invulling van de positie van CFO.
- 2.6.17 DNB spreekt vervolgens op 20 november 2007 afzonderlijk met Scheringa, Van Goor en De Jong. Scheringa is het oneens met de visie van DNB dat de geëscaleerde discussie een manifestatie is van een fundamenteel probleem in de organisatie. De betrokken toezichthouders van DNB berichten de aanwezigen dat zij de directie van DNB op 23 november 2007 zullen voorstellen een formeel handhavingstraject in te gaan, bestaande uit (a) een formele aanwijzing aan de RvC tot verbetering van de governance en (b) de benoeming van een 'stille' curator. Zodoende wordt tegenwicht geboden aan Scheringa en Van Goor. De 'stille' curator moet bevoegdheden krijgen ten aanzien van RvB en AvA, niet ten aanzien van de RvC. Aldus moet duidelijk worden gemaakt dat DNB nog vertrouwen heeft in de RvC.<sup>33</sup>
- 2.6.18 De directie van DNB besluit op 27 november 2007 een 'stille' curator te benoemen met bevoegdheden ten aanzien van alle organen binnen DSB Bank (dus ook ten aanzien van de RvC). De 'stille' curator dient – onder meer – de governance te beoordelen, de invulling van de functie van de CFO te bespoedigen, het risicobeheer te beoordelen, de maatregelen ter verbetering van de solvabiliteit te beoordelen en DNB te informeren wanneer de 'stille' curator overtredingen constateert van hetgeen bij of krachtens de Wft is bepaald. De 'stille' curator dient inzicht te verkrijgen in en te adviseren over de wijze waarop besluitvorming binnen de RvB plaatsvindt, waarbij speci-

---

<sup>32</sup> Rapport Scheltema, p. 47

<sup>33</sup> Rapport Scheltema, p. 47-48

fieke aandacht wordt gegeven aan de vraag of voldoende evenwicht bestaat tussen het commercieel ondernemen enerzijds en het risicobeheer anderzijds.<sup>34</sup>

2.6.19 Op 3 december 2007 komt het besluit tot benoeming van de 'stille curator' opnieuw aan de orde in een directievergadering van DNB, omdat DNB constateert dat de aanstelling van een 'stille' curator als nadeel heeft dat er mogelijk sprake is van een in de lopende securitisatiecontracten aangegeven "trigger event". De aanstelling van een 'stille curator' zou door DSB Bank openbaar moet worden gemaakt. Op basis van een analyse van de situatie komt DNB niettemin tot de conclusie dat het bij het ontbreken van een sterke CFO wenselijk is dat er iemand die het vertrouwen geniet van DNB wordt toegevoegd aan de RvB en besluit een 'stille' curator aan te stellen, *"hoewel dit ook niet ideaal is gezien de mogelijke negatieve consequenties"*. Terzijde: Curatoren zien in de contracten met betrekking tot de securitisaties geen bepaling met negatieve gevolgen voor DSB Bank bij benoeming van een 'stille' curator.<sup>35</sup>

2.6.20 DNB besluit op 3 december 2007 om op 4 december 2007 in gesprek met de RvB en de RvC van DSB Bank de benoeming van de 'stille' curator bekend te maken. Deze bekendmaking zal echter nooit plaatsvinden. De vergadering van de directie van DNB op 3 december 2007 wordt om 17:00 uur afgesloten. Om 17:07 uur komt een fax van DSB Bank bij DNB binnen met het bericht dat Zalm bereid is gevonden om met onmiddellijke ingang als interim-CFO tot de RvB toe te treden. De benoeming van de 'stille' curator wordt daarop aangehouden.<sup>36</sup> Verder blijkt uit de brief van DSB Bank aan DNB van 3 december 2007 dat de bekleding van de functie van Compliance Officer tijdelijk zal geschieden door Rozemond, en dat de nieuwe directeuren van de afdeling IAD en de afdeling Risk Management in dienst zullen treden bij DSB Bank.<sup>37</sup> DSB Bank schrijft dat zij erop vertrouwt dat deze benoemingen de zorgen die DNB heeft omtrent de balans tussen prudentie en commercie binnen de RvB zullen wegnemen. DNB neemt hiermee genoegen en trekt het besluit een 'stille curator' te benoemen in.

#### Financiering DSB Beheer

2.6.21 De RvB besluit op 26 november 2007 dat DSB Beheer zal trachten externe financiering te verkrijgen voor DSB Beheer om de intermediairbedrijven en Clicks4Sales van DSB Bank over te nemen. Drie Nederlandse banken worden daartoe pas in mei 2008 benaderd, maar zij wensen niet te financieren, berichten zij direct telefonisch aan de financieel directeur van DSB Beheer Douma. Douma informeert Scheringa hierover.

#### Aantreden Zalm als CFO

2.6.22 Bij DNB bestaat de verwachting dat Zalm het evenwicht in de RvB zal kunnen herstellen en ook effectiever kan optreden dan een 'stille' curator. Een 'stille' curator kan slechts zijn vetorecht gebruiken om beslissingen tegen te houden. Zalm kan als CFO

---

<sup>34</sup> Rapport Scheltema, p. 48

<sup>35</sup> DNB merkt op dat in de door DNB bestudeerde Monastery en Chapel-documentatie de benoeming van een "receiver" of een "similar officer", wordt aangemerkt als een "Assignment Notification Event". DNB heeft hierbij stilgestaan in het kader van de afweging al dan niet een (stille) curator te benoemen. De uitkomst van deze afweging was dat werd besloten een (stille) curator te benoemen.

<sup>36</sup> Rapport Scheltema, p. 49

<sup>37</sup> De Jong en Van Dijk merken op dat Hekking al sinds de zomer 2007 al directeur Risk Management is, en toen aanzienlijke ervaring met Risk Management had opgedaan bij ING.

zaken actief verbeteren, zo heeft DNB zijn beslissing om toch geen 'stille' curator te benoemen aan Curatoren toegelicht.

- 2.6.23 De recente ontwikkelingen bij DSB Bank en de ontwikkelingen op de kredietmarkt, zijn voor DNB aanleiding om op 4 december 2007 te spreken met Zalm en Offringa. Scheringa is verhinderd in verband met ziekte. DNB legt tijdens het gesprek de volgende zorgpunten voor:
- a. De governance-structuur van DSB Bank (onderlinge verhoudingen in bevoegdheden RvB, RvC en AvA);
  - b. De wijze van besluitvorming in RvB, evenwicht tussen commercie en risicobeheersing;
  - c. De vacante positie van CFO;
  - d. Het ontbreken van adequate maatregelen betreffende solvabiliteit en liquiditeit;
  - e. De kwaliteit van het risicobeheer;
  - f. De onvoldoende kwaliteit van de managementinformatie ten behoeve van de RvB;
  - g. De totstandkoming van de resultatenrekening 2007, in het bijzonder de voorziening kredieten en voorziening negatieve interestmarge;
  - h. Het gebrek aan inzicht in huidige kredietproductie (zowel krediet als compliance risico);
  - i. Het ontbreken van een contingency-plan (noodplan) in het geval van intensieve opvraging van spaargelden.

- 2.6.24 Zalm zegt tijdens het gesprek toe dat een solvabiliteitsscenario en mogelijke oplossingen worden uitgewerkt en dat het uitgangspunt een solvabiliteit is van 12%. Verder geeft Zalm aan dat een nieuw kostenbeheerssysteem zal worden ingevoerd, en dat de huidige stringente incassoprocedures en het looncessiebeleid zullen worden voortgezet. Verder zal Zalm gaan toezien op een deugdelijke uitwerking van het jaarplan en zal een permanente invulling van de CFO-functie worden geregeld. Tenslotte wordt aangegeven dat Rozemond als CO zal worden benoemd.

#### Accountantscontrole

- 2.6.25 Op 6 december 2007 bespreekt E&Y de resultaten van de interim-controle met Buwalda (directeur Finance & Control) en zijn werknemer Ooyevaar. De presentatie die vooraf wordt toegestuurd bevat een overzicht van de voorlopige deelbevindingen en aandachtspunten van E&Y:
- a. Kredietrisico: E&Y heeft nog geen oordeel over de interne analyses. De verfijning naar specifieke risico's per portefeuille is nog onderhanden.
  - b. Rente en Liquiditeit: DSB Bank verschilt met DNB van mening over de hoogte van de aan te houden liquiditeitsbuffer. DSB meent dat € 750 miljoen volstaat, DNB wil € 1 miljard. Uit de liquiditeitsbegroting van de afdeling Treasury blijkt dat de liquiditeitsbuffer in maart 2008 minder dan € 750 miljoen bedraagt en dat deze zonder aanvullende maatregelen in augustus 2008 negatief is. Treasury en derivatentransacties worden nog altijd via spread sheets geadministreerd.
  - c. Financiële rapportages: de kwaliteit van tussentijdse rapportages is verbeterd.
  - d. Operationele risico's: het betalingsverkeer is onvoldoende op risico's geanalyseerd.



- e. Afwikkeling accountantsverslag 2006: veel aanbevelingen van E&Y zijn nog niet opgevolgd.

Op 15 januari 2008 wordt de E&Y-presentatie ook met Zalm besproken. Curatoren hebben niet kunnen achterhalen wanneer de interim-rapportage naar DNB is verzonden. In de notulen van het jaargesprek met DNB op 23 juni 2008 wordt vastgelegd dat DNB de interim management letter van E&Y heeft ontvangen.

#### Onderzoek beleggingsverzekeringen door de AFM

- 2.6.26 De AFM presenteert op 27 december 2007 de conceptbevindingen van een op 28 november 2006 gestart het onderzoek naar beleggingsverzekeringen dat de AFM in de periode februari 2007 - december 2007 heeft uitgevoerd. De AFM constateert dat DSB Bank ten aanzien van de opzet en werking van de onderzochte zorgplichtaspecten, evenals ten aanzien van de medewerking aan het onderzoek, onder het gemiddelde scoort. De AFM constateert in haar onderzoek tekortkomingen in het (door DSB Bank vastgelegde) klantprofiel. Tevens constateert de AFM dat DSB Bank onvoldoende informatie heeft ingewonnen over de kennis en ervaring van de klant met betrekking tot beleggen en zijn risicobereidheid en dat in een aantal gevallen niet-passende adviezen zijn gegeven. Zalm oppert in een notitie van 9 januari 2008 aan de RvB om de verkoop van beleggingsverzekeringen te stoppen.

#### Liquiditeit DSB Beheer

- 2.6.27 Op 12 december 2007 stuurt Douma aan Scheringa en Zalm een e-mail. In deze e-mail meldt hij beiden dat hij op 11 december aan Scheringa heeft medegedeeld dat de, in de liquiditeitsbegroting 2007 opgenomen dividenduitkering van € 9 miljoen, noodzakelijk is om DSB Beheer en haar deelnemingen in staat te stellen aan hun verplichtingen te voldoen. Het gaat om een dividenduitkering van DSB Leven van € 6 miljoen en een dividenduitkering van DSB Bank van € 3 miljoen. Douma verzoekt de dividenduitkering vast vooruitlopend op het formele besluit van de AvA (van DSB Ficoholding) uit te voeren zodat DSB Beheer in december de beschikking krijgt over de liquiditeiten.

### **2.7 Periode 2008**

#### Jaarplan 2008

- 2.7.1 Zalm presenteert tijdens de RvC-vergadering van 14 januari 2008 het jaarplan 2008. Zonder aanpassing van het beleid daalt de solvabiliteit tot 6%, onder meer door voorgenomen dividenduitkeringen. Als mogelijkheden ter verbetering van de solvabiliteit worden genoemd: verbetering winstgevendheid, beperking van het uitkeren van dividend, de uitgifte van preferente aandelen, de uitgifte van achtergestelde deposito's en de overdracht van bepaalde deelnemingen van DSB Bank aan DSB Beheer. De solvabiliteit bedraagt eind 2007 11,2% en aan DNB is toegezegd dat de solvabiliteit eind 2008 12% zal zijn. De liquiditeit is ruim en boven het niveau dat DNB eist. De RvC benadrukt de noodzaak van kostenbeheersing en geeft aan dat de begrote kosten moeten worden gezien als een plafond. De RvC constateert dat veel van de door DNB genoemde zorgpunten uit de brief van 17 december 2007 in het jaarplan worden geadresseerd.

### Financiering DBS Beheer

- 2.7.2 DSB Beheer verkoopt op 29 februari 2008 een effectenportefeuille tegen de dagkoers € 8,5 miljoen aan DSB Bank.
- 2.7.3 Op 10 maart 2008 koopt DSB Bank een kantoorpand in Heerhugowaard voor € 6,8 miljoen van DSB Beheer. Met de opbrengst wordt de lening voor dit bedrag van DSB Bank aan DSB Beheer afgelost, opdat zo ruimte ontstaat voor verdere leningen onder de grens die DNB stelt voor leningen aan derden.

### Toezicht AFM en DNB

- 2.7.4 De AFM meldt op 15 januari 2008 per brief aan DSB Bank dat reclame-uitingen van Frisia Financieringen gedurende de periode 14 februari tot en met 23 september 2007 niet aan de wet- en regelgeving voldeden. De AFM heeft het voornemen een aanwijzing te geven betreffende een banner op de website van Frisia Financieringen. De AFM geeft op 4 februari 2008 aan dat DSB Bank binnen vijf werkdagen alsnog dient te voldoen aan de geldende wet- en regelgeving betreffende het gebruik van banners. DSB Bank past naar aanleiding van de brief van de AFM de banner aan.
- 2.7.5 Eind januari 2008 laat DSB Bank aan DNB weten dat Zalm voor onbepaalde tijd als CFO werkzaam zal zijn. In een brief van 25 januari 2008 wordt de stand van zaken met betrekking tot een aantal eerder gecommuniceerde zorgpunten van DNB toegelicht. De zorgen over de governance structuur zijn DSB Bank niet duidelijk. Enkele kritische posities zijn inmiddels bezet. DSB Bank schrijft:
- "Getuige de totstandkoming en de inhoud van het jaarplan is er in de besluitvorming binnen de RvB onder leiding van de voorzitter een goed evenwicht tussen het commercieel ondernemen enerzijds en het risicobeheer anderzijds".*
- 2.7.6 De solvabiliteit (11,2%) en de liquiditeit zijn volgens DSB Bank voldoende. DSB Bank vraagt om nadere uitleg over eerdere opmerkingen van DNB over de managementinformatie. Het voorzieningsbeleid wordt door DSB Bank ongewijzigd voortgezet en door E&Y getoetst.<sup>38</sup>
- 2.7.7 DNB constateert in een brief van 13 februari 2008 dat in de voorgaande twee maanden diverse positieve ontwikkelingen zijn te constateren bij DSB Bank, waaronder de benoeming van Zalm als CFO. Daarnaast zijn de toekomstige ontwikkelingen van de solvabiliteit en liquiditeitspositie beter in beeld gebracht en worden deze nu goed gemonitord. Verder is ook een kostenbeheersysteem ingevoerd. DNB zal later nog terugkomen op het onderwerp governance. In het bijzonder zal door DNB aandacht worden besteed aan de bevoegdheden van de RvC jegens de RvB, gegeven de Dga-structuur van DSB Bank. Ten slotte blijft een zorgpunt voor DNB de haalbaarheid van het bestaande business model. DSB Bank reageert bij brief van 27 maart 2008 op de brief van DNB en stuurt DNB het jaarplan 2008 van DSB Bank met de door DNB gevraagde bijlagen.

---

<sup>38</sup> Door E&Y is erop gewezen dat inmiddels was besloten om het oorspronkelijke voorzieningsbeleid voort te zetten. De eerder door Scheringa voorgestelde vrijval op de voorziening vanwege looncessies wordt niet doorgevoerd. Door DSB Bank is geen afzonderlijke opdracht aan E&Y verstrekt voor de beoordeling van het voorzieningsbeleid van DSB Bank. De voorziening is in het kader van de jaarrekeningcontrole getoetst op toereikendheid.

2.7.8 De RvB spreekt op 3 en 31 maart 2008 met de AFM over het eerder uitgevoerde PwC-onderzoek van januari 2007 betreffende het adviesproces van DSB Bank. De AFM concludeert dat niet passende adviezen zijn gegeven en classificeert de bevindingen als ernstig tot zeer ernstig.<sup>39</sup> Daarnaast concludeert de AFM dat DSB Bank klanten heeft benadeeld en maakt de AFM zich – in algemene zin – zorgen over de passendheid van een beleggingsverzekering in combinatie met een CK. DSB Bank zegt tijdens het overleg toe onjuist geadviseerde klanten te compenseren en hiervoor een plan van aanpak op te zullen stellen. Zalm heeft van Holthuizen vernomen dat de door DSB Bank, in de brief aan DNB van 28 maart 2008, verstrekte informatie over het acceptatiebeleid en het beleid ten aanzien van verzekeringen en provisies qua inhoud in een aantal opzichten niet voldoet aan de verwachtingen van DNB. DSB Bank vraagt DNB bij brief van 4 april 2008 of zij in de gelegenheid kan worden gesteld om DNB nader te informeren over:

- a. Het beleid ten aanzien van verzekeringen en provisies;
- b. Het acceptatiebeleid in relatie met het kredietrisico en eventuele bijstellingen daarin;
- c. Omvang en aard van de afwijkingen van het vastgestelde acceptatiebeleid in de eerste maanden van 2008.

2.7.9 Curatoren hebben niet kunnen vaststellen dat DSB Bank of DNB hierop op enig moment zijn teruggekomen.

2.7.10 Op 16 april 2008 bespreekt de AFM haar bevindingen naar aanleiding van "oriënterende bezoeken" met DSB Bank. De AFM blijkt kritiek te hebben op

- De onduidelijke structuur van de AO/IC (zoals bijvoorbeeld het ontbreken van vastleggingen van overleggen en aansturingen, de directeur kwaliteit is niet betrokken bij de review van de PwC-dossiers en de afdeling Juridische Zaken is niet betrokken bij het aanpassen van de beslisboom).
- De 'tone at the top' betreffende – het functioneren van – compliance ("RvB straalt onvoldoende betrokkenheid uit", "afdeling compliance te zwak en uitvoering niet effectief", "compliance geen onderdeel van de cultuur bij Verkoop").
- Geen samenhang controles ("stoppen met de lijncontroles is niet in lijn met de meetresultaten, weinig aandacht voor overschrijden interne acceptatienormen, bij niet passende adviezen wordt adviseur wel aangesproken, maar de consument niet ingelicht.").
- Onduidelijke klachtenafwikkeling ("mismatch oorzaak klachten DSB vs AFM, mismatch aantal klachten DSB (stabiel) vs AFM (stijgend), klachten worden niet behandeld in RvB").

Op grond van het door de afdeling Risk Management gesignaleerde risico betreffende te ruime criteria bij 1H, kondigt de AFM een dossieronderzoek betreffende 1H aan.<sup>40</sup> Voorts is de AFM voornemens op korte termijn een onderzoek naar de klachtenprocedure en klachtdossiers uit te voeren. Gedurende het overleg verzoekt DSB Bank uitstel voor het op 31 maart 2008 toegezegde plan van aanpak voor de compensatie van klanten. De reden voor het uitstel is het voornemen van DSB Bank om de klantengroep waarvoor de compensatie geldt uit te breiden van 386 naar ongeveer 4.000

---

<sup>39</sup> Rapport Scheltema, p. 50

<sup>40</sup> Zie paragraaf 9.6.21

klanten. De AFM stemt in met het uitstel.

Subprime crisis wordt bankencrisis eind 2007, begin 2008

2.7.11 De crisis in 2007 wordt in belangrijke mate geïnitieerd doordat door de stagnerende huizenmarkt in de Verenigde Staten de als obligaties verpakte gebundelde hypothe-ken in het laagste segment (*subprime*) in een hoog tempo minder waard worden. Hierdoor komen financiële instellingen in problemen omdat zij grote bedragen moeten afboeken op deze obligaties. Doordat onduidelijk is welke instellingen hierdoor in de problemen zullen komen, droogt de interbancaire geldmarkt op: banken lenen elkaar geen geld meer. Verschillende banken worden genationaliseerd, gaan failliet of wor-den overgenomen. Zie ook paragraaf 2.5.47.

2.7.12 Op 17 maart 2008 wordt investment bank Bear Stearns opgekocht door JP Morgan en daardoor van de ondergang gered.

Vertrek De Jong, directeur Risk Management en Compliance Officer

2.7.13 De RvB informeert de RvC op 7 april 2008 over het vertrek op eigen initiatief van De Jong per 1 juni 2008. Ook stappen de directeur Risk Management en de pas aange-treden CO op.<sup>41</sup> Tijdens de gesprekken met Curatoren heeft De Jong verklaard dat haar vertrek in grote mate samenhangt met het eerdere vertrek van Van Dijk. De Jong had meegeschreven aan de verklaring die door Van Dijk bij zijn vertrek werd voorgelezen. De Jong heeft aan Curatoren bevestigd dat in een eerder stadium ge-tracht is binnen de RvB tot een oplossing te komen en dat ook uitgebreid met de RvC is gesproken over oplossingen. De Jong vond tegelijk opstappen met Van Dijk geen optie, omdat zij de zorg had dat bij het opstappen van twee leden van de RvB zich een zogenoemd 'Northern Rock-scenario' (een bankrun) zou kunnen voordoen. Voor De Jong verslechterde de relatie nog een keer door de gang van zaken rondom de totstandkoming van de kredietovereenkomst tussen DSB Bank en DSB Beheer eind december 2007, waarin de voltallige RvB - volgens De Jong en anders dan Scheringa stelt - niet was gekend. In 2008 verslechterde de positie van De Jong verder, toen uit-eindelijk de verantwoordelijkheid over het ICT-apparaat van de intermediairbedrijven niet onder haar ICT-afdeling kwam te vallen, maar onder Van Goor. De Jong conclu-deert uiteindelijk dat de zittende RvB in zijn toenmalige samenstelling duidelijk niet in staat was om van DSB Bank een degelijke bank van te maken. Scheringa en Van Goor gaven aan geen vertrouwen meer te hebben in De Jong, aldus De Jong. Zij za-gen haar ten onrechte als verlengstuk van DNB en stelden haar loyaliteit ter discussie. Dit ging zelfs zo ver dat Scheringa haar op enig moment kwalificeerde als: "*de spy van DNB*". Directe aanleiding van deze opstelling door Scheringa en Van Goor is vol-gens De Jong haar mededeling in november 2007 dat zij achter de verklaring van Van Dijk (over zijn vertrek) stond."

2.7.14 Op 10 april 2008 zendt Zalm een e-mail aan Scheringa en Van Goor, met onder meer de volgende inhoud:

---

<sup>41</sup> Rapport Scheltema, p. 51

*“Heb nog wat zitten nadenken over de diverse uitdagingen waarmee we geconfronteerd worden. Wat we nodig hebben is een mix van beleidsmaatregelen die een oplossing bieden voor:*

- de korte termijnproblematiek rond de tegenvallende winstvooruitzichten en solvabiliteitsontwikkeling*
- de problematische verhouding met twee toezichthouders*
- de langere termijn kwestie over een houdbaar business-model, mede gelet op de wave van “schandalige” verdiensten en wanprestaties*

*Heb ze allemaal gezien: Vie d’ Or, lease-aandelen, woekerpolissen, woekerpensioenen. Dit houdt niet op. De volgende wave kan ook DSB-producten treffen.*

*[...]*

*De verhoudingen met de toezichthouders normaliseren is een cruciale voorwaarde voor ons voortbestaan. Zij zien tal van zaken die hetzij riskant zijn (DNB) hetzij te zeer gedreven zijn door eigen profijt en niet het consumentenbelang (AFM). Nu houdt mijn aanwezigheid ze nog wel even af (het voordeel van het Minister zijn geweest) maar dat blijft niet zo.*

*Ik ben ervan overtuigd dat DSB een goede toekomst heeft, maatschappelijk een goede functie heeft (luis in de pels) en dat het rekening houdend met alle nieuwe omstandigheden een (zeer) winstgevend bedrijf zal kunnen zijn. Voorlopig zitten we met een Gordiaanse knoop met conflicterende doelstellingen en oplossingen.*

*Momenteel is de solvabiliteitskwestie key. Als we daar de toezeggingen niet nakomen, wordt Wellink baas van AZ en Museumdirecteur. De winst is – for the moment – alleen maar interessant voor zover die bijdraagt aan de solvabiliteit. De oplossing van de korte termijn-problematiek moet niet contrair zijn aan onze langere termijn visie. Uit mijn 30 jaar ervaring met openbare financiën heb ik enorm veel materiaal van korte termijn oplossingen die de langere termijn alleen maar verslechteren. Dat helpt ons niet echt. Je lost een probleem nu op, door dat van morgen te vergeten of groter te maken en dat is niet de manier waarop wij het moeten doen.*

*Volgens mij moeten we zoeken naar een adequate oplossing voor de korte termijn die niet in strijd is met de lange termijn. Het maximaliseren van eenmalige provisies is volgens mij niet in overeenstemming daarmee. Het geeft ook problemen met de toezichthouders. DNB zal zeggen: geen houdbaar business-model en AFM zal zeggen: provisie-gedreven advisering. [...]*

- 2.7.15 Tijdens een intern overleg op 10 april 2008 bij DNB wordt de vraag opgeworpen in hoeverre de bestaande tekortkomingen bij DSB Bank kwalificeren als een overtreding van de Wft waar het de beheerste uitoefening van het bankbedrijf betreft. DNB overweegt opnieuw een aanwijzing te geven met als doel de zorgpunten weg te nemen. DNB en de AFM besluiten gezamenlijk te volstaan met het zenden van een 'strenge' brief. Dit zal later dat jaar gezamenlijk met de AFM gebeuren.
- 2.7.16 Zalm stuurt Scheringa en Van Goor op 10 april 2008 een e-mail. Naar aanleiding van het vertrek van De Jong en de andere sleutelfunctionarissen, vindt er op 11 april 2008 overleg plaats tussen Offringa, Bonnier en DNB. DNB trekt uit het overleg de conclu-

sie dat er nog steeds grote zorgpunten zijn. Ten aanzien van de risicobeheersing heeft DSB Bank nog steeds onvoldoende aandacht voor risicomangement en compliance. De RvC beperkt zich tot de financiële gegevens, die overigens niet voldoende kunnen worden doorgrond in verband met de beperkte kwaliteit van de managementinformatie. De voorzitter van de ACC vult naar het oordeel van DNB zijn rol onvoldoende in. Aan de RvC wordt gevraagd om binnen een week met een oplossing te komen voor de problematiek. Naar aanleiding van het gesprek van 11 april 2008 hebben Bonnier en Offringa openhartig van gedachten gewisseld met Scheringa. De RvC en RvB zenden op 22 april 2008 hun reactie aan DNB, waarin zij stellen de besluitvormingsprocedure in de RvB en de RvC te zullen verbeteren, zodat een goede afweging kan plaatsvinden van commerciële en beheersmatige belangen. Ook de vastlegging van de besluiten zal meer aandacht krijgen. DSB Bank bevestigt de naar aanleiding van het gesprek gemaakte afspraken om de governance te verbeteren.

#### Perpetuïals ter verbetering solvabiliteit

- 2.7.17 Tijdens de vergadering van 7 april 2008 neemt de RvC kennis van het memo 'Stand van zaken versterking toetsingsvermogen DSB Bank N.V', dat door Zalm wordt ingebracht. DSB Bank geeft opdracht aan de Rabobank en ABN AMRO om een public placement van perpetuïals voor te bereiden en uit te voeren.

#### Topman van het jaar

- 2.7.18 Op 11 april 2008 wordt Scheringa door ongeveer 30.000 studenten Economie en Bedrijfskunde uitgeroepen tot topman van het jaar 2008.<sup>42</sup>

#### Afstemming toezicht tussen DNB en AFM, onderzoek "Verantwoorde Woonlasten"

- 2.7.19 Tijdens een overleg op 24 april 2008 tussen DNB en de AFM geeft de AFM een overzicht van de op dat moment voor haar grootste zorgen ten aanzien van DSB Bank, waaronder het functioneren van compliance, de *tone at the top* ten aanzien van compliance en de instelling van de RvB.<sup>43</sup> DNB is het eens met de AFM, maar vindt dat onvoldoende aanleiding bestaat om de deskundigheid van Scheringa of de RvB te heroverwegen. DNB wil wel een aanwijzing geven of een stevige brief sturen aan DSB Bank. De AFM geeft hierop aan dat een aanwijzing haar voorkeur heeft.<sup>44</sup>
- 2.7.20 In verband met solvabiliteit stelt de RvB op 28 april 2008 vast dat Clicks4Sales, KGN, Nifa en andere bedrijven in mei 2008 moeten worden verkocht aan DSB Beheer. De koopsom en een lening nodig voor het werkkapitaal, totaal € 32 miljoen, worden geheel gefinancierd door DSB Bank.
- 2.7.21 In mei 2008 neemt het aantal bemiddelde beleggingsverzekeringen sterk af, omdat zowel Reaal en DSB Bank dit product niet meer willen voeren. In november 2008 worden de laatste beleggingsverzekeringen Reaal bemiddeld.
- 2.7.22 DSB Bank ontvangt op 27 mei 2008 een conceptbrief van DNB en de AFM. Recente ontwikkelingen zoals het vertrek van De Jong, het hoofd Risk Management en de afwezigheid van een CO, hebben de zorgen van de toezichthouders versterkt. De

---

<sup>42</sup> <http://www.nu.nl/beurs/1523053/dirk-scheringa-topman-van-het-jaar-volgens-studenten.html>

<sup>43</sup> Rapport Scheltema, p. 53

<sup>44</sup> Rapport Scheltema, p. 51.

agendapunten inzake corporate governance en risicobeheersing, opgebracht door DNB en de AFM, zijn nog onvoldoende geadresseerd. Als zorgpunten worden genoemd:

- a. De RvB is zich onvoldoende bewust van de collectieve verantwoordelijkheid van de RvB en heeft geen evenwichtige taakverdeling;
- b. Er is onevenredige aandacht voor commerciële doelstellingen in relatie tot beheersing van activiteiten. Meer aandacht is nodig voor audit, risk management, compliance en het management control proces;
- c. De voorzitter van de RvB vult zijn taken onvoldoende in;
- d. De besluitvorming vindt mogelijk niet binnen de RvB plaats maar daarbuiten en is onvoldoende transparant;
- e. De verplichtingen op basis van de statuten en het reglement worden door de RvC niet steeds nagekomen. Gewezen wordt op de beoordeling van het eigen functioneren en de niet goed zichtbare communicatie van de afdeling IAD met het ACC. In het reglement ontbreekt verder een passage over de verhouding tussen de RvC en AvA. De AvA heeft daardoor een meer dan wenselijke invloed op het beleid van de RvB en RvC. De grootaandeelhouder lijkt de rol van de RvC nog onvoldoende te accepteren. De RvC moet naar het oordeel van de toezichthouders voldoende oog hebben voor de belangen van andere stakeholders, de voorschriften van het reglement goed naleven en streven naar voldoende expertise in de RvB (nu geconcentreerd bij één persoon);
- f. DSB Bank heeft haar organisatie nog niet zodanig ingericht dat een beheerste en integere bedrijfsvoering is gewaarborgd. Door de discontinuïteit bij de afdelingen Risk Management, IAD en Compliance worden mogelijke tekortkomingen niet tijdig of volledig gesignaleerd. Gesignaleerde risico's krijgen onvoldoende follow-up. De kwaliteit van de informatievoorziening aan de RvB en RvC schiet tekort. De documenten zijn te weinig gestructureerd en te weinig op hoofdlijnen.

2.7.23 De toezichthouders achten het van groot belang dat er binnen twee maanden een extern onafhankelijk onderzoek wordt uitgevoerd naar de corporate governance en een toetsing van de eigen kredietnota aan gedragscodes voor hypothecair en CK door de afdelingen Compliance of IAD. Wanneer de door DSB Bank te ondernemen acties niet voldoende zijn, zien DNB en de AFM zich genoodzaakt formele maatregelen in te zetten.

2.7.24 DSB Bank ontvangt op 2 juni 2008 een brief van DNB over het geconsolideerd toezicht dat zal worden uitgeoefend op het niveau van DSB Ficoholding. Op dat niveau zal ook moeten worden voldaan aan alle prudentiële vereisten. DSB Ficoholding dient ook de ICAAP uit te voeren en bepaalde rapportages aan te leveren. Hoewel DSB Beheer wordt beschouwd als een gemengde holding gezien het belang van de niet-bancaire activiteiten, wil DNB wel inzicht houden in de financiële ontwikkelingen en wil zij de jaarrekeningen en de kapitaal- en liquiditeitsplanning van DSB Beheer ontvangen.

2.7.25 Naar aanleiding van de concept brief van 27 mei 2008 vindt op 27 juni 2008 een gesprek plaats tussen DNB, de AFM en DSB Bank waarin DSB Bank haar standpunt toelicht aan de hand van een memo 'Corporate Governance en Risicobeheersing bij DSB Bank d.d. 27 juni 2008', dat is geformuleerd als een betoog van Scheringa. DSB

Bank benadrukt in het gesprek de door haar gerealiseerde verbeteringen. Volgens DSB Bank heeft zij verbeteringen gerealiseerd op het gebied van de solvabiliteit, de resultaatsontwikkeling, de kostenbeheersing, de liquiditeitspositie, de groeiambitie, de beheerste expansie naar het buitenland en het risicobewustzijn. Voorts bespreekt DSB Bank de zorgpunten van DNB en de AFM:

- a. De RvB: DSB Bank herkent zich niet in de stelling dat de RvB zich onvoldoende bewust is van de collectieve verantwoordelijkheid van de RvB of dat commerciële doelstellingen de overhand hebben. Alle besluitvorming vindt plaats binnen de RvB en wordt gedragen door de voltallige RvB. DSB Bank herkent wel dat het takenpakket van de COO (Van Goor) te omvangrijk en divers is. Om die reden wordt de CFO (Zalm) verantwoordelijk voor personeel en opleidingen en wordt bezien hoe de COO verder ontlast kan worden. Ook herkent DSB Bank de noodzaak om audit, riskmanagement, compliance en managementcontrole te versterken en hier wordt hard aan gewerkt. Voorts is herkenbaar dat extra aandacht nodig is voor formalisering, delegatie, mandatering en systematische betrokkenheid van relevante functies en afdelingen. Het inhoudelijk versterken van de financiële afdelingen zal dit meer vanzelfsprekend maken.
- b. De verhouding RvB en RvC: DSB Bank vindt het opmerkelijk dat louter de negatieve aspecten worden genoemd van de combinatie CEO en aandeelhouder. Geen korte termijn bonussen en besluitvaardigheid zijn voordelen. Dat de aandeelhouder meer te vertellen heeft dan vroeger is een algemene trend die door de wetgever wordt ondersteund. Het bovenstaande laat onverlet de rol van de RvC. Het is echter niet denkbaar dat een toezichthouder de wettelijke bevoegdheden van de AvA inperkt. Verder bestaat het voornemen om de RvC te versterken met iemand met een bancaire achtergrond.
- c. Risicobeheersing: Procedures van de financiële afdelingen kunnen en moeten worden verbeterd. DSB Bank herkent zich niet in de stelling dat niet adequaat wordt gereageerd op alle geconstateerde tekortkomingen en gebreken door de afdelingen IAD en Compliance. De ICT-documentatie ziet er goed uit, maar achter deze teksten gaat nog de nodige weerbarstige materie schuil. Hiervoor worden oplossingen gezocht.

2.7.26 Ten slotte wordt door DSB Bank opgemerkt dat veel acties zijn ondernomen en dat veel van de oorspronkelijke zorgen van DNB zijn geadresseerd. De kritiek van de AFM is zelfs overgeadresseerd. DSB Bank vindt het dan ook teleurstellend en demotiverend om een concept brief te krijgen waarin daarvoor geen erkenning doorklinkt. Dat aan het slot van de concept brief weer een eisenpakket plus dreigement wordt neergelegd, vindt DSB Bank horkerig. DSB Bank neemt aan dat dit niet terug komt in de definitieve brief. De hoop van DSB Bank is dat de definitieve brief een beter evenwicht laat zien tussen wat DSB Bank al heeft gedaan en wat zij nog wil en beter kan doen.

2.7.27 Op 3 juli 2008 zendt de AFM de concept onderzoeksrapportage 'Verantwoorde Woonlasten' aan DSB Bank. Het onderzoek vond 22 april tot en met 19 juni 2008 plaats en had betrekking op de verstrekking van hypothecair krediet door DSB Bank. De AFM had het onderzoek op 16 april 2008 naar aanleiding van "oriënterende bezoeken"<sup>45</sup>

---

<sup>45</sup> Zie paragraaf 9.6.3, vierde bullet.



aangekondigd. De AFM constateert na een analyse van 34 dossiers dat in een groot aantal van de onderzochte dossier geen relevante informatie is aangetroffen en signaleert een groot aantal onduidelijkheden betreffende de kredietverlening door DSB Bank.

Op 3 juli 2008 meldt DSB Bank aan de AFM dat het DSB Bank niet lukt om het plan van aanpak (zie paragraaf 2.7.10) voor de zomervakantie definitief aan te passen. Eerder had Kockelkoren Zalm erop gewezen de voorgestelde plannen als onvoldoende concreet te beschouwen. In de e-mail van DSB Bank wordt erop gewezen dat - ongeacht het later toezenden van het definitieve plan - de materiële uitvoering van het plan zal starten/ voortgezet zal worden.

- 2.7.28 Op 10 juli 2008 sturen DNB en AFM de definitieve brief waarin de zorgen iets anders zijn geformuleerd.<sup>46</sup> De toezichthouders laten bijvoorbeeld de eis dat een extern onafhankelijk onderzoek wordt uitgevoerd naar de corporate governance vallen, net als de in het vooruitzicht gestelde formele maatregelen. Wel willen de toezichthouders een onderzoek door de RvC en de RvB naar de wijze waarop de corporate governance en de risicobeheersing dienen te worden versterkt en verlangen zij de bevindingen en het actieplan binnen twee maanden te ontvangen. Ook moet de afdeling IAD en/of Compliance onafhankelijk onderzoeken of de kredietnota voldoet aan de regels van het Contactorgaan Hypothecair Financiers (CHF) met betrekking tot hypothecair krediet en CK en daarmee met de in de wet ter zake gestelde eisen. De reactie van DSB Bank volgt op 12 september 2008. Zie paragraaf 2.7.41.

#### Bevindingen E&Y 2007

- 2.7.29 In het kader van de afronding van de accountantscontrole van de jaarrekening 2007 stuurt E&Y een accountantsverslag gedateerd 16 juni 2008 aan de RvB en RvC. Belangrijke punten uit het accountantsverslag betreffen het volgende:
- a. Funding via securitisatie wordt moeilijker en ook duurder. Andere vormen van funding zoals spaargelden en ECB funding geven voldoende ruimte. Echter, DSB is afhankelijker geworden van spaargeld en loopt dus een withdrawal risk wat meer eisen stelt aan de liquiditeitsplanning op middellange termijn.
  - b. Het renterisico is toegenomen door groei rentevaste kredietverlening in combinatie met afgenomen en soms negatieve rentemarges.
  - c. Kredietrisico: de kredietverlening is sterk gegroeid. Afwijkende kredieten zijn niet goed vastgelegd in de systemen.
  - d. Operationeel risico: een aantal aanbevelingen E&Y van vorig jaar is niet opgepakt.
  - e. Compliance: DSB Bank heeft een ICAAP uitgevoerd en een kapitaalplan opgesteld. DNB heeft zich onthouden van een formele beoordeling.
  - f. Fiscaliteit: er wordt een meer frequente analyse van de belastingpositie per vennootschap aanbevolen.
  - g. IFRS: aandacht voor de juiste organisatie en toepassing hedge accounting.
- 2.7.30 Verder rapporteert E&Y dat de impact van de overgang naar de IFRS het vermogen in de openingsbalans per 1 januari 2006 eenmalig negatief beïnvloedt voor een bedrag

---

<sup>46</sup> Zie de samenvatting in Rapport Scheltema, p. 51-52.

van circa € 22 miljoen. De eenmalige aanpassingen in de openingsbalans 2006 betreffen voornamelijk activering van eerder afgeschreven goodwill, verschillen in de wijze van verantwoording van interest rate swaps, activering van verwachte boeterente-opbrengst en de onder IFRS verplichte spreiding van de opbrengsten uit afsluitprovisies. Daarnaast is in 2006 en 2007 een positief resultaat geboekt op renteswaps van totaal € 24 miljoen.

- 2.7.31 Het ACC bespreekt de jaarrekening 2007 uitvoerig op 16 juni 2008. De gevolgen van IFRS voor de jaarrekening worden besproken. Het accountantsverslag wordt besproken: E&Y bevestigt op de hoogte te zijn van de correspondentie met DNB, en dat die wetenschap geen aanleiding geeft om aanvullende opmerkingen in het accountantsverslag op te nemen.<sup>47</sup> Verder neemt het ACC kennis van het aangepaste jaarplan 2008 en de 'Toelichting base prospectus Tier-1 perpetuums en besluitvorming'. Belangrijkste aanpassing is de lagere raming van de opbrengst als gevolg van tegenvallende provisieopbrengsten. DSB Bank wil door het uitgeven van perpetuums het Tier-1 vermogen versterken. In de RvC wordt op dezelfde datum vastgesteld dat de solvabiliteit door de verkoop van Clicks4Sales aan DSB Beheer een impuls heeft gekregen. De liquiditeit bedraagt ongeveer € 1,3 miljard. Van Goor geeft aan dat door de beperkingen in de solvabiliteit, DSB Bank veel minder hypotheeklen kan verstrekken, waardoor verkopers weinig te doen hebben. Daarnaast zijn de uitgaven voor marketing teruggebracht. De onderdelen in België en Duitsland maken verlies en kunnen hoe dan ook nooit winstgevend worden. De RvB is van mening dat DNB weinig waardering heeft voor de ontwikkeling die DSB Bank heeft doorgemaakt, met name de solvabiliteit en liquiditeit zijn goed. Het resultaat van het jaar 2007 bedraagt € 55 miljoen (2006 herberekend op basis van IFRS € 33 miljoen). De RvB tekent in het jaarverslag over 2007, dat ook op 16 juni 2008 is gedateerd, aan dat de verkoop van bedrijfsonderdelen tot een eenmalige bate in 2007 heeft geleid van € 22 miljoen en dat de Wadwaytransacties in 2006 en 2007 ieder jaar voor € 7 miljoen bijdragen aan de winst. De bruto winst uit doorlopende activiteiten gecorrigeerd voor het resultaat op de verkoop van bedrijfsonderdelen is echter met € 6 miljoen gedaald omdat de bedrijfslasten sterker zijn gestegen dan de bedrijfsopbrengsten.
- 2.7.32 Op 23 juni 2008 vindt het jaargesprek 2007 plaats tussen DNB en E&Y in aanwezigheid van DSB Bank. DNB mist in het accountantsverslag dat DSB Bank een moeilijk jaar heeft doorgemaakt waarbij nog niet alle problemen zijn opgelost. E&Y meldt dat er geen overgebleven controleverschillen zijn. De organisatie was volgens E&Y in 2007 minder stabiel en evenwichtig dan in 2006, als gevolg van het personeelsverloop. Verder noemt E&Y als bedreigingen: de afhankelijkheid van provisieopbrengsten, de onjuiste advisering van klanten in het verleden, compliance en de kostenbeheersing. DNB merkt op dat DNB en AFM een gezamenlijk onderzoek uitvoeren naar de kredietverlening van DSB Bank.

---

<sup>47</sup> E&Y merkt op dat de conceptbrief van DNB van 27 mei 2008 bij E&Y niet bekend was. Wel had Zalm E&Y mondeling over de inhoud van de brief geïnformeerd en dat gaf geen aanleiding om aanvullende opmerkingen in het accountantsverslag op te nemen naast hetgeen al in het rapport over de correspondentie met de toezichthouders stond vermeld.

### Liquiditeit DSB Beheer

- 2.7.33 In een memo van Douma aan Scheringa van 8 juli 2008 meldt Douma dat DSB Beheer eind augustus 2008 door haar liquide middelen raakt en dat het tekort tot het einde van het jaar oploopt tot € 17 miljoen. Douma meldt in datzelfde memo dat de ruimte onder de zogeheten Grote postenregeling volledig is benut en dat *"elke verdere kredietverstrekking vanuit de DSB Bank richting DSB Beheer in strijd is met de DNB voorschriften"*.

### Overschrijding limiet grote posities

- 2.7.34 Op 29 juli 2008 meldt DSB Bank bij DNB een 'tijdelijke overschrijding limiet grote posities'. DSB Bank licht op 31 juli 2008 DNB telefonisch toe dat de overschrijding is ontstaan als gevolg van het tijdelijk financieren van een nieuw vliegtuig ten behoeve van DSB Beheer. DNB vraagt hierop bij brief van 12 augustus 2008 een overzicht van alle kredieten tussen DSB Bank en DSB Beheer en de daarbij verstrekte zekerheden. DNB wil verder dat DSB Bank een limiet vaststelt voor DSB Beheer. Zalm geeft tijdens de ACC-vergadering van 13 augustus 2008, waarin de melding aan DNB wordt besproken, aan dat alle zaken die DSB Beheer betreffen voortaan onder zijn verantwoordelijkheid zullen vallen. Op 12 september 2008 reageert DSB Bank op de brief van DNB van 12 augustus 2008: (i) de procedures ter beoordeling van het krediet zijn aangescherpt; (ii) de kredieten houden voornamelijk verband met door DSB Bank aan DSB Beheer overgedragen activa en bedrijven en (iii) de beoordeling van de toereikendheid wordt gedaan aan de hand van de verstrekte zekerheden.
- 2.7.35 In verband met de verkoop van het oude vliegtuig van DSB Beheer voor € 5.696.923,67 verstrekt DSB Bank op 17 augustus 2008 een lening voor dit bedrag aan de koper. Uiteindelijk lijdt DSB Bank een aanzienlijk verlies op deze lening, zie paragraaf 5.4.27.

### Dieptepunt kredietcrisis

- 2.7.36 De in 2007 ontstane problemen op de kredietmarkten en de escalatie van deze problemen in 2008 kennen een dieptepunt op 15 september 2008 als Lehman Brothers een Chapter 11-procedure (een procedure die lijkt op de Nederlandse surseance van betaling regeling) aanvraagt.
- 2.7.37 Naar aanleiding van de problemen bij IJslandse banken, met name van Landsbanki dat in Nederland spaartegoeden aantrok onder de handelsnaam Icesave, heeft minister Bos van Financiën op 7 oktober 2008 het gegarandeerde bedrag onder het depositogarantiestelsel (DGS) (van € 20.000 spaargeld 100% en tot € 40.000 spaargeld 90%) opgetrokken tot € 100.000. Als gevolg van de kredietcrisis na het faillissement van Lehman Brothers hebben DSB Leven en DSB Schade boekverliezen gerealiseerd op gestructureerde beleggingen. De coupon op deze beleggingen is vervallen en de looptijd is verlengd, waardoor deze zijn afgewaardeerd tot 'zero coupon bond' met de langere looptijd. Over de boekjaren 2008, 2009 en 2010 hebben de beide vennootschappen samen € 12 respectievelijk € 4,8 en € 0,8 miljoen afgeboekt op deze beleggingen.

- 2.7.38 Als gevolg van de kredietcrisis komt ook het Fortis-concern in de problemen. Begin oktober 2008 koopt de Nederlandse Staat Fortis Bank Nederland, dat het Nederlandse deel van ABN AMRO had overgenomen, en de Fortis Verzekeraars.
- 2.7.39 Ook andere financiële instellingen doen in deze periode een beroep op steun van de overheid. Eind oktober 2008 krijgt ING Groep een kapitaalinjectie van € 10 miljard, kort daarop gevolgd door Aegon voor € 3 miljard. In november 2008 doet SNS een beroep op steun van de overheid en krijgt een kapitaalinjectie van € 750 miljoen. In januari 2009 volgt een tweede steunoperatie voor ING Groep, ditmaal middels overdracht van het risico op de zogenoemde ALT-A portefeuille aan de Nederlandse Staat.
- 2.7.40 In oktober 2008 roept de minister van Financiën ook een garantiopot van € 200 miljard in het leven voor interbancaire leningen. Banken kunnen daarmee schuld papier uitgeven met een staatsgarantie. Leaseplan, sinds 1993 in het bezit van een bankvergunning, maakt in november 2008 voor het eerst gebruik van deze regeling. Later maken ook ING Groep, SNS, NIBC, Achmea Hypotheekbank en Fortis Bank Nederland gebruik van deze garantieregeling.

#### Corporate governance vervolg

- 2.7.41 Op 12 september 2008 reageren de RvB en de RvC met een gezamenlijke brief op de in juli door de toezichthouders geformuleerde kritiekpunten (zie paragraaf 2.7.28).
- a. De RvB: Een nieuw Bestuursreglement zal worden opgezet. De wekelijkse vergadering zal anders worden gestructureerd, zodat alle agendapunten voldoende aandacht kunnen krijgen. Een aantal personen buiten de RvB zal deelnemen aan het RvB-overleg, waaronder de directeuren van de afdelingen Juridische Zaken en Compliance, Finance & Control en ICT. Er zal grotere betrokkenheid zijn van de afdelingen Finance & Control en Risk Management bij de besluitvorming. De informatievoorziening aan de RvB zal worden aangepakt en verbeterd. DSB Bank stelt dat de besluitvorming binnen de RvB altijd aan de wettelijke vereisten voldoet en dat van het uitsluiten van bepaalde bestuursleden aan de besluitvorming geen sprake is.
  - b. De RvC: De RvC zal de jaarlijkse beoordeling van de RvB en zichzelf schriftelijk vastleggen. Het Commissarissenreglement zal worden aangepast en verbeterd, zodat het nog meer aansluit bij de vereisten van een goede corporate governance. De huidige samenstelling van de RvC voldoet aan de opgestelde profiel-schets. Niettemin zal de RvC worden uitgebreid met een lid met een bancaire achtergrond. Het ACC zal vaker bijeen komen. De informatievoorziening aan de RvC zal worden aangepakt en verbeterd. In de relatie met DSB Beheer werd en wordt gestreefd naar een zakelijke vormgeving.
  - c. De AvA: De opmerking over de meer dan wenselijke invloed van de aandeelhouder op de RvC wordt door de RvC niet gedeeld. De RvC onderbouwt haar standpunt door te stellen dat de RvC bestaat uit meer leden dan wettelijk is vereist, en dat de huidige samenstelling een onafhankelijke, actieve en kritische houding mogelijk maakt. De AvA oefent haar bevoegdheden naar het oordeel van de RvC uit met voorzichtigheid en zorgvuldigheid.
  - d. Het interne toezicht en beheersing: De bezetting van een aantal sleutelfuncties is weer op orde gebracht (nieuwe hoofden op de afdelingen Risk management,

Compliance en IAD). Aan de afdeling IAD is een opdracht verstrekt om onderzoek te doen naar de structuur en werking van de corporate governance bij DSB Bank.

- 2.7.42 Blijkens de notulen van de RvC van 22 september 2008 wordt Steegmans aangesteld als CIO (niet-statutair) en Buwalda als plaatsvervangend CFO. De functie van directeur Treasury is nog niet ingevuld. Zalm meldt dat een Beleidskader wordt opgesteld met betrekking tot (tegenstrijdige belangen in) transacties tussen DSB Bank en DSB Beheer.
- 2.7.43 Op 29 september 2008 bespreken beide toezichthouders de reactie van DSB Bank op hun brief. DNB is daarover gematigd positief. AFM is minder enthousiast. Vanuit DNB wordt opgemerkt dat DSB Bank iets concreter zou moeten zijn in haar plannen. De AFM vindt dat DSB Bank onvoldoende concreet is. Zij stelt dat *governance* en *compliance* nog niet bij DSB Bank 'tussen de oren' zit, en zij verwacht ook niet dat dit binnen een aantal jaren zal gebeuren.<sup>48</sup>

#### Ontwikkeling solvabiliteit en liquiditeit en jaarplan 2009

- 2.7.44 Zalm bespreekt op 22 september 2008 de solvabiliteitspositie en de liquiditeitspositie van DSB Bank met de RvC. Voor de liquiditeitsontwikkeling moet rekening worden gehouden met de mogelijke terugkoop van twee securitisatieprogramma's, maar ook met de ruimte die de ECB biedt. Zalm informeert de RvC over het voornemen om voor het einde van het jaar een tweetal nieuwe spaarproducten te introduceren, waarmee de liquiditeit kan worden vergroot. Verder krijgt de RvC een update over de voorgenomen uitgifte van perpetuals, die vanwege diverse redenen is stilgelegd.
- 2.7.45 Op 25 september 2008 bespreekt het ALCO de liquiditeitspositie. Indien zowel Chapel als Monastery 2008 worden teruggekocht, wordt de minimum liquiditeitslimiet niet gehaald. Aanvullende liquiditeit kan worden verkregen door het aantrekken van extra spaargeld en interne securitisaties die bij de ECB kunnen worden beleend. Voorgesteld wordt om eerst Convent (ECB lening van € 688 miljoen) eventueel gevolgd door Chapel (ECB lening van € 822 miljoen) op te zetten. Daarnaast is de uitbreiding van spaargeld ook meer dan wenselijk. Gezien de grote concurrentie op de spaarmarkt zal worden bekeken op welke wijze nieuwe spaarders kunnen worden aangetrokken, waarbij zakelijk sparen ook als mogelijkheid wordt genoemd.
- 2.7.46 Op 3 oktober 2008 stuurt Zalm een persoonlijk memo aan Scheringa en Van Goor over de financiële vooruitzichten 2009. In ruim drie bladzijdes schetst Zalm een somber beeld voor DSB Bank in het jaar 2009. Hieronder worden de eerste drie zinnen en het slot van het memo geciteerd:

*"Het jaar 2009 belooft in alle opzichten een moeilijk jaar te worden. De economische vooruitzichten zijn niet rooskleurig hetgeen aan de omzetskant tot gematigde verwachtingen moet leiden. Provisietransparantie en eventuele provisieverlaging zullen de opbrengsten verder onder druk zetten. [...]"*

---

<sup>48</sup> Rapport Scheltema, p. 261.

*Tot nu toe hebben we ons goed door de kredietcrisis heen geslagen. De eerstkomende tijd zullen de financieel-economische omstandigheden verslechteren. Ook andere externe ontwikkelingen (slag om de spaarmarkt, provisie-regelgeving) maken 2009 tot een uitdagend jaar.*

*Er is een spanning tussen het ambitieniveau van DSB Bank/Verzekeringen en het ambitieniveau van DSB Beheer. Hier zal de aandeelhouder keuzen moeten maken. Het is zaak om in onderlinge samenhang die keuzen te vertalen naar een robuuste financiële oplossing voor Beheer en een solide jaarplan voor Bank/Verzekeraars."*

- 2.7.47 Op 13 oktober 2008 bespreekt de RvB het balansbeheer van DSB Bank. Buwalda zoekt uit wat het kost om gebruik te maken van een staatsgarantie op leningen en uitzettingen. Zalm neemt contact op met Offringa over eventuele interesse van Tier-1 investeerders.
- 2.7.48 Op 23 oktober 2008 wordt in het Asset Liability Management het *Liquidity Continuity Plan* besproken. Het daaruit volgende beleid is dat minimaal € 1 miljard aan liquiditeit moet worden aangehouden, waarvan minimaal € 300 miljoen direct beschikbaar dient te zijn. Het uitzettingenbeleid zal hierop worden aangepast. De basisvariant van de liquiditeitsprognose geeft aan dat eind oktober 2008 zonder aanvullende acties de liquiditeit onder de € 1 miljard zakt. Eind november is dat hersteld door het geplande gereedkomen van Convent 2008. De prognose is verder dat in maart 2009 de liquiditeit weer net onder de norm zal uitkomen. Ook in de tweede variant van de liquiditeitsprognose, waarbij met een stabiele spaargeldomvang wordt gerekend, doet dit patroon zich voor. De vergadering stelt vast dat ook in 2009 securitisatietransacties nodig zijn om AAA-notes te creëren voor ECB beleningen. De solvabiliteit ontwikkelt zich in overeenstemming met het jaarplan. Eind oktober 2008 is de solvabiliteit 10,6%. Van Merrill Lynch wordt nog een aanvullend voorstel verwacht voor een structuur waarmee mogelijk de solvabiliteitsdruk kan worden verlicht middels credit default swaps (CDS). Van Royal Bank of Scotland (RBS) is ook een dergelijk voorstel ontvangen. De voorstellen moeten nog worden beoordeeld.
- 2.7.49 Zalm meldt tijdens de RvC-vergadering op 17 november 2008 dat de inkoop van securitisatie programma's op dit moment de voorkeur heeft ten opzichte van het uitgeven van dure perpetuums. Zalm licht tijdens deze vergadering het concept jaarplan 2009 toe: *"2010 [wordt] als een riskanter jaar dan 2009 gezien en derhalve is het noodzaak hier in 2009 reeds op te anticiperen"*. Op basis van dit plan wordt voor 2009 een redelijke winst verwacht die afgezien van "overige opbrengsten" een opgaande lijn vertoont ten opzichte van 2008. De provisieopbrengsten op verzekeringen worden voor 2009 geschat op € 70,6 miljoen (2007 werkelijk € 103 miljoen, 2008 geschat € 74 miljoen en werkelijk € 71,6 miljoen). De solvabiliteit ultimo 2008 zal iets boven de 11% liggen en in 2009 ook rond de 11%, waarbij rekening is gehouden met een dividenduitkering over 2009 aan DSB Beheer van € 20 miljoen. DSB Beheer heeft blijkens het jaarplan de uitkering nodig om aan haar verplichtingen te kunnen voldoen. Op het gebied van governance wordt gemeld dat het nieuwe Bestuursreglement en het Beleidskader nog niet gereed zijn, maar spoedig naar de RvC zullen worden gestuurd. Verder zijn er drie nieuwe commissies gevormd: Asset Liability Committee, Kredietrisico Commissie en Compliance & Operational Risk Commissie, die zullen rapporteren aan

de RvB. Tijdens de vergadering blijkt ook dat DNB aan DSB Bank heeft gevraagd om (i) een worst case scenario uit te rekenen met betrekking tot mogelijk te verwachten claims en (ii) een worst case scenario willen doorrekenen met betrekking tot de ontwikkeling van beleggingen.

- 2.7.50 Op 17 november 2008 wordt opnieuw een koopovereenkomst afgesloten, waarbij Vpb-vorderingen tot een bedrag van € 1.033.222 van niet bancaire dochtermaatschappijen van DSB Beheer uit hoofde van verliezen door DSB Beheer worden verkocht aan DSB Bank.

#### Compensatieplan

- 2.7.51 DSB Bank overlegt op 16 oktober 2008 met de AFM en meldt dat in verband met de kredietcrisis en de door Reaal aangekondigde schikking met consumentenstichtingen nog niet is begonnen met de uitvoering van het compensatieplan voor een categorie van 4.000 klanten met een beleggingsverzekering, die mogelijk verkeerd door DSB Bank zijn geadviseerd. De AFM kan zich vinden in het voorstel van DSB Bank om de evidente gevallen zo spoedig mogelijk te benaderen en zo nodig te compenseren. De overige van de 4.000 klanten kunnen enige tijd later worden benaderd. De AFM vraagt om een schriftelijke onderbouwing van wat DSB Bank onder evidente gevallen verstaat en verzoekt om een tijdpad voor de afhandeling van de niet-evidente dossiers.

- 2.7.52 Onder verwijzing naar het gesprek met de AFM van 16 oktober 2008, bericht DSB Bank in een brief aan de AFM dat DSB Bank haar verantwoordelijkheid zal nemen ten aanzien van beleggingsverzekeringen die in alle redelijkheid niet hadden mogen worden geadviseerd, of waarvan betwijfeld kan worden of ze aansluiten op de financiële behoefte van de klant. DSB Bank geeft aan adviesgesprekken te zullen beginnen en daarvoor in aanmerking komende klanten te compenseren. DSB Bank heeft de AFM nadien bericht dat zij vanaf maart 2009 129 klanten heeft benaderd, waarvan uiteindelijk 13 zijn gecompenseerd.

#### Ontwikkelingen vanaf medio november 2008, vertrek Zalm

- 2.7.53 Op 21 november 2008 meldt Scheringa officieel aan DNB dat de minister van Financiën Bos, Zalm heeft aangezocht als CEO van ABN AMRO.<sup>49</sup> Zalm was al in oktober voor deze functie gevraagd. In de vergadering van de RvB van 24 november 2008 wordt vastgesteld dat de solvabiliteit lager is dan verwacht vanwege het verlies in oktober 2008. De RvB gaat akkoord met het verzoek van DSB Beheer om een aanvullende kredietverlening. Het bedrag blijkt niet uit de notulen. Op 28 november leent DSB Bank € 4,25 miljoen aan DSB Beheer.
- 2.7.54 In het op 25 november 2008 gedateerde onderzoeksrapport 'Verantwoorde Woonlasten' is de AFM van oordeel dat DSB Bank haar acceptatiecriteria bij de hypothecaire kredietverstrekking op verschillende punten dient te wijzigen en meer informatie dient mee te nemen bij de beoordeling van een dossier. De AFM concludeert dat DSB Bank de volgende artikelen heeft overtreden:

---

<sup>49</sup> Rapport Scheltema, p. 53

- Artikel 115 Bgfo Wft omdat de criteria die DSB Bank gebruikt voor de beoordeling van een kredietaanvraag van een consument niet zijn vastgelegd ter voorkoming van overkreditering en niet zijn gericht op het voorkomen van overkreditering;
- Artikel 4:23 Wft omdat (i) DSB Bank in vijf gevallen nadere informatie bij de consument had moeten inwinnen omtrent de doelstellingen en risicobereidheid, alvorens advies te geven en (ii) DSB Bank haar advies mede op deze nadere informatie had moeten baseren; en
- Artikel 4:34 Wft omdat DSB Bank in zes gevallen kredietovereenkomsten is aangegaan terwijl dit, met het oog op de overkreditering van de consument, onverantwoord was.

- 2.7.55 Op 26 november 2008 zijn acht bestuursvoorzitters van Nederlandse banken (waaronder Scheringa) te gast bij de vaste commissie financiën van de Tweede Kamer om uitleg te geven over de kredietcrisis. Scheringa geeft daarbij aan geen staatssteun nodig te hebben.
- 2.7.56 Op 26 november 2008 spreekt DNB met Offringa. Offringa geeft onder meer aan dat waar op het gebied van financial control verbetering zichtbaar is, op het terrein van compliance en governance minder zichtbare voortgang is geboekt. CFO's komen en gaan, en de capaciteit van de afdeling IAD is te beperkt. Verder wordt besproken dat:
- a. Een aantal sleutelposities slechts is bezet door marginaal gekwalificeerde mensen;
  - b. De daling van de BIS-ratio naar 10,5%, in combinatie met de onmogelijkheid voor de uitgifte van een perpetual en de behoefte aan dividend bij DSB Beheer reden geven tot zorg;
  - c. De vertraging in de ontwikkeling van de nieuwe automatisering niet gunstig is voor DSB Bank;
  - d. De grote exposure van DSB Bank op DSB Beheer moet worden teruggebracht.
  - e. DNB zorgen heeft over de bestaande provisiestructuur en de impact van potentiële belastingclaims;
  - f. DSB Bank voor liquiditeit in toenemende mate afhankelijk wordt van ECB beleiding.
  - g. Het vertrek van Zalm onder deze omstandigheden ongelukkig is; volgens Offringa is een opvolger met veel bancaire ervaring vereist;
  - h. Offringa meent dat Scheringa nog te weinig gevoel heeft voor de feitelijkheden van de afdelingen Compliance en IAD;
  - i. DNB heeft geen goede indruk heeft van het nieuwe hoofd van Compliance.
- 2.7.57 Op 27 november 2008 wordt door het ALM besloten de voorgenomen inkoop van notes Chapel 2003 (die via een tender zal plaatsvinden, waarbij wordt beoogd € 150 - 200 miljoen van de € 400 miljoen in te kopen) in de liquiditeitsprognose op te nemen. Tevens wordt opgemerkt dat deze beoogde inkoop, die onder pari zal plaatsvinden, van materieel belang is voor de uitkomst van de solvabiliteit. Deze solvabiliteit is met 10,5% wat lager dan in het bijgestelde jaarplan aangenomen door: (i) uitzettingen alleen op banken en niet op overheden, (ii) er worden nog steeds 1H's (geen Nationale Hypotheek Garantie (NHG) verstrekt waarvoor kapitaal moet worden aangehouden en (iii) het resultaat van oktober en november 2008 is lager dan hetgeen in het jaarplan was opgenomen. Het ALM adviseert de RvB de productie van NHG in lijn te brengen



met het bijgestelde jaarplan en ook de margeontwikkeling goed te monitoren. Diverse mogelijkheden voor het aantrekken van liquiditeit worden besproken. Een daarvan is de verdere ontwikkeling van zakelijk sparen. Om € 300 miljoen aan directe liquiditeit aan te houden is waarschijnlijk belening bij de ECB noodzakelijk in november 2008. Ook zal ultimo februari/maart 2009 een nieuw CK/2H beleningsprogramma dienen te zijn geactiveerd. Daarnaast wordt de mogelijkheid genoemd, gebruik te maken van de garantieregeling van de overheid voor het aantrekken van liquiditeit over langere termijn. Op 1 december 2008 spreken beide toezichthouders met de RvB over de voortgang met betrekking tot de afdelingen Compliance en de IAD. De toezichthouders concluderen dat beide afdelingen nog steeds onvoldoende functioneren. DNB spreekt op 1 december 2008 opnieuw met Offringa. In dit gesprek maakt Offringa een kritische kanttekening ten aanzien van de funding van DSB Bank. DSB Bank wordt via belening van intern gesecuritiseerde stukken (in de toekomst) afhankelijk van ECB herfinancieringsoperaties, waarbij het zeer de vraag is hoe lang de ECB de markt op deze wijze van liquide middelen zal blijven voorzien.<sup>50</sup>

- 2.7.58 Op 1 december 2008 gaat de RvB akkoord met het door Zalm opgestelde Beleidskader. Afgesproken wordt dat er op 3 december 2008 overleg plaatsvindt met de RvC en dat, na goedkeuring van de RvC, het Beleidskader zal worden doorgestuurd aan DNB.<sup>51</sup>
- 2.7.59 Het Beleidskader geeft weer dat de kredietlimiet beneden de waarde van het onderpand en beneden de maximale ruimte voor de grote postenregeling dient te blijven, DSB Beheer jaarlijks een liquiditeitsprognose dient te maken en maandelijks de liquiditeitsontwikkeling aan DSB Bank dient te rapporteren, de rente dient te zijn gebaseerd op Euribor plus een (ongespecificeerde) toeslag en nieuwe kredietaanvragen worden getoetst op voldoende onderpand en betalingscapaciteit. In het Beleidskader is vastgelegd dat de financiële afdeling van DSB Bank, jaarlijks de waarde van het onderpand zal waarderen en dat die waardering door de afdeling IAD zal worden gevalideerd. Ook is vastgelegd dat de financiële afdeling van DSB Bank de liquiditeitsprognose van DSB Beheer zal toetsen op realiteitsgehalte.
- 2.7.60 Naar aanleiding van het onderzoeksrapport 'Verantwoorde Woonlasten' van 25 november 2008 bericht de AFM aan DSB Bank op 2 december 2008 voornemens te zijn boetes op te leggen voor overtreding van de Wft.
- 2.7.61 Op 4 december 2008 stuurt Douma een notitie aan Scheringa. Hij constateert dat DSB Beheer elders geen leningen meer kan aantrekken en dat DSB Beheer al haar 'tafelzilver'<sup>52</sup> verkocht heeft.

*"Op dit moment hebben we geen liquiditeiten. Het is passen en meten". [...]*

*De uitgaven vloeien echter voort uit beslissingen die los van de beschikbare liquiditeiten plaatsvinden. Dit is altijd al zo geweest, maar juist nu wordt dat lastig te managen".*

---

<sup>50</sup> Rapport Scheltema, p. 53

<sup>51</sup> Uit de stukken die curatoren ter beschikking staan blijkt niet expliciet dat de RvC daadwerkelijk akkoord is gegaan met het Beleidskader. Er zijn geen notulen of schriftelijke besluiten van 3 december 2008. Het Beleidskader is een memo van anderhalve pagina, waar sinds 22 september 2008 aan is gewerkt.

<sup>52</sup> Met tafelzilver wordt bedoeld de Vpb vordering, effecten en het onbelaste pand in Heerhugowaard.

- 2.7.62 Douma vraagt Scheringa om deel uit te maken van de overlegstructuren, waar de beslissingen worden genomen.
- 2.7.63 Op 5 december 2008 wordt de jaarrekening van DSB Beheer over 2007 opgemaakt. Op 10 december 2008 brengt E&Y rapport uit over de uitgevoerde accountantscontrole. E&Y merkt onder meer op dat DSB Beheer aan diverse groepsmaatschappijen, die niet behoren tot de deelnemingen van DSB Ficoholding, garanties voor uitstaande verplichtingen heeft afgegeven. Het betreft met name voor AZ, DSB Stadion en DS Art materiële bedragen. In dat kader heeft E&Y verzocht om de liquiditeitspositie en de aflossingsverplichtingen van DSB Beheer en haar deelnemingen waarvoor een garantie is afgegeven, in kaart te brengen. Daarbij is geconstateerd dat DSB Beheer op het moment van rapportering niet voldoende liquide is om zelfstandig de verplichtingen (op korte termijn) van de bedoelde groepsmaatschappijen te voldoen. Weergegeven wordt dat er door het management van DSB Beheer maatregelen worden overwogen die de liquiditeitspositie moeten verbeteren.<sup>53</sup> Bovendien is er op basis van de financiële kengetallen van de verzekeraars nog ruimte voor dividenduitkering aan DSB Beheer. Gezien de uitkomsten van de interne analyses en de mogelijkheden voor verbetering van de liquiditeit van DSB Beheer binnen DSB, deelt E&Y de mening van de directie van DSB Beheer dat niet is gebleken dat DSB Beheer niet aan haar verplichtingen zou kunnen voldoen, en is de *going concern* veronderstelling die ten grondslag ligt aan de waarderingsgrondslagen naar het inzicht van E&Y terecht. Scheringa verklaart aan Curatoren zich dit rapport niet te kunnen herinneren. Neelissen verklaart dat hij dit rapport niet heeft ontvangen. Pieters, verantwoordelijk partner van E&Y voor de controle van DSB Beheer, heeft verklaard dat hij op 5 december 2008 met Scheringa een eindbespreking heeft gehad over de jaarrekening 2007 van DSB Beheer. Onder meer is stilgestaan bij de liquiditeitspositie en resultaatontwikkeling van DSB Beheer, de impact van de kredietcrisis, de communicatie van E&Y met de RvC van DSB Beheer en de governance. Al deze onderwerpen zijn terug te vinden in het accountantsverslag van 10 december 2008.
- 2.7.64 DNB verklaart dat in een interne nota van 9 december 2008, gemaakt ter voorbereiding op overleg met de AFM over mogelijk te nemen maatregelen, de stand van zaken bij DSB Bank uiteen is gezet. De nota maakt, aldus DNB, melding van positieve ontwikkelingen, zoals de sterk verbeterde inzichtelijkheid van de financiën en afgenomen kredietachterstanden, maar ook negatieve ontwikkelingen zoals het "Verantwoorde Woonlasten"-rapport van de AFM van 25 november 2008 (zie paragraaf 2.7.60), onvoldoende aandacht voor risicobeheer, compliance en interne-auditfunctie bij de RvB en de RvC en een gebrek aan transparantie voor wat betreft de besluitvorming binnen de RvB. DNB betwijfelt of het moment rijp is voor het geven van een aanwijzing. Volgens de AFM zou DNB op het gebied van compliance wel een aanwijzing kunnen geven; zelf kan de AFM dit echter niet.
- 2.7.65 Naar aanleiding van het eerder genoemde onderzoeksrapport van 25 november 2008 geeft de AFM op 10 december 2008 DSB Bank een aanwijzing op grond waarvan DSB

---

<sup>53</sup> Genoemd worden: 1. verkoop vennootschapsbelasting vordering door DSB Beheer, 2. verkoop effecten door DSB Beheer, 3. kredietverlening op onderpand van spelersrechten van AZ bij DSB Bank en 4. herfinanciering externe leningen.

Bank binnen vier weken de bepaalde gedragslijn met betrekking tot de rol van DSB Bank van aanbieder en adviseur met betrekking tot kredietverlening dient op te volgen.

- 2.7.66 Tijdens het overleg van 11 december 2008 tussen DNB en de AFM zijn twee mogelijke aanwijzingen aan de orde geweest, een aanwijzing tot heenzending van Scheringa als bestuurder en een aanwijzing op het gebied van compliance. DNB zou met betrekking tot Scheringa het voortouw moeten nemen, maar had volgens haar inschatting nog onvoldoende munitie voor een gedwongen vertrek. DNB zou zich beraden over een aanwijzing op het gebied van compliance.

#### Solvabiliteit en liquiditeit

- 2.7.67 Het ALM adviseert op 18 december 2008 de RvB om zo spoedig mogelijk Chapel 2009 te structureren, aangezien de liquiditeitsnormen anders per 1 februari 2009 niet gehaald zullen worden. Het lijkt een uitdaging om dit Chapel 2009-programma inclusief belening van de stukken bij de ECB binnen 1,5 maand te realiseren. Naast Chapel 2009 zullen tevens voorbereidingen voor een Convent-programma in 2009 worden voorbereid. Daarnaast zal in het advies een lening onder de € 200 miljard overheids-garantie worden opgenomen, om te beoordelen of de mogelijkheden interessant zijn voor DSB Bank.
- 2.7.68 Volgens de notulen van het ALM-overleg is de solvabiliteit met 10,7% in overeenstemming met het jaarplan. De inkoop van de notes van de diverse securitisatieprogramma's heeft een positief effect gehad op de solvabiliteit.
- 2.7.69 In de vergadering van de RvB van 5 januari 2009 wordt vastgesteld dat Offringa achter het gespreksverslag staat van zijn bespreking met DNB van 26 november 2008. Er wordt een extra RvC-vergadering ingelast om de kritiekpunten van DNB (zie paragraaf 2.7.56) met de overige commissarissen te bespreken, evenals de beoogde overname van de hypotheekportefeuille van ELQ Hypotheken, onderdeel van het failliete Lehman Brothers, waar de projectnaam Project Tulip is gegeven.<sup>54</sup>

#### Accountantscontrole

- 2.7.70 Op 19 december 2008 bespreekt E&Y met Buwalda en Ooyevaar de conceptbevindingen naar aanleiding van de tussentijdse controle 2008. E&Y signaleert onder meer:
- Financiering via securitisatie is niet meer mogelijk waardoor de afhankelijkheid van DSB Bank van spaargeld verder toeneemt. De aangehouden liquiditeitsbuffer van € 1 miljard lijkt op basis van interne analyses van DSB Bank toereikend. Aandachtspunten zijn de ontwikkeling van modellen voor de inschatting van withdrawal risk en de ontwikkeling scenario's voor liquiditeitsplanning.
  - In de interne organisatie van DSB Bank is veel gewijzigd. In 2008 zijn veel sleutelposities opnieuw ingevuld (op de afdelingen IAD, Risk management, Finance & Control, Automatisering, Compliance). Er lopen vele complexe projecten. De kwantitatieve en kwalitatieve bezetting van de afdeling Treasury is een aandachtspunt
  - De inherente risico's stijgen door de gewijzigde marktomstandigheden.

---

<sup>54</sup> Zie voor Project Tulip paragraaf 2.7.71 e.v.

- d. De liquiditeitsbuffer daalt en zal zonder aanvullende maatregelen in juli 2009 op basis van de planning uitkomen beneden een bedrag van € 750 miljoen.
- e. Het kredietrisico, vertaald in de voorziening voor oninbaarheid lijkt af te nemen. Dat wordt mede verklaard door de aanscherping van de acceptatierichtlijnen, de relatief jonge portefeuille en de getroffen maatregelen om achterstanden te voorkomen dan wel terug te dringen. Ook de verkoop van de card-portefeuille speelt een rol. De ontwikkelde interne kredietrisico-modellen voldoen nog niet aan de eisen. De interne controle en rapportage rond nieuw geaccepteerde kredieten kunnen op diverse punten (verbijzonderde controle op naleving acceptatie richtlijnen, naleving wet- en regelgeving en functiescheiding) worden verbeterd. Af-schrijving van kredieten (het wegboeken van het krediet tegenover de voorzie-ning) vindt niet op een vast tijdstip plaats. Begin 2008 is besloten dat aan klanten compensaties zullen worden voorgesteld naar aanleiding van het AFM onderzoek naar kapitaalpolissen. De kosten voor DSB Bank zijn nog niet gekwantificeerd, maar worden volgens E&Y als niet materieel ingeschat.
- f. Operationele risico's worden gesignaleerd ten aanzien van de verdere omscha-king van NL GAAP naar IFRS, de overgang naar Basel II, de beheersing en in-terne controle bij sparen en betalingsverkeer en de verouderde AO beschrijvin-gen.

#### Project Tulip (ELQ)

- 2.7.71 In december 2008 start DSB Bank met de due diligence van Project Tulip (zie para-graaf 2.7.69). De aandachtsgebieden tijdens het onderzoek zijn: zorgplichtaspect, ru-ling fiscus stakingswinst, activatransactie of aandelentransactie en de toegevoegde waarde van het tussenpersonenkanaal. De RvB besluit op 15 december 2008 om een voorwaardelijk bod te doen van € 60 miljoen. DNB uit begin januari 2009 haar zorgen over de zorgplichtrisico's en bij wie deze komen te liggen. Bij brief van 12 februari 2009 adviseert de AFM DSB Bank een mogelijke overname van ELQ Hypotheken goed te (her)overwegen. De AFM bevestigt in deze brief de inhoud van een gesprek op 9 februari 2009, waarin is aangegeven dat het niet voor de hand ligt dat DSB Bank, die zelf het adequaat behandelen van klanten nog niet voldoende beheerst, ELQ en haar kwetsbare portefeuille zou overnemen. De AFM benadrukt voorts dat DSB Bank in de gesprekken geen blijk heeft gegeven de risico's van de overname voldoende onder-kend en gekwantificeerd te hebben. De AFM wijst er daarnaast op dat het feit dat de klant de offerte waarin de risico's worden benoemd heeft ondertekend, niets afdoet aan de zorgplicht (inclusief de plicht om niet te overkrediteren) van de aanbieder (lees: ELQ). Tijdens de RvC-vergadering van 16 januari 2009 blijkt dat de RvB inmid-dels een voorwaardelijk bod op ELQ Hypotheken heeft uitgebracht van € 65 miljoen waarmee de RvC onder voorwaarde kan instemmen. Liquiditeit, solvabiliteit, synergie-voordelen en de mogelijke risico's komen aan de orde. De grootste nadruk ligt op het compliancerisico: er kan in de toekomst een terugkoopverplichting ontstaan voor ELQ Hypotheken, welk risico moeilijk in kaart is te brengen aangezien noch de AFM, noch adviseurs zich hierover lijken uit te spreken. Besloten wordt om de risico's nader te onderzoeken en opnieuw op de agenda te plaatsen.
- 2.7.72 Uiteindelijk blijkt DNB afwijzend te staan ten opzichte van Project Tulip. Met All Capi-tal Benelux is daarom gesproken over het overnemen van bepaalde delen (inclusief

zorgplicht en risico's van ELQ Hypotheken). Naar aanleiding van de ernstige zorgen van zowel DNB als de AFM, besluit de RvC op 17 februari 2009 haar aanvankelijke goedkeuring inzake Project Tulip in te trekken. Scheringa geeft aan zich hierin te kunnen vinden, en stelt voor een alternatief voorstel (in de vorm van een activatransactie) te ontwikkelen. Tijdens het gesprek tussen de RvB en DNB op 20 februari 2009 wordt de zienswijze van DNB bevestigd. Hierbij uit DNB bovendien kritiek op het procesverloop inzake Project Tulip.

- 2.7.73 In aantal overstijgen de negatieve publicaties over DSB Bank in 2008 de positieve publicaties. Gedurende 2007 hielden de aantallen negatieve en positieve publicaties nog gelijke tred.

## **2.8 Periode januari - juli 2009**

### Vertrek Zalm en komst De Grave

- 2.8.1 Hoewel Zalm formeel nog in dienst is als CFO, is hij vanaf 1 december 2008 weinig aanwezig bij DSB Bank in verband met zijn aanstaande werkzaamheden bij ABN AMRO. Op 23 december 2008 treedt hij toe tot de raad van bestuur van ABN AMRO. Nadat in overleg met een executive search bureau een shortlist is opgesteld, doorbreekt Scheringa de tussen de RvB en RvC afgestemde procedure om een CFO te vinden. Tijdens een wedstrijd AZ-Heracles op 6 december 2008 hoort Scheringa de naam van De Grave vallen, als mogelijk opvolger voor Zalm. Scheringa belt nog hetzelfde weekend met Zalm en Van Goor en de maandag daarop met De Grave. Na enkele gesprekken te hebben gevoerd met Scheringa en Zalm, besluit De Grave in te gaan op het aanbod om CFO te worden bij DSB Bank. In verband met zijn betrekking bij de Nederlandse Zorgautoriteit kan De Grave echter pas per 15 maart 2009 beginnen.
- 2.8.2 In de RvC-vergadering van 16 januari 2009 meldt Scheringa gesproken te hebben met DNB over het vertrek van Zalm en de beoogde opvolger De Grave. Hierbij is afgesproken dat Zalm tot 15 maart 2009 formeel in dienst blijft als CFO, omdat De Grave pas per die datum beschikbaar is in verband met lopende verplichtingen bij de Nederlandse Zorgautoriteit. Nijpels en Linschoten geven aan De Grave goed te kennen en de RvB graag van informatie hadden voorzien, maar dat hiervan geen gebruik is gemaakt. Nijpels zegt De Grave geschikt te vinden, maar dat het van belang is hoe de samenwerking met de andere leden van de RvB verloopt. Buwalda meldt een goed gesprek te hebben gehad met De Grave. Neelissen merkt op dat de RvC de benoeming van De Grave ondersteunt en zijn komst met vertrouwen tegemoet ziet. De Commissarissen hebben Curatoren verklaard dat de notulen van deze vergadering een geflatteerd beeld gaven, dat zij voor een fait accompli gesteld waren en met tegenzin de keuze voor De Grave geaccepteerd hebben, hoewel geenszins overtuigd van diens kwalificaties voor de positie.
- 2.8.3 Op 27 januari 2009 keurt DNB de voorgestelde benoeming van De Grave goed. Weliswaar beschikt De Grave niet in ruime mate over bancaire en financiële expertise, maar hij zou wel een goede rol kunnen vervullen en tegenspel kunnen bieden aan de CEO, gegeven de stevige statuur van De Grave. Uiteindelijk wordt het ontslag van Zalm per 1 februari 2009 en de benoeming van De Grave met ingang van 15 maart 2009 door een aandeelhoudersbesluit van 10 februari 2009 geformaliseerd.

2.8.4 De Grave vraagt in het kader van zijn benoeming of hij nog met iemand moet spreken van de RvC, maar Scheringa vertelt hem dat dit niet nodig is. Pas wanneer De Grave begint als CFO, spreekt hij met Bonnier en Offringa. Bonnier en Offringa hebben Curatoren ook bericht dat zij pas na zijn benoeming een gesprek met De Grave hebben gehad. De Grave meldt tijdens het gesprek met Curatoren dat hij een separaat gesprek heeft gehad met E&Y. Zorgpunten van E&Y waren volgens De Grave de waarde van het onderpand op het krediet aan DSB Beheer, en de afhankelijkheid van DSB Bank van incidentele inkomsten zoals de inkoop van notes.

2.8.5 Op 1 januari 2009 begint Van Erp als directeur Treasury. Gelet op het feit dat Zalm feitelijk reeds vertrokken is, rapporteert Van Erp aan Buwalda. De belangrijkste doelstelling bij zijn aantreden, is het versterken van de financiële discipline.

#### Vervolg Beleidskader financiële relatie DSB Beheer

2.8.6 DNB ontvangt het concept voor het Beleidskader uiteindelijk op 8 januari 2009 per e-mail. DNB toont zich in een brief van 20 januari 2009, gericht aan de RvB en de RvC, teleurgesteld in de kwaliteit van het Beleidskader en noemt het document te summier om inhoud te geven aan een prudent kredietbeheer. Kritische kanttekeningen worden onder meer geplaatst bij:

- a. De volledige financiering van de onderpanden in plaats van slechts een bepaald percentage van de waarde;
- b. Het ontbreken van onderscheid naar type onderpand;
- c. Het ontbreken van externe en onafhankelijke toetsing van de waardering van het onderpand;
- d. Een nadere uitwerking van het begrip betaalcapaciteit van DSB Beheer is noodzakelijk. DNB wijst op de afhankelijkheid van DSB Beheer van het ontvangen van dividenden van haar deelnemingen. De uitkering van dividenden leidt tegelijkertijd tot een daling van de onderpandwaarde;
- e. Uitgangspunt voor de beoordeling van de betaalcapaciteit van DSB Beheer is de liquiditeitsprognose van DSB Beheer. DNB is van mening dat DSB Bank voor een volledige en objectieve beoordeling meer informatie nodig heeft.

2.8.7 De bepaling dat bepaalde besluiten van DSB Beheer dienen te worden voorgelegd aan DSB Bank dient nader te worden uitgewerkt. DNB wijst op de duale rol van Scheringa als voorzitter van de RvB. DNB vindt het niet acceptabel dat er nog geen actuele (en schriftelijke) kredietbeoordeling van de exposure op DSB Beheer heeft plaatsgevonden en dat evenmin is vastgesteld in hoeverre de huidige kredietvoorzieningen passen binnen het Beleidskader. DNB heeft zelf een globale beoordeling uitgevoerd en concludeert dat het aannemelijk is dat de totale waarde van de aan DSB Bank verstrekte zekerheden aanmerkelijk lager is dan de exposure van € 66 miljoen en dat hiermee dus niet wordt voldaan aan het Beleidskader. DNB concludeert dat zowel de RvB als de RvC niet adequaat hebben gereageerd op de door DNB geconstateerde tekortkomingen met betrekking tot de financiële relatie tussen DSB Bank en DSB Beheer, en verzoekt DSB Bank om binnen drie weken een aangepast Beleidskader alsmede een geactualiseerde kredietbeoordeling van DSB Beheer te verstrekken.

2.8.8 De RvB bespreekt op 9 februari 2009 het verslag van de bespreking van 6 februari 2009 tussen Offringa, Bonnier en DNB over de financiële relatie met DSB Beheer. Uit

dit verslag blijkt dat DNB zich zorgen maakt over de periode waarin er geen CFO zal zijn en vraagt zich af of er geen risicovolle besluiten genomen worden. Over de corporate governance merkt DNB op dat zij ziet dat er stappen zijn gemaakt maar verwacht zeer uitdrukkelijk dat er nu wordt "geleverd". Na bespreking van het overleg met DNB besluit de RvB dat de mogelijkheden worden onderzocht om het huidige krediet van DSB Beheer bij DSB Bank extern te financieren.

- 2.8.9 Op 10 februari 2009 reageert DSB Bank met een brief aan DNB. Belangrijkste punten:
- a. De onderpandwaarde van de deelnemingen is ruim voldoende als dekking voor de huidige kredietverstrekking van circa € 70 miljoen.
  - b. De betaalcapaciteit van DSB Beheer laat op dit moment nog een tekort zien van € 6 miljoen, maar het is niet onrealistisch dat het tekort zal omslaan naar een overschot door verkopen uit transfers van spelers en inkomsten uit de Champions League.<sup>55</sup>
  - c. De bestaande dividendmogelijkheden zullen de basis zijn voor de maximale li-miet aan de kredietverlening aan DSB Beheer.
  - d. De onderbouwing en validatie van de kredietlimiet aan DSB Beheer zal door de afdeling IAD worden beoordeeld en door de RvB en de RvC worden goedgekeurd.
- 2.8.10 Het Beleidskader zal verder niet meer worden gefinaliseerd. Daarvoor komt in de plaats een "voorstel kredietlimiet DSB Beheer" dat op 30 maart 2009 door de RvC wordt goedgekeurd.
- 2.8.11 Op 20 februari 2009 spreekt DNB met de RvB, Amende en Buwalda. Wat betreft de financiële relatie tussen DSB Bank en DSB Beheer, wordt afgesproken dat DNB op korte termijn additionele informatie zal ontvangen en vervolgens zal overleggen met Offringa. DNB geeft aan dat zij niet uitsluit dat (een deel van) de vordering op DSB Beheer in mindering zal worden gebracht op het toetsingsvermogen. Scheringa geeft tijdens het gesprek aan, ervan overtuigd te zijn dat DSB Bank niet door de kredietcrisis zal worden geraakt. Desondanks wordt een kostenbesparing nagestreefd door een personeelsvermindering met circa 200 Fte. DNB geeft aan nog steeds zorgpunten te hebben, waaronder de bezetting van sleutelfuncties op de afdelingen Compliance en IAD. DNB concludeert dat DSB Bank nog niet zo ver blijkt te zijn als verwacht. DNB wijst op de mogelijkheid van het treffen van formele maatregelen bij het niet realiseren van de noodzakelijke verbeteringen.
- 2.8.12 De waardering van het onderpand is door de afdeling IAD beoordeeld in een rapport van 25 februari 2009. Het betreft volgens het uitgebrachte rapport een onderzoek van toekomstgerichte financiële informatie. Zoals gebruikelijk bij dit soort beoordelingen trekt de afdeling IAD slechts de conclusie dat niet is gebleken dat de veronderstellingen waarop de conclusies zijn gebaseerd geen redelijke basis vormen voor de waarderingen. Dit geldt temeer, daar er bij de bepaling van de kredietlimiet is uitgegaan van het meest conservatieve scenario met vervolgens een prudentiële afslag van 15%. De afdeling IAD constateert dat de beoordeelde waardering is gebaseerd op de begroting van 2009 zoals afgegeven door DSB Beheer. De kwalitatieve toelichting

---

<sup>55</sup> NB: het was op dat moment nog niet zeker dat AZ zou gaan deelnemen aan de Champions League. In de brief wordt gesproken over "reële mogelijkheid".

voor de bij de begroting gehanteerde veronderstelling is volgens de afdeling IAD zeer summier. In verband daarmee heeft de afdeling IAD zich voor haar beoordeling op het meest conservatieve scenario met een voorzichtigheidsafslag van 15% gebaseerd.

- 2.8.13 Tijdens een vergadering van 2 maart 2009 bespreekt de RvB een door de afdeling Finance & Control aangepaste versie van het Beleidskader. Hierin wordt de nieuwe, allesomvattende kredietovereenkomst van DSB Bank aan DSB Beheer van € 80 miljoen uitgelegd. Het Beleidskader is, mede naar aanleiding van de opmerkingen die DNB heeft gemaakt ten opzichte van het eerste concept, aanzienlijk uitgebreid.

#### Dividendbesluit DSB Bank

- 2.8.14 Op 30 januari 2009 stuurt Buwalda een memo naar de RvB over de verschillende dividendscenario's in verband met de solvabiliteitsberekeningen. Het advies is een dividend van € 1,7 miljoen per maand uit te keren, mits het netto resultaat van DSB Bank dit toelaat. In de RvB-vergadering van 9 februari 2009 heeft de RvB besloten een voorstel tot dividenduitkering te doen:

*"Dirk [Scheringa] en Ronald [Buwalda] hebben vorige week al eerder gesproken over de beoogde dividenduitkering in 2009 aan DSB Ficoholding/DSB Beheer. Aan de hand van het door Ronald opgestelde memo heeft de RvB besloten voor te stellen aan DSB Ficoholding/DSB Beheer een vast bedrag aan dividend uit te keren van EUR 1,7 mln. per maand, voor zover het bepaalde netto resultaat dit toelaat."*

- 2.8.15 Op 12 februari 2009 besluit de AvA om in 2009 tot uitkering van een interim-dividend over te gaan ter grootte van in totaal € 20,4 miljoen, uit te keren in 12 maandelijkse termijnen van € 1,7 miljoen, indien en voor zover de maandelijkse cumulatieve winst van DSB Bank dit toelaat. DNB heeft het AvA-besluit bij e-mail van 17 februari 2009 van DSB Bank ontvangen, zonder protest aan te tekenen.

- 2.8.16 DSB Bank heeft in de eerste helft van 2009 in totaal € 11,3 miljoen als interim-dividend over 2009 uitgekeerd aan DSB Ficoholding. Op 18 februari en op 18 maart 2009 is een bedrag van € 1,7 miljoen uitgekeerd. Op 26 maart 2009 heeft DSB bank een extra uitkering gedaan van € 4,5 miljoen. Op 28 april en 27 mei 2009 zijn wederom bedragen van € 1,7 miljoen uitgekeerd. De RvC krijgt pas in juni 2009 kennis van het dividendbesluit en de uiteindelijk aan DSB Ficoholding uitgekeerde dividenden. Er blijken geen aparte dividendbesluiten voor iedere uitkering te bestaan en er zijn geen tussentijdse vermogensopstellingen ondertekend en bij het handelsregister neergelegd, zoals vereist in art. 2:105 lid 4 BW. De uitkering van € 4,5 miljoen was in ieder geval niet gebaseerd op enig dividendbesluit. Curatoren hebben DSB Ficoholding bericht dat DSB Bank terzake een vordering van € 11,3 miljoen heeft wegens onverschuldigde betaling.

#### Kapitaalmarktfinanciering, nieuw verdienmodel, vertrek Buwalda

- 2.8.17 In de maanden februari en maart 2009 worden de mogelijkheden van kapitaalmarktfinanciering besproken in zowel de RvB als de RvC, waaronder financiering in de vorm van de uitgifte van een lening met staatsgarantie. Hoewel Buwalda achter het voorstel van directeur Treasury Van Erp staat om financiering door middel van staatsgegarandeerde leningen aan te trekken, wordt dit voorstel door de RvB afgekeurd. Uit verklaringen van de Bestuurders blijkt dat in dit verband de beeldvorming omtrent het aan-



trekken van staatsgegarandeerde leningen als zwaarwegend element in de besluitvorming is meegenomen. De RvB besluit in te zetten op financiering door de ECB en het aantrekken van spaargeld.<sup>56</sup>

2.8.18 Aangezien De Grave al in december 2008 met Zalm had gesproken over de noodzaak van een nieuw verdienmodel, verwacht hij dat dit er bij zijn aantreden op 15 maart 2009 wel zal liggen.

2.8.19 Tijdens een gesprek tussen De Grave en DNB wordt door De Grave nog opgemerkt dat plaatsvervangend CFO Buwalda hem voor wat betreft de bancaire deskundigheid zal ondersteunen. Buwalda kondigt echter al op 4 maart 2009 aan naar de Friesland Bank te zullen vertrekken.<sup>57</sup> Dit is voor De Grave een grote tegenvaller, mede gelet op het feit dat, volgens De Grave, een vervanger voor Buwalda niet bespreekbaar is voor Scheringa en Van Goor en beiden het ook niet goed vinden dat Buijs (medewerker van de afdeling Finance & Control). De Grave tijdens zijn eerste RvB-vergaderingen zou vergezellen.

2.8.20 Vlak voor zijn vertrek waarschuwt Buwalda De Grave ook voor het ontbreken van een verdienmodel. De Grave verklaarde bij Curatoren:

*"Uit de stukken die aan de RvC werden verstrekt kwam het beeld naar voren dat het in 2009 'business as usual' was en bleek niets van de (noodzaak tot de) ontwikkeling van een nieuw businessmodel. Het 'business as usual' beeld kwam ook naar voren in het jaarplan 2009, dat vreemd genoeg pas in maart werd besproken maar waarop ik geen enkele invloed heb gehad. Ook in dit jaarplan werd niet ingegaan op een nieuw verdienmodel."*

#### Maart 2009 - Clicks4Sales, kredietovereenkomst DSB Beheer - lening van DSB Leven en DSB Schade

2.8.21 Tijdens een vergadering van 9 maart 2009 bespreekt de RvB de vaststellingsovereenkomst met betrekking tot de earn-out regeling van Clicks4Sales transactie. In dit verband dient volgens de RvB € 2 miljoen aan liquiditeit te worden vrijgemaakt. Clicks4Sales was op 30 mei 2008 door DSB Bank aan DSB Beheer verkocht en overgedragen. Er bestaat echter onduidelijkheid over welke entiteit (DSB Bank of DSB Beheer) de kosten van de afkoop van de earn-out regeling dient te dragen. De RvB besluit dat DSB Bank de kosten van de afkoop van de earn-out regeling zal nemen, en dat als tegenprestatie de rest van het jaar alle leads gratis aan DSB Bank zullen toekomen. Verder wordt besproken dat het uiteindelijk de bedoeling is dat Clicks4Sales weer wordt overgedragen aan DSB Bank. Uit de administratie blijkt dat DSB Bank op 25 maart 2009 € 2,7 miljoen betaalt aan Clicks4Sales als afkoop van de earn-out regeling.

2.8.22 Scheringa meldt tijdens de vergadering van 9 maart dat Douma heeft gesproken met Offringa over de kredietlimiet van DSB Beheer: Offringa wil niet verder gaan dan € 75 miljoen. Om aan de directe liquiditeitsproblemen van DSB Beheer tegemoet te komen,

---

<sup>56</sup> Van Erp gebeurde dit vooral op emotionele gronden: het zou teveel lijken op staatssteun. In de perceptie van Van Erp was dit een voorbeeld dat de organisatie van DSB Bank teveel gedreven werd door commercie en er te weinig begrip was voor kwesties als funding en liquiditeit.<sup>56</sup>

<sup>57</sup> Rapport Scheltema, p. 55

besluit de RvB de rest van de huur van 2009 over te maken. Het betreft een bedrag van € 3,6 miljoen. Dit bedrag wordt op 10 maart 2009 door DSB Bank aan DSB Beheer betaald. DSB Beheer heeft dit geld nodig. "AZ [zit] met smart te wachten op liquiditeiten van onze kant", zo schrijft Douma. Verder zal worden onderzocht of de dividenduitkering naar voren kan worden gehaald. Dit gebeurt door de extra "dividend-" "dividenduitkering" van € 4,5 miljoen op 26 maart 2009.

2.8.23 Op 13 maart 2009 zetten DSB Leven en DSB Schade lopende deposito's vermeerderd met de opbrengsten van Italiaanse staatsobligaties (€ 27 miljoen) om in leningen van € 65,4 miljoen respectievelijk € 16,4 miljoen aan DSB Bank. DNB stelt eerst dat de verzekeraars niet voldeden aan de eis tot spreiding van de beleggingen van de verzekeraars, maar neemt er genoeg mee dat beide verzekeraars een pandrecht krijgen op 1H leningen van DSB Bank. Dit is ook gebeurd. Het bedrag van de verpande vorderingen beliep ongeveer 120% van de lening.

2.8.24 De Grave onderzoekt de kredietrelatie tussen DSB Bank en DSB Beheer. In het begin geeft Scheringa nog wel tegengas.

*"Samen met de audit-commissie, in het bijzonder voorzitter Offringa, heb ik (= De Grave) naar de kredietrelatie gekeken en maatregelen voorgesteld om het krediet aan te passen. Terugdraaien kon niet meer, maar ons voorstel voorzag wel in een verlaging respectievelijk maximering van het krediet en voorzag ook in het van toepassing verklaren van normale voorwaarden zoals een behoorlijke informatieverstrekking door DSB Beheer.*

*Ik herinner mij dat Scheringa op een gegeven moment met ons voorstel kwam aanzetten en dat hij daarop nogal wat opmerkingen had. Scheringa was het er duidelijk niet mee eens en vond het onder meer van weinig vertrouwen getuigen. In mijn optiek getuigde dit gedrag van Scheringa niet van juiste omgangsvormen en kon het eigenlijk ook niet door de beugel dat Scheringa, de eigenaar van DSB Beheer, het voorstel van de CFO en voorzitter van de audit-commissie van DSB Bank in zijn hoedanigheid van CEO van DSB Bank persoonlijk eenzijdig had zitten aanpassen. Uiteindelijk is het voorstel overigens ongewijzigd aangenomen."*

2.8.25 Op 19 maart 2009 spreekt DNB met DSB Bank opnieuw over de waardering van de zekerheden van het krediet aan DSB Beheer.<sup>58</sup> Tijdens de RvB-vergadering van 23 maart 2009 licht De Grave een aangepaste versie van het Voorstel kredietlimiet 2009 DSB Beheer BV toe: het is zakelijk, verantwoord en voldoet aan de eisen die ter zake door DNB kunnen worden gesteld. Het voorstel houdt in dat de faciliteit van € 80 miljoen wordt afgebouwd tot € 61 miljoen in 2011. Bij de notitie is een liquiditeitsprognose gevoegd van DSB Beheer. In 2009 is rekening gehouden met een dividend van DSB Bank en de verzekeraars van in totaal ruim € 30 miljoen en inkomsten uit de verkoop van AZ spelers van € 10 miljoen. Desondanks is er nog sprake van een liquiditeitstekort dat moet worden opgevangen door de ruimte binnen de kredietfaciliteit met DSB Bank. Voor 2010 en 2011 wordt een positieve kasstroom voorspeld die de aflossing van het krediet van DSB Beheer naar € 61 miljoen per ultimo 2011 mogelijk moet maken.

---

<sup>58</sup> Rapport Scheltema, p. 56.

2.8.26 De RvB stemt in met het Voorstel Kredietlimiet 2009 DSB Beheer BV en het wordt doorgestuurd naar de RvC. De RvC stemt vervolgens op 30 maart 2009 in met de opmerking dat twee maal per jaar aan de RvC gerapporteerd wordt wat de status op dat moment is. De Grave stelt het voorstel te hebben afgestemd met DNB, en dat DNB heeft aangegeven dat de waarde van het onderpand voldoende onderbouwd is en dat er voldoende afspraken over de aflossing zijn gemaakt. Het voorstel heeft in ieder geval een zakelijk karakter. De Grave concludeert dat de zakelijke verhouding tussen DSB Beheer en DSB Bank de toets van DNB kan doorstaan. DNB reageerde bij Curatoren als volgt:

*"Deze opmerkingen van De Grave zijn onjuist. DNB heeft steeds duidelijk aangegeven dat de zakelijke verhouding tussen DSB Bank en DSB Beheer diende te worden afgebouwd en dat DNB twijfels had over de onderpandswaarde van de zekerheden, zie bijvoorbeeld de brief van DNB aan DSB Bank d.d. 20 januari 2009."*

2.8.27 Op 26 maart 2009 keert DSB Bank een extra 'dividend' uit van € 4,5 miljoen via DSB Ficholding aan DSB Beheer. Voor dit extra dividend zijn geen schriftelijke aandeelhoudersbesluiten genomen.

2.8.28 Tijdens de ACC-vergadering van 30 maart 2009 wordt het concept voor de Jaarrekening 2008 besproken. Een openstaand punt is de exposure op DSB Beheer: er is een discrepantie geconstateerd tussen de waarde van het onderpand en de hoogte van de verstrekte leningen. De nieuwe faciliteit zal hierin voorzien.

#### Verscherping toezicht AFM

2.8.29 In een gesprek met DSB Bank van 18 maart 2009 meldt de AFM dat de toezichthouder voortaan bij meerdere lichte overtredingen van de regels met betrekking tot informatieverstrekking (reclame-uitingen) niet meer eerst contact zal zoeken met DSB Bank, maar direct formele maatregelen zal nemen. Per brief van 6 april 2009 bevestigt de AFM haar standpunt formeel: de AFM zal niet meer alleen reparatoir (met aanwijzingen) maar direct ook punitief (met boetes) optreden. In het gesprek van 18 maart 2009 komt ook het compensatietraject en de beslisboom aan de orde.

2.8.30 Op 20 maart 2009 bevestigt de AFM aan dagblad De Telegraaf dat zij relatief veel vragen en klachten over DSB Bank heeft gekregen en dat naar aanleiding daarvan sinds enige tijd meerdere aspecten van de dienstverlening van DSB Bank worden onderzocht. Ook meldt De Telegraaf op 21 maart 2009 dat de AFM onderzoek doet naar fouten bij leningen van DSB Bank (waaronder te hoge hypotheke en koopsompolissen). Het is het begin van een periode waarin de dienstverlening van DSB Bank steeds vaker in de media wordt belicht en op mogelijke zorgplichtschendingen door DSB Bank wordt gewezen. In de periode vóór maart 2009 heeft DSB Bank minder negatieve publiciteit.

#### Negatieve publiciteit en stop verkoop koopsompolissen

2.8.31 Na uitzendingen van het tv programma 'Kassa' van 21 maart 2009, over een klant die "uit coulance" € 1500 terugkrijgt voor een te dure overlijdensrisicoverzekering (ORV) en de eerder genoemde berichtgeving in De Telegraaf, wordt Van Goor op 2 april 2009 in het tv programma 'Nova' geïnterviewd. In het gesprek over leenreclames wordt door PvdA Tweede Kamerlid Hans Spekman gesteld, dat DSB Bank staat voor

'buitencategorie risico hypotheek'. Van Goor wijst op andere oorzaken die de problemen van klanten zouden veroorzaken, zoals telecomcontracten, gok- en drankverslaving, zonder in te gaan op aantijgingen.

2.8.32 Op 13 april 2009 besteedt het tv programma 'Tros Radar' ook uitgebreid aandacht aan DSB Bank. De intro van de uitzending van 13 april 2009 is:

*"De DSB Bank lokt mensen met lage maandlasten om hun hypotheek over te sluiten. Wat ze er niet bij vertellen is dat je hypotheek na verloop van tijd zo hoog kan worden dat je het niet meer kunt betalen. Slapeloze nachten. Nog een hogere hypotheek elders moeten afsluiten om van de DSB af te komen."*<sup>59</sup>

Tijdens de uitzending komen klanten aan het woord die in plaats van een lopende lening met levensverzekering bij een andere bank, een lening bij DSB Bank hebben afgesloten, verhoogd met het bedrag van koopsommen voor nieuwe levensverzekeringen en in combinatie met een beleggingsverzekering. Stichting Hypotheekleed, die opkomt voor gedupeerde klanten, komt ook aan het woord met de aankondiging dat zij voor klanten met een klacht gaat optreden.

In het tv programma 'Pauw & Witteman' van 20 april 2009 wordt Scheringa geïnterviewd. Het onderwerp is eerst AZ, en vervolgens de klachten van klanten van DSB Bank. Volgens Pauw & Witteman zouden er honderd klachten zijn binnengekomen bij DSB Bank. Scheringa antwoordt:

*"Nou, we hebben gevraagd vandaag aan Tros Radar "Hoeveel klachten hebben jullie echt binnengekregen?", en dat waren negentien klachten, dus geen honderd klachten en die gaan we binnenkort met hen bespreken en daar waar wij het niet goed gedaan hebben, daar gaan we het oplossen."*

Pauw & Witteman vragen verder door of er iets mis is met het systeem van leningen en de wijze van werken van Scheringa als bankier. Scheringa antwoordt:

*"Dat moet je genuanceerd zien. We hebben ongeveer, denk ik, driehonderdduizend nieuwe klanten per jaar, daar kan best eens iets fout gaan, want we zijn een grote organisatie en als er dan iets fout gaat, er negentien fouten worden gemaakt, dan erken je dat het fout geweest is en vervolgens ga je het oplossen."*

Als de interviewers hem voorhouden dat de AFM onderzoek doet naar DSB Bank is het antwoord van Scheringa:

*"Zij zijn toezichthouder. Voor alle banken. Het is dus heel normaal dat ze je onderzoeken. Ze kijken als het ware of je je aan de maximumsnelheid hebt gehouden. Maar niet omdat er iets aan de hand is. Wij beschouwen dit als routine."*<sup>60</sup>

Twee andere citaten van Scheringa in deze uitzending:

*"Wij hebben een prima relatie met de overheid" en "Wij zijn een bank, dus ze moeten ons controleren. Maar wij hebben vorig jaar praktisch geen hypotheek afgeschreven."*<sup>61</sup>

<sup>59</sup> "DSB in de media", juni 2010, De Nederlandse Nieuwsmonitor (in opdracht van de Commissie Scheltema), bijlage 11

<sup>60</sup> "DSB in de media", juni 2010, De Nederlandse Nieuwsmonitor (in opdracht van de Commissie Scheltema), bijlage 11

<sup>61</sup> "DSB in de media", juni 2010, De Nederlandse Nieuwsmonitor (in opdracht van de Commissie Scheltema), bijlage 11

Een dag na de uitzending van Pauw & Witteman meldt Hoogervorst in hetzelfde tv programma:

*"Ik kan u verzekeren dat er een onderzoek loopt."*

P&W:

*"Is dat geen routine, zoals Scheringa beweert?"*

Hoogervorst:

*"Nee, meneer Scheringa zou beter moeten weten, het gaat om specifieke onderzoeken."<sup>62</sup>*

Het Financieele Dagblad meldt op 23 april 2009:

*"Toezichthouder AFM is volgens voorzitter Hans Hoogervorst bijna klaar met een onderzoek naar de verkoop van onder andere hypotheek bij DSB Bank. Directeur Dirk Scheringa zei eerder dat het om een routineonderzoek ging. Maar volgens Hoogervorst is dat niet waar: "De heer Scheringa zou beter moeten weten."<sup>63</sup>*

- 2.8.33 In de maanden die volgen zijn talloze televisieprogramma's en krantenartikelen gewijd aan klachten bij DSB Bank stijgt het aantal nieuw binnengekomen klachten, dat het eerste kwartaal 2009 393 beliep, verder met 184 in april, 263 in mei en 372 in juni 2009 mede als gevolg van de aanzwellende stroom negatieve publiciteit. In het hierna volgende worden niet alle televisieprogramma's en artikelen die aan DSB Bank zijn gewijd genoemd. Voor een meer uitgebreide beschrijving wordt verwezen naar de samenvatting die is gemaakt door de Nederlandse Nieuwsmonitor. Zie bijlage 11. Als gevolg van de negatieve publiciteit besluit DSB Bank geen koopsompolissen meer te verkopen. De verkoop van dit product daalt sterk in april 2009, daarna valt de verkoop vrijwel stil.

#### April 2009 - Clicks4Sales en stresstest

- 2.8.34 De kredietrelatie tussen DSB Bank en DSB Beheer en de uitvoering van het dividendbesluit van februari 2009, leidt volgens De Grave tot een duidelijke confrontatie tussen hem en de overige twee leden van de RvB. Tijdens de RvB-vergadering van 20 april 2009 licht Scheringa de overdracht van Clicks4Sales en de hiermee samenhangende afkoop van de earn-out regeling toe. De Grave geeft aan zich hierin nader te zullen verdiepen. Uiteindelijk is Clicks4Sales een van oorzaken – naast het verdienmodel en de dividenduitkeringen – van het oplopen van de spanningen tussen De Grave en de overige leden van de RvB. De Grave verklaart over Clicks4Sales het volgende:

*"Ik kwam met dit dossier in aanraking doordat Ton Buijs mij op een dag vroeg € 8 miljoen over te maken naar DSB Beheer als koopsom voor Click4sales. Volgens Scheringa was Click4sales eerder door DSB Beheer van DSB Bank gekocht in het kader van een soort reddingsactie en moest het weer worden teruggekocht om de solvabiliteit van DSB Beheer te verbeteren. [...]"*

---

<sup>62</sup> "DSB in de media", juni 2010, De Nederlandse Nieuwsmonitor (in opdracht van de Commissie Scheltema, bijlage 11

<sup>63</sup> "DSB in de media", juni 2010, De Nederlandse Nieuwsmonitor (in opdracht van de Commissie Scheltema, bijlage 11

*Ik heb Buijs toen duidelijk aangegeven dat ik pas goedkeuring voor de betaling kon geven als de achtergrond van de transactie en met name de onderbouwing van de koopprijs mij helemaal helder was. Vlak daarna kreeg ik van Buijs een e-mail waarin hij aangaf dat hij op verzoek van Scheringa dezelfde dag nog € 8 miljoen had overgemaakt naar DSB Beheer. Scheringa had in strijd met de interne regelgeving persoonlijk voor de betaling getekend. Dit was voor mij onbegrijpelijk. [...] Al met al kan ik wel zeggen dat dit het meest schokkende voorbeeld was van de cultuur binnen de DSB Bank."*

- 2.8.35 Van Erp bevestigt tijdens zijn gesprek met Curatoren dat De Grave zich stoorde aan het gebrek aan "checks and balances" binnen de RvB en dat dit heeft geleid tot spanningen binnen de RvB:

*"Zo weet ik dat De Grave zich zeer heeft gestoord aan het gebrek aan checks en balances binnen de RvB, onder andere ten aanzien van bepaalde betalingen, die buiten medeweten van hem om waren verricht door Scheringa. Het ging ondermeer om dividenduitkeringen en bepaalde betalingen als uitvloeisel van gedane acquisities."*

- 2.8.36 Naar aanleiding van een opdracht van DNB wordt in april 2009 een stresstest uitgevoerd, waarbij wordt gekeken naar de mogelijke verliezen van DSB Bank bij een combinatie van toenemende werkloosheid, daling van de huizenprijzen en stijging van de rente. Hieruit blijkt dat met de huidige 11% solvabiliteit voldoende kapitaal wordt aangehouden. De afdeling Risk Management van DSB Bank adviseert echter om meer kapitaal aan te houden.

#### AZ kampioen

- 2.8.37 Op 19 april 2009 wordt AZ voor de tweede keer in de clubgeschiedenis kampioen van Nederland.

#### Mei 2009 - Onderzoeken en boetes AFM, verdienmodel, vertrek De Grave

- 2.8.38 Op 5 mei 2009 legt de AFM, zoals reeds aangekondigd op 2 december 2008, DSB Bank een drietal bestuurlijke boetes op naar aanleiding van het onderzoek 'Verantwoorde Woonlasten'. De boetes bedragen in totaal € 124.000.
- 2.8.39 De Grave maakt tijdens zijn dienstverband een plan voor een nieuw verdienmodel, waarin tevens wordt opgenomen dat het dividendbesluit van eerder dat jaar (2009) wordt stopgezet. Het verdienmodel van De Grave leidt tot grote spanningen binnen de RvB en uiteindelijk wordt volgens De Grave, zijn plan niet op de agenda van de RvC gezet en ook niet besproken in de betreffende RvC-vergadering van mei 2009.
- 2.8.40 Offerman, hoofd personeelszaken van DSB Bank, verklaart echter dat er eind 2008 reeds een vorm van een reorganisatieplan aanwezig was dat aan de RvB is voorgelegd. Onderdeel hiervan was de sluiting van de kantoren Maastricht en Veenendaal, hetgeen eind 2008 daadwerkelijk is gebeurd. In het voorjaar van 2009 heeft de afdeling HR het reorganisatieplan uitgewerkt. Volgens Offerman is de voortgang met betrekking tot dit plan in de tweewekelijkse vergaderingen van de OR ter sprake gekomen en bestond de verwachting dat de OR en de vakbonden in de zomer van 2009

zouden instemmen met de reductie van 300 Fte. De vakbonden stelden daarbij als eis dat de eigen CAO van DSB Bank na 31 december 2009 zou worden verlengd.

- 2.8.41 Op 7 mei 2009 sturen Poel en Buijs (medewerkers van de afdeling Finance & Control) een memo aan de RvB met de uitkomsten van het nieuwe businessplan. Behandeld worden onder meer: (i) de aannames en uitgangspunten van het nieuwe businessplan, (ii) de financiële doorrekening ervan, (iii) het optimistische en pessimistische scenario en risicoanalyse, (iv) de balans en solvabiliteit, (v) de financiering en liquiditeit, (vi) overige risico's en (vii) de conclusies en te nemen besluiten door de RvB.
- 2.8.42 De RvB bespreekt dit memo op 11 mei 2009. Scheringa vraagt ter vergadering waarom de adviesvergoeding niet in één keer mag worden genomen, en de maandpremie bij verzekeringsproducten wel. Advies vindt tenslotte voor het grootste deel plaats voorafgaande aan het afsluiten van een product. De Grave geeft aan dit te controleren bij E&Y. Er volgt een discussie over het vastleggen van het dividendbeleid. Duidelijk is dat een solvabiliteitspercentage van 10,5% als een minimum moet worden gezien en dat alle mogelijkheden en opties bekeken moeten worden om boven deze norm te blijven. Van Goor geeft aan dat het maandelijks sturen op het solvabiliteitspercentage moeilijk is. Opties om het solvabiliteitspercentage positief te beïnvloeden, moeten gezocht worden in de productie, de producten en aanpassingen in de organisatie. De RvB is van mening dat het niet verantwoord is in het nieuwe businessplan uit te gaan van dividenduitkering, zolang de cijfers van het plan geen minimale solvabiliteit van 10,5% laten zien. De RvB besluit om het voorliggende businessplan met de verschillende opties voor te leggen aan de RvC.
- 2.8.43 Op 12 mei 2009 wordt tijdens de (extra) RvC-vergadering het nieuwe businessmodel uitvoerig besproken, en worden onder meer de volgende punten besproken. Scheringa stelt dat het nieuwe businessplan sympathieker is en meer de klant als uitgangspunt heeft, onder andere door de tevredenheidgarantie waarbij de klant binnen zes maanden van het product af kan, de verschuiving van de koopsompremie naar een maandpremie en het instellen van de adviesvergoeding. Scheringa geeft aan dat het een uitdaging zal zijn om te sturen op de marges. Bonnier merkt op dat hij de marges op 1H dun vindt. De Grave stelt in dit verband dat die marges op dit moment nog lager liggen maar dat de verdiensten nu gehaald worden uit cross-selling.
- 2.8.44 Linschoten heeft vraagtekens bij de aannames en de uitkomsten zoals die in het nieuwe businessplan geschetst worden. Hij vraagt zich af of het businessplan operationeel mogelijk is, aangezien hij niet de volume en margeontwikkeling voorziet, het basisscenario veel te optimistisch is, en er risicovolle concessies worden gedaan aan de solvabiliteitsnorm. Scheringa is echter ervan overtuigd dat het businessplan haalbaar moet zijn. Linschoten vermeldt dat DNB heeft aangegeven dat de plannen gebaseerd moeten zijn op een structurele trend en niet op eenmalige baten. De Grave merkt op dat het jaar 2009 zeker haalbaar moet zijn maar onzeker is of dit voor 2010 en 2011 het geval zal zijn. Bonnier stelt dat de 'volume' en 'margeknop' omhoog moeten en de 'kostenknop' naar beneden. Van Goor geeft toe dat normaal gesproken die drie maatregelen teveel zijn, maar dat het onder de huidige omstandigheden mogelijk moet zijn.
- 2.8.45 De RvC-vergadering van 12 mei 2009 is de laatste vergadering waarbij De Grave aanwezig is. Op 15 mei 2009 wordt een extra telefonische vergadering van de RvC

gehouden, dit maal in verband met het ontslag van De Grave door Scheringa aan het einde van zijn proeftijd. Volgens de notulen van deze vergadering heeft Scheringa alle Commissarissen individueel gebeld over het ontslag en daarnaast gesproken met Van Goor. Verder is door Linschoten en Neelissen gesproken met DNB, alvorens het ontslag schriftelijk aan De Grave is bevestigd. Linschoten meldt dat DNB verontrust is over de vele wijzigingen op sleutelposities en dat DSB Bank aan DNB heeft verklaard dat "chemie ontbrak" en dat er geen sprake was van "andere conflicten". Bonnier heeft Curatoren verklaard, dat hij tussen 12 en 15 mei 2009 door Scheringa is gebeld, die hem zei dat hij De Grave wilde ontslaan. Bonnier heeft geprobeerd Scheringa op andere gedachten te brengen omdat hij negatieve publiciteit vreesde.

2.8.46 De reacties op het ontslag van De Grave tijdens de vergadering van de RvC lopen nogal uiteen: Koemans meldt dat De Grave volkomen verrast was, Linschoten meent dat De Grave zelfreflectie toont, Scheringa meldt dat alles goed is afgerond en Van Goor meent op zijn beurt dat geen sprake was van teamwork. De RvC gaat vervolgens over tot het bespreken van de mogelijkheden voor de nieuwe samenstelling van de RvB (one-tier model, toevoeging van een vierde lid). Uiteindelijk besluit de RvC het vertrek van De Grave te ondersteunen, en een nieuwe vergadering in te plannen om de toekomstige bestuursoplossingen te bespreken. Scheringa meldt inmiddels al contact te hebben gehad met Buwalda over een mogelijke terugkeer als titulair CFO.

2.8.47 Hoewel Linschoten en apart Koemans De Grave na zijn ontslag belden, heeft de RvC geen exitgesprek gevoerd met De Grave. Bonnier heeft De Grave ook niet gevraagd naar de redenen van het ontslag en de visie van De Grave hierop, maar Linschoten heeft wel verslag gedaan aan zijn collega Commissarissen over zijn gesprek met De Grave. Tussen DNB en De Grave wordt wel een exitgesprek gevoerd. Hieruit blijkt dat De Grave volkomen verrast is door zijn ontslag.<sup>64</sup> De Grave stelt zelf tegenover Curatoren over zijn exitgesprek het volgende:

*"Het gesprek duurde ongeveer twee uur en verliep uitermate onbevredigend. Alle red flags die ik in dit gesprek heb genoemd kwamen ook toen aan de orde. De houding van Holthuizen en Kleijwegt was tot mijn verrassing zeer afstandelijk. Ze deden voorkomen alsof mijn verhaal totaal geen verrassing was en ik kreeg van hen zelfs een beetje het idee dat ze mij maar een bancaire onbenul vonden, die te weinig bezig was geweest met en te weinig begrip had van de inhoudelijke taken van de CFO. Achteraf heeft Linschoten mij verteld dat DNB in een gesprek met de commissarissen van DSB Bank heeft gezegd dat ik nooit benoemd had mogen worden, omdat ik geen bancaire kennis had."*

*De houding van DNB bevreemde mij, niet in de laatste plaats vanwege het feit dat ik voor mijn start bij DSB Bank - in februari - met DNB nog een indringend gesprek had gehad waarin ik ben geweest op mijn eigen (zelfstandige) positie als CFO en op de gevaren rondom de governance bij DSB Bank. In mijn ogen was het aanpakken van de governance ook veel belangrijker dan het aanpakken van specifieke bancaire problemen en was mijn relatief geringe bancaire kennis dan ook van ondergeschikt belang. In welk opzicht mijn 'gebrekkige' bancaire kennis volgens DNB tot problemen heeft geleid is mij overigens nog steeds onduidelijk."*

---

<sup>64</sup> Rapport Scheltema, p. 56



2.8.48 DNB heeft Curatoren bericht dat zij zich niet herkent in het verslag van De Grave over zijn exitgesprek:

*"DNB heeft in het gesprek uitvoerig gevraagd naar de oorzaken van de breuk tussen De Grave en DSB Bank. Daarnaast zijn ook andere onderwerpen, zoals het verdienmodel, het interne beheer en de relatie tussen DSB Bank en DSB Beheer, aan de orde gekomen. De Grave heeft tijdens het exit gesprek de kwestie inzake de betaling van de koopsom voor "Click4Sales" naar voren gebracht. Naar aanleiding van het vertrek van De Grave heeft DNB op 27 mei 2009 gesproken met de hoofden van de afdelingen Treasury, Risk Management en Finance & Control. Tijdens deze bespreking zijn niet alleen de indrukken van betrokkenen met betrekking tot het vertrek van De Grave aan de orde gekomen, maar heeft DNB ook expliciet navraag gedaan naar de gang van zaken rondom de betaling van de koopsom voor "Click4Sales". Hierbij is naar voren gekomen dat de visie van De Grave op deze kwestie niet overeenkomt met de visie van Buijs (Afdeling Finance). Buijs heeft de achtergrond van de betaling toegelicht en daarbij aangegeven dat er geen sprake van was dat Scheringa de betalingsopdrachten heeft getekend nadat De Grave dit had geweigerd. Hij gaf aan dat er ten tijde van de ondertekening van de betalingsopdracht inzake Click4Sales onduidelijkheid bestond over de rolverdeling tussen Scheringa en De Grave – die op dat moment nog maar tien dagen in dienst was – ten aanzien van het ondertekenen van de betalingsopdracht.*

#### Scherpe reactie DNB

2.8.49 Op 14, 20 en 29 mei 2009 vinden gesprekken plaats tussen DSB Bank en DNB, mede naar aanleiding van het plotselinge vertrek van De Grave. DNB (Brouwer) bevestigt zijn zienswijze op sommige van de besproken onderwerpen in een brief van 19 juni 2009 aan de RvB en RvC. In algemene zin merkt DNB op dat de gang van zaken bij DSB Bank de zorg van DNB heeft vergroot over de wijze waarop binnen DSB Bank de bedrijfsvoering wordt beheerst. DNB vindt dat de RvC te weinig (zichtbaar) betrokken is geweest bij de selectieprocedure en het ontslag van de CFO (De Grave). Ook leidt het verhoogd toezicht volgens DNB tot te weinig "sense of urgency" bij de RvC. Naar het oordeel van DNB is DSB Bank er nog niet in geslaagd een evenwichtige RvB te vormen: er is sprake van blokvorming tussen de CEO en de COO enerzijds en de CFO anderzijds. DNB is geen voorstander van een combinatie van functies van directeur en grootaandeelhouder bij een bank. DNB is verder kritisch over de relatie tussen DSB Bank en DSB Beheer: de verhoudingen zijn onvoldoende duidelijk uitgewerkt in het geval van de deelneming Clicks4Sales, en het businessplan wordt gedomineerd door het uitgangspunt dat de aandeelhouder jaarlijks € 20 miljoen aan dividend wil ontvangen. DNB is met de RvC van mening dat de vordering van DSB Bank op DSB Beheer te hoog is. De financiële verhouding tussen DSB Bank en DSB Beheer vormt bovendien geregeld aanleiding tot heftige discussies binnen (de RvB van) DSB Bank.

#### Balkenende: Scheringa voorbeeld

2.8.50 Tijdens een CDA-verkiezingsbijeenkomst voor de Europese Verkiezingen op 18 mei 2009 in het AZ-stadion spreekt minister-president Jan Peter Balkenende in een toespraak lovend over Scheringa.

*“Je bent een voorbeeld voor ons allemaal, je speelt een geweldige rol in de financiële sector, zet je in voor sport en cultuur. Ik vind dat fantastisch. Wij zijn trots op je”.*<sup>65</sup>

#### Verdienmodel, vertrek De Grave en terugkeer Buwalda

2.8.51 De RvB bespreekt ter vergadering van 18 mei 2009 het basisscenario voor het nieuwe verdienmodel dat door de afdeling Finance & Control is uitgewerkt naar aanleiding van hetgeen is besproken in de RvC-vergadering van 12 mei 2009. In het basisscenario wordt geen 1H-productie meer gedaan en zijn alle gewone 1H's omgezet naar NHG-hypotheek, waardoor de solvabiliteit niet meer onder de grens van 10,5% daalt. Van Goor heeft dit model besproken met zijn verkoopdirectie en geeft aan dat het als uitdagend, maar niet onmogelijk wordt ervaren. Binnen de huidige aanvragen verwacht Van Goor 40 à 50 hypotheek binnen NHG af te kunnen sluiten. Verder spreekt de RvB over de mogelijkheid om bestaande 1H klanten te benaderen en die eventueel over te sluiten naar NHG, hetgeen een gunstig effect op de solvabiliteit zou kunnen hebben. Het is nog niet duidelijk wat er met aanvragen gedaan wordt die boven de NHG-grens vallen. Aan de afdeling Finance & Control wordt gevraagd de mogelijkheden daarvoor door te rekenen, zodat deze klanten toch bediend kunnen worden. Van Goor geeft tot slot aan dat de drastische personeelsreductie nog niet is opgenomen in het voorliggende basisscenario.

2.8.52 De RvC constateert achteraf in een gezamenlijke verklaring aan Curatoren het volgende:

*“Met de benoeming van [De Grave] begon een periode van bestuurlijke instabiliteit die uiteindelijk culmineerde in de versplintering van het bestuursfunctioneren in de nazomer van 2009. De financiële functie werd bij de komst van [De Grave] geconfronteerd met het vertrek van plv. CFO [Buwalda], die niet bereid was om voor een niet-deskundige CFO als tassendrager te functioneren. Hiermee wordt niet gezegd dat [De Grave] de oorzaak was van deze instabiliteit, maar wel dat een werkelijk professionele CFO van statuur in de hectiek van de zomer en herfst 2009 veel doelmatiger en effectiever had kunnen omgaan met alle negatieve ontwikkelingen die toen cumuleerden, en waarop het zittende bestuur niet berekend bleek. De leden van de RvC voelden zich verre van gemakkelijk bij deze situatie, maar vonden aftreden toen niet aan de orde: er moest een gezamenlijke inspanning worden gedaan om de situatie te stabiliseren.”*

2.8.53 Tijdens de RvC-vergadering van 26 mei 2009 meldt Scheringa dat het vertrek van De Grave netjes en snel is afgewikkeld en licht de beperkte vertrekregeling toe. Buwalda is bereid terug te keren als CFO titulair en zal in juni 2009 beginnen. Verder geven Scheringa, Van Goor, Neelissen en Linschoten hun visie van het gesprek bij DNB van 20 mei 2009: volgens hen is nauwelijks meer gesproken over het vertrek van De Grave. De focus lag vooral op de governance en de ongerustheid van DNB daarover en het nog steeds bestaande verhoogde toezicht. De RvC meent dat DNB een onjuist beeld heeft van de mate van betrokkenheid van de RvC. Tijdens de vergadering wordt uitgebreid gesproken over de toekomstige invulling van het bestuursmodel. De RvC besluit uiteindelijk tot: (i) een RvB bestaande uit 3 statutaire leden en 1 titulair lid

---

<sup>65</sup> <http://www.hpdetijd.nl/2009-08-28/balkenende-en-scheringa-gate-in-the-making>

(Buwalda); (ii) het team een evenwichtige en daarmee verantwoorde taakverdeling te laten uitwerken en aan de RvC ter goedkeuring voor te leggen; (iii) Linschoten voor te dragen als lid van de RvB als Chief Risk Officer (CRO), waarbij hij zal terugtreden als RvC-lid.<sup>66</sup>

#### Geldleningovereenkomst DSB Beheer

2.8.54 Op 25 mei 2009 bespreekt de RvB het memo 'Status Kredietfaciliteit DSB Beheer'. De exposure van DSB Bank op DSB Beheer is in de maand mei 2009 gestegen van € 69 miljoen naar € 72 miljoen, waarbij de vooruitbetalingen aan Clicks4Sales en voor de huur niet zijn meegerekend. Uit het memo blijkt onder meer, dat DNB naar het oordeel van de afdeling Finance & Control, alle achterliggende informatie om zich een oordeel te kunnen vormen over de gemaakte afspraken over de kredietfaciliteit, heeft ontvangen. DNB heeft naar aanleiding van de ontvangen informatie ondermeer vragen gesteld over (i) de uitwinningmogelijkheden van de in onderpand gegeven ondernemingen (gelet op de verwevenheid van de deelnemingen met de activiteiten van DSB en het huidige financiële klimaat) en (ii) de waardering van de deelnemingen (deze ligt blijkens de door DSB Bank berekende marktwaarde op dat moment hoger dan de aankoopwaarde uit de jaren 2007/2008).

2.8.55 Op 28 mei 2009 gaan DSB Bank en DSB Beheer een geldleningovereenkomst aan van € 80 miljoen. Deze geldleningovereenkomst vervangt alle bestaande geldleningovereenkomsten tussen DSB Bank en DSB Beheer. Later worden aanvullende afspraken vastgelegd in een addendum van 14 september 2009, dat echter niet is getekend. Door DSB Bank zijn in de geldleningovereenkomsten zekerheden overeengekomen die onder meer bestaan uit de verpanding door DSB Beheer van aandelen in dochtermaatschappijen, tot zekerheid voor de aflossing van het krediet. De gestelde verpandingen zijn echter nooit gevestigd, met uitzondering van verzekeraars DSB Leven en Schade.

#### Juni 2009 - kritische DNB en RvC, onderzoek AFM

2.8.56 Op 8 juni 2009 kondigt de AFM aan onderzoek te zullen doen naar de advisering van kredietbeschermingsverzekeringen bij CK.

2.8.57 Tijdens de RvC-vergadering van 8 juni 2009 wordt de relatie tussen DSB Bank en DSB Beheer opnieuw uitvoerig besproken. De RvC stelt een groot aantal actiepunten vast, waaronder het updaten van het Bestuursreglement en Commissarissenreglement, het aanpassen van de portefeuilleverdeling en het vastleggen van de verhouding tussen DSB Bank en DSB Beheer. Bonnier merkt op dat de relatie tussen DSB Bank en DSB Beheer een nadrukkelijker rol moet krijgen in de diverse reglementen. Opgemerkt wordt dat duidelijker zal moeten blijken hoe de verhouding geregeld is, bijvoorbeeld met betrekking tot sponsoring door DSB Bank, hoe met conflicterende belangen wordt omgegaan, hoe de besluitvorming plaatsvindt wanneer er sprake is van een tegenstrijdig belang bij Scheringa in verband met zijn rol als enig aandeelhouder en voorzitter van de RvB en dus hoe vermenging van belangen kan worden voorkomen. In dit verband merkt Scheringa op dat hij zich in alle zaken die DSB Beheer be-

---

<sup>66</sup> Uiteindelijk wordt de benoeming van Linschoten pas bij aandeelhoudersbesluit van 8 juli 2009 geformaliseerd, waarbij tegelijkertijd Buwalda als statutair bestuurder wordt benoemd.

treffen onthoudt van de besluitvorming en dat documenten die hiermee verband houden door de twee andere leden van de RvB dienen te worden ondertekend.

2.8.58 Verder merkt de RvC op dat het in februari 2009 genomen dividendbesluit niet aan de RvC is voorgelegd, terwijl het ACC een adviesrecht heeft. Deze kwestie leidt tot een clash tussen de RvB en de RvC. Buwalda geeft aan dat reeds besloten is dat de dividenduitkering alleen plaats zal vinden zolang de solvabiliteit minimaal 10,5% bedraagt. Scheringa merkt op dat niet uitkeren tot problemen leidt bij DSB Beheer. De RvC onderneemt geen actie tegen het in 2009 uitgekeerde dividend.

2.8.59 Op 3 juni 2009 stuurt de "directie Verzekeringen" een memo aan de RvC, waarin het volgende wordt gemeld:

*"De verkoop van koopsommen is gestopt. Premiebetalende oplossingen zijn daarvoor in de plaats gekomen, zowel vanuit DSB Verzekeringen als vanuit Gema. Voor hypotheeklen is tevens de stap gemaakt naar provisieloosheid en betaalt de klant nu een "afsluitvergoeding". De kosten van Verzekeringen BV worden nog wel gewoon gedekt vanuit tekencommissie. DSB zet hiermee een verregaande en dappere stap. Een nieuwe "overlijdensrisicoverzekering" is geïntroduceerd en kent een goede marktpositie. De cijfers van april tonen een sterke daling aan bruto premie maar laten tevens zien dat het netto resultaat van Verzekeraars niet hoeft te lijden. De ontwikkelingen worden scherp bewaakt."*

2.8.60 Tijdens de vergadering van de RvC op 8 juni 2009 werd op basis van het memo van 5 juni 2009 het geactualiseerd businessplan voor de jaren 2009-2012 niet ter goedkeuring maar ter kennisgeving behandeld. Zie verder paragraaf 8.6.9.

2.8.61 Omstreeks 15 juni 2009 krijgt Nijpels de goedkeuring van DNB om bij ABP aan de slag te gaan. Nijpels wenst terstond zijn werkzaamheden bij DSB Bank te staken. Op verzoek van DNB is Nijpels niet meteen opgestapt. Vanaf dat moment heeft Nijpels nog slechts incidenteel deelgenomen aan (telefonische) vergaderingen.

2.8.62 Op 22 juni 2009 besteedt Nova veruit het grootste deel van de tv-uitzending aan DSB Bank. 'Nova' opent de uitzending met een uitspraak van Lakeman:

*"Als iedereen meedoet dan denk ik, dan schat ik heel ruw .... de schadeclaim van de klanten van DSB op 1 à 2 miljard euro."<sup>67</sup>*

2.8.63 Naar aanleiding van de publiciteit bezoekt DNB op 23 en 26 juni 2009 DSB Bank om nader zicht te krijgen op de omvang van de klachten om zo een gevoel te krijgen bij de prudentiële consequenties.

#### Bespreking jaarrekening 2008

2.8.64 Buwalda schrijft op 19 juni 2009 in een e-mail aan de RvB dat de solvabiliteit is gezakt tot 10,5% waarbij rekening is gehouden met het bedrijfsresultaat tot dan toe en met € 20,4 miljoen aan dividenduitkering over 2009. Hij schrijft verder dat zonder aanvullende maatregelen een verdere daling van dit percentage verwacht wordt en dat het onderzoeken en nemen van maatregelen in verband met de dalende solvabiliteit, de

---

<sup>67</sup> "DSB in de media", juni 2010, De Nederlandse Nieuwsmonitor (in opdracht van de Commissie Scheltema), bijlage 11

hoogste prioriteit heeft voor de afdeling Treasury. In de maanden die volgen onderzoekt de directeur Treasury, Van Erp, de mogelijkheden.

- 2.8.65 Van Erp stuurt Holthuizen op 12 augustus en later op 7 september 2009 documenten over voorgenomen kapitaalprotecties van DSB Bank. Van Erp heeft onderzoek gedaan, waarbij hij zich heeft geconcentreerd op een versterking van solvabiliteit middels een CDS alsmede een securitisatie in het buitenland. Met een CDS-structuur werd beoogd, bescherming op in bezit zijnde junior notes bij een derde bank te kopen. De gestuurde documenten bevatten ondermeer een "term sheet" van RBS. Een securitisatie in het buitenland zou naast fiscale voordelen mogelijkheden bieden om junior notes over te dragen aan een buitenlandse entiteit. Met beide structuren zou een directe solvabiliteitsverbetering kunnen worden bereikt, maar deze zouden wel gepaard gaan met extra kosten. Dit soort structuren zijn in augustus en september 2009 met DNB besproken, maar hierover is niet meer besloten.
- 2.8.66 Op 24 juni 2009 geeft Douma een presentatie aan Scheringa en Neelissen over de financiële planning 2009 - 2011 van DSB Beheer en neemt deze met hen door. Zijn conclusie is dat er op dat moment sprake is van een liquiditeitskrapte bij DSB Beheer. Er is voor 2009 een minimaal dividend vereist van € 24 miljoen vanuit DSB Ficoholding. In de jaren 2010 en 2011 zal dat dividend minimaal € 21 miljoen moeten bedragen, omdat de deelnemingen buiten DSB Ficoholding dat geld nodig zullen hebben om hun plannen te realiseren. Als de dividendstroom vanuit DSB Ficoholding in 2009 niet tenminste € 24 miljoen (op dat moment is gepland: € 20 miljoen van DSB Bank en € 4 miljoen van de verzekeraars) zal bedragen, is bij DSB Beheer sprake van een liquiditeitstekort. Omdat er geen vangnet (extra kredietruimte) meer is bij DSB Bank, kunnen in dat geval geen betalingen meer worden gedaan aan externe partijen. Douma maakt zich zorgen, omdat hij heeft begrepen dat de beschikbare dividenden en leningen veel lager liggen dan voor de uitvoering van de plannen bij de vennootschappen buiten DSB Ficoholding is vereist. Het is duidelijk dat voor DSB Beheer op dat moment de mogelijkheden voor terugbetaling van de lening aan DSB Bank sterk zijn beperkt. Neelissen ziet na deze presentatie aanleiding contact met Bonnier op te nemen. Zij spreken af dat Douma na de RvC-vergadering van 29 juni 2009 een toelichting zal geven aan in ieder geval Bonnier en dat Bonnier de presentatie ontvangt. Bonnier ontvangt de presentatie per e-mail op 25 juni 2009.
- 2.8.67 In de vergadering van de ACC/RvC van 29 juni 2009, wordt in gedeeltelijke<sup>68</sup> aanwezigheid van E&Y de jaarrekening 2008 uitvoerig besproken. Hierbij wordt de afkoop van de earn-out regeling van de Clicks4Sales behandeld. Bonnier merkt tijdens de ACC-vergadering voorafgaand aan de RvC-vergadering op, dat de RvC niet op de hoogte is geweest van de Clicks4Sales transactie. Tijdens de RvC-vergadering, merkt

---

<sup>68</sup> E&Y heeft toegelicht dat zij evenals de RvB door de ACC ruim een uur uit de vergadering is weggestuurd, omdat de leden van de ACC zelfstandig een overleg wilden hebben om te beoordelen of zij de jaarrekening konden goedkeuren. Uit de notulen van deze ACC-vergadering blijkt wel dat andere personen tijdens de vergadering zijn binnengekomen, maar niet dat personen de vergadering hebben verlaten. Verder blijkt uit de notulen dat Besters bij alle besproken zaken aan het woord is geweest. Bij de vergadering van de RvC is E&Y naar eigen zeggen slechts kort aanwezig geweest. Uit de notulen van deze RvC-vergadering blijkt niet wanneer Besters zich in de vergadering heeft gevoegd en wanneer hij is vertrokken, maar wel blijkt dat hij bij het agendapunt 'DSB Bank N.V. Jaarverslag 2008, accountantsverklaring, accountantsverslag' aanwezig is geweest.

de RvC op dat zij in het algemeen onvoldoende is geïnformeerd over de overdracht van de participaties van DSB Bank aan DSB Beheer. E&Y merkt op dat in het kader van het verscherpte toezicht, de financiële verhouding tussen DSB Bank en DSB Beheer niet verstandig is. De RvC toont zich tijdens de vergadering zeer kritisch: (i) de RvC is niet gelukkig met het te laat aanleveren van de jaarrekening en het concept-accountantsverslag, omdat hij zich niet goed heeft kunnen voorbereiden; (ii) de RvC heeft geen goed gevoel over de kwaliteit van de winst en over de verhouding tussen DSB Beheer en DSB Bank; (iii) de RvC is ontevreden over het dividendbesluit, waarbij het ACC niet betrokken is. Dit besluit heeft grote invloed op de solvabiliteit; (iv) de RvC heeft onvoldoende comfort bij de verhoudingen tussen de RvC en de RvB en tussen DSB Bank en DNB. Offringa meldt dat de RvC over het algemeen onvoldoende is geïnformeerd, wat niet wenselijk is. Koemans en Bonnier sluiten zich met zoveel woorden aan bij deze klachten. Scheringa antwoordt dat de RvB niet op de hoogte was van het fiscale issue met DSB Beheer (hetgeen Offringa bevreemdt) en dat DSB Bank druk bezig is de verhouding met DSB Beheer te formaliseren. De betaling van het interim-dividend wordt stopgezet. Neelissen merkt op dat de dividenduitkering, hoewel een aanslag op de solvabiliteit, nodig is voor DSB Beheer. Verder wijst Neelissen erop dat de problemen met Clicks4Sales zijn ontstaan door de verhangings naar DSB Beheer, die plaatsvond op verzoek van DNB.

- 2.8.68 Verder wordt tijdens deze RvC-vergadering van 29 juni 2009 gesproken over de toekomstige invulling van de toezichthoudende taak van de RvC. De RvC besluit ook te onderzoeken of de verhangings van participaties teruggedraaid kan worden en of NL GAAP een optie is. Verder besluit de RvC dat de betaling van het dividend van € 20,4 miljoen afhankelijk is van de solvabiliteit van minimaal 10,5% en mits de winst toereikend is. Vervolgens wordt het Jaarverslag 2008 inhoudelijk besproken en licht Besters van E&Y - onder meer - de volgende punten toe: het dossier kredietvoorziening, de fiscale positie, de Clicks4Sales-transactie, de Tros Radar-dossiers en het advies met betrekking tot de verhouding tussen DSB Bank en DSB Beheer.
- 2.8.69 Ten aanzien van de mogelijke kosten verbonden aan zorgplichtclaims wordt een inschatting van € 0,5 miljoen gemaakt.
- 2.8.70 De RvC besluit de AvA voor te stellen de jaarrekening 2008 ongewijzigd vast te stellen. In het jaarverslag 2008 geeft de RvB een toelichting op de lagere netto winst die € 46 miljoen bedraagt (2007 € 55 miljoen).
- 2.8.71 Na de RvC-vergadering van 29 juni 2009 blijven Neelissen, Koemans en Bonnier achter om met Douma zijn presentatie van 24 juni 2009 over de liquiditeitsproblemen van DSB Beheer door te nemen. Op 1 juli 2009 vraagt Bonnier Douma om de strategie bij DSB Beheer met Linschoten te bespreken en voegt Bonnier toe dat de presentatie van Douma zeer inzichtelijk was. Hoewel deze presentatie voor de goedkeuring van de jaarrekening op 29 juni 2009 bekend was bij Scheringa, Bonnier en Neelissen is deze kennelijk niet tijdens de gecombineerde RvC en RvB-vergadering van 29 juni 2009 ter sprake gekomen of uitgedeeld.
- 2.8.72 Neelissen heeft aangegeven dat de vordering op DSB Beheer naar zijn opvatting op dat moment (29 juni 2009) gedekt was, omdat de zekerheid ten aanzien van de vordering gelegen was in de waarde van de aandelen van DSB Bank alsmede de verzeke-

raars. Bovendien was hij in de veronderstelling dat de liquiditeitsbehoefte zich pas zou kunnen voordoen in november 2009. Scheringa concludeerde uit de presentatie van Douma dat er een dreigend liquiditeitstekort was bij DSB Beheer na het stopzetten van de dividenduitkeringen. Scheringa zag deze problemen aankomen vanwege de aflossingsverplichtingen op korte termijn aan Van Lanschot en hoopte dat die wellicht wat meer konden worden gespreid. Het plan was volgens Scheringa verder om bij AZ de uitgaven te verminderen en een aantal spelers te verkopen. Daarnaast werd het plan opgevat om 1/3 deel van de aandelen van DSB Bank te verkopen voor € 100 miljoen. Door deze verkoop zou de lening aan DSB Bank kunnen worden afgelost en zou er extra liquiditeit voor DSB Beheer beschikbaar komen. Curatoren hebben echter niet kunnen vaststellen dat het plan om 1/3 deel van de aandelen in DSB Bank te verkopen eerder dan in september 2009 is besproken.

- 2.8.73 Op 30 juni 2009 kondigt Koemans intern zijn vertrek aan. Koemans heeft in zijn gesprek met Curatoren aangegeven dat de reden voor zijn beoogde vertrek met name lag in het cultuurverschil tussen DSB Bank en zichzelf. Koemans kon niet functioneren op de wijze waarop bij DSB Bank werd gewerkt. Een andere reden was dat bepaalde zaken niet snel genoeg werden opgepakt. Koemans was een Triple-A omgeving gewend en DSB Bank was "een zich in de markt vooruitvechtende consumentenbank", aldus Koemans. Uiteindelijk moet een Commissaris achter de onderneming kunnen staan en dit was voor Koemans niet meer het geval. De gebeurtenissen met betrekking tot het dividendbesluit van februari 2009, hebben volgens Koemans ook een rol gespeeld in het nemen van de beslissing om te vertrekken.
- 2.8.74 Uit de gesprekken met Curatoren is verder gebleken dat Bonnier vervolgens Koemans heeft weten te overtuigen dat hij zijn vertrek op zijn minst zou moeten uitstellen, omdat DSB Bank op dat moment niet nog meer bestuurlijke onzekerheid kon gebruiken. Bonnier en Koemans hebben afgesproken Koemans' voornemen op te stappen stil te houden.
- 2.8.75 Het door E&Y opgestelde accountantsverslag van 3 juli 2009 vermeldt onder meer dat in 2009 de verhouding met DSB Beheer onder een financieel beleidskader is gebracht. Het krediet aan DSB Beheer is verhoogd van € 41,3 miljoen naar € 77,2 miljoen. De vordering wordt gedekt door zekerheden in de vorm van aandelen van deelnemingen. De waarde daarvan ligt aanzienlijk hoger dan de vorderingen van DSB Bank. Het accountantsverslag vermeldt verder dat er enige onduidelijkheid is over de afrekening van de verkoop van Clicks4Sales aan DSB beheer.
- 2.8.76 De relatie tussen DSB Bank en DSB Beheer is ook één van de onderwerpen van het jaargesprek 2008 tussen DNB en E&Y van 2 juli 2009. E&Y heeft de waardering van de onderpanden beoordeeld mede op basis van het rapport van de afdeling IAD en de nieuwe leningsovereenkomst van 28 mei 2009. Verder is ook de terugbetaalcapaciteit van DSB Beheer meegenomen in de beoordeling. Holthuizen vraagt zich af of de vordering van DSB Bank op de fiscus in feite een vordering is op DSB Beheer. Hij vraagt de belastingpositie van DSB inzichtelijk te maken.
- 2.8.77 De jaarrekening 2008 is door de RvB opgemaakt op going concern basis. E&Y ziet op basis van zijn eigen analyse van de ontwikkelingen van DSB Bank in het nieuwe jaar, en kennisneming van de business scenario's, geen reden om van de door de RvB

gemaakte keuze af te wijken. Ook het effect van de huidige publiciteit (Tros Radar-claims) is meegenomen in het oordeel. DNB vraagt E&Y naar zijn oordeel over de voorziening voor klachten die voortkomen uit de Tros Radar-uitzendingen. Er zijn bij DSB Bank 135 klachten binnengekomen. In 98 gevallen heeft DSB Bank aan klanten een aanbod gedaan voor een oplossing. Hoewel DSB Bank de uitkering doet uit coulance, is het mogelijk om een deel van de toezeggingen te bezien als een vergoeding die mogelijk voortkomt uit gebreken/fouten uit het verleden. Daarvoor is een voorziening getroffen van € 500.000. E&Y stelt dat het niet mogelijk is om de individueel beoordeelde klachten te extrapoleren ter schatting van de mogelijke schade voor de gehele populatie. Over de vordering op DSB Beheer zegt de accountant dat die is beoordeeld in het licht van de gestelde zekerheden op basis van de nieuwe kredietovereenkomst, en de beoordeelde terugbetaalcapaciteit van DSB Beheer. De gevolgen van een scenario waarbij DSB Bank gebruik zou moeten maken van de zekerheden zijn noch door DSB Bank, noch door E&Y geanalyseerd.

## **2.9 Periode juli tot oktober - ingang noodregeling**

### Verdienmodel, negatieve publiciteit en relatie DSB Beheer

2.9.1 Vanaf juli 2009 werken Linschoten en Buwalda intensief aan de verschillende scenario's van het nieuwe verdienmodel. Bonnier is hier ook bij betrokken.

2.9.2 Linschoten verklaart Curatoren hierover dat toen hij als bestuurder aantrad, er niet meer hard gewerkt hoefde te worden aan het nieuwe verdienmodel. *"De reden dat er nog steeds veel scenario's werden gemaakt, was dat DNB dit verzocht als een soort stresstest."*

Neelissen verklaart echter het volgende:

*"Het uiteindelijke [business]plan dat in augustus 2009 aan de RvC werd verstrekt was echter volstrekt onvoldoende."*

Offringa verklaart hierover:

*"Uiteindelijk werd er pas in mei 2009 een plan gepresenteerd aan de RvC. [...]"*

*In juli 2009 namen de discussies met betrekking tot de noodzaak tot een nieuw verdienmodel toe en heeft de RvC voor het eerst gesuggereerd een extern bureau in te schakelen voor de beoordeling van de verschillende opties. Hierbij speelde een rol dat – gelet op de voorstellen die de RvC tot dat moment ontving - de RvB zelf niet in staat bleek om een nieuw businessmodel te ontwikkelen."*

2.9.3 Op 3 juli 2009 - de dag waarop Van Goor met vakantie is gegaan - blaast Scheringa de door Van Goor uitgewerkte (en met de OR initieel besproken) reorganisatie af. Scheringa gaat langs de kantoren, steekt de medewerkers een hart onder de riem en spreekt over een baangarantie.

2.9.4 Scheringa heeft in zijn gesprek met Curatoren bevestigd het reorganisatieplan te hebben tegengehouden, maar geeft als reden – anders dan andere betrokkenen – dat over het reorganisatieplan nog geen overeenstemming was bereikt met de vakbonden, er nog geen sociaal plan was, en het reorganisatieplan tot slechte publiciteit zou leiden.



2.9.5 Op 3 juli 2009 worden in De Telegraaf enkele uitspraken van Van Goor geparafraseerd en weersproken:

*“De stichting heeft weinig op met de verklaringen van DSB-directielid Hans van Goor in diverse tv-programma’s. Ruim een week geleden ontkende Van Goor in een uitzending van Nova iets te weten van een onrechtmatige overkreditering. Naar nu blijkt onterecht, omdat de bovengenoemde uitspraak van de AFM bij DSB al bekend was op 7 mei. SHL constateert dat onjuiste verklaringen van Van Goor vaker zijn voorgekomen. In een uitzending van TROS Radar verklaarde Van Goor dat DSB al ruim anderhalf jaar geen koopsompolissen meer verkoopt. De stichting is evenwel in het bezit van koopsompolissen die door DSB zijn afgesloten in 2009.”<sup>69</sup>*

2.9.6 De RvC reageert op 8 juli 2009 op een brief van DNB van 19 juni 2009, waarin de inhoud van de gesprekken tussen DNB en DSB Bank van 14, 20 en 29 mei 2009 werd weergegeven. De RvC herkent zich niet (geheel) in de weergave van de gesprekken, zoals deze door DNB is opgesteld en gaat in op een aantal onderwerpen die tijdens deze gesprekken zijn behandeld, waaronder de financiële relatie tussen DSB Bank en DSB Beheer. De RvC constateert dat een groot deel van de rekening-courant positie is ontstaan door de door DNB gesuggereerde overdracht van de deelnemingen van DSB Bank naar DSB Beheer. De RvC geeft aan de rekening-courantverhouding intensief te volgen en dit in de toekomst te blijven doen. Belangrijk onderdeel hiervan is het gefaseerd terugbrengen van de bestaande rekening-courant. Wat betreft het dividendbeleid en het uitgangspunt dat € 20 miljoen zal worden uitgekeerd, stelt de RvC dat dit uitgangspunt geen verplichting schept en dat er, wanneer de solvabiliteit teveel onder druk komt te staan, geen dividend meer zal worden betaald. Ten aanzien van het verdienmodel wordt aangegeven dat DSB Bank bij de ontwikkeling van het verdienmodel geen overheidssteun wil hebben en dat de verschillende scenario's en hun uitwerkingen nog aan aanpassingen onderhevig zijn. De RvB laat bij brief van 28 juli 2009 aan DNB weten zich aan te sluiten bij voormeld standpunt van de RvC. Inmiddels vindt op 8 juli 2009 de formele benoeming plaats van Linschoten en Buwalda tot lid van de RvB.

2.9.7 Op 23 juli 2009 geeft de RvB een persconferentie waarin de jaarcijfers over 2008 bekend worden gemaakt. Scheringa opent met *“Het gaat goed met DSB Bank. Vorig jaar mooie winstcijfers en de eerste helft van dit jaar schrijven wij ook zwarte cijfers”*. Buwalda presenteert de jaarrekening 2008 van DSB Bank. Verder licht Scheringa de halfjaarcijfers 2009 toe met een sheet:

2.9.8 Ontwikkelingen 1<sup>e</sup> halfjaar 2009

- Winst 1<sup>e</sup> halfjaar 2009: € 18 miljoen
- Groei kredietverlening: € 460 miljoen
- Toename spaargelden € 610 miljoen
- Ruime liquiditeitspositie verder verbeterd

2.9.9 Scheringa zegt de hoop te hebben geheel 2009 met zware cijfers af te kunnen sluiten. Scheringa erkent dat hij eerder heeft geprobeerd openbaarmaking van AFM-boetes te

---

<sup>69</sup> Bijlage 11: "DSB in de media", juni 2010, De Nederlandse Nieuwsmonitor (in opdracht van de Commissie Scheltema)

voorkomen en zegt dat hij wel in beroep tegen deze boetebesluiten zou gaan: *“Wij hebben niets verkeerd gedaan. Ik wil een uitspraak van de rechter hierover”*.<sup>70</sup>

2.9.10 Van Goor zegt dat er in totaal 228 klachten zijn binnengekomen waarvan er 40 geschikt zijn voor een totaalbedrag van € 300.000 en hij schat dat de totale compensatiebetalingen op € 1,5 miljoen uitkomen. *“De schikkingen zijn niet aangegaan omdat de bank iets verkeerd gedaan zou hebben, maar wegens de persoonlijke omstandigheden waarin de klant is terechtgekomen”*, aldus van Goor.<sup>71</sup>

2.9.11 Donderdag 23 juli 2009 besteedt het tv programma 'Netwerk' aandacht aan de persconferentie over de jaarcijfers 2008 van DSB Bank:

*“[...] We beginnen met de DSB Bank. Voor eigenaar Dirk Scheringa is het een mooie dag: zijn bank boekt winst, zo maakte hij vandaag bekend. En dat is bijzonder in tijden van crisis. Maar de klanten die zich door de bank gedupeerd voelen kijken met heel andere ogen naar het succes. [...]”*

Netwerk:

*“Hoe gaat het?”*

Scheringa:

*“Uitstekend.”*

Verderop in die uitzending:

Netwerk:

*“DSB verkeert in zwaar weer. Het bedrijf werd twee keer beboet door de AFM. Frank de Grave stapte na 2 maanden op. Met klanten worden schikkingen getroffen.”*

Scheringa:

*“Dat had niet te maken met overkreditering.”*

Netwerk:

*“Waarom heeft u geschikt?”*

Scheringa:

*“Je hebt gevallen waarbij je zegt: het is sneu voor de klant. Iemand heeft een baan verloren. Is zwanger geraakt. Dan willen we coulant zijn.”*

Netwerk:

*“U bent een menselijke bank.”*

Scheringa:

*“Wij vinden van wel.”*

Later die avond begint Nova de uitzending met een fragment uit de persconferentie over de jaarcijfers van DSB.

---

<sup>70</sup> <http://www.nu.nl/economie/2047519/boetes-schaden-imago-dsb-bank.html>

<sup>71</sup> <http://www.nu.nl/economie/2047519/boetes-schaden-imago-dsb-bank.html>

Scheringa:

*“Ik ben er wel verbaasd over dat de focus zo op DSB Bank ligt. Alsof wij de kredietcrisis hebben veroorzaakt.”*

Nova:

*“DSB beschadigd door boetes en klagende klanten (...) Dirk Scheringa is boos omdat zijn DSB Bank door de media en de Autoriteit Financiële Markten eruit gepikt zou worden. Volgens Scheringa zijn de boetes en de publiciteit daarover negatief voor het imago van DSB maar gaat het verder wel goed met de bank. (...)”*

Scheringa:

*“Allemaal welkom bij de DSB. Het gaat goed met de DSB bank. Daar mee wil ik graag openen.”*

Vervolgens doet een klant zijn verhaal, Scheringa reageert:

*“Ik vind het nooit leuk als een klant zich onprettig voelt. (...) We hebben 500.000 klanten en krijgen 200 klachten. Dat is in verhouding weinig. (...)”*

Nova:

*“Welk effect hebben de AFM-boetes gehad op naam en imago van DSB? Hebt u echt geprobeerd om publicatie van die boetes te voorkomen?”*

Scheringa:

*“Uiteraard heeft dat effect gehad op onze naam. Het is niet leuk als je elke avond in het journaal bent op deze manier. Dat was niet leuk. Het voorkomen van de boete, dat hebben we inderdaad gedaan.”*

Nova:

*“Bestuurslid Van Goor vertelt dat er 228 klachten van klanten binnen zijn gekomen, 40 zijn geschikt.”<sup>72</sup>*

- 2.9.12 Tijdens de RvB-vergadering van 20 juli 2009 blijkt dat DSB Beheer drie termijnen achterstand heeft met betrekking tot de verschuldigde rente en aflossing over de lening van DSB Bank. Buwalda geeft aan DSB Beheer te sommeren het bedrag te voldoen. De interim-dividend uitkering vanuit DSB Schade van € 1 miljoen wordt uitgekeerd aan DSB Beheer. Indien DSB Beheer de rente niet betaalt, wordt de dividenduitkering gebruikt om de vordering van DSB Bank te incasseren. Een week later geeft Scheringa tijdens de RvB-vergadering van 27 juli 2009 aan de schuldenpositie van DSB Beheer aan DSB Bank te willen verminderen. In dit verband wordt overwogen de panden die DSB Beheer nu verhuurt aan DSB Bank, over te dragen aan DSB Bank. De achterstallige termijnen over de periode april tot en met juli 2009 worden door DSB Bank op 30 juli 2009 ontvangen.
- 2.9.13 Op 27 juli 2009 stuurt de RvB een memo aan de RvC waarin zij aankondigt dat het nieuwe businessplan is vastgesteld. Een uiteenzetting volgt van de huidige situatie, de

---

<sup>72</sup> "DSB in de media", juni 2010, De Nederlandse Nieuwsmonitor (in opdracht van de Commissie Scheltema), bijlage 11

strategie van het nieuwe businessplan en de te nemen maatregelen. In het memo wordt geconstateerd dat de opbrengsten achterblijven en minder in de kosten wordt bespaard dan gewenst is. De kosten zijn onder meer te hoog door *"het niet door kunnen pakken in [het] personeelsplan en dus ook niet in de overige kosten (huisvesting, ICT, auto's, telecom, enz.)"*.

2.9.14 Buwalda doet op 28 juli 2009 verslag aan de rest van de RvB over het *"uitgebreide en nogal sombere"* gesprek dat Linschoten en hij die dag met Holthuisen van DNB hebben gevoerd over de uitkomsten en het nieuwe businessplan. Gelet op het nieuwe businessplan en de resultaatsontwikkeling, vraagt DNB zich af of DSB Bank wel in control is en/of bestaansrecht heeft. DNB maakt zich verder zorgen over de solvabiliteitsontwikkeling en de uitkomsten van de stresstesten. DNB verwacht verhoging van de aan te houden solvabiliteit, waarbij DNB zich afvraagt of DSB Bank hier voldoende rekening mee houdt. Verder maakt DNB zich zorgen over de toename van de vordering op DSB Beheer, alsmede betaalbaarheid hiervan. Buwalda zegt toe dat DSB Beheer voor eind juli 2009 de achterstallige rente betaalt. DNB wil inzicht hebben in de effecten op de winstgevendheid en de solvabiliteit, wanneer DSB Beheer niet aan haar verplichtingen jegens DSB Bank kan voldoen. Wat betreft de corporate governance, wil DNB een uitgebreidere taakverdeling van de RvB en wil het eerder dan 1 september 2009 het bancaire opleidingsplan van Linschoten ontvangen. Ten slotte vraagt DNB zich af of er wel voldoende prioriteit wordt gegeven aan het plan om van het verhoogde toezicht af te komen.

2.9.15 DNB constateert in een intern memo van 31 juli 2009 dat het beeld met betrekking tot DSB Bank verder is verslechterd. Het door DNB geschetste beeld luidt samengevat als volgt:

*"[...] het resultaat en de solvabiliteit [van DSB Bank] staan zwaar onder druk. Er is geen zicht op dat DSB het stress scenario van DNB zou kunnen overleven zonder zware aanvullende maatregelen. De RvC heeft geen zichtbare bemoeienis gehad met de verdere uitwerking van het businessplan. Nadat de bestuurscrisis met de benoeming van Linschoten en Buwalda is opgelost, heeft de RvC – voor zover DNB heeft kunnen nagaan – nauwelijks geacteerd. Uit de notulen van de RvB-vergaderingen blijkt niet dat gesproken wordt over de voor DSB essentiële onderwerpen zoals het verhoogde toezicht; ook zijn de in mei 2009 toegezegde documenten waaronder een herzien bedrijfsplan nog steeds niet opgeleverd. DNB heeft er geen vertrouwen in dat DSB zelfstandig in staat is om de crisis te overleven [...]."*

*"De RvB van DSB is pas weer gaan acteren nadat DNB diverse indringende vragen heeft gesteld."<sup>73</sup>*

2.9.16 DNB ontvangt eind juli 2009 informatie over de niet sluitende liquiditeitsbegroting van DSB Beheer en maakt zich grote zorgen over de kwaliteit van de vordering op DSB Beheer en het eventuele effect daarvan op de positie van DSB Bank.

2.9.17 DNB reageert in een brief van 4 augustus 2009 aan de RvC onder meer op de stelling van de RvC, dat de rekening courant positie zou zijn ontstaan door de door DNB ge-

---

<sup>73</sup> Rapport Scheltema, p. 59

suggereerde overdracht van deelnemingen aan DSB Beheer. DNB stelt dat de solvabiliteit van DSB Bank in 2007 de solvabiliteit van DSB Bank zwaar onder druk kwam te staan omdat DSB Bank diverse bedrijven had overgenomen en hiervoor aanzienlijke bedragen aan goodwill had betaald. DNB herinnert DSB Bank eraan dat deze met name door de aandeelhouder (Scheringa) geïnitieerde overnames de aanleiding zijn geweest tot de eerste bestuurscrisis bij DSB Bank. Voorts heeft DSB Beheer toen een aantal bedrijven rechtstreeks aangekocht, omdat DSB Bank van DNB geen toestemming kreeg om deze acquisities te doen. De aandeelhouder heeft nadien besloten een aantal bedrijven van DSB Bank over te nemen om daarmee de solvabiliteit van DSB Bank weer op een acceptabel niveau te brengen. De huidige, hoge rekeningcourantpositie is derhalve het rechtstreekse gevolg van het door DSB Bank gevoerde beleid, aldus DNB. Daarnaast constateert DNB dat er nog weinig te merken is van de intensivering van het interne toezicht bij DSB Bank en dat er nog geen plan is om van het verhoogde toezicht van DNB af te komen. Verder stelt DNB een door de RvB en RvC definitief geaccordeerd businessplan af te wachten. Afgesproken is dat Bonnier en Offringa op 14 augustus 2009 hierover met DNB zullen spreken. DNB vraagt of zij dan informatie kan krijgen over de concrete acties die de RvC vanaf 1 juli 2009 heeft genomen tegen de zorgelijke resultaten van DSB van de afgelopen maanden.

- 2.9.18 Tijdens de RvB-vergadering van 7 augustus 2009 blijkt dat DSB Beheer nog € 9 miljoen nodig heeft om aan alle verplichtingen te kunnen voldoen. Dit is echter in geen van de scenario's van het nieuwe businessmodel realiseerbaar. Scheringa laat de mogelijkheden van herfinanciering van DSB Beheer onderzoeken.
- 2.9.19 Op 17 augustus 2009 rapporteert de afdeling Finance & Control over de status van de kredietfaciliteit DSB Beheer per eind juli 2009. De liquiditeitspositie van DSB Beheer zal eind 2009 lager uitkomen dan gepland. In de prognose zitten inkomsten met een hoge onzekerheidsfactor zoals transferinkomsten voor AZ van € 10 miljoen en dividenden van DSB Bank voor in totaal € 20 miljoen. Vermindering van de dividendstroom zal moeten worden gecompenseerd door een hogere opbrengst uit transfers. De notitie maakt duidelijk dat er uit de transfers van AZ een opbrengst van circa € 19 miljoen nodig was om voldoende liquiditeit voor DSB Beheer te garanderen. Als aan het einde van augustus 2009 de transferperiode wordt afgesloten, blijkt dat er per saldo ruim € 4 miljoen meer is geïnvesteerd in nieuwe spelers dan de opbrengst van verkochte spelers, waardoor de liquiditeitsproblemen voor DSB Beheer verder zijn vergroot.
- 2.9.20 Op 18 augustus wordt een herziene uitwerking geproduceerd door de afdeling Finance & Control van het businessmodel. Ondanks de hogere veronderstelde kostenbesparingen zullen 2009, 2010 en 2011 naar verwachting worden afgesloten met een negatief nettoresultaat.

#### Projectgroep 'Homerus'

- 2.9.21 DNB besluit op 18 augustus 2009 dat moet worden onderzocht wat de mogelijke gevolgen van de afbouw van het bancaire bedrijf van DSB Bank kunnen zijn. Hiertoe wordt een projectgroep met de naam 'Homerus' ingesteld die als taak krijgt om de komende contacten met DSB Bank voor te bereiden, het gewijzigde businessplan te beoordelen, de leningovereenkomst met DSB Beheer gedetailleerd te analyseren, de

verwevenheid met de verzekeraars te analyseren en gemotiveerde voorstellen te doen voor maatregelen die door DNB kunnen worden getroffen.<sup>74</sup>

- 2.9.22 In een notitie aan DNB van 20 augustus 2009 zet DSB Bank uiteen dat zij de reglementen die het functioneren van de RvB en de RvC integraal heeft aangepast. De voorliggende aangepaste RvB- en RvC-reglementen worden door de RvC tijdens de vergadering van 24 augustus 2009 vastgesteld en goedgekeurd.
- 2.9.23 Bij brief van 20 augustus 2009 presenteert de AFM de conceptbevindingen van haar onderzoek naar de advisering van kredietbeschermingsverzekeringen bij CK. De AFM constateert onder meer dat DSB Bank onvoldoende informatie inwint over de financiële positie, de risicobereidheid, de doelstellingen en de kennis en ervaring van een klant. Voor zover DSB Bank wel informatie heeft ingewonnen bij haar klanten is het de AFM niet gebleken dat het advies aan de klanten mede is gebaseerd op deze informatie.
- 2.9.24 Tijdens de RvC-vergadering van 24 augustus 2009 doen Bonnier en Offringa verslag van hun informele bespreking met DNB van 19 augustus 2008. DNB heeft aangegeven grote vraagtekens te hebben bij het nieuwe businessplan, het reorganisatieplan en de neveneffecten daarvan. Tijdens de RvC-vergadering stelt Bonnier dat het nieuwe businessplan voor de RvC nog onduidelijk is. Een toelichting op het plan van aanpak door Van Goor volgt, waarin hij uitlegt dat dit plan alleen intern geldt en slechts een basis is voor een uitgewerkt strategisch plan. De missie van het businessplan is als volgt: het worden van de beste consumentenbank in Nederland en overige EU-landen. DSB Bank wordt een internetbank waarbij simpele producten kunnen worden aangeboden die eenvoudig online te verkrijgen zijn. Bij complexere producten, zoals bijvoorbeeld bij hypotheek, zal dan hulp worden aangeboden en zal een adviseur beschikbaar moeten zijn. Door een goed automatiseringssysteem kan het maken van fouten voorkomen worden, waardoor DSB Bank kwaliteit kan garanderen.
- 2.9.25 Neelissen is kritisch over de plannen, waarop Scheringa reageert door te stellen dat de keuzes van DSB Bank beperkt zijn, aangezien de bank onder vuur ligt door negatieve publiciteit. De activiteiten en producten moeten transparanter en simpeler worden en de kosten moeten worden verminderd: er zal meer worden gestuurd op rentemarge. Nijpels vraagt zich in dit verband af of de consument wel zit te wachten op de nieuwe DSB Bank.
- 2.9.26 Buwalda licht verschillende scenario's toe. Aan alle kanten heeft DSB Bank te maken met gewijzigde marktomstandigheden. Goed gekeken is naar waar de bank staat, en wat nodig is om het model om te buigen en de huidige mogelijkheden te kunnen doorstaan. De aantallen in het basisscenario zijn realistisch en op het activiteitsniveau van dat moment. Ook de voorgestelde conversie (van leads naar gerealiseerde contracten) en de kosten per product zijn volgens Buwalda reëel. Echter, het basisscenario laat ook zien dat DSB Bank voor dat scenario te groot is, en dat daar zullen de kosten dan ook behoorlijk omlaag moeten worden gebracht. Nijpels betwijfelt of dit reëel is en vult aan dat wat hem betreft de kostenreductie in het basisscenario nog niet ambitieus genoeg is. Buwalda antwoordt daarop dat de reductie pas effectief zal zijn

---

<sup>74</sup> Rapport Scheltema, p. 59, 89, 187 en 190

in 2010, gezien het huidige kostenniveau en gerekend met de verhoogde dotatie aan voorzieningen.

2.9.27 Koemans stelt dat het van belang is dat DSB Bank af komt van het verhoogde toezicht van DNB, dat het vertrouwen van DNB en AFM moet worden herwonnen en dat een oplossing voor de solvabiliteit moet worden gevonden. Bonnier wenst een uitgewerkt strategisch plan van aanpak met een oplossing voor de huidige problemen.

2.9.28 Tenslotte wordt nog gesproken over een mogelijke participatie in de toekomst door een vreemd vermogensverschaffer. Scheringa merkt op dit soort opties zeker in gedachten te houden voor de toekomst. In de notulen van de RvB-vergadering van 31 augustus 2009 staat vermeld:

*"De heren Bonnier, Offringa, Neelissen en Koemans schuiven aan bij de RvB-vergadering. De RvC heeft zojuist overleg gehad over het business model en de scenario's. De heer Bonnier geeft aan dat de problematiek bij DSB Beheer en DSB Bank dusdanig in elkaar grijpen dat zij voorstellen Joop Krant van Catalyst Advisors opdracht te geven om met een oplossing te komen. Dirk [Scheringa] en Robin [Linschoten] en de heren Bonnier en Offringa zullen in een gezamenlijk gesprek met Joop Krant de problematiek bespreken [...]."*

2.9.29 Op 27 augustus 2009 verschijnt een kritisch rapport van het onderzoek dat E&Y heeft gedaan naar het functioneren van de afdelingen Finance, Treasury en Risk Management van DSB Bank. Dit onderzoek is verricht in opdracht van De Grave.<sup>75</sup> Op vele belangrijke onderdelen functioneren deze afdelingen op onvoldoende niveau. Dit rapport is niet aan de RvC gestuurd.

2.9.30 Op 26 en 31 augustus 2009 betaalt AZ nog voor twee spelers totaal € 3,9 miljoen.<sup>76</sup> Deze betalingen hebben er dus aan bijgedragen dat in de zomer van 2009 AZ per saldo ruim € 4 miljoen in spelers heeft geïnvesteerd.

#### DNB benadert E&Y

2.9.31 Na een kort telefoongesprek op 10 augustus 2009, heeft op initiatief van DNB op 12 augustus 2009 een gesprek plaatsgevonden tussen DNB (Holthuisen en Van der Does) en E&Y (Besters) over de exposure op DSB Beheer, de zorg van DNB over het liquiditeitstekort van DSB Beheer en het verdienmodel en business planning. E&Y is op dat moment nog niet gestart met de werkzaamheden in het kader van de (interim-)controle voor de jaarrekening 2009 van DSB Bank en heeft - naar eigen zeggen - een informatieachterstand op DNB, maar zegt toe de situatie met de CFO (Buwalda) van DSB Bank te bespreken.

2.9.32 Op 1 september 2009 neemt Holthuisen van DNB contact op met Besters van E&Y en vertelt hij Besters dat de transferperiode bij AZ is afgesloten, zonder dat dit de liquiditeitspositie van DSB Beheer soelaas heeft geboden. Besters deelt Holthuisen bij die gelegenheid mee dat E&Y zich door DSB Bank zal laten informeren over de actuele financiële situatie en daarna contact zal opnemen met DNB.

---

<sup>75</sup> Zie meer uitgebreid paragraaf 8.2.5.

<sup>76</sup> Deze inwerking heeft er dus aan bijgedragen dat in de zomer 2009 AZ per saldo ruim € 4 miljoen in spelers heeft geïnvesteerd.

2.9.33 Op 4 september 2009 neemt Besters, naar aanleiding van een gesprek met Buwalda op 3 september, contact op met Holthuizen en vertelt hij dat E&Y de meest recente businessplanning alsmede de exposure op DSB Beheer zal bekijken 'om beter op de hoogte te zijn', gezien de zorgen van DNB, aldus Besters. In een nadere toelichting heeft E&Y verklaard dat deze actie van E&Y niet gericht was op het vellen van een oordeel over de waardering van de vordering op DSB Beheer, maar veeleer om als gesprekspartner van DNB te kunnen fungeren en te beoordelen of er wellicht feiten waren die dienden te leiden tot een wettelijke melding aan DNB. DNB heeft Curatoren na lezing van hetgeen E&Y hier verklaard heeft over Curatoren bericht:

*"Deze weergave is onvolledig. Tijdens het gesprek van 4 september 2009 heeft E&Y aangegeven dat zij in de komende twee weken de businessplannen en de financiële positie van DSB Beheer zou beoordelen. Zij zou voorts de door DSB [Bank] beoogde maatregelen om de solvabiliteit te verbeteren – COS, Perpetual, fiscale deal, SA voor operational risk – beoordelen en de waarderingen van de door DSB Beheer gestelde zekerheden opnieuw beoordelen. E&Y zou de waarderingmethodiek bekijken en de impact op de solvabiliteit van DSB Bank als de zekerheden moeten worden uitgewonnen."*

2.9.34 E&Y heeft, zo heeft E&Y Curatoren bericht, vervolgens de rapportage afgewacht van DSB Bank aan DNB met betrekking tot de exposure op DSB Beheer. Deze rapportage was volgens E&Y een goed aanknopingspunt om kennis te nemen van de actuele (financiële) situatie bij DSB Beheer. De rapportage is op 18 september 2009 aan DNB verzonden en door E&Y op 21 september 2009 ontvangen.

#### Verdere ontwikkelingen in september 2009

2.9.35 Op 1 september 2009 stuurt Bonnier een e-mail aan het bestuur van DSB Bank, met bijgevoegd de agenda voor de bespreking met Catalyst Advisors en een notitie van de RvC van 31 augustus 2009 inzake de operationele en strategische problemen bij DSB Bank. Uit deze notitie volgt dat de RvC de ontwikkelingen bij DSB Bank met grote zorg volgt, en van mening is dat er met grote urgentie een aantal wezenlijke slagen moeten worden gemaakt. Ten aanzien van Catalyst Advisors wordt vermeld:

*"Wij hebben begrepen dat voor advisering ten aanzien van het laatste punt [relatie DSB Beheer] door de DS [=Dirk Scheringa] gedacht wordt om Catalyst Advisors in te schakelen. Wij denken dat er een sterke interrelatie bestaat tussen de onderwerpen Strategie DSB Bank en Beheer. Daarom lijkt het ons goed dat, om beide onderwerpen bevredigend te behandelen, het nuttig is als zowel RvC als RvB intensief er bij betrokken zal zijn."*

2.9.36 Op 7 september 2009 tekenen AZ en DSB Bank een nieuwe sponsorovereenkomst. Op 15 september 2009 betaalt DSB Bank € 5 miljoen - zijnde het gehele sponsorbedrag voor het seizoen 2009/2010 - aan AZ.

2.9.37 Scheringa en Linschoten spreken op 15 september 2009 uitvoerig met DNB. DNB heeft in de uitnodiging uitdrukkelijk aan Scheringa kenbaar gemaakt hem tevens als aandeelhouder te willen spreken. Aanleiding voor het gesprek is de relatie met DSB Beheer en het mogelijke vertrouwensverlies ten aanzien van DSB Bank, als DSB Beheer problemen zou ondervinden bij de aflossing van de lening aan DSB Bank en de-



ze problemen publiekelijk bekend zouden worden. DNB vraagt om een "plan voor verbetering en waarborging", waarvoor in de ogen van DNB uiterlijk op 18 september 2009 vermindering van de vordering op DSB Beheer noodzakelijk is. DNB laat verder weten dat de combinatie van groot aandeelhouder en voorzitter van de RvB onwenselijk is wanneer er belangentegenstellingen bestaan doordat DSB Beheer niet in staat is om aan haar verplichtingen te voldoen. DNB en DSB Bank spreken af dat DSB Bank DNB nader inzicht zal geven in de vermogens- en liquiditeitspositie van DSB Beheer en de mogelijke consequenties daarvan voor DSB Bank. Ook zal DSB Bank een concreet plan aanleveren ter waarborging van de solvabiliteit en liquiditeit van DSB Beheer en/of een analyse waaruit blijkt dat de strategie en het bedrijfsplan van DSB Beheer levensvatbaar zijn. Wanneer deze informatie niet tijdig zou zijn aangeleverd, dan zal DNB zich beraden op het treffen van formele maatregelen.

- 2.9.38 DNB (Brouwer) stelt de voorzitter van de RvC (Bonnier) op 8 september 2009 op de hoogte van de inhoud van het gesprek tussen DNB en Scheringa en Linschoten. Bonnier meldt Brouwer dat Catalyst Advisors aan de slag is gegaan. Catalyst Advisors bereikt snel haar conclusie: een verkoop op korte termijn van bepaalde deelnemingen van DSB Beheer is niet aan de orde, waardoor de enige optie is het verkopen door DSB Beheer van aandelen in DSB Bank. Bonnier stelt in zijn e-mail van 8 september 2009 aan de RvC, waarbij hij de leden van de RvB inkopiëert, over de opdracht aan Catalyst Advisors:

*"Er zal door Catalyst een opdracht worden geformuleerd. Die zal neerkomen om op korte termijn te zoeken naar herfinancieringsmogelijkheden voor DSB Beheer [...]. Daarnaast zal naar strategische opties voor de Bank worden gekeken (participatie, verkoop of beursgang). Het is zeer wel denkbaar dat het met het ander verbonden zal (moeten) worden omdat een partij alleen geïnteresseerd zou kunnen zijn als hij ook een optie of iets dergelijks op de Bank zou kunnen krijgen. In ieder geval is voor beide delen van de opdracht een goed onderbouwd business en strategisch plan nodig. Er komt een werkgroep met daarin in ieder geval Herman van Everdingen en Ronald Buwalda. In de stuurgroep zullen Age [Offringa] en ik [=Bonnier] zitten vanuit de RvC zodat wij ook met de RvC kunnen kortsluiten. Als start zal Ronald [Buwalda] met Douma en Van Everdingen de huidige situatie inventariseren."*

- 2.9.39 In de concept opdrachtbrief die na een gesprek tussen Offringa, Bonnier, Buwalda, Linschoten en Catalyst Advisors door Catalyst Advisors wordt opgesteld, staat de situatie bij DSB Bank als volgt beschreven:

*"DSB Bank ('DSB') is de belangrijkste activiteit van DSB Beheer ('Beheer'), de houdstermaatschappij waaronder eveneens de verzekeringsactiviteiten, DSB Vastgoed, diverse participaties, de voetbalclub AZ en het museum in Wognum ressorteren. De afgelopen jaren zijn de activiteiten van Beheer in belangrijke mate "gefinancierd" uit de dividenden, die van DSB werden ontvangen. DSB bevindt zich thans in een overgangsfase waarbij het business model verandert van een bank gebaseerd op inkomsten uit provisies naar voornamelijk inkomsten uit (rente)marge. Dit leidt vooralsnog tot een druk op de winstgevendheid. Hiernaast ondervindt DSB de gevolgen van de verscherpte toezichteisen van De Nederlandsche Bank ('DNB'), waardoor er onder andere hogere kapitaalbuffers moeten worden*

aangehouden. Het gevolg hiervan is dat DSB over 2008 geen dividend heeft uitgekeerd aan Beheer. In 2009 is nog wel een interim dividend van € 11,3 mln. betaald aan Beheer, maar de komende jaren zal naar verwachting geen ruimte zijn voor additionele dividendbetalingen.

Ter versterking van de solvabiliteit van DSB is in 2008 een aantal activiteiten (met name verzekeringsintermediairs en internetbedrijven) verkocht aan Beheer. Laatstgenoemde heeft deze overnames in belangrijke mate gefinancierd door middel van een "vendor loan" van DSB. Hierdoor is weliswaar de solvabiliteit van de bank verbeterd, maar heeft deze thans een vordering van circa € 75 mln. op Beheer. Als gevolg hiervan volgt DNB nauwgezet de ontwikkelingen bij zowel DSB als Beheer. Aangezien Beheer thans geen dividend meer ontvangt van DSB dreigt bij Beheer een liquiditeitstekort. Voor het einde van het jaar dient door Beheer een bedrag van circa € 11 miljoen te worden afgelost op leningen welke zijn verstrekt door ABN AMRO en Van Lanschot. Hoewel Beheer verwacht de komende 6-12 maanden de nodige liquiditeiten te genereren uit transfers van AZ-spelers (niet eerder dan januari 2010) alsmede uit UEFA gelden door deelname aan de Champions League (niet voor mei 2010), biedt dit de externe financiers op dit moment onvoldoende zekerheid. Daarenboven is niet ondenkbeeldig dat DNB zal eisen dat DSB op haar vordering op Beheer een voorziening treft cq. een afboeking doet, indien blijkt dat Beheer tijdelijk niet meer aan haar verplichtingen kan voldoen. Dit zal een negatieve invloed hebben op de solvabiliteit van DSB en wel dusdanig dat aanvullend kapitaal dient te worden aangetrokken"

- 2.9.40 DSB Bank en DSB Beheer verzoeken Catalyst Advisors om op korte termijn een oplossing te vinden voor de financieringsproblematiek van DSB Beheer en DSB Bank, het businessplan te valideren en een exit strategie te formuleren voor de enig aandeelhouder van DSB Bank. De aanvang van de opdracht is 8 september 2009. Op 15 september 2009 ontvangt DSB Bank een door Catalyst Advisors ondertekende geheimhoudingsverklaring.
- 2.9.41 Op zondag 13 september 2009 stuurt Douma een e-mail aan Scheringa met daarin een update over de liquiditeitssituatie. Douma schrijft:
- "[...] eind oktober is geld echt op, in de maanden november en december is totaal circa 13 à 14 miljoen nodig."*
- 2.9.42 Ten aanzien van Catalyst Advisors wordt in dezelfde e-mail vermeld:
- "Afgelopen vrijdag is bovenstaande ook aan de orde gekomen in gesprek met Ronald [Buwalda] en Catalyst Advisors. De oplossingen lijken gezocht te moeten worden in op korte termijn toch een dividenduitkering Leven en doorschuiven van Lanschotverplichtingen naar 2010 en op langere termijn een financiering verkrijgen van een derde waarbij deel van de aandelen van de bank worden verpand. Catalyst zal hier nader op terugkomen."*
- 2.9.43 Op 14 september 2009 bespreekt de RvB de lening aan DSB Beheer. Linschoten meldt dat er geen overeenstemming is over de waarde van de zekerheden. DSB Bank moet er dus voor zorgen dat DNB meer gerustgesteld wordt. Van Goor stelt dat de organisatie van DSB Bank drastisch moet worden ingekrompen om de toekomst van

DSB Bank te kunnen waarborgen. Wegens de veranderende marktomstandigheden en de invoer van het nieuwe businessplan maakt DSB Bank te veel kosten. Tijdens de vergadering wordt een reorganisatieplan besproken.

- 2.9.44 Offerman en De Geus lichten een Fte-reductieplan toe. Dit plan bestaat uit twee fases. In de eerste fase ontvangen alle werknemers van DSB Bank een voorstel voor een vrijwillige vertrekregeling. Voor een aantal mensen die DSB Bank graag wil behouden, geldt een retentieregeling. In fase twee volgt, indien noodzakelijk, een sociaal plan en een reorganisatie. In dit verband zijn een plan van aanpak en een concept voor het sociaal plan opgesteld.
- 2.9.45 Aangegeven wordt dat het plan van aanpak is besproken met de afdeling Juridische Zaken. Vrijwillig ontslag is mogelijk, maar het moet duidelijk zijn voor de medewerkers dat het een voorloper betreft van het sociaal plan. Het sociaal plan heeft instemming nodig van de OR en dient afgestemd te zijn met de vakbonden. Linschoten geeft aan dat de vrijwillige vertrekregeling en het sociaal plan op detailniveau uitgelegd moet worden aan de medewerkers. Ook geeft hij aan dat de onderhandelingen met de vakbonden afgerond moeten zijn alvorens de vrijwillige vertrekregeling wordt aangeboden, omdat hij anders bang is voor benchmark-werking.
- 2.9.46 Offerman zal de vakbonden zo spoedig mogelijk aan tafel uitnodigen om de onderhandelingen te kunnen starten. De RvB wil van Offerman een voorstel voor een onderhandelingsmandaat met de vakbonden, met duidelijk vastgestelde bandbreedtes (met name over de onderhandelingsruimte en de kosten). Afgesproken wordt dat een voorstel wordt geformuleerd met de bandbreedtes voor de onderhandelingen met de vakbonden en dat de onderhandelingen met de vakbonden zo spoedig mogelijk worden gestart. Van Goor, Linschoten, Offerman en De Geus zullen de plannen verder uitwerken, en in de volgende RvB-vergadering verder bespreken.
- 2.9.47 Op 14 september leent DSB Leven € 10 miljoen aan DSB Bank met een pandrecht op 1H vorderingen als zekerheid.
- 2.9.48 Op 15 september 2009 stuurt Douma een uitgebreid memo aan de RvB van DSB Bank, waarin een beschouwing wordt gegeven van de solvabiliteitspositie en liquiditeitspositie van DSB Beheer tegen de achtergrond van de lening van DSB Bank. Het memo wordt op 18 september 2009 gevoegd als bijlage bij een brief aan DNB, waarin DSB Bank nadere informatie verstrekt over de liquiditeit en de solvabiliteitspositie van DSB Beheer. Later, na het uitspreken van het faillissement van DSB Beheer, ontdekt Douma dat een aantal passages van zijn memo aan de RvB van DSB Bank in de bijlage bij de brief aan DNB zijn verwijderd. Zo blijkt een passage over het verdampen van een stille reserve op de spelers van ongeveer € 59,3 miljoen is geschrapt.
- 2.9.49 Op 16 september 2009 stuurt Bonnier een e-mail aan de RvC, met afschrift aan de RvB. Bonnier schrijft dat hij met Buwalda heeft gesproken over de situatie bij DSB Beheer en de aanpak van Catalyst Advisors:

*"Catalyst is uitvoerig en open geïnformeerd over de situatie bij Beheer en de Bank. Er is door hen een "offertebrief" gestuurd waarin een aanpak in twee delen wordt voorgesteld. [...] Deze week moet een opstelling van de balans incl. stille reserves en afboekingen/voorzieningen van Beheer naar DNB. Wij krijgen daarvan een ko-*

*pie. Verpanding van de spelersrechten is nog niet gerealiseerd hoewel wel toegezegd (ook aan DNB). Catalyst zal nog een voorstel maken hoe er verder gewerkt gaat worden met werkgroepen en de stuurgroep. Komt nog informatie over."*

2.9.50 Op 18 september 2009 levert DSB Bank de door DNB gevraagde informatie over de vordering op DSB Beheer. De liquiditeit van DSB Beheer zal in 2009/2010 onder meer op peil worden gehouden door een dividenduitkering van € 9 miljoen door DSB Leven en DSB Schade en een opbrengst uit transfers van voetballers. Hierbij wordt opgemerkt dat de beoogde transferopbrengsten van voetballers een belangrijk onderdeel zijn van de liquiditeitsbegroting en dat, hoewel deze transferopbrengsten door het management van AZ en DSB Beheer als realistisch worden beschouwd, wel onzeker zijn. De onderpandwaarde voor de zekerheden tegenover het krediet van DSB Bank aan DSB Beheer wordt ruim voldoende geacht. In verband met de grote afhankelijkheid van de transferopbrengsten wordt door een externe adviseur een alternatieve mogelijkheid onderzocht om de lening aan DSB Beheer te herfinancieren en een deel van de aandelen van DSB Ficoholding onder te brengen bij een derde partij. Als gevolg van het verzoek van DNB wordt ook een bijgesteld jaarplan ingediend. Het plan omvat enige bijzondere uitgangspunten zoals het aantrekken van een perpetual in combinatie met de overname van een portefeuille kredieten en de reductie van het aantal Fte's met 300.

2.9.51 In een brief van 18 september 2009 bericht DSB Bank verder aan DNB:

*"Gezien de grote afhankelijkheid van de transferopbrengsten binnen de liquiditeitsbegroting van 2010 en 2011 van DSB Beheer heeft de aandeelhouder een opdracht gegeven aan Catalyst Advisors, de heer Joop Krant, om een meer structurele en robuuste oplossing te vinden voor bovenstaande liquiditeitsproblematiek. De belangrijkste onderdelen van deze opdracht zijn: Het herfinancieren van de huidige DSB Bank leningen bij DSB Beheer [...] [en] het valideren van het businessmodel van DSB Bank. Inmiddels hebben eerste gesprekken plaatsgevonden met deze organisatie en is er een conceptopdracht geformuleerd. De verwachting is dat Catalyst Advisors 3-4 maanden nodig hebben om deze opdracht uit te kunnen voeren."*

2.9.52 Op 21 en 23 september 2009 stelt DNB per e-mail een groot aantal vragen over de relatie tussen DSB Bank en DSB Beheer en stuurt op 25 september 2009 ook een brief. Op 25 september 2009 volgt de formele reactie van DNB. De door DSB Bank verstrekte informatie neemt de zorgen van DNB allerminst weg. De door DSB Bank geschetste maatregelen voor DSB Bank en DSB Beheer zijn volgens DNB onvoldoende ingrijpend, te weinig concreet en onvoldoende onderbouwd. Uit de analyse van DSB Bank heeft DNB niet kunnen opmaken dat de strategie en het bedrijfsplan van DSB Bank levensvatbaar zijn. De informatie die DSB Bank op 18 september 2009 middels een memo heeft aangeleverd wordt niet toereikend geacht door DNB. De door DSB Bank overgelegde berekeningen van de solvabiliteit van DSB Beheer zijn volgens DNB niet juist en te optimistisch, en de liquiditeitsontwikkeling van DSB Beheer is zeer zorgelijk en in belangrijke mate afhankelijk van de mogelijkheid tot uitkering van dividend door DSB Bank en de verzekeraars en de onzekere opbrengst van voetbaltransfers. DNB stelt dat uiterlijk begin november 2009 een concreet plan gereed moet zijn waarin concrete, realistische en onderbouwde maatregelen moeten zijn

uitgewerkt waarmee de negatieve ontwikkeling bij zowel DSB Bank als DSB Beheer worden gekeerd. DNB deelt mee dat zij voornemens is om formele maatregelen te treffen, mogelijk jegens zowel DSB Bank als DSB Beheer, waarbij deze tijdsplanning als uitgangspunt wordt genomen.

- 2.9.53 DNB schrijft in haar brief van 25 september 2009 over de opdracht aan Catalyst Advisors het volgende:

*"Verder heeft u ons geïnformeerd over de opdracht aan Catalyst Advisors met als doel een meer structurele en robuuste oplossing te vinden voor de bestaande problematiek. U spreekt daarbij de verwachting uit dat Catalyst drie tot vier maanden nodig heeft om de opdracht uit te voeren. Gegeven de precaire situatie en het acute karakter van de liquiditeitsproblemen bij DSB Beheer zijn wij van mening dat het vinden van een oplossing binnen een veel kortere tijdsperiode, van weken in plaats van maanden, zijn beslag moet krijgen."*

- 2.9.54 Op 25 september 2009 reageert DSB Bank op de conceptbevindingen van de AFM in het onderzoek naar advisering van kredietbeschermingsverzekeringen. DSB Bank bestrijdt de conclusies van de toezichthouder en is daarbij van mening dat de AFM een verkeerde invulling geeft aan de wettelijke bepalingen over het inwinnen van informatie.

- 2.9.55 Naar DNB Curatoren heeft gemeld, is op 22 september 2009 in de directievergadering van DNB gesproken over het aftreden van Scheringa vanwege belangenverstrengeling. DNB besluit tot handhaving over te gaan. Hiertoe wordt eind september 2009 gewerkt aan een brief, waarin het voornemen tot het geven van een aanwijzing als bedoeld in artikel 1:75, lid 2, Wft, wordt neergelegd.<sup>77</sup>

- 2.9.56 Op 25 september 2009 belt Holthuisen van DNB met Besters van E&Y en kondigt een brief aan, waarin DNB zal reageren op de analyse van DSB Bank van de financiële positie van DSB Beheer. Besters stelt dat E&Y zich alleen een mening kan vormen over de vordering op DSB Beheer op basis van de onderbouwing daarvan door DSB Bank. Holthuisen geeft aan dat er binnen DSB gedachten zijn om een gedeelte van de aandelen in DSB Bank te verkopen om DSB Beheer in staat te stellen met de opbrengst aan verplichtingen te voldoen jegens DSB Bank. Er zijn op dat moment al externe adviseurs ingeschakeld om deze mogelijkheid te onderzoeken.

- 2.9.57 Neelissen stuurt op 27 september 2009 een e-mail aan de overige leden van de RvC:

*"DNB neemt geen genoegen met ons antwoord op de bestaande situatie. Sterker: zij ziet in de brief aanleiding zich nog ongeruster te maken. Inhoudelijk vinden zij het plan kort gezegd maar niets, niets structureels en lost op lange termijn niets op. In een van de laatste alinea's staat dat zij verwacht van RvB, RvC en aandeelhouders dat 1) de mogelijkheid van externe kapitaalverschaffing aan de orde dient te*

---

<sup>77</sup> Zie ook Rapport Scheltema p. 190-192. Overigens is het Curatoren niet bekend of de voorgenomen aanwijzing ertoe strekt om Scheringa te doen heenzenden, zoals uit het Rapport Scheltema zou kunnen worden afgeleid. Het feit dat op 4 oktober 2009 door NautaDutilh aan DNB is geadviseerd over heenzending, terwijl in dat advies niet wordt gerept over een in voorbereiding zijnde – laat staan een reeds aangenomen – besluit daartoe, zou er op kunnen wijzen dat de voorgenomen aanwijzing van 22 september 2009 een andere strekking heeft.

komen en 2) de corporate governance (lees relatie Beheer en bank) aan de orde dient te komen).

(...)

*Het traject van externe kapitaalverschaffing zou Catalyst onderzoeken, maar een doorlooptijd van 3-4 maanden accepteert DNB kennelijk niet. Morgenochtend probeert RvB met Catalyst om de tafel te zitten, maar de RvB zal zelf ook scenario's en een waardebeoordeling gaan uit werken."*

2.9.58 Op 28 september 2009 reageert Koemans per e-mail. Hij schrijft:

*"Hoe wij het ook draaien of keren, de analyse van DNB is in grote lijnen juist. Heel kort door de bocht: Beheer staat op omvallen en getracht is/wordt dat te voorkomen door de, destijds niet door de RvC beoordeelde laat staan goedgekeurde, interim-dividenduitkering door de Bank en de voorgenomen dividenduitkeringen uit de verzekeringsmaatschappijen."*

2.9.59 Op 28 september 2009 besteedt het tv programma 'Nova' opnieuw aandacht aan DSB Bank. Oud-medewerkers van DSB Bank vertellen anoniem over de agressieve verkoopmethoden. De oud-medewerkers verklaren dat DSB Bank systematisch zoveel en zo hoog mogelijke koopsompolissen zou hebben verkocht, zonder rekening te houden met de financiële draagkracht van de klant. De RvB had besloten om de uitzending niet bij te wonen omdat voorafgaand onduidelijk was waarover de oud-medewerkers zouden verklaren. Nova verklaart tientallen oud-medewerkers gesproken te hebben, uiteindelijk geven drie van hen toestemming hun verhaal (via figuranten) naar buiten te brengen. Enkele citaten luiden als volgt:

Oud-medewerker:

*"Als we deze verklaringen lezen, zie je dat het structureel beleid was om de klanten overbodige producten te verkopen."*

Nova:

*"Ex DSB-medewerkers doen een boekje open over de DSB-methode. Onder het motto 'liegen mag, bedriegen niet' werd voor miljoenen overbodige polissen verkocht. [...] Onverantwoord hoge hypotheek, overbodige en veel te dure koopsompolissen. Het is maar een greep uit de vele beschuldigingen aan het adres van de DSB Bank."<sup>78</sup>*

De oud-medewerkers van DSB Bank vertellen over te hoge hypotheek, hoge provisies, overbodige koopsompolissen en koppelverkoop.

Oud-medewerker:

*"Het lijkt mij structureel beleid. Geen geïsoleerde groep cliënten. Maar veel breder bij de klanten van DSB."*

---

<sup>78</sup> "DSB in de media", juni 2010, De Nederlandse Nieuwsmonitor (in opdracht van de Commissie Scheltema), bijlage 11

Nova:

*“Wat betekent het voor DSB?”*

Oud-medewerker:

*“Ze hebben flink last van de negatieve publiciteit, denk ik. Dat hebben ze over zichzelf afgeroepen. Als je dit leest, is hier dat het structureel beleid was om klanten overbodig producten te verkopen.”*

Nova:

*“Zijn die klanten niet oliedom geweest?”*

Oud-medewerker:

*“Natuurlijk, dat kun je ze altijd verwijten. Maar de wetgeving is er om klanten in bescherming te nemen. De financieel adviseur moet er zeker van zijn dat het product en de oplossing bij de klant past.”*

Nova:

*“Dat is hier niet gebeurd, volgens de ex verkopers. Die zeggen dat zij door de strot hebben geduwd. De DSB bank wil niet reageren op anonieme bronnen. Ook de voormalige CFO's van DSB, Gerrit Zalm en Frank de Grave willen niet reageren.”<sup>79</sup>*

2.9.60 Op 29 september 2009 schrijft het NRC Handelsblad over de uitzending van Nova:

*“Nova citeerde drie anonieme ex-medewerkers van DSB die in de meest schrille bewoordingen een beeld schetsen van de manier waarop ze waardeloze koopsompolissen moesten verkopen aan mensen die dat helemaal niet konden betalen. Het beeld is zo vernietigend dat de bank niet zal kunnen blijven volharden in de weigering commentaar te geven op anonieme bronnen. Goed journalistiek werk van Nova, dat wel eens enkele (voormalig) bestuurders in problemen zou kunnen brengen.”<sup>80</sup>*

2.9.61 Op 29 september 2009 verzoekt E&Y DSB Bank om bij de indiening van de maandstaat van 30 september 2009 een onderbouwde waardering te maken van de exposu-  
re op DSB Beheer, op basis waarvan E&Y de aanvaardbaarheid van de waardering zal kunnen beoordelen. Vervolgens zal dat kunnen leiden tot een wettelijke melding aan DNB. Dit wordt volgens E&Y op 1 oktober 2009 met Buwalda besproken, maar gelet op de ontwikkelingen kort daarna is het niet meer tot een waardering en beoordeling gekomen.

2.9.62 Op dezelfde dag stuurt Bonnier een e-mail naar de RvC met afschrift aan de RvB. Hij schrijft dat hij die ochtend heeft gesproken met Catalyst Advisors:

*“Doel was te bezien waar we staan en voorbereiding gesprek RvB met DNB a.s. donderdag. De analyse van Catalyst is dat er bij Beheer geen sprake is van overwaarde buiten de Bank, maar van onderwaarde. De bezittingen zijn niet liquide en daarmee moeilijk verhandelbaar en dus op korte termijn geen oplossing terwijl er wel een acuut probleem is. [...] Afgesproken is dat er een korte presentatie wordt*

<sup>79</sup> "DSB in de media", juni 2010, De Nederlandse Nieuwsmonitor (in opdracht van de Commissie Scheltema), bijlage 11

<sup>80</sup> "DSB in de media", juni 2010, De Nederlandse Nieuwsmonitor (in opdracht van de Commissie Scheltema), bijlage 11

*gemaakt voor DNB waarin concreet wordt aangegeven wat er nu gaat gebeuren [...]"*

2.9.63 In de notulen van de RvC-vergadering van 30 september 2009 staat vermeld:

*"De Raad van Bestuur geeft aan dat DNB zal worden geïnformeerd over de robuuste langjarige oplossing die DSB voor het liquiditeitsprobleem bij DSB Beheer gevonden denkt te hebben. De oplossing is gericht op het realiseren van de overwaarde die beschikbaar is bij DSB Beheer en waartoe concreet een deel van de aandelen in DSB Ficoholding NV dan wel DSB Bank NV aan een externe derde partij zullen worden overgedragen. De mogelijkheden hiervoor zullen op korte termijn verder worden onderzocht, waartoe aan Catalyst Advisors (Joop Krant) een opdracht is verstrekt. De resultaten van dit onderzoek zullen op 9 oktober a.s. aan de RvB [...] worden gepresenteerd."*

2.9.64 Op 30 september 2009 legt de externe accountant van DSB Beheer (Pieters) aan de financieel directeur van DSB Beheer (Douma) een conceptbrief voor. In deze brief meldt E&Y aan het bestuur en de raad van commissarissen van DSB Beheer dat hij de controlewerkzaamheden in het kader van de continuïteitsveronderstelling van de jaarrekening 2008 zal opschorten naar aanleiding van de door Douma geschetste ontwikkelingen op hoofdlijnen van de financiering. Er is op dat moment onvoldoende duidelijkheid over de financiering en continuïteit van DSB Beheer. Ook komt in de brief de mogelijke wettelijke meldingsplicht van de externe accountant van DSB Bank aan DNB aan de orde alsmede de status van de controle van de jaarrekening 2008 van DSB Beheer.

2.9.65 Tijdens de Algemene Financiële Beschouwingen van de Tweede Kamer op 29 en 30 september 2009 wordt gesproken over de situatie bij DSB Bank. SP-Kamerlid Irrgang noemt provisies van 80 tot 90% "*gelegaliseerde diefstal*". Minister Bos noemt deze "*toetaal idioot*". Over DSB Bank stelt hij vast dat er "*dingen gebeurd [zijn] die duidelijk niet door de beugel kunnen*".<sup>81</sup>

#### Eindfase

*Donderdag 1 oktober 2009*

2.9.66 Nijpels vertrekt – zoals eerder aangekondigd – naar het ABP.

2.9.67 In de ochtend doet Lakeman in het tv programma 'Goedemorgen Nederland' een oproep aan de spaarders van DSB Bank om hun geld weg te halen.

Presentator (P): *"DSB moet failliet?"*

Lakeman (L): *"Ja, dat is niet een doel op zichzelf maar het is een middel om de belangen van de benadeelde partijen te behartigen. Op het ogenblik zie je namelijk dat DSB uitsluitend de belangen van één aandeelhouder, van meneer Scheringa behartigt (...)"*

(...)

---

<sup>81</sup> *Handelingen II, 2009/10, 8, p. 505*



- P *"Dus u roept iedereen die geld heeft gestald bij Dirk Scheringa om het maar even zo te zeggen op om het geld daar weg te halen?"*
- L *"Ja dat roep ik, ja dat is zeker een oproep van Hypotheekleed ja absoluut."*
- P *"En dan gaat de bank dus, die valt dan om."*
- L *"Ja dat denk ik wel. Die valt dan om en dan krijgen we dus een curator en dan krijgen we dus iemand die dus eerlijk de activa verdeelt"*

(...)

- P *"Ja maar is het niet ongelooflijk onverantwoord om in deze tijden van financiële crisis op te roepen om een bank te slopen?"*
- L *"Meestal is dat, afthans bij zeer grote banken waar dus de laatste twee jaar sprake van was, is dat soms onverantwoord, omdat dat banken zijn die als een spin in een web zitten (...) Maar een bankje, een klein bankje toch tenslotte op zichzelf is absoluut geen gevaar voor de maatschappij of voor de financiële wereld."*

(...)

- P *"Ja, stel nu dat de bank als de sodemieter met alle gedupeerde of mensen die zeggen gedupeerd te zijn om de tafel gaat zitten, is er dan nog een redding mogelijk in uw ogen?"*
- L *"Nee, (...) de claims, de schadeclaims, die zijn te groot om te dragen."*

2.9.68 Gedurende de dag treedt een storing op bij het internetbankieren van DSB Bank. Klanten kunnen gedurende die periode slechts telefonisch transacties verrichten.<sup>82</sup>

2.9.69 In intern overleg concludeert DNB dat de oproep van Lakeman over het opvragen van deposito's en de uitspraak van de minister van Financiën over de handelwijze van DSB Bank bij de koopsompolissen voor veel verwarring hebben gezorgd. DNB geeft om ongeveer 16:30 uur een verklaring uit die is bedoeld om de negatieve berichten te neutraliseren:

*"In beginsel geeft DNB geen informatie over individuele instellingen die onder haar toezicht staan. [...] Wel merkt DNB op dat DSB voldoet aan de eisen die aan de solvabiliteit en liquiditeit worden gesteld".<sup>83</sup>*

2.9.70 DNB komt tot de conclusie dat de optie van verkoop van de aandelen niet realistisch is, gegeven de situatie en de juridische onzekerheden. Afbouw alleen zorgt niet voor stabilisatie. Het is noodzakelijk dat er iemand achter DSB Bank gaat staan, hetzij een sterke partij, hetzij in een bewindvoersituatie. DNB besluit een externe adviseur in te huren die de strategische opties ten aanzien van DSB Bank in kaart moet brengen. Op 3 oktober 2009 aanvaardt de RvC in een gesprek met DNB dat een aandelenoverdracht dan wel een afbouwscenario onontkoombaar zijn. De RvC geeft aan eerder die dag met de RvB te hebben gesproken en op basis daarvan tot de conclusie te zijn ge-

<sup>82</sup> Niet gebleken is dat er sprake was van een "hackersaanval" zoals DSB Bank in de pers suggereerde.

<sup>83</sup> Persbericht DNB d.d. 1 oktober 2009. Zie ook Rapport Scheltema, p. 94.

komen dat de RvB het alleen niet gaat redden. De RvB heeft het bedrijf niet meer onder controle en de door DSB Bank gewenste oplossing lijkt niet meer uitvoerbaar.<sup>84</sup>

- 2.9.71 Naar aanleiding van de ontoereikende informatieverstrekking door DSB Bank en de zorgen van DNB vindt een gesprek plaats tussen DNB en de RvB. Door de toenevende media-aandacht worden de zorgen van DNB versterkt. DNB benadrukt de 'sense of urgency' en constateert dat indien DSB Bank niet met concrete maatregelen zou komen, zij haar lot niet meer in eigen handen zal hebben.
- 2.9.72 Op 1 oktober 2009 stuurt Catalyst Advisors een draft versie van een presentatie aan DSB Bank, inzake de analyse van het liquiditeitstekort van DSB Beheer. Catalyst Advisors stelt vast dat vrijwel alle activa van DSB Beheer volledig extern zijn gefinancierd, dat de ongebonden activa niet op korte termijn verkocht kunnen worden en dat DSB Beheer haar structurele liquiditeitsbehoefte in het verleden heeft kunnen financieren uit dividenden en leningen van DSB Bank, DSB Leven en DSB Schade en uit verkoop van 'non-core activa' (onder meer de fietsverzekeraar). Uit deze bronnen kan echter volgens Catalyst Advisors niet langer worden geput, onder meer omdat het verdienmodel van DSB Bank is gewijzigd (tijdelijke druk op de winstgevendheid en hogere solvabiliteitseisen). De conclusie is dat een verkoop van DSB Bank, DSB Leven en DSB Schade de enige optie is om de structurele liquiditeitsbehoefte van DSB Beheer op te lossen.
- 2.9.73 Op 1 oktober 2009 informeert E&Y als externe accountant van DSB Beheer, Buwalda telefonisch over de op handen zijnde brief en geeft daarbij aan dat de brief na ontvangst aan DNB gemeld dient te worden.
- 2.9.74 De opvragingen van spaargeld bedragen € 88 miljoen op 1 oktober 2009.
- Vrijdag 2 oktober 2009*
- 2.9.75 E&Y stuurt om 09:14 uur via Douma per e-mail een brief aan de RvC en de RvB van DSB Beheer over voortgang van de controle en het financieringsvraagstuk. De financiering van DSB Beheer en haar dochtermaatschappijen (exclusief DSB Ficoholding) is niet gewaarborgd, omdat de dividendstroom uit DSB Bank voor 2009 en 2010 is weggevallen. Een accountantsverklaring bij de groepjaarrekening zonder voorbehoud van enige aard is alleen mogelijk indien er voldoende duidelijkheid bestaat over de financiering en continuïteit van de groep. Het oordeel van E&Y wordt uitgesteld.
- 2.9.76 Tijdens een bespreking om 10:00 uur heeft E&Y de brief van 2 oktober 2009 met Buwalda besproken. Buwalda heeft tijdens het gesprek bevestigd dat DSB Bank, direct na formele ontvangst van de brief van E&Y over DSB Beheer, een melding aan DNB zou doen. Bij dat gesprek was Douma ook aanwezig, die de brief van E&Y van die dag per e-mail om 12:33 uur heeft doorgestuurd aan Scheringa en Neelissen, omdat de brief ook aan hen (als leden van de RvB respectievelijk RvC van DSB Beheer) gericht was. Hierbij wijst Douma op de plicht van de accountant van DSB Bank om dit te melden bij DNB. Kennelijk wilde Besters DSB Bank in de gelegenheid stellen de melding eerst zelf te doen. Besters stelt in zijn e-mail van 17:32 uur dat hij erop moet toezien dat de melding aan DNB onverwijld geschiedt en geeft een werkdag de tijd

---

<sup>84</sup> Rapport Scheltema, p. 62

voor deze melding. Buwalda antwoordt om 18:20 uur dat zodra hij de brief “formeel” heeft ontvangen, hij die zal doorsturen. Kennelijk heeft Scheringa de brief op dat moment nog niet formeel vrijgegeven aan Buwalda.

2.9.77 DNB overweegt of een terugtreden van Scheringa te prefereren is. Er wordt geen besluit genomen, maar opgemerkt wordt dat op dat moment nog geen goed gemotiveerd besluit kan worden genomen over het eventuele intrekken van de vvgb voor het (indirect) houden van aandelen in DSB Bank door Scheringa.<sup>85</sup>

2.9.78 De opvragingen van spaargeld bedragen € 101 miljoen op 2 oktober 2009.

*Zaterdag 3 oktober 2009*

2.9.79 Scheringa biedt in een persbericht gedupeerde klanten van DSB Bank oprechte excuses aan. Scheringa verzekert hun klachten zo spoedig mogelijk te zullen oplossen.<sup>86</sup> Tijdens een overleg met de RvB komt de RvC tot de conclusie dat de RvB het niet alleen gaat redden. Later die dag vindt een bespreking plaats tussen de RvC en DNB. DNB geeft aan dat de noodregeling dichtbij komt als de opvragingen van spaargeld in hetzelfde tempo doorgaan.

2.9.80 De RvC dringt aan op het onmiddellijke vertrek van Van Goor. Van Goor stemt hiermee in.<sup>87</sup>

2.9.81 De opvragingen van spaargeld bedragen € 128 miljoen op 3 oktober 2009.

*Zondag 4 oktober 2009*

2.9.82 Er vindt een bespreking plaats tussen DNB, de RvB en de RvC. Als uitkomst van de bespreking wordt vroeg in de ochtend van 5 oktober 2009 door DNB, de gehele RvB en de gehele RvC het volgende convenant getekend:

*"1. DNB maakt zich serieus zorgen dat de liquiditeitspositie van DSB Bank zich zodanig kan ontwikkelen dat DNB zich genoodzaakt ziet op korte termijn de noodregeling aan te vragen. Daarbij is door DNB opgemerkt dat het nog beschikbare door DSB Bank verschaftte eligible collateral mogelijk een lagere dekkingswaarde zal hebben dan circa EUR 1.3 miljard, gezien het verstrekte onderpand. Deze omstandigheid kan van invloed zijn op de omvang van eventuele toekomstige monetaire kredietverstrekking door DNB aan DSB Bank.*

*2. Gezien de hiervoor geschetste ontwikkeling zijn de gesprekspartijen het eens dat DSB Bank onmiddellijk met enkele gerenommeerde partijen op de financiële markt in vertrouwelijk overleg dient te treden - waarbij DNB bereid is faciliterend op te treden - om te bezien of in de loop van de komende dagen en in ieder geval vóór 12 oktober 2009 overeenstemming kan worden bereikt over een toereikend liquiditeitsvangnet voor de deposito's van DSB Bank, waarbij ook de onder [punt] 8 bedoelde maatregelen kunnen worden betrokken (onder de onder [punt] 8 verwoorde voorwaarden en tegen de aldaar weergegeven waarborgen).*

---

<sup>85</sup> Rapport Scheltema, p. 62

<sup>86</sup> Rapport Scheltema, p. 62

<sup>87</sup> Rapport Scheltema, p. 62

3. Door DNB is zorg geuit over het aanblijven van [Scheringa] als CEO. Van de zijde van DSB Bank is gesteld dat een plotseling vertrek van Scheringa naar haar stellige verwachting zal leiden tot vertrouwensverlies bij een substantieel deel van de spaarders van DSB Bank op basis van de door DSB Bank gemaakte inschatting van het vertrouwen dat genoemde spaarders stellen in [Scheringa]. In het belang van DSB Bank is [Scheringa] bereid om uiterlijk per 1 januari 2010 terug te treden als CEO en bestuurder van DSB Bank, hetgeen uiterlijk 12 oktober 2009 door DSB Bank publiekelijk bekend gemaakt zal worden (tezamen met de benoeming van de persoon als hieronder bedoeld onder [punt] 4).

4. Ter adressering van de zorg van DNB over het aanblijven van [Scheringa], is door de RvB en de RvC toegezegd dat de RvB van DSB Bank zal worden versterkt met de benoeming per uiterlijk 12 oktober 2009 van [een ervaren bankier], die de positie van gedelegeerd commissaris zal innemen. In dat verband zullen alle taken en verantwoordelijkheden van de CEO als voorzitter van de RvB worden overgedragen aan de gedelegeerd commissaris met ingang van de datum van zijn benoeming. De leden van de RvB en de RvC en [Scheringa] als uiteindelijk aandeelhouder zullen als zodanig de taken en verantwoordelijkheden van de gedelegeerd commissaris respecteren, onverminderd het gestelde in punt 8.

5. De gesprekspartners onderkennen dat de liquiditeitsontwikkeling in de komende dagen zou kunnen meebrengen dat de onder [punten] 2, 3. en 4. geplande acties die uiterlijk op 12 oktober 2009 dienen plaats te vinden, in de tijd naar voren moeten worden gehaald.

6. De onder [punt] 2 bedoelde gesprekken zullen vanaf 5 oktober 2009 aanvangen en namens DSB Bank worden gevoerd door de (te benoemen) gedelegeerd commissaris, de CFO (Buwalda), en een commissaris, te weten de heer A. Offringa. [Scheringa] zal bij de gesprekken geen directe betrokkenheid hebben.

7. Eventuele verdere wijzigingen van de RvB en RvC en publieke mededelingen daarover zullen vooraf worden besproken met DNB teneinde haar de gelegenheid te geven zich een mening te vormen over de wenselijkheid daarvan.

8. Vanwege de huidige liquiditeit- en solvabiliteitspositie van DSB Bank is [Scheringa], in zijn hoedanigheid van (indirect enig) aandeelhouder van DSB Bank en in aanvulling op het bovenstaande, bereid om mee te werken aan een definitieve oplossing voor de in de inleidende alinea genoemde problemen van DSB Bank. Die oplossing zou onder meer maar niet uitsluitend kunnen bestaan in een volledige of gedeeltelijke exit van DSB Bank of Ficoholding uit het DSB concern, waaronder door vervreemding van de aandelen in DSB Bank of Ficoholding aan een of meer bona fide kopers. Het onderzoek naar de mogelijkheden daaromtrent en eventuele gesprekken met derde partijen zullen worden gevoerd door de personen als bedoeld onder 6. [Scheringa] is bereid om aan een dergelijk onderzoek en een mogelijke voormelde vervreemding zijn medewerking te verlenen (en zo nodig als bestuurder van DSB Leven en DSB Schade af te treden), onder de voorwaarden dat de RvB en de RvC daarbij een zorgvuldige procedure zullen volgen en een zorgvuldige afweging zullen maken tussen de belangen van alle betrokkenen bij DSB Bank en het DSB concern (waaronder DSB Beheer), alsmede onder de voorwaarde dat de

*definitieve voorwaarden van een exit of vervreemding de voorafgaande instemming zal hebben van [Scheringa] als (indirect) aandeelhouder van DSB Bank."*

- 2.9.83 Zondag 4 oktober 2009 bereikt een delegatie van DSB Bank een akkoord met een delegatie van Stichting Steunfonds Probleemhypotheke (SSP) dat op maandag 5 oktober 2009 zou moeten worden ondertekend in het programma 'Tros Radar'.
- 2.9.84 De opvragingen van spaargeld bedragen € 54 miljoen op 4 oktober 2009.  
*Maandag 5 oktober 2009*
- 2.9.85 E&Y neemt telefonisch contact op met Buwalda. Buwalda deelt mee dat hij de brief van 2 oktober 2009 nog steeds niet formeel heeft ontvangen (bedoeld zal zijn: van Scheringa) en dat DSB Bank daarom geen melding heeft gedaan aan DNB. Hierop heeft E&Y hem om 12.33 uur per e-mail rechtstreeks een afschrift van de brief d.d. 2 oktober 2009 gestuurd, waarna de melding aan DNB per e-mail om 13:31 uur plaatsvindt. Eveneens op 5 oktober 2009 verifieert E&Y bij DNB de ontvangst van de melding door DSB Bank en bevestigt per e-mail (en per post) aan DNB dat de door DSB Bank gedane melding dient te worden gezien als een wettelijke melding van de externe accountant ingevolge artikel 3:88 lid 1 Wft.
- 2.9.86 Besters en Holthuizen hebben deze dag tweemaal telefonisch overleg. Holthuizen doet daarin verslag van de gebeurtenissen in het weekend van 3 en 4 oktober 2009 en Besters licht de melding toe die (via DSB Bank) aan DNB is gedaan. E&Y heeft Curatoren verklaard er niet mee bekend te zijn dat DNB reeds voor 5 oktober 2009 bekend zou zijn met de brief van 2 oktober 2009 over DSB Beheer. DNB heeft Curatoren verklaard niet vóór 5 oktober 2009 bekend te zijn geweest met deze brief.
- 2.9.87 In de conceptnotulen van een overleg tussen DSB Bank en Catalyst Advisors van 5 oktober 2009 14:00 uur is vermeld:  
*"DS [= Scheringa] geeft uiteenzetting van de huidige situatie en geeft aan dat we op korte termijn tot oplossingen moeten komen. Bijvoorbeeld overname door andere partij. Welke mogelijkheden ziet Krant? JK: geen mogelijkheden; slechts een zeer kleine kans als er een partij te vinden is met zoveel lef en de mogelijkheid heeft."*
- 2.9.88 Op 5 oktober 2009 stuurt Catalyst Advisors een e-mail aan Buwalda en Douma waar Curatoren uit afleiden dat Catalyst Advisors niet langer is ingeschakeld:  
*"Gezien de recente ontwikkelingen, nemen wij aan dat de geplande meetings voor woensdag en vrijdag komen te vervallen. Wij horen graag van jullie."*
- 2.9.89 Buwalda reageert diezelfde dag op deze e-mail, waarin hij bevestigt dat de meetings komen te vervallen.
- 2.9.90 Linschoten roept de delegatie van DSB Bank die met SSP heeft onderhandeld bij zich. Hij vindt het een gevaarlijke regeling die DSB Bank ernstig schade toebrengt. DSB Bank neemt uiteindelijk niet deel aan de tv uitzending van 'Tros Radar' waarin de overeenkomst tussen DSB Bank en de SSP getekend zou worden, omdat de RvB voorafgaand aan de ondertekening een zorgvuldige (financiële) analyse nodig acht.<sup>88</sup>

---

<sup>88</sup> Rapport Scheltema, p. 64-65

Volgens Amende is de overeenkomst niet getekend "omdat DNB angst had voor precedentwerking ten opzichte van de grote banken".

- 2.9.91 In de avond vindt op initiatief van DNB tussen Rabobank, ING, ABN AMRO, Fortis Bank en SNS een eerste bespreking plaats over de situatie van DSB Bank.<sup>89</sup>
- 2.9.92 Na overleg tussen DNB en Van Erp over de mogelijke beperking van de beleenbaarheidswaarde eerder op de dag meldt DNB om 23.45 uur aan directeur Treasury Van Erp telefonisch dat DNB een plafond op de totale monetaire kredietverlening aan DSB Bank heeft gezet door de beleenbaarheidswaarde van het gedeponeerde onderpand te beperken. De beleenbare waarde van het onderpand werd door deze 'haircut' teruggebracht van € 1,875 miljard tot € 1 miljard. DNB heeft nadien aangegeven dat na de oproep van Lakeman de onrust rond DSB Bank sterk toenam, wat DNB in haar hoedanigheid van centrale bank deed afvragen of een verdere toename van de Euro-systeem kredietverlening aan DSB Bank nog verantwoord was, gezien de verhoogde correlatie tussen de kredietwaardigheid van DSB Bank en van het aangebrachte onderpand. Verder werd door DNB onderkend dat sprake was van juridische onzekerheden rond de claims en de impact die dat zou hebben op de waarde van het onderpand. DNB (Brouwer) zag in die periode cijfers waarin de omvang van de zorgplichtclaims wordt geschat op € 35 miljoen. Na consultatie van de ECB besluit DNB tot de haircut. DSB Bank noch Curatoren is door DNB een rekenkundige onderbouwing van de haircut verstrekt.
- 2.9.93 De opvragingen van spaargeld op 5 oktober 2009 bedragen € 58 miljoen.
- Dinsdag 6 oktober 2009*
- 2.9.94 In een telefoongesprek op 6 oktober 2009 rond 13:30 uur tussen het hoofd Treasury van DNB en de CFO en het hoofd Treasury van DSB Bank is door DNB een verdere toelichting gegeven op de haircut. Tijdens dat gesprek is door DNB de complexiteit van de onderpandswaardering uiteengezet en is aangegeven dat meer informatie over het onderpand en van de waardering daarvan, gelet op de problematiek van de zorgplichtclaims, waarschijnlijk niets zou oplossen.
- 2.9.95 DNB stuurt op 6 oktober 2009 een brief aan DSB Bank. De brief is een vervolg op de bespreking van 4 oktober 2009, zoals vastgelegd in het convenant van 5 oktober 2009. DNB brengt de volgende recente ontwikkelingen onder de aandacht:
- De liquiditeitsontwikkeling is zorgelijk (er is nog € 111 miljoen aan kredietruimte beschikbaar).
  - De schikkingsovereenkomst met SSP is niet getekend. DNB vermoedt dat niet alle leden van de RvB zich hierin konden vinden.
  - DNB heeft, na voorafgaande toestemming van DSB Bank, gesproken met enkele gerenommeerde financiële instellingen. Zij zijn bereid om mee te denken over een oplossing.
  - Het is de bedoeling dat de gesprekken over een oplossing door Kuiper (voormalig lid van de raad van bestuur van ABN AMRO) zullen worden gevoerd.

---

<sup>89</sup> Rapport Scheltema, p. 64 - 65

- 2.9.96 Gelet op voormelde recente ontwikkelingen dienen de volgende acties door DSB Bank te worden uitgevoerd:
- DSB Bank dient DNB per uur op de hoogte te houden van de actuele ontwikkeling van de liquiditeit van DSB Bank en deze frequentie onmiddellijk te verhogen indien de ontwikkeling van de liquiditeit daar aanleiding toe geeft.
  - Onder de huidige omstandigheden dient DNB op de hoogte te worden gehouden van iedere actuele ontwikkeling of evenement dat op enigerlei wijze impact zou kunnen hebben op de huidige positie van de geadresseerde vennootschappen, waaronder in ieder geval begrepen uitlatingen in de media, voorgenomen besluiten van de aandeelhouders en bestuurders van de geadresseerde entiteiten.
- 2.9.97 De directie van DNB bespreekt op 6 oktober 2009 de mogelijkheid van een vangnet voor DSB Bank. Tijdens het overleg wordt als probleem onderkend dat bekendmaking van een vangnet waarschijnlijk zal leiden tot grotere opvragingen van spaargeld, hetgeen de aanvraag van de noodregeling dichterbij zou brengen. Een constructie zonder enigerlei vorm van garantie lijkt DNB niet goed denkbaar.<sup>90</sup>
- 2.9.98 's Avonds vindt een bespreking plaats tussen DNB en de grootbanken ten aanzien van het door de banken eventueel ter beschikking te stellen vangnet. Gegeven de kans op voortzetting van de opvragingen van spaargeld is als voorzorgsmaatregel verstrekking van de ELA (Emergency Liquidity Assistance) door DNB voorbereid.
- 2.9.99 De opvragingen van spaargeld bedragen € 78 miljoen op 6 oktober 2009.
- Woensdag 7 oktober 2009*
- 2.9.100 Douma legt contact met advocaat Spruit van Freshfields en via hem worden voor dezelfde dag afspraken gemaakt met Boer & Croon en PwC. Het onderwerp wordt door Spruit aangeduid als "Recovery en waardering". Hij maakt ook een afspraak met NIBC, maar adviseert om nog geen contact te leggen met buitenlandse investment banks, met uitzondering van één. Dezelfde dag spreken Spruit en zijn compagnon Norbruis, restructuring specialist, met Douma in Wognum.
- 2.9.101 De directie van DNB bespreekt de mogelijkheid om de ELA te verstrekken. Ten behoeve van de ELA wordt vrijwel de gehele resterende balans van DSB Bank in onderpand gegeven. Op basis van dit onderpand had maximaal € 400 miljoen aan ELA kunnen worden verstrekt. DNB besluit om € 200 miljoen aan DSB Bank ter beschikking te stellen door middel van twee tranches van € 100 miljoen. Van de eerste tranche is uiteindelijk € 80 miljoen getrokken. De looptijd van deze bijzondere lening bedraagt één week.
- 2.9.102 Volgens de grootbanken is voor een private oplossing betrokkenheid van de Nederlandse Staat nodig, terwijl DNB van de minister van Financiën heeft begrepen dat een dergelijke betrokkenheid niet aan de orde is. DNB vraagt de grootbanken gedurende een overleg na te denken over een oplossing waarvoor de medewerking van de minister van Financiën niet is vereist.<sup>91</sup>
- 2.9.103 De opvragingen van spaargeld bedragen € 53 miljoen op 7 oktober 2009.

---

<sup>90</sup> Rapport Scheltema, p. 65

<sup>91</sup> Rapport Scheltema, p. 65

Donderdag 8 oktober 2009

- 2.9.104 Er verschijnt een memo van de raad van bestuur en raad van commissarissen van DSB Beheer aan de RvC en RvB. Het betreft een update van de positie van DSB Beheer. Het memo, dat niet is ondertekend, vermeldt:

*"Zoals bekend is de DSB Beheer-groep voor de financiering van haar activiteiten (sport, kunst en vastgoed) altijd in belangrijke mate afhankelijk geweest van dividendstromen vanuit Fico (bank en verzekeringen). Het wegvallen van de dividendruimte bij Fico in de loop van 2009 resulteert bij Beheer in liquiditeitsproblemen [...].*

*Enige weken geleden leek een dividenduitkering van € 9,0 mln vanuit DSB Leven een mogelijke oplossing. Deze bleek niet haalbaar. Vervolgens is besloten, mede op advies van een extern adviseur, tot de verkoop van een minderheidsbelang van DSB Bank. [...] Inmiddels is door de ontwikkelingen na 1 oktober 2009 enerzijds duidelijk dat alle aandelen DSB Bank worden verkocht en anderzijds duidelijk dat deze geen positief effect hebben op de waarde van de aandelen.*

*Het behoeft geen betoog dat dit bij Beheer resulteert in een uiterst precaire situatie."*

*[...]*

*"De waarde, de daaruit voortvloeiende opbrengst van de aandelen [van] DSB Bank en het moment van verkrijging, is derhalve voor Beheer van groot belang. Derhalve heeft de RvC van Beheer het volgende besloten:*

*(i) [Freshfields] is benoemd om de juridische rechtmatigheid van de besluitvorming van de DNB en daaruit voortvloeiende rechtshandelingen te bewaken;*

*(ii) PWC is benoemd om de recovery van DSB Beheer uit te voeren. De huidige liquiditeitspositie vertoont op zeer korte termijn een tekort. In afwachting van de cash voortvloeiend uit de aandelentransactie dienen afspraken te worden gemaakt met externe financiers over uitstel van aflossingsverplichtingen. Tevens dient de gehele financieringsstructuur tegen het licht te worden gehouden [...];*

*(iii) Een nader te benoemen investmentbanker zal een waardebeoordeling van DSB Bank opstellen. De verkoop van de Fico aandelen vindt plaats door de RvB van Fico [...];*

*(iv) Het belang van de waardering van Bank is van dermate belang dat toegang van de aandeelhouder tot de data van de DSB Bank gegarandeerd moet zijn. [...]"*

- 2.9.105 Tijdens de RvB-vergadering geeft Buwalda aan dat DNB ook de positie van DSB Beheer bij de solvabiliteitsbeoordeling betreft en dat DSB Bank de vordering op DSB Beheer, gelet op de huidige omstandigheden, moet afboeken.

- 2.9.106 De grootbanken melden aan DNB het niet onmogelijk te achten dat uiteindelijk een levensvatbare instelling zou kunnen worden gecreëerd en dat zij daarom bereid zijn naar een doorstartvariant te kijken, waarbij wel een behoorlijke herkapitalisatie nodig zou zijn. De grootbanken schatten voorlopig dat een bedrag van € 250 miljoen vereist



zou zijn, waarvan 30% voor rekening van de Staat zou moeten komen. Als variant op dit scenario wordt genoemd een toepassing van de noodregeling plus een doorstart, waarbij een garantie door de Nederlandse Staat zou kunnen worden gegeven.<sup>92</sup>

2.9.107 De Ombudsman Financiële Dienstverlening publiceert een openbare aanbeveling tot compensatie van schrijnende gevallen.<sup>93</sup> 's Avonds verschijnen Scheringa, Van Goor en Hendricks (destijds de vertegenwoordiger van SSP) in Nova, waarin zij verklaren dat zij een akkoord hebben op basis van deze aanbeveling. Er bestaat echter geen getekende versie van deze overeenkomst. Scheringa verklaart in dezelfde uitzending van Nova dat deze regeling DSB Bank over een aantal jaren € 26 miljoen kost.

2.9.108 DNB meldt de AFM dat er geen akkoord is met de grootbanken over een liquiditeitsvangnet. DNB acht een doorstart van DSB Bank weinig realistisch. Volgens DNB bestaat er een groot risico op een faillissement dan wel een afbouw van activiteiten.<sup>94</sup>

2.9.109 De opvragingen van spaargeld bedragen € 36 miljoen op 8 oktober 2009.

*Vrijdag 9 oktober 2009*

2.9.110 Tijdens een overleg tussen het ministerie van Financiën en DNB op 9 oktober 2009 worden de verschillende opties inzake DSB Bank besproken, waaronder de optie van een doorstart naar een eenvoudige consumentenfinancieringsbank waarbij een bankenconsortium voor een liquiditeitsvangnet zorgt. De voorlopige conclusie van DNB is dat een doorstart het geprefereerde scenario is.<sup>95</sup>

2.9.111 Op 8 en 9 oktober 2009 vinden op het kantoor van DNB gesprekken plaats tussen de grootbanken over het liquiditeitsvangnet. Offringa en Kuiper zijn voortdurend aanwezig maar hen wordt niets gevraagd.

2.9.112 Op 9 oktober 2009 spreekt een investment bank met Douma en ontvangt nadere informatie.

2.9.113 De opvragingen van spaargeld bedragen € 15 miljoen op 9 oktober 2009.

*Zaterdag 10 oktober 2009*

2.9.114 In de directievergadering van DNB wordt besproken dat het overleg met het bankenconsortium over een mogelijk te verlenen faciliteit inmiddels heeft geresulteerd in een door de banken opgestelde concept 'ondersteunings'-overeenkomst, waarin wordt voorzien dat DNB de overeenkomst medeondertekent en bovendien bestuurder wordt van de stichting waaraan de aandelen DSB Bank dienen te worden overgedragen. De

---

<sup>92</sup> Rapport Scheltema, p. 66

<sup>93</sup> Brief van de Ombudsman voor Financiële Dienstverlening van 8 oktober 2009 aan 't Hart, p. 2: "De uitgangspunten van deze Aanbeveling zijn dat in geval van een klacht over een hypothecaire dienstverlening, kredietverstrekking en betalingsbeschermingsverzekeringen in 'onderling verband en samenhang' worden beoordeeld aan de hand van geobjectiveerde normen ten aanzien van de maximale financieringslat en aan de hand van geobjectiveerde normen van nut en noodzaak en klantbehoefte ten aanzien van betalingsbeschermingsverzekeringen. Klagers wier financiële situatie na die toetsing objectief gesproken niet passend en onwenselijk is, worden binnen de grenzen van hun budgettaire mogelijkheden aanpassingen aangeboden. Waar buiten die grenzen meer budget nodig is, komt dit ten laste van de bank."

<sup>94</sup> Rapport Scheltema, p. 66

<sup>95</sup> Rapport Scheltema, p. 66-67

directie van DNB concludeert dat een dergelijke betrokkenheid van DNB onnodig en ook onwenselijk is gezien haar rol als toezichthouder.<sup>96</sup>

- 2.9.115 DNB overlegt vervolgens met de grootbanken, waarin de grootbanken aangeven nadrukkelijk te hebben gekeken naar een variant waarin een doorstart mogelijk zou zijn en toepassing van de noodregeling en het DGS zou kunnen worden vermeden. Het businessplan zou op hoofdlijnen zijn geschreven en de benodigde kapitaalinjectie wordt becijferd op € 300 miljoen (waarvan 40% voor rekening van de Nederlandse Staat zou komen). Gelet op de onzekerheden van de portefeuille, zou daarnaast een fundingpakket moeten worden samengesteld ter hoogte van in eerste instantie € 5 miljard met een overheidsgarantie. Het voorstel is niet aanvaardbaar voor het ministerie van Financiën.<sup>97</sup>
- 2.9.116 Met de investment bank vindt ten gevolge van het gesprek op 9 oktober 2009 nader overleg plaats en Scheringa tekent namens DSB Beheer een Engagement Letter voor onder meer de "development of disposal strategies for DSB". Als beloning wordt onder meer een transactie fee van € 2,5 miljoen afgesproken, die zal worden gehalveerd als DSB Beheer vóór 8 uur in de ochtend van 12 oktober 2009 een bindende verkoopovereenkomst heeft getekend met betrekking tot DSB Bank.
- 2.9.117 De opvragingen van spaargeld bedragen € 8 miljoen op 10 oktober 2009.  
*Zondag 11 oktober 2009 – maandag 12 oktober 2009*
- 2.9.118 Op zondagochtend 11 oktober 2009 om 1.07 uur in de ochtend stuurt de investment bank een e-mail waarin wordt vermeld:  
*"Bijgevoegd is de huidige versie van het document ter voorbereiding van de DNB discussies. Op een aantal punten is uw input nog gewenst."*
- 2.9.119 In de presentatie is samen met DSB Bank een nieuw businessplan uitgewerkt met 250 Fte, en een schatting dat DSB Bank in 2009 en 2010 voorzieningen zal moeten treffen voor zorgplicht compensaties van € 50 miljoen respectievelijk € 10 miljoen, waardoor 2009 verliesgevend wordt (verlies € 70 miljoen). Een koper zal het kapitaal van DSB Bank met € 200 miljoen moeten versterken.  
Na aftrek van het verwachte verlies in 2009 van € 70 miljoen, zou er eind 2009 een EV bij DSB Bank overblijven van € 172,8 miljoen en bij de verzekeraars van € 40 miljoen. De koper van de DSB Bank en van de verzekeraars zou dan inclusief kapitaalinjectie van € 200 miljoen totaal € 412,8 miljoen moeten investeren. In verband met de ontwikkelingen op 11 oktober 2009 is deze versie niet meer besproken met Scheringa of met DNB.
- 2.9.120 DNB stelt vast dat gezien de resterende kredietruimte en het gebrek aan vooruitzichten op verbetering inzake de liquiditeit en solvabiliteit er geen andere optie resteert dan het aanvragen van de noodregeling. DNB zet de dienaangaande procedure in gang. DNB brengt Offringa van dit besluit op de hoogte.

---

<sup>96</sup> Rapport Scheltema, p. 67

<sup>97</sup> Rapport Scheltema, p. 67

- 2.9.121 Offringa stelt de RvB en de RvC in de ochtend op de hoogte van het mislukken van het overleg over het liquiditeitsvangnet. Offringa geeft aan dat DNB de noodregeling zal aanvragen.
- 2.9.122 De leden van de RvB - vergezeld door Offringa - vragen ten kantore van DNB om een nadere toelichting. De RvB suggereert een *run off* scenario. DNB geeft aan dat het noodregelingsproces in gang is gezet en dit proces niet meer teruggedraaid zal worden.
- 2.9.123 Om 19:00 uur dient DNB ter griffie van de rechtbank Amsterdam (als nevenvestigingsplaats van de rechtbank Alkmaar), een verzoekschrift in, waarin de rechtbank wordt verzocht de noodregeling uit te spreken ten aanzien van DSB Bank voor de duur van anderhalf jaar. De rechtbank behandelt het verzoek dezelfde dag om 21:00 uur op een niet-openbare terechtzitting. De RvB verzet zich - in tegenstelling tot de RvC - tegen toewijzing van het verzoek. De volgende morgen om 01:00 uur, wijst de rechtbank het verzoek af. Volgens de rechtbank bevindt DSB Bank zich weliswaar in grote problemen, maar heeft DNB onvoldoende onderbouwd dat voldaan is aan het wettelijk criterium voor de toepassing van de noodregeling.
- 2.9.124 In de media wordt in de vroege ochtend van 12 oktober 2009 bericht dat DNB de noodregeling heeft aangevraagd. De RvB stelt dat de directie van DNB onvoldoende maatregelen heeft getroffen om zorg te dragen dat het indienen van de aanvraag voor de noodregeling vertrouwelijk zou blijven.
- 2.9.125 In de ochtend van 12 oktober 2009 wijst DNB het verzoek van DSB Bank tot uitbetaling van de tweede ELA-tranche van € 100 miljoen af.
- 2.9.126 Wegens de uitstroom van gelden, maandag 12 oktober 2009 tot 09:30 's ochtends al € 43 miljoen, herhaalt DNB omstreeks 9.45 uur het eerdere verzoek aan de rechtbank tot het uitspreken van de noodregeling, zij het voorzien van een mondelinge en schriftelijke aanvulling. De behandeling van dit aangevulde verzoek vindt om 10.30 uur plaats op een niet-openbare terechtzitting. De rechtbank constateert in haar beschikking van dezelfde dag dat er die ochtend een run op de bank is ontstaan, dat DSB Bank dat niet heeft ontkend en zich gerefereerd heeft aan het oordeel van de rechtbank. Uit de beschikking blijkt dat DSB Bank heeft gesteld dat de run op de bank is ontstaan omdat er naar de pers gelect is, alsmede dat DNB ten stelligste heeft ontkend dat de oorzaak daarvan bij haar ligt. Om 11.15 uur wijst de rechtbank het verzoek toe met gelijktijdige benoeming van Schimmelpenninck en Kuiper tot bewindvoerders en Akkaya tot rechter-commissaris.
- 2.9.127 DNB bericht de bewindvoerders dezelfde dag dat, gelet op de beslissing van de rechtbank tot toepassing van de noodregeling, op grond van artikel 38 lid 1 van de voorwaarden TARGET2-NL om 11.13 uur de deelname van DSB Bank aan TARGET2-NL is beëindigd. Het TARGET2-NL systeem wordt gebruikt voor betalingen en verrekeningen tussen banken, ondermeer voor betalingen van of aan klanten van DSB Bank. Het gevolg van voornoemde beëindiging is dat DSB Bank geen betalingen meer kan ontvangen of verrichten en dat het tegoed van € 19,2 miljoen dat DSB Bank bij DNB aanhield wordt verrekend met de vordering van DNB uit hoofde van het reeds verstrekte krediet onder de ELA-faciliteit.

2.9.128 Op 12 oktober 2009 wordt de overeenkomst van 10 oktober 2009 met de investment bank beëindigd.

2.9.129 De opvragingen van spaargeld bedragen op 11 oktober € 8 miljoen en op 12 oktober 2009 € 105 miljoen.

*Dinsdag 13 oktober 2009 – Maandag 19 oktober 2009*

2.9.130 Op 14 oktober 2009 dienen de bewindvoerders van DSB Bank bij de rechtbank Alkmaar, nevenzittingsplaats Amsterdam, een verzoekschrift voor faillietverklaring van DSB Bank in. Het gebrek aan gegadigden om DSB Bank in haar geheel over te nemen, in combinatie met de problemen die DSB Bank ondervindt bij voortzetting van haar activiteiten tijdens de noodregeling (zoals de uitsluiting uit het betaalsysteem TARGET-2NL), brengt de bewindvoerders tot de conclusie dat een vooruitzicht op de continuïteit van DSB Bank als geheel ontbreekt en dat haar EV - met inachtneming van additionele verplichtingen als gevolg van de noodzakelijke liquidatie - negatief is. De rechtbank besluit op 15 oktober de faillissementsaanvraag aan te houden en DSB Bank tot 16 oktober 2009 12.00 uur de tijd te geven om zelf met het bankenconsortium te spreken over een redding.<sup>98</sup>

2.9.131 Op 15 oktober 2009 vindt een bespreking plaats tussen het bankenconsortium en DSB Bank in aanwezigheid van DNB en een delegatie van het ministerie van Financiën. Namens DSB Bank geven Scheringa en Buwalda een toelichting op het businessplan van DSB Bank, dat met mondeling verstrekte gegevens nader wordt onderbouwd. Mede door de onzekerheid over de omvang van claims van gedupeerden, concluderen de banken dat niet tot een oplossing kan worden gekomen.

2.9.132 Eveneens op 15 oktober 2009 is er contact tussen Van Dorssen, directeur van Alvarez & Marsal Benelux, en Van Goor. Van Dorssen heeft Lone Star, een groot investeringsfonds gevestigd in Dallas, geïnformeerd over DSB Bank en Lone Star blijkt interesse te hebben. Van Goor zegt namens de aandeelhouder aan Alvarez & Marsal een successfee toe. Deze bedraagt € 50.000 indien een getekende letter of intent leidt tot afwijzing van het faillissementsverzoek en 3% van de koopsom wanneer het tot een verkoop van de aandelen in DSB Bank komt. Van Goor voegt daaraan toe dat de gewenste koopprijs € 1,2 miljard is.

2.9.133 Op 16 oktober 2009 om 12:00 uur vindt het vervolg van de zitting van 14 oktober 2009 bij de rechtbank plaats. De RvB stelt via haar advocaat 't Hart in een e-mail aan de rechtbank: *"Het Amerikaanse Lone Star heeft serieuze en concrete interesse getoond in een overname van DSB Bank als geheel"* en dat Lone Star met een groot team aanwezig is om te onderhandelen. In een brief van Lone Star van 15 oktober 2009 aan Scheringa schrijft Lone Star (vertaald naar het Nederlands):

*"Naar aanleiding van de gebeurtenissen rond DSB Bank NV ("DSB") van het afgelopen weekeinde heeft Lone Star Fund VI (US), L.P. ("Lone Star") vandaag contact opgenomen met het management van DSB teneinde te onderzoeken hoe en onder welke voorwaarden Lone Star of een met Lone Star verbonden onderneming DSB*

---

<sup>98</sup> Rapport Scheltema, p. 69

*zou kunnen overnemen, of op een andere manier zou kunnen bijdragen tot de redding van DSB..."*

*"Onder de veronderstelling dat in de komende dagen een akkoord kan worden bereikt met de financiële toezichthouders, met het Ministerie van Financiën, met de banken die deel uitmaken van het garantiesysteem voor klantendeposito's en met de Nederlandse Bank aangaande de nodige ondersteuning van alle relevante partijen voor DSB teneinde DSB als "going concern" verder te laten bestaan gedurende de periode die Lone Star voor een grondige audit van de boeken van DSB ("due diligence") en de definitieve redding van DSB nodig heeft, is Lone Star van zijn kant in staat onmiddellijk met de due diligence te starten. Doel hiervan is tot een definitieve conclusie te komen aangaande de hoogte van een kapitaaltoevoering door Lone Star of een met Lone Star verbonden onderneming of uit andere bronnen, alsook aangaande het bedrag aan liquiditeit die DSB benodigt om als "going concern" te overleven..."*

*"Lone Star is ervan overtuigd dat in de huidige marktcondities een liquidatie van DSB zou leiden tot aanzienlijke waardevernietiging voor alle betrokken partijen en dat een redding van DSB zeer wel mogelijk blijft op voorwaarde dat alle betrokkenen een bijdrage leveren tot het vermijden van een liquidatie"*

2.9.134 Vooral uit het laatste citaat is af te leiden dat Lone Star rekent op financiering door betrokken partijen. De rechtbank stelt op 16 oktober 2009, na alle betrokkenen te hebben gehoord ter terechtzitting een procedure voor die direct in een proces-verbaal wordt vastgelegd. Deze procedure komt erop neer dat dezelfde avond nog overleg zal dienen plaats te vinden tussen de RvB, de aandeelhouder en de bewindvoerders, om te onderhandelen over de door de rechtbank in het proces-verbaal gespecificeerde onderwerpen, waaronder een boedekrediet door Lone Star van € 350 miljoen gedurende de periode die nodig is voor het uitvoeren van een due diligence onderzoek door Lone Star. De rechtbank bepaalt dat DSB Bank de bewindvoerders en de rechtbank uiterlijk zondag 18 oktober 2009 om 18.00 uur dient te berichten of tussen de aandeelhouder en Lone Star overeenstemming is bereikt op de door de rechtbank genoemde punten, waarna de bewindvoerders tot 24.00 uur dezelfde dag de gelegenheid zullen hebben om schriftelijk aan te geven of een eventuele overeenkomst volgens hen aan de door de rechtbank gestelde eisen voldoet. DSB Bank zal vervolgens tot 19 oktober 09.00 uur in de gelegenheid zijn schriftelijk op de zienswijze van de bewindvoerders te reageren.

Anders dan door DSB Bank is aangekondigd, is Lone Star niet in staat de geplande bespreking in de avond 16 oktober 2009 bij te wonen. Op zaterdag 17 oktober 2009 bezoeken twee medewerkers van Lone Star het kantoor van DSB Bank in Wognum, beginnen met hun adviseurs een boekenonderzoek en spreken met bewindvoerder Schimmelpenninck. Schimmelpenninck informeert op 17 oktober 2009 vanuit Wognum telefonisch een leidinggevende van Lone Star omtrent de voorwaarden die door de rechtbank in het proces-verbaal zijn geformuleerd. Die voorwaarden blijken op dat moment nog niet bekend te zijn bij deze leidinggevende. Op 18 oktober 2009 om 10:30 uur bericht Lone Star dat zij na het gesprek met Schimmelpenninck en na ken-

nis name van de inhoud van het proces-verbaal van de rechtbank van 16 oktober 2009 heeft besloten haar onderzoek te beëindigen.

- 2.9.135 Daarna ontwikkelt de RvB nog alternatieve voorstellen. In de avond van 18 oktober 2009 stuurt DNB een brief aan Schimmelpenninck en Kuiper, in hun hoedanigheid als bewindvoerders van DSB Bank, met de mededeling dat het ministerie van Financiën en DNB kennis hebben genomen van de laatste voorstellen van de RvB en gezamenlijk tot het standpunt zijn gekomen dat er geen aanleiding is om terug te komen op het eerder ingenomen standpunt dat er geen sprake is van een levensvatbare en haalbare propositie. Dit bericht is tevens aan de rechtbank gestuurd.
- 2.9.136 Op 19 oktober 2009 spreekt de rechtbank op verzoek van de bewindvoerders het faillissement van DSB Bank uit met benoeming van de bewindvoerders tot Curatoren en van Akkaya tot rechter-commissaris.
- 2.9.137 Op 21 oktober 2009 verklaart de rechtbank Alkmaar (nevenzittingsplaats Amsterdam) DSB Beheer op eigen verzoek failliet.
- 2.9.138 Datgene wat na de faillietverklaring van DSB Bank is gebeurd, valt buiten het bestek van dit onderzoek naar de oorzaken van het faillissement. Curatoren verwijzen hiervoor onder meer naar de openbare verslagen die zij ieder kwartaal uitbrengen. Deze zijn te vinden op de website [www.dsbbank.nl](http://www.dsbbank.nl).
- 2.9.139 Op 11 mei 2010 benoemt de rechtbank Knüppe tot curator en per 1 juni 2010 verleent zij Kuiper op eigen verzoek ontslag als curator van DSB Bank.



### **3 FINANCIËLE ONTWIKKELING DSB BANK 2005 - 2009**

#### **3.1 Inleiding**

3.1.1 In dit hoofdstuk wordt de financiële ontwikkeling van DSB Bank in de jaren 2005 t/m 2009 beschreven. Daarvoor is eerst een beschouwing nodig van de belangrijkste wijzigingen in de grondslagen voor de waardering en resultaatbepaling. Daarna wordt ingegaan op de samenstelling en ontwikkeling van de balans en de winst- en verliesrekening. In hoofdstuk 5 wordt het financieel beheer behandeld, en daarbij wordt op een aantal financiële onderwerpen uit dit hoofdstuk 3, dieper ingegaan.

3.1.2 De jaarrekening is sinds het boekjaar 2007 opgesteld op basis van de IFRS, met vergelijkende cijfers voor 2006. In paragraaf 3.2.1 zijn de balansen over de periode 2005-2009 weergegeven. In paragraaf 3.2.49 de resultaten. De cijfers zijn, tenzij anders aangegeven, ontleend aan de openbaar gemaakte jaarrekeningen en/of de managementrapportages van DSB Bank.

#### Wijzigingen in grondslagen waardering en resultaatbepaling

3.1.3 In de jaarrekeningen 2005-2008 is in verband met de groei van DSB Bank, een aantal schattingswijzigingen en stelselwijzigingen doorgevoerd. De schattingswijzigingen hadden vooral betrekking op de voorziening voor kredietrisico's en worden in paragraaf 3.2.18 tot en met 3.2.22 verder besproken.

3.1.4 De belangrijkste stelselwijzigingen betroffen:

- De wijziging van de waarderingsgrondslag voor goodwill in de volgens de Richtlijnen van de Jaarverslaggeving (NL GAAP) opgestelde jaarrekening 2006;
- De implementatie van IFRS per begin 2008 in de jaarrekening 2007.<sup>99</sup>

3.1.5 In de op basis van NL GAAP opgestelde Jaarrekening 2006 is de wijziging van de waarderingsgrondslag voor goodwill toegelicht. Vanaf 2006 wordt betaalde goodwill bij aandelenovernames, afgeboekt van het EV. Vóór 2006 werd goodwill geactiveerd en afgeschreven over de economische levensduur. Op het moment van het doorvoeren van de stelselwijziging was een bedrag van € 12 miljoen aan goodwill geactiveerd, dat in 2006 ten gevolge van de stelselwijziging rechtstreeks ten laste van het EV is gebracht. Bij de implementatie van IFRS is dit in de IFRS-cijfers over 2006, die ter vergelijking in de op basis van IFRS opgestelde jaarrekening 2007 zijn opgenomen, weer teruggedraaid.

3.1.6 De overgang naar IFRS voor de jaarrekening 2007 vindt plaats in verband met beoogde kapitaalmarkttransacties (uitgifte van perpetuals, zie ook paragraaf 2.7.17. In de eerste maanden van 2008 zijn cijfers opgesteld voor 2007 en 2006 (die als vergelijkende cijfers in de jaarrekening moeten worden gepresenteerd) op basis van IFRS. De interne cijfers voor begrotingsdoeleinden en managementrapportage werden in deze periode echter nog steeds opgesteld op basis van de NL GAAP. Vanaf 2009 is ook de managementinformatie op basis van IFRS opgesteld. Hieraan zijn de cijfers per 30 september 2009 ontleend. In de hierna volgende paragrafen zijn de cijfers ge-

---

<sup>99</sup> Door de overgang naar IFRS met aanpassing van vergelijkende cijfers 2006 is het effect van de stelselwijziging m.b.t. goodwill in 2006 weer teniet gedaan.



presenteerd op basis van IFRS voor de jaren 2006 tot en met 2009, tenzij expliciet anders wordt vermeld. De IFRS-cijfers over 2006 worden daarbij ontleend aan de 2006 cijfers die ter vergelijking zijn opgenomen in de jaarrekening 2007.

3.1.7 In het jaarverslag 2007 is het effect van de overgang naar IFRS toegelicht. Volgens deze toelichting heeft de overstap naar IFRS op onderdelen van de balans belangrijke wijzigingen tot gevolg. Het betreft onder meer:

- De waardering van de kredietportefeuille wijzigt van nominale waarde onder Nederlandse verslaggevingregels, naar geamortiseerde kostprijs onder IFRS. Bij de bepaling van de geamortiseerde kostprijs worden lening-gerelateerde kosten en opbrengsten, waaronder afsluitprovisie en boeterente, over de economische levensduur geamortiseerd. De impact op het resultaat 2006 bedraagt circa € 12 miljoen negatief, en betreft vooral het niet langer onder 'provisieopbrengsten' presenteren van de afsluitprovisie op eigen hypothecaire vorderingen;
- Het op de balans verantwoorden van goodwill ten behoeve van overnames. Onder IFRS dienen de immateriële activa die zijn verworven bij een acquisitie, te worden gesplitst in 'goodwill' en 'overige immateriële activa'. Op de goodwill wordt dan niet meer afgeschreven. Wel dient deze post in ieder geval jaarlijks te worden getoetst op zogenoemde 'bijzondere waardeverminderingen'; en
- Het waarden van derivaten (renteswaps) op marktwaarde. De marktwaardemutaties van de renteswaps worden daarbij onder IFRS via het resultaat verantwoord.

3.1.8 Het effect van de implementatie van IFRS op het vermogen per 1 januari 2006 bedraagt € 21,9 miljoen negatief, en is in de jaarrekening 2007 als volgt toegelicht:

### Impact invoering IFRS op eigen vermogen

<b>€ in miljoenen</b>	<b>1-1-2006</b>
Kredieten - hypoeken	(26,5)
Kredieten - voorziening kredietrisico's	8,3
Derivaten	(5,0)
Beleggingen - voor verkoop beschikbaar	0,1
Immateriële activa - goodwill	-
Vorderingen	3,4
Toevertrouwde middelen, schuldbewijzen en achtergestelde schulden	3,0
Overige schulden (inkoop eigen aandelen)	(7,3)
Voorzieningen	2,0
<b>Totaal aanpassing eigen vermogen</b>	<b>(21,9)</b>

Bron: jaarrekening 2007

3.1.9 Naast het effect op het gepresenteerde openingsvermogen 2006, heeft de overgang naar IFRS ook effect op het in het boekjaar 2006 verantwoorde resultaat. Volgens de toelichting op de jaarrekening 2007 heeft de toepassing van IFRS op de cijfers over 2006 in totaal een resultaatverhogend effect van ongeveer € 5 miljoen. Naast dit resultaatteffect heeft de implementatie van IFRS ook gevolgen voor op de presentatie van resultaten in de winst- en verliesrekening. Waar van belang, worden de effecten van wijzigingen in presentatie van resultaatposten later in dit hoofdstuk en in hoofdstuk 5 nader toegelicht.

3.1.10 Met ingang van oktober 2008 heeft DSB Bank 'macro fair value hedge accounting' toegepast. Onder 'macro fair value hedge accounting' wordt op de waardering van de hypothecaire vorderingen waarop de renteswaps ter afdekking van de renterisico's zijn afgesloten, een correctie geboekt voor de waardeverandering van de afgedekte portefeuille als gevolg van renteveranderingen. De reële waardemutatie van deze hypotheek wordt, net als de waardemutatie van de renteswaps, via de winst- en verliesrekening verantwoord.

3.1.11 In 2009 is in de verantwoording van de provisie-inkomsten op doorlopende premies een wijziging aangebracht. Tot en met het eerste kwartaal 2009 wordt deze provisie in de winst- en verliesrekening verantwoord op het moment dat de betreffende premie-termijn is verschuldigd. Tot en met het eerste kwartaal 2009 is de stroom aan premie-opbrengsten op periodiek premiedragende producten ook niet materieel voor DSB Bank, aangezien er vooral polissen met een eenmalige premie vooraf (koopsommen) worden bemiddeld. In april 2009 staakt DSB Bank de bemiddeling van polissen tegen koopsommen, en bemiddelt de Bank uitsluitend nog in periodiek premiebetalende polissen. Vanaf juli 2009 is de resultaatneming op polissen met een doorlopende premie vervolgens met terugwerkende kracht gewijzigd. Als gevolg van deze wijziging is in juli 2009 voor alle nieuwe productie vanaf april 2009 de contante waarde van de verwachte toekomstige provisie en tekencommissie op gesloten verzekeringen met een doorlopende premie geactiveerd, en direct als omzet verantwoord. Op de contante waarde van de verwachte te ontvangen tekencommissie is een afslag van 50% toegepast, omdat de dienst die DSB Verzekeringen leverde, niet volledig werd verricht bij het afsluiten van de verzekering. Daarnaast wordt zowel bij de bepaling van de toekomstige stroom van afsluitprovisie als bij tekencommissie rekening gehouden met een afslag voor verval en prudentie. Het actief wordt opgerent en op moment van ontvangst van de premiebetalingen wordt het bedrag van de premiebetaling van het actief afgeboekt. Doordat de premies op productie vanaf april 2009, in juli in één keer worden geactiveerd, resulteert dit in een eenmalige 'uitschieter' in de intern verantwoorde maandelijkse premieopbrengsten. In totaal staat ten tijde van het faillissement € 3,7 miljoen aan provisies geactiveerd.

## **3.2 De ontwikkeling van de balans**

3.2.1 In de hier navolgende paragrafen zijn bovengenoemde effecten van de overgang naar IFRS al in de door DSB Bank gepresenteerde cijfers van 2006 verwerkt, tenzij specifiek anders aangegeven.

## Balans DSB Bank 2005 - 30 sep 2009 (geconsolideerd)

€ in miljoenen	31-12-2005 (NL GAAP)	31-12-2006 (IFRS)	31-12-2007 (IFRS)	31-12-2008 (IFRS)	30-9-2009 (IFRS)
Kasmiddelen	37,5	28,5	197,9	271,5	0,1
Bankiers	1.173,8	1.217,2	1.143,6	340,6	485,4
Vordering op klanten	3.817,5	4.309,3	5.509,6	6.787,8	7.251,5
Vordering op overheid	5,0	-	348,8	85,0	-
Overige kredieten	-	-	-	-	13,7
Kredieten	3.822,5	4.309,3	5.858,4	6.872,8	7.265,2
Derivaten	-	56,7	122,5	223,7	274,5
Overige financiële vaste activa	0,5	4,0	240,6	8,5	9,3
Deelnemingen	-	-	0,2	-	-
Immateriële vaste activa	12,7	20,4	39,4	14,3	18,6
Materiële vaste activa	11,2	11,9	24,7	29,3	28,8
Vorderingen	40,5	68,2	125,1	77,7	107,0
<b>Totaal activa</b>	<b>5.098,5</b>	<b>5.716,2</b>	<b>7.752,3</b>	<b>7.838,3</b>	<b>8.188,9</b>
Schulden aan kredietinstellingen	1.129,3	788,6	352,7	347,5	522,7
Toevertrouwde middelen	1.373,0	1.569,0	3.199,9	3.853,0	4.252,4
Schuldbewijzen	2.301,7	2.997,1	3.707,6	2.799,7	2.411,6
Derivaten	-	49,7	102,1	351,9	465,1
Overige schulden	41,0	33,9	59,0	77,6	70,2
Overlopende passiva	5,7	10,8	25,2	2,2	51,4
Algemene voorzieningen	13,6	15,6	21,6	25,1	25,2
Achtergestelde leningen	68,2	113,8	86,7	138,4	142,7
Eigen vermogen	166,0	137,5	197,4	242,9	247,7
<b>Totaal passiva</b>	<b>5.098,5</b>	<b>5.716,2</b>	<b>7.752,3</b>	<b>7.838,3</b>	<b>8.188,9</b>

Bron: jaarrekening 2005, 2007, 2008 en maandrapportages september 2009

### Ontwikkeling van de activa

- 3.2.2 In de periode 2005 - 2009 is het balanstotaal van DSB Bank sterk gegroeid (van € 5,1 miljard op 31 december 2005 tot € 8,2 miljard op 30 september 2009). Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door de productie van nieuwe (hypothecaire) leningen (zie paragraaf 3.2.13 voor details over productiecijfers). Daarnaast is de samenstelling van de activa sterk gewijzigd.
- 3.2.3 In 2005 bestaat de balans nog voor ruim 20% uit vorderingen op banken ('Bankiers'). Deze vorderingen op banken zijn voor een belangrijk deel (€ 866 miljoen) gerelateerd aan de financiële transacties Wadway I en Wadway II. DSB Bank realiseert onder de Wadway I transactie ("Wadway I") lagere financieringskosten. De Wadway II transactie ("Wadway II") was vooral gericht op een beter resultaat op liquide middelen. De transacties vinden beide plaats met groepsmaatschappijen van de investment bank Morgan Stanley.
- 3.2.4 Wadway I betreft een 'repurchase'-transactie die DSB Bank in maart 2004 met Morgan Stanley is aangegaan. Als gevolg van deze transactie:
- Verkrijgt DSB Bank tegen betaling van € 1,2 miljard, gefinancierd door een lening van DSB Voorschotbank, een belang in Wadway I Coöperatieve U.A. (Wadway I);
  - Behouden Morgan Stanley en een groepsvennootschap, Morgan Stanley Lundy voor een bedrag van ruim € 0,2 miljard een belang in Wadway I;
  - Gaan DSB Bank, Morgan Stanley en Morgan Stanley Lundy een drietal *call option agreements* aan ten aanzien van de genoemde belangen in Wadway I;

- Verkrijgt DSB Voorschotbank, onder garantstelling van DSB Bank, een lening van Morgan Stanley van ruim € 1,4 miljard; en
  - Wordt een tweetal 'swap-overeenkomsten' aangegaan tussen Wadway I enerzijds en DSB Voorschotbank en MS anderzijds, op basis waarvan Wadway I een vast rentepercentage ontvangt..
- 3.2.5 Als gevolg van de Wadway I-transactie leent DSB Groep per saldo een bedrag van € 226 miljoen van MS. Als zekerheid voor deze lening worden door DSB Bank staatsobligaties voor 102% van de omvang van de lening in onderpand gegeven. Tegelijk met Wadway I gaat DSB Bank ook een repurchase transactie aan met Merrill Lynch. Onder deze transactie leent DSB Bank een bedrag van € 226 miljoen uit aan Merrill Lynch. Als zekerheid voor deze vordering, zijn staatsobligaties ontvangen ter waarde van ten minste 102% van de vordering op Merrill Lynch. Deze staatsobligaties zijn vervolgens doorgeleverd aan MS ter zekerheid van hun lening aan DSB Bank.
- 3.2.6 In de jaarrekening is de vordering op Merrill Lynch verantwoord onder 'Bankiers'. De netto schuld aan MS, het totaal van de nominale waarde van de lidmaatschapsbewijzen plus opgebouwde rente, en de lening aan de DSB Voorschotbank plus opgebouwde rente, wordt onder 'Schulden aan kredietinstellingen' verantwoord.
- 3.2.7 In maart 2004 gaat DSB Bank ook een tweede repurchase transactie aan met MS (Wadway II), als gevolg waarvan:
- DSB Bank tegen betaling van € 0,6 miljard uit eigen middelen een belang verkrijgt in Wadway II Coöperatieve U.A. (Wadway II);
  - Morgan Stanley en Morgan Stanley Lundy voor een bedrag van ruim € 0,15 miljard een belang in Wadway II behouden;
  - DSB Bank, Morgan Stanley en Morgan Stanley Lundy een drietal *call option agreements* aangaan ten aanzien van de genoemde belangen in Wadway II; en
  - DSB Bank een swap-overeenkomst afsluit zodat Wadway II een vast rentepercentage ontvangt.
- 3.2.8 De belegging van DSB Bank in Wadway II van € 635 miljoen in 2005, wordt ook als vordering op kredietinstellingen ('Bankiers') in de jaarrekening van DSB Bank verantwoord.
- 3.2.9 Het beoogde voordeel van de Wadway I transactie voor DSB Bank bestaat uit het behalen van lagere financieringskosten. Voor Wadway II bestaat het voordeel uit een beter rendement op liquiditeiten. Voor beide transacties geldt dat Morgan Stanley ook lagere financieringskosten kan realiseren door (onder meer) een voor Morgan Stanley gunstig fiscaal regime in het Verenigd Koninkrijk. De fiscale effecten van de transacties voor DSB Bank worden verder toegelicht in paragraaf 5.9.11 tot en met 5.9.13.
- 3.2.10 Genoemde investeringen zijn binnen vijf werkdagen door beide partijen opzegbaar en door DSB Bank door verkoop van de belangen in Wadway aan Morgan Stanley in tranches van € 100 miljoen zonder verlies om te zetten in liquiditeiten.
- 3.2.11 In 2007 is de repurchase-transactie met Merrill Lynch beëindigd, en vervangen door rechtstreekse belangen in staatsobligaties. In verband met de afwikkeling van Wadway I in 2008, zijn de desbetreffende staatsobligaties in 2008 verkocht. De staatsobligaties staan verantwoord onder 'Overige financiële activa'. Eind 2008 bestaat deze

post nog uit Europese staatsobligaties (€ 5,2 miljoen) en Nederlandse aandelen (€ 3,2 miljoen).

#### Ontwikkeling kredietportefeuille

3.2.12 Consumptieve en hypothecaire kredietverlening maken onderdeel uit van het kernbedrijf van wat in de ogen van het management de beste consumentenbank van Nederland moest worden. Vooral in de jaren 2007 en 2008 realiseert DSB Bank een forse groei van de kredietportefeuille van meer dan 20% per jaar, waarbij de productie van 1H in de periode 2005 tot en met 2008 tussen de 55% en 60% van de totale productie bedroeg. De productie van hypotheeklen door DSB Bank betrof, in de periode tot 2008, vooral oversluitingen van kredieten van andere kredietverschaffers.

3.2.13 De ontwikkeling van de kredietverlening wordt in onderstaande tabellen geïllustreerd.

#### Verloop vorderingen op klanten

	31-12-2005	31-12-2006	31-12-2007	31-12-2008	30-9-2009
% van totaal kredieten	(NL GAAP)	(IFRS)	(IFRS)	(IFRS)	(IFRS)
1H	51,4%	55,3%	60,6%	64,9%	64,1%
2H	24,7%	23,6%	18,4%	16,1%	16,6%
CK	23,9%	21,1%	21,0%	19,0%	19,3%
<b>Totaal</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>

Bron: jaarrekening 2005, 2007 en 2008 en VSF voor 2009

#### Verloop vorderingen op klanten

	31-12-2005	31-12-2006	31-12-2007	31-12-2008	30-9-2009
€ in miljoenen	(NL GAAP)	(IFRS)	(IFRS)	(IFRS)	(IFRS)
Primo	3.568,0	3.817,0	4.309,3	5.508,9	6.786,9
IFRS conversie	-	(12,7)	-	-	-
Nieuwe productie	994,0	1.419,3	2.086,6	2.049,0	844,0
Aflossingen	(745,0)	(914,3)	(887,0)	(771,0)	(380,0)
<b>Ultimo na voorziening</b>	<b>3.817,0</b>	<b>4.309,3</b>	<b>5.508,9</b>	<b>6.786,9</b>	<b>7.250,9</b>

Bron: jaarrekening 2005, 2007 en 2008 en VSF voor 2009

#### Productie kredieten

	2005	2006	2007	2008	30/9/2009
€ in miljoenen					
1H	552,9	677,4	1.177,5	928,9	304,6
2H	296,0	274,2	210,9	245,2	59,5
CK	159,6	292,5	579,8	560,4	368,0
<b>Totale productie</b>	<b>1.008,5</b>	<b>1.244,0</b>	<b>1.968,2</b>	<b>1.734,6</b>	<b>732,2</b>

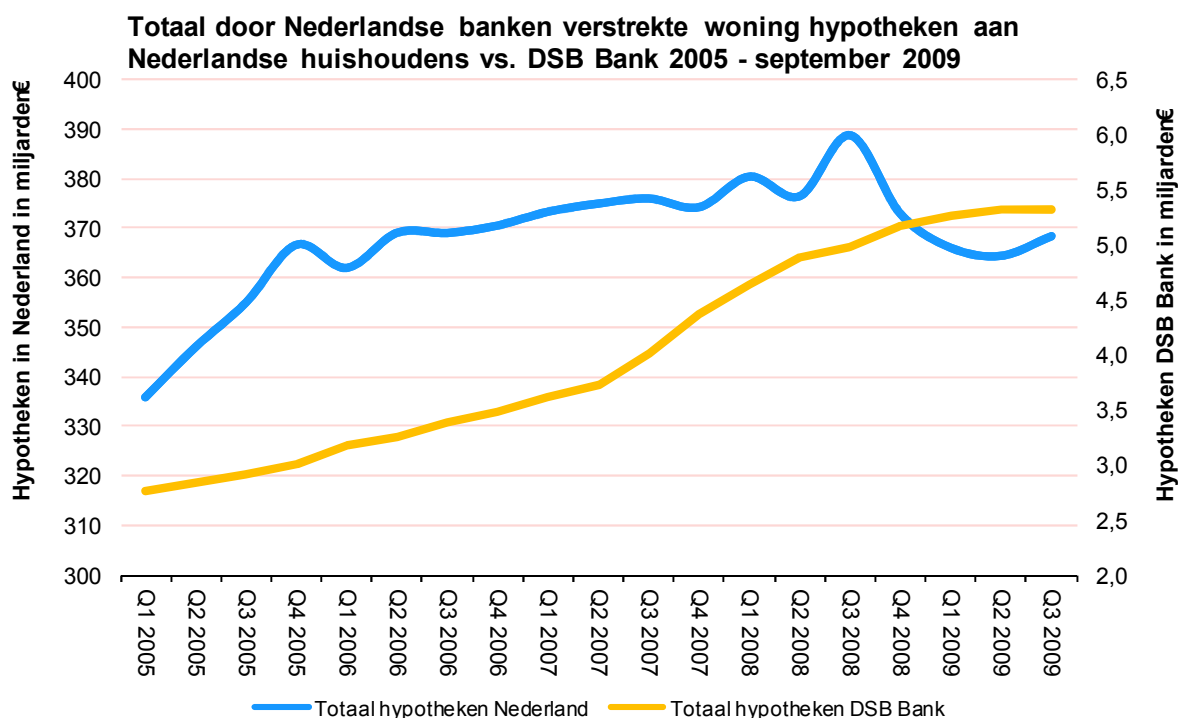
Bron: productierapportages 2005-2009

Note: De productietabel is gebaseerd op verstrekte limieten en het verloop van de portefeuille is gebaseerd op het opgenomen saldo. De totale productie is derhalve niet gelijk aan het getoonde verloop van de portefeuille.

3.2.14 De toename van de kredietportefeuille is het gevolg van een structurele netto nieuwe productie (de nieuwe productie was groter dan de aflossingen). Ook gedurende de kredietcrisis en het opdrogen van de securitisatiemarkt (een belangrijke bron van financiering voor DSB Bank) blijft de kredietportefeuille groeien. Die groei van vooral lange termijn 1H kan in 2008 voor een belangrijk gedeelte worden gefinancierd uit de bij DSB Bank aanwezige liquide middelen.

Ontwikkeling portefeuille hypotheek DSB Bank in vergelijking Nederlandse banken

3.2.15 Onderstaande grafiek toont het verloop van de omvang van Nederlandse hypotheek leningen op de geconsolideerde balans van in Nederland gevestigde banken (exclusief de balansen van zogenoemde Special Purpose Vehicles (SPV's) op basis van statistieken van DNB. Het totaal aan hypotheek leningen op de geconsolideerde balansen van Nederlandse banken neemt toe tot ongeveer € 390 miljard per eind 2008. De totale Nederlandse hypotheekproductie is tot 2008 in werkelijkheid naar verwachting nog sterker gestegen, onder meer als gevolg van de gelijktijdige off-balance plaatsing bij SPV's. Vanaf 2008 begint de totale omvang van de hypotheek leningen op de balansen van Nederlandse banken sterk af te nemen, vermoedelijk als gevolg van onrust op de financiële markten tot en met medio 2009, en de terughoudendheid van banken om nieuwe hypotheek leningen te verstrekken. Bij DSB Bank zet de stijgende trend ook na het derde kwartaal 2008 nog door.

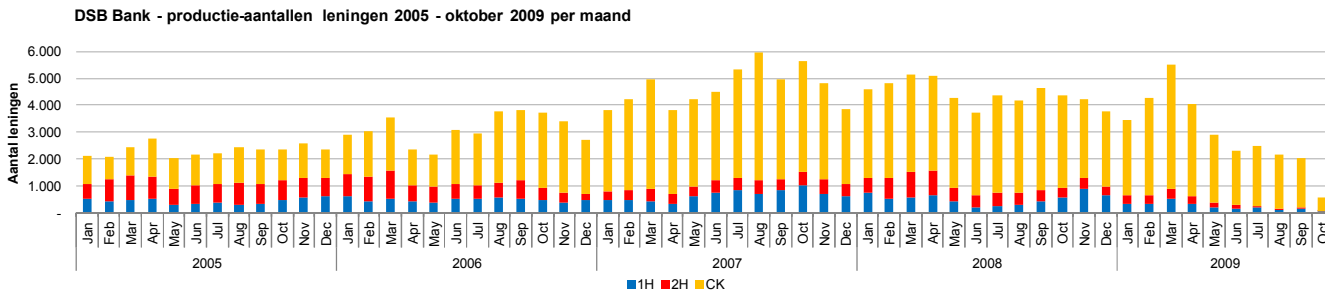


Bron: Statistische Bulletin DNB september 2009 tabel 5.2.1 en productiestatistieken DSB Bank

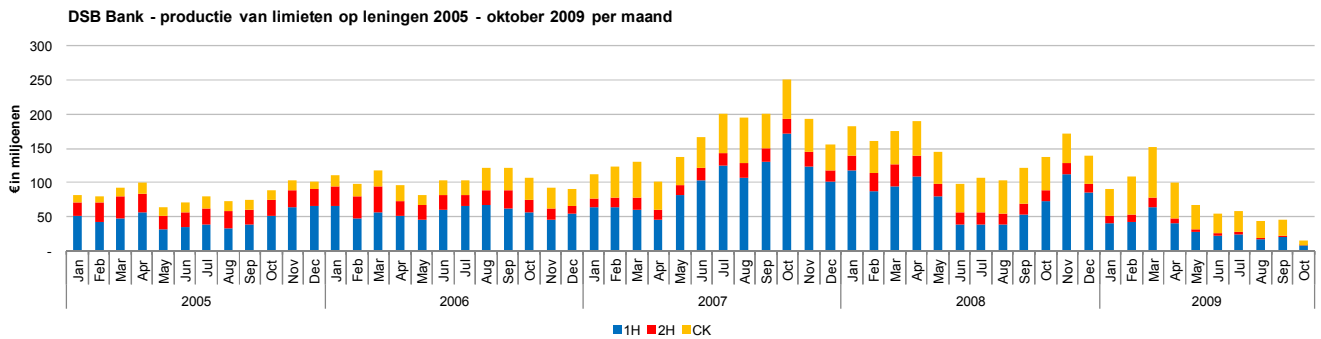
Ontwikkeling kredietproductie

3.2.16 Tot in 2007 stijgen zowel het aantal verstrekte leningen als de verstrekte hoofdsom. Deze toename wordt vooral veroorzaakt door een groeiend aantal 1H en een groeiend aantal consumentenkredieten. In 2008 lijkt de productie naar aantallen gemeten wat te stabiliseren, waarbij vooral de verstrekte limiet op 1H daalt.

3.2.17 Zoals geïllustreerd in onderstaande tabel, neemt de productie van nieuwe leningen zowel in aantal als in bedragen vanaf maart 2009 sterk af.



Bron: productierapportage 2005-2009



Bron: productierapportage 2005-2009

### Kredietvoorzieningen

3.2.18 In de bepaling van de voorziening voor oninbaarheid van kredieten is in de periode 2005 - 2009 drie maal een wijziging toegepast:

- In 2005 is een schattingswijziging doorgevoerd voor wat betreft de hoogte van de voorziening voor oninbaarheid. Deze aanpassing is gedaan om de verschillende grondslagen die bestonden ten aanzien van CK en 2H te uniformeren. Ook is het voorzieningenpercentage voor de creditcard-portefeuille aangepast.
- In 2006 is een tweede schattingswijziging doorgevoerd. Deze heeft betrekking op de voorziening voor oninbaarheid voor 1H.
- In 2008 is vervolgens het percentage, dat voorzien werd op achterstallige posten in de cards-portefeuille opnieuw bijgesteld.

3.2.19 Genoemde wijzigingen worden hieronder besproken. In paragraaf 5.3.1 en verder wordt ingegaan op meer aspecten van de kredietvoorzieningen en met name op de ontwikkeling van deze voorzieningen in 2007 en 2008.

3.2.20 De schattingswijzigingen in verband met de voorziening voor oninbaarheid voor achterstallige CK en 2H, worden doorgevoerd in het kader van de herstructurering van de DSB Groep en de aanvraag van de bankvergunning voor de 'nieuwe' DSB Bank. Tot aan 2005 worden door de 'oude' DSB bank en de DSB Voorschotbank verschillende voorzieningenpercentages gehanteerd voor achterstallige CK en 2H. De harmonisatie van deze verschillen resulteren in de volgende aanpassingen:

- De DSB Voorschotbank hanteert een voorzieningssysteem waarbij CK en 2H met een achterstand vanaf drie maanden voor 50% worden voorzien. Na de harmonisatie worden achterstallige schulden vanaf drie tot twaalf maanden achterstand voor 50% voorzien, en leningen met een achterstand vanaf twaalf maanden voor 75%. Deze aanpassing resulteerde in een verhoging van de voorziening van ongeveer € 2,5 miljoen.
- Voor de door DSB Voorschotbank gehouden Vola-portefeuille (een portefeuille die initieel door DSB is bemiddeld en vervolgens van Vola is overgenomen) wordt voor de harmonisatie een relatief lage voorziening aangehouden. De voorziening voor deze portefeuille is bij de harmonisatie van de voorzieningen van de DSB Voorschotbank en DSB Bank ook aangepast, en vervolgens bepaald volgens de methodiek van 50% voorziening voor posten met een achterstand vanaf drie maanden, en 75% voorziening op posten met een achterstand vanaf twaalf maanden. Deze aanpassing resulteerde in een extra dotatie aan de voorziening voor een bedrag van ruim € 3 miljoen.
- De 'oude' DSB Bank vormde vóór de harmonisatie een voorziening voor posten met een achterstand vanaf twaalf maanden een voorziening van 100% van de uitstaande lening (en 50% voor posten met vanaf drie maanden achterstand). In 2005 wordt voor CK en 2H een aanpassing doorgevoerd, waarna er voor deze leningen een beleid wordt gevolgd waarbij posten met een achterstand vanaf drie maanden 50%, en posten met een achterstand vanaf twaalf maanden, 75% wordt voorzien. Deze aanpassing resulteert in een vrijval van ongeveer € 2,4 miljoen.
- De voorziening voor creditcards wordt in 2005 verhoogd tot een voorziening van 90% van de uitstaande vordering voor alle posten met een achterstand vanaf drie maanden. Deze schattingswijziging resulteert in een verhoging van de voorziening voor oninbaarheid van ongeveer € 2,3 miljoen

3.2.21 In de jaarrekening 2005 is onder het verloop van de voorziening voor oninbaarheid toegelicht dat de wijzigingen voor het verslagjaar 2005 hebben geleid tot een verhoging van de kredietvoorziening van *"ruim € 5 miljoen"*.

3.2.22 Na de aanpassingen aan de voorziening voor achterstallige CK en 2H wordt in de jaarrekening 2006 het voorzieningenpercentage voor 1H met een achterstand vanaf twaalf maanden aangepast. In plaats van de tot dan toe gehanteerde voorziening van 100%, wordt voortaan voor deze categorie leningen een voorzieningpercentage van 75% toegepast. De 100% of 75% voorziening wordt overigens gevormd voor het bedrag dat de lening groter is dan 80% van de EW. Op 31 december 2006 bedraagt het saldo van de 1H waarop een achterstand van drie maandtermijnen of meer is ontstaan, € 27,2 miljoen. Op dit saldo zou volgens de oude berekeningsmethode een voorziening worden getroffen van € 4,5 miljoen. De aanpassing in het voorzieningenpercentage voor 1H met een achterstand vanaf twaalf maanden resulteert in een vrijval van € 466.000 ten opzichte van de voorziening van € 4,5 miljoen.

3.2.23 De aanpassingen aan het voorzieningen percentage voor de portefeuille cards in 2008 volgt op de verkoop van een deel van de cards-portefeuille (zie paragraaf 5.3.15). Op basis van de verkoopprijs van de portefeuille wordt de voorziening aangepast naar 80% van het uitstaande saldo.



- 3.2.24 Na doorvoering van de bovengenoemde wijzigingen aan de voorzieningenpercentages is voor de bepaling van de hoogte van de voorziening voor oninbaarheid steeds uitgegaan van dezelfde uitgangspunten:
- Contracten met achterstand tussen drie en twaalf termijnen: 50% over uitstaand saldo
  - Contracten met achterstand groter dan twaalf termijnen: 75% over uitstaand saldo.
- 3.2.25 Uitzonderingen hierop zijn:
- Voor 1H wordt de voorziening bepaald op basis van het saldo boven 80% van de EW (de voorzieningenpercentages bleven wel ongewijzigd 50% en 75%);
  - Voor creditcards wordt de voorziening tot en met 2007 bepaald op 90% van het uitstaand saldo (vanaf drie termijnen achterstand) en vanaf 2008 op 80% van het uitstaand saldo (vanaf drie termijnen achterstand).
- 3.2.26 In de praktijk worden vorderingen afgeboekt bij overlijden van klanten of bij het in werking treden van de WSNP. Daarnaast kunnen er nog andere afboekingen worden verwerkt, bijvoorbeeld op voorspraak van Inspectrum.
- 3.2.27 Het door DSB Bank toegepaste beleid leidt tot het navolgende verloop van de voorziening op oninbaarheid van kredieten:

### Voorziening voor oninbaarheid kredieten

€ in miljoenen	31-12-2005 (NL GAAP)	31-12-2006 (IFRS)	31-12-2007 (IFRS)	31-12-2008 (IFRS)	30-9-2009 (IFRS)**
<b>Beginstand</b>	<b>36,8</b>	<b>48,7</b>	<b>57,1</b>	<b>71,6</b>	<b>59,1</b>
Onttrekking	-	(1,0)	(1,6)	-	-
Dotatie voorzieningen	27,5	20,5	21,2	4,5	10,7
Overige mutaties	3,5	-	-	-	-
Afboekingen*	(10,9)	(11,9)	(6,0)	(23,1)	(11,2)
Ontvangsten na afboeken	0,0	0,7	1,0	6,1	2,0
Aansluitingsverschil IFRS conversie	(8,3)	-	-	-	-
<b>Eindstand</b>	<b>48,7</b>	<b>57,1</b>	<b>71,6</b>	<b>59,1</b>	<b>60,7</b>
Kredieten (€ in miljoenen)	3.866	4.366	5.580	6.846	7.265
% voorziening t.o.v. kredieten	1,26%	1,31%	1,28%	0,86%	0,84%
<b>Achterstanden € in miljoenen</b>	<b>31-12-2005 (NL GAAP)</b>	<b>31-12-2006 (IFRS)</b>	<b>31-12-2007 (IFRS)</b>	<b>31-12-2008 (IFRS)</b>	<b>30-9-2009 (IFRS)</b>
3 - 6 mnd	n.a.	30	52	30	29
6 mnd -1 jr	n.a.	29	41	28	25
> 1 jr	n.a.	54	72	68	77
<b>Totaal achterstand &gt;3 mnd</b>	<b>-</b>	<b>113</b>	<b>165</b>	<b>126</b>	<b>131</b>
<b>Voorziening</b>	<b>49</b>	<b>57</b>	<b>72</b>	<b>59</b>	<b>61</b>
% achterstand >3 mnd t.o.v. kredieten	n.a.	2,6%	3,0%	1,8%	1,8%
% voorziening t.o.v. achterstanden	n.a.	50%	44%	47%	47%

Bron: jaarrekening 2005-2008 en maandrapportage september 2009

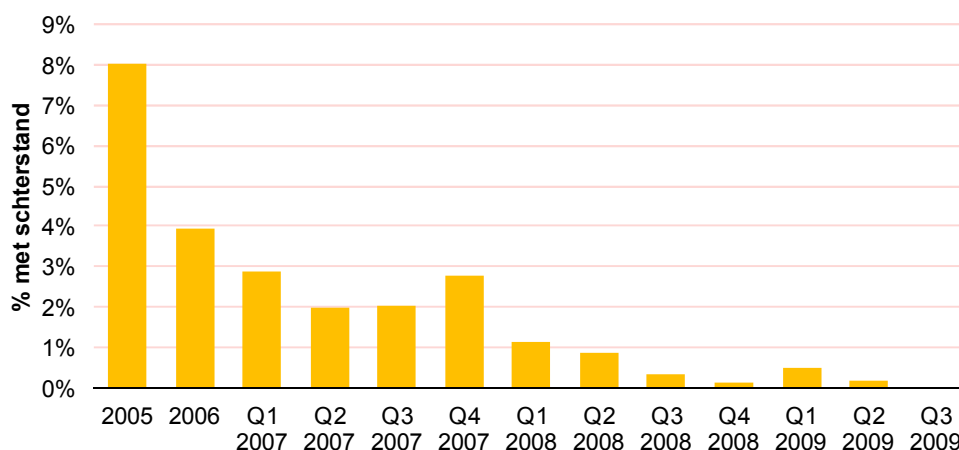
\* De hoge afboeking in 2008 werden veroorzaakt door de verkoop van de cards-portefeuille, welke voor 90% was voorzien.

\*\* Het verloopoverzicht van de voorzieningen werd alleen voor de jaarrekening opgesteld. Per faillissementsdatum is dit overzicht ook opgesteld.

3.2.28 Het percentage van de voorzieningen ten opzichte van de kredieten laat in 2008 een duidelijke, en in het kader van de financiële crisis van dat moment opvallende, daling zien. Deze daling wordt door DSB Bank vooral verklaard door de grotere aandacht voor het incassobeleid als gevolg van de oprichting van Inspectrum in 2007. Inspectrum maakt vanaf 2007 actief gebruik van looncessies, wat in 2008 en 2009 resulteert in een daling van achterstanden op posten waarvoor looncessies zijn gesloten, en daarmee ook in lagere achterstandspercentages op de gehele portefeuille.

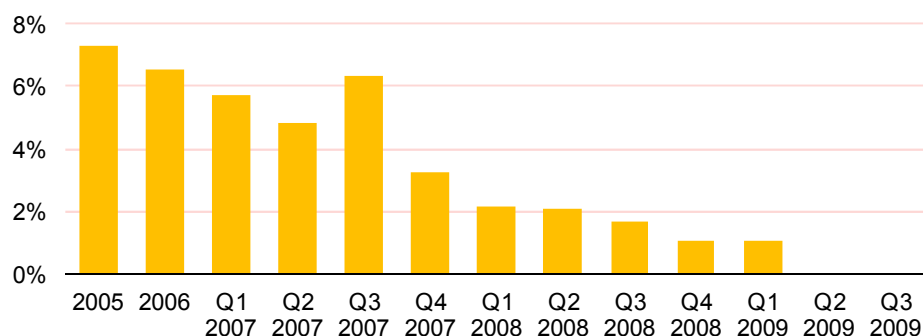
3.2.29 Daarnaast dient de sterke groei van de kredietportefeuille in aanmerking te worden genomen, waardoor de gemiddelde ouderdom van een portefeuille afneemt. Achterstanden op nieuwe productie openbaren zich meestal pas na verloop van enige tijd, zoals te zien is in onderstaande grafieken. Bij zowel de 1H als bij de 2H worden pas na één of twee kwartalen de eerste betalingsachterstanden zichtbaar. Daarna nemen de achterstanden verder toe wanneer er nieuwe posten met achterstanden bij komen, en bestaande achterstanden niet worden ingelopen. Overigens heeft de kolom 2005 in de statistiek betrekking op leningen die zijn verstrekt in 2005 en eerdere jaren.

**1H portefeuille 30 september 2009 -  
% contracten met achterstand > 30 dagen o.b.v.  
originatiedatum**



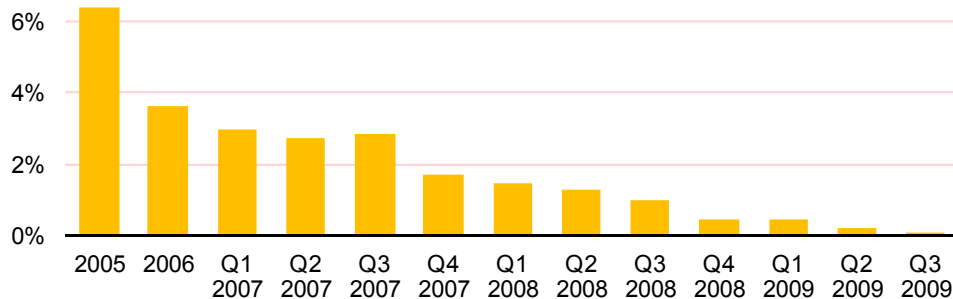
Bron: queries Risk Management op VSF kredietsysteem per 30 september 2009

**2H portefeuille 30 september 2009 -  
% contracten met achterstand > 30 dagen o.b.v.  
originatiedatum**



Bron: queries Risk Management op VSF kredietsysteem per 30 september 2009

**CK portefeuille 30/09/2009 -  
% contracten met achterstand > 30 dagen o.b.v.  
originatiedatum**



Bron: queries Risk Management op VSF kredietsysteem per 30 september 2009

Financiering (funding) van DSB Bank

- 3.2.30 De groei van de activa wordt in eerste instantie gefinancierd door securitisatie van kredieten, een lening van Société Generale, door klanten toevertrouwde middelen en overtollige liquiditeiten van DSB Leven, DSB Schade en DSB Verzekeringen. De gesecuritiseerde kredieten blijven op de balans staan, maar worden gefinancierd door schuldbewijzen (notes), uitgegeven door de securitisatie-vehikels (verantwoord onder 'schuldbewijzen'). In 2007 zijn de Chapel 2007 securitisatie (€ 710 miljoen) en het grootste deel van de Dome 2006 securitisatie (€ 555 miljoen) geëffectueerd, waarmee in totaal € 1,3 miljard is aangetrokken. In 2008 en 2009 hebben geen nieuwe externe securitisaties plaatsgevonden.
- 3.2.31 Op 13 juni 2006 is DSB Bank een overeenkomst aangegaan met Société Generale voor een leningfaciliteit van € 50 miljoen. De faciliteit heeft een looptijd van 10 jaar en kan worden aangewend voor zowel het aangaan van hypothecaire leningen als voor algemene doeleinden. Als onderpand op de onder deze faciliteit getrokken bedragen worden vorderingen met een hypothecaire zekerheid in onderpand gegeven voor een bedrag gelijk aan minimaal 107% van het uitstaande bedrag.
- 3.2.32 In 2007 is er een forse toename te zien in door klanten toevertrouwde middelen (€ 1,6 miljard). In 2008 is per saldo voor € 635 miljoen aan nieuwe door klanten toevertrouwde middelen aangetrokken. Naast deposito's van klanten met een zowel korte als lange (tot 10 jaar) looptijd, is in 2008 geen nieuwe lange termijn funding meer aangetrokken.
- 3.2.33 Op respectievelijk 11 en 30 december 2008 heeft DSB Bank voor het eerst ECB financiering aangetrokken van respectievelijk € 100 miljoen en € 150 miljoen. De AAA-schuldbewijzen (€ 457 miljoen) van het securitisatievehikel 'Convent 2007' (de schuldbewijzen of notes van deze zogenoemde interne securitisaties, zijn op eigen boek gehouden) zijn als onderpand gebruikt voor deze faciliteit.
- 3.2.34 In de loop van 2009 kan de terugloop van de financiering uit securitisaties worden opgevangen door het aantrekken van gelden van klanten, uitbreiding van door DSB Leven en DSB Schade toevertrouwde middelen en trekkingen op de ECB faciliteiten.

- 3.2.35 Door de jaren heen stallen DSB Leven en DSB Schade overtollige liquiditeiten bij DSB Bank in de vorm van deposito's. Per eind 2008 heeft DSB Leven € 37,5 miljoen (op 31 december 2007 was dat € 15 miljoen) aan liquiditeiten op depositorekeningen bij DSB Bank geplaatst. DSB Schade heeft op 31 december 2008 € 10 miljoen (op 31 december 2007, € 5 miljoen) op deposito's bij DSB Bank geplaatst. Op 10 februari 2009 worden door DSB Leven en DSB Schade extra deposito's geplaatst van respectievelijk € 27,9 miljoen en € 6,4 miljoen. Deze additionele liquiditeiten zijn beschikbaar gekomen door de verkoop van Italiaanse staatsobligaties.
- 3.2.36 Op 13 maart 2009 stuurt DNB een brief aan DSB Leven en DSB Schade dat met de bij DSB Bank geplaatste deposito's van in totaal € 81,1 miljoen, wat op dat moment gelijk is aan 55% van de totale beleggingen van DSB Leven en DSB Schade, de regels omtrent spreiding van beleggingsrisico's van verzekeraars worden overtreden. De deposito's worden vervolgens op 13 maart 2009 omgezet in leningen aan DSB Bank van respectievelijk € 65,4 miljoen (DSB Leven) en € 16,1 miljoen (DSB Schade). Tot zekerheid voor de leningen zijn door DSB Bank hypothecaire kredieten in onderpand gegeven, met een nominale waarde van € 122 miljoen. Op 14 september 2009 wordt door DSB Leven een extra leningdeel verstrekt aan DSB Bank van € 10 miljoen.
- 3.2.37 Ook DSB Verzekeringen brengt overtollige liquiditeiten onder bij DSB Bank. Deels gebeurt dit in de vorm van een rekening-courantpositie, die ten tijde van het faillissement ongeveer € 11 miljoen bedraagt, en deels via geld dat op twee bankrekeningen van DSB Verzekeringen bij DSB Bank is geplaatst. Op datum faillissement bedraagt het saldo op deze bankrekening € 15,2 miljoen (eind 2008 € 21,2 miljoen en eind 2007 € 23,4 miljoen).
- 3.2.38 Vanaf december 2008 zijn notes, die op eigen boek worden gehouden, in onderpand gegeven voor een kredietfaciliteit bij de ECB. In december 2008 wordt zoals eerder vermeld, respectievelijk €100 miljoen en € 150 miljoen op deze kredietfaciliteit getrokken. Gedurende 2009 varieert het bedrag dat DSB Bank op de kredietfaciliteit trekt tussen € 160 miljoen en € 370 miljoen. In september 2009 stijgt het bedrag getrokken onder de ECB faciliteit naar € 510 miljoen, en na 30 september 2009 zelfs tot € 1 miljard (€ 700 miljoen weekfaciliteit, € 300 miljoen jaarfaciliteit). Daarnaast is op 8 oktober 2009 € 100 miljoen getrokken op een kredietfaciliteit bij DNB) uit hoofde van de ELA-regeling. Een nadere toelichting op de financiering van DSB Bank is opgenomen in paragraaf 5.5.1 en verder. Aangezien de ECB financiering in eerste instantie mede deels kortlopende faciliteiten betrof, resulteerden de ontwikkelingen in een per saldo toenemende liquiditeitsmismatch.
- 3.2.39 Op 12 oktober 2009 wordt, gelet op de rechterlijke beslissing tot toepassing van de noodregeling op DSB Bank, de deelname aan het Europese interbancaire betalingssysteem 'TARGET2' beëindigd. Tevens wordt op basis van de algemene voorwaarden van TARGET2 inzake pandrecht en verrekeningsrecht van DNB, het saldo dat DSB Bank op dat moment nog op haar rekening bij DNB heeft staan (€ 19,2 miljoen) door DNB gedebiteerd, en in mindering gebracht op het uitstaande saldo van de ELA.

### Algemene voorzieningen

- 3.2.40 Naast de voorziening voor kredietrisico's, die in mindering wordt gebracht op de boekwaarden van de kredieten, wordt op de balans onder de post 'voorzieningen' een aantal overige, algemene voorzieningen getroffen. Dit betreft onder andere een voorziening voor administratiekosten, die wordt gevormd om de afhandelingskosten te kunnen dekken die samenhangen met de door het volmachtbedrijf DSB Verzekeringen (een dochter van DSB Bank) geadministreerde verzekeringen en een voorziening voor jubileumuitkeringen. De grootste post betrof echter de voorziening voor provisie-restituties.
- 3.2.41 De voorziening 'provisie-restituties' wordt gevormd voor al ontvangen, maar nog niet verdiende provisies over afgesloten beleggingsverzekeringen, overlijdensrisico-, arbeidsongeschiktheid en werkloosheidsverzekeringen. Tot en met 2005 wordt deze voorziening bepaald op basis van verwachtingen omtrent afkopen.
- 3.2.42 In 2006 wordt een schattingswijziging doorgevoerd. Voor het maken van de inschatting van een voorziening wordt vanaf dat moment gebruik gemaakt van geagendeerde restituties (op basis van opgaven van klanten die hun polis willen gaan beëindigen) aangevuld met een schatting. Alle door DSB Bank bemiddelde producten zijn, in ieder geval vanaf 2006, wanneer dat voor alle verzekeringsproducten wettelijk wordt geregeld, eens in de vijf jaar opzegbaar. Binnen DSB Bank is het gebruikelijk om het bij afkoop aan de klant uit te keren bedrag te baseren op de 78-ste methode.<sup>100</sup> Deze methode wordt door veel verzekeraars toegepast. In een intern memo omtrent de voorziening voor premierestituties uit 2008 wordt aangegeven dat uit deze 78-ste methode volgt dat, bij een contract met een looptijd van 20 jaar, na vijf jaar circa 50,7% van de oorspronkelijke premie aan de klant wordt uitbetaald. Het percentage dat de basis is voor de voorziening is daarom gebaseerd op de verwachte vraag tot beëindiging, vermenigvuldigd met het uitkeringspercentage na vijf jaar van 50,7%. Per eind 2007 wordt op deze basis gemiddeld 4,24% van de ontvangen provisie op nog lopende polissen voorzien. De verwachte toekomstige terugbetalingsverplichtingen worden daarna contant gemaakt.
- 3.2.43 In 2008 is er slechts een bescheiden dotatie aan de voorziening gerapporteerd. In 2008 zijn de voorzieningenpercentages die per product worden gehanteerd, geëvalueerd en aangepast, daarnaast zijn de interne procedures met betrekking tot opzeggingen gewijzigd. Een aankondiging van een klant die zijn polis wil opzeggen wordt niet langer direct geagendeerd voor de eerst volgende vervaldatum van de vijfjaarsperiode. In plaats daarvan wordt een brief aan de klant gestuurd, met het verzoek zich twee maanden voor de vervaldatum opnieuw te melden. Dit was de werkwijze van

---

<sup>100</sup> Als de verzekering voortijdig wordt beëindigd vindt restitutie plaats van de koopsom. De grondslag voor de vaststelling van de restitutie is gebaseerd op de nog resterende duur van de verzekering op het moment van beëindiging. De resterende duur wordt berekend volgens de '78 methode'. Hoe hoger de resterende duur hoe hoger de restitutie waarde. De '78 methode' werkt als volgt. Bij het aangaan van de verzekering wordt de verzekeringsduur opgedeeld in N gelijke maandtermijnen. De eerste maand wordt gezien als de N<sup>de</sup> termijn, de 2<sup>de</sup> maand als de (N-1)<sup>de</sup> termijn enzovoort. Bij een lening met een duur van 12 maanden is het aantal termijnen dan op te delen in:  $12+11+10+9+8+7+6+5+4+3+2+1=78$  termijnen (vandaar de naam '78 methode'). Wordt de verzekering na 3 maanden afgekocht dan resteren er nog:  $9+8+7+6+5+4+3+2+1=45$  termijnen. In dat geval bestaat recht op een restitutie van  $45/78$  van de koopsom. Bij afkoop op de helft van de looptijd bedraagt de restitutie  $21/78$ .

GEMA die door DSB Bank is overgenomen. Het versturen van deze brieven wordt echter in deze periode nog niet altijd goed vastgelegd. Een en ander resulteert in aanpassingen van de verwachtingen, wat per saldo een drukkend effect had op de netto dotatie aan de voorziening. Ultimo 2008 bedroeg de voorziening voor provisie-restitutie € 18,9 miljoen (in 2007 was dat € 18,8 miljoen).

#### Vermogen en solvabiliteit

3.2.44 De EV-mutaties in de periode 2005 tot 30 september 2009 zijn als volgt:

#### **Mutaties eigen vermogen DSB Bank**

€ in miljoenen	31-12-2005 (NL GAAP)	31-12-2006 (IFRS)	31-12-2007 (IFRS)	31-12-2008 (IFRS)	30-9-2009 (IFRS)
<b>Stand 1 januari</b>	<b>136,0</b>	<b>166,0</b>	<b>137,6</b>	<b>197,5</b>	<b>242,9</b>
Aanpassing openingsbalans	-	(6,2)	-	-	-
<b>Stand 1 januari na aanpassing openingsbalans</b>	<b>136,0</b>	<b>159,8</b>	<b>137,6</b>	<b>197,5</b>	<b>242,9</b>
Inkoop eigen aandelen	(0,4)	(20,2)	-	-	-
Resultaat boekjaar	45,3	33,2	55,1	45,5	16,2
Dividend	(15,0)	(13,3)	-	-	(11,3)
Kapitaalsorting en overige	-	(0,0)	4,9	(0,1)	-
Invoering IFRS	-	(21,9)	-	-	-
Wijziging waarderingsgrondslag goodwill	-	-	-	-	-
Aankoop deelneming	-	-	-	-	(0,0)
<b>Stand 31 december</b>	<b>166,0</b>	<b>137,6</b>	<b>197,5</b>	<b>242,9</b>	<b>247,8</b>

Bron: jaarrekening 2005, 2007 en 2008 en maandrapportage september 2009

3.2.45 DSB Bank biedt personeelsleden tot 2006 de mogelijkheid om deel te nemen in het werknemersaandelenplan. Wanneer werknemers (na een gestelde blokkeringstermijn) uit dienst gaan, worden de aandelen gedecertificeerd, wat tot een inkoop van eigen aandelen leidt. In 2006 wordt het werknemersaandelenplan beëindigd, waarbij alle uitstaande aandelen worden teruggekocht door DSB Bank. Deze inkoop van eigen aandelen wordt ten laste van het EV gebracht. In totaal worden daarbij in 2006, 970.132 aandelen gekocht tegen een inkoopprijs van € 28,46. In de verslaggeving onder IFRS is de reële waarde van de aandelen bij de invoering van IFRS (1 januari 2006) gebruikt bij het vaststellen van de kosten van de inkoop van aandelen ( $970.132 \times € 20,81 = € 20,2$  miljoen). Het verschil van € 7,3 miljoen is als verlies verwerkt in het EV onder 'Invoering van IFRS'.

3.2.46 De solvabiliteit van banken wordt gemeten op basis van de BIS-ratio, de verhouding tussen het vermogen (inclusief Tier 2 vermogen dat onder meer bepaalde achtergestelde schulden kan bevatten) en de risico gewogen activa. De BIS-ratio gerapporteerd door DSB Bank is in de periode 2005 – 2009 gedaald van 13,5% op 31 december 2005 naar 10,5% in augustus 2009. De groei van het kapitaal is in deze periode derhalve achtergebleven bij de groei van de risico gewogen activa. Daarbij heeft de implementatie van Basel II in 2008 een gering effect gehad op de solvabiliteit. De impact van de daling van de risicogewogen activa op de solvabiliteit (afname kapitaalsbeslag) wordt teniet gedaan door onder andere de impact van het kapitaalsbeslag uit hoofde van operationeel risico (toename kapitaalsbeslag). Voor een nadere toelichting op de ontwikkeling van de solvabiliteit van DSB Bank wordt verwezen naar paragraaf 5.7.1 en verder.

- 3.2.47 Een andere manier om naar solvabiliteit te kijken is een analyse van de verhouding tussen het balanstotaal en het EV ('leverage ratio'). De ontwikkeling van de leverage ratio voor DSB Bank is hieronder opgenomen:

### Ontwikkeling leverage ratio

€'000	31-12-2005 (NL GAAP)	31-12-2006 (IFRS)	31-12-2007 (IFRS)	31-12-2008 (IFRS)	30-9-2009 (IFRS)
Eigen vermogen	166,0	137,5	197,4	242,9	247,7
Balanstotaal	5.098,5	5.716,2	7.752,3	7.838,3	8.188,9
<b>Leverage ratio</b>	<b>3,26%</b>	<b>2,41%</b>	<b>2,55%</b>	<b>3,10%</b>	<b>3,02%</b>

Bron: jaarrekening 2005, 2007, 2008 en maandrapportage september 2009

- 3.2.48 De leverage ratio is per eind 2008 en 30 september 2009 redelijk in lijn met de ratio per 31 december 2005. Tussentijds neemt de ratio echter af, wat inhoudt dat het balanstotaal ten opzichte van het EV groeit.

Het al dan niet monitoren van de solvabiliteit van een bank op basis van een leverage ratio is pas na de bankencrisis van 2008 actueel geworden. De leverage ratio is in de later toezichtstandaarden op solvabiliteit en liquiditeit (Basel III) opgenomen. Ter vergelijking: in het Basel III-akkoord is een minimum-eis op de leverage ratio voor banken opgenomen van 3%. Eind 2006 en 2007 zit DSB Bank onder dat vereiste: in 2005, 2008 en op 30 september 2009 erop of er net boven.

- 3.2.49 Ontwikkeling resultaat

### W&V-rekening DSB Bank 2005- sep 2009

€ in miljoenen	31-12-2005 (NL GAAP)	31-12-2006 (IFRS)	31-12-2007 (IFRS)	31-12-2008 (IFRS)	30-9-2009 (IFRS)
Rentebaten	218,4	284,1	384,8	478,1	321,9
Rentelasten	(131,7)	(236,1)	(314,0)	(359,4)	(236,4)
<b>Renteresultaat</b>	<b>86,8</b>	<b>48,0</b>	<b>70,8</b>	<b>118,8</b>	<b>85,5</b>
Provisieresultaat	128,9	118,5	117,8	81,4	29,4
Overige bedrijfsopbrengsten	0,5	0,4	25,8	40,6	39,1
Waardeveranderingen financiële instrumenten	-	12,0	12,9	(13,5)	(13,6)
<b>Bedrijfsopbrengsten</b>	<b>216,2</b>	<b>178,9</b>	<b>227,4</b>	<b>227,2</b>	<b>140,4</b>
Personeelskosten	(44,6)	(51,4)	(68,9)	(69,3)	(49,0)
Andere beheerskosten	(72,8)	(80,2)	(91,1)	(92,1)	(51,7)
Afschrijvingen en afwaarderingen op vaste activa	(5,7)	(6,6)	(9,7)	(8,2)	(5,4)
Waardeveranderingen van vorderingen	(27,5)	(20,5)	(21,2)	(4,5)	(12,7)
<b>Bedrijfslasten</b>	<b>(150,6)</b>	<b>(158,7)</b>	<b>(190,9)</b>	<b>(174,1)</b>	<b>(118,8)</b>
<b>Resultaat voor belastingen</b>	<b>65,6</b>	<b>20,3</b>	<b>36,5</b>	<b>53,1</b>	<b>21,6</b>
Belastingen	(20,3)	13,0	18,6	(7,6)	(5,5)
<b>Netto winst</b>	<b>45,3</b>	<b>33,2</b>	<b>55,1</b>	<b>45,5</b>	<b>16,2</b>
<b>Renteresultaat/ rentebaten</b>	<b>40%</b>	<b>17%</b>	<b>18%</b>	<b>25%</b>	<b>27%</b>
<b>Renteresultaat/ bedrijfsopbrengsten</b>	<b>40%</b>	<b>27%</b>	<b>31%</b>	<b>52%</b>	<b>61%</b>
<b>Bedrijfslasten (excl risicokosten)/ bedrijfsopbrengsten</b>	<b>57%</b>	<b>77%</b>	<b>75%</b>	<b>75%</b>	<b>76%</b>
<b>Risicokosten / renteresultaat</b>	<b>32%</b>	<b>43%</b>	<b>30%</b>	<b>4%</b>	<b>15%</b>
<b>Totale lasten / totale opbrengsten</b>	<b>70%</b>	<b>89%</b>	<b>84%</b>	<b>77%</b>	<b>85%</b>

Bron: jaarrekening 2005, 2007 en 2008 en maandrapportage september 2009

### Opbrengsten algemeen

- 3.2.50 In 2005 tot en met 2007 bestaat de opbrengst voor ongeveer 50% tot 66% uit provisijs. Provisies worden verdiend met bemiddeling van financiële producten: enerzijds gaat het om provisie voor de bemiddeling bij de verkoop van financieringen en verze-

keringen, en anderzijds om afsluitprovisie op door DSB Bank verstrekte hypotheke (hoewel deze vanaf 2006 niet langer als provisieopbrengst wordt verantwoord) en tekencommissie op de via het volmachtbedrijf van DSB Bank gesloten verzekeringen. Vanaf 2008 wordt de rentemarge belangrijker als bron van inkomsten (ongeveer 52% in 2008 en 61% in 2009 (t/m september)).

#### Provisie-opbrengsten

3.2.51 Hieronder is een specificatie van de provisieopbrengsten opgenomen:

#### **Provisie opbrengsten**

€ in miljoenen	31-12-2005 (NL GAAP)	31-12-2006 (IFRS)	31-12-2007 (IFRS)	31-12-2008 (IFRS)	30-9-2009 (IFRS)
Verzekeringen	88,1	72,2	68,2	49,8	18,3
Tekencommissie	8,4	20,2	27,5	21,7	5,5
Fietsverzekeringen	6,9	7,7	7,8	-	-
<b>Verzekeringen</b>	<b>103,4</b>	<b>100,1</b>	<b>103,5</b>	<b>71,5</b>	<b>23,8</b>
Financieringen	14,5	14,7	10,4	9,9	5,6
Afsluitprovisie hypotheke	11,0	3,7	3,8	-	-
<b>Totaal provisie opbrengsten</b>	<b>128,9</b>	<b>118,5</b>	<b>117,8</b>	<b>81,4</b>	<b>29,4</b>

Bron: jaarrekening 2005, 2007 en 2008 en maandrapportage september 2009

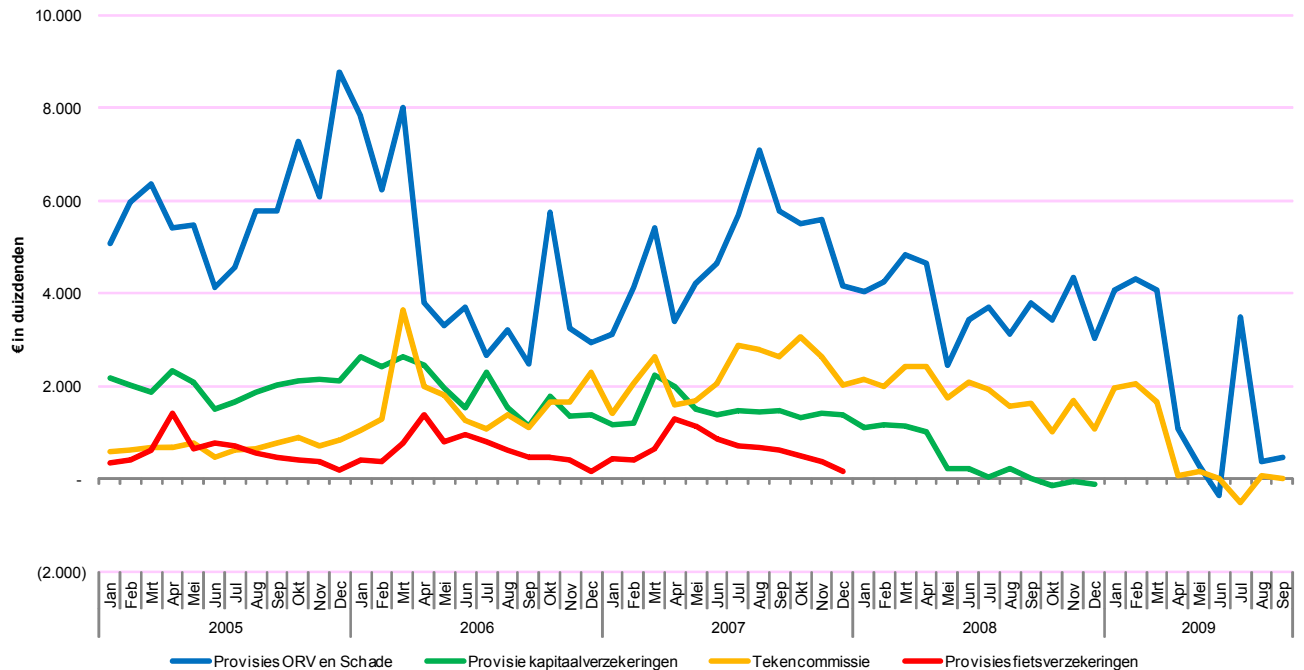
3.2.52 De provisies op hypotheke en financieringen laten vanaf eind 2006 een dalende trend zien. Deze trend wordt onder meer veroorzaakt door het afstoten van activiteiten en gewijzigde boekhoudregels. Zo zijn de betreffende provisies in 2005 en 2006 structureel hoger dan daarna, omdat de provisies op hypotheke (gemiddeld ca. € 1 miljoen per maand) hier nog in zijn opgenomen. Vanaf 2007 was dat door de invoering van IFRS niet meer het geval. De afsluitprovisie op hypotheke in 2006 en 2007 heeft betrekking op hypotheke die door de intermediairbedrijven van DSB Bank bij externe partijen zijn gesloten. In 2008 zijn deze intermediairbedrijven verkocht aan DSB Beheer en zijn de afsluitprovisies dus niet meer in DSB Bank verantwoord.

3.2.53 Verzekeringen worden afgesloten bij DSB Leven en DSB Schade, maar ook bij externe partijen. Provisies op verzekeringen vormen de belangrijkste bron van inkomsten voor DSB Bank. De meeste bemiddelde verzekeringen betreffen overlijdensrisico ("ORV") en arbeidsongeschiktheidsverzekeringen al dan niet in combinatie met werkloosheids- en/of ongevallendeckking ("Schade"). Deze verzekeringen worden bemiddeld door DSB Bank en gesloten via het volmachtbedrijf DSB Verzekeringen, een dochter van DSB Bank. DSB Bank verdient een bemiddelingsprovisie en DSB Verzekeringen als volmachtbedrijf een tekencommissie ter dekking van kosten voor administratie en servicing van de verzekeringsportefeuille.

3.2.54 DSB Bank bemiddelt ook fietsverzekeringen en beleggingsverzekeringen, waarvoor DSB Bank een bemiddelingsprovisie ontvangt. Voor deze verzekeringen heeft DSB Verzekeringen geen volmacht.



### DSB Bank - uitsplitsing provisies verzekeringen 2005 - september 2009 per maand



Bron: maandrapportages 2005-2009

note 1 de provisiebaten in bovenstaande tabel betreffen bruto provisies, i.e. provisieinkomsten voor de dotatie aan de voorziening provisie restituties<sup>1)</sup> De provisiebaten in bovenstaande tabel betreffen bruto provisies, i.e. provisieinkomsten voor de dotatie aan de voorziening provisie restituties

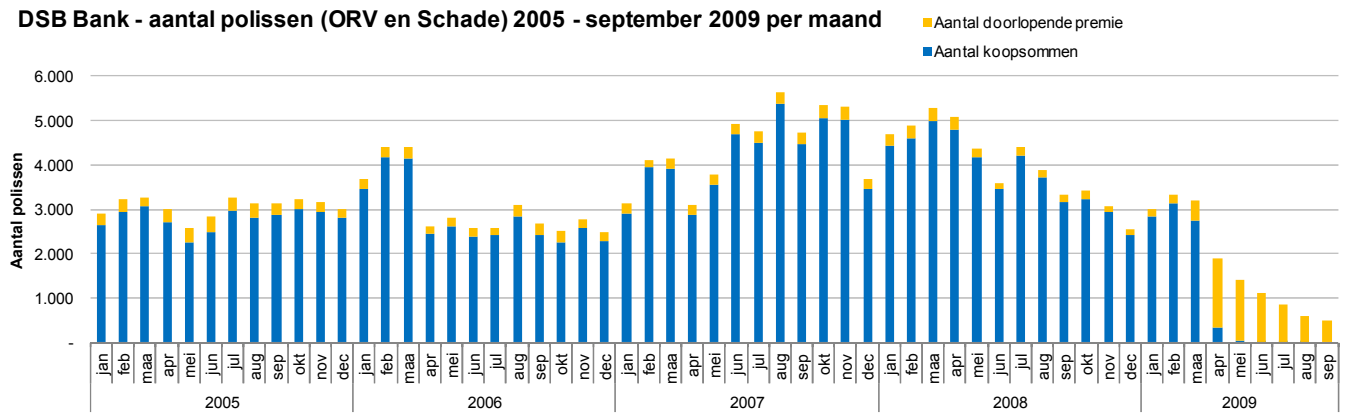
Note 2 exclusief GEMA productie

- 3.2.55 De provisies op verzekeringen vertonen een dalende lijn gedurende de periode 2005-2009. Deels wordt dit veroorzaakt door het staken van de verkoop van bepaalde producten.
- 3.2.56 Fietsverzekeringen worden verkocht via de deelneming ENRA. ENRA is in 2007 verkocht aan Bovemij. Als gevolg van deze verkoop worden deze provisiebaten vanaf 2008 niet meer gerealiseerd.
- 3.2.57 Vanaf april 2008 vallen bovendien de provisies op kapitaalverzekeringen helemaal weg. In de periode 2005 tot en met 2008 ontwikkelt zich een maatschappelijke discussie rondom deze producten. De verzekeraar waarvoor deze polissen worden gesloten, staakt in april 2008 de verkoop hiervan.
- 3.2.58 Zoals geïllustreerd in de grafiek bij paragraaf 3.2.54, laten de provisiebaten op de verkoop van overlijdensrisicodekkingen en betalingsbeschermers een wat grilliger verloop in de tijd zien. De opbrengsten vanuit afsluitprovisies op verzekeringen, hebben voor 2009 voornamelijk betrekking op koopsommen. In april 2009 staakt DSB Bank met de bemiddeling van koopsompolissen en gaat het over op de bemiddeling van verzekeringen met doorlopende premie en provisie.
- 3.2.59 De eenmalige toename van provisie-inkomsten in juli 2009, wordt veroorzaakt door een wijziging in de administratieve verwerking van provisiebaten met terugwerkende

kracht. Als gevolg van de wijziging worden provisiebaten niet langer bij ontvangst verantwoord, maar worden alle toekomstige provisiebaten waarvoor de verkoopprestatie is geleverd, in één keer in het resultaat genomen en geactiveerd onder een afslag voor prudentie. In juli 2009 wordt het effect van deze wijziging bepaald door alle periodiek premiebetalende polissen die verkocht zijn vanaf april 2009 in een keer in de premiebaten van juli 2009 te verwerken.

3.2.60 In aantallen laat de bemiddeling van polissen in 2009 een wat geleidelijker verloop zien, zoals geïllustreerd in onderstaande tabel. In lijn met de dalende leningenproductie, neemt het aantal verkochte verzekeringspolissen in de tweede helft van 2008 en in 2009 sterk af.

**DSB Bank - aantal polissen (ORV en Schade) 2005 - september 2009 per maand**



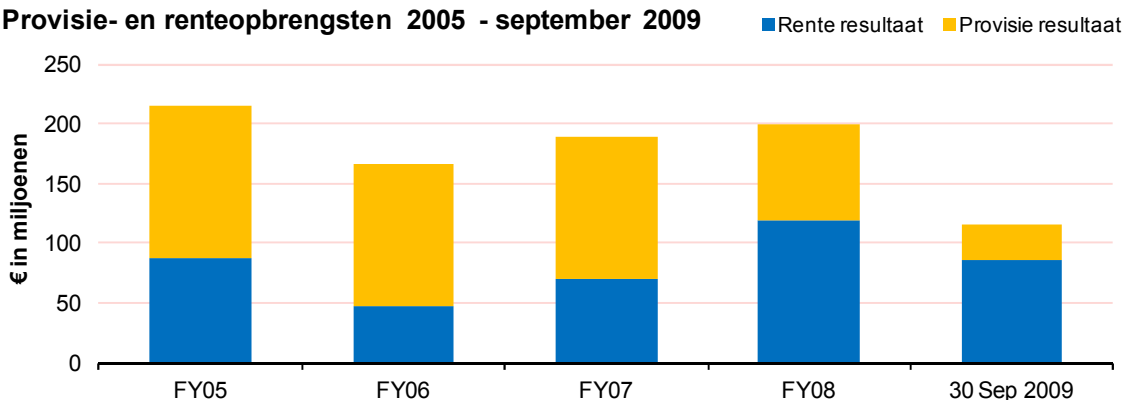
Bron: koopsommenbestand d.d. 30 september 2009

- 1) De provisiebaten in bovenstaande tabel betreffen bruto provisies, i.e. provisie-inkomsten voor de dotatie aan de voorziening provisierestituties.
- 2) Inclusief Gema productie.

### Rentemarge

3.2.61 Terwijl in 2005 en 2006 het relatieve aandeel van de provisieopbrengsten in de opbrengsten nog groeit, vormt het renteresultaat in de periode vanaf 2007 een steeds groter onderdeel van de opbrengsten.

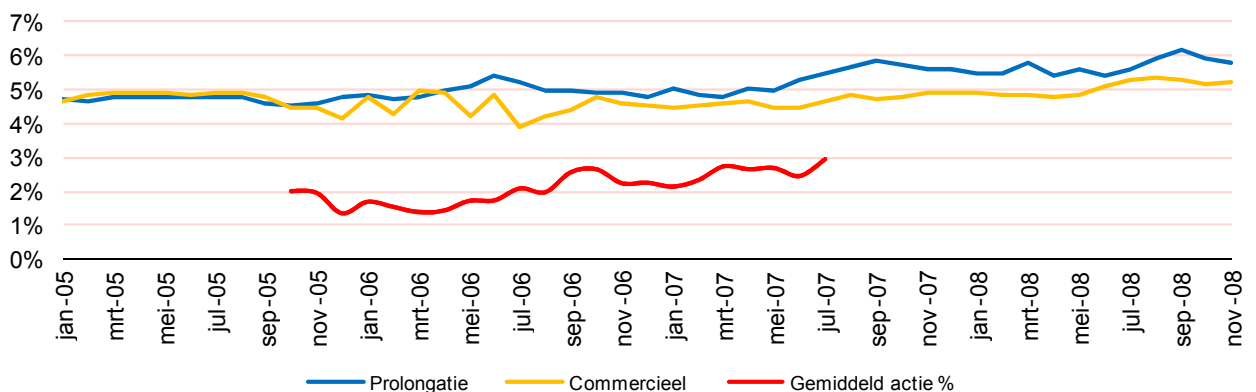
**Provisie- en renteopbrengsten 2005 - september 2009**



Bron: jaarrekening 2005, 2007 en 2008 en maandrapportage september 2009

- 3.2.62 De bijdrage van het renteresultaat in de opbrengsten stijgt door de groei van de kredietportefeuille, maar ook door een verbetering van de rentemarge.
- 3.2.63 Van het vierde kwartaal 2005 tot en met het tweede kwartaal van 2007 worden zogeheten actierentes op hypotheekleningen (zowel 1H als 2H) met een langere rentevastperiode verstrekt (5 en 10 jaars rentevast-periodes). De klant krijgt dan het eerste jaar een lage actierente, en voor de periode daarna het reguliere commerciële tarief berekend. Zowel de actierente als het reguliere tarief worden bij het afsluiten in het contract vermeld. Deze actierentes worden door DSB Bank op relatief grote schaal toegepast bij het afsluiten van 1H en 2H in de genoemde periode.
- 3.2.64 De actierentes liggen beduidend onder de commerciële- en prolongatietarieven, zoals geïllustreerd in onderstaande grafiek voor 1H. In deze grafiek is het verloop van de 10 jaars vaste prolongatietarieven en commerciële rente ten opzichten van de verstrekte actierentes voor 1H op deze rentevastperiode geïllustreerd. Commerciële tarieven zijn daarbij de gemiddelde 10 jaars rentetarieven die zijn overeengekomen op nieuw afgesloten leningen in een bepaalde maand. De prolongatietarieven, zijn daarbij de gemiddelde 10 jaars rentevast tarieven die zijn toegepast op leningen die prolongeerden in betreffende maand (dat wil zeggen, een renteherziening kregen na afloop van een vaste rente-periode).

**1H rentetarief - 10 jaar rentevast (prolongatie vs commercieel) en actietarief 2005 - augustus 2008**



Bron: Risk management bestanden 'productie 2004 - 2009' en 'renteresets 2004-2009'

- 3.2.65 Over het algemeen resulteren de actietarieven niet in negatieve marges over de gehele looptijd van de leningen. Waar dit wel het geval is, worden voorzieningen gevormd. Op de portefeuille als geheel wordt wel in alle jaren een positieve rentemarge gemaakt, zoals geïllustreerd in onderstaande tabel. Verder is uit de hierna volgende tabel af te leiden dat de renteopbrengsten vanaf 2007 stijgen. Niet alleen worden halverwege het jaar 2007 de actierentes afgeschaft, ook stijgen de tarieven in alle categorieën leningen. Deze stijging van de renteopbrengsten, is groter dan de gemiddelde stijging van de rentelast in dezelfde periode.

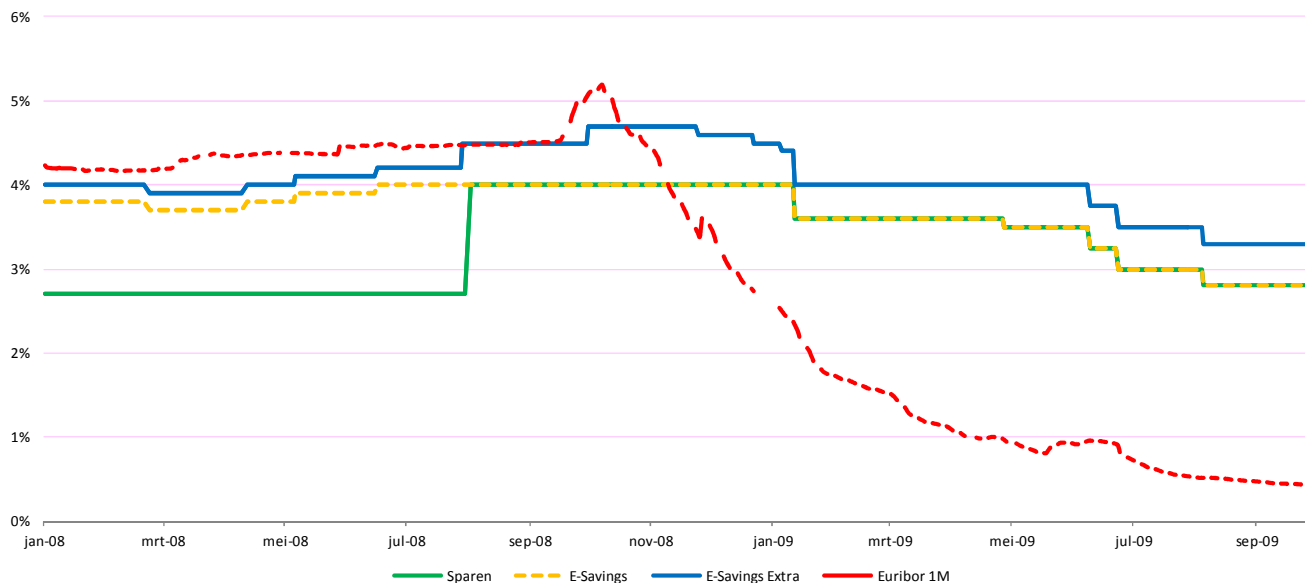
## Rentemarge op kredietverlening

€ in duizenden	31-12-2006 (IFRS)	31-12-2007 (IFRS)	31-12-2008 (IFRS)	30-9-2009 (IFRS)
Rente op 1H	83.903	131.125	198.149	167.300
Rente op 2H	41.942	54.579	68.541	55.000
Rente op CK	82.572	98.205	119.572	92.500
<b>Totaal rente-inkomsten kredieten</b>	<b>208.417</b>	<b>283.909</b>	<b>386.262</b>	<b>314.800</b>
Rente op kasmiddelen en bankiers	4.577	17.758	58.440	5.600
Overige rente-inkomsten	-	2.997	5.608	700
<b>Totaal rente-inkomsten (excl. Wadway)</b>	<b>212.994</b>	<b>304.664</b>	<b>450.310</b>	<b>321.100</b>
<b>Totaal betaalde rente (excl. Wadway)</b>	<b>(148.934)</b>	<b>(220.322)</b>	<b>(327.176)</b>	<b>(236.449)</b>
<b>Interestresultaat op kredietverlening (excl. Wadway)</b>	<b>64.060</b>	<b>84.342</b>	<b>123.134</b>	<b>84.651</b>
<i>Renteresultaat Wadway</i>	<i>(16.427)</i>	<i>(13.971)</i>	<i>(4.342)</i>	-
<i>Renteresultaat beëindigde activiteiten</i>	<i>388</i>	<i>397</i>	-	-
<b>Renteresultaat jaarrekening</b>	<b>48.021</b>	<b>70.768</b>	<b>118.792</b>	-
Gemiddelde 1H portefeuille	2.163.049	2.838.042	3.828.679	4.467.907
Gemiddelde 2H portefeuille	977.473	1.009.024	1.042.646	1.089.944
Gemiddelde CK portefeuille	917.914	1.024.708	1.207.367	1.268.995
<b>Totaal kredieten</b>	<b>4.058.436</b>	<b>4.871.773</b>	<b>6.078.691</b>	<b>6.826.846</b>
				geannualiseerd:
Gemiddelde rente-inkomsten (%) op 1H	3,9%	4,6%	5,2%	5,0%
Gemiddelde rente-inkomsten (%) op 2H	4,3%	5,4%	6,6%	6,7%
Gemiddelde rente-inkomsten (%) op CK	9,0%	9,6%	9,9%	9,7%
Gemiddelde saldo toevertrouw de middelen + schuldbew ijzen + bankiers O/G	4.843.206	6.078.824	7.016.357	7.093.419
Gemiddelde funding toegerekend aan Wadway transacties	(876.375)	(782.659)	(169.826)	-
<b>Exclusief funding toegerekend aan Wadway transacties</b>	<b>3.966.831</b>	<b>5.296.165</b>	<b>6.846.531</b>	<b>7.093.419</b>
				geannualiseerd:
Gemiddelde rentelast op toev. Midd. + schuldbew. + bankiers O/G (excl. Wadway)	(3,8%)	(4,2%)	(4,8%)	(4,4%)

Bron: jaarrekening 2006, 2007 en 2008 en maandrapportage september 2009

- 3.2.66 De rentemarge is naast de ontwikkeling van de tarieven die in rekening worden gebracht op de kredietportefeuille ook afhankelijk van de kosten van de financiering (inclusief renteresultaat op swaps). Tot en met 2007 wordt nieuwe productie van DSB Bank grotendeels gefinancierd door securitisaties, waarvoor de kostprijs is gebaseerd op Euribor, en deels door spaargeld. Na 2007 wordt spaargeld de belangrijkste bron van (ongeveer 60% van de funding betreft spaargeld per eind september 2009).
- 3.2.67 Een analyse van aangetrokken spaargelden laat zien dat tot en met eind 2007 met name direct opeisbaar spaargeld (90% van het spaargeld) met 'variabele' rentetarieven. Begin 2008 komt er een sterke verschuiving naar vaste termijndeposito's (40% van het totale spaargeld) met langere looptijden en vaste rentetarieven.
- 3.2.68 Vanaf de tweede helft van 2007 stabiliseert de rentemarge, waarna vanaf begin 2009 een sterke afname van de totale rentemarge te zien is. Vanaf begin 2009 is ook een sterke daling van de Euriborrente waarneembaar. De tarieven van het spaargeld volgen in deze periode niet de Euribor, en de ontwikkeling van de fundingkosten van DSB Bank houdt daarom dan ook geen gelijke tred met de beweging van de Euribor. Dat de tarieven op aangetrokken spaargeld niet meebewegen met de dalende Euribor, wordt mede veroorzaakt door ontwikkelingen op de markt voor spaargeld (de concurrentie verlaagt haar tarieven ook niet in lijn met de daling van de Euribor).
- 3.2.69 In onderstaande grafiek is de ontwikkeling van de Euribor afgezet tegen de ontwikkeling van de fundingkosten op direct opeisbaar spaargeld.

Fundingkosten variabel spaargeld vs Euribor 1M

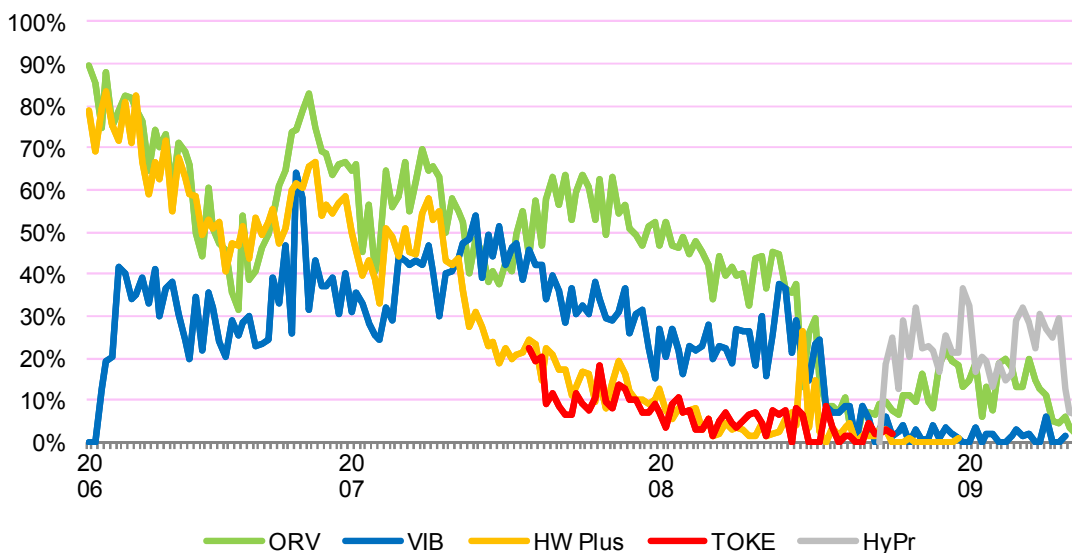


Bron: rapportage Treasury

Samenhang verkoop verzekeringsproducten en verstrekking leningen

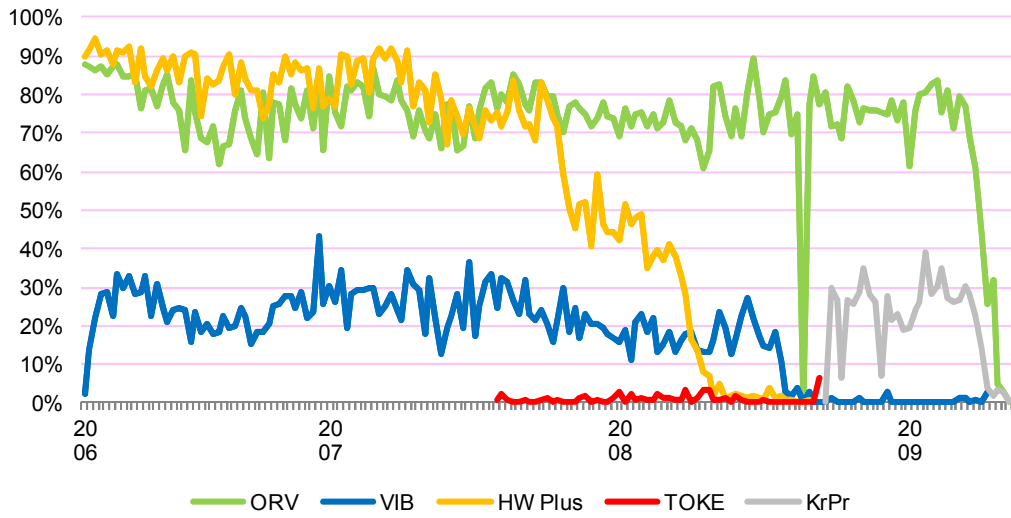
3.2.70 Bij het verstrekken van kredieten adviseert DSB Bank de klant veelal bepaalde verzekeringsproducten te nemen. Het percentage van cross-selling (verstrekken van leningen in combinatie met andere producten) wordt vanaf 2006 tot en met april 2009 wekelijks aan het management gerapporteerd. Na week 19 van 2009, wanneer DSB Bank stopt met de bemiddeling van koopsompolissen, zijn deze overzichten niet meer gemaakt.

**1H cross-sell percentages 2006 - week 19 2009**



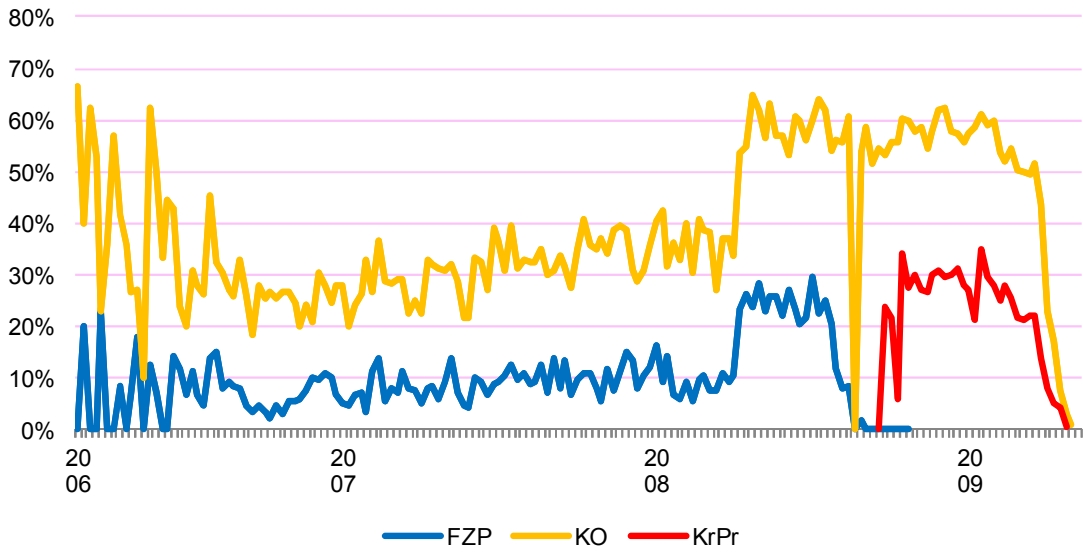
Bron: wekrapportage front office 2006 t/m week 19 2009

**2H cross-sell percentages 2006 - week 19 2009**



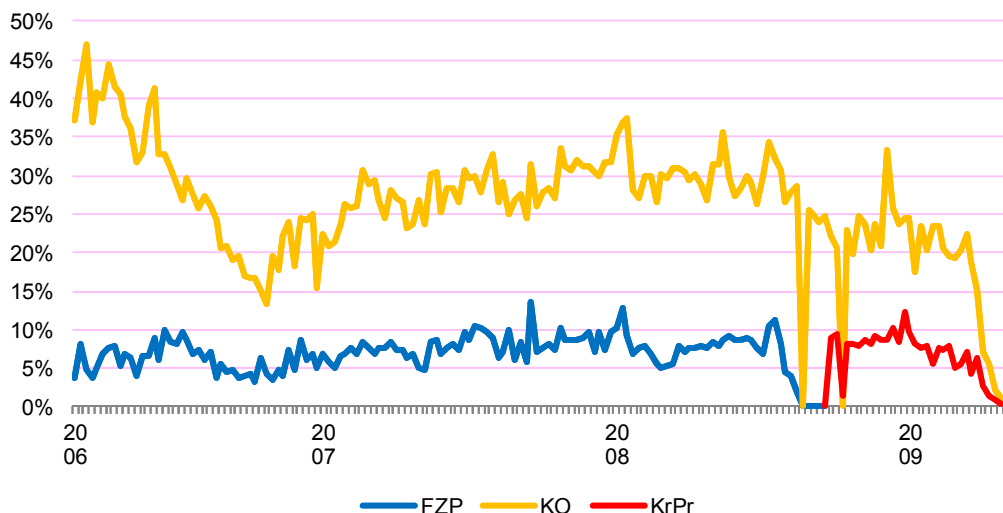
Bron: weekrapportage front office 2006 t/m week 19 2009

**PL cross-sell percentages 2006 - week 19 2009**



Bron: weekrapportage front office 2006 t/m week 19 2009

### DK cross-sell percentages 2006 - week 19 2009



Bron: weekrapportage front office 2006 t/m week 19 2009

- 3.2.71 Uit bovenstaande grafieken blijkt in welke mate vermogensopbouw-producten de beleggingsverzekeringen Hollands Welvaren Plus (HW Plus) en TADAS Online Kapitaal Extra polis (TOKE), ORV, en zogenoemde inkomensbeschermers die dekking verlenen tegen arbeidsongeschiktheid, al dan niet in combinatie met dekking tegen werkloosheid of ongevallen (VIB) en Hypotheek Protector (HyPr) in combinatie met 1H en 2H leningen worden verstrekt. Overlijdensrisicodekkingen worden het meest bemiddeld, mede vanwege het feit dat de acceptatiecriteria van DSB Bank een overlijdensrisicodekking verplichten bij een Loan to foreclosure value (LTFV) van 75% of hoger.
- 3.2.72 Opvallend is in de tabellen is dat met name bij de 1H steeds minder verzekeringsproducten worden bemiddeld. De cross-selling percentages vertonen vanaf 2007 een constant dalende trend, vooral in bemiddelde ORV. Verder is duidelijk de sterke daling waar te nemen in de grafieken omtrent 1H en 2H van bemiddelde vermogensopbouw-producten (HW Plus en TOKE) in 2007 en 2008. In april 2008 staakt DSB Bank de bemiddeling van deze producten. De bemiddeling van het VIB-product (inkomensbeschermer) wordt in 2008 min of meer vervangen door de bemiddeling in de nieuwe producten zoals de Hypotheek Protector (HyPr) en de Krediet Protector (KrPr). Behoudens een korte 'dip' bij de overgang naar deze producten, is de cross-selling van dergelijke zogenoemde inkomensbeschermers op een min of meer gelijk niveau gebleven.
- 3.2.73 In de laatste twee grafieken wordt voor Persoonlijke Lening (PL) en Doorlopend Krediet (DK) aangegeven in welke mate deze worden verkocht in combinatie met inkomensbeschermers (arbeidsongeschiktheidsdekking al dan niet in combinatie met dekking voor werkloosheid en ongevallen) zoals het Financieel Zekerheids Plan (FZP) en Krediet Protector (KrPr) en in combinatie met OVR (Koopsom bij Overlijden (KO)). De cross-sell percentages van Eigen Huis Krediet (EK) en Premie Krediet (PK) zijn hier niet weergegeven omdat dit type leningen in aantallen en volumes veel lager waren dan PL en DK.

3.2.74 In deze laatste grafieken is de dalende trend in cross-selling, welke duidelijk zichtbaar is bij 1H niet waar te nemen. Wel is in deze grafieken ook de overgang zichtbaar van de bemiddeling van het FZP-product naar het Krediet Protector-product

Overige opbrengsten.

3.2.75 Het resultaat in de periode 2005-2009 wordt sterk beïnvloed door overige opbrengsten die vaak incidenteel van aard zijn. Zoals al eerder vermeld, is in 2007 een belangrijke bate verantwoord uit hoofde van de verkoop van ENRA en haar dochtermaatschappijen van € 22,4 miljoen.

3.2.76 De overige opbrengsten in 2008 en 2009 betreffen voornamelijk de baten uit hoofde van inkoop van schuldpapier van eigen securitisatieprogramma's. Dit resulteert in 2008 in een winst van € 37,4 miljoen en in 2009 in een winst van € 36,4 miljoen, verantwoord onder 'overige bedrijfsopbrengsten'.

3.2.77 Bij de verwerking van ingekochte schuldpapier (notes), dat in het kader van een securitisatieprogramma van DSB Bank is uitgegeven door een entiteit (SPV) die bij DSB Bank in de vennootschappelijke en geconsolideerde balans is opgenomen, is in de geconsolideerde jaarrekening de vordering op de SPV weggestreept tegen de schuld van de SPV. Omdat de aankoopprijs van de notes lager is dan de nominale waarde waarvoor deze op de balans van de SPV staat, resulteert dit bij consolidatie in een bate. Hierbij is het van belang dat de afweging is gemaakt, dat het aanbod van de lagere terugkoopprijs dan de nominale waarde van de notes, niet het gevolg is van verslechterde kwaliteit van de onderliggende kredietportefeuilles, maar van marktomstandigheden.

3.2.78 De verwerking van de resultaten in de jaarrekening van DSB Bank over 2008 is bij de eerste twee transacties (de inkoop van Dome-notes in mei 2008 en de inkoop van Chapel-notes in november 2008) expliciet afgestemd met E&Y en DNB.

Waardeverandering financiële instrumenten

3.2.79 Onder IFRS dienen financiële instrumenten te worden gewaardeerd tegen hun reële waarde. In de jaren 2006 en 2007, en een deel van 2008, wordt geen hedge accounting toegepast, en ontstaan er overwegend positieve resultaten uit de herwaardering van de op de leningenportefeuille afgesloten renteswaps.

3.2.80 Vanaf oktober 2008, als DSB Bank zijn voorbereidingen voor het toepassen heeft afgerond, wordt hedge accounting toegepast. Een deel van de resultaten volgend uit de herwaardering van de renteswaps wordt bij toepassing van hedge accounting teniet gedaan door een herwaardering van de onderliggende leningen voor de wijziging in de markttrente. Alleen ineffectiviteit van de hedges, dat wil zeggen de mate waarin de verandering van de marktwaarde van de renteswaps, en de afgedekte leningen niet aan elkaar gelijk zijn, wordt in de periode na oktober 2008 onder het resultaat op financiële instrumenten gerapporteerd. In de periode 1 januari 2009 tot en met datum faillissement betreft dit een last van € 13,6 miljoen.



### Bedrijfslasten

- 3.2.81 Ten aanzien van de kosten worden de volgende ontwikkelingen opgemerkt:
- Naast de daling van de provisies vanaf 2007, hebben ook de sterk stijgende personeelskosten een negatief effect op het winstniveau. Deze stijging wordt veroorzaakt door:
    - Stijging van het aantal personeelsleden;
    - Stijging van de variabele beloning voor de verkooporganisatie door de gestegen productie, die verantwoord is onder personeelskosten;
    - Acquisities in 2007 die halverwege het jaar worden afgerond, echter met economisch effect vanaf het begin van dat jaar. De kosten van het personeel van de overgenomen entiteiten zijn dus voor het gehele jaar opgenomen in de geconsolideerde personeelskosten;
    - Kosten van een deel van het ingehuurd personeel zijn in 2006 opgenomen in 'automatiseringskosten', maar in 2007 onder 'personeelskosten' verantwoord.
  - Overige beheerskosten stijgen sterk van 2005 tot en met 2007. Deze stijging wordt vooral veroorzaakt door de stijging in verkoopkosten waaronder reclame- en promotiekosten vallen. In 2005 bedragen de verkoopkosten € 44,1 miljoen. In 2006 en 2007 stijgen deze verkoopkosten tot € 47,7 miljoen respectievelijk € 56,8 miljoen. In 2008 blijven de kosten iets onder het niveau van 2007, met € 54,9 miljoen. In de eerste acht maanden van 2009 dalen de kosten tot € 25,1 miljoen.
- 3.2.82 Vanaf 2008 daalt de dotatie aan de voorziening voor dubieuze vorderingen sterk. Dit komt enerzijds door een eenmalige vrijval in 2008, van € 4,3 miljoen inzake de voorziening cards (na de verkoop van een deel van de portefeuille wordt de voorziening voor de resterende cardsportefeuille bijgesteld van 90% van het uitstaande saldo naar 80% van het uitstaande saldo). Anderzijds is bij een gelijkblijvende voorzieningenmethodiek de dotatie aan de voorziening sterk afgenomen. Zie ook paragraaf 3.2.28.

### Genormaliseerde resultaten

- 3.2.83 Om een beeld te scheppen van de onderliggende resultaten ontdaan van bijzondere effecten en incidentele factoren, is door Curatoren een opstelling gemaakt van de genormaliseerde resultaten. Onderstaand is een overzicht opgenomen van het genormaliseerde resultaat voor belastingen en de gemaakte aanpassingen ten opzichte van het gerapporteerde resultaat voor belastingen. Nadere details en toelichting op de gemaakte normalisaties zijn opgenomen in bijlage 7.

## Overzicht kwaliteit van het gerapporteerd resultaat

€ in miljoenen	31-12-2005	31-12-2006	31-12-2007	31-12-2008	30-9-2009
	NL GAAP	IFRS	IFRS	IFRS	IFRS
<b>Gerapporteerd resultaat voor belastingen</b>	<b>65,6</b>	<b>20,2</b>	<b>36,3</b>	<b>53,1</b>	<b>21,6</b>
<b>Normalisaties</b>					
a) Goodwill	0,4	-	-	0,7	-
b) Schattingswijziging voorziening oninbaarheid	5,0	(0,5)	-	-	-
c) Verkoop van Cards portefeuille	-	-	-	(2,4)	-
d) Waardeverandering financiële instrumenten	-	(12,0)	(12,9)	13,5	13,6
e) Schattingswijziging voorziening provisierestitutie	-	PM	-	-	-
f) Schattingswijziging voorziening administratiekosten	-	(0,4)	-	-	-
g) Resultaat op verkoop ENRA	-	-	(22,4)	-	-
h) Voorwerkkosten Inspectrum	-	-	-	(0,6)	(0,6)
i) Inkoop schuld papier van eigen securitisatieprogramma's	-	-	-	(37,4)	(36,5)
j) Verkoop deelneming	-	-	-	-	1,2
k) Dotatie aan voorziening wegens claims	-	-	-	2,6	-
l) Clicks4Sales earn-out	-	-	-	1,1	-
m) Wadway transacties	-	23,9	21,4	6,6	-
n) Wijziging in verantwoording van provisie opbrengsten	-	-	-	-	(3,7)
<b>Totale normalisatie voor belastingen</b>	<b>5,4</b>	<b>11,0</b>	<b>(13,9)</b>	<b>(15,8)</b>	<b>(26,0)</b>
<b>Genormaliseerd resultaat voor belastingen</b>	<b>71,0</b>	<b>31,2</b>	<b>22,4</b>	<b>37,3</b>	<b>(4,4)</b>

Bron: jaarrekening 2005, 2007, 2008 en management rapportage september 2009 + overige financiële overzichten Finance & Control

- 3.2.84 Het genormaliseerde resultaat vóór belasting, is in de periode 2006 – 2009 elk jaar lager dan het gepresenteerde resultaat in de openbaar gemaakte jaarrekeningen, behalve in 2008. Wanneer in 2008 de dotatie aan de voorziening voor oninbaarheid van vorderingen op het niveau wordt gebracht van de jaren ervoor (ongeveer € 20 miljoen), dan ontstaat een beeld waarbij het genormaliseerde resultaat voor belasting vanaf 2005 (€ 71 miljoen) daalt tot € 31 miljoen in 2006, en tot rond de € 20 miljoen in 2007 en 2008. Het genormaliseerde resultaat vóór belasting loopt in de eerste negen maanden van 2009 terug tot € 4,4 miljoen negatief.

### 3.3 Fiscale positie en bijzonderheden

In de jaarrekening 2008 is onder 'overige activa' een vordering uit hoofde van belastingen opgenomen van € 47 miljoen. Deze post bestaat voor € 37 miljoen uit een acute belastingvordering in verband met fiscale verliezen die verrekenbaar zijn met winsten uit het verleden, en voor € 10 miljoen aan latente belastingvorderingen vanwege fiscale verliezen die verrekenbaar zijn met in de toekomst te realiseren belastingbaten. Voor nadere toelichting op de fiscale positie wordt verwezen naar paragraaf 5.9.1 en verder.



## 4 GOVERNANCE, MANAGEMENT CONTROL EN INFORMATIE

### 4.1 Inleiding

#### Corporate Governance

4.1.1 Corporate governance betreft in het algemeen de wijze waarop de verschillende vennootschapsorganen (de algemene vergadering van aandeelhouders, de raad van bestuur en de raad van commissarissen) functioneren, in het bijzonder de bevoegdheden van deze organen, de wijze waarop deze organen invulling geven aan deze bevoegdheden, de verhouding tussen deze organen en de wijze waarop zij elkaar controleren. Het gaat hierbij niet alleen om de regels op het gebied van corporate governance (waaronder het wettelijk kader van boek 2 van het BW, de Wft, de Code Corporate Governance, de Code Banken) en de wijze waarop deze regels zijn vertaald naar de interne reglementen van een vennootschap, zoals de statuten, maar ook om de daadwerkelijke invulling in de praktijk van deze regels.

4.1.2 Het belang van een deugdelijke corporate governance bij banken wordt tot uitdrukking gebracht door het Basels Comité voor Banktoezicht. In haar paper *Enhancing Corporate Governance for Banking Organisations* gaf het Basels Comité richtlijnen ter ondersteuning van de aangesloten toezichthouders (waaronder DNB) en banken bij het verbeteren van het stelsel van corporate governance in de aangesloten landen.<sup>101</sup> Het paper is niet bedoeld als een nieuw toezichtskader bovenop bestaande nationale wet- en regelgeving. Het Basels Comité stelt met betrekking tot corporate governance dat:

*"Effective corporate governance practices are essential to achieving and maintaining public trust and confidence in the banking system, which are critical to the proper functioning of the banking sector and economy as a whole. Poor corporate governance may contribute to bank failures, which can pose significant public costs and consequences due to their potential impact on any applicable deposit insurance systems and the possibility of broader macroeconomic implications, such as contagion risk and impact on payment systems. In addition, poor corporate governance can lead markets to lose confidence in the ability of a bank to properly manage its assets and liabilities, including deposits, which could in turn trigger a bank run or liquidity crisis. Indeed, in addition to their responsibilities to shareholders, banks also have a responsibility to their depositors."*<sup>102</sup>

4.1.3 Ter invulling van het begrip corporate governance, heeft het Basels Comité een aantal principes opgesteld (*sound corporate governance principles*) waaraan een deugdelijk stelsel van corporate governance van een bank zou moeten voldoen.<sup>103</sup>

4.1.4 In Nederland heeft de Commissie Maas, ingesteld door het bestuur van de NVB, in haar rapport van 7 april 2009 een aantal aanbevelingen gedaan die ten doel hadden

---

<sup>101</sup> BIS, "Enhancing corporate governance for banking organisations", februari 2006, inmiddels vervangen door de "Principles for enhancing corporate governance" van oktober 2010.

<sup>102</sup> BIS, "Enhancing corporate governance for banking organisations", februari 2006, inmiddels vervangen door de "Principles for enhancing corporate governance" van oktober 2010.

<sup>103</sup> Deze *sound corporate governance principles* worden hier verder niet besproken. Zie: <http://www.bis.org/publ/bcbs122.pdf>

de governance structuur en het riskmanagement binnen banken te versterken.<sup>104</sup> Aanbevelingen werden gedaan over de rol en de positie van de raad van commissarissen, van de raad van bestuur en van de externe accountant. Binnen DSB Bank trachtte men met het vaststellen van het nieuwe Bestuursreglement en het nieuwe Commissarissenreglement in augustus 2009 aan te sluiten bij het rapport van de Commissie Maas. Gelet op de datum van publicatie is het rapport van de Commissie Maas in de praktijk maar beperkt van invloed kunnen zijn op de corporate governance binnen DSB Bank.

- 4.1.5 In dit hoofdstuk wordt aan de hand van de regels ter zake van een NV zoals opgenomen in boek 2 van het BW, de Wft, het Bpr Wft en de statuten en reglementen van DSB Bank getracht een overzicht te bieden van het (wettelijk) kader van de corporate governance van DSB Bank zoals dit gold in de periode vanaf 2005 tot aan het faillissement van DSB Bank in oktober 2009. Voorts zal worden ingegaan op de wijze waarop er binnen DSB Bank in de praktijk uitvoering werd gegeven aan de corporate governance, waarbij onder meer de volgende onderwerpen:
- a. bezetting en deskundigheid van de RvB en het hogere management binnen DSB Bank;
  - b. de management cultuur binnen DSB Bank en de wijze van besluitvorming binnen de organen van DSB Bank; en
  - c. de verhouding tussen de RvC, RvB en AvA.

De rol van de toezichthouder(s) met betrekking tot de corporate governance binnen DSB Bank wordt besproken in hoofdstuk 9.

#### Burgerlijk Wetboek

- 4.1.6 Het algemene wettelijk kader voor de governance structuur van DSB Bank is neergelegd in boek 2 van het BW. Hierin worden de verhoudingen bepaald tussen de organen van een NV: de algemene vergadering van aandeelhouders, de raad van bestuur en de raad van commissarissen.
- 4.1.7 Naast een aantal bevoegdheden (zoals statutenwijziging, ontbinding, benoeming en ontslag van bestuurders en commissarissen, vaststelling van de jaarrekening en de goedkeuring van besluiten omtrent een belangrijke verandering van identiteit en karakter zoals opgesomd in artikel 2:107a BW) die dwingendrechtelijk aan de algemene vergadering van aandeelhouders zijn toegekend, is een algemene regel dat aan de algemene vergadering van aandeelhouders, binnen de door de statuten en de wet gestelde grenzen, alle bevoegdheden toekomen die niet aan de raad van bestuur of aan andere organen zijn toegekend.<sup>105</sup>
- 4.1.8 De raad van bestuur bestuurt de vennootschap en vertegenwoordigt de vennootschap tegenover derden.<sup>106</sup> De bestuurstaak is in beginsel een taak van de gezamenlijke bestuurders, waarvoor iedere bestuurder verantwoordelijkheid draagt. Een taakverdeling

---

<sup>104</sup> Rapport Commissie Maas, *Naar herstel van vertrouwen*, 7 april 2009. De aanbevelingen zijn door de NVB op 9 september 2009 omgezet in de Code Banken, welke per 1 januari 2010 in werking is getreden. Op 1 juni 2010 in de Code Banken (met terugwerkende kracht tot 1 januari 2010) bij AMvB aangewezen als gedragscode in de zin van art. 2:391 lid 5 BW.

<sup>105</sup> Artikel 2:107 BW

<sup>106</sup> Artikel 2:129 en 2:130 BW

is mogelijk, maar kan niet zover gaan dat een bepaalde taak geheel aan de collectieve verantwoordelijkheid wordt onttrokken.

- 4.1.9 Indien het structuurregime van toepassing is op een NV, is een raad van commissarissen verplicht. Bij een 'gewone' NV kunnen de statuten bepalen dat er een raad van commissarissen is. Indien er een raad van commissarissen is ingesteld, is de raad van commissarissen belast met het toezicht op het beleid van de raad van bestuur en op de algemene gang van zaken in de vennootschap en de met haar verbonden onderneming. Daarnaast staat de raad van commissarissen de raad van bestuur met raad terzijde. Bij de vervulling van hun taak richten de commissarissen zich naar het belang van de vennootschap en de met haar verbonden onderneming.<sup>107</sup> Aangenomen wordt dat deze voor de raad van commissarissen in het BW tot uitdrukking gebrachte norm ook geldt voor de raad van bestuur.

#### Wet financieel toezicht

- 4.1.10 Naast het wettelijk kader van boek 2 van het BW, gold voor DSB Bank tot 1 januari 2007 de Wtk. De Wtk is toen - samen met een aantal andere toezichtwetten - vervangen door de nieuwe Wft, waarin de meeste bepalingen die golden onder de Wtk zijn overgenomen. De bepalingen ten aanzien van de corporate governance zijn in hoofdstuk 3.3 van de Wft neergelegd en zijn verder uitgewerkt in het Bpr Wft. In hoofdstuk 3.3 van de Wft zijn onder meer regels neergelegd met betrekking tot de deskundigheid, betrouwbaarheid en integriteit van beleidsbepalers bij een financiële onderneming en de structurering en inrichting van een financiële onderneming. De hiervoor genoemde regels ten aanzien van de corporate governance zijn niet alleen vergunningsvereisten in het kader van een aanvraag van de bankvergunning, maar vormen ook de basis van het doorlopend prudentieel toezicht dat door DNB wordt uitgeoefend. Het gaat hierbij onder meer over de volgende regels:
- de bestuurders dienen deskundig te zijn in verband met de bedrijfsuitoefening van de bank,<sup>108</sup>
- a. de bestuurders en commissarissen dienen betrouwbaar te zijn;<sup>109</sup>
  - b. de bank dient een adequaat beleid te voeren dat een integere bedrijfsvoering waarborgt;<sup>110</sup>
  - c. ten minste twee personen dienen het dagelijks beleid van de bank te bepalen en hun werkzaamheden te verrichten vanuit Nederland;<sup>111</sup>
  - d. de bedrijfsvoering van de bank moet zodanig ingericht zijn dat een beheerste en integere bedrijfsvoering is gewaarborgd;<sup>112</sup> en
  - e. een bank die een NV is dient een raad van commissarissen te hebben van ten minste drie leden.<sup>113</sup>

---

<sup>107</sup> Artikel 2:140 BW

<sup>108</sup> Artikel 3:8 Wft. Op grond van de Code Banken, zoals die geldt met ingang van 1 januari 2010, gelden ook deskundigheidseisen voor de RvC.

<sup>109</sup> Artikel 3:9 Wft

<sup>110</sup> Artikel 3:10 Wft

<sup>111</sup> Artikel 3:15 Wft

<sup>112</sup> Artikel 3:17 Wft

<sup>113</sup> Artikel 3:19 Wft

### Statuten en reglementen

- 4.1.11 De taken en verantwoordelijkheden van de AvA, de RvB en de RvC waren bij DSB Bank in eerste instantie slechts vastgelegd in de statuten van DSB Bank. Deze werden in december 2005 in het kader van de verlening van de bankvergunning aan het gefuseerde DSB Bank, gewijzigd. Het statutaire doel van DSB Bank was de uitoefening van een bankbedrijf, commissiehandel en bezorging van assurantiën, beheer van pensioenen en lijfrenten en daarnaast het uitoefenen van algemene holdingactiviteiten. De statuten van DSB Bank werden het laatst gewijzigd in januari 2007. Deze wijziging was beperkt tot de toevoeging aan het statutaire doel van: de exploitatie van een lease- en/of financieringsonderneming in voertuigen. Na de verlening van de bankvergunning in december 2005 zijn de statuten van DSB Bank aldus nagenoeg ongewijzigd gebleven.
- 4.1.12 Ruim drie jaar na de verlening van de bankvergunning, werd op 30 maart 2009 voor de eerste maal een Bestuursreglement vastgesteld in overleg en met goedkeuring van de RvC. In het Bestuursreglement werden de taken en verantwoordelijkheden van de RvB verder uitgewerkt. Dit Bestuursreglement werd gewijzigd en opnieuw vastgesteld en goedgekeurd op 24 augustus 2009. Gelet op de beperkte periode dat dit nieuwe Bestuursreglement van kracht is geweest, is dit in de praktijk van weinig betekenis geweest.
- 4.1.13 De taken en verantwoordelijkheden van de RvC zijn uitgewerkt in het Commissarissenreglement dat voor het eerst werd vastgesteld door de RvC op 31 augustus 2006. Als bijlage bij het Commissarissenreglement, werd een separaat reglement voor de ACC opgesteld. Op 7 mei 2007 is het Commissarissenreglement gewijzigd en opnieuw vastgesteld en op 24 augustus 2009 is – samen met het Bestuursreglement – het Commissarissenreglement voor het laatst gewijzigd en opnieuw vastgesteld.
- 4.1.14 In het Bestuursreglement en het Commissarissenreglement werd onder meer geregeld van welke informatie de RvB en RvC moesten worden voorzien om de bestuurstaak respectievelijk de toezichtshoudende taak te kunnen vervullen.

### De Code Corporate Governance

- 4.1.15 Naar aanleiding van het debat over de wenselijkheid van beschermingsconstructies werd in april 1996 de eerste Nederlandse Corporate Governance Commissie ingesteld (de Commissie Peters). De Commissie Peters kreeg tot taak te onderzoeken of het toenmalige evenwicht tussen toezicht, bestuur en aandeelhouders binnen de beursgenoteerde vennootschappen houdbaar was tegen de achtergrond van de internationalisering van de Nederlandse economie. De Commissie Peters publiceerde haar bevindingen in de vorm van 40 aanbevelingen. De gebrekkige naleving van de 40 aanbevelingen leidde in 2003 tot de instelling van de Commissie Tabaksblat, wier onderzoek in 2004 resulteerde in de Code Corporate Governance.<sup>114</sup>
- 4.1.16 De Code Corporate Governance bevat 'principes' en 'best practice bepalingen' die bepaalde bij de vennootschap betrokkenen in acht zouden moeten nemen. Deze be-

---

<sup>114</sup> Publicatie van de Code Corporate Governance vond plaats in december 2003. In december 2008 is de Code Corporate Governance geactualiseerd door de Commissie Frijns. De geactualiseerde Code Corporate Governance is op 1 januari 2009 in werking getreden en geldt aldus voor de boekjaren beginnend op of na 1 januari 2009.

palingen zien op de taak en werkwijze van de bestuursorganen, alsmede op verslaggeving hierover.

- 4.1.17 De wetgever heeft de Code Corporate Governance een wettelijke basis gegeven door in art. 2:391 lid 5 BW vast te leggen dat bij AMvB voorschriften kunnen worden gesteld omtrent de inhoud van het jaarverslag. Bij besluit van 23 december 2004 is de Code Corporate Governance aangewezen als gedragscode omtrent de naleving waarvan verslag moet worden gedaan.
- 4.1.18 Naleving van de Code Corporate Governance gaat uit van het beginsel 'pas toe of leg uit', afwijking van de Code Corporate Governance is geoorloofd mits dit wordt gemotiveerd in het jaarverslag. Het is aan de aandeelhouders om het bestuur en de raad van commissarissen omtrent de toepassing van de principes en de verklaring over de naleving van de best practice bepalingen van de Code Corporate Governance ter verantwoording te roepen.<sup>115</sup>
- 4.1.19 De Code Corporate Governance is in beginsel niet van toepassing geweest op DSB Bank, omdat de aandelen van DSB Bank niet werden verhandeld op een effectenbeurs. Ondanks dat de Code Corporate Governance enkel geldt voor beursgenoteerde bedrijven, is in de rechtspraak zowel door de Hoge Raad<sup>116</sup> als de Ondernemingskamer<sup>117</sup> aangenomen dat de Code Corporate Governance uiting geeft aan de in Nederland heersende opvattingen omtrent corporate governance en de in Nederland heersende algemene rechtsovertuiging.
- 4.1.20 Een van de bepalingen in boek 2 van het BW, waarin het algemene wettelijk kader voor de governance structuur van DSB Bank is neergelegd, bepaalt dat ieder bedrijf en degene die (krachtens de wet en de statuten) bij zijn organisatie zijn betrokken, zich in hun gedrag ten opzichte van elkaar moeten laten leiden door de redelijkheid en billijkheid.<sup>118</sup> Bij het vaststellen wat de redelijkheid en billijkheid in een bepaald geval eisen, moet rekening worden gehouden met algemeen erkende rechtsbeginselen, de in Nederland levende rechtsovertuigingen en de maatschappelijke en persoonlijke belangen die bij het geval betrokken zijn.<sup>119</sup> Hieruit volgt dat de Code Corporate Governance ook in niet-beursgenoteerde vennootschappen doorwerkt als een norm waarmee rekening dient te worden gehouden bij de beoordeling van wat de redelijkheid en billijkheid van de organen van een vennootschap verwachten.
- 4.1.21 Uit het interne "verslag Corporate Governance bij DSB Bank N.V." van 19 maart 2009 van de afdeling Juridische Zaken van DSB Bank, blijkt dat DSB Bank voor zover mogelijk wel aan de vereisten en de best practice bepalingen uit Code Corporate Governance trachtte te voldoen, zonder dat de Code Corporate Governance door DSB Bank op haar beleid van toepassing werd verklaard en zonder dat andere toezeggingen werden gedaan met betrekking tot het naleven van bepaalde vereisten en/of principes uit de Code Corporate Governance. In de jaarverslagen van 2005, 2006, 2007 en 2008 van DSB Bank is niet aangegeven of, en zo ja in hoeverre rekening is gehouden

---

<sup>115</sup> Preambule Code Corporate Governance, paragraaf 7

<sup>116</sup> HR 13 juli 2007, *JOR* 2007/178 (ABN AMRO)

<sup>117</sup> Hof Amsterdam (OK) 3 mei 2007, *JOR* 2007/143 (ABN AMRO)

<sup>118</sup> Artikel 2:8 BW

<sup>119</sup> Artikel 3:12 BW



met de Code Corporate Governance bij de invullingen van de corporate governance van DSB Bank.

- 4.1.22 Voor zover bekend bij Curatoren, heeft DNB noch bij de vergunningverlening noch later bij het uitgevoerde toezicht op DSB Bank (direct) aansluiting gezocht bij bepaalde vereisten en/of principes uit de Code Corporate Governance.

## **4.2 Personeel, ondernemingsraad en structuurregime**

- 4.2.1 Ten tijde van de fusie van DSB Bank eind 2005 waren circa 185 personen werkzaam op de Kerkstraat in Wognum, waar de bancaire activiteiten van DSB plaatsvonden. Het merendeel van deze werknemers (circa 166 personen) stond op de loonlijst van de Voorschotbank (een dochtermaatschappij van DSB Groep). Op de loonlijst van DSB Bank (oud) stonden slechts 18 medewerkers. Dit waren voornamelijk de medewerkers die in 2000 waren overgenomen van Avéro Bank en Avéro Financieringen. De statutaire directie (ten tijde van de verlening van de vergunning bestaande uit Cornet en Roeland) stond ook op de loonlijst van DSB Bank (oud). Ten tijde van het uitspreken van het faillissement telde DSB Bank 1.814 werknemers (1.215 Fte's) tegen nog 2.507 werknemers (1.433 Fte's) ultimo 2008.
- 4.2.2 De CAO "kleine banken" was niet op DSB Bank van toepassing. In juni 2007 bereikte DSB Bank een akkoord met FNV Bondgenoten over een "bedrijfs-eigen" CAO voor DSB Bank. Deze CAO ging in op 1 januari 2008 en had een looptijd van twee jaar.
- 4.2.3 In het kader van de CAO onderhandelingen tussen DSB Bank en de vakbonden werd de afspraak gemaakt om na de inwerkingtreding van de CAO, voorbereidingen te treffen voor de instelling van een OR. In 2008 zijn deze voorbereidingen getroffen en de installatievergadering van de OR vond uiteindelijk in april 2009 plaats.
- 4.2.4 Een ondernemingsraad heeft vier belangrijke bevoegdheden: het adviesrecht, het instemmingsrecht, het initiatiefrecht en het informatierecht. In de praktijk zijn vooral het adviesrecht en het instemmingsrecht van belang.
- 4.2.5 Ten aanzien van een limitatieve lijst van besluiten, dient de ondernemer het advies van de ondernemingsraad te vragen, zoals bijvoorbeeld bij – kort gezegd – (i) het doen van overnames, (ii) het aangaan van een duurzame samenwerking, (iii) het verstrekken van een belangrijk krediet en het stellen van zekerheid voor belangrijke schulden van een andere ondernemer (tenzij dit geschiedt in de normale uitoefening van werkzaamheden in de onderneming).<sup>120</sup> Het advies dient op een zodanig tijdstip te worden gevraagd dat het van wezenlijke invloed kan zijn op het te nemen besluit. Een van het advies afwijkend besluit dient schriftelijk door de ondernemer te worden gemotiveerd en in dat geval staat er voor de ondernemingsraad beroep open bij de Ondernemingskamer.
- 4.2.6 Naast het adviesrecht heeft de ondernemingsraad een instemmingsrecht. De ondernemer heeft de instemming nodig van de ondernemingsraad voor elk voorgenomen besluit tot vaststelling, wijziging of intrekking van een van de in lid 1 van artikel 27 WOR limitatief opgesomde regelingen. Deze regelingen hebben betrekking op de arbeidsvoorwaarden en moeten van toepassing zijn op alle of een groep van de onder-

---

<sup>120</sup> Artikel 25 WOR

neming werkzame personen. Indien de ondernemingsraad weigert met het voorgeno- men besluit in te stemmen, kan de ondernemer de kantonrechter verzoeken om toe- stemming te verlenen om het voorgenoemen besluit toch te kunnen nemen.<sup>121</sup>

4.2.7 Indien er bij DSB Bank op dat moment een ondernemingsraad zou zijn ingesteld zou- den belangrijke besluiten, zoals de leningen die door DSB Bank werden verstrekt aan DSB Beheer en de overdracht aan c.q. aankoop door DSB Beheer van de lead gene- rators GEMA, Clicks4Sales en DGA, waarbij de koopprijs werd gefinancierd door DSB Bank<sup>122</sup>, adviesplichtig zijn geweest. Het is aannemelijk dat de aanwezigheid van een ondernemingsraad zou hebben geleid tot meer schriftelijke onderbouwing van deze belangrijke besluiten, aangezien de RvB in haar adviesaanvraag aan de onderne- mingsraad de beweegredenen voor deze besluiten had moeten vermelden.

4.2.8 Door het ontbreken van een ondernemingsraad, was DSB Bank bovendien niet ver- plicht om zich aan te passen aan de eisen van het wettelijk structuurregime.<sup>123</sup> Onder het structuurregime komen belangrijke bevoegdheden (zoals de benoeming en het ontslag van leden van de raad van bestuur) bij de raad van commissarissen te liggen in plaats van bij de algemene vergadering van aandeelhouders.

4.2.9 Het is echter aannemelijk dat DSB Bank, in het geval een ondernemingsraad was ingesteld, gebruik had kunnen maken van de gedeeltelijke vrijstelling, het zogenaam- de 'verzwakt structuurregime', omdat Scheringa (middellijk) het gehele geplaatste ka- pitaal verschaftte aan DSB Bank.<sup>124</sup> Onder dit verzwakt regime, blijft de algemene ver- gadering van aandeelhouders bevoegd tot benoeming en ontslag van de bestuurders.<sup>125</sup> Het recht om de bestuurders te schorsen, de vereiste goedkeuring van de raad van commissarissen voor bepaalde bestuursbesluiten en de rol die de raad van commissarissen onder het (verzwakt) structuurregime heeft bij de benoeming en het ontslag van (de leden van) de raad van commissarissen, blijven onder het ver- zwakt regime echter gehandhaafd voor de raad van commissarissen. Afgezien van de rol van de RvC bij de benoeming en ontslag van (de leden van) de RvB, waren deze rechten krachtens de statuten van DSB Bank reeds aan de RvC toegekend.<sup>126</sup>

### **4.3 Algemene vergadering van aandeelhouders**

4.3.1 In lijn met de wettelijke bepaling kwam aan de AvA, binnen de door de wet en de sta- tuten gestelde grenzen, alle bevoegdheden toe, die niet aan de RvB of aan anderen waren toegekend.<sup>127</sup>

4.3.2 Na de beëindiging van het werknemersparticipatieplan in mei 2006, was Scheringa, via DSB Ficoholding, DSB Beheer en de STAK Dirk Scheringa Beheer (waarvan Scheringa enig bestuurder was), indirect enig aandeelhouder van DSB Bank, waar- door Scheringa uiteindelijk doorslaggevende invloed had binnen de AvA.

---

<sup>121</sup> Artikel 27 WOR

<sup>122</sup> Zie hierover uitgebreid paragraaf 5.4.

<sup>123</sup> Artikel 2:153 BW

<sup>124</sup> Artikel 2:155a lid 1 sub a BW

<sup>125</sup> Artikel 2:155a lid 1 sub a BW

<sup>126</sup> Zie voor de schorsing van de bestuurders artikel 14 lid 1 statuten DSB Bank en voor de belangrijke bestuursbesluiten artikel 15 lid 6 statuten DSB Bank.

<sup>127</sup> Artikel 2:107 BW

#### 4.4 Raad van Bestuur<sup>128</sup>

##### Taken

- 4.4.1 De RvB was belast met het bestuur van DSB Bank en vertegenwoordigde DSB Bank.<sup>129</sup> Voor de fusie in december 2005 was iedere bestuurder van DSB Bank zelfstandig bevoegd de vennootschap te vertegenwoordigen. Na de fusie berustte de algemene vertegenwoordigingsbevoegdheid bij ten minste twee gezamenlijk handelende personen.<sup>130</sup>
- 4.4.2 Sinds de herstructurering in het kader van de verlening van de bankvergunning aan DSB Bank in 2005, bestonden er personele unies tussen de RvB en RvC van DSB Bank en de raad van bestuur en de raad van commissarissen van DSB Ficoholding. In de periode december 2005 tot en met april/mei 2008 werden de vergaderingen van de RvB en de RvC formeel gehouden op het niveau van DSB Bank. Vanaf eind mei 2008 werden deze vergaderingen gecombineerd gehouden op het niveau van DSB Ficoholding.
- 4.4.3 De personele unies van de raden van bestuur en raden van commissarissen van DSB Bank en DSB Ficoholding werden eind 2007 uitgebreid met de raden van bestuur en raden van commissarissen van de verzekeraars DSB Leven en DSB Schade. In de praktijk werden de zaken van DSB Leven en DSB Schade tijdens de RvC-vergaderingen van DSB Bank/DSB Ficoholding dan wel aansluitend besproken.

##### Benoeming en ontslag

- 4.4.4 Slechts personen waarvoor DNB vóór de oproep van de AvA waarin de benoeming van de Bestuurder aan de orde was een vvgb had afgegeven, konden voor benoeming in aanmerking komen.<sup>131</sup>
- 4.4.5 De RvB diende op grond van de statuten en de Wft uit minimaal twee leden te bestaan. Bestuurders werden ingevolge de statuten door de AvA benoemd en konden te allen tijde door de AvA worden geschorst en ontslagen. Schorsing kon tevens krachtens RvC-besluit geschieden.<sup>132</sup>
- 4.4.6 In het in augustus 2009 vastgestelde Bestuursreglement werden eisen gesteld voor wat betreft de samenstelling en de deskundigheid van de RvB. Het Bestuursreglement stelde dat de voorzitter en vicevoorzitter(s) van de RvB door de AvA werden aangewezen.<sup>133</sup>
- 4.4.7 Het beleid op het gebied van bezoldiging van de leden van de RvB en de arbeidsvoorwaarden voor de leden van de RvB werd vastgesteld door de AvA na voorafgaand advies van de RvC.<sup>134</sup>

---

<sup>128</sup> Zie bijlage 6 voor een overzicht van de samenstelling van de RvB vanaf 2005.

<sup>129</sup> Artikel 2:129 en 2:130 BW en artikel 14 lid 1 en 15 lid 1 statuten DSB Bank

<sup>130</sup> Zoals wordt voorgeschreven door artikel 3:15 Wft, waarin is opgenomen dat ten minste twee natuurlijke personen het dagelijks beleid bepalen bij een kredietinstelling met een zetel in Nederland.

<sup>131</sup> Artikel 14 lid 1 statuten DSB Bank

<sup>132</sup> Artikel 14 lid 1 statuten DSB Bank

<sup>133</sup> Artikel 6 lid 1 Bestuursreglement d.d. 24 augustus 2009

<sup>134</sup> Artikel 14 lid 3 statuten DSB Bank

### Bezetting en Portefeuilleverdeling

- 4.4.8 Vanaf 2005 bestond de RvB afwisselend uit twee, drie of vier personen. Scheringa en Van Goor hebben gedurende de gehele periode na de verlening van de bankvergunning tot en met het faillissement de functie van CEO respectievelijk COO vervuld. In deze periode hebben vier verschillende personen de positie van CFO bekleed, waarbij opgemerkt wordt dat tussen het feitelijk vertrek van Zalm, rond 1 december 2008, en de komst van De Grave, 15 maart 2009, en tussen het vertrek van De Grave, 15 mei 2009, en de benoeming van Buwalda, 8 juli 2009, geen aparte CFO heeft gefunctioneerd en de RvB maar uit twee personen bestond: Scheringa en Van Goor. Voor de bezetting van de RvB wordt verwezen naar bijlage 6, paragraaf 1.1.1.
- 4.4.9 Tot maart 2009 werd de portefeuilleverdeling vastgelegd in de notulen van de RvB en de RvC-vergaderingen. Er werd niet op structurele wijze gewerkt met profielschetsen, op basis waarvan vacatures werden ingevuld c.q. de portefeuilleverdeling binnen de RvB plaatsvond.
- 4.4.10 Uit de notulen van de vergaderingen van de RvB en de RvC blijkt dat op 20 november 2006 de portefeuilleverdeling als volgt werd vastgesteld:

Naam	Positie	Portefeuilles
Scheringa	CEO	IAD, M&A, Communicatie en PR & PA.
Van Goor	COO	RvB secretariaat, Beveiliging en FSC.
Van Dijk	CFO	Compliance, Risk Management, Finance & Control, Treasury, Fiscale Zaken, Juridische Zaken en Personeelszaken.
De Jong	CIO	Business Improvement Management en ICT advies.

- 4.4.11 In de RvB-vergadering van 20 juni 2008 werd de portefeuilleverdeling opnieuw vastgesteld.

Naam	Positie	Portefeuilles
Scheringa	CEO	Acceptatie, Assuradeuren, ICT, Communicatie, Compliance, DSB International, DSB Verzekeringen, Fusies en Overnames, IAD, Internet, Marketing, Sponsoring en TADAS.
Zalm/De Grave	CFO	Fiscale Zaken, Finance en Control, ICT, Juridische Zaken, Wetgeving en Toezicht, Personeelszaken, Risk Management, Training en Opleiding en Treasury
Naam	Positie	Portefeuilles
Van Goor	COO	Bancaire Processen, Beveiliging, DSB International, DSB Verzekeringen, FSC, ICT, Incasso, Marketing, Productontwikkeling, TADAS en Verkoop

- 4.4.12 De taakverdeling zoals vastgelegd in de vergadering van de RvB van 20 juni 2008, werd in hoofdlijnen overgenomen in het Bestuursreglement van 30 maart 2009. Zalm heeft in dit verband verklaard dat de portefeuille Wetgeving en Toezicht van de CFO in zijn periode als CFO kwam te vervallen, omdat de portefeuille Compliance bij de CEO lag en er bij de toezichthouders onduidelijkheid bestond over de scheiding tus-

sen de twee portefeuilles. In een brief van 12 september 2008 van DSB Bank aan DNB, waarin de beoogde nieuwe taakverdeling voor de toezichthouders werd geschetst, was Wetgeving en Toezicht geen onderdeel van de portefeuille van de CFO. Deze wijziging werd vervolgens geformaliseerd in het Bestuursreglement van 30 maart 2009. Met de vaststelling van het Bestuursreglement op 30 maart 2009, werden de individuele portefeuilles in onderling overleg vastgesteld, waarbij aansluiting plaatsvond met de in overleg met de RvB door de RvC opgestelde profielschets (die als bijlage bij het Bestuursreglement was aangehecht).

- 4.4.13 Volgens de notulen van de RvC van 6 juni 2009 is de RvC per die datum akkoord gegaan met een portefeuillevverdeling zoals opgenomen in het (concept) Bestuursreglement. De bijlage bij het Bestuursreglement gaf de volgende portefeuillevverdeling ten tijde van de vaststelling daarvan op 24 augustus 2009:

Naam	Positie	Portefeuilles
Scheringa	CEO	Acceptatie, Marketing, Internet, Sponsoring, IAD, Fusies & Overnames (strategie) en Facilitaire Zaken (beveiliging).
Van Goor	COO	Back Office, Front Office, Personeelszaken, ICT, Incasso, Productontwikkeling en Fusies & Overnames (operationeel).
Buwalda	CFO	Fiscale Zaken, Finance & Control, Risk Management, Treasury, Facilitaire Zaken (m.u.v. beveiliging) en Fusies & Overnames (governance).
Linschoten	CRO	Communicatiebeleid/strategie, Compliance, Juridische Zaken, Toezicht, Risk Management, Verzekeraars, Governance, Fusies & overnames (governance) en Klachtenmanagement.

- 4.4.14 Fritzsche, belast met de dagelijkse verantwoordelijkheid voor DSB Leven en DSB Schade, verklaarde Curatoren dat de nieuwe verdeling niet werd gecommuniceerd. Hij ontdekte bij toeval dat Linschoten de portefeuille van de DSB Leven en DSB Schade had overgenomen van Van Goor.

#### Vergadering en besluitvorming

- 4.4.15 Pas met de vaststelling van het Bestuursreglement in maart 2009 werden de frequentie en de formaliteiten van vergaderingen van de RvB vastgelegd.
- 4.4.16 Op basis van dit Bestuursreglement vergaderde de RvB twee wekelijks. Op grond van het nieuwe Bestuursreglement van 29 augustus 2009 vergaderde de RvB zo dikwijls als de voorzitter, al dan niet op initiatief van één van de leden van de RvB, de vergadering bijeen riep. Dit was in beginsel één keer per week. In de periode vanaf 2005 tot aan het faillissement werd door de RvB tussen de 36 en 44 maal per jaar vergaderd.
- 4.4.17 De statuten van DSB Bank vermeldden niets met betrekking tot de wijze van besluitvorming van de RvB. De besluitvorming van de RvB lijkt voor de invoering van het Bestuursreglement op 30 maart 2009 aldus niet formeel te zijn geregeld. In de praktijk werden er van de RvB-vergaderingen notulen gemaakt, die tot medio 2007 in de regel door alle leden van de RvB werden ondertekend. Scheringa heeft tijdens zijn gesprek met Curatoren verklaard dat later van ondertekening is afgezien op aanraden van

Zalm, die ondertekening van de notulen van de vergaderingen van de RvB niet nodig vond.

4.4.18 Na de invoering van het Bestuursreglement had iedere Bestuurder in de vergadering één stem, waarbij bij het nemen van besluiten gestreefd diende te worden naar consensus van stemmen. Een besluit kon slechts geldig worden genomen met meerderheid van stemmen waarbij tenminste tweederde van de Bestuurders de gelegenheid moest hebben gehad zijn stem uit te brengen. Bij het staken der stemmen besliste de voorzitter van de RvB (Scheringa) die in dat geval een extra stem verkreeg.<sup>135</sup> In het Bestuursreglement van 29 augustus 2009 werd op de doorslaggevende stem van de voorzitter van de RvB een uitzondering gemaakt indien er slechts twee bestuurders in functie waren, in dat geval diende het voorstel te worden verworpen. Besluiten dienden te worden vastgelegd in een aan de notulen van de betreffende vergadering te hechten besluitenformulier. Besluitvorming kon ook buiten vergadering plaatsvinden.

4.4.19 Besluiten omtrent een belangrijke verandering van identiteit en karakter zoals opgesomd in art 2:107a BW, waren onderworpen aan de goedkeuring van de AvA. Voorts waren de besluiten, die op grond van de wet in geval van een structuurregime aan de goedkeuring van de raad van commissarissen zijn onderworpen, zoals genoemd in artikel 2:164 lid 1 BW, onderworpen aan de goedkeuring van de RvC.<sup>136</sup>

#### Tegenstrijdig Belang

4.4.20 Artikel 2:146 BW bepaalt dat, tenzij bij de statuten anders is bepaald, de NV in alle gevallen waarin zij een tegenstrijdig belang heeft met een of meer bestuurders, vertegenwoordigd wordt door de commissarissen en dat de algemene vergadering van aandeelhouders steeds is bevoegd een of meer andere personen daartoe aan te wijzen. De Wft en het Bpr Wft bepalen verder dat een bank dient te beschikken over procedures en maatregelen met betrekking tot het tegengaan van verstrengeling van privé belangen van bestuurders van een financiële onderneming.<sup>137</sup>

4.4.21 Aangenomen wordt dat de wettelijke tegenstrijdig belang regeling van artikel 2:146 BW niet ziet op *zuiver kwalitatief* tegenstrijdige belangen, dat wil zeggen het geval waarin een bestuurder van de vennootschap in een andere hoedanigheid, bijvoorbeeld als bestuurder of commissaris van een andere rechtspersoon, wederpartij is van de vennootschap. Een kwalitatief tegenstrijdig belang valt echter wel onder het bereik van artikel 2:146 BW wanneer sprake is van verwevenheid van dit belang met een persoonlijk tegenstrijdig belang van de bestuurders. Of van een dergelijk persoonlijk tegenstrijdig belang sprake is, dient te worden onderzocht en hangt af van de omstandigheden van het concrete geval. Hiervan zou bijvoorbeeld sprake kunnen zijn in het geval van een rechtshandeling tussen twee concernvennootschappen die dezelfde bestuurder hebben, waarbij deze bestuurder ook (indirect) aandeelhouder is van één van deze twee concernvennootschappen.

4.4.22 Hoewel artikel 2:146 BW uitsluitend betrekking heeft op vertegenwoordigingshandelingen en slechts geldt voor bestuurders, is reeds lange tijd de gedachte in de juris-

---

<sup>135</sup> Artikel 3 lid 3 Bestuursreglement d.d. 30 maart 2009

<sup>136</sup> Artikel 15 lid 6 statuten DSB Bank

<sup>137</sup> Artikel 3:17 Wft en artikel 11 Besluit prudentiële regels Wft

prudentie vervat dat in geval van een tegenstrijdig belang ook bepaalde regels in acht moeten worden genomen in de aan de vertegenwoordiging voorafgaande fase van besluitvorming. Uit de strekking van artikel 2:146 BW vloeit voort dat de betrokkenen (zowel bestuurders als commissarissen) op grond van de redelijkheid en billijkheid van artikel 2:8 BW bepaalde zorgvuldigheidnormen in acht dienen te nemen. Deze houden in dat de verschillende belangen gescheiden moeten worden gehouden en zoveel mogelijk zorgvuldigheid en openheid dient te worden betracht.

- 4.4.23 In de Code Corporate Governance is de wettelijke vertegenwoordigingsregeling van artikel 2:146 BW verder uitgebreid met een tegenstrijdig belang regeling die ziet op de (interne) besluitvorming. Principe II.3 uit de Code bepaalt dat:

*"Elke vorm en schijn van belangenverstrengeling tussen vennootschap en bestuurders wordt vermeden. Besluiten tot het aangaan van transacties waarbij tegenstrijdige belangen van bestuurders spelen, die van materiële betekenis zijn voor de vennootschap en/of voor de betreffende bestuurders, behoeven de goedkeuring van de raad van commissarissen."*<sup>138</sup>

- 4.4.24 Uit best practice bepaling II.3.2 volgt dat in ieder geval sprake is van een tegenstrijdig belang in de zin van de Corporate Governance Code wanneer de vennootschap voornemens is een transactie aan te gaan met een rechtspersoon (a) waarin een bestuurder persoonlijk een materieel financieel belang houdt, (b) waarvan een bestuurslid een familierechtelijke verhouding heeft met een bestuurder van een vennootschap, of (c) waarbij een bestuurder van de vennootschap een bestuurs- of toezichthoudende functie vervult. Met dit laatste wordt aldus bepaald dat ook zuiver kwalitatief tegenstrijdige belangen kwalificeren als tegenstrijdig belangen in de zin van de Code Corporate Governance.

- 4.4.25 In geval van tegenstrijdige belangen gelden op grond van de best practice bepalingen nadere voorschriften, waaronder de volgende:

- a. een bestuurder dient een (potentieel) tegenstrijdig belang dat van materiële betekenis is voor de vennootschap en/of voor de betreffende bestuurder, terstond aan de voorzitter van de raad van commissarissen en aan de overige bestuurders te melden en alle relevante informatie over de tegenstrijdig belang-situatie te verstrekken. In geval van een (potentieel) tegenstrijdig belang besluit de raad van commissarissen buiten aanwezigheid van de betrokken bestuurder of er daadwerkelijk sprake is van een tegenstrijdig belang<sup>139</sup>; en
- b. de betrokken bestuurder neemt geen deel aan de discussie en besluitvorming over een onderwerp of transactie waarbij de bestuurder een tegenstrijdig belang heeft.<sup>140</sup>

- 4.4.26 Vanwege de Dga-structuur van DSB Bank (Scheringa was via DSB Beheer middellijk enig aandeelhouder van DSB Bank en voorzitter van de RvB) was de tegenstrijdig belang regeling van groot belang voor de wijze waarop de belangenafweging binnen de RvB plaatsvond. DSB Bank maakte echter gebruik van de mogelijkheid tot afwijking van de wettelijke tegenstrijdig belang regeling, uit artikel 2:146 BW. Tot aan de wijzi-

---

<sup>138</sup> Principe II.3 Corporate Governance Code

<sup>139</sup> Best practice bepaling II.3.2

<sup>140</sup> Best practice bepaling II.3.3

ging van het Bestuursreglement in augustus 2009 kende DSB Bank een zeer beperkte tegenstrijdig belang regeling, die in de praktijk wordt aangeduid met het 'wegschrijven van het tegenstrijdig belang': in het geval dat DSB Bank een tegenstrijdig belang had met één of meer Bestuurders, werd DSB Bank in beginsel vertegenwoordigd op de wijze alsof er geen sprake was van een tegenstrijdig belang, dat wil zeggen door de RvB. De AvA had wel de mogelijkheid een andere persoon aan te wijzen om DSB Bank in geval van een tegenstrijdig belang te vertegenwoordigen, waarbij voor de RvB gold dat het deze mogelijkheid actief diende voor te leggen aan de AvA.<sup>141</sup> Het is echter niet gebleken dat de RvB aan deze verplichting heeft voldaan noch dat de AvA in de praktijk gebruikt heeft gemaakt van haar bevoegdheid om een andere persoon aan te wijzen.

- 4.4.27 Een besluit van de RvB tot het verrichten van een rechtshandeling die een tegenstrijdig belang met een Bestuurder in privé betrof, was wel onderworpen aan de goedkeuring van de RvC. Het ontbreken van zodanige goedkeuring tastte de vertegenwoordigingsbevoegdheid van de RvB of de Bestuurders echter niet aan.<sup>142</sup>
- 4.4.28 De zogenoemde corporate governance brief van toezichthouders DNB en de AFM van 10 juli 2008 vormde voor DSB Bank de aanleiding voor het vastleggen van uitgebreidere regels met betrekking tot rechtshandelingen in het geval van tegenstrijdig belangen.<sup>143</sup> In deze periode speelde ook de overschrijding van de zogenoemde grote posten regeling, waarbij DNB aangaf dat zij een overzicht wilde van alle kredieten tussen DSB Bank en DSB Beheer en de daarbij verstrekte zekerheden. DNB wilde verder dat DSB Bank een limiet vaststelde voor DSB Beheer. Tot het moment van de overschrijding van de grote postenregeling, was de verantwoordelijkheid voor de (financiële) relatie tussen DSB Bank en DSB Beheer niet toebedeeld aan één of meerdere leden van de RvB en was het daarom een verantwoordelijkheid van de RvB als geheel. Tijdens de ACC-vergadering van 13 augustus 2008 werd door Zalm gemeld dat alle zaken die DSB Beheer betroffen, voortaan onder zijn verantwoordelijkheid zouden vallen. Het is niet gebleken dat deze verantwoordelijkheid na het vertrek van Zalm aan een ander lid van de RvB is toebedeeld.
- 4.4.29 In het aangepaste Bestuursreglement van augustus 2009 werd uiteindelijk aangesloten bij de tegenstrijdig belang regeling van de Code Corporate Governance. Er werd vastgelegd dat in geval van een tegenstrijdig belang bij een Bestuurder, deze Bestuurder geen deel zou nemen aan de discussie en de besluitvorming en het besluit tot het aangaan van een dergelijke transactie slechts met unanieme goedkeuring van de overige leden van de RvB kon worden genomen. De RvC zou over dergelijke transacties geïnformeerd dienen te worden.<sup>144</sup>

---

<sup>141</sup> Deze aanwijsbevoegdheid was neergelegd in artikel 15 lid 2 statuten DSB Bank en volgt uit artikel 2:146 BW laatste zin. De aanwijsbevoegdheid is dwingend van recht en kan niet worden weggeschreven.

<sup>142</sup> Artikel 15 lid 2 statuten DSB Bank

<sup>143</sup> Rapport Scheltema, p. 80

<sup>144</sup> Volgens het aangepaste Bestuursreglement bestond er in ieder geval een tegenstrijdig belang wanneer DSB Bank voornemens was een transactie aan te gaan (i) met DSB Beheer en haar dochtermaatschappijen, (ii) op het gebied van sponsoring met één van de onder (i) genoemde vennootschappen of daaronder vallende activiteiten, (iii) met een rechtspersoon waarin een lid van de RvB persoonlijk een materieel financieel belang hield, (iv) met een rechtspersoon waarvan een bestuurder een familierechtelijke verhouding heeft met een lid van de RvB of (v) een rechtspersoon waarbij een lid van de RvB een bestuurs- of toezichthoudende functie vervult.



- 4.4.30 Voorts diende de RvB op grond van het Bestuursreglement bij de uitoefening van haar taak het door DSB Bank vastgestelde en door de RvC goedgekeurde Beleidskader inzake de financiële relatie tussen DSB Bank en DSB Beheer in acht te nemen. Voor een nadere bespreking van het Beleidskader inzake de financiële relatie tussen DSB Bank en DSB Beheer, zie par.

Taken RvB op basis van het Bestuursreglement

- 4.4.31 In het Bestuursreglement van augustus 2009 werd de taakomschrijving van de RvB uitgebreid ten opzichte van het Bestuursreglement van 30 maart 2009: de RvB diende bij haar handelen zorg te dragen voor een evenwichtige afweging van belangen van haar klanten, haar werknemers en haar aandeelhouders, DSB Bank en de met haar verbonden ondernemingen, daarbij rekening houdend met de continuïteit van DSB Bank en met de maatschappelijke omgeving waarin DSB Bank functioneerde. De RvB diende voor een evenwichtige afweging tussen de commerciële belangen van DSB Bank en de te nemen risico's te zorgen. De zogenaamde zorgplicht leek dus met deze wijziging in het Bestuursreglement te worden verankerd.<sup>145</sup>
- 4.4.32 Tevens bevatte het Bestuursreglement gedragsbepalingen en aanbevelingen die golden voor de RvB en de Bestuurders zowel in als buiten de uitoefening van hun functie, en werden in het Bestuursreglement eisen met betrekking tot vertrouwelijkheid en integriteit gesteld. In het Bestuursreglement van augustus 2009 werd voorts vastgelegd dat ieder lid van de RvB een morelethische verklaring diende te ondertekenen, de zogenoemde bankiersverklaring, waarin hij tot uitdrukking bracht dat hij zich zou inzetten om het vertrouwen in het bankwezen te bevorderen en te behouden. Voor zover bekend bij Curatoren, hebben de leden van de RvB deze bankiersverklaring niet ondertekend.
- 4.4.33 De RvB was volgens het Bestuursreglement van augustus 2009 voorts verantwoordelijk voor een integere bedrijfsvoering, de naleving van alle relevante wet- en regelgeving, gedragscodes en statuten, het beheersen van de risico's verbonden aan de ondernemingsactiviteiten en de financiering van DSB Bank. De RvB diende hierover op hoofdlijnen aan de RvC en de ACC te rapporteren en diende de interne risicobeheersings- en controlesystemen met de RvC en ACC te bespreken. In zijn algemeenheid diende de RvB tijdig alle daarvoor benodigde informatie voor de uitoefening van hun bevoegdheden aan de RvC, de AVA en de ondernemingsraad te verschaffen.
- 4.4.34 Daarnaast werd in het Bestuursreglement van augustus 2009 bepaald dat de RvB verantwoordelijk was voor (i) het instellen en handhaven van interne procedures die ervoor zorgden dat alle belangrijke financiële informatie bij de RvB bekend was; (ii) het vaststellen, uitvoeren, monitoren, en bijstellen van het algehele risicobeleid van DSB Bank (na goedkeuring RvC); (iii) de inrichting van een Product Approval Process en het adequaat functioneren van dat proces; (iv) het opstellen van een jaarplan alsmede een begroting, welke was onderworpen aan de goedkeuring van de RvC; en (v) het op de hoogte houden van de RvC van de hoofdlijnen van het strategisch beleid, de algemene en financiële risico's en het beheers- en controlesysteem van DSB Bank.

---

<sup>145</sup> Deze taakomschrijving is gebaseerd op een aanbeveling van de Commissie Maas, die uiteindelijk ook is vastgelegd in artikel 3.2.1 van de Code Banken.

4.4.35 De RvB en de RvC werden ingevolge het Bestuursreglement en het Commissarissenreglement bijgestaan door de secretaris van DSB Bank. Deze secretaris diende er op toe te zien dat de juiste procedures werden gevolgd, de besluitvorming op de juiste wijze plaatsvond en dat werd gehandeld in overeenstemming met de wettelijke en statutaire verplichtingen. De secretaris was verantwoordelijk voor het secretariaat van DSB Bank in de ruimste zin des woords. Het secretariaat verzorgde en beheerde in ieder geval het archief.

#### **4.5 Raad van Commissarissen**

##### Taken

4.5.1 De RvC diende toezicht te houden op het beleid van de RvB en op de algemene gang van zaken in DSB Bank en de met haar verbonden onderneming(en). De RvC diende de RvB met raad terzijde te staan en advies te geven zo dikwijls daartoe aanleiding bestond. Bij de vervulling van hun taak dienden de Commissarissen zich naar het belang van DSB en de met haar verbonden ondernemingen te richten.<sup>146</sup>

4.5.2 De RvC kon zich ter uitoefening van zijn functie voor rekening van DSB Bank doen bijstaan door één of meer deskundigen. Iedere Commissaris zou tijdens de kantooruren bovendien toegang hebben tot de kantoren, terreinen en gebouwen van DSB Bank en iedere Commissaris had het recht inzage en afschriften te nemen of te doen nemen van alle boeken, bescheiden en correspondentie van DSB Bank.<sup>147</sup> Afgezien van juridische bijstand tijdens de 'eindfase' in oktober 2009, heeft de RvC geen gebruik gemaakt van externe deskundigen.

##### Benoeming en ontslag

4.5.3 Slechts personen, waarvan DNB vóór de oproep van de AvA waarin de benoeming van Commissarissen aan de orde was, had verklaard dat zij voldeden aan de vereisten voor een vergunning van het bedrijf van kredietinstelling, konden op basis van de statuten voor benoeming in aanmerking komen.<sup>148</sup>

4.5.4 De RvC diende volgens de statuten uit drie of meer leden te bestaan. De RvC bestond vanaf 2005 uit vier, vijf of zes leden. De Commissarissen werden benoemd door de AvA, die hen te allen tijde kon schorsen of ontslaan. De AvA stelde tevens het aantal leden van de RvC vast.

4.5.5 De Commissarissen benoemden uit hun midden een voorzitter en een plaatsvervangend voorzitter, die eerstgenoemde bij diens afwezigheid verving. Het Commissarissenreglement stelde verder eisen met betrekking tot de deskundigheid van de Commissarissen. Aan het Commissarissenreglement was tevens een profielschets gehecht.

##### Bezetting

4.5.6 Zoals blijkt uit het overzicht uit bijlage 6 paragraaf 1.1.12, waren er weinig mutaties binnen de RvC. In de periode na de verlening van de bankvergunning tot en met het faillissement is Bonnier onafgebroken voorzitter van de RvC geweest. Neelissen was

---

<sup>146</sup> Artikel 2:140 BW en artikel 16 statuten DSB Bank

<sup>147</sup> Artikel 16 lid 4 statuten DSB Bank

<sup>148</sup> Artikel 16 statuten DSB Bank

naast lid van de RvC tevens lid van de raad van commissarissen van DSB Beheer. Baukje Scheringa, de vrouw van Dirk Scheringa en tevens lid van de raad van commissarissen van DSB Beheer, is gedurende de gehele periode als toehoorder bij de vergaderingen van de RvC aanwezig geweest. Bij de RvC-vergaderingen was aldus de voltallige raad van commissarissen van moedermaatschappij DSB Beheer aanwezig.

- 4.5.7 Nadat Ariëns terugtrad als Commissaris in september 2006, was Offringa (oud-voorzitter van de raad van bestuur van Friesland Bank) het enige overgebleven lid van de RvC met een 'bancaire' achtergrond. Hierin kwam op 1 januari 2009 verandering in met het aantreden van Koemans (oud-voorzitter van de raad van bestuur van de Nederlandse Waterschapsbank).

#### Vergadering en besluitvorming

- 4.5.8 Ingevolge de statuten van DSB Bank diende de RvC te vergaderen wanneer één van zijn leden dit verzocht, met een minimum aantal van vier vergaderingen per jaar. In het Commissarissenreglement van augustus 2009 werd vastgelegd dat de RvC minimaal zes keer, maar in de regel acht keer per jaar bijeen zou komen om te vergaderen. In de periode 2005-2009 werd tussen de vier en acht keer per jaar vergaderd door de RvC. In de periode tussen de vaststelling van de jaarrekening 2008 in juli 2009 en het van kracht worden van de noodregeling op 12 oktober 2009 is slechts tweemaal vergaderd door de RvC.
- 4.5.9 Alle besluiten van de RvC dienden te worden genomen met volstrekte meerderheid van stemmen. Bij staking van stemmen werd de beslissing verdaagd tot een volgende vergadering, te houden binnen een maand na de eerste maar niet eerder dan acht dagen daarna. Indien in deze vergadering de stemmen weer stakten, werd bij aangelegenheden niet personen betreffend, het voorstel geacht te zijn verworpen en besliste het lot bij het staken van stemmen over personen.<sup>149</sup>
- 4.5.10 Een geldig besluit kon in beginsel slechts genomen worden als de meerderheid van de leden aanwezig en/of vertegenwoordigd was; indien na twee oproepingen aan de Commissarissen de meerderheid van hen niet ter vergadering aanwezig en/of vertegenwoordigd was, konden de aanwezige leden rechtsgeldige besluiten nemen. Commissarissen konden zich in de vergaderingen van de RvC bij een schriftelijke volmacht door een andere Commissaris laten vertegenwoordigen.
- 4.5.11 De RvB was verplicht de vergaderingen van de RvC bij te wonen zo dikwijls zij daartoe werd uitgenodigd, en aldaar alle verlangde inlichtingen met betrekking tot DSB Bank te verstrekken.<sup>150</sup> In de periode 2005-2009 was in de regel (een delegatie van) de RvB aanwezig bij vergaderingen van de RvC. Van het in een vergadering van de RvC verhandelde werden notulen gehouden, die in een daartoe bestemd notulenboek werden ingeschreven en in een volgende vergadering door de RvC en de RvB, indien ter vergadering aanwezig, werden getekend.

---

<sup>149</sup> Artikel 16 statuten DSB Bank

<sup>150</sup> Artikel 16 statuten DSB Bank

### Tegenstrijdig Belang

- 4.5.12 Zoals reeds beschreven in paragraaf 4.4.22 is de wettelijke tegenstrijdig belang-regeling van artikel 2:146 BW een vertegenwoordigingsregeling, die slechts geldt voor bestuurders. De regeling ziet aldus niet op de gevallen waarin een tegenstrijdig belang speelt van een commissaris.
- 4.5.13 In de Code Corporate Governance is echter wel een regeling voor de raad van commissarissen opgenomen, die in grote lijnen overeenkomt met die voor de raad van bestuur.<sup>151</sup> Principe III.6 uit de Code bepaalt dat:
- "Elke vorm en schijn van belangenverstrengeling tussen vennootschap en commissarissen wordt vermeden. Besluiten tot het aangaan van transacties waarbij tegenstrijdige belangen van commissarissen spelen, die van materiële betekenis zijn voor de vennootschap en/of voor de betreffende commissarissen, behoeven de goedkeuring van de raad van commissarissen. De raad van commissarissen is verantwoordelijk voor de besluitvorming over de omgang met tegenstrijdige belangen bij bestuurders, commissarissen, grootaandeelhouders en de externe accountant in relatie tot de vennootschap."*<sup>152</sup>
- 4.5.14 Op grond van de bijbehorende best practice bepalingen gelden dezelfde nadere voorschriften als voor de raad van bestuur, als beschreven in 4.4.23. Op die grond kunnen dus ook zuivere kwalitatief tegenstrijdige belangen van commissarissen als tegenstrijdige belangen in de zin van de Code Corporate Governance gelden. Relevant is vooral best practice bepaling III.6.1, waaruit expliciet volgt dat in geval van een transactie tussen de vennootschap en een rechtspersoon waarvan de commissaris een bestuurs- of toezichthoudende functie vervult, een tegenstrijdig belang bestaat..
- 4.5.15 In tegenstelling tot het Bestuursreglement, bevatte het eerste Commissarissenreglement van 31 augustus 2006 wel een tegenstrijdig belang regeling die zag op de interne besluitvorming van de RvC:
- "Een commissaris neemt geen deel aan de discussie en de besluitvorming over een onderwerp of transactie waarbij hij/zij een tegenstrijdig belang met de Vennootschap heeft als bedoeld in art. 2:146 van het Burgerlijk Wetboek. Een dergelijke transactie zal uitsluitend mogen worden aangegaan onder ten minste in de branche gebruikelijke condities. De besluiten tot het aangaan van zo'n transactie door de Vennootschap met een commissaris behoeven altijd de voorafgaande goedkeuring van de RvC."*<sup>153</sup>
- 4.5.16 Zoals reeds opgemerkt, was Neelissen naast lid van de RvC tevens lid van de raad van commissarissen van DSB Beheer. Tijdens de gesprekken met de leden van de RvC, hebben de Commissarissen verklaard dat Neelissen prudent omging met de combinatie van deze twee functies en dat hij binnen de RvC geen belangen van anderen verdedigde. Door de vriendschappelijke band die Neelissen had met Scheringa en zijn kennis van zaken met betrekking tot de bedrijfsvoering binnen DSB hebben de

---

<sup>151</sup> Zie paragraaf 4.4.23.

<sup>152</sup> Principe III.6 Corporate Governance Code

<sup>153</sup> Artikel 10 Commissarissenreglement. Na de wijziging in augustus 2009 kwam deze bepaling terecht in artikel 11.

overige leden van de RvC het lidmaatschap van Neelissen als nuttig en behulpzaam ervaren.

- 4.5.17 Hoewel de tegenstrijdig belang-regeling zoals vervat in het Commissarissenreglement op het eerste gezicht slechts lijkt te voorzien voor die gevallen waar de Commissaris in privé een tegenstrijdig belang met DSB Bank heeft (de laatste zin spreekt immers van een transactie door de vennootschap met de Commissaris) en dus niet op zuiver kwalitatief tegenstrijdige belangen, is het de vraag of een dergelijke restrictieve uitleg juist is, gegeven het wettelijk kader (daaronder begrepen de Code Corporate Governance)<sup>154</sup> en het Bestuursreglement van augustus 2009, dat volgens DSB Bank (voor Bestuurders) dus aanneemt dat bij transacties tussen DSB Bank en DSB Beheer een tegenstrijdig belang bestaat.
- 4.5.18 Met name kan ook gewezen worden op het Beleidskader inzake de financiële relatie tussen DSB Bank en DSB Beheer van maart 2009, dat juist ten doel had potentiële belangenconflicten tegen te gaan. Het Beleidskader vestigt de aandacht op mogelijke belangenconflicten en kent aan de RvC terzake een belangrijke toezichtstaak toe. Het dubbele commissariaat van Neelissen levert in die situatie, gegeven het feit dat DSB Bank en DSB Beheer onderling veelvuldig transacties zijn aangegaan, bij elke transactie in ieder geval een potentieel tegenstrijdig belang op.
- 4.5.19 Of in het concrete geval van een daadwerkelijk tegenstrijdig belang sprake is, moet aan de hand van alle omstandigheden worden bepaald, waaronder in ieder geval de achtergronden van de transactie, of de RvC is geïnformeerd over de voorgenomen transactie, of de RvC deze heeft goedgekeurd en of Neelissen de overige leden van de RvC op zijn dubbele functie heeft gewezen. Bij de tegenstrijdig belang-regeling zoals die voor bestuurders geldt, toetst de Hoge Raad sinds het arrest *Bruil/Kombex*<sup>155</sup> aan het criterium of een tegenstrijdig belang ook materieel – niet louter formeel – is, waarbij geaccepteerd wordt dat binnen een concern sprake kan zijn van een parallelle van belangen. De Hoge Raad heeft in het arrest HR 14 september 2007, *JOR* 2007/239 (*Versatel*) deze toets in belangrijke mate ook voor commissarissen van toepassing geacht.

#### Taken RvC op basis van het Commissarissenreglement

- 4.5.20 Het Commissarissenreglement gaf een nadere uitwerking van de taken van de Commissarissen. In het Commissarissenreglement werden onder meer tot de taken van de RvC gerekend (i) het toezien en controleren op en adviseren van de uitwerking van het beleid van de RvB; (ii) het naleven en handhaven van de corporate governance structuur van DSB Bank; (iii) het evalueren en beoordelen van de RvB en de RvC alsmede het beoordelen van hun individuele leden en (iv) het goedkeuren van dan wel het onthouden van goedkeuring met betrekking tot bepaalde besluiten van de RvB.
- 4.5.21 In het Commissarissenreglement van augustus 2009 werd de eerdere taakomschrijving verder uitgebreid, waarbij onder meer de volgende zaken werden toegevoegd: (i)

---

<sup>154</sup> Hoewel, zoals eerder aangegeven in dit hoofdstuk de Code Corporate Governance alleen van toepassing is op beursgenoteerde vennootschappen, gaat bij de invulling van algemene corporate governance vraagstukken, zoals het tegenstrijdig belang, een zekere reflexwerking van deze Code Corporate Governance uit.

<sup>155</sup> HR 20 juni 2007, *NJ* 2007/420

het goedkeuren van het Bestuursreglement; (ii) het adviseren van de RvB bij een voorgenomen benoeming en/of ontslag van een lid van de RvB of RvC; (iii) het adviseren over en jaarlijks evalueren van het bezoldigingsbeleid voor de RvB en/of de RvC en (iv) het beoordelen van de door de RvB voorgestelde *risk appetite* en het risicobeleid. Op basis van dit Commissarissenreglement dienden de leden van de RvC zich onder meer in te zetten voor een beheerste en integere uitoefening van hun functie met inachtneming van wet- en regelgeving, gedragscodes en statuten en toe te zien op correcte naleving van eisen van de toezichthouders in verband met het behoud van aan DSB Bank verstrekte vergunningen.

- 4.5.22 Voor een volledige weergave van de taakomschrijving van de RvC op basis van het Commissarissenreglement, wordt verwezen naar Bijlage 8.

#### **4.6 Audit & Compliance Committee**

- 4.6.1 De RvC werd bijgestaan door een uit de Commissarissen samengestelde ACC, die in het kader van de verlening van de bankvergunning werd opgericht. De ACC kwam voor het eerst bijeen op 12 april 2006. In de jaren 2006 en 2009 is de ACC jaarlijks drie maal en in de jaren 2007 en 2008 jaarlijks vier maal bijeengekomen.

- 4.6.2 Offringa was gedurende de gehele periode voorzitter van de ACC. Afgezien van Neelissen en Nijpels, waren alle Commissarissen tevens lid van de ACC. Uit de gesprekken is gebleken dat de voorzitters van de RvC en de ACC, Bonnier en Offringa, veel onderling contact hadden. Het ACC-reglement dat als bijlage was aangehecht aan het Commissarissenreglement gaf nadere informatie met betrekking tot de samenstelling, deskundigheid en onafhankelijkheid, alsmede de wijze van vergaderen van de ACC.

- 4.6.3 Tot de taak van de ACC behoorde het houden van toezicht en (al dan niet voorafgaande) controle op, en het adviseren van, de RvB omtrent de werking van de interne risicobeheers- en controlesystemen, waaronder het toezicht op de naleving van de relevante wet- en regelgeving en toezicht op de werking van gedragscodes. In dit verband diende de ACC onder meer toezicht te houden op (i) de financiële informatiever-schaffing door de vennootschap, (ii) de naleving van aanbevelingen en opmerkingen van interne en externe accountants, (iii) het functioneren van de afdeling IAD en de CO, en (iv) de ICT toepassingen. Verder diende de ACC regelmatige contacten te onderhouden met en toezicht te houden op de relatie met de externe accountant en de RvC te adviseren over de voordracht tot (her)benoeming van de externe accountant, de jaarrekening en het dividendbeleid. In het aangepaste ACC-reglement van augustus 2009 werd het toezicht houden op het risicobeleid aan de taken van de ACC toegevoegd, terwijl het adviseren over het dividendbeleid aan haar bevoegdheden werd onttrokken.

#### **4.7 Commissies en Stafafdelingen**

##### Commissies: ALCO, Kredietrisico Commissie en CORC

- 4.7.1 Binnen DSB Bank waren verschillende commissies ingesteld, ieder bestaande uit een of meer leden van de RvB en medewerkers van verschillende stafafdelingen, die de RvB over uiteenlopende zaken adviseerden.

- 4.7.2 Het ALCO vergaderde minimaal een keer per maand over de toereikendheid van kapitaal en liquiditeit en adviseerde de RvB over mogelijk te nemen besluiten. Het ALCO focuste zich op (beheersing van) renterisico, liquiditeitsrisico, tegenpartijrisico en securitisatierisico, daarbij tevens gebruik makend van stress testen op basis van de uitgangspunten van de RvB en informatie van de afdelingen Treasury, Risk Management, IAD en Finance & Control. Medewerkers van deze afdelingen waren tevens vertegenwoordigd in het ALCO.
- 4.7.3 De Kredietrisico Commissie (KC) vergaderde minimaal een keer per maand en adviseerde de RvB over mogelijk te nemen besluiten. De KC focuste zich primair op (beheersing van) kredietrisico. Daarbij hanteerde zij de uitgangspunten zoals geformuleerd door de RvB en maakte zij voornamelijk gebruik van de afdelingen Risk Management en Finance & Control. Medewerkers van deze afdelingen waren tevens vertegenwoordigd in de KC.
- 4.7.4 Het Compliance Operational, Risk en Communicatieoverleg (CORC) vergaderde minimaal om de zes weken en adviseerde de RvB over mogelijk te nemen besluiten. Het CORC stuurde op operationele en compliance risico's. Zowel medewerkers van de afdeling Risk Management als medewerkers van de afdeling Compliance waren hierin vertegenwoordigd. Indien operationele risico's onderkend werden waar onvoldoende beheersmaatregelen van kracht waren, dan diende het CORC de RvB te adviseren omtrent te nemen maatregelen en diende zij de voortgang van de uitvoering van te treffen maatregelen te monitoren.

Stafafdelingen: Risk Management, Finance & Control, Treasury, Compliance, Juridische Zaken en de afdeling IAD

- 4.7.5 De afdeling Risk Management informeerde, adviseerde en was deelnemer in het ALCO, de KC en het CORC inzake de verschillende risico's, de kapitaaltoereikendheid en de werking van bestaande beheersmaatregelen. Op basis van informatie van andere afdelingen, bewaakte de afdeling Risk Management het door de RvB vastgestelde Risk Management beleid en het daarin verankerde limietenstelsel. Minimaal een keer per maand rapporteerde de afdeling Risk Management aan het ALCO en de KC, voor het CORC was dit elke zes weken. In het kader van de kapitaaltoereikendheid is ten slotte nog van belang dat de afdeling Risk Management de daarvoor gehanteerde modellen beheerde.
- 4.7.6 De afdeling Finance & Control informeerde en adviseerde het ALCO en de KC op basis van informatie van andere afdelingen. Finance & Control formuleerde in samenwerking met de afdelingen Risk Management en Treasury het kapitaalplan en verzorgde periodieke rapportages op het gebied van behaalde resultaten (inclusief analyses), resultaatontwikkeling (rolling forecast) en kapitaaltoereikendheid.
- 4.7.7 De afdeling Treasury bewaakte de samenstelling van de balans om de solvabiliteit en de liquiditeit in lijn te laten lopen met de productie. Hierbij werkte Treasury binnen de richtlijnen zoals het die meekreeg vanuit het ALCO. De afdeling Treasury adviseerde het ALCO op de relevante beleidsterreinen en formuleerde in samenwerking met de afdelingen Risk Management en Finance & Control jaarlijks het kapitaalplan.

- 4.7.8 De afdeling Compliance had als taak toe te zien op de naleving van de relevante in- en externe wet- en regelgeving door alle onderdelen van DSB Bank, waaronder de integriteit en maakte onderdeel uit van het CORC.
- 4.7.9 De afdeling Juridische Zaken adviseerde en ondersteunde de RvB op bestuurlijk en juridisch gebied. Tot de taken van de afdeling Juridische Zaken behoorden onder andere de interpretatie en implementatie van relevante wetgeving, het adviseren, beoordelen en bemiddelen onder meer op het terrein van overeenkomsten met derden, aansprakelijkheid, verzekering, intellectuele eigendomsrechten, beslagen, faillissementen en de privacywetgeving. Juridische Zaken voerde de eindredactie van reglementen en algemene voorwaarden van producten en voerde en/of begeleidde interne en externe procedures voor de rechtbank.
- 4.7.10 De afdeling IAD stelde op jaarbasis een auditplan op, waarbij op basis van een risico-gebaseerde benadering keuzes werden gemaakt met betrekking tot de onderdelen van DSB Bank die werden gecontroleerd.

#### **4.8 Invulling van Corporate Governance binnen DSB Bank**

##### Bezetting RvB

- 4.8.1 Tijdens de gesprekken die Curatoren hebben gevoerd met diverse betrokkenen (waaronder werknemers) is bij Curatoren het beeld ontstaan dat een terugkerend probleem was dat er binnen DSB Bank sprake was van onderbezetting c.q. overbelasting in personele zin van de RvB. De RvB bestond uit maximaal 4 leden, waarvan Scheringa zich volgens verschillende personen, die Curatoren hebben gesproken, veel met AZ, de andere sportactiviteiten en het museum bezig hield. Hij was weinig zichtbaar binnen DSB Bank. De onderbezetting deed zich met name voor in de periode na het vertrek van Van Dijk (november 2007) tot en met de benoeming van Zalm en in de periode volgend op het vertrek van Zalm (december 2008).
- 4.8.2 In de periode vanaf de vergunningverlening aan DSB Bank (december 2005) tot en met het uitspreken van de noodregeling (oktober 2009), hebben vier verschillende personen de positie van CFO bekleed, waarbij gedurende korte periodes de CFO functie op interim-basis werd vervuld.
- 4.8.3 Daarnaast was het binnen de RvB in de periode rond het vertrek van Van Dijk onduidelijk wie wat ging doen. Uit de notulen van de RvB-vergadering van 8 oktober 2007 (NB: voor het vertrek van Van Dijk) blijkt dat naar aanleiding van een gesprek met DNB de RvB besloot dat de afdelingen IAD, Compliance en Risk Management onder de CEO kwamen te vallen. Van Dijk heeft hierover verklaard dat dit geen besluit betrof, maar een mededeling van Scheringa en dat Van Dijk en De Jong hier ook niet mee instemden. De vacature van CFO werd eind 2007 door Zalm vervuld. Op 20 juni 2008 kwam de RvB tot een nieuwe portefeuilleverdeling, waarbij de verantwoordelijkheid voor de afdelingen Compliance en IAD bij Scheringa bleef, maar de verantwoordelijkheid voor de afdeling Risk Management bleef bij Zalm. Hoewel op basis van het besluit van de RvB van 8 oktober 2007 de afdeling Compliance onder Scheringa kwam te vallen en dit ook werd vastgelegd in de portefeuilleverdeling van 20 juni 2008, heeft Scheringa tijdens het gesprek met Curatoren verklaard dat Compliance een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de RvB was. Zalm heeft tegenover Curato-



ren echter uitdrukkelijk verklaard dat het – conform voornoemd besluit en portefeuilleverdeling – altijd de verantwoordelijkheid was van Scheringa.

- 4.8.4 Tijdens de gesprekken met Curatoren heeft DNB de periode tussen het vertrek van Van Dijk en de benoeming van Zalm een bestuurscrisis genoemd. Doordat alleen Van Goor en Scheringa overbleven als Bestuurders, was volgens DNB op dat moment geen evenwicht meer aanwezig in de RvB. Uit de gesprekken die DNB in deze periode met DSB Bank voerde, bleek dat er binnen de RvB sprake was van een fundamenteel verschil van inzicht over het te voeren beleid betreffende het risicobeheer van DSB. DNB verbaasde zich bovendien over het feit dat de RvC niet op de hoogte was van het aangekondigde vertrek van de CO Cornet. Van Dijk en Cornet speelden naar mening van DNB een belangrijke rol bij het bewaken van het evenwicht tussen enerzijds de commerciële aspiraties en anderzijds een prudente uitoefening van het bankbedrijf. Tijdens een vergadering van 27 november 2007 besloot DNB een curator te benoemen.<sup>156</sup>
- 4.8.5 Na het vertrek van Van Dijk en de komst van Zalm, vond in april 2008 wederom een mutatie plaats binnen de RvB. De Jong vertrok als CIO, waarbij haar taken werden overgenomen door Van Goor. DNB en AFM hebben in de corporate governance brief van 10 juli 2008 hun zorgen uitgesproken over het omvangrijke en diverse takenpakket van Van Goor.
- 4.8.6 Nadat Zalm begin december 2008 feitelijk vertrokken was naar ABN AMRO, brak er een periode aan dat de RvB slechts bestond uit Scheringa en Van Goor. Tijdens gesprekken met Curatoren hebben betrokkenen verklaard dat de RvB "understaffed" was in deze periode. Dat de RvB "understaffed" was, werd volgens betrokkenen bijvoorbeeld zichtbaar in de ontwikkeling van het nieuwe businessplan. Na het vertrek van Zalm duurde het lang voordat er een nieuw businessplan werd voorgelegd aan de RvC. De Grave trad pas aan halverwege maart 2009 en had vervolgens nog tijd nodig om zich in te werken. Bovendien werd De Grave bij zijn aantreden direct geconfronteerd met het vertrek van Buwalda. Uiteindelijk heeft de RvB pas in mei 2009 een businessplan gepresenteerd aan de RvC.
- 4.8.7 Een ander dossier dat volgens betrokkenen 'bleef liggen' was de afronding van het Beleidskader inzake de financiële relatie tussen DSB Bank en DSB Beheer. Zalm was betrokken bij het opstellen van de eerste versie van dit document, maar deze werd door DNB - mede in het licht van het feit dat DSB Bank enkele maanden was gegund om dit document op te stellen - in januari 2009 volstrekt onvoldoende geacht.<sup>157</sup> Uiteindelijk duurde het tot maart 2009 voordat DSB Bank in staat was een aangepast en door de RvB en RvC goedgekeurd document aan DNB te presenteren.
- 4.8.8 Evenals tussen het vertrek van Zalm en de benoeming van De Grave, was er ook tussen het vertrek van De Grave op 15 mei 2009 en de benoeming van Buwalda op 8 juli 2009 geen aparte CFO.
- 4.8.9 De discontinuïteit met betrekking tot de bezetting van de CFO functie leidde er verder toe dat het traject met betrekking tot het opmaken van de jaarrekening 2008 vertra-

---

<sup>156</sup>Voor een uitgebreide beschrijving van het besluit tot benoeming van een stille curator, zie paragraaf 9.4.16.

<sup>157</sup> Zie paragraaf 2.8.6 voor de reactie van DNB op het eerste concept van het Beleidskader.

ging opliep, wat leidde tot grote spanningen tussen de RvB en de RvC. Voor een uitgebreide beschrijving hiervan, zie paragraaf 4.8.44 e.v.

#### Bezetting en functioneren stafafdelingen DSB Bank

- 4.8.10 Naast de onderbezetting binnen de RvB, is bij Curatoren het beeld ontstaan dat de bezetting van bepaalde stafafdelingen een probleem is geweest.
- 4.8.11 Scheringa heeft tijdens het gesprek met Curatoren aangegeven dat de bezetting van de afdelingen Risk Management en de IAD onvoldoende was in de periode rond het vertrek van Van Dijk (de directeuren van deze afdelingen waren te licht) en dat hij ook ontevreden was over hoe Van Dijk hiermee omging. Van Dijk heeft tegenover Curatoren verklaard dat hij zich niet herkent in de door Scheringa geuite kritiek, omdat hij steeds goed beoordeeld werd. Van Dijk heeft verklaard herhaaldelijk om aandacht te hebben gevraagd voor de (bezetting van de) stafafdelingen en dat Scheringa hem juist te kritisch vond met betrekking tot dit onderwerp.  
Zalm was medio 2007 bij zijn aantreden als *Chief Economist* ook niet heel erg tevreden over de bezetting van bepaalde sleutelposities. De afdeling IAD was volgens Zalm "buitengewoon mager qua kwaliteit en bezetting". Zalm was verder niet tevreden over het functioneren van de directeur Treasury, De Vos.
- 4.8.12 Zalm merkte in het algemeen op dat, naarmate de organisatie groter zou worden, de RvB zich meer met hoofdlijnen zou moeten bezighouden en dat meer operationele verantwoordelijkheden zouden moeten worden gelaten bij het management onder de RvB.
- 4.8.13 Naast Scheringa en Zalm heeft Offringa, die als voorzitter van de ACC namens de RvC het contact onderhield met de afdelingen IAD en Compliance, verklaard dat de directeuren van de afdelingen IAD en Compliance over het algemeen niet heel sterk waren.
- 4.8.14 Uit de gesprekken met de betrokkenen is Curatoren gebleken dat de wisselingen binnen de afdeling Compliance niet optimaal zijn geweest voor het functioneren daarvan. Met het vertrek van Van Dijk als CFO, diende zich ook het vertrek aan van Cornet als hoofd van de afdeling Compliance. Hierna werd Rozemond tijdelijk aangesteld als CO. Vervolgens werd besloten om de afdeling Compliance te laten fuseren met de afdeling Juridische Zaken, waarbij Amende hoofd werd van deze gefuseerde afdeling. Het niet op orde zijn van de afdeling Compliance binnen DSB Bank leidde tot irritaties bij de RvC.
- 4.8.15 Ter versterking van de bezetting van de sleutelposities, werd een executive search ingeschakeld. Op 1 januari 2008 werd Zwagerman benoemd als directeur van de afdeling IAD. Directeur Risk Management Hekking werd in april 2008 opgevolgd door Poel. Op 1 januari 2009 vond verdere versterking plaats doordat De Vos door Van Erp werd opgevolgd als directeur Treasury. Volgens Zalm hebben deze benoemingen goed uitpakten.
- 4.8.16 Koemans, die begin 2009 aantrad als Commissaris, heeft over de mutaties op sleutelposities opgemerkt dat men binnen DSB Bank weer dacht "in control" te zijn, doordat enkele vacatures weer waren vervuld, maar dat dit in de praktijk echter langer bleek te

duren, omdat dergelijke personen na hun aanstelling tijd nodig hadden om zich in te werken en hun draai te vinden.

4.8.17 Koemans heeft verder opgemerkt dat de afdelingen IAD en Compliance ook erg zwaar belast werden met werkzaamheden in het kader van overnames, waardoor er minder tijd was voor de "reguliere" werkzaamheden.

4.8.18 De Grave heeft gesteld dat hij in maart 2009 bij zijn aantreden niet heel gerust was over de bezetting van de stafafdelingen:

*"Hier kwam nog bij dat de stafdiensten bij DSB Bank vrij mager bezet waren. Ik heb dit ook tegen Scheringa gezegd toen hij mij aangaf dat ik eigenlijk 25% van de FTE's in de stafdiensten moest saneren. Scheringa draaide er niet omheen dat de stafdiensten het door de commerciële verdiende geld 'opaten' en wilde eigenlijk dat ik 25% van de FTE's bij de stafdiensten eruit gooide. Ik heb hem toen gezegd dat er naar mijn taxatie al sprake was van een onderbezetting."*

4.8.19 In opdracht van De Grave wordt door E&Y een zogenaamde "nulmeting" uitgevoerd op bepaalde afdelingen die onder de CFO ressorteerden, waarvan het resultaat op 27 augustus 2009 in de vorm van een rapport werd gepresenteerd. E&Y concludeert onder meer dat binnen DSB Bank:

- a. er beter moet worden omgegaan met de beschikbare capaciteit;
- b. de taken en verantwoordelijkheden scherper moeten worden afgebakend (besluitvormingsproces concentreert zich bij de RvB, verantwoordelijkheden lagere echelons zijn onvoldoende gestructureerd omschreven);
- c. de compliance aspecten dienen beter te worden gemonitord;
- d. de kwaliteit van het personeel moet naar een hoger plan gebracht worden;
- e. relatie met toezichthouders dient te worden verbeterd en verhoogd toezicht beëindigd;
- f. er sprake is van verwevenheid tussen de rapporterings- en controlefunctie; en
- g. de kwaliteit van de managementinformatie over renterisico, liquiditeitsrisico en beleggingen verzekeraar is nog niet op voldoende niveau is.

4.8.20 Wat betreft de rapportages van de verschillende commissies, is het beeld dat tot het najaar van 2008 de rapportages van de ALCO, CORC en KC niet systematisch besproken werden binnen de vergaderingen van de RvB. Dit wordt ook geconstateerd door Zalm in zijn notitie aan de RvB van 13 september 2008, die opgesteld werd naar aanleiding van de corporate governance brief van de toezichthouders van eerder dat jaar. In de periode hierna werd de bespreking van de rapportages van de verschillende commissies c.q. stafafdelingen systematischer geagendeerd voor de RvB-vergaderingen.

#### Beleids- en besluitvorming binnen DSB Bank

4.8.21 Zoals reeds omschreven in paragraaf 4.1.10 moet de bedrijfsvoering van een bank zodanig ingericht zijn dat een beheerste en integere bedrijfsvoering gewaarborgd is. Uit gesprekken met betrokkenen bij DSB Bank, die ervaring elders in de bancaire sector hadden kwam naar voren dat men binnen DSB Bank niet gewend was aan de meer gestructureerde en geformaliseerde manier waarop beleids- en besluitvorming bij een bank dient plaats te vinden.

- 4.8.22 Een belangrijk onderdeel van een beheerste en integere bedrijfsvoering is een transparante en herleidbare besluitvorming binnen de RvB. Besluiten van de RvB dienen in beginsel genomen te worden in vergadering en de aan het besluit ten grondslag liggende motivering dient toetsbaar te zijn voor de RvC, alsmede voor de toezichthouders. Uit de vergaderstukken en de notulen van de RvB blijkt dat hier in de praktijk niet altijd aan werd voldaan. De notulen van de RvB bevatten geen besluitenlijsten en de besluiten die in de notulen werden opgenomen, werden niet altijd duidelijk omschreven. Hieronder wordt een tweetal voorbeelden gegeven, namelijk de gang van zaken omtrent de verkoop van fietsverzekeraar ENRA en het beëindigen van de verkoop van koopsompolissen in april/mei 2009.
- 4.8.23 De mogelijke verkoop van fietsverzekeraar ENRA kwam een aantal malen ter sprake tijdens vergaderingen van de RvB. Uiteindelijk besprak de RvB op 27 september 2007 het bod dat was gedaan door Bovemij van ongeveer € 29 miljoen. Scheringa bleek moeite te hebben met de verkoop, althans met het geboden bedrag en wilde een tegenvoorstel doen van € 31 miljoen. Van Dijk zag echter geen ruimte meer voor een tegenvoorstel, mede omdat aan DNB was gecommuniceerd dat DSB Bank ENRA zou verkopen, mits een reële koopprijs werd geboden. Hoewel het bod minder was dan gehoopt, paste het volgens Van Dijk wel binnen de gemaakte waarderingssrange. Uiteindelijk besliste de RvB dat de RvB later die dag, nadat het DNB zou hebben gesproken, een beslissing zou nemen. Uit de vergaderstukken en de notulen blijkt echter niet dat er op 27 september 2007 of later een definitief besluit is genomen omtrent het bod van Bovemij, evenmin wat de uiteindelijke voorwaarden zijn geweest van de verkoop van ENRA. Uit de gesprekken met betrokkenen is gebleken dat Scheringa ontevreden was over het door Van Dijk bereikte onderhandelingsresultaat en de regie met betrekking tot de verkoop van ENRA overnam. Uiteindelijk is pas op 16 november 2007 de koopovereenkomst getekend, waarbij werd afgesproken dat de overdracht van ENRA op 1 januari 2008 zou plaatsvinden. Kennelijk is het besluit tot het aangaan van de definitieve koopovereenkomst buiten de vergadering om genomen.
- 4.8.24 Het tweede voorbeeld betreft de beëindiging van de verkoop van koopsompolissen in april/mei 2009, in plaats waarvan verzekeringsproducten uitsluitend werden aangeboden op basis van maandpremies en vaste adviesvergoedingen. Uit de gesprekken met betrokkenen is gebleken dat er in de periode april/mei 2009 is besloten te stoppen met de verkoop van koopsompolissen. Hoewel tijdens de RvB-vergadering van 28 april 2009 melding werd gemaakt van een voorstel om "per 5 mei as. maandpremies in plaats van koopsommen in te regelen bij DSB Leven, DSB Schade en GEMA waarbij zij een provisie zullen ontvangen van 35%, inclusief tekenprovisies" en in de RvC-vergadering van 12 mei 2009 een nieuw businessplan (waarin de overstap van koopsompremies naar maandpremies was vastgelegd) werd besproken, is het besluit van de RvB om te stoppen met de verkoop van koopsompolissen niet vastgelegd.
- 4.8.25 Niet alleen werden bepaalde besluiten gebrekkig gedocumenteerd, ook lijkt uit de notulen van de RvB te volgen dat een aantal belangrijke onderwerpen niet of nauwelijks is besproken binnen de vergaderingen van de RvB. Voorbeelden hiervan zijn de instelling van het verhoogd toezicht door DNB in september 2007 en een aantal mutaties binnen de RvB.

- 4.8.26 Op 27 september 2007 werd Scheringa geïnformeerd dat DSB Bank onder verhoogd toezicht was geplaatst. In de notulen van de eerst volgende RvB-vergadering (1 oktober 2007), werd hier echter niets meer over vermeld. Een week later vermeldden de notulen slechts het volgende met betrekking tot het verhoogde toezicht:
- "De heer Bonnier en de heer Neelissen zullen a.s. vrijdag bij DNB navragen hoe DSB onder het verhoogde toezicht vandaan kan komen".*
- 4.8.27 In de RvB-vergaderingen hierna werd het verhoogd toezicht nauwelijks meer besproken.
- 4.8.28 Tijdens de gesprekken met Curatoren hebben Scheringa en Van Goor verklaard dat Scheringa ontevreden was over het functioneren van Van Dijk en dat Scheringa Van Dijk reeds in augustus 2007 vertelde uit te kijken naar een andere baan.<sup>158</sup> Uiteindelijk vertrok Van Dijk na het voorlezen van een verklaring in de RvC-vergadering van 12 november 2007. Over (de redenen van) het vertrek van Van Dijk en de mogelijke consequenties voor de bezetting binnen de RvB werd echter niets vastgelegd in de notulen van de RvB. Andere mutaties die niet of nauwelijks werden besproken tijdens de vergadering van de RvB, zijn het vertrek van De Jong als CIO, Zalm als CFO en de benoeming van De Grave als CFO.

Tegenstrijdig belang in de praktijk

- 4.8.29 Zoals reeds eerder opgemerkt in dit hoofdstuk was, vanwege de Dga-structuur van DSB Bank, de tegenstrijdig belangregeling van groot belang voor de wijze waarop de belangenafweging binnen de RvB plaatsvond. Doordat zowel DSB Bank als DS Sport en Art (waarin de activiteiten op sportief en museaal terrein ondergebracht waren) dochtermaatschappijen waren van DSB Beheer, bestond er een (potentieel) tegenstrijdig belang tussen de belangen van Scheringa als voorzitter van de RvB en de belangen van Scheringa als (indirect) grootaandeelhouder en die van Neelissen als commissaris van DSB Bank en DSB Beheer. Voorbeelden van dergelijke tegenstrijdige belangen betroffen de sponsoractiviteiten van DSB Bank met betrekking tot DS Sport en Art, de leningen die door DSB Bank werden verstrekt aan DSB Beheer, de dividenduitkeringen door DSB Bank via DSB Ficoholding aan DSB Beheer, de overdracht van Vpb-vorderingen door DSB Beheer aan DSB Bank en de overdracht aan c.q. aankoop door DSB Beheer van de lead generators GEMA, Clicks4Sales en DGA, waarbij de koopprijs werd gefinancierd door DSB Bank.
- 4.8.30 Hoewel er dus voortdurend sprake was van (potentieel) tegenstrijdige belangen, kende DSB Bank op het niveau van de RvB een zeer beperkte tegenstrijdig belang regeling die alleen zag op de vertegenwoordiging van DSB Bank en niet op de interne besluitvorming.<sup>159</sup> Wat betreft de interne besluitvorming, besloot de RvB pas eind juli 2008 dat alle zaken die DSB Beheer betroffen vanaf dat moment onder de verantwoordelijkheid van Zalm zouden vallen. Het duurde vervolgens nog tot augustus 2009 voordat in dit verband formele waarborgen werden neergelegd in het Bestuursreglement die aansloten bij de regeling van de Code Corporate Governance.

<sup>158</sup> Van Dijk heeft hierover verklaard dat dit volgens hem niet in augustus 2007, maar in oktober 2007 plaatsvond.

<sup>159</sup> Zie paragraaf 4.4.20 e.v.

- 4.8.31 Uit de notulen van de RvB en de RvC-vergaderingen valt niet goed op te maken hoe in de praktijk werd omgegaan met de (potentieel) tegenstrijdige belangen van Scheringa en Neelissen. Een voorbeeld hiervan is de RvB-vergadering van 24 november 2008, waarin de RvB akkoord ging met een verzoek tot aanvullende kredietverlening aan DSB Beheer. Uit de notulen en de vergaderstukken valt niet op te maken wat de reden is voor deze kredietverlening aan DSB Beheer, wat het bedrag is dat gemoeid is met deze kredietverlening, op welke termijn het krediet zal worden afgelost, noch hoe is omgegaan met tegenstrijdige belangen van DSB Bank enerzijds en DSB Beheer anderzijds en de dubbelfuncties van Scheringa en Neelissen in dit verband.
- 4.8.32 Een ander voorbeeld is de kredietverlening aan DSB Beheer in verband met de verhänging van een aantal deelnemingen, waaronder Clicks4Sales, van DSB Bank naar DSB Beheer. Op 20 maart 2008 en 30 mei 2008 vond de verhänging van deze deelnemingen plaats, waarbij DSB Beheer de koopprijs aan DSB Bank verschuldigd bleef. Deze schuld van circa € 30 miljoen werd op 26 mei 2008 door middel van een drietal kredietovereenkomsten geconverteerd in een geldlening. Hoewel het dus om een aanzienlijk bedrag ging, werd het feit dat DSB Beheer de koopprijs niet voldeed aan DSB Bank maar verschuldigd bleef en de conversie van deze schuld in een geldlening niet besproken tijdens de vergaderingen van de RvB en de RvC.
- 4.8.33 In het algemeen namen Scheringa en Neelissen deel aan de discussies en de besluitvorming over een onderwerp of transactie waarbij zij vanwege hun dubbelfuncties een potentieel tegenstrijdig belang hadden met DSB Bank. Een illustratief voorbeeld hiervan betreft de RvC-vergaderingen van 8 en 29 juni 2009 waarin onder meer werd gesproken over de jaarrekening 2008 en de dividenduitkering aan DSB Beheer. In de notulen is het volgende vastgelegd:
- "Opgemerkt wordt vanuit de RvC dat het dividendbesluit voor 2009 niet is voorgelegd aan de RvC. De A&CC heeft hier immers een adviesrecht voor. [...]"*
- De heer Scheringa merkt tot slot op dat het niet uitkeren van dividend tot problemen bij DSB Beheer kan leiden."*
- En:
- "De heer Neelissen geeft aan dat de dividenduitkering nodig is voor DSB Beheer [...]. Dit betekent echter een aanslag op de solvabiliteit. [...]"*
- De heer Neelissen vraagt hoeveel ruimte er vanuit DSB Leven en DSB Schade is om dividend uit te keren."*
- 4.8.34 De Commissarissen lijken tot 2009 geen zichtbare kritiek te hebben gehad op de dubbelrol die Scheringa had. De Commissarissen wijzen erop dat de dubbelrol reeds bestond ten tijde van de vergunningverlening en dat kritiek op de dubbelrol als zodanig niet zoveel zin zou hebben gehad, omdat de RvC niet de mogelijkheid had om hier iets aan te veranderen. In 2009 vonden een aantal incidenten plaats zoals het dividendbesluit, de benoeming en het ontslag van De Grave en de vaststelling van de hoogte van de kredietfaciliteit, waarbij de RvC zich zichtbaar kritischer opstelde richting de RvB. Tijdens de RvC-vergadering van 8 juni 2009 bleek bijvoorbeeld dat de RvC zorgen had met betrekking tot de (vastlegging van de) relatie tussen DSB Bank

en DSB Beheer. Tijdens deze vergadering merkte de RvC op dat duidelijk zou moeten blijken hoe de verhouding tussen DSB Bank en DSB Beheer geregeld was, hoe met conflicterende belangen zou worden omgegaan, hoe de besluitvorming zou plaatsvinden indien er sprake was van een tegenstrijdig belang bij Scheringa en hoe vermenig van belangen kon worden voorkomen.

4.8.35 Uit de gesprekken van Curatoren met leden van de RvB is gebleken dat de dubbelrol van Scheringa leidde tot spanningen binnen de RvB. Hoewel de sponsoractiviteiten per definitie een tegenstrijdig belang opleverden, behoorden deze tot de portefeuille van Scheringa. Scheringa heeft tijdens de gesprekken erkend dat er in dit verband een tegenstrijdig belang bestond, maar gezegd dat andere leden van de RvB de onderhandelingen namens DSB Bank voerden. Zowel Van Dijk als de Jong hebben met betrekking tot de sponsoring echter verklaard dat Scheringa en Van Goor - zonder medebestuurders Van Dijk en De Jong hier in te kennen - na afloop van het voetbalseizoen 2006-2007 het eerder overeengekomen bedrag van € 4 miljoen hebben verhoogd naar € 5 miljoen. De sponsorovereenkomst is namens DSB Bank vervolgens slechts door één Bestuurder (Van Goor) getekend, terwijl er binnen de RvB een tweehandtekeningenstelsel bestond.

4.8.36 Naast de verhoging van het sponsorbedrag van AZ, liepen de spanningen in deze periode verder op door de overdracht van de Vpb-vordering aan DSB Bank. Van Dijk merkte daarover het volgende op:

*"In 2007 liepen de spanningen op onder andere vanwege de Vpb vordering op DSB Beheer. De vraag speelde of de verkoop van een deel van de Vpb vordering van DSB Beheer op de fiscus aan DSB Bank kon plaatsvinden. Ik ben daarvoor gaan liggen. De Juridische Afdeling heeft nog een tegenstrijdig belang besluit opgesteld, maar die hebben De Jong en ik geweigerd te tekenen."*

4.8.37 Wat betreft de besluitvorming met betrekking tot overnames door DSB Bank, heeft De Jong verklaard dat deze steeds vaker buiten de RvB-vergadering werden besproken door Scheringa en Van Goor en dat De Jong daar niet bij werd betrokken.

4.8.38 Zalm lijkt tijdens zijn periode als CFO weinig problemen te hebben gehad met de dubbelrol die Scheringa innam. Hierbij dient te worden opgemerkt dat, op aandringen van Zalm, er in deze periode geen dividend werd uitgekeerd door DSB Bank. Verder werden er in deze periode geen nieuwe acquisities door DSB Bank verricht en nam de RvB eind juli 2008 het besluit om alle zaken die DSB Beheer betroffen vanaf dat moment onder de verantwoordelijkheid van Zalm zouden vallen.

4.8.39 In het voorjaar 2009, toen DSB Beheer dringend geld nodig had, liepen de spanningen echter weer op. Tussen De Grave en Scheringa ontstond onenigheid over het tekstvoorstel dat was afgestemd tussen De Grave en Offringa voor het Beleidskader inzake de financiële relatie tussen DSB Bank en DSB Beheer en de kredietovereenkomst tussen DSB Bank en DSB Beheer. Uiteindelijk werd dit voorstel overigens ongewijzigd aangenomen. Daarnaast leidde de uitkering van interim-dividend in het eerste half jaar van 2009 tot spanningen tussen Scheringa en De Grave, omdat De Grave geen ruimte zag voor dividenduitkeringen. Het meest kenmerkende voorbeeld was volgens De Grave echter de gang van zaken met betrekking tot de verhangings van Clicks4Sales:

*"Ik kwam met dit dossier in aanraking doordat Ton Buijs mij op een dag vroeg € 8 miljoen over te maken naar DSB Beheer als koopsom voor Click4sales. [...] Hoewel ik de bedoeling van de transactie snapte, had ik problemen met de prijs aangezien ik nergens kon terugvinden hoe de besluitvorming ten aanzien van de prijsvorming was gelopen.*

*Ik heb Buijs toen duidelijk aangegeven dat ik pas goedkeuring voor de betaling kon geven als de achtergrond van de transactie en met name de onderbouwing van de koop prijs mij helemaal helder was. Vlak daarna kreeg ik van Buijs een e-mail waarin hij aangaf dat hij op verzoek van Scheringa dezelfde dag nog € 8 miljoen had overgemaakt naar DSB Beheer. Scheringa had in strijd met de interne regelgeving persoonlijk voor de betaling getekend. Dit was voor mij onbegrijpelijk."*

4.8.40 Daarnaast hebben meerdere Bestuurders tegenover Curatoren verklaard verbaasd te zijn geweest over het feit dat AZ in de zomer van 2009 spelers kocht. In verband met het sluitend krijgen van de liquiditeitsbegroting van DSB Beheer en het terugbrengen van de schuld aan DSB Bank, was het namelijk de bedoeling dat AZ in de zomer van 2009 spelers zou gaan verkopen in plaats van kopen. De verwachting dat DSB Beheer inkomsten zou genereren door middel van het verkopen van spelers werd door DSB Bank uitgesproken richting DNB. Het aangepaste Beleidskader inzake de financiële relatie tussen DSB Bank en DSB beheer dat in maart 2009 door de RvB en RvC werd goedgekeurd ging ook uit van een inkomstenpost uit hoofde van transfersommen van € 10 miljoen. Scheringa heeft tijdens zijn gesprek met Curatoren bevestigd dat het de bedoeling was om bij AZ de uitgaven te verminderen en een aantal spelers te verkopen. De bedoelde bedragen in de zomer 2009 betroffen volgens Scheringa reeds eerder aangegane verplichtingen.

4.8.41 In de zomer 2009 werden echter toch nog spelers aangetrokken, waaronder Elm voor € 2,7 miljoen, betaald op 31 augustus 2009. In totaal heeft AZ in de zomer van 2009 voor € 11,2 miljoen in spelers geïnvesteerd en voor € 7,1 miljoen gedesinvesteerd, waardoor er in 2009 per saldo ruim € 4 miljoen werd geïnvesteerd in nieuwe spelers. Een deel van deze investeringen volgde uit eerder genomen besluiten, heeft Scheringa Curatoren gezegd.

4.8.42 Zoals reeds beschreven in paragraaf 4.5.16, hebben de Commissarissen verklaard dat Neelissen prudent omging met de combinatie van zijn functies en dat hij binnen de RvC geen belangen van anderen verdedigde.

#### Verhouding tussen RvB en RvC

4.8.43 Zoals reeds eerder opgemerkt in dit hoofdstuk heeft de RvC in de periode 2005-2009 tussen de vier en acht keer per jaar vergaderd. De notulen van vergaderingen van de RvC waren over het algemeen uitgebreider dan die van vergaderingen van de RvB. De RvC heeft in haar gezamenlijke verklaring echter opgemerkt dat de notulen van de RvC-vergaderingen het handelen van de RvC (lang) niet volledig documenteren. De notulen waren (soms fors) afgezwakte vastleggingen van de discussies in de RvC en er was buiten de RvC-vergaderingen veel telefonisch contact tussen de leden van de RvC in de aanloop naar of na afloop van RvC-vergaderingen, dan wel naar aanleiding van incidentele ontwikkelingen. Verder kon volgens de RvC niet alles wat werd besproken, ook worden vastgelegd, soms niet vanwege het medium, maar soms ook niet



vanwege de aard van het onderwerp. Curatoren hebben, afgezien van de notulen, geen schriftelijke stukken gezien van besluiten die de RvC buiten vergadering zou hebben genomen.

#### Informatievoorziening aan RvC in het algemeen

- 4.8.44 De Commissarissen hebben gezamenlijk verklaard dat – wat betreft de RvC - de informatievoorziening te wensen overliet, zowel wat betreft het moment dat stukken aan de RvC werden verstrekt (er werd te weinig tijd gegund voor een grondige bestudering) als de kwaliteit van de stukken. Het gebrek aan kwaliteit van de stukken leidde regelmatig tot irritaties tussen de RvB en de RvC. Naast de RvC, was DNB ook kritisch over de kwaliteit van de managementinformatie. Het punt van de kwaliteit van de informatievoorziening aan de RvC en de managementinformatie werd echter nauwelijks besproken binnen de RvB. Uit de gesprekken met de Commissarissen is naar voren gekomen dat de informatievoorziening verbeterde tijdens de periode dat Zalm CFO was.
- 4.8.45 Dat de RvC niet altijd goed geïnformeerd werd door de RvB, blijkt ook uit het feit dat zij niet of pas achteraf op de hoogte werd gesteld van een aantal belangrijke zaken. Voorbeelden hiervan betreffen (i) een aantal mutaties binnen de RvB en (ii) de gang van zaken met betrekking tot het dividendbesluit van februari 2009 en de goedkeuring van de jaarrekening 2008 begin juli 2009.

#### Betrokkenheid RvC bij mutaties binnen RvB

- 4.8.46 Hoewel Scheringa Van Dijk in augustus 2007<sup>160</sup> reeds liet weten dat hij kon uitkijken naar een andere baan en de spanningen binnen de RvB bekend waren bij de RvC, werd de RvC naar eigen zeggen tijdens de RvC-vergadering van 12 november 2007 "volledig verrast" door zijn daadwerkelijke vertrek. Hoewel de leden van de RvC Van Dijk in de maanden voorafgaand aan zijn vertrek steunden voor wat betreft de zorgpunten die hij had, legde de RvC zich tijdens deze vergadering wel neer bij zijn vertrek.
- 4.8.47 Vanaf het moment dat duidelijk werd dat Zalm zou vertrekken, heeft de RvC zich beziggehouden met de invulling van deze vacature. Hierbij werd een executive search bureau ingeschakeld en een commissie gevormd bestaande uit leden van de RvC en de RvB die het traject zouden begeleiden. Scheringa stelde de RvC begin 2009 echter voor een 'fait accompli' door aan te kondigen dat hij De Grave had aangetrokken. Hoewel de RvC geenszins overtuigd was van diens kwalificaties, heeft zij zich bij de keuze voor De Grave neergelegd. Bij het vertrek van De Grave werd de RvC wederom voor een voldongen feit geplaatst, hoewel Scheringa de Commissarissen van het ontslag van De Grave individueel telefonisch nog wel op de hoogte stelden.
- 4.8.48 Na het vertrek van De Grave, werd de RvC opnieuw gepasseerd nadat Scheringa direct na het vertrek van De Grave, Buwalda bereid vond terug te keren als CFO. Hoewel de RvC een aantal maanden eerder Buwalda nog te "te weinig breed ervaren" vond als opvolger van Zalm, steunde de RvC nu zijn benoeming als CFO. Op dat moment waren er volgens de RvC weinig andere haalbare opties en was Buwalda in ie-

---

<sup>160</sup> Van Dijk heeft hierover verklaard dat dit volgens hem niet in augustus 2007, maar in oktober 2007 plaatsvond.

der geval technisch competent. Buwalda beschikte bovendien over de nodige ervaring met DSB Bank en het eventuele "gebrek aan gewicht" van Buwalda werd gecompenseerd doordat Linschoten in deze periode werd benoemd tot CRO.

- 4.8.49 Wat betreft de mutaties binnen de RvB lijkt het dat de RvC haar adviserende rol met betrekking tot het beleid op het gebied van bezoldiging van de leden van de RvB en de arbeidsvoorwaarden voor de leden van de RvB niet altijd heeft uitgeoefend. Uit de gesprekken met Curatoren is naar voren gekomen dat de RvC bijvoorbeeld niet op de hoogte was van de proeftijd die was opgenomen in de arbeidsovereenkomst van De Grave.

#### Betrokkenheid RvC bij dividendbesluit februari 2009 en jaarrekening 2008

- 4.8.50 Naast de informatievoorziening aan de RvC en de gang van zaken met betrekking tot de hiervoor genoemde mutaties binnen de RvB, zorgden het dividendbesluit van februari 2009 en de vaststelling van de jaarrekening 2008 voor grote spanningen tussen de RvB en de RvC.
- 4.8.51 Hoewel de ACC op basis van haar reglement een adviesrecht had met betrekking tot het nemen door de RvB van een dividendbesluit, werd de RvC pas in juni 2009 geïnformeerd over het dividendbesluit van de RvB van februari 2009 en het feit dat er reeds interim-dividend was uitgekeerd in de maanden maart, april en mei 2009. De gang van zaken met betrekking tot het dividendbesluit, was voor Koemans uiteindelijk één van de belangrijkste redenen om intern zijn vertrek aan te kondigen. Na een gesprek met Bonnier, liet Koemans zich er uiteindelijk van overtuigen dat zijn vertrek niet in het belang was van DSB Bank.
- 4.8.52 Ondanks verbetering na het aantreden van Zalm, kende de informatievoorziening aan de RvC volgens de Commissarissen een dieptepunt toen de RvC pas eind juni 2009 voor het eerst de jaarrekening 2008 onder ogen kregen. Dit leidde tot een grote aanvaring tussen de RvC en de RvB tijdens de vergadering van 29 juni 2009.
- 4.8.53 De RvC uitte tijdens de vergadering van 29 juni 2009 zware kritiek op de wijze waarop zij met de jaarrekening werd geconfronteerd. In het algemeen had de RvC kritiek op het ontbreken van de gelegenheid van een grondige behandeling. Daarnaast speelden een aantal specifieke onderwerpen een rol, zoals het eerder genoemde dividendbesluit, de problemen bij DSB Beheer en de overdracht van de belastingvordering van DSB Beheer aan DSB Bank.

#### Verhouding tussen RvB en ACC

- 4.8.54 Wat betreft de contacten tussen de RvB en de ACC, blijkt dat de CFO het meeste contact had met de voorzitter van de ACC, Offringa. Uit de gesprekken met de verschillende CFO's is gebleken dat zij de samenwerking met de voorzitter van de ACC over het algemeen als positief hebben ervaren.
- 4.8.55 De leden van de ACC, en dan met name voorzitter Offringa, onderhielden verder rechtstreekse contacten met vertegenwoordigers van de afdelingen IAD, Compliance en ICT. Het contact met E&Y verliep ook via de ACC. E&Y was ook aanwezig bij enkele vergaderingen van de ACC. Op het moment dat een nieuwe accountant binnen E&Y eindverantwoordelijk werd voor DSB Bank, voerde Offringa de gesprekken na-

mens de RvC met deze nieuwe persoon. Verder vertegenwoordigden Bonnier en Of-  
fringa gezamenlijk de RvC richting DNB.

4.8.56 Uit de gesprekken en de notulen is het beeld naar voren gekomen dat het zwaartepunt van veel van de activiteiten van de Commissarissen kwam te liggen binnen de ACC in plaats van de RvC. In de loop van de tijd werd een steeds groter aantal onderwerpen besproken in de ACC, welke onderwerpen vervolgens met steeds grotere regelmaat niet meer aan bod kwamen in de RvC. Dit beeld wordt bevestigd door de vastlegging van de RvC-vergadering van 2 februari 2009, waarin werd gemeld dat de notulen van de ACC-vergadering besproken dienden te worden in de RvC-vergadering. Dit gebeurde vervolgens éénmaal, waarna de ACC-notulen bij de RvC-vergadering daarop niet opgenomen werden als agendapunt en uiteindelijk enkel behandeld werden omdat de voorzitter van de RvC hiernaar vroeg.

4.8.57 De betrokkenen zijn achteraf over het algemeen positief over de taakverdeling tussen de RvC en de ACC.<sup>161</sup> De (technische) discussies werden door de betrokkenen niet geschikt bevonden om binnen de RvC te herhalen en de taakverdeling tussen de RvC en de ACC leidde bovendien tot efficiënte vergaderingen op ACC en RvC niveau.

#### Besluitvorming, onderzoek en gang van zaken bij overnames

4.8.58 DSB Bank was vooral in de jaren 2006 en 2007 zeer actief op de overnamemarkt. Gedurende deze periode werden door DSB Bank en DSB Beheer een groot aantal acquisities gedaan, waarmee in totaal een bedrag van ongeveer € 45 miljoen gemoeid was. Vanuit het belang voor DSB Bank om voldoende leads te genereren, verwierf DSB Bank niet alleen intermediairbedrijven (zoals KGN, Keurkrediet, GEMA en DGA), maar kocht DSB Bank ook internetbedrijven (zoals Jaap.nl en Clicks4Sales). Omdat acquisities waarbij goodwill moest worden betaald een nadelig effect hadden op de solvabiliteitsratio van DSB Bank en DNB om deze reden in een aantal gevallen de benodigde verklaringen van geen bezwaar weigerde te verlenen (GEMA en DGA), werd vanaf 2007 een aantal van deze bedrijven rechtstreeks verworven door DSB Beheer c.q. overgedragen door DSB Bank aan DSB Beheer, waarbij de koopprijs echter werd gefinancierd door DSB Bank.

4.8.59 Uit de notulen van de RvB blijkt dat DSB Bank met grote regelmaat bedrijven te koop kreeg aangeboden en dat DSB Bank zelf ook voortdurend op zoek was naar mogelijke overnamekandidaten.

4.8.60 In het kader van de kennismaking vonden er één of meer verkennende gesprekken plaats tussen de overnamekandidaat (de *target*) en Scheringa en/of Van Goor, die zich bij deze eerste kennismaking over het algemeen lieten ondersteunen door El Sayed en later De Bruin. El Sayed en De Bruin coördineerden in een later stadium het acquisitieproces vanuit DSB Bank coördineerden.

4.8.61 Indien DSB Bank na de eerste kennismaking nog steeds interesse had, voerde het een due diligence onderzoek uit naar de target. Uit de aanwezige documentatie en de gesprekken die Curatoren hebben gevoerd met betrokkenen, is gebleken dat de door

---

<sup>161</sup> Koemans is de enige die kanttekeningen plaatst bij deze verdeling; aangezien hij de belasting van de ACC te zwaar vond en het ook niet vond kunnen dat bepaalde discussies niet werden herhaald binnen de RvC, omdat de ACC slechts een adviesorgaan is.

DSB Bank uitgevoerde due diligence onderzoeken zowel qua intensiteit als scope beperkt waren. Wat betreft de scope van de due diligence, lag de focus op financiële en commerciële aspecten en werd bijvoorbeeld minder aandacht besteed aan operationele en juridische issues. Voorts was de verslaglegging in dit verband zeer beperkt, waarbij opgemerkt dient te worden dat de rapportages in 2007 (bijvoorbeeld in het geval van Clicks4Sales, DGA en GEMA) uitgebreider werden. Voor ieder van deze due diligence onderzoeken werd een "overnameteam" samengesteld. Dit overnameteam bestond uit werknemers van de verschillende stafafdelingen van DSB Bank en bestond uit drie tot zeven personen. In geen van de gevallen waarin een target uiteindelijk daadwerkelijk werd overgenomen, heeft DSB Bank zich tijdens de due diligence bij laten staan door externe adviseurs, zoals accountants en/of advocaten.<sup>162</sup>

4.8.62 Zoals reeds is gebleken uit paragraaf 4.8.22 e.v. was er binnen de RvB van DSB Bank niet in alle gevallen sprake van een transparante en herleidbare besluitvorming. Dit gold ook voor de besluitvorming van de RvB met betrekking tot de voorgenomen acquisities. Uit de notulen van de RvB-vergaderingen lijkt te volgen dat definitieve besluiten met betrekking tot voorgenomen acquisities buiten vergadering werden genomen, waardoor de aan dergelijke besluiten ten grondslag liggende motivering ontbreekt, althans niet is terug te vinden in de notulen van de RvB-vergadering. Bovendien werden belangrijke documenten zoals interne memo's c.q. rapportages over de uitkomsten van het uitgevoerde due diligence, intentieovereenkomsten en koopovereenkomsten niet toegevoegd aan de vergaderstukken van de RvB-vergaderingen en vond de beoordeling en bespreking van deze stukken kennelijk dus ook buiten vergadering plaats. Dit beeld vindt bevestiging in verklaringen van enkele bestuurders, die hebben verklaard dat op het moment dat een voorgenomen acquisitie voor de eerste maal werd besproken binnen de RvB, het "point of no return" reeds gepasseerd was, omdat er reeds zodanige toezeggingen waren gedaan aan de verkoper(s) dat men niet zonder (reputatie)schade kon afzien van de betreffende voorgenomen acquisitie.

4.8.63 Wat betreft de formele bevoegdheden van de RvC met betrekking tot acquisities, volgde uit de statuten dat goedkeuring vereist was bij het nemen van een deelneming ter waarde van tenminste één-vierde van het bedrag van het geplaatste kapitaal plus de reserves volgens de balans met toelichting van DSB Bank.<sup>163</sup> Tijdens de vergadering van 30 november 2006 ging de RvC akkoord met het voorstel van Scheringa dat wanneer sprake was van een "eenvoudige overname", er geen toestemming van de RvC benodigd was en dat bij "grotere overnames", dan wel andere activiteiten, de Commissarissen wel vooraf in de besluitvorming zouden worden betrokken. Het is onduidelijk wat er in dit verband met "kleine" respectievelijk "grote" overnames bedoeld werd. In ieder geval leidde dit besluit niet tot een aanpassing van de statuten of reglementen van DSB Bank. Op 7 mei 2007 werd het Commissarissenreglement echter zodanig gewijzigd dat goedkeuring door de RvC vereist was wanneer het overnamebedrag groter was dan € 17,5 miljoen. Gelet op het feit dat het EV van DSB Bank in deze periode lag tussen de € 140 en 190 miljoen, betekende deze grens van € 17,5

---

<sup>162</sup> Anders dan De Bruin.

<sup>163</sup> Artikel 15 lid 6 sub e statuten DSB Bank

miljoen juist een verlaging van de drempel waarvoor goedkeuring was vereist van de RvC.

4.8.64 Hoewel de RvC (achteraf) werd geïnformeerd over de ontwikkelingen met betrekking tot acquisities, heeft de RvC in de praktijk geen actieve bemoeienis gehad met het acquisitiebeleid van DSB Bank. Het lijkt erop dat de RvC in de loop der tijd, ondanks de verlaging van de drempel naar € 17,5 miljoen, meer op afstand is gezet door de RvB. Dit beeld vloeit onder meer voort uit een vergelijking van de overname van KGN in september 2006 en de respectievelijke overnames van DGA, GEMA en Clicks4Sales die een jaar later, in september en oktober 2007, werden afgerond. Bij de overname van KGN werd in de transactiedocumentatie een expliciete voorwaarde opgenomen met betrekking tot de goedkeuring van de RvC en werd de RvC vervolgens voor het tekenen van de koopovereenkomst ook daadwerkelijk om goedkeuring gevraagd. Bij de acquisities van DGA, GEMA en Clicks4Sales was van een dergelijk voorbehoud en goedkeuring geen sprake meer. Dat de RvC op afstand werd gezet met betrekking tot de overnames blijkt ook uit een intern memo van 10 april 2008 van Verdoes, Douma en De Bruin aan de RvB, waarin het acquisitiebeleid van DSB Bank alsmede de te volgen procedure in geval van een acquisitie wordt beschreven. Op basis van deze notitie lijkt er geen rol (meer) te zijn weggelegd voor de RvC in geval van een overname. In de praktijk informeerde Scheringa de RvC vaak pas achteraf over bepaalde ontwikkelingen met betrekking tot de acquisities.

4.8.65 Uit de gesprekken met de RvC is naar voren gekomen dat de RvC zich over het algemeen kon verenigen met de door DSB Bank gedane acquisities. Slechts één Commissaris heeft verklaard twijfels te hebben gehad of de intermediairbedrijven GEMA en DGA en lead generator Clicks4Sales goede acquisities waren, welke twijfels voor deze Commissaris bevestigd werden toen bleek dat de resultaten van deze deelnemingen tegenvielen. De RvC heeft zich slechts eenmaal expliciet afwijzend opgesteld ten aanzien van een overname: nadat het een in eerste instantie voorwaardelijk goedkeuring had verleend aan Project Tulip (de overname van de hypotheekportefeuille van ELQ Hypotheken, onderdeel van het failliete Lehman Brothers), trok de RvC op 17 februari 2009 haar goedkeuring in naar aanleiding van afwijzende reacties van zowel DNB als de AFM.

*Dat geen sprake was van een vaste en gestructureerde aanpak met betrekking tot overnames binnen DSB Bank, lijkt te worden onderkend in het eerder genoemde memo van DSB Bank van 10 april 2008. In dit memo, goedgekeurd tijdens de RvB-vergadering van 14 april 2008, wordt gesteld dat:*

*"Een belangrijke bijdrage tot de groei van DSB is de voortdurende stroom van overnames in de afgelopen jaren geweest. Bij het succes (meestal) van die overnames heeft opportunisme, snel en daadkrachtig handelen en besluiten een grote rol gespeeld. Inmiddels zijn we in een stadium gekomen waarbij het wenselijk is om het proces van [de] overnames professioneel en gestructureerd aan te pakken."*

In het vervolg van de notitie wordt een aantal argumenten voor een professionele en gestructureerde aanpak aangedragen, zoals de toenemende regelgeving op de markten waar DSB Bank zich bevindt (en waaraan potentiële deelnemingen dus aan moe-

ten voldoen), de mogelijkheid tot funding door externe financiers en de ontwikkeling in de rechtspraak dat bij overnames steeds meer nadruk komt te liggen op de onderzoekspllicht van de koper. Voorts wordt vastgesteld dat er voor zover bij de opstellers van de notitie bekend, binnen DSB Bank geen strategische uitspraken geformuleerd zijn ten aanzien van het wensenlijstje voor acquisities c.q. er geen criteria zijn geformuleerd waaraan een mogelijke target dient te voldoen. Ten slotte zet de notitie uiteen hoe het acquisitiebeleid van DSB Bank handen en voeten wordt gegeven en op welke wijze het acquisitiebeleid (procesmatig) dient te worden uitgevoerd.

- 4.8.66 Gelet op het feit dat DSB Bank vooral in de jaren 2006 en 2007 actief is geweest op de overnamemarkt, is het nieuw vastgestelde acquisitiebeleid slechts beperkt van invloed geweest in de praktijk.

#### Gang van zaken bij opmaken, bespreken, vaststelling en publicatie jaarrekeningen

- 4.8.67 In artikel 2:101 lid 1 BW is bepaald dat het bestuur van een NV binnen vijf maanden na afloop van het boekjaar van de vennootschap een jaarrekening dient op te maken. Deze periode kan éénmalig verlengd worden met ten hoogste zes maanden, indien de algemene vergadering van aandeelhouders daartoe een besluit neemt. De jaarrekening van een NV dient vervolgens te worden vastgesteld door de algemene vergadering van aandeelhouders (artikel 2:101 lid 3 BW). Alvorens de jaarrekening kan worden vastgesteld diende deze wel door elke Bestuurder en Commissaris ondertekend te worden.
- 4.8.68 Indien de algemene vergadering van aandeelhouders de jaarrekening vaststelt, moet deze binnen acht dagen na vaststelling openbaar gemaakt worden door deze te deponeren ten kantore van het handelsregister. Het vaststellen van de jaarrekening is niet gebonden aan een bepaalde wettelijke termijn. Indien de jaarrekening echter niet binnen twee maanden na de voor het opmaken voorgeschreven termijn is vastgesteld, dan zal deze door het bestuur onverwijld openbaar gemaakt moeten worden (artikel 2:394 lid 2 BW). Het derde lid van artikel 2:394 BW maakt bovendien duidelijk dat in ieder geval (dat wil zeggen ook in het geval uitstel is verleend door de algemene vergadering van aandeelhouders voor de opmaak) binnen 13 maanden na afloop van het boekjaar de jaarrekening openbaar gemaakt moet zijn.
- 4.8.69 Voor banken geldt naast de wettelijke regeling van het BW, op grond van de Wft de verplichting om binnen zes maanden na afloop van het boekjaar: (i) de jaarrekening, (ii) het jaarverslag en (iii) de overige gegevens, bedoeld in de artikelen 2:361 lid 1, 391 lid 1 en 392 lid 1 onderdelen a tot en met h BW aan DNB te verstrekken. In artikel 192 van het Bpr Wft is deze regeling uitgewerkt en bepaald dat tevens moet worden vermeld of de jaarrekening al dan niet is vastgesteld en goedgekeurd overeenkomstig de statuten of de vennootschapsakte.
- 4.8.70 De statutaire regeling van DSB Bank kwam overeen met de wettelijke regeling ex artikel 2:101 BW. Opvallend is dat in de notulen van de RvB weinig is vastgelegd met betrekking tot het bespreken en het opmaken van de jaarrekening door de RvB. Met betrekking tot de jaarrekeningen over de boekjaren 2005 tot en met 2008 zijn geen schriftelijke besluiten van de RvB aangetroffen. Curatoren hebben echter geen door de RvB en RvC getekende jaarrekeningen of jaarverslagen van DSB Bank betreffende de periode 2005-2008 aangetroffen.

- 4.8.71 Na het opmaken van de jaarrekening door de RvB, werden de jaarrekeningen besproken binnen de ACC en vervolgens binnen de voltallige RvC. In de notulen van de ACC en de RvC werden de gevoerde discussies – in tegenstelling tot de RvB – uitvoerig vastgelegd. In dit verband is het wel opvallend dat het jaarverslag en de accountantsverklaring van boekjaar 2005 gedateerd zijn op 8 mei 2006, terwijl de jaarstukken blijken de (concept-)notulen van de ACC en de RvC pas voor het eerst op 10 mei (ACC) en 18 mei (zowel ACC als RvC) 2006 door de Commissarissen zouden zijn besproken.
- 4.8.72 De jaarrekening 2007, hoewel in juni 2008 al in de openbaarheid gebracht door DSB Bank, werd pas op 23 maart 2009 door de AvA vastgesteld en op 31 maart 2009 gedeponeerd bij het handelsregister. Hoewel Curatoren niet hebben kunnen vaststellen of de AvA een besluit tot verlenging heeft genomen met betrekking tot het opmaken van de jaarrekening 2007, staat vast dat de RvB niet heeft voldaan aan zijn publicatieverplichtingen (publicatie op 31 maart 2009 is 15 maanden na afloop boekjaar in plaats van de uiterlijke termijn van 13 maanden, zoals voorgeschreven door artikel 2:394 lid 3 BW).
- 4.8.73 Het opmaken van de jaarrekening 2008, de zeer late aanlevering en de bespreking daarvan in de RvC-vergadering van 29 juni 2009 ging gepaard met grote spanningen tussen de RvB en de RvC. Voor een uitgebreide beschrijving wordt verwezen naar paragraaf 2.8.64 e.v. en 4.8.50.

## **5 FINANCIËEL BEHEER**

### **5.1 Inleiding**

5.1.1 In hoofdstuk 3 zijn de hoofdlijnen van de financiële ontwikkeling voor de periode 2005 tot en met september 2009 beschreven. In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op een aantal bijzondere aspecten als organisatie, planning en beheer van financiële onderwerpen:

5.2 Consumptieve en hypothecaire kredietverlening

5.3 Voorzieningen op hypothecaire en consumptieve leningen

5.4 Financiële verhoudingen en transacties binnen de DSB Groep

5.5 Financiering (funding) DSB Bank

5.6 Liquiditeit van DSB Bank

5.7 Solvabiliteit DSB Bank

5.8 Financiële planning en prognoses

5.9 Belastingpositie

### **5.2 Consumptieve en hypothecaire kredietverlening**

#### Organisatie kredietverlening

5.2.1 In de loop der jaren is er van de zijde van de toezichhouders kritiek op de organisatie en beheersing van hypothecaire en consumptieve kredietverlening door DSB. In mei 2006 rapporteert DNB over een uitgevoerd onderzoek naar de organisatie van de kredietverlening. Het kredietbeleid is volgens DNB onvoldoende uitgewerkt. De besluitvorming over acceptatiecriteria is onvoldoende gestructureerd en de toegepaste acceptatiecriteria kunnen ertoe leiden dat de belangen van de cliënt ondergeschikt worden aan de commerciële belangen van DSB door overkreditering van cliënten. Naleving van de Wfd moet beter worden verzekerd en de cliëntenprofielen moeten worden aangescherpt. De RvC bespreekt het DNB rapport in de vergadering van 18 mei 2006. De RvC vindt de inhoud van het rapport ernstig en toont zich bezorgd. DSB Bank moet naar het oordeel van de raad de aanbevelingen van DNB serieus nemen en oppakken zodat de visie van DNB verandert. In reactie daarop ontwikkelt DSB Bank een memo "Goed kredietgeverschap" DSB Bank concludeert dat de huidige (per juli 2006) toegepaste acceptatievoorwaarden ook verantwoord zijn voor de nabije toekomst en ziet zich in dit standpunt bevestigd door de appreciatie van rating instituten van de eerder gesecuritiseerde portefeuilles. Het memo wordt gedeeld met DNB en AFM die zich naar de indruk van het management tevreden tonen met de inhoud van het memo dat al rekening houdt met de nieuwe strengere regelgeving. Desgevraagd hebben enkele leden van de RvC (Neelissen, Offringa) zich er wel over verbaasd dat DNB zo kort na de verlening van de bankvergunning, en de bij die gelegenheid uitgevoerde toetsing door DNB, al sprake was van een kritische rapportage van DNB.

5.2.2 In september 2006 wordt een nieuw kredietacceptatie proces ingevoerd. De accountant meldt in zijn interim rapportage dat niet alle verstrekte kredieten voldoen aan de intern opgestelde criteria. Het management kan besluiten de vastgestelde criteria terzijde te stellen en een "maatwerkoplossing" te accepteren.



De accountant vindt dat de door DSB Bank geaccepteerde normoverschrijdingen bij kredietverstrekking in het geautomatiseerde systeem moeten worden vastgelegd en systematisch moeten worden gerapporteerd aan de RvB. De RvB laat in een reactie, opgenomen in het Accountantsverslag van 2006, weten dat regelmatig mondeling contact met de betrokken afdelingen volstaat en er daarom weinig behoefte is aan aanvullende managementinformatie.

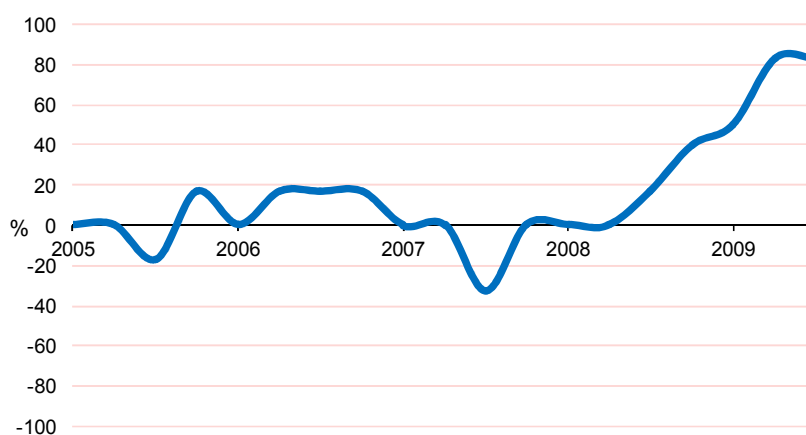
5.2.3 Eind september 2007 komt de verstrekking van kredieten door DSB Bank opnieuw ter sprake. Door DNB is geconstateerd dat DSB Bank veel hypotheeklen verstrekt voor een te hoog bedrag, gegeven de EW en het inkomen voorgeschreven in de Gedragscode hypotheeklen. DSB Bank informeert DNB dat hier sprake is van maatwerk en dat de gedragscode wordt nageleefd.

5.2.4 Op 13 februari 2008 stelt DNB wederom het kredietrisico aan de orde. DNB constateert dat er geen goede onderbouwing is van het acceptatiebeleid waardoor het moeilijk te beoordelen is waarom DSB Bank het gevoerde beleid voldoende prudent vindt. DNB is van oordeel dat DSB haar acceptatiecriteria moet aanpassen. De accountant merkt in zijn rapport over 2007, uitgebracht op 16 juni 2008, op dat de posten die zijn geaccepteerd buiten de gestelde acceptatierichtlijnen, vanaf 2008 individueel in het kredietstelsel als zodanig worden geregistreerd (z.g. X-posten). In het Accountantsverslag over 2008, uitgebracht op 3 juli 2009, wordt een verbetering van de risicoreportages over de kwaliteit van de kredietportefeuille in het bijzonder voor de processen kredietacceptatie, compliance en risicomanagement bepleit.

#### Financiële ontwikkeling kredietverlening

5.2.5 Zoals beschreven in hoofdstuk 3 laat de kredietportefeuille van DSB Bank vanaf 2005 een sterke groei zien. Ook gedurende de kredietcrisis wanneer de securitisatiemarkt tot stilstand komt (een belangrijke bron van funding voor DSB Bank) blijft de kredietportefeuille groeien. De groei van hypothecaire kredieten was overigens in 2007 en 2008 veel groter dan bij de andere Nederlandse banken en dat, ondanks de verhoging van de rentetarieven in 2007 en de aanscherping van de acceptatienormen die in 2008 door DSB werden doorgevoerd. De aanscherping van acceptatienormen was branche breed waar te nemen. Onderstaande grafiek geeft weer hoe bancaire acceptatiecriteria voor hypotheeklen soepeler dan wel strenger zijn geworden.

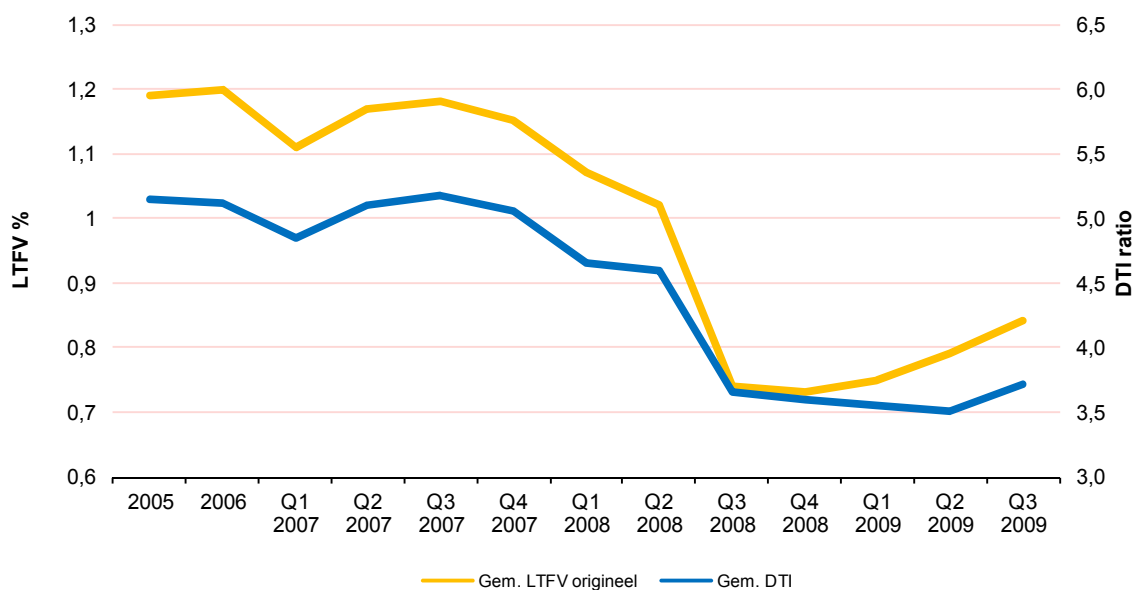
**Netto % banken in NL dat acceptatiecriteria voor woningfinanciering verscherpt, t.o.v. een kwartaal eerder**



Bron: Statistisch Bulletin DNB 2009<sup>164</sup>

5.2.6 De verscherping van de normen en de naleving daarvan bij DSB Bank uitte zich in ratio's als de LTFV en 'debt-to-income ratio' ("DTI"). In de productie van de 1H door DSB Bank is vanaf 2007 een duidelijke verbetering waar te nemen van de LTFV en de DTI zoals geïllustreerd in de volgende grafieken:

**1H Portefeuille 30 september 2009 - ontwikkeling LTFV en DTI**



Bron: overkreditering bestand 1H

<sup>164</sup> Bovenstaande grafiek is gebaseerd op een enquête die ieder kwartaal door DNB onder zes Nederlandse kredietverstrekkende banken wordt gehouden. Ieder van de deelnemende banken geeft in deze enquête aan of zij naar eigen oordeel hun interne richtlijnen inzake kredietbeleid aan Nederlandse huishoudens hebben verstrengd of versoepeld. Bovenstaande grafiek geeft een netto-percentuele stijging of daling van het totaal voor de gehele groep weer. In haar toelichting op deze geeft DNB aan dat een aangegeven verstrenging van (+)40% tegen (-) 20% versoepeling van de deelnemende banken een weergegeven nettoverschil van +20% geeft, waarbij een aangegeven neutrale positie van een bepaalde bank een 0% wijziging tot gevolg heeft voor het totale netto-percentage.

### 5.3 Voorzieningen op hypothecaire en consumptieve leningen

5.3.1 De afdeling Finance & Control bepaalde de voorzieningen op basis van de achterstanden die geregistreerd stonden in VSF/Questor, de door DSB gebruikte informatiesystemen voor kredieten. De hoogte van de achterstand van een post werd uitgedrukt in het aantal maandtermijnen dat de achterstand bedroeg. Een achterstand die minder bedroeg dan het bedrag van één maandtermijn werd daarbij aangeduid als achterstands bucket nul. Een achterstand van meer dan één maand, maar kleiner dan het bedrag van twee maandtermijnen werd aangeduid met achterstandsbucket 1 en zo verder. Vanaf achterstandsbucket 3 (i.e. posten met een achterstand gelijk aan drie maandtermijnen of meer) werd een voorziening getroffen.

5.3.2 Zoals meer uitgebreid beschreven in hoofdstuk 3 was de basis grondslag voor de voorziening voor oninbaarheid in de periode 2005 – 2009 als volgt:

- contracten met achterstand gelijk aan of groter dan 3 en kleiner dan 12 termijnen: 50% over uitstaand saldo
- contracten met achterstand groter dan 12 maandtermijnen: 75% over uitstaand saldo

5.3.3 Uitzonderingen hierop waren:

- voor 1H werd de voorziening bepaald op basis van het saldo boven 80% van de EW (de voorzieningpercentages bleven wel ongewijzigd 50% en 75%);
- voor cards werd de voorziening tot en met 2007 bepaald op 90% van het uitstaand saldo ( $\geq 3$  termijnen achterstand) en vanaf 2008 op 80% van het uitstaand saldo ( $\geq 3$  termijnen achterstand).

5.3.4 DSB paste vanaf 2007 voor het opstellen van de jaarrekening de IFRS toe. De door de onderneming uitgegeven leningen zijn financiële instrumenten en vallen onder de accountingregels van International Accounting Standard 39 "Financial Instruments: Recognition and measurement" ("IAS 39"). Volgens IAS 39 dienen leningen uitgegeven door de onderneming gewaardeerd te worden op basis van 'amortised cost', geamortiseerde kostprijs. De definitie van 'amortised cost' opgenomen in IAS 39.9 is als volgt:

*"The amortised cost of a financial asset or financial liability is the amount at which the financial asset or financial liability is measured at initial recognition minus principal repayments, plus or minus the cumulative amortisation using the effective interest method of any difference between that initial amount and the maturity amount, and minus any reduction (directly or through the use of an allowance account) for impairment or uncollectibility."*<sup>165</sup>

5.3.5 Impairments (in casu afwaarderingen voor oninbaarheid) moeten voor de financiële verslaggeving worden bepaald op basis van objectieve aanwijzingen. Belangrijk daarbij is de regel dat alleen toekomstige verliezen uit hoofde van 'loss events' die al hebben plaatsgevonden ("incurred losses") in aanmerking kunnen worden genomen. Verliezen uit hoofde van verwachte toekomstige gebeurtenissen mogen niet meegenomen worden. Het uitgangspunt van IFRS verschilt hier met richtlijnen gehanteerd voor het meten van credit risk volgens de regels van Basel II. Bij het bepalen

---

<sup>165</sup> IAS 39.9

van de benodigde reserves onder Basel II zijn niet de 'incurred losses', maar de 'expected losses' bepalend.

- 5.3.6 Een objectieve indicatie voor de noodzaak tot afwaardering (impairment) van een groep leningen kan volgens de regels van IAS 39 (IAS 39.59-f) bestaan uit een aantoonbare verlaging van de toekomstige kasstromen, ook al kan de verlaging nog niet op individueel leningniveau geïdentificeerd worden, zoals bijvoorbeeld in het geval van achterstanden van betalingstermijnen. Dat de noodzaak tot afwaardering (impairment) op leningen, die individueel niet materieel zijn, ook als groep beoordeeld mag worden, staat ook verwoord in andere paragrafen van IAS 39 (IAS 39.63 en meer expliciet in IAS 39.64).
- 5.3.7 De beoordeling van de noodzaak tot afwaardering (impairment) op groepen van leningen dient daarbij plaats te vinden op groepen van leningen met gelijkkluidende kredietkarakteristieken. In de 'application guidance' ("AG"), die aanwijzingen bevat voor de toepassing van de standaarden die een onderdeel van IFRS uitmaken, is ook nadere toelichting opgenomen op IAS 39. Bij de evaluatie van de verdeling van activa over groepen met gelijkkluidende kredietkarakteristieken is daarbij vooral AG 91 van belang. Historische statistische data omtrent verliezen moeten wel op een groep activa worden toegepast, die overeenkomt met de groep waarvan de data zijn gemeten. In de praktijk ontstaat een spanningsveld tussen de mate waarin onderscheid kan worden gemaakt tussen diverse specifieke groepen binnen een bepaalde kredietklasse en de beschikbare historische statistieken omtrent verliezen van deze groepen. Welke verschillende groepen leningen moeten worden onderscheiden om een mogelijke impairment te berekenen is daardoor voor discussie vatbaar. In ieder geval lijkt op basis van AG 88 onderscheid gemaakt te moeten worden tussen leningen waar een verlies duidelijk lijkt te zijn geworden en leningen waar dit niet zo is. Vaak wordt hiervoor bij consumenten kredieten en hypotheekleningen als criterium een achterstand van 3 maanden (of maandtermijnen) gehanteerd ('non-performing loans' versus 'performing loans'). Het voorzien van consumenten leningen en hypotheekportefeuilles op basis van achterstandsinformatie en historische statistieken omtrent verliezen op leningen met en zonder achterstanden is gebruikelijk in de markt. De beantwoording van de vraag hoe de portefeuille moet worden ingedeeld in 'assets with similar credit risk characteristics' laat ruimte voor interpretatie en kan van bank tot bank verschillen. In de regelgeving is echter nadere uitleg opgenomen voor de interpretatie van dit begrip (application guidance van IFRS 39 (AG 87-92)).
- 5.3.8 De basis voor de door DSB Bank gehanteerde indeling van leninggroepen naar kredietkarakteristieken en de door DSB Bank gehanteerde verlies percentages is eerder beschreven. Door DSB Bank is onderscheid gemaakt naar hypothecaire leningen, CK en cards. In de interne rapportages werden voorts in meer detail subportefeuilles met een specifiek risicoprofiel onderscheiden, waaronder hypotheekleningen met NHG, non-conforming loans, buitenlandse leningen en HWS. Er werden geen specifieke rapportages geproduceerd over bijvoorbeeld restschulden die overbleven na de uitwinning van onderpand, of aandelenlease waarbij de waarde van de beleggingsportefeuille lager is dan de lening etc.

- 5.3.9 In de jaarrekening 2007 is een verklaring opgenomen van de effecten van de eerste overgang naar IFRS, op de voorziening kredietrisico's. Gesteld wordt dat de voorziening onder NL GAAP was gewaardeerd op de nominale waarde van de geschatte toekomstige verplichting. Onder IFRS zijn de toekomstige kasstromen contant gemaakt tegen een disconteringsvoet, die is gebaseerd op de tijdsduur van de verwachte toekomstige kasstromen. De stelselwijziging heeft blijkens een toelichting van E&Y geen effect op de systematiek van de voorziening. De post kredieten en de voorziening voor kredietverliezen zijn beide verlaagd per 1 januari 2006 voor een bedrag van € 8,3 miljoen en per 31 december 2006 voor een bedrag van € 12,5 miljoen betreffende de te vorderen rente op leningen met een betalingsachterstand en de overeenkomstige voorziening. Onder IFRS wordt dergelijke (te vorderen) rente niet meer gewaardeerd omdat rekening dient te worden gehouden met de contante waarde van de toekomstige kasstromen. Deze correctie heeft per saldo dus geen effect gehad op het EV. Kredieten aan consumenten met een afwijkend risicoprofiel
- 5.3.10 Het grootste deel van de portefeuille met leningen aan cliënten bestond uit doorlopende kredieten en PL aan consumenten en leningen waarop een hypothecaire zekerheid gevestigd is (1H en 2H). In de leningen portefeuille van DSB zaten echter ook een aantal groepen leningen met een wat afwijkend karakter en/of risicoprofiel. In het bijzonder betreffen dit:
- Schulden die resteerden na het uitwinnen van het in hypothecaire zekerheid gegeven onderpand;
  - Schulden van consumenten uit hoofde van bestedingen met een DSB creditcard;
  - Effectenbeleningsproducten,
- 5.3.11 DSB Bank hanteerde als beleid dat klanten tot betaling van hun restschulden na uitwinning van het onderpand gehouden bleven, totdat deze volledig waren betaald of in ieder geval totdat de klant door wettelijke of minnelijke schuldsanering een finale kwijting kreeg. Uitzonderingen op dit beleid werden ook gemaakt. In die gevallen werden restschuldregelingen afgesproken waarbij naar draagkracht gedurende 10 jaar een bedrag werd afbetaald tegen finale kwijting, maar er was geen vast beleid in welke gevallen dit werd toegepast.
- 5.3.12 Overigens bracht DSB Bank de opbrengst van de verkoop van het onderpand bij verkoop altijd eerst in mindering op eventuele termijnen in achterstand, waarna het restant als aflossing op de lening werd verwerkt. De restschuld die dan overbleef werd vervolgens omgezet in een CK. Deze systematiek betekende dat restschulden ontstaan op hypothecaire vorderingen die in achterstand waren, in de financiële administratie werden geregistreerd als een CK zonder achterstand. Wanneer vervolgens op aldus vernieuwde krediet een achterstand ontstond, werd deze volgens de voor de bank gangbare systematiek voorzien (zie paragraaf 3.2.23 en 3.2.24).
- 5.3.13 Het beleid was dat restschulden altijd werden afgedekt met een looncessie en dat de maandtermijn gelijk was aan 1% van de restschuld. De rente die daarbij in rekening werd gebracht was standaard 8,9% (later 7,5% en 7,2%) bij aanvang. DSB Bank had vervolgens volgens de voorwaarden van de lening, het recht de in rekening te brengen rente maandelijks aan te passen. In de praktijk werd de rente overigens niet maandelijks aangepast.

5.3.14 In de interne kredietrisicorapportage van augustus 2009 wordt gerapporteerd dat er per 30 juni 2009, 1612 klanten zijn met een restschuld na uitwinning van het onderpand op een 1H (384 klanten) of 2H (1.228 klanten). In totaal bedraagt het restschuld-saldo dan € 54,5 miljoen, waarvan € 18,5 miljoen restschulden op voormalige 1H en € 35,9 miljoen op voormalige 2H. Uit een memo van de afdeling Risk Management aan de kredietcommissie van DSB Bank gedateerd 21 September 2009 is verder af te leiden dat per 30 juni 2009 circa 60% van de klanten met een restschuld een betalingsachterstand heeft (30% een achterstand van 12 maanden of meer). Curatoren hebben de ontwikkeling van de restschulden in de loop der tijd geanalyseerd en komen tot iets andere cijfers per 30 juni 2009 dan opgenomen in het memo. Afwijkingen ontstaan door verschillen in classificatie van restschulden als ex 1H of ex 2H, vooral wanneer klanten zowel een 1H als een 2H met hetzelfde onderpand gehad hebben.

Onderstaande tabel is opgesteld op basis van de labelling (ex 1H of ex 2H) die de restschuld in het kredietsysteem heeft meegekregen.

### Aantal restschulden

#	2007	2008	Q2 2009	Q3 2009
1H	185	321	384	411
2H	1.069	1.387	1.544	1.618
<b>Eindstand</b>	<b>1.254</b>	<b>1.708</b>	<b>1.928</b>	<b>2.029</b>

### Bedrag restschulden

€ in duizenden	2007	2008	Q2 2009	Q3 2009
1H	4.217	7.668	9.495	10.309
2H	30.903	39.127	43.598	45.872
<b>Eindstand</b>	<b>35.120</b>	<b>46.795</b>	<b>53.093</b>	<b>56.181</b>

Bron: overzichten uit Omega (Risk Management systeem)

5.3.15 DSB Bank verstrekke creditcards aan cliënten van de bank. Op basis van uitgaven met deze kaarten ontstonden vorderingen van DSB Bank op de klanten van de DSB Bank. Voor een belangrijk deel van de vorderingen met achterstand werd het incasso van de vorderingen uitbesteed aan Lindorff en Cannock Chase. In april en juni 2008 hebben Cannock Chase en Lindorff de portefeuilles waarvoor zij incasso deden, gekocht van DSB Bank. Zoals te lezen is in onderstaande tabel, ging het daarbij vooral om vorderingen met een achterstand van meer dan 12 maanden. Gezamenlijk betaalden Lindorff en Cannock Chase € 3,8 miljoen voor de overgenomen vorderingen met een nominale waarde van € 13,8 miljoen (boekwaarde op moment van verkoop € 1,4 miljoen).

## Ontwikkeling geïnfecteerd debiteurensaldo Debet Cards (€'000)

Termijnen in achterstand	31-12-2007	31-3-2008	30-6-2008	30-9-2008	31-12-2008	31-3-2009	30-6-2009
0	17.178	15.761	15.012	15.458	14.244	13.730	13.099
1	2.400	2.065	1.351	523	742	524	504
2	804	893	456	227	217	223	133
3	422	440	148	121	144	159	104
4	358	304	170	134	107	111	138
5	387	280	215	145	157	120	117
6	375	341	226	237	96	122	103
7	300	282	184	162	127	100	76
8	323	304	174	217	148	98	115
9	293	283	167	168	231	93	116
10	373	293	119	158	179	137	114
11	400	320	145	140	235	129	106
>=12	24.369	24.439	10.431	9.561	9.615	9.774	9.713
<b>Totaal</b>	<b>47.982</b>	<b>46.005</b>	<b>28.798</b>	<b>27.251</b>	<b>26.242</b>	<b>25.320</b>	<b>24.438</b>
<b>Saldo achter</b>	<b>30.803</b>	<b>30.244</b>	<b>13.786</b>	<b>11.793</b>	<b>11.998</b>	<b>11.590</b>	<b>11.339</b>

Bron: administratie DSB Bank

- 5.3.16 Van 1997 tot 2002 verkocht DSB Bank twee eigen effectenbeleningsproducten, genaamd HWS I en HWS II. De hoofdsom van een geldlening waarop slechts (maandelijke en vaste) rente betaald werd, werd daarbij aangewend voor de aankoop van een "mandje" aandelen. Indien de aandelen aan het einde van de looptijd van drie jaar in waarde waren gestegen, boekte de klant na aflossing van de hoofdsom winst. Bij een lagere waarde van de aandelen werd de klant evenwel geconfronteerd met een zogenaamde restschuld. Mede door de ontwikkelingen op de aandelenmarkt ontstond een groeiend aantal restschulden.

### Overzicht HWS portefeuilles per 31 augustus 2010

#### HWS I

in €'000	Lopende HWS	Lopende restschuld	Beëindigde leningen	Totaal verkocht
Contracten	949	2.274	10.178	13.401
Initieel saldo (belegd)	5.192	14.347	69.433	88.971
Saldo krediet per 31-8-2010	5.063	6.821	-	11.884
(Geschat) Koersverlies per 31-8-2010	3.842	8.878	43.742	56.462

#### HWS II

in €'000	Lopende HWS	Lopende restschuld	Beëindigde leningen	Totaal verkocht
Contracten	822	535	8.163	9.520
Initieel saldo (belegd)	4.703	3.572	62.296	70.571
Saldo krediet per 31-8-2010	4.445	1.790	-	6.235
(Geschat) Koersverlies per 31-8-2010 *	3.459	n.b.	n.b.	n.b.

Bron: impactanalyse DSB Bank van effectenlease-overeenkomst HWS d.d. 13 oktober 2010

\* De HWS II producten zijn in 2008 gemigreerd naar een nieuw systeem. Van deze producten is geen informatie beschikbaar omtrent de verliezen bij verkoop van de aandelenportefeuilles in het verleden.

### Acties DSB Bank om bestaande achterstanden te beheersen

- 5.3.17 Binnen één week na het ontstaan van een achterstand, werd voor zover mogelijk direct door DSB Bank een sms aan de klant gestuurd met een betalingsherinnering. Vervolgens werd met de klant telefonisch contact opgenomen om op de achterstand te wijzen en afspraken te maken omtrent het inlopen van de achterstand. Het ging dan vooral om de afspraak wanneer de klant de achterstand zou inlopen. Indien na het verstrijken van de afgesproken datum de achterstand niet hersteld was, werd opnieuw contact opgenomen met de klant. Deze keer om een afspraak te maken voor een bezoek van de buitendienst van Inspectrum. Deze bezoeken hadden als doel het sluiten van een looncessie, waarbij met de klant werd overeengekomen dat per contract de contractuele maandtermijn met een opslag direct bij de werkgever werd geïnd. De achterstand zou dan, doordat het bedrag van de looncessie hoger was dan het maandtermijn, op termijn worden ingelopen. De buitendienst medewerkers kreeg overigens per afgesloten looncessie een extra vergoeding van € 10. Scheringa heeft tegenover Curatoren verklaard dat de looncessie een idee van Van Goor was die de uitwerking van dat idee door DSB ook met Van Dijk had besproken. Van Dijk verklaarde in reactie op de uiteenzetting van Scheringa dat het idee van de looncessie in grote lijnen met Van Dijk is besproken. De uitwerking van het idee, in tegenstelling tot wat Scheringa beweert, echter niet.
- 5.3.18 Wanneer een post drie maandtermijnen in achterstand kwam werd de incasso overgeheveld naar Inspectrum. In het dan volgende incassoproces werd de lening opgeëist, stuurde Inspectrum brieven en nam telefonisch contact op met de klant. Wanneer dat nog niet gebeurd was werden ook in deze periode door buitendienst medewerkers van Inspectrum huisbezoeken gebracht waarbij gestreefd werd naar het sluiten van looncessies. Bij 5 maandtermijnen achterstand werd voor leningen met een hypothecaire zekerheid, in overleg met de klant, primair aangestuurd op een onderhandse verkoop.
- 5.3.19 De administratieve verwerking van de effecten van de looncessies in de kredietadministratie leidde tot veel discussie tussen De Jong en Van Dijk enerzijds en Van Goor en Scheringa anderzijds.
- 5.3.20 Van Dijk verklaarde tegenover Curatoren dat hij in april 2007 constateerde.,dat de achterstanden in de voorgaande maand fors waren teruggelopen en is hier toen samen met De Jong ingedoken. De Jong verklaarde hieromtrent dat als onderdeel van afspraken tussen Inspectrum en klanten die hadden ingestemd met een looncessie er honderden achterstanden op nul waren gezet. Als gevolg hiervan vielen voorzieningen vrij en moesten handmatige correcties gemaakt worden om correcte rapportages over posten in achterstand voor de securitisatie-entiteiten te produceren. Volgens van Dijk kon het gebruik van de looncessie deze wijziging niet rechtvaardigen, omdat DSB Bank nog geen track record had van de omvang van het effect van de looncessies op de achterstanden. Naar aanleiding van de daarop volgende discussie in de RvB werd besloten om het op nul zetten van de achterstandsregistratie bij looncessies terug te draaien.
- 5.3.21 Het terugdraaien van de registratie van een achterstand op een lening in het leningensysteem kon worden uitgevoerd door verschillende mensen van verschillende af-



delingen van DSB Bank en door Inspectrum. Dit maakte wat de beheersing van de integriteit van de achterstandsregistratie kwetsbaar. Rechtstreekse administratieve aanpassingen aan achterstanden werden wel gelogd, maar of die logging dan ook gemonitord werd is Curatoren onbekend.

- 5.3.22 In de zomer van 2007 wordt door de afdeling IAD een onderzoek gedaan naar het corrigeren van de in het kader van de looncessies aangepaste achterstandsregistratie. In een concept rapportage van de afdeling IAD van 26 juli 2007 wordt bevestigd dat de onterechte aanpassing van de achterstanden bedoeld in de voorgaande paragraaf, juist en volledig is hersteld.
- 5.3.23 Nadat de (onterechte) aanpassing van de achterstanden weer was gecorrigeerd, constateerden De Jong en Van Dijk niet lang na de strategiesessie op Texel in juni 2007, dat er opnieuw een instructie was uitgevaardigd, nu om de limiet van bepaalde posten waarvoor een looncessie was afgesloten te verhogen. Met de verhoging werd de achterstand dan gedelgd. Die voortgezette discussie en het blijvende verschil van mening daarover binnen de RvB is uiteindelijk één van de aanleidingen geweest voor het vertrek van Van Dijk in november 2007.
- 5.3.24 Uit stukken in november 2007 blijkt dat op 20 november 2007 in de RvB besloten wordt de actie 'limietverhoging' te beëindigen. Ook bij deze actie werden evenals in het voorjaar, klanten met een achterstand benaderd om een looncessie te sluiten voor een bedrag gelijk aan of vaak iets hoger dan het maandtermijn. De achterstand die onderdeel was van het uistaande saldo werd vervolgens niet langer als achterstand aangemerkt (i.e. de registratie achterstand werd van het betreffende bedrag afgehaald). Feitelijk werd de lening daardoor verhoogd met de achterstand en werd de looptijd verlengd indien de bij het saldo van de lening opgetelde achterstand niet binnen de contractuele looptijd van de lening kon worden ingehaald. Van Dijk heeft verklaard toen met de Jong besloten te hebben de autorisatie van Inspectrum om aanpassingen op de registratie van leningen in het banksysteem van DSB Bank te maken in te trekken, wat op zich weer tot een stevige discussie in de RvB leidde.
- 5.3.25 Verder zijn er tot in december 2007 rapportages/memo's omtrent het effect van looncessie op achterstanden en het al dan niet treffen van voorzieningen opgesteld ten behoeve van leden van de RvB. Na het vertrek van Van Dijk maakte de RvC zich zorgen over de juistheid van de voorziening kredieten. De voorzitter van de ACC, Offringa, vroeg aan Zalm om aandacht te besteden aan het voorzieningenbeleid. Zalm stelde uiteindelijk dat de ontwikkeling bij de debiteuren niet zo dramatisch was als gedacht. Er was geen sprake van onbetamelijke zaken. Klanten werden niet onredelijk onder druk gezet. De conclusie was dat een deel van de voorziening kon vrijvallen. Die conclusie heeft Zalm volgens Offringa niet alleen gedeeld met de RvC maar ook met DNB.
- 5.3.26 In een memo van De Jong en Meijer aan de externe account van 22 november 2007 wordt in reactie op vragen van de accountant bevestigd dat in het Risico Beheer Overleg van 20 november 2007 besloten is de actie 'limietverhoging' te staken. Medewerkers van DSB Bank hebben ook aan Curatoren bevestigd dat na 2007 er geen acties meer geweest zijn om achterstanden op looncessies naar nul te draaien. Er zijn door Curatoren bij verdere onderzoeken naar dit onderwerp geen aanwijzingen gevonden

dat discussies of acties omtrent het al dan niet verlagen van de voorzieningen op achterstanden met een looncessie ook in 2008 zijn gecontinueerd.

#### Lage dotatie aan de voorziening voor kredietrisico's 2008

- 5.3.27 Het percentage van de achterstanden ten opzichte van de kredieten laat in 2008 een duidelijke daling zien. Deze daling in de ontwikkeling van de achterstanden en daarmee de dotatie aan de voorziening wordt binnen DSB vooral verklaard door de volgende factoren:
- Voor 2007, toen debiteurenbeheer en incasso nog werd uitgevoerd door een afdeling binnen de bank, waren de incassomaatregelen beperkt en werd voornamelijk gebruik gemaakt van telefoonacties. Vanaf haar oprichting in 2007 werd door Inspectrum een intensiever incassobeleid gevoerd. Bijzonder daarbij is vooral de oprichting van een buitendienst om cliënten met achterstanden te bezoeken met als doel een oplossing (vaak in de vorm van een looncessie) te vinden voor de betalingsachterstanden.
  - Door Inspectrum werden vanaf 2007 op grote schaal looncessies gesloten. Medewerkers van Inspectrum hebben aangegeven dat van alle betalingsregelingen de buitendienst in die tijd met cliënten trof ongeveer 90% gepaard ging met een looncessie. Het ging om hele grote aantallen looncessies vanaf 2007. In 2008 en 2009 wordt het effect van al deze looncessies op de achterstanden pas goed duidelijk in de cijfers.
  - De portefeuille groeide heel sterk in 2007 en 2008 door nieuwe productie van leningen. De groei van de portefeuille resulteerde in een relatieve verjonging van de portefeuille. Verliezen openbaren zich bij nieuwe leningen vaak pas na enige tijd.
  - Begin 2008 werden de acceptatiecriteria aangescherpt waarvan de effecten op de LTV en DTI in Q3 2008 goed zichtbaar worden. Als gevolg hiervan bestaat er voor deze hypotheek een lager kredietrisico dat dan ook resulteert in een kleinere kans om in achterstand te geraken.
- 5.3.28 In het derde kwartaal 2008 werd aan Inspectrum instructie gegeven bij klanten met achterstanden waar mogelijk aan te sturen op het afkopen van HW polissen, in aanvulling op het beleid om bij achterstanden tot looncessies te komen. Het ging daarbij in het bijzonder om via DSB Bank bemiddelde HW polissen met SNS Reaal als risicodragers, aangezien de HW polissen met DSB Leven (later Hollands Welvaren Leven) als risicodragers reeds op basis van de polisvoorwaarden van DSB Leven bij drie maanden achterstand op initiatief van de verzekeraar werden beëindigd. Het bij afkoop uitgekeerde bedrag werd vervolgens eerst aangewend om achterstanden in te lopen en het restant werd aangewend als inlossing van de lening. In het derde en vierde kwartaal 2008 nam vervolgens het aantal afgekochte HW polissen van klanten met een of meerdere leningen in achterstand met circa een factor 3 toe. Ook in 2009 werd het aantal afkopen van HW polissen van klanten met een of meerdere leningen in achterstand gecontinueerd. De sterke toename van het aantal afkopen van HW polissen van klanten met een of meerdere leningen in achterstand zal daarmee naast de in de vorige paragraaf genoemde factoren een significante invloed gehad hebben op de daling van het percentage achterstanden ten opzichte van de uitstaande kredieten in de tweede helft van 2008.

- 5.3.29 Naast de genoemde factoren was er een eenmalige vrijval van € 4,3 miljoen in 2008 inzake de voorziening "cards". Na de verkoop van een deel van de 'card'-portefeuille (het deel waarvan de incasso reeds was uitbesteed aan Cannock Chase en Lindorff zoals beschreven in 5.3.15) werd de voorziening voor de resterende portefeuille bijgesteld van 90% van het uitstaande saldo naar 80% van het uitstaande saldo ouder dan 3 maandtermijnen). Toch vond Offringa het in het einde 2008 verstandig om aan de nieuw aangetreden partner van de externe accountant een issuelijst mee te geven van belangrijke punten. Bovenaan de lijst stond het kredietrisico en de toereikendheid van de voorzieningen in dat verband.
- 5.3.30 E&Y gaat in zijn verslag over de controle van de jaarrekening 2008, uitgebreid in op de Voorziening kredietrisico's. E&Y stelt onder meer dat de voorziening, overeenkomstig het consistente voorzieningenbeleid, is bepaald op basis van vaste percentages over de geïnfecteerde saldi, gemeten naar de betalingsachterstanden eind 2008. E&Y constateert dat de dotatie van de voorziening lager is dan in 2007 ondanks de gestegen kredietverlening. De accountant constateert vervolgens dat het achterstandsbeheer is geïntensiveerd hetgeen heeft geleid tot het terugdringen van achterstanden en daardoor tot een lagere dotatie. De toereikendheid van de voorziening is onder andere door DSB Bank getoetst aan intern door DSB Bank met behulp van een externe adviseur ontwikkeld nog niet gevalideerd model dat zou moeten dienen als basis voor een IRB (Internal Rate Based )<sup>166</sup> model voor het meten van kredietrisico's onder Basel II. In dit model wordt de omvang van de geprojecteerde verliezen benaderd op basis van ervaringcijfers met betrekking tot ontwikkeling van achterstanden en verliezen die uiteindelijk geleden worden op posten in achterstand. Uit de door DSB Bank uitgevoerde toets op de voorziening is, aldus de accountant, gebleken dat de beschikbare voorzieningen voldoende zijn om de geprojecteerde verliezen (expected loss) op basis van het Basel II model te dekken en daarnaast nog ruimte bevat voor risico's die wellicht nog in onvoldoende mate in het nog niet gevalideerde Basel II model naar voren komen.
- 5.3.31 Het model waarmee DSB Bank de voorziening toetste was al sinds 2006 in ontwikkeling. Bij de overgang naar Basel II stond DNB het DSB Bank niet toe al op basis van dit kredietrisicomodel te rapporteren. Volgens een memo van Van Dijk aan de RVB van 16 september 2007 is de reden hiervoor dat de betreffende modellen nog niet (extern) gevalideerd zijn en nog niet in de bedrijfsprocessen worden gebruikt. In de periode daarna wordt verder gewerkt aan de ontwikkeling van de modellen en validatie van gegevens en variabelen gehanteerd in de modellen, maar dat is bij het maken van de analyse van de voorzieningen nog niet afgerond. De afdeling Risk Management meldt dat ook expliciet in een memo met de analyse gedateerd 22 juni 2009.
- 5.3.32 De afdeling Risk Management rapporteert in dit zelfde memo dat de voorziening in de concept jaarrekening 2008 € 59,5 miljoen bedraagt. Op basis van de analyse met het IRB model bedraagt het verwachte verlies op de portefeuille per 31 december 2008 € 56,7 miljoen. De getroffen voorziening in de concept jaarrekening 2008 is daarmee € 2,8 miljoen hoger dan de verwachte verliezen volgens het IRB model. Daarnaast iden-

---

<sup>166</sup> IRB, berekening gebaseerd op de interne modellenmethode zoals gedefinieerd in artikel 1 van het Besluit prudentiële regels Wft.

tificeert de afdeling Risk Management nog een aantal factoren die volgens Risk Management bijdragen aan de prudentie van de getroffen voorziening:

- De afdeling Risk Management analyseert onder meer de veronderstellingen ten aanzien van de kans dat een lening in achterstand raakt, de waarschijnlijkheid dat een lening in achterstand een verlies geeft, en de omvang van dat verlies bij uitwinning. Op basis van een vergelijking tussen de werkelijke ontwikkeling van leningen die reeds in 2007 liepen ten opzichte van de verwachting, concludeert de afdeling Risk Management dat de genoemde parameters prudent zijn ingeschat;
- De achterstanden, geredeneerd vanuit geïnfecteerde saldi, laten voor de achterstanden tot 12 maandtermijnen een (sterk) dalende trend zien. De afdeling Risk Management stelt dat vast voor zowel het boekjaar 2008 als de eerste vijf maanden na het boekjaar. Het saldo voor achterstanden groter dan twaalf maandtermijnen loopt licht op;
- DSB Bank is vanaf 2007 intensief gebruik gaan maken van looncessies. De effecten van looncessies zijn volgens de afdeling Risk Management terug te vinden in de achterstandsontwikkeling, hoewel deze door de relatief korte periode waarop het sessie beleid wordt toegepast nog maar een beperkt zichtbaar effect hebben;
- Over de afgelopen jaren is volgens analyse van de afdeling Risk Management in enig jaar maximaal € 9 miljoen afgeschreven.<sup>167</sup> De huidige voorziening bedraagt € 59 miljoen. De afdeling Risk Management geeft aan dat er derhalve € 50 miljoen meer voorzien is dan in het verleden in 1 jaar is afgeschreven. Deze € 50 miljoen biedt volgens de afdeling Risk Management bijvoorbeeld ruimte om het totale uitstaande saldo met een achterstand langer dan 24 maanden te dekken;
- Tot slot geeft de afdeling Risk Management als argument dat een deel van het kredietrisico door middel van securitisatie is overgedragen aan derden.

#### **5.4 Financiële verhoudingen en transacties binnen de DSB groep**

5.4.1 DSB Bank was onderdeel van de DSB groep. Vanaf 2006 stond DSB Beheer aan het hoofd van de DSB groep waar (in)direct ongeveer 30 tussenholdings en werkmatschappijen toe behoorden. De onder DSB Beheer vallende vennootschappen zijn actief in:

- de Bank- en verzekeringsbranche (via DSB Ficoholding);
- het intermediairbedrijf en de internetbranche (via DSB Participaties);
- de verwerving en het beheer van onroerende zaken (via DSB Vastgoed);
- de exploitatie van een kunstmuseum en de exploitatie van AZ (Via DS Sport en Art).

5.4.2 Niet alle activiteiten in de DSB groep waren winstgevend. DSB Ficoholding en haar deelnemingen in DSB Bank, DSB Leven en DSB Schade waren de winstgenererende entiteiten binnen de DSB groep. De intermediairbedrijven en vastgoedactiviteiten waren marginaal winstgevend en bij tijd en wijlen verlieslatend. De sport- en kunstactiviteiten waren structureel verlieslatend.

---

<sup>167</sup> Curatoren merken op dat in de praktijk alleen bij overlijden of inwerkingtreding van de WSNP werd afgeboekt. Zie ook paragraaf 3.2.26.

- 5.4.3 Zoals bij elke groep van ondernemingen waren er financiële relaties en transacties tussen de diverse ondernemingen binnen de groep. Voor DSB Bank bestonden die relaties en transacties uit:
- a. Bemiddeling van verzekeringsproducten voor DSB Schade, DSB Leven en HW;
  - b. Het in volmacht accepteren van bemiddelde verzekeringen door DSB Verzekeringen een 100% dochter van DSB Bank;
  - c. Door de verzekeraars aan DSB Bank verstrekte deposito's en leningen;
  - d. Dividenden;
  - e. Door DSB Bank aan DSB Beheer verstrekte leningen;
  - f. Verrekening van belastingvorderingen; en
  - g. Overige financiële betrekkingen.
- 5.4.4 Onderstaand gaan wij nader in op genoemde onderwerpen.
- a. Bemiddeling van verzekeringsproducten voor DSB Schade, DSB Leven en HW
- 5.4.5 DSB Bank was het enige verkoopkanaal voor de verzekeringsproducten van DSB Schade (voornamelijk inkomensbeschermers), DSB Leven (voornamelijk ORV) en HW, een dochter van DSB Leven waarin de vermogensopbouw producten waren ondergebracht. DSB Bank ontving voor de bemiddeling van de verzekeringen een afsluitprovisie, welke ineens vooraf werd voldaan bij koopsompolissen.
- b. Het in volmacht accepteren van bemiddelde verzekeringen door DSB Verzekeringen
- 5.4.6 DSB Leven en DSB Schade hebben aan DSB Verzekeringen, een 100% dochter van DSB Bank, een volmacht gegeven voor de acceptatie van verzekeringsdekkingen, waarbij DSB Verzekeringen in het kader van deze volmacht tevens de verzekeringsadministratie voert. Als compensatie voor deze activiteiten ontving DSB Verzekeringen de tekencommissie.
- c. Door de verzekeraars aan DSB Bank verstrekte deposito's en leningen
- 5.4.7 DSB Bank heeft financiële relaties door middel van intercompany verhoudingen met DSB Verzekeringen, DSB Leven en DSB Schade. Daarnaast heeft DSB Verzekeringen (een 100% dochtermaatschappij van DSB Bank) dat fungeert als volmachtbedrijf, intercompany verhoudingen met DSB Leven en DSB Schade.
- 5.4.8 Naast de reguliere intercompany verhoudingen uit hoofde van af te rekenen provisies, commissies, schaden en retour provisies werden door DSB Leven, DSB Schade en DSB Verzekeringen overtollige liquiditeiten bij DSB Bank geplaatst. Door DSB Leven en DSB Schade werden deze op deposito geplaatst. Overtollige liquiditeiten van DSB Verzekeringen bleven in rekening courant en op bankrekeningen bij DSB Bank staan. Op 10 februari 2009 worden door DSB Leven en DSB Schade aanvullende deposito's geplaatst na verkoop van Italiaanse staatsobligaties. Op 13 maart 2009 worden alle door DSB Leven en DSB Schade geplaatste deposito's, na aandringen van de DNB, omgezet in leningen van respectievelijk € 65,4 miljoen en € 16,1 miljoen. Op 14 september wordt door DSB Leven een additioneel leningendeel van € 10 miljoen verstrekt

(zie ook paragraaf 3.2.36). DSB Verzekeringen heeft op het moment van het faillissement een rekening-courant vordering van € 11 miljoen op DSB Bank en houdt twee bankrekeningen bij DSB Bank aan met een gezamenlijk saldo van € 15,2 miljoen.

d. Dividenden

5.4.9 Onderstaand is een overzicht opgenomen van de door DSB Beheer over de jaren ontvangen dividenden.

**Dividend uitgekeerd aan DSB Beheer**

€ in miljoenen	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Totaal
DSB Groep/DSB Bank uitgekeerd dividend aan DSB Beheer	72,9	29,2	46,9	-	-	-	-	-	149,0
<b>DS Verzekeringen Holding</b>									
DSB Leven uitgekeerd dividend aan Verzekeringen Holding	-	38,0	-	-	-	-	-	-	38,0
DSB Schade uitgekeerd dividend aan Verzekeringen Holding	-	7,7	-	-	-	-	-	-	7,7
<b>Totaal uitgekeerd dividend DS Verzekeringen Holding aan DSB</b>	-	<b>45,7</b>	-	-	-	-	-	-	<b>45,7</b>
<b>DSB Ficoholding</b>									
DSB Leven uitgekeerd dividend aan DSB Ficoholding	-	-	-	11,7	15,9	9,7	-	-	37,3
DSB Schade uitgekeerd dividend aan DSB Ficoholding	-	-	-	3,8	0,1	-	4,8	1,0	9,7
DSB Groep/DSB Bank uitgekeerd dividend aan DSB Ficoholding	-	-	-	15,0	13,3	-	-	11,3	39,6
DSB Ficoholding kapitaalstorting DSB Bank	-	-	-	-	-	(6,0)	-	-	(6,0)
DSB Ficoholding dividend inhouding	-	-	-	(0,3)	-	-	-	-	(0,3)
<b>Totaal uitgekeerd dividend DSB Ficoholding aan DSB Beheer</b>	-	-	-	<b>30,2</b>	<b>29,3</b>	<b>3,7</b>	<b>4,8</b>	<b>12,3</b>	<b>80,3</b>
<b>Totaal ontvangen dividend DSB Beheer</b>	<b>72,9</b>	<b>74,9</b>	<b>46,9</b>	<b>30,2</b>	<b>29,3</b>	<b>3,7</b>	<b>4,8</b>	<b>12,3</b>	<b>275,0</b>

Bron: overzicht Finance & Control

Note: In 2005 is door DSB Bank een bedrag van € 15 miljoen dividend uitgekeerd aan Ficoholding.

Ficoholding heeft van dit bedrag € 14,7 miljoen als dividend uitgekeerd aan DSB Beheer.

5.4.10 Zoals blijkt uit het bovenstaande overzicht heeft DSB Bank aan DSB Beheer over de jaren 2002 tot en met 2006 omvangrijke dividenden uitgekeerd. Op 31 juli 2007, 3 augustus 2007 en 29 oktober 2007 besluit de AvA tot goedkeuring en medewerking aan informele kapitaalstorting door de aandeelhouder (DSB Ficoholding) van respectievelijk € 2,1 miljoen, € 2,4 miljoen en € 1,5 miljoen (totaal € 6 miljoen). Deze kapitaalstortingen werden door Ficoholding gefinancierd met de dividenuitkeringen van DSB Leven.<sup>168</sup>

5.4.11 In 2007 en 2008 zijn door DSB Bank geen dividenden uitgekeerd maar is wel de kredietverlening aan DSB Beheer met € 50 miljoen opgelopen, nog afgezien van de financiering van belastingvorderingen door DSB Bank. De verzekeraars hebben in die jaren nog wel dividend uitgekeerd. Het dividend van DSB Bank over 2009 betreft maandelijkse uitkeringen die als interim dividend zijn geboekt. In juni 2009 worden de maandelijkse uitkeringen stopgezet omdat de solvabiliteitspositie van de bank geen verdere uitkering toestaat. Op dat moment was in totaal door DSB Bank € 11,3 miljoen uitgekeerd aan DSB Beheer.

e. Door DSB Bank aan DSB Beheer verstrekte leningen

5.4.12 DSB Bank had geen uitgewerkte procedures of normenkaders voor kredietverlening aan andere kredietnemers dan consumenten tot aan maart 2009. Desalniettemin heeft DSB Bank in de loop van de jaren 2005-2009 steeds toenemende kredieten verstrekt

<sup>168</sup> In de jaarrekening van 2007 is € 5 miljoen verantwoord. De afdeling Finance & Control geeft aan dat het verschil kan worden verklaard door overige vermogensmutaties welke zijn gesaldeerd op deze post.

aan DSB Beheer. Onderstaand is een overzicht opgenomen van de ontwikkeling van de kredietverlening van DSB Bank aan DSB Beheer.

### Verloop leningen tussen DSB Bank en DSB Beheer 2005 - 31 augustus 2009

€ in miljoenen	2005	2006	2007	2008	2009
<b>Positie DSB Beheer (excl. belastingen) 1 januari - volgens DSB Bank</b>	<b>13,0</b>	<b>12,1</b>	<b>22,0</b>	<b>40,9</b>	<b>74,6</b>
<b>Transacties/lening mutaties voor het jaar</b>					
Verstreckte lening niet-werkkapitaal	-	9,1	21,2	29,8	-
Verstreckte lening werkkapitaal	-	-	-	4,3	-
Verrekening lening als gevolg van aankoop vastgoed	-	-	-	(6,8)	-
Earn-out C4S (vordering op Beheer)	-	-	-	2,6	(1,5)
Overige 'werkkapitaal' movements Beheer	(0,9)	0,8	(2,3)	3,8	4,4
<b>Totaal mutaties</b>	<b>(0,9)</b>	<b>9,9</b>	<b>18,9</b>	<b>33,7</b>	<b>2,9</b>
<b>Positie DSB Beheer (excl. belastingen) - volgens DSB Bank</b>	<b>12,1</b>	<b>22,0</b>	<b>40,9</b>	<b>74,6</b>	<b>77,5</b>

Bron: financiële administratie DSB Bank

- 5.4.13 Deze mutaties hadden vooral betrekking op:
- In 2006, de herfinanciering van de schuld van AZ aan DSB Bank inzake de aandelenlease constructie voor de spelers van AZ (HWS) van € 9,1 miljoen.
  - In 2007, de aankoop van GEMA (€ 8,3 miljoen) en DGA Zeeland (€ 5,7 miljoen).
  - In 2008, financiering van de aankoop van C4S (€ 10,3 miljoen) en de omhanging van een aantal intermediairs voor een bedrag van € 19,5 miljoen (KGN € 11,1 miljoen, Plazacasa € 1,2 miljoen, Nifa € 5,1 miljoen en Hendriks € 2,2 miljoen). De deelnemingen zijn verkocht door DSB Bank aan DSB Beheer, die ze vervolgens heeft verkocht aan DSB Participaties. DSB Bank heeft met deze lening de volledige verkoopopbrengst gefinancierd.
- 5.4.14 Op 2 januari 2008 is door DSB Beheer een additionele trekking gedaan van € 3,7 miljoen op een reeds bestaande faciliteit met DSB Bank. Op 28 november 2008 is vervolgens een additioneel leningcontract gesloten tussen DSB Bank en DSB Beheer om voor een bedrag van € 4,25 miljoen additioneel werkkapitaal te verstrekken aan DSB Beheer. Als zekerheid voor de bestaande en toekomstige vorderingen van DSB Bank uit hoofde van deze kredietovereenkomst verplicht DSB Beheer zich tot het vestigen van een tweede pandrecht op de aandelen van DSB Leven en DSB Schade en tot het vestigen van een eerste pandrecht op deze aandelen zodra de lening van Van Lanschot aan DSB Beheer zou zijn afgelost
- 5.4.15 DSB Beheer heeft in 2007 het kantoorpand aan de Duikerweg in Heerhugowaard gekocht van DSB bank voor een bedrag van € 7,4 miljoen. Het bedrag werd door DSB Bank geleend aan DSB Beheer en op jaareinde 2007 staat nog een vordering uit hoofde van deze lening van € 7,2 miljoen open. In 2008, een jaar na de aankoop, is het pand aan de Duikerweg in Heerhugowaard voor € 6,8 miljoen terug verkocht aan DSB Bank. De verkoopopbrengst was gelijk aan, en werd verrekend met, het dan nog openstaande bedrag van de lening. Volgens Finance & Control werd deze transactie gedreven door de behoefte om te blijven voldoen aan de grote posten regeling van de DNB.

- 5.4.16 Clicks4Sales is in 2008 verkocht aan DSB Beheer. Omtrent de earn-out regeling die DSB Bank met de oorspronkelijke eigenaren van Clicks4Sales was overeengekomen, waren met DSB Beheer echter geen afspraken gemaakt. In eerste instantie heeft DSB Bank de betaling voor de afkoop van de earn-out gedaan, en deze als vordering op DSB Beheer opgenomen. Vervolgens is met DSB Beheer in overleg getreden over de afwikkeling hiervan. Zie ook paragraaf 2.8.21 en 5.4.29.
- 5.4.17 De overige mutaties hadden onder andere betrekking op in rekening gebrachte rente en door DSB Beheer betaalde aflossingen en trekkingen of stortingen op rekening courant verhoudingen tussen DSB Bank en DSB Beheer.
- 5.4.18 De rente over de leningen aan DSB Beheer werd maandelijks betaald. In het tweede kwartaal 2009 heeft DSB Beheer echter geen rente betaald aan DSB Bank. De achterstallige termijnen zijn eind juli 2009 alsnog door DSB Beheer betaald
- f. Verrekening van belastingvorderingen
- 5.4.19 DSB Bank maakte vanaf 2003 deel uit van een fiscale eenheid met DSB Beheer. Voor een bespreking van de belastingpositie van DSB Bank wordt verwezen naar paragraaf 5.9.
- g. Overige financiële betrekkingen
- 5.4.20 DSB Beheer heeft in 2008 haar beursgenoteerde effecten (liquide aandelen portefeuille) voor € 8,5 miljoen verkocht aan DSB Bank. De overnameprijs was gebaseerd op de actuele waarde van de beleggingen. De portefeuille betrof aandelen Aegon (€ 4,4 miljoen), Nieuwe Steen Investments (€ 1,4 miljoen), Koninklijke Ahold (€ 700.000) en ING Groep (€ 2 miljoen). De portefeuille bestond gedeeltelijk uit effecten die DSB Beheer van AZ had overgenomen na de afwikkeling van HWS-regelingen met spelers. Een ander deel van de beleggingen had DSB Beheer in het verleden aangekocht. De overname prijs is door DSB Bank in de vorm van liquide middelen voldaan aan DSB Beheer. Overigens is de beurswaarde van de aandelenportefeuille eind 2008 gedaald tot € 3,3 miljoen. Dit heeft geleid tot een verlies van € 5,2 miljoen bij DSB Bank.
- 5.4.21 Eind 2008 is vastgoed van DSB Beheer samengebracht in DSB Bankfilialen, een dochter van DSB Beheer. Ook na deze verhangning betaalt DSB Bank huur voor de kantoorpanden waarin DSB Bank gevestigd is aan DSB Beheer. In maart 2009 is door DSB Bank de huur voor de resterende 3 kwartalen van 2009 vooruitbetaald ter verlichting van de liquiditeitsbehoefte van DSB Beheer.
- 5.4.22 DSB Bank en AZ zijn telkens voor één jaar sponsorovereenkomsten aangegaan voor een bedrag van € 5 miljoen. De sponsorgelden waren bij vooruitbetaling verschuldigd en zijn voor de voetbalseizoenen 2008-2009 en 2009-2010 betaald in september 2008 respectievelijk september 2009.
- 5.4.23 DSB Bank en het Scheringa Museum voor Realisme zijn een sponsorovereenkomst aangegaan voor een bedrag van € 400 duizend per jaar. Zowel in 2008 als in 2009 worden de sponsorgelden in januari voor het hele jaar vooruit betaald.
- 5.4.24 Tenslotte heeft DSB Bank transacties verricht met haar aandeelhouder en dochtermaatschappijen. Het betreft de overdracht van eerder verworven acquisities en de ge-



lijktijdige financiering van die transacties door DSB Bank zoals weergegeven in paragraaf 5.4.13.

- 5.4.25 De volgende transacties en betalingen vallen op. DSB Bank koopt op 18 oktober 2007 een vordering van DSB Beheer op de Belastingdienst voor het nominale bedrag van € 7.289.030. De onderliggende vordering op de Belastingdienst heeft betrekking op bepaalde (mogelijke) teruggaven van vennootschapsbelasting aan DSB Beheer die voortvloeien uit een verrekening van verliezen in de jaren 2004-2006. Reeds bij het sluiten van de Vpb-overeenkomst bestond gereede twijfel over de juistheid van de onderliggende berekening van de nominale vordering. Dit blijkt onder meer uit de afboeking van € 892.646 door DSB Bank, direct na de aankoop van deze vordering. Op 17 november 2008 koopt DSB Bank een tweede vordering op de Belastingdienst van DSB Beheer ten aanzien van een mogelijke teruggaaf van € 1.033.222 uit hoofde van een verrekening van verliezen uit het jaar 2007. Zie meer uitvoerig paragraaf 5.9.15 en verder.
- 5.4.26 DSB Bank geeft Memid op 17 augustus 2007 een financiering van € 12,5 miljoen en op 23 juli 2008 van € 4 miljoen in verband met de aanschaf en ontwikkeling van het oude terrein van AZ, tegen onderpand op het terrein. De rente bedraagt drie maands Euribor (met een minimum van 3,95%) plus 1,45% per jaar. Gedurende de periode dat de schuldenaar een betalingsachterstand heeft, geldt een verzuimrente van 12%. Op 30 mei 2011 wordt Memid in staat van faillissement verklaard. De vordering op Memid bedraagt op dat moment € 6.684.056,48 in hoofdsom, vermeerderd met € 218.219,53 aan rente en € 5.121,78 aan boeterente. Deze vordering wordt op 5 juli 2011 tegen betaling van het gehele nominale bedrag van € 6.907.397,78 gecedeerd aan een derde partij, die een 2H op de locatie Sportlaan heeft, waardoor DSB Bank uiteindelijk geen verlies lijdt op deze lening.
- 5.4.27 DSB Beheer verkoopt haar eerste vliegtuig voor € 5.696.923,67 aan een koper en terzake verstrekt DSB Bank op 19 augustus 2008 aan de koper een lening voor hetzelfde bedrag tegen onderpand op het vliegtuig. De rente bedraagt één maands Euribor plus 1,10% per jaar. Gedurende de periode dat de schuldenaar een betalingsachterstand heeft, geldt een verzuimrente van 2% bovenop de normale rente. De koper betaalt in de periode tot 20 september 2009 € 208.118,93 rente en € 185.185,00 aflossing, waarna een hoofdsom resteert van € 5.511.738,67. De koper is niet meer in staat te betalen en het vliegtuig wordt uitgewonnen door DSB Bank. Het verlies dat DSB Bank hierop lijdt is afhankelijk van de uiteindelijke verkoopopbrengst van het vliegtuig. Naar verwachting zal het verlies omstreeks € 2,5 miljoen bedragen.
- 5.4.28 DSB bank betaalt op 25 maart 2009 € 2,7 miljoen aan Clicks4Sales als afkoop van de earn-out regeling. Clicks4Sales was op 30 mei 2008 al aan DSB Beheer verkocht en DSB Beheer zegt toe als tegenprestatie dat alle "leads" de rest van het jaar gratis aan DSB Bank toekomen. Zie paragraaf 2.8.21.

#### Kredietverlening aan DSB Beheer

- 5.4.29 Zoals uit het voorgaande blijkt, waren er vele financiële relaties tussen DSB Bank en DSB Beheer en hun dochtervennootschappen. De omvangrijkste lening was wel de lening van DSB Bank aan DSB Beheer. Hieronder wordt ingegaan op de wijze waarop deze lening tot stand is gekomen.

5.4.30 Tot het moment van de herstructurering van de kredietrelatie tussen DSB Bank en DSB Beheer eind mei 2009 volgden leningovereenkomsten en kredietfaciliteiten, waarin telkens afzonderlijke afspraken met betrekking tot (onder meer) aflossing, rentebetalingen en te verschaffen zekerheden worden gemaakt, elkaar (soms met erg korte tussenpozen) op.

5.4.31 Bij het analyseren van de kredietdocumentatie en de hieromtrent binnen DSB gevoerde correspondentie valt een aantal zaken op.

#### Totstandkoming van het krediet

5.4.32 De kredietovereenkomsten zijn veelal op basis van een en hetzelfde sjabloon opgesteld en betreffen in belangrijke mate de financiering van acquisities van aandelen in vennootschappen door DSB Beheer (of een van haar deelnemingen). De bedoeling van partijen is daarbij veelal geweest dat ten gunste van DSB Bank een pandrecht wordt gevestigd op de door DSB Beheer (dan wel een van haar groepsmaatschappijen) te verwerven vennootschappen.

5.4.33 Met betrekking tot de kredietovereenkomsten van 27 september 2007<sup>169</sup> van € 8,263 miljoen en van 31 december 2007<sup>170</sup> van € 9,5 miljoen valt op dat het om herziene kredietovereenkomsten gaat, waarbij de voorwaarden van (zeer) kort daarvoor gesloten kredietovereenkomsten al weer worden herzien omdat een verhoging van de door DSB Beheer gevraagde kredietfaciliteiten noodzakelijk is.

5.4.34 De kredietovereenkomst (genaamd "Herzieningsovereenkomst") van 27 september 2007 heeft betrekking op de financiering van de aankoop door DSB Beheer van de aandelen in GEMA en verwijst naar een op 25 september 2007 (dus slechts twee dagen daarvoor) gesloten eerdere kredietovereenkomst, waarbij nog sprake was van een kredietfaciliteit van € 6,9 miljoen. Uit de (considerans van de) kredietovereenkomst van 27 september 2007 blijkt dat DSB Beheer DSB Bank heeft verzocht een aanvullende kredietfaciliteit te verstrekken, waarmee de totale gevraagde faciliteit uitkwam op € 8,263 miljoen, hetgeen wordt vastgelegd in de herzieningsovereenkomst.

5.4.35 De kredietovereenkomst van 31 december 2007 heeft betrekking op de financiering van de aankoop door DSB Beheer van de aandelen in DGA Zeeland, DGA Assuradeuren en HKV en verwijst naar een op 18 oktober 2007 (dus kort daarvoor) gesloten eerdere kredietovereenkomst, waarbij nog sprake was van een kredietfaciliteit van € 4 miljoen. Uit de (considerans van de) kredietovereenkomst van 31 december 2007 blijkt dat DSB Beheer DSB Bank wederom heeft verzocht een aanvullende kredietfaciliteit te verstrekken, waarmee de totale gevraagde faciliteit uitkwam op € 9,5 miljoen, hetgeen wordt vastgelegd in de nieuwe kredietovereenkomst.

5.4.36 Bij kredietovereenkomst van 28 november 2008 wordt een additionele kredietfaciliteit van € 4,25 miljoen door DSB Bank aan DSB Beheer verstrekt ter versterking van het werkkapitaal. Het totale bedrag van deze faciliteit wordt zeer snel na de ondertekening door DSB Beheer in twee trekkingen opgenomen, te weten € 1,25 miljoen op 1 december 2008 en € 3 miljoen op 12 december 2008.

---

<sup>169</sup> Rapport Onderzoek naar de oorzaken van het faillissement van DSB Beheer paragraaf 4.5

<sup>170</sup> Rapport Onderzoek naar de oorzaken van het faillissement van DSB Beheer paragraaf 4.5

### Zekerheden

- 5.4.37 In de kredietovereenkomsten is veelal sprake van door DSB Beheer ten gunste van DSB Bank te vestigen zekerheden. De belangrijkste in dit verband te vestigen zekerheden betreffen pandrechten op de aandelen in de te kopen vennootschappen (met name de intermediair- en internetbedrijven). Deze pandrechten dienen in de meeste gevallen kort na ondertekening van de overeenkomst te worden gevestigd.
- 5.4.38 Een dergelijke verpandingsverplichting is ook opgenomen in een drietal kredietovereenkomsten van 26 mei 2008, waarbij DSB Bank aan DSB Beheer kredietfaciliteiten verschaft om de aandelen in een aantal intermediair- en internetbedrijven te kopen. In totaal worden aan DSB Beheer door middel van deze drie kredietovereenkomsten kredieten tot een bedrag van ruim € 29,8 miljoen ter beschikking gesteld. In deze drie kredietovereenkomsten is de belangrijkste reden gelegen voor de sterke toename van de vordering van DSB Bank op DSB Beheer in 2008.
- 5.4.39 Curatoren hebben in de administratie van DSB Bank geen bewijs van verpanding van de hier bedoelde aandelen aangetroffen.<sup>171</sup>
- 5.4.40 De enige verpanding van aandelen ten gunste van DSB Bank, waarvan Curatoren het bewijs in de administratie van DSB Bank hebben aangetroffen, betreft de verpanding (en dan nog tweede in rang) door DSB Ficoholding van de door haar gehouden aandelen in DSB Leven en DSB Schade, waartoe DSB Beheer zich op 28 november 2008 had verplicht. Deze verpanding werd geëffectueerd bij notariële akte op 9 december 2008.
- Per datum faillissement van DSB Beheer blijkt dit uiteindelijk de enige goederenrechtelijke zekerheid van DSB Bank voor haar vordering op DSB Beheer te zijn.<sup>172</sup>

### Leningovereenkomst van 28 mei 2009

- 5.4.41 In lijn met het nieuwe financiële beleid van DSB Bank jegens DSB Beheer gaan DSB Bank en DSB Beheer op 28 mei 2009 een leningovereenkomst aan ter herstructurering respectievelijk herfinanciering van bestaande leningen die door DSB Bank aan DSB Beheer waren verstrekt. Met de nieuwe lening komen alle eerdere gemaakte afspraken te vervallen.
- 5.4.42 De overeenkomst is namens DSB Bank getekend door Van Goor en Scheringa. Scheringa tekent ook voor DSB Beheer.
- 5.4.43 De totale maximale leningfaciliteit wordt vastgesteld op een bedrag van € 80 miljoen, waarvan per 1 april 2009 een bedrag van € 75 miljoen wordt verrekend met eerdere verstrekte leningen. De resterende € 5 miljoen is beschikbaar tot eind 2009. De nieuwe faciliteit heeft een looptijd van 15 jaar, kent een maandelijkse annuïtaire aflossing en een rentepercentage van 5,5% (te herzien na drie jaar). Verder komen DSB Bank en DSB Beheer overeen dat de hoofdsom van de lening ultimo 2009 maximaal € 72,5 miljoen, ultimo 2010 maximaal € 68 miljoen en ultimo 2011 maximaal € 61 miljoen mag bedragen.

---

<sup>171</sup> Zie ook rapport Scheltema, p. 107, dat op dit punt tot dezelfde bevindingen komt.

<sup>172</sup> Rapport Onderzoek naar de oorzaken van het faillissement van DSB Beheer paragraaf 4.5

- 5.4.44 Op grond van de nieuwe leningovereenkomst dient DSB Beheer verdere zekerheden te verstrekken aan DSB Bank, onder meer een pandrecht op de aandelen in DSB Participaties en de aandelen in de intermediair- en internetbedrijven en een pandrecht op huurpenningen. Verpanding van deze zekerheden heeft niet plaatsgevonden.
- 5.4.45 Curatoren hebben in de administratie van DSB Beheer geen documenten aangetroffen, waaruit blijkt dat DSB Bank DSB Beheer op de nakoming van haar contractuele verplichtingen heeft aangesproken.

Verantwoordelijkheid voor kredietverlening aan DSB Bank binnen de RvB en RvC.

- 5.4.46 De verantwoordelijkheid voor het beleid ten aanzien van de kredietverlening aan DSB Beheer, een voor DSB Bank omvangrijk krediet, is in de portefeuilleverdeling van de RvB niet duidelijk bij één van de leden neergelegd. Tot einde 2008 was er ook geen (concept) Beleidskader waaraan de kredietverlening aan DSB Beheer kon worden getoetst.
- 5.4.47 Als halverwege 2008 de kredietverlening aan DSB Beheer het door de toezichthouder toegestane maximum tijdelijk overschrijdt, raakt Zalm als CFO meer bij dit dossier betrokken. In de vergadering van de ACC van 13 augustus 2008 stelt Zalm dat de zaken die DSB Beheer betreffen in het vervolg onder zijn verantwoordelijkheid zullen vallen. Zalm heeft hierover in een aanvullende notitie naar aanleiding van een interview met Curatoren opgemerkt:

*“Hoewel DSB Bank en DSB Beheer gescheiden entiteiten waren, achtte de heer Zalm het vanzelfsprekend in het belang van DSB Bank dat DSB Beheer aan haar verplichtingen kon voldoen. Om die reden is hij mee gaan denken over een solide oplossing van het liquiditeitsprobleem van DSB Beheer.”*

- 5.4.48 Uit interne memo's in de tweede helft van 2008 blijkt dat Zalm werd gezien als het aanspreekpunt binnen de RvB voor de ontwikkeling van het Beleidskader. Ten tijde van het vertrek van Zalm in december 2008, is het Beleidskader nog niet gereed. Na het vertrek van Zalm lijkt Van Goor de verantwoordelijkheid over te nemen omdat hij de correspondentie over dit onderwerp met DNB ondertekent. Van Goor tekent namens DSB Bank ook de nieuwe leningovereenkomst die uiteindelijk in mei 2009 tot stand komt. Buwalda heeft verklaard dat hij na zijn aantreden in juli 2009 als CFO de relatie met DSB Beheer als zijn verantwoordelijkheid heeft beschouwd hoewel dat formeel gezien volgens hem niet zo was.
- 5.4.49 De aandacht van de RvC voor de relatie met DSB Beheer was tot halverwege 2008 blijkens de notulen van de RvC, beperkt. De RvC meldt in een gezamenlijke verklaring aan Curatoren dat Offringa er bij de totstandkoming van de jaarrekening over 2007 op heeft gewezen dat een schuldverhouding met DSB Beheer onder omstandigheden kon worden aangemerkt als terugleiding van kapitaal en dan een aftrekpost zou zijn op het toetsingsvermogen.

Grote posten regeling

- 5.4.50 De omvang van de kredietverlening aan en rekening courant posities met DSB Beheer en dochtermaatschappijen groeide in 2007 en 2008 snel in het bijzonder doordat er in die jaren voor circa € 44 miljoen aan krediet benodigd was voor acquisities en over-

names. Er was dus sprake van een krediet van een financiële positie met DSB Beheer en dochtermaatschappijen van bijzondere en uitzonderlijke omvang. Dat resulteerde als gezegd medio 2008 in een overschrijding van de grens voor het acceptabele kredietniveau op één partij (Limiet grote posities<sup>173</sup>). Een grens die op grond van het Besluit prudentiele regels Wft niet mag worden overschreden. Gebeurt dat toch, dan moet de overschrijding onverwijld aan DNB worden gemeld en kan DNB de bank voor beperkte duur en onder bepaalde voorwaarden toestaan om de limiet te overschrijden. De limiet voor grote posten betreft overigens niet alleen de lening van DSB Bank aan DSB Beheer. Bij de bepaling van de omvang van het risico op DSB Beheer dienen ook de rekening courantposities met dochtermaatschappijen, verminderd met door DSB Beheer en dochtermaatschappijen bij DSB Bank aangehouden banksaldi, in aanmerking genomen te worden. De positie van DSB Beheer in onderstaande tabel is daarom niet gelijk aan de omvang van de kredietverlening aan DSB Beheer zoals weergegeven in paragraaf 5.4.12.

#### Overzicht staat 8011 positie DSB Bank met DSB Beheer

€'000	jun-07	sep-07	dec-07	mrt-08	jun-08	sep-08	dec-08	mrt-09	jun-09
Positie DSB Beheer - DNB staat 8011	28,5	25,5	39,9	51,7	71,3	62,7	72,0	69,3	79,0
Tier I (na aftrekposten)	123,0	124,0	141,0	152,0	184,0	185,0	223,4	223,8	222,5
Tier II (na aftrekposten)	63,5	68,0	61,0	70,0	86,0	87,0	105,7	106,0	106,0
<b>Aanwezig toetsingsvermogen</b>	<b>186,5</b>	<b>191,9</b>	<b>202,0</b>	<b>222,0</b>	<b>270,0</b>	<b>272,0</b>	<b>329,1</b>	<b>329,8</b>	<b>328,5</b>
<b>Totale positie t.o.v. toetsingsvermogen (grens = 25%)</b>	<b>15%</b>	<b>13%</b>	<b>20%</b>	<b>23%</b>	<b>26%</b>	<b>23%</b>	<b>22%</b>	<b>21%</b>	<b>24%</b>
<b>Ruimte in €'000</b>	<b>18,1</b>	<b>22,5</b>	<b>10,6</b>	<b>3,8</b>	<b>-3,8</b>	<b>5,3</b>	<b>10,2</b>	<b>13,2</b>	<b>3,1</b>
Tier I (na aftrekposten)	123		141		184		223		222
Tier II (na aftrekposten) exclusief achtergestelde leningen	28		25		26		26		27
<b>Aanwezig toetsingsvermogen exclusief achtergestelde leningen</b>	<b>150,8</b>		<b>166,3</b>		<b>209,6</b>		<b>249,4</b>		<b>249,3</b>
<b>Totale positie tov toetsingsvermogen (grens = 25%)</b>	<b>19%</b>		<b>24%</b>		<b>34%</b>		<b>29%</b>		<b>32%</b>
<b>Ruimte in €'000</b>	<b>9,2</b>		<b>1,7</b>		<b>-18,9</b>		<b>-9,7</b>		<b>-16,7</b>

Bron: DNB maandstaten 2007 t/m juni 2009 en financiële administratie DSB Bank

- 5.4.51 Uit deze tabel blijkt dat de grote posten-regeling eind juni 2007 met 1% licht is overschreden. Wanneer de achtergestelde deposito's niet als Tier II vermogen hadden mogen worden meegenomen, dan was de overschrijding vanaf juni 2007 tussen 9,7 en 18,9%, berekend per kwartaaleinde. Zouden ook de betalingen van interim dividend 2009 en de vooruitbetalingen aan DSB Beheer en dochtermaatschappijen als lening worden gekwalificeerd, dan zou de overschrijding nog groter zijn geweest.
- 5.4.52 De acquisitie en overname van deelnemingen door DSB Beheer waren volgens de RvC en RvB in het belang van DSB Bank, omdat de operationele inkomsten van de bank konden worden versterkt, terwijl de solvabiliteit van de bank niet onnodig door de overnames werd belast. Daar stond tegenover dat er door de bank een krediet van ongebruikelijk grote omvang moest worden verstrekt, omdat DSB Beheer niet over de liquide middelen beschikte die voor deze acquisities benodigd waren.
- 5.4.53 Interne beoordeling en bewaking betaalcapaciteit DSB Beheer en onderpandwaarde zekerheden
- 5.4.54 Terwijl in de periode 2005-2009 het bedrag dat DSB Bank had uitstaan op DSB Beheer toenam, ging de financiële positie van DSB Beheer achteruit, ook omdat ener-

<sup>173</sup> De waarde van een vordering op één tegenpartij of een groep van verbonden tegenpartijen mag op basis van art. 102 lid 1 van het Besluit prudentiele regels Wft, niet meer bedragen dan 25% van het toetsingsvermogen.

zijds deelnemingen verlies maakten en anderzijds DSB Bank en DSB Leven en Schade minder dividend konden uitkeren.

- 5.4.55 Dit kan onder andere geïllustreerd worden aan de hand van de ontwikkeling van het EV. Het EV van DSB Beheer bleef weliswaar redelijk op niveau door de jaren heen, maar het relatieve belang van de deelneming in DSB Ficoholding en dus in DSB Bank en de verzekeraar nam sterk toe. Tegelijkertijd resulteerden de verliezen in de deelnemingen van DSB Beheer buiten DSB Ficoholding in groeiende negatieve EVs in deze entiteiten, zoals geïllustreerd in onderstaand overzicht. Voor deze negatieve EVs werd de "voorziening deelnemingen" gevormd.

### EV analyse DSB Beheer (obv vennootschappelijke balans)

€ in miljoenen	01-01-2006 gerapporteerd	31-12-2006 gerapporteerd	31-12-2007 gerapporteerd	31-12-2008 gerapporteerd
Geplaatst kapitaal	0,0	0,0	0,0	0,0
Wettelijke reserve	1,6	2,5	0,0	-
Overige/ algemene reserves	208,4	221,4	218,0	265,9
Resultaat boekjaar	48,8	34,2	59,5	29,2
<b>Eigen vermogen</b>	<b>258,9</b>	<b>258,1</b>	<b>277,5</b>	<b>295,2</b>
Deelneming Ficoholding	188,5	163,0	203,0	264,6
Overige deelnemingen met positief EV	0,1	0,1	4,1	0,1
<b>Deelnemingen met positief EV</b>	<b>188,6</b>	<b>163,1</b>	<b>207,1</b>	<b>264,8</b>
DS Sport en Art Beheer	(45,5)	(58,9)	(66,4)	(82,9)
DSB Vastgoed	(0,3)	-	-	(3,7)
DSB Participaties	-	-	-	(28,5)
Rinsma State	-	(0,7)	(1,4)	-
<b>Deelnemingen met negatief EV</b>	<b>(45,8)</b>	<b>(59,7)</b>	<b>(67,8)</b>	<b>(115,1)</b>
<b>Eigen vermogen exclusief Ficoholding</b>	<b>70,4</b>	<b>95,1</b>	<b>74,5</b>	<b>30,5</b>

Bron: jaarrekening DSB Beheer 2006-2007 en conceptjaarrekening DSB Beheer 2008

- 5.4.56 De sterke daling van het EV exclusief de boekwaarde van de deelneming DSB Ficoholding in 2008 wordt naast de verliezen in DS Sport en Art vooral veroorzaakt door de afboeking van goodwill van € 26,5 miljoen betaald bij de acquisitie van deelnemingen van DSB Bank door DSB Participaties.
- 5.4.57 In 2007 en de eerste helft van 2008 komt DSB Beheer in de RvB ter sprake als een vennootschap die door de overname van deelnemingen kan zorgen voor een verbetering van de BIS-ratio. Tegelijkertijd wordt met enige regelmaat gesproken over de mogelijke overdracht van activa van DSB Beheer naar DSB Bank om het liquiditeitstekort van DSB Beheer op te heffen. In verband daarmee wordt in 2008 ook de mogelijkheid van uitbreiding van de externe financiering van DSB Beheer onderzocht. Een tweetal banken worden benaderd. De twee aangezochte financiers waren volgens de financieel directeur van DSB Beheer niet tot financiering bereid. Uit de notulen blijkt niet, dat er in 2007 of de eerste helft van 2008 door de RvB van DSB Bank meer diepgaand is gekeken naar de kredietrisico's, de gewenste kredietconstructie en de mogelijkheden tot terugbetaling van DSB Beheer.
- 5.4.58 Het conceptbeleidskader voor kredietverlening aan DSB Beheer, dat onder Zalm in de tweede helft van 2008 is opgesteld, was bij zijn vertrek in december 2008 nog niet geheel gereed en nog niet afgestemd met DNB. De ontwikkelingen die na het vertrek

van Zalm volgden zijn ook uitgebreid in hoofdstuk 2 beschreven. Met betrekking tot de kredietverlening aan DSB Beheer vermelden Curatoren de verdere gang van zaken in de volgende paragrafen 5.4.59 tot en 5.4.65.

- 5.4.59 Douma waarschuwt Scheringa op 4 december 2008 in een indringende notitie voor dreigende liquiditeitsproblemen bij DSB Beheer. Accountant Pieters van E&Y doet hetzelfde in zijn rapportage van 10 december 2008 over de controle van de jaarrekening 2007 van DSB Beheer.
- 5.4.60 In een notitie van 7 januari 2009 vermeldt Douma dat DSB Beheer bij ongewijzigd beleid, en rekening houdend met de ontvangst van interim dividend en transferopbrengsten in 2009 nog een aanvullende liquiditeitsbehoefte heeft van € 6 miljoen.
- 5.4.61 DNB geeft in haar brief van 20 januari 2009 specifiek kritiek op het concept-Beleidskader dat DSB Bank op 8 januari 2009 stuurt en op het krediet aan DSB Beheer. Op 9 februari 2009 bespreekt Offringa met DNB de relatie met DSB Beheer en op 10 februari 2009 bericht DSB aan DNB dat het beleidskader niet meer wordt gefinaliseerd. Daarvoor komt in de plaats een "voorstel kredietlimiet DSB Beheer". Hoewel DNB op 20 februari 2009 aangeeft dat zij het niet uitsluit dat (een deel van) de vordering op DSB Beheer in mindering wordt gebracht op het toetsingsvermogen, gebeurt dit niet.
- 5.4.62 Door de afdeling Finance & Control wordt op 21 februari 2009 een notitie uitgebracht inzake de vast te stellen kredietlimiet. In de notitie wordt een berekening gemaakt van de onderpandswaarde van de tot zekerheid gestelde deelnemingen. De berekening die voornamelijk is gebaseerd op de verwachte toekomstige winstgevendheid van de deelnemingen komt uit op een waarde die ligt tussen maximaal € 196 miljoen en minimaal € 95 miljoen, afhankelijk van de gekozen scenario's en de toegepaste rentevoet. De notitie concludeert dat het onderpand in waarde voldoende is voor een lening aan DSB Beheer met een maximale limiet van € 80 miljoen voor 2009.
- 5.4.63 Aan de afdeling IAD wordt gevraagd om de intern gemaakte berekening te beoordelen. De uitkomst van de uitgevoerde beoordeling luidt:

*"Bevindingen*

*De waarderingen zijn gebaseerd op een periode van 10 jaar zonder restwaarde hetgeen conservatief is.*

*De waardering is gebaseerd op de begroting 2009 zoals afgegeven door DSB Beheer. De verdere jaren zijn gebaseerd op algemene groeipercentages. Er zijn diverse scenario's doorgerekend waaronder een conservatief scenario zonder groei. Aangezien niet in alle gevallen voldoende verklaringen zijn gegeven als onderbouwing van groeicijfers is gekozen om de waardering te baseren op conservatieve scenario's. Tevens is hierbij de meest conservatieve disconteringsfactor ad 15% gehanteerd.*

*De kwalitatieve toelichting op de veronderstellingen is zeer summier*

*Conclusie en oordeel*

*Op grond van ons onderzoek van de gegevens waarop de veronderstellingen zijn gebaseerd is, behoudens bovenstaande bevindingen, ons verder niets gebleken op*

*grond waarvan wij zouden moeten concluderen dat de veronderstellingen geen redelijke basis vormen voor de waarderingen temeer dat er bij de bepaling van de kredietlimiet is uitgegaan van het meest conservatieve scenario met vervolgens nog een prudentiële afslag van 15%”*

- 5.4.64 De kredietlimiet wordt uiteindelijk door de RvC op 30 maart 2009 goedgekeurd en de geldleningovereenkomst wordt pas op 28 mei 2009 gesloten met een limiet van EUR 80 miljoen. Deze limiet was toen al dicht genaderd.
- 5.4.65 In een gezamenlijke notitie van 24 maart 2009 van de afdeling Finance & Control van DSB Bank en de Financieel directeur van DSB Beheer, aan de RvB van DSB Bank wordt de liquiditeitsprognose van DSB Beheer nogmaals besproken en samengevat. De totale inkomende liquide middelen van DSB Beheer voor 2009 worden geschat op € 55 miljoen. Daarbij wordt uitgegaan van € 30 miljoen aan dividenden van DSB Bank, DSB Verzekeraars en DSB Participaties en € 10 miljoen opbrengsten uit transfers van voetballers. De uitgaande liquiditeiten worden begroot op € 60 miljoen. De liquiditeit van DSB Beheer was dus in hoge mate afhankelijk van de dividenduitkeringen van de financiële instellingen in het DSB concern en de veronderstelde opbrengst van transfers. Douma waarschuwt ook in 2009 herhaaldelijk voor de door hem voorziene liquiditeitsproblemen van DSB Beheer, onder andere in zijn presentatie voor Scheringa en Neelissen op 24 juni 2009. Dezelfde presentatie deelt hij op 29 juni 2009 met Bonnier en Koemans in aanwezigheid van Neelissen.
- 5.4.66 Desgevraagd heeft E&Y Curatoren meegedeeld dat zij de uitkomsten van de interne berekeningen die waren opgesteld door een functionaris met de kwalificatie van registervaluator en waren beoordeeld door de afdeling IAD, in het kader van de jaarrekeningcontrole heeft beoordeeld. Op 29 juni 2009 is dit krediet in de jaarrekening 2008 van DSB Bank als volwaardig beschouwd op basis van een analyse van de waarde van de zekerheden die DSB Beheer zou hebben verkregen en mede in aanmerking genomen een analyse van de liquiditeitsprognose om te beoordelen in hoeverre DSB Beheer in staat was om deze lening en de rente daarover te voldoen.

## **5.5 Financiering (funding) DSB Bank**

### Inleiding

- 5.5.1 Voor de funding van DSB Bank is vooral gebruik gemaakt van drie bronnen, te weten securitisaties (uitgifte schuldbewijzen), spaargeld (toevertrouwde middelen) en in mindere mate bankfinanciering. Door de start van de kredietcrisis in het tweede halfjaar van 2007 droogde de markt voor securitisaties en bankfinancieringen op. Eind 2008 en in 2009 zijn nog wel kredieten gesecuritiseerd, echter, de schuldbewijzen zijn door het ontbreken van vraag binnen de Bank gebleven. Bij iedere securitisatie werden schuldbewijzen gecreëerd met verschillende ratings. De beste schuldbewijzen, die een AAA-rating hadden, konden dienen als onderpand op faciliteiten van de ECB. Voor het verloop van het gebruik van de ECB faciliteiten door DSB Bank wordt verwezen naar de in paragraaf 5.6.6 opgenomen grafiek.
- 5.5.2 In 2008 en 2009 zijn uitstaande schuldbewijzen door DSB Bank ingekocht (nominaal € 435 miljoen), wat mede een daling van de schuldbewijzen in de geconsolideerde balans tot gevolg heeft gehad (met circa € 206 miljoen in 2008 en € 252 miljoen in



2009). Het verschil tussen de inkoopprijs en de nominale waarde van de schuldbewijzen is als resultaat verantwoord.

### Inkoop notes

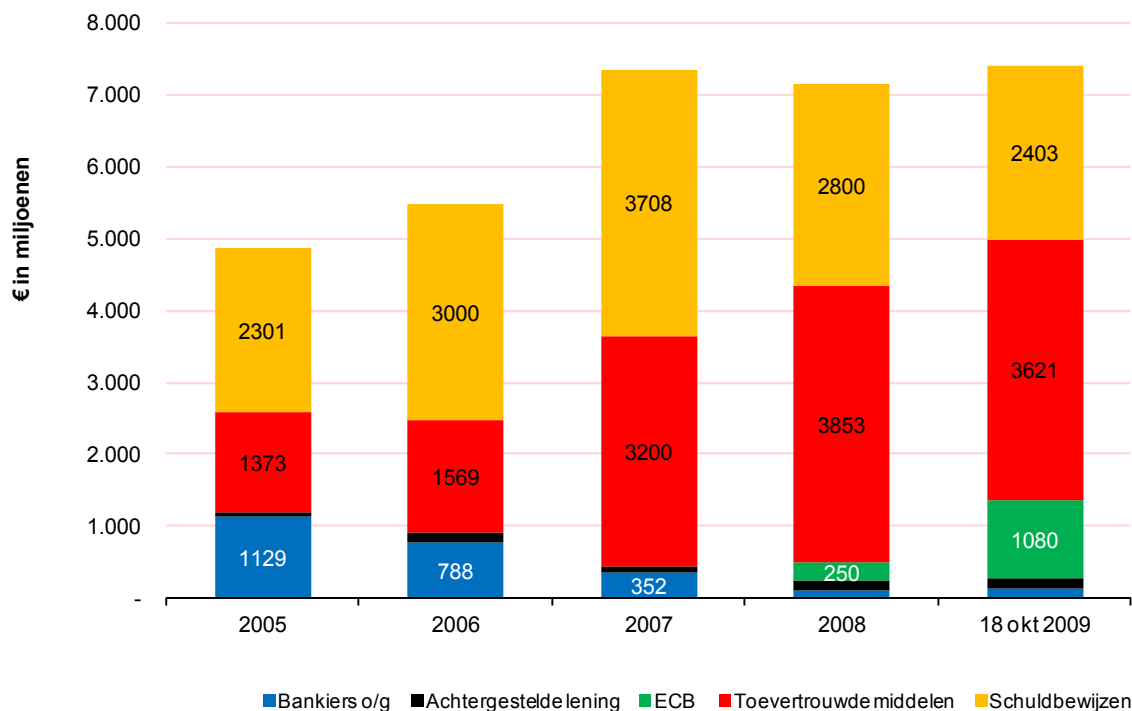
€ in miljoenen	Monetary	Monetary	Chapel	Chapel	Dome	Totaal	Inkoopprijs	Geboekt resultaat inkoop
	2004	2006	2003	2007		(After CPR)		
mei-08	-	-	-	-	27,6	27,6	15,9	11,7
nov-08	7,4	-	-	10,0	-	17,4	14,4	3,0
dec-08	27,6	47,7	69,5	16,1	-	160,9	137,8	23,1
jan-09	0,5	17,7	-	-	-	18,2	15,7	2,5
feb-09	-	55,2	2,0	1,5	-	58,7	51,2	7,5
mrt-09	22,7	29,6	3,0	19,5	-	74,9	62,1	12,8
apr-09	2,0	4,9	5,0	1,3	-	13,2	10,4	2,8
mei-09	-	36,2	-	-	-	36,2	32,3	3,9
jun-09	3,5	1,3	-	8,7	-	13,6	10,0	3,5
jul-09	-	1,3	-	-	-	1,3	1,2	0,1
aug-09	-	-	0,5	21,5	-	22,0	19,7	2,3
sep-09	-	12,4	0,2	0,8	-	13,4	12,3	1,1
okt-09	-	0,9	-	-	-	0,9	0,8	0,1
Kosten inkoop notes								(0,5)
<b>Totaal ingekocht</b>	<b>63,7</b>	<b>207,3</b>	<b>80,2</b>	<b>79,4</b>	<b>27,6</b>	<b>458,2</b>	<b>383,8</b>	<b>73,9</b>
<i>Verdeling:</i>								
<b>Waarvan senior notes</b>	<b>50,2</b>	<b>186,9</b>	<b>69,7</b>	<b>51,8</b>	<b>-</b>	<b>358,6</b>	<b>319,4</b>	<b>39,2</b>
<b>Waarvan junior notes</b>	<b>13,5</b>	<b>20,4</b>	<b>10,5</b>	<b>27,6</b>	<b>27,6</b>	<b>99,6</b>	<b>64,5</b>	<b>35,2</b>
<b>Kosten inkoop notes</b>								<b>(0,5)</b>
<b>Totaal ingekocht</b>	<b>63,7</b>	<b>207,3</b>	<b>80,2</b>	<b>79,4</b>	<b>27,6</b>	<b>458,2</b>	<b>383,8</b>	<b>73,9</b>

Bron: financiële administratie DSB Bank

### Ontwikkeling van de samenstelling van de gehanteerde mix in financieringsbronnen

- 5.5.3 Doordat de productie van nieuwe kredieten bij DSB Bank in 2008 min of meer onverminderd doorging, bestond er behoefte aan alternatieve financieringsbronnen. Veel banken stortten zich vanaf 2007 in een concurrentiestrijd om spaargelden naar zich toe te trekken als alternatieve bron van financiering. Ook DSB Bank wist in deze periode spaargelden uit de markt aan te trekken. Tot en met de zomer van 2009 was DSB Bank in staat om nieuw spaargeld aan te trekken. In de laatste weken voor het faillissement is voor ca. € 670 miljoen aan spaargeld onttrokken door spaarders.
- 5.5.4 De ontwikkeling in de samenstelling van de funding is duidelijk te zien in de volgende grafiek:

## Financiering DSB Bank



Bron: Jaarrekeningen DSB Bank 2005, 2007 en 2008 en financieel overzicht Finance & Control

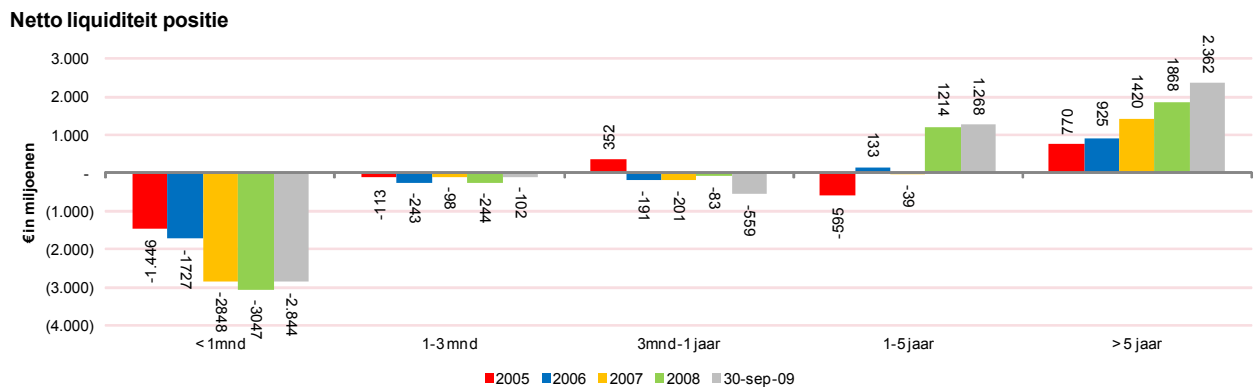
Note: De achtergestelde deposito's groeien van € 68 miljoen in 2005 tot € 143 miljoen op datum faillissement en bedraagt daarmee in alle jaren minder dan 2% van de totale funding.

- 5.5.5 Uit de bovenstaande grafiek kan worden afgeleid dat in 2007 en 2008 het belang van de securitisaties afnam en het accent van de financiering verder verschoof naar de toevertrouwde middelen (spaargeld). In het laatste kwartaal 2008 wordt voor het eerst gebruik gemaakt van de beleningsmogelijkheid bij de ECB.

### Ontwikkeling van de mismatch in looptijd van leningen en financiering

- 5.5.6 Door de verandering in samenstelling van de funding en de doorgaande productie van nieuwe, veelal langlopende, kredieten (met name 1H) veranderde ook de mismatch in de looptijd. Startend bij een meer lange termijn financiering in 2005 en 2006 is duidelijk te zien dat vanaf 2007, het jaar waarin de kredietportefeuille het sterkst groeide, de financiering meer afhankelijk wordt van (direct opvraagbaar en daarmee overwegend kortlopend) spaargeld. Doordat een groot deel van het aangetrokken spaargeld direct opvraagbaar is wordt de mismatch in looptijd steeds groter, wat ook zichtbaar is in onderstaande tabel waarin de toename van de mismatch in absolute bedragen is weergegeven. De liquiditeit mismatch is ook een vast onderdeel van de ALCO-vergaderingen. In de loop van 2008 en 2009 wordt een aantal alternatieven besproken in het ALCO, waaronder de focus op vaste termijn spaarproducten, lenen onder staatsgarantie, onderhandse leningen en inschrijven op ECB tenders.

5.5.7 In absolute bedragen is de toenemende mismatch als volgt weer te geven:



Bron: jaarrekening 2005, 2007 en 2008 en management informatie DSB Bank september 2009

5.5.8 Uit gesprekken met het directeur Treasury, Van Erp, is naar voren gekomen dat er in de loop van 2008 een besef ontstond dat de financieringsbronnen die werden gebruikt niet evenwichtig waren. Werd in 2008 nog vooral gebruik gemaakt van de groei in het inkomende spaargeld, in 2009 voorzag de ECB financiering voor een belangrijk deel in de liquiditeitsbehoefte. De korte ECB financiering was naar het oordeel van Van Erp eigenlijk niet geschikt en ook niet bedoeld om de uitzetting van lange hypothecaire leningen mee te financieren. De ECB financiering is vooral een bron van tijdelijke of voorfinanciering om andere, betere financieringsbronnen veilig te stellen c.q. te ontwikkelen. Dit aspect kwam ook aan de orde in memo's die vanuit de ALCO aan de RvB werden verzonden, maar het besef leek niet bij alle leden van de RvB door te dringen. De indruk ontstond bij Treasury, dat de ECB financiering door de RvB werd gezien als een bron van goedkope financiering. De gedachte vanuit de RvB was dat wanneer de ECB financiering niet meer beschikbaar zou zijn, de markt voor securitisaties wel weer zou zijn aangetrokken.

5.5.9 Het advies van de afdeling Treasury aan de RvB was om een andere meer lange termijn bron van financiering te vinden. De ECB faciliteit bood weliswaar een behoorlijke liquiditeitsbuffer, maar slechts voor de korte termijn. Uitgifte van een lening met staatsgarantie was naar het oordeel van de afdeling Treasury de beste optie. Het was één van de weinige externe financieringsbronnen die voor DSB beschikbaar waren, de kosten waren afgezet tegen spaardeposito's relatief laag en gezien de looptijd waren dergelijke leningen ook zeer geschikt om de mismatch tussen financiering en uitzettingen op te vangen. Binnen de RvB stuitte het voorstel echter op weerstand. Een dergelijke lening werd door de RvB onwenselijk geacht.

5.5.10 Curatoren hebben aan de voormalige leden van de RvB de vraag voorgelegd waarom DSB Bank niet is overgegaan tot het aantrekken van staatsgegarandeerde leningen. In de eerste helft van 2009 werd het afbreukrisico dat samenhangt met het aantrekken van zo'n lening door DSB te groot geacht. DSB wilde geen staatsgesteunde bank worden. In juli/augustus 2009 is nogmaals onderzocht door de CFO of het aantrekken van een staatslening mogelijk zou zijn. Omdat DNB voor een dergelijke lening zijn toestemming zou moeten verlenen, heeft hij contact opgenomen met DNB en de vraag voorgelegd wat DSB Bank zou moeten doen om voor een dergelijke lening in aanmer-

king te komen. DNB gaf, bij monde van de behandelend toezichthouder, te kennen dat het nog niet zeker was of DNB de uitgifte van een dergelijke lening zou ondersteunen.

## 5.6 Liquiditeit van DSB Bank

- 5.6.1 De liquiditeitspositie van DSB Bank werd op maandbasis, en vanaf september 2007 op weekbasis, aan DNB gerapporteerd uit hoofde van het reguliere prudentieel toezicht. Hiermee werd inzichtelijk gemaakt of er per balansdatum een overschot of tekort aan liquiditeiten werd verwacht binnen de eerstvolgende week- respectievelijk maandperiode. De aanwezige liquiditeit werd afgezet tegen de vereiste liquiditeit volgens de DNB; bij een overschot is er meer aanwezige liquiditeit dan vereist. Als aanwezige liquiditeit werden meegenomen: kasgeld, DNB saldo, direct opvraagbare tegoeden, deposito's en faciliteiten bij de ECB.
- 5.6.2 Daarnaast werd intern door de afdeling Treasury op weekbasis over de liquiditeitspositie gerapporteerd. Hierin werden o.a. de beschikbare liquiditeit (zowel direct als indirect), spaargeldmutaties en -standen, spaartarieven en rentecurves opgenomen.
- 5.6.3 De DNB-norm voor de aanwezige liquiditeit die DSB Bank vanaf medio 2007 hanteerde was € 1 miljard. Hiermee kon volgens interne analyses een extreem ontsparrings scenario (ca. € 800 miljoen ontsparring in 1 maand) worden opgevangen met behoud van een 'normale' nieuwe productie (€ 100 miljoen per maand).
- 5.6.4 Vanaf eind 2007 werd het toezicht geïntensiveerd en rapporteerde de afdeling Treasury van DSB Bank wekelijks de liquiditeitspositie aan DNB en de RvB. Hierbij werd de beschikbare directe liquiditeit (kasgeld en geldmarktposities) en indirecte liquiditeit (niet getrokken faciliteiten (ECB)) afgezet tegen de geldende (interne) norm. Sinds eind 2007 is de intern gestelde, en met DNB afgesproken, norm € 1 miljard. In onderstaand overzicht is de ontwikkeling van de liquiditeit op basis van de management rapportages weergegeven:

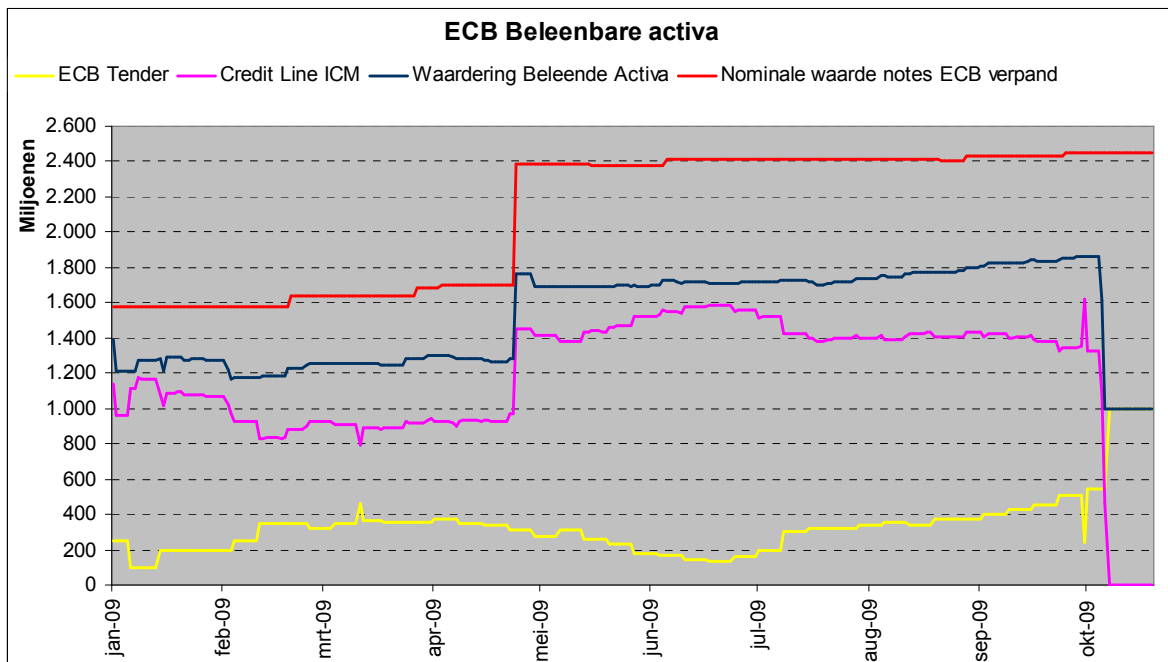
### Beschikbare liquiditeit DSB Bank 2007- september 2009

€ in miljoenen	dec-07	dec-08	jan-09	feb-09	mrt-09	apr-09	mei-09	jun-09	jul-09	aug-09	sep-09
Directe liquiditeit (cash + geldmarkt)	1.943	128	136	165	190	170	186	197	175	129	229
ECB beleenbaar (faciliteit)	-	372	1.273	1.255	1.281	1.281	1.695	1.714	1.735	1.781	1.851
-/- reeds beleend op faciliteit	-	-	(200)	(325)	(360)	(310)	(175)	(160)	(340)	(370)	(510)
<b>Totaal beschikbare liquiditeit (direct + indirect)</b>	<b>1.943</b>	<b>499</b>	<b>1.209</b>	<b>1.094</b>	<b>1.111</b>	<b>1.141</b>	<b>1.706</b>	<b>1.750</b>	<b>1.571</b>	<b>1.540</b>	<b>1.570</b>
<b>Norm</b>	<b>1.000</b>	<b>1.000</b>	<b>1.000</b>	<b>1.000</b>	<b>1.000</b>	<b>1.000</b>	<b>1.000</b>	<b>1.000</b>	<b>1.000</b>	<b>1.000</b>	<b>1.000</b>

Bron: liquiditeitsrapportages (weekrapportages)

- 5.6.5 De financiering in 2006 is met name geschied door de securitisaties Monastery 2006 en Dome 2006. In 2007 komt er financiering bij door de Chapel 2007 securitisatie. Gedurende 2008 neemt de liquiditeitspositie af. De productie van nieuwe leningen blijft gedurende het jaar doorgaan terwijl nieuwe externe securitisaties uitblijven. Liquiditeit om de productie te financieren wordt verkregen uit het beëindigen van de Wadway transacties en het aantrekken van spaargelden. Eind 2008 wordt de liquiditeit vergroot door een faciliteit bij de ECB op basis van onderpand van notes uit externe securitisaties van ca. € 1,4 miljard waarop ultimo 2008 € 250 miljoen getrokken wordt. De dip in liquiditeit (en tekort ten opzichte van de norm in december 2008) in de bovenstaande overzichten is overigens veroorzaakt doordat DSB Bank de ECB faciliteit per abuis pas in 2009 (in plaats van december 2008) als aanwezige liquiditeit heeft aangemerkt.

5.6.6 In feite is DSB Bank dus niet onder de interne norm van € 1 miljard gekomen. De verder toenemende liquiditeit is het gevolg van de verruiming van de ECB faciliteit tot € 1,8 miljard, waarvoor met name de AAA-schuldbewijzen van de interne Convent 2007, Convent 2008 en Chapel 2009 securitisaties zijn verpand. Deze ontwikkeling is in onderstaande grafiek weergegeven. De eerder genoemde verhoging van de haircut in februari 2009 is tevens duidelijk zichtbaar. De waardering van de beleende activa betreft de omvang van de maximale faciliteit. Deze maximale faciliteit was afhankelijk van de waardering van de onderliggende activa en de vervolgens door ECB op deze waardering toegepaste haircut. Door de ECB was de waardering van in onderpand gegeven activa belegd bij de Banque de France. Banque de France paste met regelmaat de waardering van de waarde van het onderpand aan op basis van marktontwikkelingen. De haircut werd centraal bepaald, hoewel de nationale toezichhouders de discretionaire bevoegdheid hielden om de haircut aan te passen. De ECB tender-lijn betreft de werkelijk getrokken gelden onder de faciliteit, de Credit Line ICM betreft de nog resterende kredietruimte van de verstrekte faciliteit.



Bron: administratie Risk Management

5.6.7 In oktober 2009 heeft er als gevolg van de negatieve publiciteit rondom DSB Bank een ontsparring plaatsgevonden (totaal € 670 miljoen). Tussen 1 oktober en 4 oktober 2009 is ca. € 395 miljoen aan spaargeld onttrokken, waarna spoedoverleg heeft plaatsgevonden tussen DNB en DSB Bank. Daarna heeft nog verdere ontsparring plaatsgevonden. Daarnaast werd op 6 oktober 2009 door de DNB/ECB de beleenbaarheid van het verpande AAA-schuldbewijzen verlaagd van ca. € 1,8 miljard naar € 1 miljard. De combinatie van de ontsparring en het verlagen van de ECB faciliteit leidt tot een sterke beperking van de beleidsruimte en maakt DSB Bank in hoge mate afhankelijk van de door DNB te verstrekken ELA-faciliteiten. Uiteindelijk heeft DSB Bank per faillissementsdatum € 1 miljard getrokken op de ECB faciliteit en heeft DNB een ELA-faciliteit beschikbaar gesteld waarop toen een eerste tranche van € 100 miljoen is getrokken. De huidige toegepaste discretionaire haircut zou, wanneer wordt teruggerekend vanuit

de waardering in paragraaf 5.6.6, een totale afwaardering tot een marktwaarde van 42% van de nominale waarde betekenen.

- 5.6.8 De ter belening in onderpand gegeven notes werden per 25 september 2009 als volgt door ECB gewaardeerd:

### Waardering ECB onderpand

€ in miljoenen	Nominale Waarde Onderpand in €	ECB markt waardering %	ECB markt waardering €	Haircut	Onderpand Waarde €
Chapel 2003 Class A	60,2	85,5%	53,3	12,0%	46,9
Chapel 2007 Class A1	51,8	80,7%	41,8	12,0%	36,8
Monastery 2004 Class A2	43,8	92,2%	40,4	12,0%	35,5
Monastery 2006 Class A2	179,2	91,1%	163,2	12,0%	143,6
<b>Subtotaal externe securisatie</b>	<b>335,0</b>	<b>89,2%</b>	<b>298,7</b>	<b>12,0%</b>	<b>262,9</b>
Convent 2007 Class A	456,8	88,9%	406,1	12,0%	357,4
Convent 2008 Class A	980,9	92,5%	907,7	12,0%	798,8
Chapel 2009 Class A1	470,7	73,0%	343,7	12,0%	302,5
Chapel 2009 Class A2	201,7	69,7%	140,6	12,0%	123,8
<b>Subtotaal interne securisatie</b>	<b>2.110,0</b>	<b>85,2%</b>	<b>1.798,2</b>	<b>12,0%</b>	<b>1.582,4</b>
<b>NL Staatsobligaties</b>	<b>3,7</b>	<b>133,0%</b>	<b>5,0</b>	<b>5,5%</b>	<b>4,7</b>
<b>Totaal</b>	<b>2.448,7</b>	<b>85,8%</b>	<b>2.101,9</b>	<b>12,0%</b>	<b>1.850,0</b>

Bron: overzicht Finance & Control

- 5.6.9 De externe securitisatie notes waren bij aanvang verkocht aan derden. In de loop van 2008 en 2009 heeft DSB Bank een aantal Senior Notes en notes lager in rang (Junior Notes) ingekocht in de secundaire markt. De Senior Notes zijn ingekocht tegen prijzen tussen de 81,3% en 93%. Na inkoop zijn de Senior Notes verpand aan ECB.
- 5.6.10 De interne securitisatie notes waren door DSB Bank gestructureerd met als enige doel ECB beleenbaarheid van de Senior Notes te realiseren. Het grootste deel van de beleende stukken zijn interne securitisatie notes.
- 5.6.11 Bij de besprekingen op zondag 4 oktober 2009 tussen DNB en DSB Bank is ook over de toepassing van de ECB faciliteit gesproken. Dat gebeurde naar aanleiding van een bepaling in het convenant waarin wordt gesteld dat het aanwezige onderpand van DSB Bank, gezien het verstrekte onderpand, mogelijk een lagere dekkingswaarde kon hebben. Buwalda stelde tijdens de bespreking van het convenant de vraag of het de bedoeling was om de haircut te verhogen. Dat werd door DNB ontkend. In de vroege maandagmorgen 5 oktober wordt een convenant getekend door de voltallige RvB en RvC waarin is vastgelegd dat het door DSB verschaftte eligible collateral een mogelijk lagere dekkingswaarde zal hebben gezien het verstrekte onderpand. Op maandagavond 5 oktober 2009 laat werd de directeur Treasury van DSB Bank door DNB gebeld met de mededeling dat de haircut aanzienlijk was verhoogd. De volgende ochtend, 6 oktober 2009, was er contact van CFO Buwalda met DNB. DNB motiveerde de additionele haircut met de onzekerheden en risico's in verband met klachten die tegen DSB Bank zouden zijn ingediend. Op het aanbod van DSB Bank om aanvullende informatie te verstrekken zodat tot een meer afgewogen haircut kon worden geconcludeerd wilde DNB niet ingaan. De huidige toegepaste discretionaire haircut zou, wanneer wordt teruggerekend vanuit de waardering in paragraaf 5.6.6, een totale

afwaardering tot een marktwaarde van 42% van de nominale waarde betekenen. DSB Bank kon vanaf dat moment nog slechts gebruik maken van de in omvang veel meer beperkte ELA-faciliteit die bovendien in tranches ter beschikking werd gesteld.

5.6.12 Diverse voormalige bestuurders van DSB Bank hebben gewezen op het feit dat er door DNB geen onderbouwing is gegeven voor de hogere haircut die per 6 oktober 2009, voor de RvB en RvC onverwacht is toegepast. DNB heeft uiteengezet dat de Treasury van DSB Bank desgevraagd aangaf dat de beperking van de faciliteit voor DSB Bank impliceerde dat met krappere onzekerheidsmarges in het liquiditeitsmanagement moest worden gerekend, maar dat door de reductie zelf niet direct liquiditeitsproblemen zouden ontstaan.

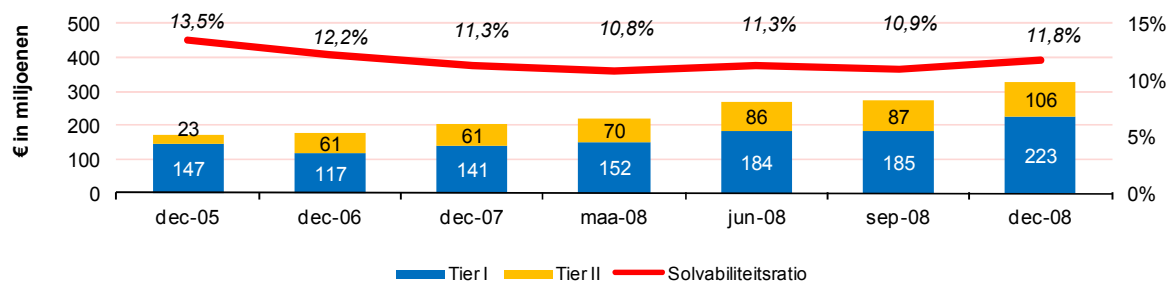
5.6.13 De ECB faciliteit is volgens DNB in beginsel niet bedoeld als structurele bron van financiering. Er is echter geen beperking in het gebruik indien en voor zover een bank aan de voorwaarden voor een financiering voldoet. Eén van die voorwaarden is een voldoende solide onderpand. Vanaf 2009 leunde DSB versterkt op deze faciliteit. De situatie van DSB Bank was in beginsel niet uitzonderlijk, aldus DNB. Dat beeld veranderde echter als er naar het onderpand werd gekeken. DNB maakte zich daarbij vooral zorgen over de effecten van de zorgplichtclaims op de financiële positie van de bank en de “verhoogde correlatie tussen de kredietwaardigheid van DSB en het aanbrechte onderpand”.

## 5.7 Solvabiliteit DSB Bank

### Ontwikkeling BIS-ratio

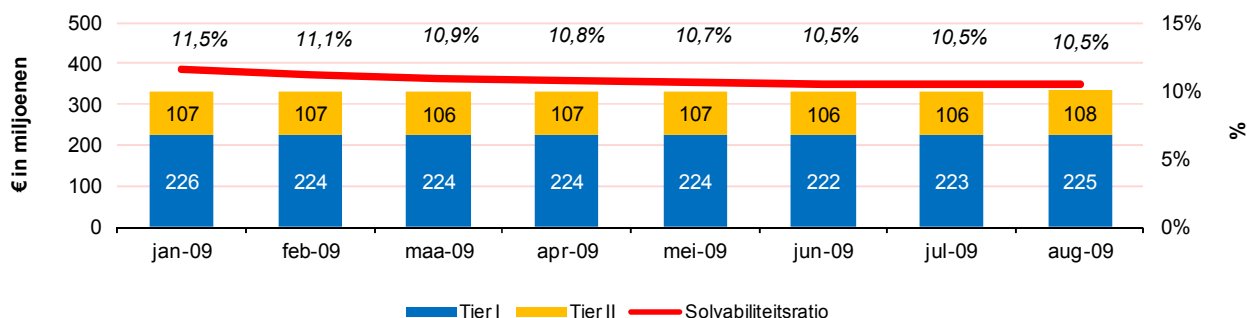
5.7.1 De BIS-ratio van DSB Bank werd op maandbasis aan DNB gerapporteerd uit hoofde van het regulier prudentieel toezicht. In onderstaande tabel en grafieken is voor de periode 2005 t/m 2008 en voor 2009 de ontwikkeling van de BIS-ratio en het toetsingsvermogen (Tier 1 en Tier 2) weergegeven. De BIS-ratio werd tot en met 2007 onder het Basel I regime berekend en gerapporteerd. Vanaf 2008 is het Basel II regime van toepassing geworden en is de berekening en rapportage overeenkomstig aangepast:

**Solvabiliteit DSB Bank 2005-2008 (2005 t/m 2007 o.b.v. Basel I; vanaf 2008 o.b.v. Basel II)**



Bron: DNB maandstaten december 2005 - 2007 en maart - december 2008

## Solvabiliteit DSB Bank 2009 (o.b.v. Basel II)



Bron: DNB maandstaten januari t/m augustus 2009

### Norm voor de BIS-ratio

5.7.2 Vanaf 2003 hanteerde DSB Bank een met DNB afgesproken minimum BIS-ratio (volgens de normen van Basel I) van 10%. Tijdens een lunchontmoeting tussen Schilder (DNB) en Scheringa op 27 september 2007 wordt door Scheringa aangegeven dat hij dan tot de conclusie gekomen is dat voor DSB Bank het huidige minimum kapitaal van 10% onder Basel I te beperkt is en dat toegewerkt moet worden naar een solvabiliteit van minimaal 12% onder Basel I. DNB bevestigt vervolgens schriftelijk aan Scheringa het eens te zijn dat wat betreft de solvabiliteit het streefpercentage 12 % zou moeten bedragen, waar binnen afzienbare tijd naar toe gegroeid zou moeten worden. Tevens wordt bevestigd dat DSB Bank een door DNB goed te keuren tijdpad zal uitzetten waarin wordt aangegeven wanneer en hoe de verbetering van de solvabiliteitsratio wordt gerealiseerd. Tot een verdere formele vaststelling en goedkering van een tijdpad waarin een verbetering van de solvabiliteitsratio naar 12% onder Basel I gerealiseerd zal worden is het echter nooit gekomen.

Vanaf 1 januari 2008 diende de solvabiliteit gerapporteerd te gaan worden volgens het stelsel van het Basel II akkoord. In dit akkoord bestaat de mogelijkheid om het benodigde kapitaal voor kredietrisico te bepalen op basis van standaard in het akkoord opgenomen modellen of op basis van eigen intern ontwikkelde modellen (IRB modellen). DSB is op dat moment bezig interne modellen voor kredietrisico's te ontwikkelen, waarbij de verwachting is dat de toepassing van eigen op de portefeuille toegesneden modellen tot een lagere vermogensseis zal leiden. In september 2007 schrijft Van Dijk echter aan de RvB dat uit gesprekken met DNB duidelijk is geworden dat DNB toepassing van deze IRB modellen voor kredietrisico met ingang van begin 2008 niet zal accepteren aangezien deze modellen nog niet (extern) gevalideerd zijn en ook nog niet in de bedrijfsprocessen worden gehanteerd.

5.7.3 Op 17 juli 2008 kondigt DNB in een brief aan DSB Bank aan:

*“De Nederlandsche Bank (DNB) is inmiddels begonnen met de voorbereidingen voor het Supervisory Review and Evaluation Process (SREP) 2008. Om een integraal beeld te krijgen van het risicoprofiel van de onder toezicht staande ondernemingen heeft DNB besloten om haar interne risico analyse proces te integreren met het SREP. Consequentie hiervan is dat het SREP 2008 voor uw onderneming plaatsvindt in januari 2009.”*



- 5.7.4 In het kader van bovenstaande mededeling verzoekt DNB aan DSB Bank om uiterlijk 14 november 2008 de ICAAP rapportage van DSB bank aan DNB toe te sturen. Gegeven de indieningstermijn verzoekt DNB in de ICAAP de kapitaalpositie per 30 september 2008 weer te geven.
- 5.7.5 Op 26 november 2008 dient DSB Bank zijn ICAAP in voor de SREP 2008. De ICAAP is zoals verzocht door DNB gebaseerd op de vermogenspositie per eind september 2008.
- 5.7.6 In het ICAAP document van november geeft DSB Bank aan, als doelstelling voor de solvabiliteitsratio 11% te hanteren (BIS-ratio onder Basel II, pijler 1). Deze doelstelling is gebaseerd op een inschatting van benodigd kapitaal (ICAAP pijler 2) van 8,9% plus een additionele buffer van 2%. Daarnaast wordt door DSB bank een signaleringsniveau ('triggerratio') van 10,0% gehanteerd. Dit signaleringsniveau wordt gemonitord op basis van de jaarplannen en de 'forecast'. Hierdoor kan tijdig gesignaleerd worden dat er maatregelen nodig kunnen zijn om de solvabiliteit weer terug te brengen op een niveau van 11%.
- 5.7.7 DNB heeft diverse commentaren op de door DSB Bank ingediende ICAAP die op 30 december 2008 door DNB met DSB bank besproken worden. Poel rapporteert in een memo aan Buwalda en Zwagerman van 5 januari 2009 over dit gesprek, dat DNB DSB Bank verzocht heeft – gegeven de commentaren - uiterlijk eind januari 2009 een nieuwe ICAAP in te dienen. De door DNB in het betreffende gesprek genoemde aandachtspunten zoals verwoord in het memo van 5 januari betreffen onder andere:
- De beschreven kapitaaldoelstelling. DNB heeft aangegeven dat de inschatting van het benodigd kapitaal van 9% zoals deze uit de ICAAP voortvloeit, naar de mening van DNB, onvoldoende is gelet op de risico's van DSB Bank. Volgens DNB zou dat percentage meer richting 11% moeten gaan. Een onderbouwing van deze 11% kan DNB volgens het memo niet geven, maar 11% zou meer in lijn zijn met wat DNB ook van de rest van de markt verwacht;
  - Het is DNB onduidelijk welk deel van het achtergesteld vermogen is meegenomen in het toetsingsvermogen;
  - De toekomstgerichte paragrafen voor de komende drie jaar zijn in het ICAAP document niet gedetailleerd genoeg uitgewerkt voor het tweede jaar, en ontbreken voor het derde jaar;
  - De controle van de ICAAP door de afdeling IAD is nog niet uitgevoerd;
  - Ten aanzien van de operationele risico's wordt in het memo gesteld dat DNB aangeeft dat de risico's uit mogelijke claims te beperkt zijn toegelicht door slechts het opnemen van de BTW claims. DNB heeft daarbij het risico uit mogelijke claims in verband met verkeerde advisering als voorbeeld gegeven;
  - Er is onvoldoende kapitaal voor 'business risk';
  - De verwerking van de uitkomsten van stresstesten en het tegenpartijrisico is niet goed verwerkt; en
  - De rente risicoanalyse is niet helemaal goed uitgevoerd.

- 5.7.8 Op 13 februari 2009 dient DSB Bank zijn herziene ICAAP in. In dit ICAAP document zijn diverse herzieningen ten opzichte van de november versie aangebracht, zoals gevraagd door DNB. De kapitaaldoelstelling van 11% is daarbij overigens niet aangepast. Wel is de triggerratio verhoogd van 10,0% naar 10,5%. Overigens is in dit herziene ICAAP document de inschatting van het benodigde kapitaal (Basel II pijler 2) toegenomen van 8,9% naar 9,4%. Dit heeft echter niet geresulteerd in een verhoging van de doelstelling voor de solvabiliteitsratio (11% onder Basel II pijler 1), maar een verlaging van de door DSB Bank gehanteerde buffer. In het herziene ICAAP document ingediend op 13 februari, wordt door DSB Bank aangegeven de kapitaaldoelstelling te baseren op het benodigde kapitaal plus een buffer van 1% tot 1,5%, in plaats van de in november 2008 genoemde 2%.
- 5.7.9 De afdeling IAD heeft voorafgaand aan de indiening op 6 februari 2009 voorlopige bevindingen omtrent de ICAAP aan de RvB gerapporteerd. De afdeling IAD rapporteert daarbij onder andere dat:
- Het kapitaaltoereikendheidsproces niet is verankerd in procedurebeschrijvingen;
  - Er geen managementrapportage is geformuleerd over hoe gerapporteerd moet worden (solvabiliteit, trigger etc.);
  - Niet alle berekeningen die nodig zijn om de risico's en dus de kapitaaltoereikendheid vast te stellen door de afdeling Risk Management, zijn beschreven;
  - De governance beschreven in het ICAAP document inzake kapitaaltoereikendheid met name omtrent te nemen c.q. genomen besluiten geformaliseerd moet worden;
  - De interne controle binnen de afdeling Risk Management op de berekeningen niet is vastgelegd;
  - De ten behoeve van de stesstesten gehanteerde PD (Probability of Default) en LGD modellen nog niet gevalideerd zijn;
  - De beoordeling van de plausibiliteit van de modellen nog loopt;
  - Er geen controle is verricht op datakwaliteit;
  - Dat het ICAAP rapport nog niet op basis van IFRS is; en
  - Dat het ICAAP rapport nog diverse onjuistheden bevat.
- 5.7.10 Op 19 maart hebben Buwalda en Holthuizen telefonisch overleg waarin besproken wordt dat het SREP 2008-proces op 20 maart 2009 zal plaatsvinden. Daarnaast reageerde Holt-huizen in het gesprek met Buwalda op de in het ICAAP document opgenomen streefsolvabiliteit van 11% en de 10,5% triggerratio. Na overleg zijn Holthuizen en Buwalda het eens geworden dat de 10,5% kan komen te vervallen en dat indien de solvabiliteit zich structureel beneden de 11% zal bewegen, er maatregelen moeten worden genomen om dit om te buigen naar 11% of meer.
- 5.7.11 Voor zover Curatoren bekend, is daarna door DNB geen reactie meer gegeven op deze in februari 2009 ingediende ICAAP.

## Analyse van de ontwikkeling van de BIS-ratio

### BIS-ratio DSB Bank

€ in miljoenen	Basel I						Basel II							
	dec-05	dec-06	mrt-07	jun-07	sep-07	dec-07	mrt-08	jun-08	sep-08	dec-08	mrt-09	jun-09	aug-09	
Tier I (na aftrekposten)	147	117	127	123	124	141	152	184	185	223	224	222	225	
Tier II (na aftrekposten)	23	61	63	63	68	61	70	86	87	106	106	106	108	
<b>Aanwezig vermogen</b>	<b>170</b>	<b>178</b>	<b>190</b>	<b>186</b>	<b>192</b>	<b>202</b>	<b>222</b>	<b>270</b>	<b>272</b>	<b>329</b>	<b>330</b>	<b>328</b>	<b>333</b>	
Balans (risicogewogen activa)	1.236	1.439	1.574	1.163	1.390	1.737	1.613	1.936	2.051	2.307	2.539	2.633	2.661	
Derivaten	-	3	4	9	8	10	6	36	26	53	68	65	65	
Voorwaardelijke schulden	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-	
Faciliteiten	25	21	22	40	49	39	30	20	17	25	25	19	19	
<b>Totaal gewogen activa</b>	<b>1.261</b>	<b>1.463</b>	<b>1.601</b>	<b>1.212</b>	<b>1.447</b>	<b>1.787</b>	<b>1.650</b>	<b>1.992</b>	<b>2.094</b>	<b>2.385</b>	<b>2.632</b>	<b>2.718</b>	<b>2.745</b>	
<b>Operational risk (Basel II)</b>	<b>nvt</b>	<b>nvt</b>	<b>nvt</b>	<b>nvt</b>	<b>nvt</b>	<b>nvt</b>	<b>32</b>	<b>32</b>	<b>32</b>	<b>33</b>	<b>33</b>	<b>33</b>	<b>33</b>	
<b>Solvabiliteitsratio</b>	<b>13,5%</b>	<b>12,2%</b>	<b>10,9%</b>	<b>13,4%</b>	<b>11,1%</b>	<b>11,3%</b>	<b>10,8%</b>	<b>11,3%</b>	<b>10,9%</b>	<b>11,8%</b>	<b>10,9%</b>	<b>10,5%</b>	<b>10,5%</b>	

Bron: DNB maandstaten 2005 t/m augustus 2009

5.7.12 Bovenstaand is het verloop van de BIS-ratio weergegeven. Dit is tevens de basis voor de grafiek in paragraaf 5.7.1. In de periode vanaf 2005, de periode waarin de sterke groei van de kredieten waar te nemen is, is een duidelijke daling van de BIS-ratio te zien. Het dieptepunt was augustus 2007, waarbij het gestelde Basel I minimum van 10% bijna geraakt wordt. Waar de solvabiliteit in de eerste helft van 2007 vooral daalt als gevolg van slechte resultaten, laat de stand per juni een hogere solvabiliteit zien dan eind maart na de lancering van een nieuwe securitisatie van activa in Q2 1007 (Chapel 2007). In augustus 2007 wordt een aantal acquisities gedaan (zie ook hoofdstuk 2) waarbij goodwill is betaald die direct ten laste van het vermogen is gebracht. DNB heeft in september 2007 het toezicht geïntensiveerd en DSB Bank op weekbasis de BIS-ratio (en liquiditeit) laten rapporteren.

5.7.13 In 2008 neemt de BIS-ratio weer toe, met name door het gerapporteerde positieve resultaat. In maart 2009 zakt de BIS-ratio onder de door DSB Bank geformuleerde kapitaaldoelstelling onder Basel II van 11% en blijft in de maanden daarna dalen. De daling in het eerste half jaar van 2009 is het gevolg van enerzijds de dividenduitkeringen aan Beheer (in totaal € 11,3 miljoen, verdeeld over februari, maart, april en mei), en anderzijds de toename van de risicogewogen activa. In juni 2009 wordt het triggerratio niveau van 10,5% bereikt en vanaf dat moment blijven zowel het toetsingsvermogen als de risicogewogen activa stabiel.

#### Beleid DSB Bank t.a.v. de BIS-ratio

5.7.14 Zoals bekend heeft Scheringa in september 2007 aan DNB aangegeven te streven naar verbetering van de solvabiliteit. Ter verbetering van de in 2007 dalende solvabiliteit zijn in 2007 en 2008 diverse maatregelen doorgevoerd of onderzocht zoals:

- Winstinhouding, geen dividenduitkeringen over 2007 en 2008
- Verkoop van ENRA fietsverzekeringen, een plan dat in eerste instantie stuitte op weerstand bij Scheringa, maar voor het einde van 2007 werd gerealiseerd.
- Onderzoek naar de mogelijkheid tot het aantrekken van perpetuals. Er werd opdracht gegeven aan twee banken om de uitgifte van een dergelijke lening voor te bereiden maar de tijd bleek niet rijp om tot uitgifte over te gaan.
- De verkoop van een aantal deelnemingen van DSB Bank aan DSB Beheer.
- Inkoop van gesecuritiseerde leningen met een hoger kortingspercentage dan overeenkomt met het solvabiliteitsbeslag.

- 5.7.15 De genomen maatregelen resulteerden in 2007 in een herstel van de BIS-ratio tot 11,3% onder Basel I per einde van het jaar. Ook in 2008 werd, ondanks de groei van de kredietverlening met circa € 1 miljard, een stijging van de BIS-ratio onder Basel II gerealiseerd van 10,8% per maart 2008 naar 11,8% eind 2008. In het jaar 2009 is als gevolg van de groei in de kredietverlening in combinatie met de gedaalde resultaten en de dividenduitkeringen de BIS-ratio weer teruggedaald naar 10,5%.
- 5.7.16 Er was binnen de RVB en de RvC in 2007 en 2008 geen verschil van mening over de noodzaak om de solvabiliteit te verhogen. De mogelijkheden daartoe werden echter beperkt door de lage resultaten en het onvermogen van de aandeelhouder om het EV te versterken. Einde 2008 was de liquiditeitspositie van DSB Beheer echter zodanig dat een dividenduitkering over 2009 noodzakelijk was. In het jaarplan 2009 werd een interim dividend begroot van DSB Bank aan DSB Beheer van € 20 miljoen. Hiervan is tot en met mei 2009 € 11,3 miljoen uitgekeerd. Toen was de BIS-ratio gedaald naar 10,5 % en was er geen ruimte meer voor dividend

#### Stresstest zomer 2009

- 5.7.17 In april 2009 is op verzoek van DNB branche breed een macro-economische stress-test op kredietrisico uitgevoerd om de impact van extreme verliezen op de BIS-ratio van banken in de Nederlandse markt in kaart te brengen. Ook DSB Bank participeerde in dit onderzoek. Het stress scenario is op verzoek van DNB gedurende 2009 verder verfijnd en de laatste versie van het stress scenario is in augustus 2009 verstuurd aan DNB. Het DSB-management geeft aan dat hierop nooit formeel terugkoppeling is ontvangen. Naar aanleiding van de stresstests heeft het ALCO aan de RvB het advies uitgebracht om de interne minimum norm (BIS-ratio) van 11% te verhogen (zonder de verhoging verder te kwantificeren).

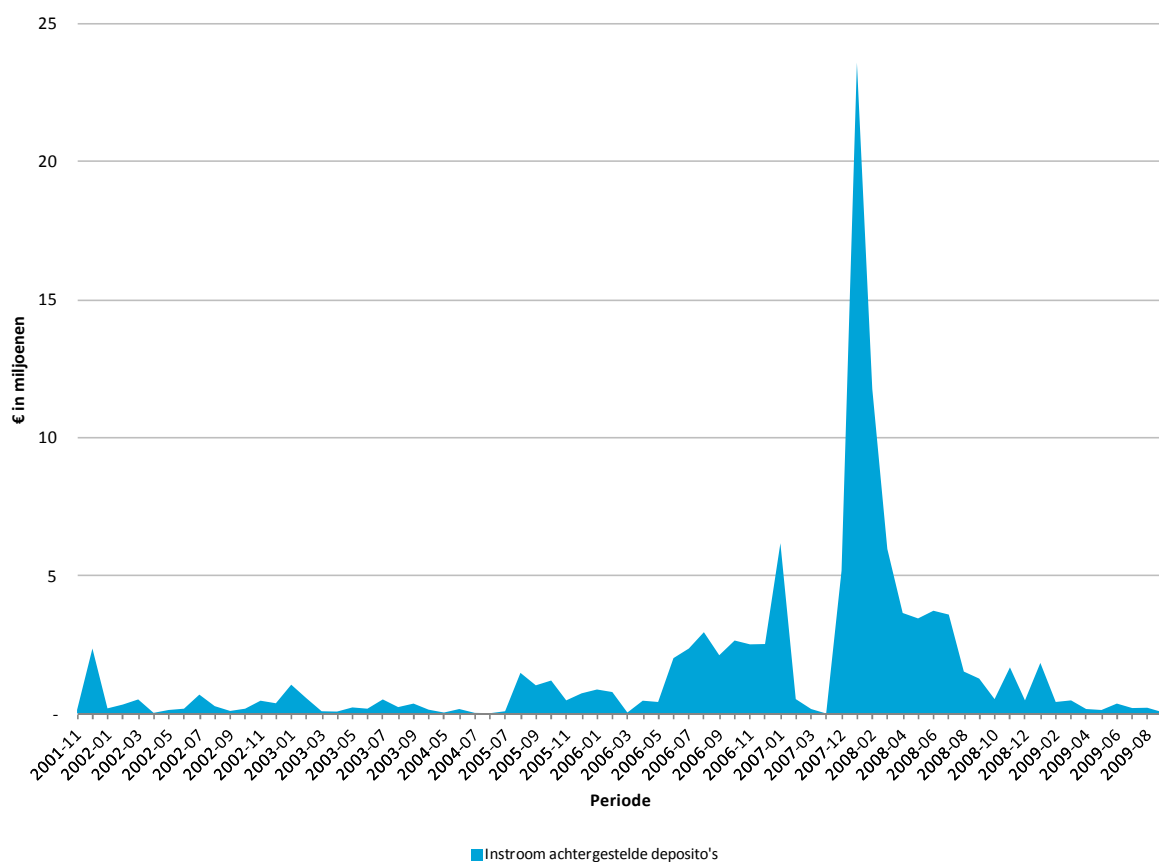
#### Achtergestelde deposito's

- 5.7.18 In de hiervoor weergegeven cijfers zijn de achtergestelde deposito's opgenomen bij het Lower Tier 2 vermogen. DSB Bank, DNB en E&Y gingen ervan uit dat dit correct was. Uit de uitspraak van het College van Beroep voor het bedrijfsleven (CBb) van 30 juni 2011 blijkt dat dit onjuist was.<sup>174</sup> In deze procedure lag bij het CBb de vraag voor of de achtergestelde deposito's onder het depositogarantiestelsel vallen. In dat kader heeft het CBb beslist dat dit niet het geval is, omdat de achtergestelde deposito's niet voldoen aan de voorwaarde van artikel 64, lid 3, sub d van de (herziene) Bankenrichtlijn. Hieruit volgt ook dat de achtergestelde deposito's evenmin als Lower Tier 2 vermogen kunnen worden gekwalificeerd. Wanneer de achtergestelde deposito's alsnog buiten beschouwing worden gelaten, dalen de solvabiliteitspercentages. Het effect hiervan op de door DSB Bank (en DNB en E&Y) gehanteerde solvabiliteitspercentages is hieronder weergegeven. Op basis van de door het CBb vastgestelde juiste interpretatie fluctueert de BIS ratio in 2008 en 2009 tussen de 9,0 % en 7,91 % en is dus enkele malen beneden het wettelijk minimum gedaald.

---

<sup>174</sup> CBb 30 juni 2011, LJN: BQ9755

**Verloop instroom achtergestelde deposito's bij DSB (in miljoenen euro), november 2001-september 2009**



Bron: financiële administratie DSB Bank

5.7.19 Het effect van deze achtergestelde deposito's op de door alle partijen gehanteerde solvabiliteitspercentages is onderstaand weergegeven. Op basis van de door het CB geformuleerde interpretatie fluctueert de BIS-ratio in 2008 en 2009 tussen de 9,0% en 8,76% en is dus enkele malen beneden het wettelijk minimum gedaald.

**Impact achtergestelde deposito's op solvabiliteitsratio**

Solvabiliteitsberekening o.b.v. Basel II	Pro-forma Basel II			Basel II			
	dec-06	jun-07	dec-07	jun-08	dec-08	jun-09	sep-09
Solvabiliteitsratio incl. achtergestelde deposito's	11,74%	11,44%	11,53%	11,27%	11,80%	10,45%	10,43%
Solvabiliteitsratio excl. achtergestelde depositio's	9,82%	9,90%	9,52%	8,76%	9,00%	7,94%	7,91%
<b>Vershil</b>	<b>(1,93%)</b>	<b>(1,54%)</b>	<b>(2,02%)</b>	<b>(2,51%)</b>	<b>(2,80%)</b>	<b>(2,52%)</b>	<b>(2,52%)</b>

Bron: DNB maandstaten 2005 t/m september 2009 en financiële administratie DSB Bank

Note: In 2006 en 2007 werd gerapporteerd op basis van Basel I, daarom zijn bovenstaande cijfers pro-forma.

## 5.8 Financiële planning en prognoses

### Organisatie van het planning en control proces

- 5.8.1 DSB Bank werkte in de periode 2005-2009 met een systeem van jaarplannen die per kalenderjaar werden opgesteld. In de plannen werd een inventarisatie gemaakt van de marktontwikkelingen, de producten, de organisatie en de risicobeheersing. Uitkomst van de verkenning was een financiële vertaling van de plannen naar een meerjaren prognose. De jaarplannen werden na een interne voorbereiding besproken en goedgekeurd in de RvB en vervolgens besproken en goedgekeurd in de RvC.
- 5.8.2 De basis voor de begroting van de opbrengsten waren de verwachte marktontwikkelingen voor de door DSB gevoerde producten. In alle jaren betreft dat
- kredieten aan consumenten in de vorm van eerste en tweede woninghypotheken, CK in de vorm van PL en DK.
  - Spaarvormen, zowel direct opvraagbaar als met vaste looptijd
  - bemiddeling bij kredietvormen voor derden
  - bemiddeling bij verzekeringen.
- 5.8.3 De opbrengst begroting werd gebaseerd op de geschatte aantallen te verkopen leningcontracten en geschatte bemiddelingsactiviteiten. Deze schattingen waren weer afgeleid van de aantallen aanvragen ('leads'), die door het verkoopapparaat konden worden gegenereerd en het gedeelte daarvan dat naar verwachting kon worden omgezet en een afgesloten leningscontract, intern aangeduid als de conversiefactor. Zowel de aantallen leads als de conversiefactor werden nauwkeurig gevolgd en gebruikt als sturingsinformatie door het management. Bij de afsluiting van leningscontracten werd ook aandacht besteed aan de verkoop van verzekeringscontracten zoals ORV en invaliditeitsrisico verzekeringen (cross-selling).
- 5.8.4 De ambitie, uitgedrukt in de geschatte verkoopaantallen, werd in het jaarplan vertaald naar verkoopinspanningen en productie inspanningen die door DSB Bank moesten worden geleverd en dus begroot. De prognoses voor 2005, 2006 en 2007 zijn opgesteld op basis van een 'top-down' proces. De geprognosticeerde opbrengsten werden daarbij bepaald op basis van de verkoopaantallen waarop de verkoopdivisie werd aangestuurd
- 5.8.5 De geprognosticeerde kosten werden bepaald op basis van de gerapporteerde kosten van het voorgaande jaar rekeninghoudend met bekende trends en/of ontwikkelingen. De prognoses reflecteerden met name de ambitie van het bestuur en kwamen tot stand met een zeer beperkte betrokkenheid van de afdelingen in DSB Bank.
- 5.8.6 Vanaf 2008 is het budgetteringsproces aangepast. De budgetten zijn vanaf dat moment meer door middel van een 'bottom-up' proces bepaald, waarbij diverse afdelingshoofden nauw betrokken waren. Vanaf 2008 werden de begrote targets realistischer.
- 5.8.7 De begroting was over het algemeen taakstellend van karakter. Er was sprake van streefcijfers. Monitoring van de werkelijke resultaten ten opzichte van de geprognosticeerde resultaten, vond plaats op basis van een 'rolling-forecast' waarbij de prognose werd aangepast op basis van analyse van werkelijk behaalde resultaten en mogelijke scenario's voor de rest van het jaar. Daarnaast werden de werkelijke resultaten ge-

monitord ten opzichte van dezelfde periode in het voorgaande jaar en de vorige maanden van hetzelfde boekjaar.

#### Prognoses versus gerapporteerde financiële cijfers

- 5.8.8 In bijlage 9 geven Curatoren een overzicht van de geprognosticeerde en gerapporteerde resultaten over de periode 2005-2008. De resultaat prognoses werden tot en met 2008 opgesteld op basis van NL GAAP. De prognoses voor 2007 en 2008 zijn daarom niet te vergelijken met de gerapporteerde resultaten in de IFRS jaarrekeningen over deze boekjaren. In bijlage 9 worden de prognoses voor 2007 en 2008 daarom afgezet tegen de op basis van NL GAAP opgestelde (niet gecontroleerde) management rapportages.
- 5.8.9 Uit de vergelijking van de geprognosticeerde resultaten met de gerealiseerde resultaten valt op te maken dat de omvang en samenstelling van opbrengsten in de jaren 2005, 2006, 2007 en 2008 (sterk) afwijken van de prognoses. De provisie en rente opbrengsten zijn in de loop der jaren steeds achterbleven bij de begroting. In het bijzonder in 2006 bleven de opbrengsten meer dan 30% achter bij de begroting. Ook in de jaren daarna, waren deze opbrengsten duidelijk lager dan begroot. Daarbij kan worden opgemerkt dat opbrengsten zijn gegenereerd in 2007 uit de verkoop van EN-RA (€ 22,4 miljoen) en in 2008 door de inkoop van schuldbewijzen (€ 37,4 miljoen). Deze opbrengsten zijn gerapporteerd onder overige opbrengsten en waren niet geprognosticeerd.
- 5.8.10 De gerapporteerde totale kosten zijn in 2005 en 2006 redelijk in lijn met de geprognosticeerde kosten. De begroting van de kosten in het jaar 2007 is met een aanzienlijk bedrag, ruim € 37 miljoen, overschreden als gevolg van een niet begrote stijging van het aantal Fte's en een niet begrote stijging van de verkoop- en marketingkosten. De daling van de gerapporteerde kosten in 2008 wordt vooral veroorzaakt door de beperkte dotatie aan de voorziening voor dubieuze debiteuren.
- 5.8.11 Voor het jaar 2009 is in november 2008 een jaarplan ter bespreking in de RvC ingebracht. In 2009 zijn diverse latere prognoses voor 2009 gemaakt. Onder andere zijn dit een drietal scenario's geweest die in de zomer van 2009 zijn opgesteld (basis, zwart en pikzwart). De resultaten zoals opgenomen in de maandrapportage van september (opgenomen in kolom 'gerapporteerd 2009') zijn geprojecteerd naar een heel jaar (opgenomen in kolom 'geprojecteerd 2009'). Er bestaan met name grote verschillen tussen de prognose en de gerapporteerde resultaten met betrekking tot de overige opbrengsten. Deze verschillen worden veroorzaakt door de resultaten op de inkoop van schuldbewijzen (€ 36,5 miljoen).
- 5.8.12 De cost to income ratio kwam daardoor uit op ruim 84% en op basis van de genormaliseerde resultaten tot 90%. In 2008 is deze stijging weer tot staan gebracht.

## Prognoses

€ in miljoenen	Plan 2009 vergadering RvC 2008	Prognose 2009 Basis	Prognose 2009 Zwart	Prognose 2009 Pikzwart	Gerap- porteed 30-09-09	Genor- maliseerd 30-09-09	Gepro- jecteerd* 2009	Vershil Basis Progn. vs Geproj.	Vershil Zwart Progn. vs Geproj.	Vershil Pik- zwart Progn. vs Geproj.
Totale provisie opbrengst	83,4	34,3	32,4	32,4	29,4	25,2	39,2	4,9	6,8	6,8
Interest resultaat	114,5	118,7	115,9	115,7	85,5	85,5	114,0	(4,7)	(1,9)	(1,7)
Totale overige opbrengsten	3,3	7,2	9,8	9,8	25,5	2,6	34,0	26,8	24,2	24,2
<b>Totale opbrengsten</b>	<b>201,1</b>	<b>160,2</b>	<b>158,0</b>	<b>157,9</b>	<b>140,4</b>	<b>113,3</b>	<b>187,2</b>	<b>27,0</b>	<b>29,2</b>	<b>29,3</b>
Personeelskosten	67,1	70,0	72,5	72,5	49,0	49,0	65,3	(4,7)	(7,2)	(7,2)
Afschrijvingen	10,2	8,5	8,5	8,5	5,4	5,4	7,2	(1,3)	(1,3)	(1,3)
Dotatie debieuze debiteuren	12,4	20,7	20,6	28,8	12,7	12,7	16,9	(3,8)	(3,7)	(11,8)
Totale overige kosten	78,0	66,6	66,2	66,2	51,7	50,5	68,9	2,4	2,7	2,7
<b>Totale kosten</b>	<b>167,6</b>	<b>165,8</b>	<b>167,8</b>	<b>176,0</b>	<b>118,8</b>	<b>117,6</b>	<b>158,4</b>	<b>(7,4)</b>	<b>(9,4)</b>	<b>(17,6)</b>
<b>Resultaat voor belasting</b>	<b>33,5</b>	<b>(5,6)</b>	<b>(9,8)</b>	<b>(18,1)</b>	<b>21,6</b>	<b>(4,3)</b>	<b>28,8</b>	<b>34,4</b>	<b>38,6</b>	<b>46,9</b>
Belastingen	(10,3)	(1,5)	(2,6)	(4,7)	5,5	1,1	7,3	8,8	9,9	12,0
<b>Resultaat na belasting</b>	<b>23,2</b>	<b>(4,1)</b>	<b>(7,2)</b>	<b>(13,4)</b>	<b>16,1</b>	<b>(3,2)</b>	<b>21,5</b>	<b>25,6</b>	<b>28,7</b>	<b>34,9</b>

Bron: financiële overzichten Finance & Control

## 5.9 Belastingpositie

### Fiscale eenheid met DSB Beheer

- 5.9.1 Vóór 1 januari 2003 vormde DSB Bank met haar dochtermaatschappijen een zelfstandige fiscale eenheid voor de vennootschapsbelasting ("FE Vpb Bank").
- 5.9.2 Met ingang van 1 januari 2003 maken DSB Bank en haar Nederlandse dochtermaatschappijen deel uit van de fiscale eenheid voor de vennootschapsbelasting van DSB Beheer ("FE Vpb Beheer"). De FE Vpb Beheer heeft tot gevolg dat er in feite sprake is van één belastingplichtige (DSB Beheer), waarbij de verschillende winsten en verliezen van de in deze FE Vpb Beheer gevoegde maatschappijen (waaronder DSB Bank) met elkaar worden verrekend. De uiteindelijk verschuldigde vennootschapsbelasting van de FE Vpb Beheer wordt geheven bij DSB Beheer.<sup>175</sup> De verschillende gevoegde vennootschappen (waaronder DSB Bank) van de FE Vpb Beheer zijn wel hoofdelijk aansprakelijk voor deze verschuldigde vennootschapsbelasting<sup>176</sup>. Daarnaast brengt het bestaan van de FE Vpb Beheer met zich mee dat de Belastingdienst een ruime mogelijkheid van verrekening krijgt van openstaande belastingschulden en belastingvorderingen van de verschillende vennootschappen die deel uitmaken van de FE Vpb Beheer (waaronder DSB Bank).<sup>177</sup>
- 5.9.3 Het bestaan van de FE Vpb Beheer betekende dat DSB Beheer met ingang van het jaar 2003 ook primair verantwoordelijk was voor de betaling van de verschuldigde vennootschapsbelasting, hetzij rechthebbende was op een eventuele teruggaaf van de vennootschapsbelasting. Omdat de behaalde winsten en verliezen echter nagenoeg geheel toerekenbaar zijn aan de verschillende groepsmaatschappijen, is in de enkelvoudige jaarrekening van de verschillende entiteiten binnen de DSB-groep gekozen voor een zelfstandige benadering met een toerekening van de vennootschapsbelasting per entiteit. Deze toerekening werd overigens gepleegd op basis van het enkelvoudig commerciële resultaat van deze entiteit binnen de DSB-groep. In dit kader wijzen Curatoren ter illustratie op de toelichting bij de jaarrekening 2006 van DSB Bank onder het kopje "*niet uit de balans blijvende verplichtingen*":

<sup>175</sup> Artikel 15, eerste lid van de Wet op de vennootschapsbelasting 1969

<sup>176</sup> Artikel 39 Invorderingswet 1990

<sup>177</sup> Artikel 24, tweede lid, onderdeel b Invorderingswet 1990



*"De vennootschap DSB Bank N.V. [...] maakt sinds 1 januari 2003 onderdeel uit van de fiscale eenheid voor de vennootschapsbelasting DSB Beheer B.V. (...) De vennootschapsbelasting van de fiscale eenheid over het jaar is aan de diverse in de fiscale eenheid opgenomen vennootschappen toegerekend en als zodanig opgenomen in de jaarrekening van de vennootschappen."*

- 5.9.4 Op basis van deze zelfstandige benadering en de interne toerekening heeft DSB Bank de (feitelijk geheel door haar) verschuldigde vennootschapsbelasting voor het (fiscale) winstjaar 2003 van de FE Vpb Beheer aan DSB Beheer voldaan door afdracht aan de Belastingdienst.
- 5.9.5 De hierboven beschreven interne toerekening had tot gevolg dat iedere entiteit jaarlijks een (interne) vordering of schuld uit hoofde van de vennootschapsbelasting verkreeg. De interne toerekening was niet gebaseerd op een onderliggende algemene overeenkomst (*tax sharing agreement*), maar werd feitelijk in de administratie toegepast. Daarbij was van belang dat binnen de DSB-groep in administratieve zin nog een duidelijke scheiding was aangebracht tussen DSB Bank en DSB Beheer. Dit resulteerde in het gegeven dat ook na 1 januari 2003 nog altijd een zogeheten clusterbenadering werd gevolgd, te weten de "oude" FE Vpb Bank ("Cluster Bank") en de "oude" FE Vpb Beheer ("Cluster Beheer"). Dit komt voort uit het feit dat het Cluster Bank en het Cluster Beheer ook organisatorisch waren gescheiden in verschillende administraties. De verzekeraars (DSB Leven, DSB Schade en DSB Verzekeringen) vielen daarbij onder de administratie van het Cluster Bank, dit ondanks het gegeven dat DSB Leven en DSB Schade geen (indirecte) dochtermaatschappijen zijn van DSB Bank.
- 5.9.6 Nadat bij de verschillende dochtermaatschappijen in zowel het Cluster Bank en het Cluster Beheer de commerciële post 'vennootschapsbelasting' als een separate vordering of schuld was verantwoord, hebben binnen beide clusters vervolgens voor de jaren 2003-2007 interne verrekeningen plaatsgevonden door middel van het salderen van de zelfstandige post 'vennootschapsbelasting' van een dochtermaatschappij met de onderlinge rekening courant verhouding tussen deze dochtermaatschappij enerzijds en DSB Bank (Cluster Bank) of DSB Beheer (Cluster Beheer) anderzijds. Ter illustratie: indien een dochtermaatschappij van het Cluster Bank in een bepaald jaar een verlies leed, dan werd de daaruit voortvloeiende commerciële vordering vennootschapsbelasting in rekening-courant verrekend met DSB Bank. Uitzondering hierop vormden de posten 'vennootschapsbelasting' van DSB Leven en DSB Schade voor het jaar 2007. Deze posten waren op de datum van het faillissement van DSB Beheer (nog) niet verrekend. Zowel DSB Leven als DSB Schade maken pas met ingang van 1 januari 2007 deel uit van de FE Vpb Beheer.
- 5.9.7 Bij het verkrijgen van de bankvergunning in december 2005 werd als uitgangspunt door DNB gesteld dat de bestaande fiscale eenheid FE Vpb Beheer ten aanzien van DSB Bank zou worden verbroken. In een gesprek met DNB in januari 2006 is door Van Dijk opgemerkt dat een verbreking van de FE Vpb Beheer in 2007 een aanzienlijk (fiscaal) nadeel zou opleveren. In vervolg daarop is bij brief van 28 april 2006 aan DNB een advies van Loyens & Loeff van 28 maart 2006 toegezonden, waarin – kort samengevat – werd geadviseerd om de FE Vpb Beheer voor het jaar 2006 in stand te

laten. Voorts werd geconcludeerd dat het aanhouden van FE Vpb Beheer in 2006 geen of slechts een beperkt fiscaal risico met zich mee brengt. In een later advies van 8 maart 2007 concludeerde Loyens&Loeff wederom dat ook aanhouden van FE Vpb Beheer in het jaar 2007 geen of slechts een beperkt fiscaal risico met zich mee zou brengen. Dit advies is bij brief van 11 april 2007 aan DNB verzonden. Uiteindelijk is DSB Bank onderdeel blijven uitmaken van de FE Vpb Beheer in 2006, 2007 en de daaropvolgende jaren.

#### Ontwikkeling fiscale resultaten FE Vpb Bank en FE Vpb Beheer

- 5.9.8 In haar aangiften vennootschapsbelasting 2001-2002 heeft de FE Vpb Bank fiscale winsten gerapporteerd van afgerond € 17 miljoen en € 72 miljoen. Deze fiscale winsten zijn geformaliseerd in een tweetal definitieve aanslagen vennootschapsbelasting van 21 januari 2006 (2001) en 25 maart 2006 (2002).
- 5.9.9 Ten aanzien van de FE Vpb Beheer is op basis van een overeenkomst met de Belastingdienst bij brief van 30 augustus 2005 en de daarop volgende aanslag van 19 november 2005 het fiscale resultaat voor 2001 vastgesteld op nihil. Het verlies van DSB Beheer voor het jaar 2002 bedroeg € 1.470.464. Dit verlies is na het opleggen van de definitieve aanslag vennootschapsbelasting voor het jaar 2002 op 20 januari 2007 verrekend met winsten van DSB Beheer uit het jaar 1999. In het jaar 2003 bedroeg de fiscale winst van de FE Vpb Beheer (waartoe inmiddels ook de oude FE Vpb Bank onderdeel van uitmaakte) afgerond € 67 miljoen. Deze fiscale winst is geformaliseerd met het vaststellen van de definitieve aanslag vennootschapsbelasting van 22 december 2007.
- 5.9.10 Vanaf het jaar 2004 werd de fiscale winst van de FE Vpb Beheer sterk beïnvloed doordat DSB Bank in maart 2004 een zogeheten repurchase transactie is aangegaan met Morgan Stanley. Als gevolg hiervan:
- verkreeg DSB Bank tegen betaling van € 1,2 miljard - gefinancierd door een lening van DSB Voorschotbank – een belang in Wadway 1 Coöperatieve U.A. ("Wadway 1");
  - behielden Morgan Stanley en een groepsvennootschap, Morgan Stanley Lundy, voor een bedrag van ruim € 0,2 miljard een belang in Wadway 1;
  - gingen DSB Bank, Morgan Stanley en Morgan Stanley Lundy een drietal *call option agreements* aan ten aanzien van de genoemde belangen in Wadway 1;
  - verkreeg DSB Voorschotbank - onder garantstelling van DSB Bank - een lening van Morgan Stanley van ruim €1,4 miljard; en
  - werd een tweetal swap overeenkomsten aangegaan tussen Wadway 1 enerzijds en DSB Voorschotbank en MS I anderzijds op basis waarvan Wadway 1 een vast rentepercentage ontving.
- (hierna gezamenlijk: de "Wadway 1-transactie").
- 5.9.11 Voor de FE Vpb Beheer had de Wadway 1-transactie tot gevolg dat (i) positieve resultaten uit hoofde van de deelneming in Wadway 1 waren vrijgesteld op grond van de deelnemingsvrijstelling van artikel 13 Wet Vpb 1969 en (ii) een jaarlijkse rentelast van ongeveer € 60 miljoen per jaar ten laste van het fiscale resultaat van de FE Vpb Beheer werd gebracht. In maart 2004 is DSB Bank tevens nog een tweede repurchase transactie aangegaan met Morgan Stanley ("Wadway 2 transactie").

- 5.9.12 Over zowel de Wadway 1 transactie als de Wadway 2-transactie (hierna: gezamenlijk “Wadway-transacties”) zijn geen afspraken met de Belastingdienst gemaakt. De voormalige belastingadviseur van DSB Bank, Loyens&Loeff, heeft wel een tweetal opinies van 11 maart 2004 (Wadway 1-transactie) en 12 maart 2004 (Wadway 2-transactie) afgegeven. In deze opinies staat vermeld dat de Belastingdienst geen zekerheid vooraf verstrekt ten aanzien van de fiscale gevolgen van de Wadway-transacties. DSB Bank heeft de Wadway-transacties informeel meegedeeld aan de Belastingdienst. Bij brieven van 26 en 30 oktober 2007 is ook een aantal documenten inzake de Wadway-transacties aan de Belastingdienst toegezonden. Nadat het verlies op basis van de aanslag vennootschapsbelasting 2004 conform de door de FE Vpb Beheer ingediende aangifte vennootschapsbelasting 2004 is vastgesteld, concludeerde Loyens&Loeff bij brief van 16 april 2008 aan de accountant van DSB Bank dat *“er geen aanleiding is om te veronderstellen dat deze transactie (de Wadway-transacties) door de Nederlandse fiscus op haar fiscale merites zal worden bestreden”*. Op 3 januari 2009 is de aanslag vennootschapsbelasting 2005 van de FE Vpb Beheer ook conform de ingediende aangifte vennootschapsbelasting 2005 opgelegd.
- 5.9.13 Het is vooral het effect van de additionele renteaftrek ten aanzien van de Wadway 1 transactie die tot uitdrukking kwam in de aangiften vennootschapsbelasting van de FE Vpb Beheer. Mede dankzij deze renteaftrek werden door de FE Vpb Beheer in de jaren 2004-2006 uiteindelijk fiscale verliezen gerapporteerd van afgerond € 61 miljoen (2004), na bezwaar en inclusief een voorziening van € 23,5 miljoen voor de naheffingsaanslag omzetbelasting Zwitserse vaste inrichting), € 38 miljoen (2005, na bezwaar en inclusief voorziening voor de Zwitserse vaste inrichting) en € 58 miljoen (2006). Op basis van de destijds geldende relevante wetgeving kon de FE Vpb Beheer een verlies van een specifiek jaar in beginsel verrekenen met belastbare winsten van de drie voorafgaande jaren. Deze *carry back* mogelijkheid voor de FE Vpb Beheer betrof de verrekening van de verliezen in de periode 2004-2006 met de belastbare winsten in de periode 2001-2003 (hierna: de “Carry back”).
- 5.9.14 De Carry back zou leiden tot een nagenoeg volledige teruggaaf van de reeds betaalde vennootschapsbelasting aan (i) DSB Bank voor de jaren 2001 en 2002 en (ii) DSB Beheer voor het jaar 2003.
- Vpb-overeenkomsten met DSB Beheer
- 5.9.15 Uit een intern memo van 3 september 2007 blijkt dat de liquiditeitspositie van DSB Beheer negatief werd beïnvloed door de vertraagde afwikkeling van de Carry back. Met het afsluiten van een overeenkomst op 18 oktober 2007 werd bewerkstelligd dat DSB Beheer haar (potentiële) vorderingen vennootschapsbelasting in de periode 2004 - 2006 uit hoofde van de geleden fiscale verliezen van het Cluster Beheer verkocht aan DSB Bank voor het nominale bedrag van € 7.289.030. Op 17 november 2008 werd een tweede overeenkomst gesloten uit hoofde van de geleden verliezen in 2007 tot een bedrag van € 1.033.222. Deze Vpb-overeenkomsten zijn bekrachtigd via separate aktes van cessie die ook bij de Belastingdienst werden geregistreerd. DSB Bank heeft de koopprijs van de Vpb-overeenkomsten aan DSB Beheer voldaan.
- 5.9.16 Bij het sluiten van de Vpb-overeenkomst van 18 oktober 2007 is uitgegaan van een waarde van de teruggaaf van vennootschapsbelasting voor het Cluster Beheer van

€ 7.289.030. Er bestond op dat moment echter al gereede twijfel over de juistheid van de onderliggende berekening van de nominale vordering. Dit blijkt onder meer uit de afboeking van € 892.646 door DSB Bank, direct na de aankoop van deze vordering. Uit een bijlage bij deze Vpb-overeenkomst blijkt voorts dat op basis van de destijds bekende commerciële cijfers de vordering van het Cluster Beheer slechts konden worden vastgesteld op € 5.676.515. Het verschil tussen deze bedragen van € 7.289.030 en € 5.676.515 is aangeduid als een '*vennootschapsbelastingeffect*'. Uiteindelijk is gebleken dat ten aanzien van deze Vpb-overeenkomst een teruggaaf uit hoofde van verliesverrekening van het Cluster Beheer voor de jaren 2004 - 2006 is gerealiseerd van € 4.176.979. De nominale vordering van € 1.033.222 van DSB Bank op DSB Beheer uit hoofde van de Vpb-overeenkomst van 17 november 2008, heeft ten tijde van het faillissement nog niet geleid tot een daadwerkelijke teruggaaf van de Belastingdienst.

#### Belastingpositie DSB Bank

5.9.17 In het jaarverslag over het jaar 2008 van DSB Bank is een acute vordering vennootschapsbelasting opgenomen van afgerond € 37 miljoen (zie ook paragraaf 5.9.20).<sup>178</sup> De toelichting vermeldt dat:

- de vordering kan worden gerealiseerd door middel van een Carry back
- dat de vordering hoog is, als gevolg van de nog niet opgelegde definitieve aanslagen vennootschapsbelasting voor de jaren 2005 en 2006.
- dat DSB Beheer ten aanzien van de door DSB Bank overgenomen Vpb vorderingen van DSB Beheer het risico blijft dragen.

5.9.18 Op basis van de administratie van DSB Bank bestond de acute vennootschapsbelastingvordering van € 37 miljoen hoofdzakelijk uit:

- Een acute vordering uit hoofde van geleden fiscale verliezen van de FE Vpb Beheer in de jaren 2004 en 2005 dat toerekenbaar is aan (het cluster van) DSB Bank. Gelet op de uitwerking van de Carry back betrof dit een rechtstreekse vordering van DSB Bank op de Belastingdienst van afgerond € 15 miljoen;
- Een acute vordering uit hoofde van het geleden fiscale verlies van de FE Vpb Beheer in het jaar 2006 van afgerond € 17,5 miljoen dat toerekenbaar is aan (het cluster van) DSB Bank. Gelet op de uitwerking van de Carry back betrof dit een vordering van DSB Bank op DSB Beheer op basis van de interne toerekening zoals beschreven in paragraaf 5.9.3 hierboven;
- Een nog resterende openstaande vordering van DSB Bank van € 2,5 miljoen uit hoofde van de Vpb-overeenkomsten (zie paragraaf 5.9.19), die betrekking had op de door het Cluster Beheer gemaakte verliezen in de periode 2004-2007.

5.9.19 E&Y heeft op 3 juli 2009 in haar accountantsverslag 2008 voor DSB Bank aangegeven dat de overdracht van de vorderingen door DSB Beheer aan DSB Bank voor in totaal € 7,2 miljoen, op basis van de Vpb-overeenkomst van 18 oktober 2007 ook heeft geleid tot een daadwerkelijke betaling door aan DSB Bank. DSB Beheer. E&Y wijst er op dat een deel van de vordering ad € 4 miljoen is gerealiseerd en betaald aan DSB Bank en een deel van de vordering ad € 2,5 miljoen is overgeboekt in rekening-courant. Uit de administratie van DSB Beheer blijkt echter dat het laatstgenoemde be-

---

<sup>178</sup> Jaarverslag DSB Bank 2008, p. 45

drag van € 2,5 miljoen uiteindelijk toch is verantwoord onder de post acute vennootschapsbelasting, zoals ook is weergegeven bij DSB Bank in het jaarverslag over het jaar 2008. Uit een intern memo van 25 juni 2009 blijkt nog dat de voornoemde post van € 2,5 miljoen moet worden verlaagd met een bedrag van afgerond € 2,4 miljoen wegens een herziene inschatting van Loyens&Loeff ten aanzien van de fiscale resultaten van DSB Beheer over 2005. Het bedrag van € 2,4 miljoen moet vanaf dat moment bij DSB Bank niet meer worden verantwoord als acute vordering vennootschapsbelasting maar als vordering op DSB Beheer.

- 5.9.20 Naast de eerder genoemde acute vordering vennootschapsbelasting is tevens een latente vordering vennootschapsbelasting in de balans bij de jaarrekening 2008 van DSB Bank opgenomen. Deze latente vordering vennootschapsbelasting had betrekking op de geleden fiscale verliezen van (het cluster van) DSB Bank in 2007 en 2008. Voor deze verliezen bestond geen mogelijkheid van een Carry back en deze konden aldus slechts worden verrekend met toekomstige winsten van de FE Vpb Beheer, hetgeen op basis van de interne toerekening zoals beschreven in paragraaf 5.9.3 hierboven uiteindelijk zou leiden tot een vordering op DSB Beheer. De latente vordering vennootschapsbelasting is ingeschat op een bedrag van afgerond € 9,5 miljoen.

#### Geen voorziening voor fiscale geschilpunten

- 5.9.21 Tot aan de datum van het faillissement van DSB Bank was er nog een aantal openstaande fiscale geschilpunten met de Belastingdienst Amsterdam. Met betrekking tot de activiteiten van DSB Bank waren met name de naheffingsanslagen omzetbelasting inzake een Zwitserse vaste inrichting (openstaand bedrag afgerond € 25 miljoen, zie ook 5.9.27) en een naheffingsaanslag loonbelasting als gevolg van de afkoop van een aandelenplan (openstaand bedrag afgerond € 6 miljoen) van belang. Hierna worden beide fiscale geschilpunten nader toegelicht.
- 5.9.22 Voor beide naheffingsanslagen geldt dat er geen voorziening in de jaarrekening van DSB Bank is getroffen. In het jaarverslag over het jaar 2008 van DSB Bank wordt wel melding gemaakt van deze procedures. Hierbij wordt aangegeven dat de RvB verwacht dat de uitkomst van deze procedures zal zijn dat de naheffingsanslagen komen te vervallen.

#### Naheffingsanslagen omzetbelasting Zwitserse vaste inrichting

- 5.9.23 In 2001 heeft DSB Media (eind 2005 middels een fusie opgegaan in DSB Bank) een vaste inrichting geopend in Hunenberg (Zwitserland) voor haar marketingactiviteiten. De Zwitserse vaste inrichting is (mede) in het leven geroepen op basis van een advies van Loyens&Loeff van 23 mei 2000, waarin is vermeld dat "*indien een en ander goed wordt opgezet en in stand [wordt] gehouden, wordt zowel Zwitserse als Nederlandse [omzetbelasting] vermeden*".
- 5.9.24 Voor de heffing van de omzetbelasting is relevant dat derde partijen (bijvoorbeeld uitgevers van kranten) vanaf 2001 geen Nederlandse omzetbelasting (meer) in rekening brachten op facturen aan de Zwitserse vaste inrichting van DSB Media, omdat de activiteiten geacht werden plaats te vinden in Zwitserland. Dit leverde een belastingbesparing op ter grootte van nagenoeg het gehele bedrag aan Nederlandse omzetbelasting, nu de fiscale eenheid omzetbelasting van DSB Beheer (FE OB DSB) gelet op

haar (hoofdzakelijk) vrijgestelde activiteiten slechts een beperkt pro rata aftrekrecht had op de aan haar in rekening gebrachte omzetbelasting. In Zwitserland was het verder mogelijk om de Zwitserse omzetbelasting in aftrek te brengen, omdat aldaar uitsluitend belaste activiteiten werden verricht (marketing e.d.). Begin 2004 is besloten de Zwitserse vaste inrichting te sluiten om diverse redenen. Onder meer werd aangevoerd dat er een bij nader inzien een onwenselijke ingrijpende overgang van het hart van de onderneming van DSB Media naar Zwitserland had plaatsgevonden en werd ook gewezen op de tegenvallende Europese expansie van de bankactiviteiten.

- 5.9.25 Er is geen specifieke *tax ruling* door DSB Bank met de Belastingdienst gesloten om vooraf duidelijkheid te verkrijgen over de exacte consequenties voor de heffing van de omzetbelasting van het met ingang van 2001 factureren aan de Zwitserse vaste inrichting.
- 5.9.26 In 2005 is de Belastingdienst (onder meer) een onderzoek gestart voor de heffing van de omzetbelasting ten aanzien van de Zwitserse vaste inrichting. Op basis van dit onderzoek concludeert de Belastingdienst - kort samengevat - dat de feitelijke leiding van DSB Media in de periode 2001-2004 in Zwitserland was gevestigd, en dat DSB Media in deze periode aldus geen deel uit kon maken van de FE OB DSB. Dit standpunt van de Belastingdienst leidde ertoe dat alsnog Nederlandse omzetbelasting was verschuldigd over de reclamediensten van DSB Media aan de groepsmaatschappijen van DSB, nu deze externe diensten niet langer in de (onbelaste) sfeer van de FE OB DSB vielen.
- 5.9.27 Op 28 december 2006 (periode 2001) en 27 november 2007 (periode 2002-2004) heeft de Belastingdienst naheffingsaanslagen omzetbelasting opgelegd ter grootte van in totaal afgerond € 25 miljoen (inclusief heffingsrente). Namens DSB Bank tekende Loyens&Loeff tijdig (pro forma) bezwaar aan tegen beide naheffingsaanslagen, welk bezwaar later werd gemotiveerd bij brief van 14 januari 2009. In eerdere adviezen van Loyens&Loeff van 7 maart 2007 en 9 april 2008 werd op basis van een voorafgaande analyse geoordeeld dat het: *“more likely than not is dat de naheffingsaanslagen [omzetbelasting] geen stand zullen houden”*.
- 5.9.28 In het weekend van 17 oktober en 18 oktober 2009 is in het kader van een mogelijke verkoop van DSB Bank veelvuldig (telefonisch) overleg gevoerd tussen DSB Bank en de Belastingdienst Amsterdam om (onder meer) tot een compromis te komen over de afwikkeling van de bezwaarprocedure tegen de naheffingsaanslagen omzetbelasting inzake de Zwitserse vaste inrichting. Op basis daarvan heeft de Belastingdienst Amsterdam een concept vaststellingsovereenkomst verstuurd waarin – kort samengevat – staat vermeld dat de naheffingsaanslagen omzetbelasting inzake de Zwitserse vaste inrichting werden verminderd tot 50% van de verschuldigde bedragen. Dit compromis zou geleid hebben tot een betaling van ruim € 12,5 miljoen (exclusief invorderingsrente).

#### Naheffingsaanslag loonbelasting Aandelenplan

- 5.9.29 In 2000 heeft DSB Bank een aandelenplan geïntroduceerd voor haar medewerkers, die in staat werden gesteld om certificaten van aandelen in DSB Bank te verwerven. Deze certificaten werden gehouden door Werknemersparticipatie DSB. De aankoop van de certificaten kon worden gefinancierd met een lening van DSB Voorschotbank,

waarbij in het aandelenplan tevens een kwijtingsgarantie was opgenomen op grond waarvan bij verkoop een eventuele restschuld werd geacht te zijn afgelost. Ten slotte mochten de certificaten gedurende een bepaalde periode niet worden vervreemd (blokkeringsperiode) en moesten de certificaten binnen deze blokkeringsperiode worden terugverkocht tegen de oorspronkelijke historische kostprijs. De prijs van één certificaat werd bij uitgifte gesteld op € 22,25 minus een vastgestelde korting van 2,5% per blokkeringsjaar.

- 5.9.30 DSB Bank heeft het aandelenplan vooraf aan de Belastingdienst voorgelegd door middel van een briefwisseling in het jaar 2000. Daarbij is (onder meer) een afspraak gemaakt over de te volgen waardering bij de (toekomstige) verkoop van de certificaten, welke afspraak voor akkoord door de Belastingdienst is ondertekend.
- 5.9.31 Begin 2006 heeft DSB Bank besloten om het aandelenplan af te wikkelen en de uitstaande certificaten terug te kopen (afkoop). Bij deze afkoop is een afkoopkoers van € 28,46 vastgesteld op basis van de geschatte winst van DSB Bank (inclusief haar voormalige dochtermaatschappijen DSB Leven, DSB Schade en Hollands Welvaren Leven) voor het jaar 2006. De Belastingdienst is echter van mening dat slechts de werkelijke winst voor het jaar 2005 van DSB Bank als uitgangspunt heeft te gelden bij de waardering van de certificaten, hetgeen leidt tot een lagere afkoopkoers van € 20,33. De eventuele winst die aldus behaald is door de werknemers ten aanzien van het aandelenplan beschouwt de Belastingdienst als belastbaar loon. DSB Bank heeft uiteindelijk de Belastingdienst verzocht tot het opleggen van een naheffingsaanslag om het geschil in bezwaar (en beroep) nader te beslechten.
- 5.9.32 Op 2 november 2006 is een naheffingsaanslag loonbelasting - conform opgaaf - opgelegd aan DSB Bank ter grootte van € 6.256.623. In de adviezen van Loyens&Loeff van 25 januari 2007 en 11 juni 2008 wordt op basis van een voorafgaande analyse geoordeeld:
- "Ik meen dat de kansen dat de naheffingsaanslag in stand blijft gering zijn (minder dan 10% kans). Gegeven de nu bekende feiten acht ik de kans dat de aanslag tot nihil wordt verminderd ongeveer 50%."*
- 5.9.33 Tegen de naheffingsaanslag loonbelasting is bezwaar gemaakt en - na afwijzing van dit bezwaar - beroep ingesteld bij de Rechtbank Haarlem. In de uitspraak van 10 september 2008 oordeelde de Rechtbank Haarlem dat de naheffingsaanslag moest worden vernietigd, omdat de correspondentie met de Belastingdienst in 2000 zodanig moet worden uitgelegd dat DSB Bank erop mocht vertrouwen dat DSB Bank bij de afkoop van het aandelenplan conform de afgesproken waarderingmethodiek heeft gehandeld.
- 5.9.34 De Belastingdienst heeft hoger beroep aangetekend tegen de uitspraak van de Rechtbank Haarlem. De procedure van dit hoger beroep is echter uitgesteld omdat partijen besloten in te stemmen met een *mediation* traject. In dat kader heeft de Belastingdienst in de brief van 5 maart 2009 met een alternatieve berekening voor het bepalen van een afkoopkoers getracht om alsnog tot een oplossing te komen. Bij deze alternatieve berekening is (onder meer) rekening gehouden met de eliminatie van een dubbeltelling van de winst van Hollands Welvaren Leven (welke winst al was meege-  
nomen in de geconsolideerde winst van DSB Leven). Deze dubbeltelling wordt in het

latere verweerschrift van 22 september 2009 niet weersproken door DSB Bank. Een enkele correctie van de genoemde dubbeltelling zou hebben geleid tot een naheffingsaanslag loonbelasting ter grootte van ongeveer € 2,5 miljoen.

- 5.9.35 Zoals in paragraaf 5.9.28 reeds beschreven is in het kader van de mogelijke verkoop van DSB Bank is in het weekend van 17 en 18 oktober 2009 overleg gevoerd met de Belastingdienst Amsterdam. Daarbij is ook de naheffingsaanslag loonbelasting in een mogelijk compromis betrokken. In de concept-vaststellingsovereenkomst van de Belastingdienst Amsterdam van 18 oktober 2009 staat vermeld dat deze naheffingsaanslag loonbelasting wordt verminderd tot 50% van het verschuldigde bedrag. Dit compromis zou geleid hebben tot een betaling van ruim € 3 miljoen (exclusief invorderingsrente).





## **6 DIENSTVERLENING, KLACHTEN EN ZORGPLICHT**

### **6.1 Inleiding**

- 6.1.1 De door DSB Bank en haar rechtsvoorgangers in de loop van de tijd onder verschillende labels verleende diensten bestonden uit zowel bancaire diensten als uit bemiddelingsactiviteiten. Tot de eerste categorie diensten behoorde het aanbieden van betaalrekeningen, spaarproducten en beleggingsdiensten en het verstrekken van kredieten, zowel hypothecair als consumptief. Tot de tweede categorie behoorde in relatief bescheiden mate het bemiddelen bij kredieten, en het bemiddelen bij de totstandkoming van verzekeringsovereenkomsten. Er was sprake van een grote variëteit aan producten en diensten die met verschillende methoden en via verschillende kanalen en onder verschillende labels werden aangeboden en afgezet. De strategie van DSB Bank was gericht op het verlenen van een combinatie van diensten.<sup>179</sup>
- 6.1.2 In de aanloop naar en in het kader van de afwikkeling van het faillissement is de zorgplichtproblematiek een onderwerp van belang. In dit hoofdstuk wordt met name ingegaan op de vraag naar de mate waarin en de wijze waarop dit onderwerp aandacht had van de RvB, de RvC en het verdere management. Daartoe zal eerst een globaal overzicht worden gegeven van de door DSB Bank geleverde diensten, de verkoop en marketing, de zorgplichtklachten over deze diensten en de afhandeling van deze klachten. Vervolgens wordt per activiteit een beschrijving gegeven van de mate waarin en de wijze waarop de zorgplicht een plaats had binnen het van beleid van DSB Bank.

### **6.2 Diensten en de daarbij behorende producten**

#### Betaalrekeningen

- 6.2.1 DSB Bank biedt geruime tijd kosteloze betaalrekeningen aan met creditrentevergoeding.<sup>180</sup> De klant kan onmiddellijk over het saldo van dergelijke betaalrekeningen beschikken. Over dit product zijn geen noemenswaardige klachten bekend.<sup>181</sup> In het vervolg van dit hoofdstuk zal hieraan dan ook verder geen aandacht worden besteed.

#### Spaarproducten

- 6.2.2 DSB Bank biedt in de loop van de tijd verschillende soorten spaarrekeningen aan. Een voorbeeld hiervan is de 'Topspaarrekening' tegen vergoeding van een variabele rente en standaard 1% opnamekosten. Andere spaarproducten zijn bijvoorbeeld de 'Zilvervlootrekning' (voor kinderen tot en met 17 jaar) of de 'Waaghalzenrekening' (voor AZ-supporters).
- 6.2.3 Voorts biedt DSB Bank de mogelijkheid om termijndeposito's af te sluiten, waaronder achtergestelde deposito's. Bij de door DSB Bank aangeboden termijndeposito's kunnen klanten een bepaald bedrag voor een vaste periode van vijf of tien jaar tegen een vast rentepercentage aan DSB Bank lenen. Het rentepercentage varieert in de loop van de tijd. Bij de achtergestelde deposito's wordt eveneens een vast bedrag voor een

---

<sup>179</sup> Het valt op dat waar andere banken over het algemeen de algemene voorwaarden van de NVB (met daarin gecodificeerd de bancaire zorgplicht) als uitgangspunt nemen voor hun contractuele relatie met klanten, DSB Bank die voorwaarden slechts gebruikt bij haar rekeninghouders.

<sup>180</sup> Rapport Scheltema, p. 133.

<sup>181</sup> Afgezien van enkele incidentele klachten over valuterings.

periode van vijf of tien jaar geleend aan DSB Bank tegen vergoeding van een vast rentepercentage.<sup>182</sup> Het verschil tussen de achtergestelde deposito's en de termijndeposito's is dat de vordering van de klant op DSB Bank achtergesteld is ten opzichte van de vorderingen van andere crediteuren op DSB Bank en dat tussentijdse beëindiging niet mogelijk is. Bij het aanbieden van dit product deelt DSB Bank mede dat, anders dan bij betaal- en spaarrekeningen, de achtergestelde deposito's niet onder de werking van het depositogarantiestelsel (DGS, zie paragraaf 9.4.33) vallen en gerekend worden tot het toetsingsvermogen.<sup>183</sup>

- 6.2.4 In het vervolg van dit hoofdstuk zal aan deze spaarproducten verder geen aandacht worden besteed.

#### Leningen aan klanten

- 6.2.5 DSB Bank verstrekt zowel Consumptieve (CK) als Hypothecaire Kredieten in verschillende vormen. De CK's werden onder verschillende benamingen verstrekt in de vorm van een Doorlopend Krediet (DK) of een Persoonlijke Lening (PL). Hypothecaire kredieten worden eveneens onder verschillende benamingen verstrekt tegen zekerheid van een eerste recht van hypotheek (1H) of tegen zekerheid van een tweede recht van hypotheek (2H). Indien het te verstrekken krediet een bepaalde waarde overstijgt wordt de lening 'opgeknipt' en tot een bepaald maximum verstrekt in de vorm van een 1H en voor het meerdere in de vorm van 2H (tezamen ook wel aangeduid als 'een Combi'). Leningen verstrekt tegen zekerheid van een tweede hypotheek worden ook aangewend ter oversluiting van consumptieve leningen of ter financiering van consumptieve bestedingen.

- 6.2.6 Een PL wordt aangeboden met een vaste rente gedurende de looptijd van de lening. De looptijden van PL's variëren van zes maanden tot tien jaar en in bepaalde gevallen tot wel 20 of 30 jaar. Een DK wordt aangeboden tegen variabele rente. De instaprente kan bij de verstrekking van een DK per klant verschillend zijn, afhankelijk van de acceptatiecriteria voor het krediet, of van een bepaalde actie met rentekorting op het instapmoment.

#### Verzekeringsproducten

- 6.2.7 DSB Bank bemiddelt vanaf haar ontstaan onder verschillende labels en via verschillende afzetkanalen bij de totstandkoming van diverse soorten verzekeringsovereenkomsten. Er is sprake van een grote variëteit in verzekeringsoort<sup>184</sup>, verzekerd belang,<sup>185</sup> omvang van het aan het verzekerd belang ten grondslag liggende risico<sup>186</sup>,

---

<sup>182</sup> Achtergesteld: 5 jaar hoogste rentestand 7% op 1-11-2002, laagste rentestand 5,5% op 18-10-2005; 10 jaar hoogste rentestand 7,5%, laagste rentestand 6,3% op 7-5-2009; 15 jaar hoogste rentestand 8% op 04-9-08, laagste 6,5% op 7-5-2009.

<sup>183</sup> Zie echter: College van Beroep voor het bedrijfsleven, 30 juni 2011, *LJN BQ 9755* waarin het CBb heeft geoordeeld dat de achtergestelde deposito's onder de toepassing van het DGS vallen, waardoor het merendeel van de achtergestelde depositanten alsnog aanspraak heeft kunnen maken op een uitkering uit hoofde van het DGS.

<sup>184</sup> Overlijdensrisico, arbeidsongeschiktheidsrisico, werkloosheidsrisico, ziekenhuisopnamerisico, ongevallenrisico, overbruggingsrisico, echtscheidingsrisico, storingsrisico. Dit alles in wisselende combinaties en onder verschillende benamingen.

<sup>185</sup> Een verzekerd kapitaal, een gelijkblijvend verzekerd belang, een gelijkmatig dalend verzekerd belang, een jaarlijks dalend verzekerd belang, een verzekerde maandlast, van zeer laag tot zeer hoog verzekerd belang, van zeer kort lopend tot lang lopende dekkingen.

acceptatiebeleid en -voorwaarden op moment van afsluiten,<sup>187</sup> verzekeringsvoorwaarden<sup>188</sup> en premie. DSB Bank bemiddelt bij de totstandkoming van deze overeenkomsten met verschillende aanbieders/verzekeraars, waaronder DSB Leven, DSB Schade, Cardif Schadeverzekeringen N.V., Cardif Levensverzekeringen N.V., SRLEV N.V. (Reaal) en London General Insurance Company Ltd. (The Warranty Group).

6.2.8 Een groot deel van de door DSB Bank bemiddelde polissen betreft betalingsbeschermingsverzekeringen. Deze betalingsbeschermers<sup>189</sup> zijn verzekeringen ter dekking van het risico dat de verzekeringnemer betalingsverplichtingen uit hoofde van een kredietovereenkomst niet kan nakomen, bijvoorbeeld ten gevolge van overlijden, werkloosheid of arbeidsongeschiktheid.

6.2.9 Tot medio mei 2009 wordt in het overgrote deel van de gevallen de verschuldigde premie voor de gehele looptijd van een verzekering in één keer vooruitbetaald aan de verzekeraar en meegefinancierd in het verstrekte krediet. Een op een dergelijke wijze gefinancierde verzekering wordt ook veelal aangeduid als "koopsompolis".

#### Beleggingsverzekeringen

6.2.10 DSB Bank bemiddelt ook bij de totstandkoming van beleggingsverzekeringen onder de naam Hollands Welvaren. Dit zijn levensverzekeringen op basis van beleggingen in aandelen. Voor deze verzekering betaalt de klant een maandelijkse premie die voor rekening en risico van de klant wordt belegd, na aftrek van kosten zoals (afsluit)provisie, administratiekosten van de verzekeraar, aan- en verkoopkosten en jaarlijkse beheerkosten. De hoogte van de uitkering aan het einde van de looptijd van de verzekering is daarmee afhankelijk van de kosten en van het behaalde resultaat op de beleggingen. Het kapitaal aan het einde van de looptijd kan worden aangewend voor aflossing van de door DSB Bank verstrekte kredieten, reden waarom deze polissen veelal aan DSB Bank waren verpand.

6.2.11 Tot en met 2003 bemiddelt DSB Bank bij de totstandkoming van beleggingsverzekeringen waarbij DSB Leven aanbieder van het product is. Vanaf 2003 tot en met voorjaar 2008 bemiddelt DSB Bank bij de totstandkoming van deze overeenkomsten met Reaal.

#### Effectenbelening

6.2.12 DSB Bank biedt voorts vanaf 1997 tot mei 2002 effectenbeleningsovereenkomsten aan en sluit deze af onder het label Hollands Welvaren Select ("HWS"). De hoofdsom van de geldlening waarover (maandelijks een vaste) rente wordt betaald, wordt aangewend voor de aankoop van een 'mandje' aandelen. Indien de aandelen aan het einde van de looptijd in waarde zijn gestegen, boekt de klant na aflossing van de hoofdsom winst. Bij een lagere waarde van de aandelen, wordt de klant evenwel geconfronteerd met een zogeheten restschuld. Aangezien de verstrekking van dit product in 2002 is gestaakt, zal in het vervolg van dit hoofdstuk hoofdzakelijk worden in-

---

<sup>186</sup> Één of twee verzekerden, leeftijd verzekerden, geslacht verzekerden, gezondheidskenmerken.

<sup>187</sup> Verzekeringstechnisch acceptatiebeleid, medisch acceptatiebeleid, tarifiering, polisvoorwaarden, provisieregeling.

<sup>188</sup> Deze waren welhaast continu in ontwikkeling en bevatten in aantal en omvang variërende dekkingsbeperkingen.

<sup>189</sup> Ook wel aangeduid als kredietbeschermers, maandlastenbeschermers of woonlastenbeschermers.

gegaan op de wijze waarop DSB Bank met klachten over HWS omging en reageerde op ontwikkelingen in de rechtspraak.

### 6.3 Marketing & sales

#### Inleiding

- 6.3.1 In deze paragraaf wordt nader ingegaan op de wijze waarop DSB Bank de hierboven beschreven financiële producten afzette en haar diensten verleende. Specifieke beleidsdocumenten ter zake van een integrale verkoopstrategie zijn niet aangetroffen. Ook op lokaal niveau, bij de intermediairkantoren ontbraken dergelijke documenten. Uit de verklaringen van enkele (voormalige) leden van de directie komt niettemin een beeld naar voren van een sterk op verkoop gefocuste organisatie, die gericht is op verlenen van een combinatie van diensten.<sup>190</sup>
- 6.3.2 Volgens Bonnier was de wijze waarop DSB Bank producten aanbood en diensten verleende, historisch bepaald. Hij bevestigt dat de focus lag op commercie, en dat de onderneming verkoopgedreven was. De gedachte dat een bank op andere manieren haar geld kon verdienen kwam pas later. Volgens Cornet was de verkoopafdeling een goed geoliede machine, waarin het accent te veel op de commercie lag. In de begintijd was het doel de hoogst mogelijke 'conversie' te behalen (aantal aanvragen dat omgezet werd in contracten), aldus De Geus. Zo diende een potentiële klant die via internet een aanvraag had gedaan binnen vijf minuten te worden gebeld, met als doel een afspraak te maken voor een adviesgesprek op kantoor of bij de klant thuis, of het contract per post te verzenden. Om verdere groei mogelijk te maken, heeft Van Goor de acceptatiecriteria van de bank willens en wetens willen oprekken, aldus Ariëns. Hij bevestigt dat klanten werden geworven met lage sturentes, die na afsluiting van de lening gaandeweg marktconform werden. Bij DSB Bank leidden deze lage rentes tot verliezen, die via DSB Groep werden gecompenseerd. Van Dijk merkt op dat DSB Bank bij het verlenen van kredieten heeft gekeken naar mogelijkheden tot *cross-selling* van verzekeringen. Volgens Van Dijk was er geen sprake van gedwongen koppelverkoop. De Geus stelt dat er een doelstelling was voor de met beleggingspolissen en verzekeringspolissen te behalen omzet. De doelstelling voor polissen was uitgedrukt in absolute omzetcijfers, waarbij naast de te behalen omzet ook doelstellingen ten aanzien van het bedrag aan te ontvangen premies en het te behalen rentepercentage waren opgenomen. De veranderingen in verband met de overgang naar een "echte" bank werd sommige medewerkers te veel. Zo zijn drie verkoopgerichte managers eind 2006 om die reden opgestapt, aldus Amende.
- 6.3.3 Het beeld van een zeer sterk op verkoop gerichte organisatie, wordt bevestigd bij nadere bestudering van de hierna te bespreken aspecten. Op haar website en in haar jaarverslagen benadrukt DSB Bank dat beeld:

---

<sup>190</sup> Zie nader hoofdstuk 7.

### *Profiel DSB Bank*

*DSB Bank is een sterk marketinggedreven financiële dienstverlener die zich voornamelijk richt op de Nederlandse particuliere markt voor flexibele en aantrekkelijke hypothecaire en consumptieve leen-, spaar- en verzekeringsproducten.*<sup>191</sup>

#### Verdienmodel

- 6.3.4 Een belangrijk onderdeel van het verdienmodel van DSB Bank is 'cross-selling'. Het percentage klanten ten behoeve van wie naast het verstrekken van een lening, met succes is bemiddeld bij het sluiten van een verzekeringsovereenkomst, is vanaf 2006 tot en met april 2009 wekelijks aan het management gerapporteerd. Na medio mei 2009, toen DSB Bank gestopt was met de bemiddeling van koopsompolissen, werden deze overzichten niet meer gemaakt.
- 6.3.5 Het onderwerp 'cross-selling' wordt verschillende keren door DNB, de AFM en externe onderzoeken aan de orde gesteld<sup>192</sup>:
- a. Bij brief van 2 januari 2003 wijst de AFM, DSB Bank op het verbod op koppelverkoop. De kredietnemer die verplicht wordt ook een andere overeenkomst te sluiten, dient op straffe van nietigheid uitdrukkelijk erop gewezen te worden dat deze overeenkomst ook met een andere aanbieder kan worden aangegaan. Om die reden mag die andere overeenkomst niet in de kredietakte worden opgenomen. De AFM waarschuwt voorts herhaaldelijk publiekelijk tegen verboden koppelverkoop.
  - b. De AFM oordeelt in haar rapport van 7 oktober 2003 *'Wck-vergunninghoudende instellingen en kredietbemiddelaars binnen DSB Groep N.V.'* op basis van mystery-shopping, een DSB-opleidingsmap en een verklaring van een voormalige tussenpersoon (ondermeer) dat de Goudsche Voorschotbank B.V. en De Vliet Voorschotbank B.V. zich schuldig maken aan ongeoorloofde koppelverkoop. DSB Groep verweert zich per brief van 2 december 2003, en geeft aan additionele maatregelen te hebben genomen door de klant een formulier te laten ondertekenen waarin hij op de keuzevrijheid is gewezen. Tijdens een gesprek op 3 februari 2004 tussen de AFM en DSB Groep over de definitieve afwikkeling van het rapport, bevestigt de AFM dat het rapport afdoende is besproken en een follow-up niet aan de orde is, mits de afspraken worden nageleefd. In het gespreksverslag van DSB Bank schrijft DSB Bank dat de AFM het gespreksbevestigingsformulier en de advieswijzer onvoldoende vindt om, zoals door de wet vereist, 'uitdrukkelijk op de keuzevrijheid' te wijzen. DSB Bank geeft aan dat er bij haar geen sprake is van verplichte bijverzekeringen, en concludeert dat de AFM 'het erbij heeft laten zitten' en dat DSB Bank met betrekking tot koppelverkoop in het gelijk is gesteld. In reactie geeft de AFM aan dat er vanwege het wijzigen van de procedure door DSB Bank voor de AFM geen reden tot aanvullende actie meer was. In het PwC-onderzoek (zie verder paragraaf 2.5.22 e.v./ 6.4.6 e.v.) merkt PwC op

---

<sup>191</sup> Website DSB Bank, februari 2007

<sup>192</sup> Voor wat betreft opmerkingen van de toezichthouders ten aanzien van het verdienmodel wordt verwezen naar hoofdstuk 7.

dat in de leidraad voor adviesgesprekken betreffende een tweede hypotheek is opgenomen dat (altijd) een beleggingsverzekering bij Reaal wordt afgesloten.

- 6.3.6 De mogelijkheid tot cross-selling wordt voorts op verschillende momenten in interne overleggen aangevoerd als argument om de prijsstelling van bepaalde producten te rechtvaardigen.
- In het Risico Beheer Overleg (RBO) van 24 januari 2005 wordt opgemerkt dat kredieten vaak worden afgesloten als een vehikel om verzekeringen te verkopen.
  - Tijdens de RvC vergadering van 2 december 2005 wijst Van Dijk erop dat de verstreking van een 2H een zeer goede cross-sell mogelijkheid biedt en bovendien een belangrijke opmaat is naar een 1H. Hierdoor kan het product op commercieel verantwoorde wijze tegen een aantrekkelijke rente worden aangeboden, aldus Van Dijk.
  - De consequenties van de strategie die bestaat uit het hanteren van lage rentetarieven gericht op cross-selling, komt ter sprake in de ACC-vergadering van 12 november 2007 waarin E&Y een presentatie geeft over de aandachtspunten voor de jaarrekeningcontrole 2007. In het kader van 'de evaluatie tussentijdse voorzieningen' licht E&Y toe, dat 'de voorziening negatieve rentemarge' wordt getroffen om toekomstige negatieve rentemarge op de productie af te kunnen dekken. De voorziening wordt op het moment van afsluiten gematched met de eenmalige provisieopbrengsten. Scheringa geeft aan dat de negatieve rentemarge wordt terugverdiend op de cross-selling en dat het eigenlijk als één pakket moet worden gezien.
- 6.3.7 Ook de introductie van betaalrekeningen is gericht op cross-selling:
- In de RvC-vergadering van 18 mei 2006, wordt dit onderwerp besproken. De kritische succesfactor voor de winstgevendheid van de betaalrekeningen zijn de aannames omtrent cross-selling. Scheringa onderstreept het belang van betaalrekeningen om de beste consumentenbank van Nederland te worden en heeft vertrouwen in een succesvol cross-sell resultaat. Cross-selling is immers, zo meent hij, een sterk punt van DSB Bank.
  - In het concept-discussiepaper d.d. 15 juni 2006 over de strategie voor DSB Bank/Ficoholding wordt geconstateerd dat de directe bijdrage van de betaalrekeningen aan het resultaat vooralsnog onzeker is.
  - In het Jaarplan 2007 wordt eveneens opgemerkt dat betaalrekeningen in eerste instantie niet kostendekkend zijn, maar verwacht wordt dat vanwege de cross-sell mogelijkheden, een op termijn winstgevend product wordt toegevoegd. Het aanbieden van betaalrekeningen vormt onderdeel van een offensieve marktstrategie om klanten binnen te halen, zo meldt Van Dijk in een beleidsgesprek op 23 november 2007 aan DNB.
- 6.3.8 Al eerder, in de RvB-vergadering van 29 oktober 2007, meldt Van Dijk dat de E-payments ongeveer € 500.000,- per kwartaal kosten en dat in een evaluatie over de kosten en baten de suggestie is opgekomen om in Q1 2008 te starten met het testen van cross-sell op de betaalrekening. "*De betaalrekening kan een grote generator van nieuwe klanten zijn.*" Die test heeft in mei 2008 kennelijk nog niet plaatsgevonden, aangezien Van Goor in de RvB-vergadering van 19 mei 2008 meldt dat hij de cross-sell op de betaalrekening zal laten uitzoeken.

6.3.9 Blijkens de interne en de met DNB gevoerde discussies over het verdienmodel zijn de RvB en de RvC in de onderzochte periode (zeker vanaf juni 2006) zich *bewust van het feit dat de houdbaarheid van de cross-sell strategie* snel afneemt.<sup>193</sup> In dit verband wordt onder meer geconstateerd dat de Wfd/Wft cross-selling van verzekeringsproducten steeds verder bemoeilijkt. Niettemin blijft DSB Bank zo lang mogelijk aan deze strategie vasthouden, zo blijkt ook uit een beleidsgesprek op 5 november 2007.<sup>194</sup> Ook in het Beleidsplan van de afdeling Marketing en Profitcenter 2009-2010 van 25 augustus 2008, wordt aangegeven dat de cross-sell op bestaande klanten verhoogd moet worden, de onverzekerde CK-portefeuille moet worden gehalveerd en dat het aantal klanten met drie producten moet worden verdubbeld. Verder wordt aangegeven dat er thans 108.000 onverzekerde klanten zijn, dit betekent een enorm cross-sell potentieel met een grote waarde. Ook de Directie Verzekeraars ziet mogelijkheden de cross-sell te verhogen.

#### Bonussen/incentives

##### *Algemeen*

6.3.10 Het verdienmodel werd voorts gefaciliteerd door de beloning van de verkopers. Alhoewel er tot aan 2009 - in het algemeen - een weinig vastomlijnd inkomensbeleid bestond, hadden verkopers volgens Directeur Personeelszaken Offerman belang bij zoveel mogelijk verkoop aangezien zij deels variabel beloond werden op basis van de werkelijk gesloten contracten en eventuele additionele cross-sell producten. In de loop van de tijd zijn er dienaangaande verschillende accenten gelegd. Zo kon de provisiehoogte ten aanzien van de verschillende producten verschillen, al naar gelang een bepaald product in de markt diende te worden gezet (zoals bijvoorbeeld de introductie van HWS). De verhouding tussen het vaste en variabele (provisie) deel van het inkomen van een verkoper was gemiddeld 60%:40%. De provisie werd per weekdoelstelling berekend en maandelijks uitgekeerd bij de uitbetaling van de salarissen. Voorts konden ook de kantoren een –minimale- bonus krijgen bij het behalen van bepaalde doelstellingen (bepaald aantal aanvragen, bepaald aantal afgehandelde aanvragen en bepaald aantal aanvragen dat tot een contract leidde, alsmede cross-sell).<sup>195</sup> In december 2007 zijn deze kantoorbonussen afgeschaft, en is het hiervoor beschikbare bedrag verdisconteerd in de salarissen.

6.3.11 Vanaf ongeveer begin 2008 tot en met begin 2009 werd naar schatting één keer per maand op basis van een steekproef een vijftal dossier per adviseur beoordeeld. Indien het ingevulde klantprofiel niet overeenkwam met de afgesloten leningovereenkomst, dan werd per geconstateerde fout € 100,- ingehouden op de bonus van de betreffende adviseur. Vanaf 2009 werd de adviseur beoordeeld op drie elementen, namelijk (1)

---

<sup>193</sup> Zie nader hoofdstuk 7.

<sup>194</sup> DSB Bank stelt dat zij zich sterk richt op internetbankieren, dat de betaalrekening voor DSB Bank het vehikel is om financiële producten te verkopen aan particulieren, dat DSB Bank een offensieve marktstrategie voert waarbij cross-selling centraal staat en klanten worden binnengehaald door het verstrekken van betaalrekeningen met rentevergoeding tegen nul-kosten en dat DSB Bank zich met name richt op cliënten met een inkomen van drie keer modaal. Wat internet bankieren betreft is van belang dat Van Erp heeft opgemerkt dat René Frijters (die in 2009 binnengehaald was om het idee van een internetbank verder te ontwikkelen) vrij snel weer weg is gegaan mede omdat de ICT-infrastructuur als basis voor de internetbank niet gereed was.

<sup>195</sup> Dit beeld van Offerman komt overeen met het beeld dat volgt uit de verschillende bonusregelingen.



klanttevredenheid, (2) aantal afgesloten contracten en (3) kwaliteit klantprofiel. Per onderdeel was een maximum bedrag te verdienen. Het totale maximum was € 1000,- per maand.

6.3.12 Hetgeen Offerman heeft verklaard over het bonusbeleid, volgt ook uit de hierna te noemen stukken. Die bevestigen dat het bonusbeleid voor DSB Bank een belangrijk instrument was om de verkoop van (bepaalde) producten te sturen.<sup>196</sup>

- De RvB stelt in de vergadering van 21 maart 2005 dat DSB Bank meer grip wil krijgen op het toekennen van bonussen/provisies bij de afdeling Verkoop. Bonussen/ provisie moeten - op verzoek van de RvB - maandelijks door Financiële Zaken & Compliance (FZ&C) gecontroleerd worden. De procedure daarvoor wordt per 1 juni 2005 ingevoerd. Het lijkt er echter op dat slechts eenmaal een dergelijke rapportage is gevraagd/opgesteld althans is verstuurd aan de RvB. In een bijlage bij het agendapunt staat met de hand geschreven dat geschat wordt dat 35-45% van het totaal maximaal haalbare bonusbedrag wordt uitgekeerd. Op 8 juli 2005 bespreken onder anderen Scheringa en Van Goor de strategie inzake bonussen en provisie. De kantoorbonussen zijn op dat moment gekoppeld aan de contracten 1H/2H/CK. Scheringa wil de aansturing op kantoren richten op saldogroei en conversie. Daarvoor blijven aantallen en de hoogte van het gemiddeld krediet belangrijk.
- Op 6 juli 2005 brengt de Interne Accountants Dienst (IAD) een kritisch rapport uit getiteld '*Verkoopdivisie Frisia Financieringen*' dat wel op de agenda van de RvB-vergadering van 11 juli 2005 staat, maar blijkens de notulen niet is besproken. De IAD constateert in dit rapport een twaalfstal verbeterpunten. Volgens het rapport worden onder andere verkopers niet verantwoordelijk gehouden voor te ruim geïnterpreteerde acceptatienormen, zijn enkele verhogingen van volmachten van acceptanten niet schriftelijk vastgelegd, worden wijzigingen in acceptatienormen en provisieregelingen niet op éénduidige wijze doorgevoerd en worden kwartaaltargets niet formeel geaccordeerd.
- In de RvB-vergadering op 15 mei 2006 deelt Van Goor mee met de afdeling Verkoop in gesprek te zijn over een nieuw bonussysteem. De bonus dient niet alleen op basis van kwantiteit te worden vastgesteld maar ook op basis van kwaliteit.
- Van Goor merkt in de RvB-vergadering van 28 augustus 2006 op dat hij verkopers kwijtraakt doordat elders per afgesloten contract hoge bonussen worden gegeven. De RvB bekijkt de mogelijkheden om het eigen bonussysteem te herzien, en speciale rentetarieven voor eigen personeel te hanteren.
- De RvB bespreekt in zijn vergadering van 4 september 2006 het bonussysteem van verkopers in relatie tot het vaste salaris. De afdeling Verkoop is bang dat door het geven van hogere bonussen een deel van de motivatie bij de verkoper verdwijnt zodra deze een bepaald beloningsniveau heeft bereikt. De RvB ziet ook liever niet dat de bonuscomponent een te groot deel van het inkomen gaat vormen en besluit het basissalaris van de verkoper te verhogen naar een bedrag van € 1.800,- tot € 2.100,-.

---

<sup>196</sup> Over de periode vanaf de tweede helft 2006 tot en met 2009 is in totaal ca. € 3,9 miljoen aan bonussen voor de bemiddeling van koopsomverzekeringen en ca. € 3,6 aan bonussen voor het sluiten van kredietovereenkomsten in totaal ca. € 7.5 miljoen.

- Vanaf begin 2008 wordt een korting toegepast op de variabele beloning indien de informatie-inwinning/advisering niet conform de regels is. Zalm ziet dit als een bemoedigende ontwikkeling.
- Op 9 januari 2009 wordt aan de RvB een memo uitgebracht waarin gemeld wordt dat omzetbonussen met ingang van 1 januari 2009 verboden zijn.

6.3.13 Een bijzonder punt van aandacht voor de RvB vormen de best presterende medewerkers.

- De RvB geeft in zijn vergadering op 21 november 2005 aan na te denken over het invoeren van een winstdelingsregeling.
- In de RvB-vergadering van 22 januari 2007 bespreekt de RvB de zogeheten 'Top-pool'. Dit houdt in dat de 100 beste medewerkers een winstdeling kunnen krijgen indien DSB Bank bepaalde targets haalt. In een conceptmemo van 14 juni 2007 wordt het Toppoolbeleid verder uiteen gezet. De personen in de pool krijgen een winstdeling bij een winst van > € 50 miljoen. 15% van het meerdere over dit bedrag komt beschikbaar als winstuitkering, waarvan een gedeelte direct wordt uitgekeerd en een gedeelte over 3 of 5 jaar. Verdeling vindt plaats naar salarisniveau. Voor het overige personeel wordt ook een pool gevormd. Verdeling vindt plaats naar aanwezigheid in het jaar, niet naar salarisniveau. De winstdeling is mede afhankelijk van de door de medewerker geleverde prestatie.

6.3.14 Ook de AFM en DNB besteden aandacht aan het bonusbeleid van DSB Bank. Op vragen die de AFM stelt in een gesprek met DSB Bank op 19 februari 2007, licht DSB Bank bij brief van 12 maart 2007 toe welke incentives gelden voor de verkopers. DSB Bank stelt dat de commerciële medewerkers een provisie krijgen voor daadwerkelijk gerealiseerde contracten. Van een contract is sprake nadat de offerte is beoordeeld door de afdeling Acceptatie en Controle en, steekproefsgewijs, door de lijncontrole van de afdeling Centrale Acceptatie te Wognum. DSB Bank meent dat daarmee sprake is van toereikende "checks and balances" naar de verkoopmedewerkers toe. In 2009 stellen DNB en AFM het memo "*Principes voor een beheerst beloningsbeleid*" op, dat in het CORC-overleg van 8 mei 2009 wordt besproken. De uitgangspunten moeten zijn dat het beloningsbeleid zich richt op de integriteit van de onderneming op de lange termijn, en geen prikkels bevat die afbreuk doen aan de belangen van de klant. De AFM en DNB geven in een brief van 24 juni 2009 aan dat zij verwachten dat DSB Bank het beleid in overeenstemming met dit memo zal brengen en dat dit wat hen betreft een hoge prioriteit heeft.

#### *Prestatiesnacks*

6.3.15 Eén van de andere instrumenten waarmee de RvB verkoopprestaties stimuleert is de zogenoemde 'prestatiesnack' (bijv. een frikandel) die verdiend kan worden bij het behalen van bepaalde verkoopdoelstellingen. De RvB spreekt in ten minste vijf vergaderingen over dit onderwerp, onder meer over de vraag onder welke voorwaarden de Belastingdienst deze beloning goedkeurt. In zijn vergadering van 7 november 2005 besluit de RvB deze prestatiebeloning op het hoofdkantoor in te voeren. Het onderwerp komt nog een enkele keer ter sprake, waarbij gesproken wordt over de vraag of ook een gezonde snack moet worden aangeboden, en bij welke targets twee of meer snacks kunnen worden verdiend. De targets worden maandelijks vastgesteld.

## Marketingbeleid

### *Algemeen*

- 6.3.16 Het marketingbeleid binnen DSB Bank is amper beschreven in formele beleidstukken. Dit wordt ook bevestigd in een brief aan de Belastingdienst van DSB Bank van 18 juli 2006. Hierin stelt DSB Bank dat beslissingen ten aanzien van marketing niet vooraf worden gedaan door adviezen van interne stafdiensten en/of externe adviseurs. Scheringa bepaalt in feite het marketingbeleid van DSB Bank. Het marketingbeleid is een intuïtieve activiteit, die veelal niet of slechts beperkt ondersteund wordt door beleidsmatige documenten. Marketing bij DSB Bank was in feite Scheringa, hij bepaalde alles, aldus ook Offerman.
- 6.3.17 De enige beleidsplannen van de afdeling Marketing die zijn aangetroffen zijn de beleidbepalingen 2002, 2003, 2004 en het beleidsplan 2009-2010. Slechts het laatste stuk bevat daadwerkelijk een visie op marketing. Het eerste stuk stelt alleen voor op welke wijze het marketingbudget dient te worden verdeeld over de verschillende media. In het Jaarplan 2006 wordt ingezet op een geleidelijke imagoversterking, ondersteund door een krachtige marketingcampagne van het label DSB Bank, "*waarbij geleveraged zal worden op de succesvolle sportsponsoring, in het bijzonder van voetbalclub AZ*". Andere labels zullen nadrukkelijk worden verbonden aan DSB Bank ('powered by'). In het Beleidsplan Marketing 2.0 – 2009-2010 van 25 augustus 2008 – stelt de afdeling Marketing voor op termijn te stoppen met marketing voor de afzonderlijke labels en alleen maar voor DSB Bank te adverteren aangezien de labels een negatief effect hebben op het merk DSB Bank. Tot en met 31 december 2010 zijn de doelstellingen (1) het verlagen van de uitstroom van klanten, (2) het verhogen van cross-sell op lopende klanten (waarbij het aantal klanten met drie producten moet worden verdubbeld), (3) toename van het aantal klanten met 150.000.
- 6.3.18 Vanaf 2004 tot en met midden 2008 komt het marketingoverleg geregeld bijeen, van de periode hiervoor of hierna is bijna geen documentatie beschikbaar. De notulen zijn vaak summier en geven weinig inzicht in beleidsmatige aspecten. Bij de meeste vergaderingen zijn Scheringa of Van Goor aanwezig. Onderwerpen inzake marketing komen incidenteel aan de orde in de vergaderingen van de RvB en de RvC.
- 6.3.19 DSB Bank heeft veel reclame gemaakt voor de verschillende labels. Vanaf de tweede helft van 2007 richten die marketinginspanningen zich in belangrijke mate op het aantrekken van spaargeld. Volgens een inschatting van de AFM was 80% van de reclamebestedingen van alle aanbieders van dergelijke producten afkomstig van DSB Bank.

### *Bankshops en bankfilialen*

- 6.3.20 Met het oog op de vergroting van haar omzet vat DSB Bank begin 2006 het plan op bankshops en -filialen te openen. Een op 3 februari 2006 gedateerd document bevat het businessplan voor DSB Bank (hypotheek) bijkantoren. Het businessplan bakent onder andere de verschillende klantgroepen af, te weten starters met een project nieuwbouwwoning, starters met een bestaande woning of nieuwbouwwoning en oversluiters.

- 6.3.21 Het plan wordt uitgewerkt en toegelicht in een memo van 24 maart 2006 aan de RvC. Het voorstel houdt in kleine service bankshops te openen, geïnspireerd op zogeheten "Thomashuizen". In het stuk wordt beschreven dat de Thomashuizen – voor verstandelijke gehandicapten – DSB Bank hebben geïnspireerd om kleine, servicegerichte DSB Bankshops te openen. Daarbij wordt zoveel mogelijk geprobeerd om vooraf afspraken te maken, maar zonder afspraak binnenlopen zou ook moeten kunnen. De bankshops zouden eind 2006 geopend moeten worden in 19 plaatsen. Voorts staat in het document het traject voor het zoeken naar nieuwe bankshops beschreven. Tot slot is in het memo opgenomen dat naast reguliere producten van DSB Bank ook enkele andere producten, zoals het openen van een spaarrekening en een betaalrekening, worden aangeboden. Bij de stukken is ook het document 'Verslag RvB, concept' gevoegd. In dit document stelt de RvB dat ter uitvoering van de strategie om de beste consumentenbank van Nederland te worden, 20 filialen worden geopend.
- 6.3.22 De notulen van de RvC-vergadering van 3 april 2006 vermelden dat Scheringa een toelichting op het document bankshops (Thomashuizen) heeft gegeven en dat DSB Bank het aantal bankshops in 2006 wil verdubbelen. Het onderwerp 'bankshops' is in de periode daarna een terugkerend onderwerp van bespreking.
- Het document 'Update opening Thomashuizen deel II' van 7 april 2006 vermeldt de status van de zoektocht naar diverse panden ten behoeve van de bankshops en dat een marketingplan voor de bankshops zou zijn opgesteld. Dit marketingplan is een uitgebreid memo over de inrichtingsrichtlijnen van de diverse bankshops. Het document gaat vooral in op de inrichting van de bankshops en niet op de verkoop in de bankshops zelf. Deze documenten worden besproken in de RvB-vergadering van 10 april 2006.
  - In de notulen van het strategisch overleg van 30 juni 2006 staat vermeld dat alle verzekeringen in de toekomst in de bankfilialen worden verkocht.
  - De RvB-notulen van 14 augustus 2006 vermelden de stand van zaken voor de bankfilialen per week 32. Gesproken wordt over het feit dat er veel franchiseverzoeken binnen komen, maar dat DSB Bank op dit moment nog niet aan franchise wil doen.
  - In de RvC-notulen van 31 augustus 2006 staat vermeld dat DSB Bank 100 vestigingen wil hebben, waardoor een klant op maximaal 15 kilometer/15 minuten van een DSB Bank vestiging afwoont. Het eerste DSB Bank filiaal wordt volgens de notulen op 2 september 2006 geopend in Amstelveen. De eerste DSB Bank shop zou op 9 september 2006 te Amsterdam Noord worden geopend.
  - Scheringa stelt tijdens de RvC-vergadering van 5 oktober 2006 dat het tempo, waarmee DSB Bank DSB shops en DSB filialen wilde openen, is verlaagd waardoor het proces (van het vinden van de juiste aansturing) beheersbaar is geworden.
  - In de RvB notulen van 9 oktober 2006 staat vermeld dat de verkopers in de DSB Bank filialen onder de directie Verkoop zullen vallen. De medewerkers in de inloopshops moeten door een aparte regiodirectie worden aangestuurd. De RvB besluit voorts geen franchise formule te ontwikkelen, omdat dit behoorlijk complex is en DSB Bank hier niet klaar voor is.
  - Het Voortgangsverslag werkzaamheden nr. 4 ten behoeve van de ACC-vergadering van 15 november 2006 vermeldt dat de afdeling Compliance naar de

mogelijke compliance aspecten van de opening van bankshops heeft gekeken. Geconcludeerd is dat de bankshops geen nieuwe specifieke compliancerisico's introduceren.

- Het Jaarplan 2007 vermeldt dat de bankfilialen een meer retailgerichte aanpak vergen. Voor de verschillende afzetkanalen zouden binnenkort afzonderlijke verantwoordelijken/ directies worden benoemd. Het Jaarplan 2007 wordt besproken in de RvC-vergadering van 15 januari 2007. De notulen vermelden dat de strategie is dat de bankfilialen zich richten op de inloop van klanten (retail concept), maar dat er ook afspraken plaatsvinden. De bemiddelingskantoren bemiddelen in principe voor andere banken en kredietverstrekkers dan DSB Bank. Hiervoor heeft DSB Bank enkele overnames gedaan (KGN, Nifa en Keurkrediet).

6.3.23 In de loop van 2007 wijzigt DSB Bank haar koers. De notulen van de ACC-vergadering van 26 maart 2007 vermelden dat de RvB voorlopig is gestopt met het uitbreiden van de bankfilialen. Scheringa geeft tijdens de RvC-vergadering van 7 juni 2007 aan geen bankfilialen meer te willen openen, maar meer gebruik te willen maken van afspraakkantoren.

6.3.24 Reden daarvoor is dat om bankfilialen tot een succes te maken, er goede retaileiders nodig zijn en dat deze zijn niet te vinden. De RvB stelt te willen doorgroeien naar 4.000 afspraken per week. DSB Bank zou via internet sneller kunnen groeien. In een interne e-mail van Van Goor van 30 mei 2008 wordt melding gemaakt van het "*ombouwen van de proces-organisatie ('fabriek') naar profitcentres*". Van Goor noemt in zijn e-mail de plaatsen waar een profitcentre moet ontstaan en noemt daarbij het aantal Fte's, de beoogde netto winstbijdrage per maand en de functie van het profitcentre. Profitcentres dragen een eigen verantwoordelijkheid voor winst en verlies. Niet de sterkste overleeft, maar degene die zich het beste aanpast aan de veranderende omstandigheden. In het niet gedateerde document 'uitgangspunten inrichting profitcentres' wordt vermeld dat de profitcentres zijn gericht op het aanbrengen van focus, in welk kadergenoemd worden: (i) voice of the customer, (ii) verbetering arbeidsproductiviteit, (iii) reduceren van kosten, (iv) service & snelheid, (v) best practice, leren van elkaar, (vi) verbeterde kosten/baten verhouding, (vii) verhogen van conversies en (viii) meer doorlopende inkomsten genereren. In de RvC-notulen van 17 november 2008 wordt vermeld dat de overgang naar de profitcentre-structuur zich in de laatste fase bevindt.

## **6.4 Implementatie Wfd, klachten en klachtenafwikkeling**

### Inleiding

6.4.1 Tegen de achtergrond van de in paragraaf 6.3 beschreven aspecten ter zake van de verkoop en de verkooporganisatie, rijst de vraag naar de mate waarin en de wijze waarop de door DSB Bank in het kader van haar dienstverlening in acht te nemen zorgplicht de aandacht had van de RvB, de RvC en het verdere management en de wijze waarop men omging met het op dit punt door DNB en de AFM uitgeoefende toezicht. Het antwoord op die vraag kan onder meer blijken uit de wijze waarop voor de bedrijfsvoering en dienstverlening consequenties werden verbonden aan de inwerkingtreding van de Wfd/Wft. Met name de daarin vervatte adviesverplichtingen, het

door DNB en de AFM daarop uitgeoefende toezicht en de wijze waarop werd omgegaan met zorgplichtklachten, zijn daarbij van belang.

#### Implementatie Wfd

- 6.4.2 De inwerkingtreding van de Wft/Wfd noopt DSB Bank haar bedrijfsvoering aan te passen aan de daarin vervatte voorschriften. In mei 2005 beslist de RvB om een projectteam Wfd op te richten met als doel de Wfd te implementeren bij de DSB Groep. Deze werkgroep komt in mei 2005 voor het eerst bijeen. In juli 2005 geeft de AFM aan dat zij verwacht dat DSB Bank tijdig "Wfd-proof" is. In september 2005 wordt door de RvB het 'Discussiestuk wel/niet adviseren' besproken. De RvB besluit dat DSB Bank haar producten en diensten zal aanbieden en zal bemiddelen zonder te adviseren, maar de organisatie er wel op voor te bereiden om in de toekomst te adviseren. In zijn vergadering van 15 september 2005 onderschrijft de RvC deze lijn. Amende merkt hierover op dat DSB Bank zichzelf het liefst zag als een "kredietfabriek", waarin zij slechts kredieten aanbood en de klant niet adviseerde. DSB Bank maakte zich namelijk zorgen over de vraag of bepaalde nieuwe verkopers de nieuwe regels voor advisering wel tijdig zouden kunnen leren.
- 6.4.3 De AFM is van mening dat er in het kader van de door DSB Bank geleverde diensten hoe dan ook sprake is van advisering. De RvB bespreekt in zijn vergadering van 27 december 2005 dit standpunt van de AFM, en besluit na het gesprek met de AFM op 11 januari 2006 te bepalen of hij zijn standpunt moet heroverwegen. De RvB constateert in januari 2006 – naar aanleiding van dit overleg met de AFM - dat DSB Bank onder de Wfd naast aanbieden ook zal adviseren. De RvC wordt door de RvB hiervan op de hoogte gesteld.
- 6.4.4 In gesprekken op 30 maart 2006 tussen DNB en Scheringa en tussen DNB en Van Dijk, maakt DNB kenbaar dat zij van oordeel is dat de implementatie van de Wfd op het punt van de zorgplicht onvoldoende is. Amende bevestigt dat DSB Bank ten aanzien van de onderwerpen "aanbieden/ adviseren" en "deskundigheid" nog niet Wfd-proof is. Dit blijkt ook uit het memo 'update bestuursrapportages Wfd', dat de RvB bespreekt in zijn vergadering van 24 april 2006. Volgens het memo zijn de klantprofielen en het plan van aanpak ten behoeve van het adviestraject niet gereed. In de RvB-vergadering van 1 mei 2006 geeft Amende een statusupdate van de implementatie van de Wfd. Zij meldt het concept plan van aanpak inzake 'zorgplicht en advies' die dag te hebben ontvangen en dit te zullen beoordelen.
- 6.4.5 In juni 2006 doen de IAD en de Compliance Officer (CO) onderzoek naar de opzet en werking van de bepalingen rond de zorgplicht bij de Verkoopdivisie. Uit het rapport d.d. 10 juli 2006 aan de RvB blijkt dat in de 22 onderzochte dossiers het klantenprofiel weinig informatie bevat over de wijze waarop gesproken is over de kennis, de ervaring en de risicobereidheid van de klant. Uit de dossiers kan niet worden opgemaakt hoe de adviseur tot zijn advies is gekomen, en of hij de plausibiliteit van het advies heeft gecontroleerd. Ook kan niet gecontroleerd worden waarom de klant uiteindelijk voor een bepaald product kiest. De algemene conclusie is dat het adviestraject nog onvoldoende verifieerbaar of reconstrueerbaar is. Amende merkt hierover op dat de informatie van de klant meestal wel aanwezig was binnen DSB Bank, maar dat deze slecht vastgelegd werd.

6.4.6 Na het verwerken van de aanbevelingen uit het IAD-rapport, laat DSB Bank – ter voorkoming van een onderzoek door de AFM – door PwC onderzoeken in hoeverre het adviesproces Wfd compliant is, en of dit proces door de medewerkers op de juiste wijze wordt uitgevoerd.

6.4.7 PwC concludeert in haar rapport "*Wfd scan van het adviesproces bij DSB Bank N.V.*" van 15 januari 2007 dat het adviesproces gebreken vertoont. PwC raadt aan verschillende onderdelen aan te passen, en doet 12 aanbevelingen. DSB Bank onderschrijft deze bevindingen niet, en geeft een uitgebreide toelichting op haar werkwijze en haar zienswijze op de interpretatie van normen. Intern schrijft Van Dijk op 23 mei 2007 over zijn overleg met PwC:

*"Heb indachtig 1 van onze kernwaarden openhartig aangegeven dat en waarom we de door PWC uitgevoerde Wfd-audit een zwak stuk werk vonden, waar we vooral last van hebben. Heb uitgelegd dat de AFM het allemaal heel ernstig vindt en dat de door PWC aanbevolen risicogewogen benadering daarbij uit beeld is geraakt (heb overigens wel gezegd er nog steeds achter te staan dat we dat advies van Sueur destijds hebben overgenomen).(...) Kortom daar waar de AFM vaak niet naar argumenten pleegt te luisteren, verwachten we dat uiteraard wel van een duurbetaalde consultant die we inhuren.*

*(..) Heb aangegeven dat we achteraf beter gelijk maar de AFM in huis hadden kunnen halen, dan hadden we tenminste geen last gehad van de 'deskundige' outsiders view van PWC".*

PwC heeft haar bevindingen en aanbevelingen niet aangepast.

6.4.8 De RvC vindt het PwC-rapport een moeilijk leesbaar stuk dat weinig houvast biedt. Voorts vermelden de notulen van de RvC:

*"De RvB wijst op de problematiek van de open normen en dit heeft er toe geleid dat op onderdelen opmerkingen van PWC zijn afgedaan met een uitgebreide reactie. Conclusie is dat er dienaangaande kennelijk onduidelijkheid is, maar de RvB gaat ervan uit dat de AFM het kritische zelfonderzoek op waarden zal weten te schatten."*

6.4.9 De AFM is na kennisname van het PwC-rapport echter geschrokken en bezorgd en vindt de uitkomsten ernstig. Uit een intern bericht van Cornet aan Van Dijk en Van Goor blijkt:

*"Samenvattend moet ik concluderen dat ons redelijk de oren is gewassen. Mijn indruk is dit een laatste schot voor de boeg is geweest. Als we snel aankondigen dat de IAD een vervolgonderzoek gaat doen, bestaat de kans dat de AFM dit afwacht (de uitkomst moeten dan vervolgens wel goed zijn)."*

6.4.10 De RvB bespreekt niet (de noodzaak tot) het wijzigen van het adviestraject, maar besluit tot een vervolgonderzoek door de IAD in juni 2007. De vragen van de AFM worden doorgenomen en naar aanleiding van een opmerking van de AFM dat een klant met een defensief profiel een variabele rente kreeg aangeboden, besluit de RvB een herstelactie uit te voeren voor dergelijke gevallen. Aan deze klanten zal een rentevastperiode worden aangeboden. Curatoren is echter niet gebleken dat de herstelactie

ook is uitgevoerd. Aan de AFM wordt bij brief van 12 maart 2007 door DSB Bank bericht dat de beslisboom - aan de hand waarvan de advisering aan de klant plaatsvindt - is herzien, en dat bij een duidelijk aanwijsbaar verkeerd advies een herstelactie op zijn plaats is, maar dat de RvB geen consensus heeft kunnen bereiken over de reikwijdte van een "duidelijk aanwijsbaar verkeerd advies". Aangezien het onderwerp volgens DSB Bank alle financiële dienstverleners raakt, wenst DSB Bank het onderwerp eerst in een breder forum te bespreken. Van besprekingen in een breder forum is Curatoren niet gebleken.

- 6.4.11 De herziene beslisboom wordt ook besproken in de ACC-vergadering van 26 maart 2007. Het ACC neemt voorts op 26 april 2007 kennis van het rapport van PwC van 15 januari 2007. Een inhoudelijke reactie is niet vastgelegd. Wel constateert Van Dijk dat de correspondentie met en onderzoeken van de AFM als een grote administratieve last worden ervaren. Het voornemen bestaat om hieromtrent contact op te nemen met de nieuwe voorzitter van de AFM.
- 6.4.12 In antwoord op de brief van 12 maart 2007 van DSB Bank aan de AFM, vraagt de AFM – aangezien zij de uitkomsten van het onderzoek ernstig vindt – DSB Bank haar AO/IC beschrijvingen aan te passen. De AFM maant DSB Bank aan tot het treffen van passende maatregelen en herstelacties in geval van niet-passende adviezen. De AFM realiseert zich dat de vereiste acties flinke inspanningen vergen, maar de AFM is van mening dat de uitkomsten van het PwC-rapport "*dermate ernstig*" zijn dat dit de noodzakelijke inspanningen rechtvaardigt. De AFM herhaalt gedurende een overleg eind mei 2007 dat de conclusies uit het PwC-rapport niet genegeerd kunnen worden. De AFM wil dat aantoonbaar sprake is van interne controlemaatregelen die de kwaliteit van het advies waarborgen. De AFM wenst inzage in een plan van verdere aanpak door de IAD, en wil hierop invloed kunnen uitoefenen opdat onderzoek door de AFM achterwege kan blijven.
- 6.4.13 Op basis van het intern door de RvB bevolen onderzoek<sup>197</sup> concludeert DSB Bank dat in 66 dossiers van de 82<sup>198</sup> door PwC onderzochte dossiers geen sprake is van kritieke kredietverstrekking. In 16 dossiers is mogelijk sprake van kritieke kredietverstrekking. Deze worden ter beoordeling aan Van Goor voorgelegd, die meent dat in 13 van de 16 dossiers geen sprake is van kritieke kredietverstrekking. Van Goor overweegt om in drie dossiers een herstelactie te doen.<sup>199</sup> Curatoren is niet gebleken dat een herstelactie heeft plaatsgevonden.
- 6.4.14 Op 31 juli 2007 bericht DSB Bank de AFM de conclusies van PwC niet te delen vanwege het feit dat, PwC een te strikte interpretatie hanteert van de Wft normen ("*daar waar de wet open normen kent*"), en vanwege de te beperkte interpretatie van de opdracht die aan PwC was gegeven (PwC meende volgens DSB Bank dat de opdracht luidde: "*doe een onderzoek op de wijze zoals de AFM het gedaan zou hebben*"). Bovendien heeft PwC de informatie van het front office niet meegenomen. DSB Bank

---

<sup>197</sup> Zie paragraaf 6.4.6.

<sup>198</sup> Dit lijkt een vergissing in de notulen, PwC heeft 81 dossiers onderzocht.

<sup>199</sup> De AFM heeft in reactie jegens Curatoren aangegeven dat Van Goor aan de AFM heeft bericht dat slechts met één dossier iets aan de hand zou zijn. In een overleg met de AFM heeft Cornet – volgens de AFM – op 13 december 2007 aangegeven dat de beoordeling door Van Goor en het bericht van Van Goor aan de AFM niet met de Compliance Officer is afgestemd.



schrijft dat het aangekondigde en voor juni 2007 geplande vervolgonderzoek door de IAD nog niet is uitgevoerd in afwachting van de completering van de klantendossiers. Van Dijk rapporteert dat de desbetreffende dossiers nog eens minutieus worden doorgenomen. Acht daarvan zijn door de RvB besproken. De conclusie is dat in drie dossiers het advies anders had mogen luiden en dat in één geval besloten is de klant aan te bieden de looptijd van zijn lening te verlengen.

- 6.4.15 Voor de AFM is dit aanleiding om zelf 16 van de 81 in het PwC-rapport betrokken dossiers te onderzoeken en zij concludeert dat in geen van de 16 dossiers sprake is van voldoende relevante informatie met betrekking tot het klantprofiel, dat in geen enkel dossier informatie is ingewonnen over lopende voorzieningen en dat in vijf van de 16 onderzochte dossiers geen sprake is van een passend advies. De AFM concludeert dat de beoordeelde dossiers significant slechter scoren dan het gemiddelde uit het onderzoek naar de adviespraktijk bij hypotheekleningen. Uit de door DSB Bank gehanteerde vraagstelling blijkt volgens de AFM "*dat DSB haar zorgplicht afwentelt op [de] consument*".
- 6.4.16 De aanpassing van de beslisboom is in het vervolg nog langdurig onderwerp van overleg tussen DSB Bank en de AFM. Ook het plan van aanpak voor en de uitvoering van de door DSB Bank toegezegde compensatieregeling leidt tot een maandendurend overleg tussen DSB Bank en de AFM (zie verder paragraaf 6.7.12 e.v./2.7.51 e.v.).

#### Klachten en klachtenafwikkeling

- 6.4.17 De – mede op grond van de Wft en Wfd – noodzakelijke implementatie van een klachtenregeling en –registratie vormde eveneens een punt van aandacht van zowel de IAD als DNB en de AFM. Krachtens de in de loop van de tijd geldende wettelijke regelingen, diende DSB Bank te beschikken over procedures die voorzien in een adequate klachtenafhandeling. In deze procedures dienden de bevoegdheden, verantwoordelijkheden en de wijze waarop de leiding van DSB Bank wordt geïnformeerd over klachten en de behandeling daarvan, te zijn vastgelegd. DSB Bank diende daarbij te beschikken over een klachtenadministratie waaruit ten minste blijkt: de datum waarop een klacht ter kennis van DSB Bank is gebracht, de aard van de klacht, degene die de klacht in behandeling heeft genomen, de datum en de wijze van afhandeling van de klacht, alsmede de gevoerde correspondentie met betrekking tot de klacht.<sup>200</sup>
- 6.4.18 Het onderwerp klachten, klachtenregistratie en –afwikkeling is in de onderzochte periode enkele malen aan de orde geweest in de communicatie en de contacten tussen DSB Bank en de toezichthouders. Afgaande op de agenda's en de notulen van de RvB, had het onderwerp echter lange tijd een beperkte en gedurende bepaalde perioden helemaal geen aandacht tijdens de vergaderingen van de RvB.

#### De periode tot 1 januari 2006

- 6.4.19 Tot eind 2001 beschikt DSB Bank niet over een klachtprocedure. Naar aanleiding van een onderzoek over de periode juni tot september 2002 maakt de AFM op 6 januari

---

<sup>200</sup> Tot 1 januari 2006 berustte deze verplichting op artikel 34 Bte 1995 jo. artikel 24 NR 1999 (na 1 september 2002: artikel 24 NR 2002) jo. artikel 4.14 van bijlage 4 van de NR 1999 (na 1 september 2002: artikel 4.14 bijlage 4 NR 2002). In de periode van 1 januari 2006 tot 1 januari 2007 was de grondslag voor deze verplichting artikel 37 Wfd jo. artikel 50 en 51 Bfd en vanaf 1 januari 2007 artikel 4.17 Wft jo. artikel 39, 40 en 41 Bgfo.

2004 haar voornemen bekend tot het opleggen van zeven bestuurlijke boetes, onder meer wegens niet naleving van de wettelijke bepalingen inzake de klachtenprocedure en –administratie. DSB Bank acht deze maatregel disproportioneel nu zij dit manco in december 2002 al heeft erkend en inmiddels de klachtprocedure heeft geformaliseerd. DSB Bank erkent dat mogelijk manco's kleven aan de klachtenregistratie, maar stelt dat zij niettemin de klachten binnen redelijke termijn adequaat afhandelt. De AFM besluit vervolgens op dit onderdeel af te zien van het opleggen van een boete.

- 6.4.20 Wel verzoekt de AFM in haar brief d.d. 13 mei 2004 DSB Bank ondermeer inzage te verlenen in de klachtprocedure. Niet gebleken is dat die inzage ook daadwerkelijk is verleend. Door de AO/IC wordt in mei 2004 wel een procedurebeschrijving klachtenafhandeling opgesteld. Daaruit blijkt dat klachten in beginsel decentraal worden afgehandeld. Wordt de klacht niet opgelost, dan dient de klant een *klachtenformulier* in te vullen en te verzenden aan het directiesecretariaat van de Verkoopdivisie dat een fysiek dossier aanmaakt en melding doet in het '*klant-vraag-systeem*'. Indien de afdeling 'klantenservice' de klacht niet oplost, zendt deze de klacht door aan de afdeling klachtenafhandeling die de klacht registreert in een Excel-bestand. Gaat de klant niet akkoord met het voorstel van deze afdeling dan "*zijn er wat DSB betreft geen verdere mogelijkheden*" en wordt het dossier gearhiveerd.
- 6.4.21 In 2005 staat het punt 'klachtenoverzicht' aanvankelijk standaard op de agenda van de wekelijkse vergaderingen van de RvB van DSB Groep en zijn bij de stukken voor deze vergaderingen overzichten opgenomen van nieuw ontvangen klachten met vermelding van de aard en de status van de klacht. Vanaf maart 2005 is enkele malen een overzicht van afgewikkelde klachten bijgevoegd. Een standaardrapportage ontbreekt echter. Informatie over doorlooptijden en het totaal aantal lopende klachten ontbreekt eveneens. De gedurende het jaar terugkerende constatering in de RvB dat de klachtenoverzichten niet inzichtelijk zijn, leidt niet tot duidelijke wijzigingen of verbeteringen in de wijze van rapporteren. Curatoren is niet gebleken dat gedurende het jaar 2005 door de RvB op enig moment een inhoudelijke analyse van de aard van de klachten heeft plaatsgevonden.
- 6.4.22 De RvB constateert in januari 2005 dat een toenemend aantal klachten lijkt te worden ingediend bij de Ombudsman Verzekeringen over de DSB-ondernemingen. In zijn vergadering van 10 oktober 2005 besluit de RvB dat de diverse klachtenoverzichten niet meer bij de agenda van de RvB worden gevoegd, maar dat eventuele bijzonderheden wel in de vergadering besproken zullen worden. Vanaf december 2005 staat 'klachtenoverzicht' niet meer als afzonderlijke onderwerp standaard op de agenda.
- 6.4.23 Eén van de binnen de RvB te bespreken bijzonderheden is dat begin oktober 2005 blijkt dat ongeveer 80 klachten zijn ingediend door *Beursklacht B.V.* en ongeveer 30 door *Stichting Stapelkrediet*. In de RvB vergadering van 17 oktober 2005 wordt melding gemaakt van de *Stapelkrediet* klachten. Eén van die bijzonderheden is ook dat in het Financieele Dagblad (FD) van 22 november 2005 een bericht verschijnt dat krachtens een bindend advies van het Dutch Securities Institute (DSI), DSB Bank de gehele inleg aan een effectenbelening of aandelenlease moet terugbetalen en dat Beursklacht aankondigt DSB Bank namens 200 leaseklanten te zullen dagvaarden. Niet gebleken is dat deze uitspraak in de RvB is besproken. Deze uitspraak wordt wel be-

sproken in de RvC-vergadering van 2 december 2005. De RvC verwacht dat Beursklacht dan wel Stapelkrediet grote moeite zal hebben om vergelijkbare gevallen te vinden binnen de door haar vertegenwoordigde groep van 200 HWS klanten en verbindt aan het FD-bericht geen consequenties.

- 6.4.24 Binnen de DSB-organisatie worden in 2005 enkele initiatieven genomen om de afhandeling van klachten verder te centraliseren en te formaliseren. In de eerste twee maanden van 2005 wordt enkele malen gemeld dat een beschrijving van de interne klachtprocedure wordt opgesteld. Ook wordt op 24 januari 2005 gemeld dat 'binnenkort' een standaardrapportage aan de RvB wordt uitgebracht. Op 4 maart 2005 verschijnt het memorandum '*Procedure Klachten en Reclameringen*'. Daaruit blijkt dat een centrale en uniforme klachtenregistratie ontbreekt, en dat klachten door verschillende divisies en afdelingen worden afgehandeld. Aanbevolen wordt om een centraal klachtenregister in te voeren en een uniform rapportagesheet te ontwikkelen. Het memorandum wordt in de RvB-vergadering van 7 maart 2005 besproken. Opgemerkt wordt om per 1 oktober 2005 tot een centraal systeem van klachtafhandeling te komen. In maart 2005 verschijnt tevens het memorandum '*Plan van Aanpak Administratieve Organisatie*', waaruit blijkt dat een groot aantal procedures, waaronder de procedure klachtafhandeling, moet worden beschreven en opgenomen in het Handboek Administratieve Procedures. De procedure klachtenadministratie is volgens het overzicht van 6 september 2005 van de AO/IC gereed, en verschijnt in november 2005. Geconstateerd wordt dat door het ontbreken van een centrale registratie onduidelijk is wie een klacht behandelt. Volgens de aanbevolen opzet zouden alle klachten door de centrale klantenservice dienen te worden geregistreerd in één systeem, onder verantwoordelijkheid van één van de verkoopdirecteuren, die ook verantwoordelijk is voor het oplossen van de klachten. Indien een klant uiteindelijk niet akkoord gaat met een voorstel, wordt de klacht doorgestuurd naar de juridische afdeling of afgemeld in het klachtenregister. In zijn vergadering van 28 november 2005 keurt de RvB het voorstel voor één centrale klachtenafhandeling goed en het directiebesluit wordt toegezonden aan de Divisie Bancaire Diensten, de Divisie Verkoop en de Divisie Verzekeringen. De IAD zal naar verwachting in 2006 een audit uitvoeren.
- 6.4.25 Op 21 december 2005 verleent DNB aan DSB Bank een vergunning voor het uitoefenen van het bedrijf van kredietinstelling. In een intern advies van DNB wordt geconstateerd dat DSB Bank kennelijk minder belang hecht aan het op orde houden van de administratieve organisatie en het voldoen aan de compliance-vereisten. In een 'scherp gesprek' deelt DNB op 6 januari 2006 haar zorgpunten met de voltallige RvB (zie paragraaf 2.5.5).<sup>201</sup>

#### Klachten, klachtenprocedure, registratie en –afwikkeling in de periode vanaf 1 januari 2006

##### Algemeen

- 6.4.26 In de gehele periode van 1 januari 2006 tot 1 januari 2009 staat het onderwerp 'klachten' of 'klachtenprocedure' nauwelijks op de agenda van de wekelijkse vergaderingen van de RvB. In het begin van 2006 wordt nog een aantal keren een klachtenoverzicht

---

<sup>201</sup> Rapport Scheltema, p. 42.

bij de stukken voor deze vergaderingen gevoegd. Vanaf 3 april 2006 worden geen klachtenoverzichten meer bij de vergaderstukken gevoegd. Niet gebleken is dat de klachtenoverzichten op andere wijze op regelmatige basis aan de RvB werden verstrekt. Het onderwerp klachtenafwikkeling en klachtenadministratie komt in het jaar 2006 in de vergaderingen van de RvB slechts zelden ter sprake. In de jaren 2007 en 2008 verschilt het beeld niet wezenlijk van de voorgaande jaren, met uitzondering van een summier klachtenoverzicht dat bij de stukken voor de vergadering van 19 mei 2008 is gevoegd. Wel bevatten de compliancerapportages summier informatie over klachten.

#### 2006

- 6.4.27 In januari 2006 wordt Cornet benoemd tot CO en Amende tot hoofd van de stafafdeling Juridische Zaken. Beiden nemen deel aan een – volgens Cornet – wekelijks overleg, met ondermeer medewerkers van de klachtenafdeling, dat zich vooral bezighoudt met het proces van de klachtenafhandeling van HWS klachten.
- 6.4.28 In gesprekken op 29 en 30 maart 2006 tussen DNB en DSB Bank uit DNB haar bezwaren tegen het feit dat de klachtenafhandeling rechtstreeks onder de directie van de Verkoopdivisie valt. DNB constateert tevens dat veel van de klachten die bij de toezichhouders komen, koopsommen betreffen. In reactie geeft Van Goor aan dat de RvB wekelijks een rapportage van de klachten krijgt. DNB dringt aan op een goed klachtensysteem waarin klachten genummerd worden geregistreerd.
- 6.4.29 Ook de IAD concludeert in haar Wfd Compliance-rapport dat op 1 mei 2006 verschijnt, dat vanwege de opzet van de klachtenafhandeling niet duidelijk is of klachten voldoende onafhankelijk worden behandeld. De RvB deelt dit bezwaar niet, en de klachtenafdeling blijft in de jaren 2006, 2007 en 2008 tot de Verkoopdivisie behoren. Afgezien van een op 19 mei 2006 gestuurde brief (zie paragraaf 6.4.31), is niet gebleken dat DNB in deze periode deze kwestie op enig moment weer aan de orde heeft gesteld of maatregelen heeft getroffen.
- 6.4.30 In zijn vergadering van 15 mei 2006 bespreekt de RvB de bevindingen van DNB. De RvB ziet geen noodzaak tot verbetering: de klachtenregistratie is reeds volledig en de rapportage geschiedt wekelijks. Besloten wordt een norm te stellen voor een acceptabel klachtenpercentage. Zoals hierna (zie paragraaf 6.4.56) nog zal blijken constateert de IAD in mei 2009 echter dat bij DSB Bank een normenkader (nog steeds) ontbreekt.
- 6.4.31 In haar brief van 19 mei 2006 inzake de hypothecaire en consumptieve kredietverlening (zie hierna paragraaf 6.5.13 e.v.) schrijft DNB dat bij haar het vertrouwen ontbreekt dat DSB Bank in staat zal zijn de Wfd tijdig na te leven:

*"Bij DSB wordt de klachtenbehandeling uitgevoerd door de afdeling Klantenservice die onder de verantwoordelijkheid van de directie Verkoop valt. De meeste klachten hebben van doen met de verkoopactiviteiten en kunnen een impliciet oordeel geven over het functioneren van de verkoopdivisie. Vanwege dit potentiële 'conflict of interest' is het van belang om met organisatorische maatregelen te waarborgen dat alle klachten objectief worden behandeld en dat de RvB tijdig en volledig wordt geïnformeerd over de aard van de klachten. In dit kader vraagt DNB aandacht voor de volledigheid van de klachtenregistratie (nummeren klachten), het ontbreken van*

*een periodieke rapportage van de afdeling Klantenservice over onder meer de afhandeling van de belangrijkste klachten en het ontbreken van een algemene klachtenanalyse aangevuld met eventuele genomen organisatorische maatregelen om bepaalde klachten in de toekomst te voorkomen."*

6.4.32 DSB Bank reageert bij brief van 18 juli 2006 dat zij de zorgen van DNB niet deelt:

*"Ons inziens is de kwaliteit van de dienstverlening erbij gebaat dat het onderdeel dat verantwoordelijk is voor de aan de klacht ten grondslag liggende problemen in eerste instantie wordt belast met de oplossing daarvan. Aldus wordt bevorderd dat de eventuele lessen die uit klachten zijn te trekken snel in de bedrijfsvoering kunnen worden doorgevoerd."*

6.4.33 Ook schrijft DSB Bank dat hoewel zij daartoe geen concrete aanleiding ziet, zij heeft besloten de IAD en/of de CO te verzoeken periodiek aandacht te besteden aan de klachtenbehandeling, dat periodiek een overzicht hiervan onder de leden van de RvB circuleert en dat zij zich beraadt over het doen opstellen van een periodieke overzichtsrapportage die zich beperkt tot de hoofdlijnen en meer analytisch van aard is. Deze maatregelen worden in de periode daarna maar ten dele uitgevoerd. Voorts stelt DSB Bank in de brief dat ter waarborging van de volledigheid van de klachtenregistratie klachten inmiddels zouden worden genummerd. Curatoren hebben niet geconstateerd dat daarna klachten systematisch genummerd zijn.

6.4.34 De afdeling Juridische Zaken stelt in juli 2006 naar aanleiding van de bevindingen van DNB een actielijst op met dezelfde voornemens zoals kenbaar gemaakt aan DNB, welke actielijst in november 2006 wordt uitgewerkt. Aan het jaarplan van de IAD wordt een onderzoek naar de klachtenafhandeling toegevoegd. De IAD zal nog in 2006 een audit uitvoeren naar de klachtenafhandeling. Volgens het Compliance Jaarplan 2007 zal de IAD echter pas in het tweede kwartaal 2007 een compliance audit uitvoeren.

#### 2007

6.4.35 Vanaf januari 2007 stelt de CO maandelijks compliance rapportages op, waarin ook een paragraaf met summier informatie over klachten is opgenomen. Steeds wordt melding gemaakt van het aantal nieuwe klachten, waarbij gewezen wordt op de categorieën klachten die eruit springen. Zo wordt over februari 2007 melding gedaan van een flinke toename van het aantal klachten, met name over rente, HWS en koopsommen. Ook in de rapportages over latere maanden springen HWS, rente en verzekeringen eruit. Over maart 2007 wordt een geleidelijke toename van klachten over beleggingsverzekeringen gemeld. Deze categorie wordt nog enkele keren in het bijzonder genoemd. Curatoren is niet gebleken dat op enig moment een nadere analyse van de aard en redenen van deze toename is gemaakt.

6.4.36 De CO meldt in zijn compliance rapportages over maart en april 2007 dat hij steeds vaker signalen ontvangt dat de werkzaamheden van de compliance medewerkers botsen met hun overige (niet compliance) werkzaamheden. Op 2 juli 2007 zendt de CO een voortgangverslag aan de ACC en de RvB, en meldt hij dat sprake is van een groeiende "*compliance awareness*" binnen DSB Bank. De stijging van de werkzaamheden leidt echter tot capaciteitsproblemen. Gemeld wordt dat DNB vraagtekens plaatst bij de effectiviteit en de onafhankelijkheid van de compliance unit, die bestaat

uit medewerkers werkzaam in de business units die tevens compliance werkzaamheden uitvoeren. De CO bevestigt dat de afdeling compliance in haar functioneren afhankelijk blijft van medewerkers die ook werkzaam zijn in de businessunits. Dit leidt echter niet tot maatregelen van de zijde van DNB. DNB gaf Curatoren aan dat het niet ongebruikelijk is dat business medewerkers (ook) controlewerkzaamheden verrichten.

- 6.4.37 De compliance-rapportages over de maanden februari, juni, augustus, oktober, november en december 2007 staan niet op de agenda van de RvB en uit de notulen blijkt ook niet dat over bevindingen in die rapportages is gesproken. De compliance-rapportages over de overige maanden staan veelal wel in de daaropvolgende maand op de agenda van de RvB en zijn in de regel ook bij de stukken voor de vergaderingen gevoegd. Voor zover uit de notulen blijkt dat dit onderwerp aan de orde is geweest, worden deze compliance-rapportages echter voor kennisgeving aangenomen. Een verzoek van de AFM in een gesprek van 19 februari 2007 om haar de maandelijkse compliance rapportages toe te sturen, beantwoordt DSB Bank met de vraag dit verzoek, vanwege de administratieve belasting, te heroverwegen. Niet gebleken is dat deze rapportages op een later moment alsnog aan de AFM worden gestuurd.
- 6.4.38 Van de categorieën klachten krijgen alleen die over rente en HWS enige bijzondere aandacht van het management. In het ACC-overleg van 26 maart 2007 wordt een toename van het aantal HWS-klachten gemeld. In een memo d.d. 30 maart 2007 aan de RvB wordt een overzicht gegeven van de lopende zorgplichtprocedures en –claims: 49 individuele HWS-procedures; een conceptdagvaarding van Stichting Stapelkrediet, die 98 klanten vertegenwoordigt die niet akkoord gaan met een gedaan schikkingsvoorstel, twee door Beursklacht B.V. gevoerde procedures namens in totaal 42 klanten en een proefprocedure door Leaseproces B.V. Het onderwerp wordt kort besproken in de RvB-vergadering van 2 april 2007. Gemeld wordt dat met Stapelkrediet gesprekken worden gevoerd over een mogelijke oplossing en dat de afdeling Communicatie zal worden geïnformeerd. In de RvB-vergadering van 16 april 2007 meldt Van Goor dat meerdere klachten zijn ontvangen over klantvriendelijkheid en dat medewerkers van bancaire processen zijn geïnformeerd dat zij aan klantvriendelijkheid moeten werken.
- 6.4.39 In haar in februari 2007 uitgebrachte *'QuickScan Toereikendheid Inrichting Compliance Organisatie & Taken en bevoegdheden'* concludeert het Nederlands Compliance Instituut (NCI) dat de CO in voldoende mate onafhankelijk is van bestuur en management. Zij concludeert ook dat, hoewel dit wel door de CO in november 2006 was aangekondigd, rapportages met het oog op het volgen van compliance risico's niet zijn aangetroffen en dat op bepaalde terreinen sprake is van een manco in geformuleerd beleid en/of procedures en maatregelen. Dit betreft met name de beoordeling van de betrouwbaarheid van personen die op integriteitsgevoelige functies worden benoemd, de zorgvuldige behandeling van klanten en de klachtenprocedures, waardoor DSB Bank aanzienlijke compliance risico's loopt. De CO heeft dit NCI-rapport op 1 maart 2007 aangeboden aan de RvB. Curatoren is niet gebleken dat dit rapport onderwerp van bespreking is geweest met of binnen de RvB.
- 6.4.40 Van Dijk biedt de RvB op 9 februari 2007 het concept IAD Jaarplan 2007 aan en meldt dat voor de uitvoering daarvan de benodigde capaciteit ontbreekt. In december 2006

zijn audits uitgevoerd, onder meer naar de klachtenbehandeling. De finale rapportage verschijnt op 19 maart 2007. De IAD concludeert dat de klachtenprocedure in opzet adequaat is ingericht. De werking van de klachtenprocedure is beoordeeld op basis van een deelwaarneming van drie klachtenposten uit één maand. Daaruit zijn geen "*bevindingen*" naar voren gekomen. De IAD adviseert de tekenbevoegdheid in de autorisatiematrix te verbeteren en voor de klachtenregistratie vanwege de foutgevoeligheid over te stappen van Excel naar een applicatie. Deze wijzigingen worden in de jaren 2007, 2008 en 2009 echter niet doorgevoerd.

#### 2008

- 6.4.41 Rozemond volgt Cornet in februari 2008 kort op als CO. Amende neemt deze taak vervolgens in maart 2008 op interim basis over, en wordt per 1 augustus 2008 benoemd tot directeur Juridische Zaken & Compliance.
- 6.4.42 In het jaar 2008 verschijnen onregelmatig compliance-rapportages met daarin summier tot uiterst summier aandacht voor klachten. Een inhoudelijke analyse en een analyse van de mogelijke exposure van de klachtgevallen ontbreken. In 2008 staat het onderwerp klachten nauwelijks op het agenda van de RvB. Het onderwerp compliance-rapportage staat in 2008 totaal vijf keer vermeld op de agenda voor de vergaderingen van de RvB. Curatoren is niet gebleken dat deze rapportages (of klachtenrapportages) steeds bij de stukken zijn gevoegd. Uit de notulen van de vergaderingen waarbij dit wel is gebeurd, blijkt dat de compliance- en klachtenrapportages veelal voor kennisgeving worden aangenomen.
- 6.4.43 Gedurende 2008 doen zich echter verschillende ontwikkelingen voor die verband houden met collectieve claims en schikkingen. Op 24 januari 2008 wordt aan Amende gemeld dat DSB Bank 260 brieven heeft ontvangen van Leaseproces B.V., die heeft aangekondigd dat de dagvaardingen reeds klaar liggen, tenzij DSB Bank op voorhand wil schikken. Naar aanleiding van een memo over deze kwestie, wordt in de RvB van 28 juli 2008 akkoord gegaan met schikkingsonderhandelingen. Buwalda stelt voor in verband met deze beoogde schikking een voorziening te treffen van € 1.384.000,-. De onderhandelingen worden in november 2008 door Leaseproces B.V. opgeschort in afwachting van de conclusie van de plv. PG in drie aandelenleasezaken. Later zijn deze dossiers, zonder dat een schikking is bereikt, aangemerkt als afgehandeld.
- 6.4.44 Door Juridische Zaken wordt naar aanleiding van ontwikkelingen in de jurisprudentie inzake HWS op 11 februari 2008 een aan de RvB gericht memo opgesteld. Er is sprake van 145 lopende HWS klachten, waarvan 97 gerechtelijke procedures. Geadviseerd wordt het beleid inzake deze klachten opnieuw tegen het licht te houden om zo gerechtelijke procedures te voorkomen. Niet is gebleken dat dit memo in de RvB is besproken of dat aan het advies enige opvolging is gegeven.
- 6.4.45 Onderhandelingen met Stichting Stapelkrediet (zie paragraaf 6.4.38) leiden tot een schikkingsvoorstel dat ca. € 340.000,- kost. De RvB neemt in zijn vergadering van 28 april 2008 in het kader van de rondvraag dit voorstel voor kennisgeving aan. In de RvB-vergadering van 30 mei 2008, waarbij E&Y (tenminste gedeeltelijk) aanwezig is, wordt gemeld dat aan Stapelkrediet een schikkingsvoorstel is gedaan voor een bedrag van maximaal € 300.000,-. In deze vergadering komt ook het PwC-onderzoek aan de orde.

- 6.4.46 Freshfields meldt bij e-mail van 14 november 2008 aan Amende dat een HWS-vordering tegen DSB Bank is toegewezen en wijst erop dat de beslissing, om al dan niet hoger beroep aan te tekenen, van groot belang is voor de 42 door Beursklacht aanhangig gemaakte zaken (namens in totaal 42 klanten). Niet gebleken is dat in de RvB over deze kwestie is gesproken.
- 6.4.47 Volgens het Jaarplan IAD 2008 is de klachtenregistratie voor dat jaar als aandachtspunt opgenomen. Uit het Jaarplan 2009 dat in december 2008 verschijnt, blijkt echter dat dit onderwerp is doorgeschoven naar 2009. De laatste audit van de klachtenregistratie was in december 2006 uitgevoerd, waarover in 2007 is gerapporteerd.
- 6.4.48 In een bespreking op 16 april 2008 houdt de AFM DSB Bank voor dat de RvB onvoldoende betrokkenheid uitstraalt ten aanzien van compliance. De afdeling compliance is te zwak en de uitvoering niet effectief. De afwikkeling van klachten is onduidelijk, en ondanks dat het aantal klachten volgens de AFM stijgt, worden klachten niet behandeld in de RvB vergadering. De AFM kondigt aan op korte termijn een onderzoek te zullen starten naar onder meer de klachtprocedures en – dossiers.
- 6.4.49 De door de AFM geuite kritiek leidt er niet toe dat het onderwerp klachten alsnog structureel aan bod komt tijdens de vergaderingen van de RvB. Wel blijkt dat een compliance-overleg eens in de twee maanden wordt ingesteld, waarin de rapportages van IAD, Compliance, Operational Risk en klachtenbehandeling zullen worden besproken. Bij dit overleg zullen ook bestuurders aanwezig zijn. In september 2008 vindt een compliance-overleg plaats. Tot augustus 2009 vindt met enige regelmaat compliance-overleg plaats.
- 6.4.50 Bij brief van 10 juli 2008 berichten DNB en de AFM aan DSB Bank dat een beheerste en integere uitoefening van haar bankbedrijf onvoldoende is gewaarborgd. Gelet op de discontinuïteit bij de afdelingen Risk Management, IAD en Compliance, mede vanwege structurele onderbezetting, vindt bij DSB Bank geen effectieve onafhankelijke toets van de organisatie-inrichting en van de procedures en maatregelen plaats. Ook de kwaliteit van de informatievoorziening aan de RvB en de RvC schiet tekort.
- 6.4.51 Op 16 december 2008 geeft DSB Bank aan DNB en de AFM een presentatie over compliance binnen DSB Bank. Tijdens deze bijeenkomst vraagt DNB aan DSB Bank om een toelichting van de rol van de afdeling compliance bij de klachtenbehandeling.
- 2009
- 6.4.52 In de eerste zes maanden van 2009 verschilt het beeld niet wezenlijk van de voorgaande jaren. De compliance-rapportages over november en december 2008 en over januari 2009 zijn gevoegd bij de stukken voor de RvB van 2 maart 2009. Gemeld wordt dat de rapportage over januari 2009 uitgebreider is en aan DNB wordt verzonden. DNB deelt in een gesprek op 31 maart 2009 mee dat de rapportage tekortschiet in het beschrijven van de oorzaken en redenen, waardoor zinvolle stuurinformatie voor de RvB ontbreekt.
- 6.4.53 Op 6 februari 2009 verschijnt '*Compliance 2008 – samenvatting*', waarin wordt gemeld dat in de periode augustus – december 2008 een begin is gemaakt met de door de RvB opgedragen herinrichting van de afdeling Compliance. Op 17 februari 2009 verschijnt een conceptbeschrijving van de klachtenprocedure en op 30 maart 2009 wordt



een concept voor een te publiceren tekst inzake de klachtenprocedure vastgesteld. De vast te stellen klachtenprocedure zal voorzien in een centrale registratie door de afdeling Klachtenmanagement. Onder meer wordt ook bepaald dat indien de klant na afwijzing van de klacht niet binnen vier weken reageert of niet akkoord gaat met het voorstel, en is gewezen op de mogelijkheid stappen te ondernemen, het klachtdossier wordt gearhiveerd. Onduidelijk is of de tekst aan de RvB is aangeboden en tot besluitvorming heeft geleid. In elk geval zijn deze documenten niet bij de stukken gevoegd voor de RvB-vergaderingen in februari, maart en april 2009, noch wordt er in de notulen van deze vergaderingen iets over gemeld.

6.4.54 De compliance-rapportage over februari 2009 wordt in de RvB van 20 april 2009 besproken. Besloten wordt dat deze rapportages in plaats van maandelijks, één keer per kwartaal aan de RvB worden uitgebracht. Scheringa meldt in de RvB op 20 april 2009 en 4 mei 2009 dat hij samen met de afdeling Communicatie de klachtafhandeling onder zijn hoede zal nemen, in nauw overleg met Uppelschoten. Ook wordt melding gemaakt van contact tussen Van Goor en Wabeke (Klachten instituut financiële dienstverlening - Kifid) over de 'Tros Radardossiers'. De directeur communicatie, Bruins Slot, komt op 11 mei 2009 met een notitie over de golf van negatieve publiciteit waarmee DSB Bank na 8 maart 2009 is geconfronteerd, en het naar aanleiding daarvan gevoerde communicatiebeleid.

6.4.55 In de Freshfields lawyer's letter 2008 van 6 mei 2009 wordt gemeld dat in april 2009 met Stichting Stapelkrediet de (in paragraaf 6.4.45 gemelde) schikkingsonderhandelingen hebben geresulteerd in een overeenkomst. Uit een e-mail van 9 juli 2009 van Juridische Zaken aan Buwalda blijkt dat 62 klanten akkoord zijn en 34 klanten niet-akkoord zijn. De totale kosten worden geschat op € 400.000,-. Voorts wordt melding gemaakt van 33 andere HWS-zaken.

6.4.56 Op 14 mei 2009 verschijnt het 'Audit rapport Klachtenafhandeling' van de IAD. De IAD concludeert:

*"Op basis van ons onderzoek kwalificeren wij de opzet en bestaan en werking van de beheersmaatregelen van het klachtenafhandelingsproces als onvoldoende. De belangrijkste bevindingen in dit rapport zijn:*

*- Uit onze selectie komt naar voren dat de door ons geselecteerde klachten een, in onze optiek, lange doorlooptijd hebben. Omdat er geen normenkader is vastgesteld is de lengte van de doorlooptijd niet objectief toetsbaar. Voor 2008 is er geen managementinformatie beschikbaar met de doorlooptijd per klachtencategorie en analyse van de oorzaken van klachten;*

*- Klachten worden geregistreerd in Excel. Door toevoeging van nieuwe kolommen en klachtregels wordt Excel een steeds moeilijker toegankelijk en traag programma met een vergrote kans op fouten. Verder biedt dit beperkte mogelijkheden voor managementrapportages;- Keuze en inrichting van het nieuwe klachtenregistratiepakket is uitermate belangrijk voor een zorgvuldige klachtenafhandeling. De realisatie van de geplande invoering van dit pakket is ons inziens vrij ambitieus. Dit mede in het licht van de afhankelijkheid van derden en andere systemen, welke niet zijn benoemd in het plan;*

- Door het ontbreken van een bevoegdhedenlijst voor de afdeling CCS is het niet vast te stellen of toekenningen door bevoegde medewerkers zijn geaccordeerd;
- Door het ontbreken van parafen op het klachtenformulier is achteraf niet vast te stellen wie de stappen in het klachtenafhandelingsproces gezet heeft;
- Ontbreken van de klachtenprocedure op bijvoorbeeld intra- en internet leidt bij klanten en medewerkers tot onduidelijkheid en tot verlenging van de klachtenbehandelingsperiode;
- Door het ontbreken van notulen en een besluitenlijst van het overleg met juridische zaken is het achteraf niet inzichtelijk welke zaken zijn besproken tussen CCS en afdeling Juridische Zaken en welke acties genomen (moeten) worden naar aanleiding van de besprekingen;
- Klachten worden regelmatig afgesloten voordat de klacht daadwerkelijk afgehandeld is. Deze klachten worden veelal binnen kort tijdsbestek weer heropend. De afsluiting van klachten in de database geeft een te positief beeld in de tussentijdse rapportages.
- De autorisatie van schadetoekenningen door bevoegde personen heeft niet in alle gevallen zichtbaar plaatsgevonden. Hierdoor is achteraf niet vast te stellen wie goedkeuring heeft gegeven voor een toekenning."

- 6.4.57 Het 'Audit rapport Klachtenafhandeling' van de IAD staat op de agenda van de RvB vergadering van 18 mei 2009. In de notulen is vermeld: "*Dit rapport zal de volgende vergadering besproken worden.*" Het IAD-rapport is echter ook in latere vergaderingen niet meer besproken door de RvB. Ondanks de kritiek van de IAD, worden er geen wezenlijke verbeteringen aangebracht in de klachtbehandeling.
- 6.4.58 De compliance-rapportage over maart, verschijnt op 15 mei 2009, en ontlokt de RvB in zijn vergadering op 20 juli 2009 dat deze rapportage goed en duidelijk leesbaar is. De compliance-rapportages over april en het tweede kwartaal blijven echter in conceptvorm en worden niet op de agenda van de RvB geplaatst of bij de stukken gevoegd.
- 6.4.59 De AFM begint in mei 2009 aan de hand van door haar ontvangen klachten een onderzoek naar de afwikkeling van klachten. Omtrent de afwikkeling van de aangeduide klachten heeft er overleg tussen de AFM en DSB Bank plaatsgevonden. De doelstelling was dat eind augustus 2009 alle klachten zouden zijn afgehandeld. Dit onderzoek is nimmer afgerond. Wel is de AFM gebleken dat klachten niet door de RvB werden besproken, terwijl de RvB jegens de AFM steeds heeft gesuggereerd dat klachten wel standaard werden besproken.
- 6.4.60 DNB die in juni 2009 onderzoek heeft gedaan naar de afwikkeling van klachten, is van oordeel dat nog geen sprake is van een duidelijke lijn in de te ontvangen klachten op basis waarvan een extrapolatie kan plaatsvinden. Linschoten geeft als bestuurder in juni 2009 aan Spigthoff opdracht de zorgplichtproblematiek in kaart te brengen ten einde deze problematiek te kwantificeren.
- 6.4.61 In een persbericht op 12 juni 2009 kondigt DSB Bank aan klachten van klanten niet collectief maar individueel te behandelen en zonodig door te verwijzen naar het Kifid,

aan wiens besluit DSB Bank zich zal conformeren. Blijkens de notulen van de RvB vergadering van 6 juli 2009 is DSB Bank op zoek naar 'vrienden' die kunnen helpen om de negatieve beeldvorming van DSB Bank te veranderen. In het jaargesprek op 2 juli 2009 tussen DSB Bank, DNB en E&Y, wordt gemeld dat voor de te verwachte kosten voor het oplossen van de klachten, namelijk dat deel dat voortvloeit uit klachten waarin DSB Bank wellicht verwijtbaar zou hebben gehandeld, een voorziening is getroffen ter hoogte van € 500.000. In een op 21 juli 2009 gehouden gesprek tussen DSB Bank enerzijds en Van Lanschot en verzekeraar Chubb anderzijds, wordt echter gemeld dat naar verwachting de compensatie van ontevreden klanten zal uitkomen op € 1 miljoen tot € 1.5 miljoen. Op 7 juli 2009 doet Buwalda per e-mail verslag aan de RvB, naar aanleiding van een telefoongesprek met Wabeke, die meent dat de afhandeling van klachten veel vertraging oploopt. In de vergaderingen van 4 augustus 2009 en 7 augustus 2009 van de RvB wordt ingegaan op de versnelling en verbetering van de klachtenafhandeling. Wabeke schrijft dat hij mogelijkheden ziet binnen enkele weken van een mediapauze, alle klachtdossiers af te handelen conform de overeengekomen uitgangspunten. Uppelschoten brengt op 7 augustus 2009 een memo uit inzake het scoringsmodel voor klachtenmanagement, met als doel een eenduidige werkwijze van klachtenbeoordeling te hanteren. Het memo is bij de stukken voor de RvB-vergadering van 10 augustus gevoegd. Blijkens de notulen zal Uppelschoten advies worden gevraagd over de kosten, alvorens de RvB een definitief besluit zal nemen. Vanaf 29 september 2009 wordt met Stichting Steunfonds Probleemhypotheek (SSP) onderhandeld over een regeling, waaraan Hendrickx krachtens een volmacht namens SSP deelneemt. Deze onderhandelingen, waarbij de RvB direct betrokken is, resulteren uiteindelijk in de door Wabeke gepubliceerde aanbeveling.

- 6.4.62 De op 14 augustus 2009 verschenen compliance-rapportage, meldt dat het aantal klachten dat DSB Bank maandelijks ontvangt significant is gestegen: "*Januari: 122 klachten, Februari: 109 klachten, Maart: 162 klachten, April: 184 klachten, Mei: 263 klachten, Juni: 372 klachten.*" Ondertussen neemt de negatieve publiciteit toe. In de publiciteit doet de RvB relativerende uitspraken over het aantal klachten. Blijkens de RvB-vergadering van 31 augustus 2009 lijkt het aantal nieuwe klachten weer af te nemen. In de RvB-vergadering van 14 september 2009 merkt Scheringa op dat DSB Bank binnen 30 minuten moet reageren op publiciteit rondom DSB Bank. Opgemerkt wordt:

*"DSB is bij met de beantwoording van klachten. Het aantal klachten loopt terug, maar zal wel weer oplopen door de Radar uitzending van afgelopen week. Wat betreft de afhandeling is 2/3 van de klanten tevreden. Er is een steeds groter wordende groep met klachten die wij afwijzen. De TV dossiers zijn naar tevredenheid geschikt."*

- 6.4.63 Op 28 september 2009 verschijnt het rapport "*Opvolging aanbevelingen n.a.v. de audit klachtenafhandeling*" van het IAD. Er is door de IAD echter geen controle uitgevoerd op de implementatie van de aanbevelingen. Vermeld wordt onder meer dat de nieuwe klachtentool naar verwachting in februari 2010 zal worden geïmplementeerd. Tot die tijd vindt de registratie plaats middels Excel. Ook wordt vermeld dat het online indienen van een klacht sinds 1 april 2009 mogelijk is, maar dat er qua klantvriendelijkheid nog veel kan worden verbeterd. Door registratie van de inschrijfdatum en de

datum van afhandeling, wordt inzicht verkregen in de doorlooptijd per klacht. Voor moeilijke klachten is een scoringsmodel ontwikkeld dat de richting van mogelijke oplossingen aangeeft.

- 6.4.64 In de RvB-vergadering van 6 oktober 2009 om 14:00 uur geeft Linschoten aan dat het convenant met Hendrickx (zie paragraaf 6.4.61) die week niet afgerond kan worden, omdat DNB het concept ervan ook wil inzien. In de RvB-vergadering van 6 oktober 2009 om 17:30 uur wordt medegedeeld dat F. 't Hart (Spigthoff) de volgende ochtend een gesprek heeft met Wabeke. In RvB-vergadering van 7 oktober 2009 wordt gemeld dat een inschatting is gemaakt van de voorziening voor de regeling die mogelijk met Hendrickx wordt overeengekomen moet worden opgenomen. De RvB verwacht dat de kosten rond de € 30 miljoen liggen. De RvB bespreekt ook de mogelijkheden om te reageren op de persconferentie van Lakeman diezelfde ochtend. Van Goor vreest dat een onvoldoende reactie fataal is voor DSB Bank. In de RvB-vergadering van 8 oktober 2009 wordt gemeld dat twee leden om 13:30 uur een afspraak hebben bij DNB. Wabeke heeft aangegeven de regeling, zoals deze de avond daarvoor in principe is overeengekomen tussen Kifid, DSB Bank, Hendrickx (namens SSP) en het Ministerie van Financiën die dag te willen publiceren. DNB heeft echter nog geen fiat gegeven voor de regeling. Het gesprek met DNB wordt afgewacht. De 'Wabeke regeling' mag van de DNB niet worden ondertekend, uit angst voor precedentenwerking ten opzichte van de grote banken. Later is de 'Wabeke regeling' toch ondertekend. De kern van deze regeling is een herschikking van de contracten waardoor de maandlasten voor de klant beter betaalbaar worden. De regeling voorziet niet in schadevergoeding.
- 6.4.65 Op 8 oktober 2009 publiceert DSB Bank een persbericht met de titel "We hebben een akkoord!" In dit persbericht staat dat DSB Bank en SSP die middag overeenstemming hebben bereikt over de wijze waarop klachten worden afgewikkeld. Beide partijen kunnen zich vinden in de aanbevelingen zoals door de Ombudsman gedaan. DSB Bank maakt bekend, in de uitzending van Tros Radar, dat de getroffen regeling over een aantal jaren € 26 miljoen kost.

#### Bevestiging in gespreksverslagen

- 6.4.66 Het beeld dat op basis van het bovenstaande ontstaat, wordt bevestigd in de gespreksverslagen. Volgens Van Goor moest steeds onderscheid worden gemaakt tussen "echte klachten", die door Juridische Zaken werden behandeld, en "ontevreden mensen" die een geheel andere categorie vormden.
- 6.4.67 Amende heeft verklaard over de zorgplichtkwesties weinig tot geen overleg met Finance & Control te hebben gehad. Veelal zorgde Fritzsche voor die link. Het staat haar bij dat DNB wel zorgen had over de financiële impact die een en ander zou kunnen hebben. Amende meent dat de financiële kant van het oplossen van de klachten door DSB Bank, maar ook door DNB en E&Y is onderschat. DSB Bank nam wel kennis van de arresten van de Hoge Raad van 5 juni 2009 inzake de effectenlease producten, maar de aandacht ging toen vooral uit naar de operationele kant van de afwikkeling en naar de media.
- 6.4.68 Amende vindt dat DSB Bank het gevaar van de stichtingen die de belangen van klanten hebben behartigt heeft onderschat. Pas heel laat was DSB Bank bereid collectief schikkingen te treffen met Stapelkrediet en Beursklacht.

Het beleid bleef primair gericht op het individueel oplossen van de klachten, vanwege de verscheidenheid ervan. Dat gebeurde steeds door de juridische afdeling. Iedere jurist, dat waren er toen zes a zeven, moest daaraan meewerken. Op enig moment hadden zij elk wel 60 tot 80 klachten in behandeling. Het was een zeer arbeidsintensief proces, alleen al het compleet maken van de dossiers was een heel gedoe. Het was echt juristenwerk. Gebruik van standaard alinea's door niet-juristen bleek echt gevaarlijk.

- 6.4.69 Nadat in de landelijke media negatieve berichtgeving ontstond, heeft E&Y, volgens eigen zeggen, de impact daarvan meerdere keren tot eind juni 2009 met de RvB besproken. Het beleid van DSB Bank om de klachten op individuele basis op te lossen werd voortgezet, mede omdat de individuele omstandigheden per debiteur verschilden. DSB Bank beschouwde de getroffen regelingen eind juni 2009 vooral als 'coulance' met als doel de negatieve publiciteit in te dammen. Nader onderzoek wees uit dat de dossiervorming inzake het aantal klachten beter had gekund. Voor de 135 klachten die naar aanleiding van het programma Tros Radar zijn binnengekomen, is ten laste van het boekjaar 2008 een specifieke voorziening van € 500.000,- gevormd.
- 6.4.70 Volgens Offringa was de zorgplicht in het algemeen niet een belangrijk issue binnen de RvC. De RvC keek vooral naar het probleem van overkreditering. Hoewel de RvC zich wel bewust was van bepaalde risico's, bijvoorbeeld met betrekking tot HWS, waren er aanvankelijk voor de RvC geen aanwijzingen dat DSB Bank een majeur zorgplichtrisico liep. Naar aanleiding van de 'Tros Radar'-uitzendingen in 2009, zijn er in de slotfase becijferingen gemaakt met betrekking tot het zorgplichtrisico en deze liepen uiteen van in eerste instantie € 26 miljoen tot in het laatste stadium € 70 miljoen.
- 6.4.71 Koemans verklaart dat de zorgplichtkwesitie wel in de RvC werd besproken, maar dat de risico's op grond van de verstrekte informatie niet heel hoog werden ingeschat. Aan de RvC is verteld dat er nog niet veel klachten zijn binnengekomen. Begin 2009 was dan ook, volgens Koemans, niet bekend dat er veel mis was. Volgens Koemans zijn aan de RvC nooit klachtenrapportages en statistieken verschaft. De RvC heeft wel te kennen gegeven dat de klachten grondig moesten worden aangepakt.
- 6.4.72 Bonnier verklaart dat de RvC zich altijd op het standpunt heeft gesteld dat DSB Bank compliant moest zijn. Door het sterke personeelsverloop kwam de compliance niet altijd goed uit de verf. Eind 2008 is een nieuwe CO aangesteld. Voor de RvC was het jaar 2009 wat betreft compliance het jaar van de waarheid. De RvC verbond zijn lot aan een succesvolle implementatie van de maatregelen op het gebied van compliance voor het einde van 2009.
- 6.4.73 Buwalda verklaart dat Linschoten in gesprek was met Spigthoff om vanuit een juridisch perspectief een dwarsdoorsnede van de portefeuille te maken. Dit wordt door Linschoten bevestigd. Spigthoff heeft volgens 't Hart gesproken met de afdeling compliance, waarbij een punt van aandacht de betrouwbaarheid van de interne informatie binnen DSB Bank was, aangezien het onderzoek van Spigthoff op die informatie gebaseerd zou zijn. Het onderzoek is door de aanvraag van de noodregeling niet afgerond.
- 6.4.74 Volgens Buwalda werden kosten in verband met schikkingen en coulancebetalingen, in het kader van de klachtenafwikkeling direct in de winst- en verliesrekening verwerkt.

6.4.75 Volgens Scheringa zijn 250 klachten met Wabeke besproken. Wabeke zou hebben gezegd dat de helft van deze 250 klachten geen echte klachten waren, en dat de overige helft slechts gedeeltelijke klachten betrof. Scheringa heeft verklaard dat DSB Bank op het punt stond om een soort Wabeke-convenant te sluiten met Hendrickx om de klachten op te lossen. Deze oplossing was goedkoper dan € 26 miljoen en zou worden uitgesmeerd over tien jaar. Volgens Scheringa was Lakeman bang dat zijn klanten zouden overstappen naar Hendrickx en was dat de reden dat hij contact zocht met NOVA voor een oproep tot een bankrun. NOVA wilde niet meewerken, maar Lakeman heeft zijn oproep op 1 oktober 2009 wel bij Goedemorgen Nederland kunnen doen.

6.4.76 De hoogste schating van de hoogte van de zorgplichtclaims uit de periode tot 12 oktober 2009, die Curatoren hebben gezien, is de schating van een investment bank, die op 11 oktober 2009 na een gesprek met DSB Bank, deze kosten heeft geschat op € 400 miljoen.

## **6.5 Kredietverlening**

6.5.1 Een niet onbelangrijk deel van de klachten die DSB Bank in de onderzochte periode ontving betrof de kredietverlening. De verstrekking van kredieten door DSB Bank diende plaats te vinden met inachtneming van de daarvoor geldende normen. Voor de onder het bereik van artikel 28 Wck vallende kredieten, was het DSB Bank krachtens de Wck voorts verboden aan een krediettransactie deel te nemen "*zonder te beschikken over genoegzame, andere dan mondelinge inlichtingen over de kredietwaardigheid*" van de kredietnemer. Per 1 januari 2006 is aan deze open norm een algemene grondslag gegeven in artikel 51 Wfd, dat per 1 januari 2007 werd ingevoegd in artikel 4:34 Wft, in de vorm van een verbod kredieten te verstrekken indien de verstrekking, met het oog op voorkoming van overkreditering van de consument, onverantwoord zou zijn. De concrete invulling van deze open norm is door de wetgever overgelaten aan de praktijk, in het kader waarvan de wetgever heeft gerefereerd aan de (mede) met het oog daarop opgestelde gedragscodes.

### Acceptatienormen

6.5.2 Tussen DSB Bank en de toezichthouders was in de onderzochte periode haast bij voortduring discussie over implementatie en handhaving van de in de gedragscodes vervatte normen. Ook de IAD heeft in de onderzochte periode meerdere kritische rapportages opgesteld over het acceptatiebeleid en de wijze waarop de vastgestelde verstrekkingnormen in de praktijk werden gehanteerd

### De periode tot 1 januari 2006

6.5.3 In het RBO van 15 april 2005 wordt opgemerkt dat uit een overzicht blijkt dat de normen voor kredietverstrekking voor eerste hypotheeklen in de afgelopen twee jaren zijn opgerekt.

6.5.4 In het IAD-rapport over Frisia, dat bij de stukken voor de RvB vergadering van 11 juli 2005 is gevoegd, wordt geconstateerd dat wijzigingen in acceptatienormen niet op eenduidige gestructureerde wijze worden doorgevoerd en dat uit commercieel oogpunt flexibel wordt omgesprongen met de procedures, waardoor de naleving daarvan

onvoldoende kan worden gecontroleerd. Uit de notulen van de RvB blijkt niet dat dit rapport is besproken.

- 6.5.5 De RvB bespreekt in zijn vergadering van 8 augustus 2005 het memo '*Acceptatieorganisatie onder Wtk-vergunning*' van Van Dijk. In dat memo wordt geconstateerd dat het acceptatiebeleid meer moet worden gestoeld op een nauwkeurig risicoanalyse en dat aan de hand van een op te stellen klantprofiel vastgesteld moet worden welke leefnormen voor de klant van toepassing zijn. Niet is vastgesteld of aan deze constatering consequenties zijn verbonden voor het acceptatiebeleid.
- 6.5.6 Het blijkt dat de RvB bij herhaling zijn zorgen over een te restrictieve werking van de in regelgeving vervatte normen bespreekt. In de RvB-vergaderingen van 29 augustus 2005 en 15 september 2005 worden in het kader van het acceptatiebeleid per 1 juli 2005 de aangepaste VFN-normen besproken, waarop Van Goor en Scheringa diverse opmerkingen hebben. Besloten wordt de intern verzochte onderbouwing van de aangepaste normen af te wachten. De door minister van financiën Zalm voorgestelde maatregelen ter beperking van Tophypotheek zijn onderwerp van bespreking in de RvB-vergadering van 19 september 2005. Voor DSB Bank zou invoering van de voorgestelde maatregelen betekenen dat 43% van alle aanvragen (1H) en 58% van alle gesloten contracten (1H) van DSB Bank buiten de door minister Zalm voorgestelde normen vallen. De voorgestelde maatregelen zijn ook onderwerp van bespreking in het Gemengde Werkgroepoverleg van de DNB en Nederlandse Vereniging van Banken (NVB) van 18 november 2005 en houden het volgende in: (1) toetsrente geldt voor alle hypotheek met rentevaste periode van tien jaar of korter, (2) woonlastpercentages op basis van NIBUD/Nationale Hypotheek Garantie (NHG) zijn maatgevend, (3) financiers waarschuwen consumenten die een hoge LTV-lening afsluiten. De Gedragscode Hypothecaire Financieringen (GHF) wordt voortaan gewaarborgd op basis van het principe 'comply or explain', dat wil zeggen: voldoe aan de regels of leg uit waarom dat niet is gebeurd. De notulen van de bespreking zijn bij de stukken voor de RvB-vergadering van 21 november 2005 gevoegd, maar niet blijkt dat deze door de RvB zijn besproken.
- 6.5.7 In zijn vergadering van 26 september 2005 bespreekt de RvB van DSB Groep de twijfels van de directie van de (kleine) DSB Bank (Cornet en Roeland) over de "commerciële acceptatie" van kredieten in de nieuwe organisaties (zie paragraaf 2.4.16). De RvB meent dat in de nieuwe organisatie het beleid juist wordt aangescherpt. Uit een interne analyse, gevoegd bij de stukken voor de RvB-vergadering van 27 december 2005, blijkt dat de voorgenomen wijzigingen in de acceptatiecriteria consumptief krediet, over het algemeen leiden tot een materiële verruiming van de acceptatiecriteria, en dat met betrekking tot de leefnormen sprake is van een gemixt beeld. De effecten op de portefeuille zijn volgens deze analyse niet materieel.

#### De periode vanaf 1 januari 2006 tot 1 januari 2009

- 6.5.8 Op 2 januari 2006 bespreken Scheringa en Van Goor met de directie Acceptatie de interne analyse betreffende de acceptatiecriteria. Uit de notulen van de RvB-vergadering van 9 januari 2006 blijkt dat de RvB met de afdeling Verkoop zal bespreken of het verstandig is om de acceptatiecriteria nu aan te passen aan de marktnormen.

- 6.5.9 Een verdere verruiming van de acceptatiecriteria vindt plaats wanneer de RvB in de vergadering van 30 januari 2006 het besluit wijziging acceptatiebeleid tekent. Deze verruiming geldt voor goedlopende klanten met een 2H of een CK bij DSB Bank en een elders lopende 1H. DSB Bank accepteert de nieuwe 1H van deze klanten in elk geval tot maximaal 130% van de Executie Waarde (EW) van het onroerend goed inclusief premies, eventueel in combinatie met een 2H tot een maximum van 5,5 maal het bruto jaarinkomen exclusief premies.
- 6.5.10 DNB onderzoekt in de periode maart tot en met april 2006 het kredietbedrijf van DSB Bank ter zake van het risicobeheer omtrent consumptieve en hypothecaire kredietverlening. In gesprekken op 30 maart 2006 tussen DNB en DSB Bank waarschuwt DNB dat overkreditering mogelijk een bedreiging is voor DSB Bank, dat DSB Bank niet voldoet aan de gedragscode die in de maak is, en dat DSB Bank mogelijk haar zorgplicht schendt. DNB vraagt zich af waarom de koopsom niet wordt gebudgetteerd bij het bepalen van de kredietruimte aangezien de klant de hele last moet dragen. DNB wijst erop dat 130% EW voor een 1H vanwege de striktere normen in het kader van de Wfd mogelijk niet meer zal kunnen en dat de door DSB Bank gekozen oplossing van een combihypotheek ook niet werkt. DNB ziet een groot risico in de 2H productie die in combinatie met 1H is gesloten tegen een 1H budgettering. DNB meent dat de acceptatiecriteria onvoldoende op schrift zijn gesteld, dat management informatie mist en dat inzicht in het kredietrisico ontbreekt. Volgens Scheringa zitten de criteria wel "al 30 jaar in de hoofden" van de medewerkers en zullen die op schrift worden gesteld. Daarnaast geeft Scheringa aan dat het acceptatiebeleid wél is getoetst, namelijk door de 'funders'. Scheringa wijst er tevens op dat kredietrisico's vaak niet op eigen boek worden gedragen. DNB concludeert dat het moeilijk is inzicht te krijgen in belangrijke onderwerpen zoals acceptatiecriteria, de kredietportefeuille en Wfd-implementatie, aangezien schriftelijke onderbouwingen, analyses en rapportages ontbreken. DNB kondigt aan dat haar rapport kritisch zal zijn.
- 6.5.11 In zijn vergadering van 24 april 2006 constateert de RvB dat de aanpak van de door DNB genoemde zorgpunten al ter hand is genomen. Tijdens het jaargesprek op 9 mei 2006 tussen DSB Bank en DNB wordt de visie van de RvB op "*Goed Kredietgeverschap*", de voorbereiding Wfd en de conceptrapportage van DNB besproken. In haar visie op "*Goed Kredietgeverschap*" meent DSB Bank dat overkreditering geen thema zou moeten zijn, aangezien het in het belang van de kredietverstrekker is dat uitgeleende gelden worden terugbetaald. DSB Bank omarmt de Recofa-normen. DSB Bank wil niet dat het beeld vertroebeld wordt door niet-realistische/statistische normen zoals die in gedragscodes zijn gehanteerd, maar ziet meer heil in een veiligheidsmarge ten opzichte van de werkelijke financieringslasten. Voor wat betreft moraliteit is voor DSB Bank de BKR-registratie maatgevend. De RvB besluit op 15 mei 2006 naar aanleiding van het concept van het DNB-rapport een actielijst op te stellen ten aanzien van strategie, beleid, Wfd en algemene managementinformatie.
- 6.5.12 In de vergadering van de RvC van 18 mei 2006 wordt verslag gedaan van het gesprek met DNB over het kredietonderzoek. De RvB geeft aan dat diverse aandachtspunten reeds zijn opgepakt. De RvC toont zich bezorgd, maar Offringa meent dat in het conceptrapport suggestieve zaken staan die voor DSB Bank niet acceptabel zouden moeten zijn.



- 6.5.13 Op 19 mei 2006 zendt DNB het rapport aan DSB Bank (zie paragraaf 2.5.10).<sup>202</sup> DNB concludeert dat het kredietbeleid bij DSB Bank onvoldoende is uitgewerkt. Het schiet tekort op de punten van overkreditering en klantenprofielen. Bij DNB ontbreekt het vertrouwen dat DSB Bank tijdig in staat zal zijn de Wfd na te leven.<sup>203</sup> Er is sprake van prudentiële risico's door een tekortschietende naleving van de zorgplicht, tekortschietende algemene managementinformatie en managementinformatie met betrekking tot de kredietportefeuille en onvoldoende aandacht van de IAD voor het kredietverleningsproces. DNB constateert dat de in de afgelopen drie jaar toegepaste acceptatiecriteria kunnen leiden tot overkreditering.<sup>204</sup> In reactie heeft de IAD in 2006 een aantal onderzoeken met hoge prioriteit aangekondigd.<sup>205</sup> De IAD blijkt echter de audit 'incasso en beheer' slechts gedeeltelijk, de audit 'kredietacceptatie' geheel en de audit 'zekerhedenbeheer' niet te hebben uitgevoerd.
- 6.5.14 In zijn vergadering van 12 juni 2006 bespreekt de RvB het visiedocument "Goed Kredietgeverschap" dat is opgesteld in reactie op het kredietonderzoek van DNB. De notulen bevatten geen verslag van een inhoudelijke discussie. Ook de conceptreactie op het DNB-kredietonderzoek wordt besproken. Onderzocht zal worden hoe adviezen tot medewerkers zijn te herleiden. Kwaliteit moet onderdeel worden van de criteria voor het vaststellen van variabele beloning. De RvB zal dit nader bespreken op de brainstormsessie op 26 en 27 juni 2006 in Noordwijk (zie hierover verder paragraaf 2.5.15 e.v.). Ook de nieuwe gedragscode hypotheken, die op 1 januari 2007 van kracht zal zijn, wordt besproken. Scheringa zal de invoering van deze code en de daarin vervatte 'comply or explain' regeling met de intern verantwoordelijke(n) bespreken.
- 6.5.15 In het jaargesprek tussen DNB, E&Y en DSB Bank op 23 juni 2006 constateren partijen dat het onderzoek van DNB overeenkomt met de bevindingen van E&Y. De RvB bespreekt in zijn vergadering van 10 juli 2006 de bijdrage van Offringa aan de conceptreactie op het DNB-kredietonderzoek. Volgens Offringa kan DSB Bank, zonder toelichting, volstaan met het vermelden dat DSB Bank per 1 juli Wfd-proof is. De RvB kiest echter voor een uitgebreide toelichting. In zijn vergadering van 17 juli 2006 be-

<sup>202</sup> De Visie zou volgens Van Dijk zijn opgesteld naar aanleiding van de brief van DNB zijn opgesteld.

<sup>203</sup> DNB stelt dat de Wfd 'in de loop van 2006' van kracht zal worden.

<sup>204</sup> "Inmiddels worden zogenaamde combihypotheken (...) verstrekt tot 6,8 x het bruto-inkomen (exclusief gefinancierde verzekeringspremies door middel van een koopsompolis) en tot 160% van de EW. DSB heeft daarenboven de limiet tot 160% van de EW in bepaalde gevallen losgelaten (...)."

<sup>205</sup> DNB stelt in een rapport van mei 2006 dat de IAD in het jaarplan 2006 aan het kredietproces gerelateerde audits (incasso en beheer, kredietacceptatie en zekerhedenbeheer) een hoge prioriteit heeft gegeven. De IAD heeft aan deze onderwerpen inderdaad hoge prioriteit gegeven in het jaarplan 2006. De volgende in 2006 uitgevoerde onderzoeken hebben betrekking op bovengenoemde onderwerpen:

1. Onderzoek naar achterstandenbeheer voor achterstanden groter dan drie maanden van april 2006. De IAD concludeert dat de continuïteit onvoldoende is gewaarborgd door onderbezetting en vervuilde overzichten. Hierdoor zijn achterstanden op de verwerking van de achterstanden ontstaan. Een algemene audit incasso en beheer lijkt niet te zijn uitgevoerd in 2006, maar wel in 2008;
2. Onderzoek naar gebruikersprofielen in Sphinx (vastleggen kredietaanvragen) van september 2006. De IAD concludeert dat een autorisatiematrix ontbreekt en geen periodieke controle plaatsvindt op de gebruikers en – profielen;
3. "Audit Kredietverlening" van maart 2007.

Een onderzoek is gestart naar de zekerhedenadministratie, maar een rapport is niet opgesteld. Het concept jaarplan 2007 van de IAD vermeldt dit onderwerp nog wel, maar latere documenten niet meer. Het lijkt erop dat dit onderzoek niet is uitgevoerd.

spreekt de RvB de conceptreactie aan DNB nogmaals. De reactie wordt verzonden bij brief van 18 juli 2006. Daarin wordt onder meer het volgende vermeld:

- De beleidsuitgangspunten inzake goed kredietgeverschap en zorgplicht zijn neergelegd in een de notitie 'Goed Kredietgeverschap', die volgens DSB Bank in de praktijk tot acceptabele resultaten leiden;
- De ogenschijnlijk late voorbereiding op de Wfd-implementatie is het gevolg van de onduidelijke invulling van de 'open normen' in de Wfd en verschil van mening met de AFM over de toepasselijkheid van de adviesregels. De aandachtspunten die de IAD en de CO in hun rapport van juni 2006 noemen om Wfd-compliant te worden, konden tijdig worden opgepakt;
- Onjuist is dat toereikende managementinformatie van de kredietportefeuille ontbreekt. De informatie in de maandelijkse analyserapportages over de ontwikkeling van de kwaliteit van de kredietportefeuille zal worden verdiept en kredietportefeuilles zullen met concurrenten worden vergeleken. De opzet van de nieuwe rapportagestructuur die bij brief van 9 mei 2011 aan DNB is verzonden, kan de monitoring van de kredietportefeuille verbeteren;
- DSB Bank zegt toe ten aanzien van het kredietverleningsproces maatregelen te zullen nemen. DSB Bank onderkent dat aanpassing van acceptatiecriteria gestructureerder kan verlopen. Het blijft mogelijk dat niet-materiële aanpassingen zonder voorafgaand advies van de afdeling Risk Management kunnen worden doorgevoerd.

- 6.5.16 In haar reactie van 7 augustus 2006 schrijft DNB de indruk te hebben dat de kredietorganisatie de volle aandacht van DSB Bank heeft en dat maatregelen zijn getroffen om de verbeterpunten te adresseren. DNB wacht de uitkomsten van het onderzoek door de afdeling Risk Management af en verwijst ter zake van de zorgplicht naar de AFM.
- 6.5.17 In de RvB-vergadering van 17 juli 2006 wordt verslag gedaan van de vergadering van de Advies Commissie Consumptief Krediet (ACCK) van de NVB. Volgens deze commissie dient vaststelling van de kredietruimte voor CK niet plaats te vinden door budgettering op basis van werkelijke lasten, maar op basis van de (wettelijke) 2% norm zoals neergelegd in de VFN-gedragscode. Volgens de RvB is het echter een misverstand dat deze norm uit de code, een wettelijke norm is. De RvB besluit de NVB hierover een brief te sturen. De verzonden brief was niet in de administratie van DSB Bank te vinden. De RvB keurt de invoering van de Recofa-normen goed.
- 6.5.18 De RvB bespreekt in zijn vergadering van 31 juli 2006 de concept actielijst n.a.v. het kredietonderzoek, die onder meer vermeldt: het aanstellen van een externe adviseur die de Wfd-compliance kan reviewen, en het vastleggen van de overwegingen bij de toekenning van kredietaanvragen indien sprake is geweest van bijzondere besluitvorming.
- 6.5.19 In zijn vergadering van 7 augustus 2006 bespreekt de RvB de acceptatiecriteria (zie paragraaf 6.5.7) en besluit hij dat tot 125% EW de partner een los dienstverband mag hebben, waarmee kennelijk ieder dienstverband wordt bedoeld dat tijdelijk, of niet vast is. Boven de 125% EW moeten klant én partner een vast dienstverband hebben.

- 6.5.20 De RvC vraagt zich in zijn vergadering van 5 oktober 2006 af of vooral mensen met een lage opleiding bij DSB Bank kredieten aanvragen. De RvB stelt dat dit niet bekend is. De RvC vraagt zich voorts af of na afwijzing van een kredietaanvraag, de aanvrager toch via het bemiddelingskanaal een lening kan afsluiten. De RvB bevestigt dat dit mogelijk is en is beoogd. Dergelijke aanvragen lopen via Krediet Groep Nederland (KGN). KGN is sinds 6 september 2006 een dochter van DSB Bank.
- 6.5.21 De CO constateert in zijn voortgangsverslag van 17 oktober 2006 dat het grootste compliancerisico voor DSB Bank ligt in het naleven van (voor de medewerkers vaak nieuwe) procedures. De CO beveelt daarom aan veel tijd te stoppen in het controleren van Wfd dossiers (voorkomen overkreditering, kwaliteit advies) en het checken van nieuwe klantdossiers op acceptatie en identificatie. Daarnaast merkt de CO op dat DNB niet tevreden is over de voortgang die in 2006 is geboekt. DNB had met name willen zien dat de CO al kon laten zien op welke wijze de verschillende regelingen worden nageleefd. Het ACC bespreekt het verslag in haar vergadering van 30 november 2006. De RvC bespreekt het verslag niet.
- 6.5.22 Blijkens de notulen van de RvB-vergadering van 4 december 2006 dient een managementreactie opgesteld te worden op het conceptrapport van de IAD inzake kredietverlening. De IAD rapporteert dat posten worden geaccepteerd waarvan onduidelijk is of deze binnen de criteria vallen, dat onduidelijk is of bij geconstateerde fouten actie wordt ondernomen en dat documenten in dossiers ontbreken. Kritisch zijn ook de bevindingen van E&Y naar aanleiding van de interim-controle (zie paragraaf 2.5.21). Zo worden de processen automatisering en kredietverleningen aangeduid met high risk. Evenmin wordt altijd voldaan aan de eisen inzake de vastlegging en documentatie van cliëntenprofielen.
- 6.5.23 De RvB bespreekt in zijn vergadering van 18 december 2006 het plan van aanpak in verband met de nieuwe 'Gedragscode Hypotheken' (GHF-code) die per 1 januari 2007 van kracht zal zijn. Er dient een concepttekstvoorstel ten behoeve van de Kredietnota te worden opgesteld. De Kredietnota bespreekt de RvB in zijn vergadering van 2 januari 2007. Van Goor vindt die onduidelijk en te gedetailleerd en wil die inperken. Volgens Van Dijk is de AFM van oordeel dat de kredietnota er goed uitziet en goed wordt gehanteerd. Van Goor en Scheringa zullen per hoofdstuk beoordelen wat geschrapt kan worden.
- 6.5.24 Op 12 januari 2007 publiceert de AFM haar rapport "*Verantwoorde kredietverstrekking*" naar aanleiding van haar onderzoek bij onder andere DSB Bank naar de verstrekking van consumptief krediet dat eerder reeds aan DSB Bank was gezonden. De AFM concludeert dat in de praktijk sprake is van overkreditering en stelt dat zij in overleg zal treden met de financiële sector om – door middel van het opstellen van een verbeterde gedragscode – overkreditering in de toekomst te voorkomen. In het rapport wordt het kader voor verantwoorde kredietverlening uitgebreid uiteengezet. De AFM verwijst in dat verband niet alleen naar de Wfd, maar ook naar de VFN-norm en de NHG-normen. De AFM constateert dat sommige kredietverstrekkers deze normen niet hanteren of naleven en dat door hen onvoldoende is vastgelegd welke voorwaarden gelden bij het afwijken van de door hen gehanteerde normen. Voorts concludeert

de AFM dat veel kredietprospectussen en reclame-uitingen niet voldoen aan de wettelijke normen.

- 6.5.25 Op 8 januari 2007 bespreekt de RvB van DSB Bank het rapport van de AFM. De RvB is van mening dat het rapport een aantal onjuistheden bevat. Indien de AFM het rapport niet wenst aan te passen, wordt een uittreksel van het rapport op intranet geplaatst met commentaar op iedere bevinding. In een e-mail van 9 januari 2007 van Cornet aan Van Dijk noemt Cornet dit rapport explosief materiaal, waarop een reactie klaar moet liggen. Cornet merkt op dat DSB Bank geen beleid heeft voor wat betreft uitzonderingen en geen rekening houdt met een stijgend uitgavenpatroon bij een toenemend inkomen. DSB Bank heeft een reactie opgesteld waarin zij ingaat op de bevindingen van de AFM. DSB Bank stelt in deze concepten – kortweg – dat alle bevindingen niet op haar van toepassing zijn en op welke wijze zij wel aan deze bevindingen voldoet. Het is onduidelijk of DSB Bank deze conceptreactie daadwerkelijk op intranet heeft geplaatst, zoals de bedoeling was.
- 6.5.26 In de RvB-vergadering van 8 januari 2007 wordt opnieuw de nieuwe GHF-code) besproken, en de implementatie daarvan in de systemen (Verkoop en Sphinx). Bij 'maatwerk' dienen de overwegingen die tot verstrekking hebben geleid, goed gedocumenteerd te worden vastgelegd en dient de klant op de afwijking te worden gewezen. Geconstateerd wordt dat het oversluiten van bestaande leningen een veel voorkomende reden voor 'maatwerk' is. Indien deze leningen boven bepaalde normen waren verstrekt (bijvoorbeeld > 4,5 x inkomen) is volgens de RvB verstrekking met het oog op oversluiting verantwoord, omdat de klant zich kan verbeteren. In een memo van de RvB aan de RvC wordt uitgelegd dat het overschrijden van de GHF-norm voorkomt bij het oversluiten van leningen. Volgens de RvB wordt – onder overschrijding van de gedragscode – overgesloten indien dit voor de klant profijtelijk is (doordat bijvoorbeeld extra ruimte in het besteedbaar inkomen ofwel extra zekerheid door het meefinancieren van woonlasten- en overlijdensrisicoverzekeringen ontstaat).
- 6.5.27 Naar aanleiding van een op 25 september 2006 bij DSB Bank verricht onderzoek, stuurt de AFM bij brief van 15 februari 2007 de conceptbevindingen van dit onderzoek met titel "*Voorkoming overkreditering*" aan DSB Bank. De AFM geeft in dit rapport onder andere aan dat in een groot aantal van de gevallen de minimale leefnormen die DSB Bank hanteert, onder de minimale leefnormen van de bijstand, de Recofa-normen, de Nibud-normen en de VFN-normen liggen. De AFM deelt mee dat met de VFN en NVB is afgesproken de huidige normen aan te passen, en dat de AFM deze nieuwe normen branchebreed als referentiekader zal toepassen. De AFM merkt verder op dat in twee van 20 onderzochte gevallen DSB Bank is overgegaan tot kredietverstrekking ondanks dat de desbetreffende consumenten niet voldeden aan de DSB-normen. De onderbouwing hiervan is volgens de AFM onvoldoende. In haar brief verzoekt de AFM om binnen drie weken te reageren op de uitkomsten van het onderzoek, met name ten aanzien van de twee laatstgenoemde dossiers.
- 6.5.28 De RvB bespreekt in zijn vergadering van 23 februari 2007 het concept rapport van de AFM. De RvB meent dat het rapport op veel onderdelen om een reactie vraagt omdat de AFM anders later zou kunnen concluderen dat DSB Bank op die punten met het rapport instemt. Het ACC bespreekt in haar vergadering van 26 maart 2007 eveneens

het AFM-onderzoek. Van Dijk meldt dat de RvB de conclusies van de AFM niet deelt. Uit de dossiers blijkt waarom DSB Bank van de acceptatienormen is afgeweken. Van Dijk meent echter dat de overwegingen op grond waarvan van de normen wordt afgeweken goed in het dossier dienen te worden vastgelegd.

- 6.5.29 De RvB bespreekt op 5 maart 2007 het conceptrapport van de IAD inzake kredietverlening. De managementreactie is opgenomen in de definitieve versie van het rapport: Over het algemeen worden de criteria in de Kredietnota en de procedures goed gevolgd; aan geconstateerde fouten wordt wel degelijk een follow-up gegeven, maar deze wordt niet schriftelijk vastgelegd. De RvB acht het niet belangrijk genoeg om de organisatie te verplichten tot schriftelijke vastlegging. Voor het overige acht de RvB de Kredietnota al voldoende gedetailleerd en ziet zij geen noodzaak om checklisten toe te voegen.
- 6.5.30 De NVB stelt in haar brief van 11 april 2007 aan DSB Bank vast dat DSB Bank in de naleving van de GHF tekort lijkt te schieten en vraagt om de handhaving ervan te versterken. De RvB meent in zijn vergadering van 16 april 2007 echter dat bij 'maatwerk' door DSB Bank altijd wordt gekeken naar de Nibud-norm en dat alle overeenkomsten binnen de Recofa-normen blijven. De RvB bespreekt in zijn vergadering van 1 juni 2007 de sinds 1 januari geldende GHF. Geïventariseerd is hoe de concurrentie omgaat met de maatwerkbepaling. Van Goor legt aan de RvB het document '*Maatwerk (Afwijken van de gedragscode)*' ter accordering voor, waarin is vastgelegd in welke gevallen van de in de Gedragscode gestelde normen mag worden afgeweken. Het document wordt door de RvB geaccordeerd en zal binnen de organisatie worden uitgezet.
- 6.5.31 Bij brief van 19 juli 2007 stuurt de AFM haar definitieve bevindingen (zie paragraaf 6.5.27). De AFM oordeelt dat DSB Bank een onvoldoende bijdrage levert aan de doelstelling van de Wfd. De door DSB Bank ten tijde van het onderzoek gehanteerde acceptatiecriteria kunnen leiden tot overkreditering. DSB Bank heeft kredieten verstrekt waarvan zij niet heeft aangetoond dat deze voor de consument verantwoord waren. Ten aanzien van de aangepaste acceptatiecriteria merkt de AFM op dat bij DSB Bank nog geen rekening wordt gehouden met hogere uitgaven bij een hoger inkomen en met de lasten van de bijgesloten verzekeringen waardoor het risico van overkreditering bestaat. De AFM geeft DSB Bank tot 1 september 2007 om de acceptatiecriteria aan te passen. De bevindingen uit het rapport zijn voor de AFM aanleiding tot het voeren van een normoverdragend gesprek met DSB Bank.
- 6.5.32 Blijkens de notulen van zijn vergadering op 23 juli 2007 deelt de RvB het standpunt van de AFM niet. Zalm stelt voor, de AFM te wijzen op het feit dat de door de AFM geformuleerde normen na het onderzoek zijn vastgesteld en ingevoerd. Op 24 juli 2007 stuurt Van Dijk een e-mail aan de AFM waarin hij zijn ongenoegen uit over het rapport van de AFM. Hij kondigt een formele reactie aan. Op 27 juli 2007 stuurt Van Dijk een (vertrouwelijke) e-mail naar DNB waarin hij zijn ongenoegen uit over het rapport van de AFM. De RvC merkt blijkens zijn notulen van 30 juli 2007 op dat een normoverdragend gesprek een sanctie is, en dat een dergelijk gesprek met het bestuur hoort plaats te vinden. De RvB is erg geraakt door het rapport van de AFM en is het niet

eens met de conclusie dat DSB Bank zich schuldig maakt aan overkreditering. De reactie aan de AFM wordt voor verzending in concept aan Offringa voorgelegd.

- 6.5.33 De uiteindelijke reactie van DSB Bank wordt neergelegd in haar brief van 17 september 2007. Curatoren hebben niet kunnen vaststellen of DSB Bank deze brief daadwerkelijk heeft verstuurd. DSB Bank stelt zich op het standpunt dat de AFM een nog niet branchebreed ingevoerde norm, waarvan de inhoud nog onbekend is, zelf invult en vervolgens met terugwerkende kracht toepast op een onderzoek van een jaar geleden. DSB Bank acht dit in strijd met de beginselen van behoorlijk bestuur. DSB Bank verzoekt het normoverdragend gesprek alsnog daadwerkelijk te laten plaatsvinden.
- 6.5.34 De RvB bespreekt in zijn vergadering van 3 september 2007 de ACCK-vergadering van 11 mei 2007, waarin het adviesvoorstel van de VFN, dat leidt tot een aanscherping van de verstrekkingnormen, behandeld is (zie ook paragraaf 6.5.17). Van Dijk geeft aan dat dit voorstel een ingrijpende wijziging inhoudt. De reactie op dit adviesvoorstel wordt besproken in de RvB-vergadering van 27 september 2007. In de ACCK-vergadering zal uitdrukkelijk afstand worden genomen van een aantal bepalingen in de VFN-gedragscode. Budgettering moet kunnen plaatsvinden op basis van werkelijke lasten. De AFM zou eerder hebben aangegeven dat dit een goed uitgangspunt is. Van Dijk merkt op dat de grote banken de markt domineren door concurrentiebeperkende maatregelen door te drukken.
- 6.5.35 In de RvB-vergadering van 8 oktober 2007 bespreekt de RvB een memo waarin wordt voorgesteld bij verstrekking van een hypotheek boven 130% van de EW, deze in twee verstrekkingen 'op te knippen'. Van Goor zal nagaan op welke wijze dit kan plaatsvinden.
- 6.5.36 De RvB bespreekt de 'Gedragscode Consumptief Krediet' in zijn vergaderingen van 15 oktober 2007 en 10 december 2007. Van Dijk meldt dat de NVB weinig heeft gedaan met de inbreng van DSB Bank voor deze gedragscode. Het standpunt van de AFM wordt afgewacht.
- 6.5.37 In zijn vergadering van 29 oktober 2007 bespreekt de RvB opnieuw de voorgestelde 'knip' in hypotheek. Rekening moet worden gehouden met de maximale hoogte van de 2H in de securitisatieprogramma's.
- 6.5.38 De RvB bespreekt het acceptatiebeleid in zijn vergadering van 5 november 2007 naar aanleiding van de presentatie van het Jaarplan DSB Bank 2008. Volgens Zalm geldt bij consumptief krediet een risk based pricing-systeem. Van Goor meldt dat dit ook zal gelden voor tweede hypotheek. Zalm is van mening dat dit ook voor eerste hypotheek zou moeten gelden.
- 6.5.39 In de RBO-vergadering van 20 november 2007 wordt gemeld dat zich voor het eerst bij de hypothecaire portefeuille het verschijnsel voordoet dat meer klanten waarvan een deel van het loon aan DSB Bank is gecedeerd desalniettemin naar hogere achterstandsklassen doorstromen. Ook de in oktober afgesloten consumptieve kredieten lijken risicovoller dan in de andere maanden van 2007.
- 6.5.40 De notulen van de RvB-vergadering van 21 januari 2008 vermelden dat het acceptatiebeleid is aangepast en dat alle aanvragen boven 6,5 x het inkomen worden afgewezen.

- 6.5.41 In haar brief van 13 februari 2008 uit DNB haar zorgen over de zeer ruime acceptatiecriteria die DSB Bank hanteert, en over de risico's die dit voor de kredietportefeuille meebrengt. Ook ontbreekt het aan een schriftelijke onderbouwing van het acceptatiebeleid. DSB Bank beoordeelt nieuwe kredieten met name op de betaalbaarheid van de maandlasten. DNB heeft niet kunnen vaststellen dat DSB Bank de terugbetalingscapaciteit van klanten in voldoende mate bij de kredietbeoordeling betreft. De brief van DNB wordt in de RvB-vergadering van 18 februari 2008 besproken. De brief is daarvóór in het complianceoverleg aan de orde geweest en de door DNB gevraagde actiepunten zijn opgepakt door zowel in het acceptatiesysteem als in het kredietregistratiesysteem een signaleringsfunctie in te bouwen die aangeeft op het niveau van individuele posten of acceptatiecriteria uit de Kredietnota worden overschreden. Op 25 februari 2008 neemt de RvB kennis van de interne memo '*Richtlijn kredietovereenkomsten voor consumenten*'.
- 6.5.42 Volgens het Jaarplan 2008 dat de RvB in zijn vergadering van 17 maart 2008 bespreekt, zal de productiefocus dat jaar liggen op 2H en CK. De notulen vermelden voorts dat de gedragscode consumptief krediet is aangepast: 'inkomensafhankelijkheid' is aan de norm toegevoegd en voor samenwonenden zal de VFN-norm worden gehanteerd.
- 6.5.43 Bij brief van 27 maart 2008 reageert DSB Bank op de brief van DNB van 13 februari 2008. In haar brief wijst DSB Bank erop dat het acceptatiebeleid neergelegd is in de Kredietnota, dat de voorloper hiervan door DNB is beoordeeld in het kader van de Wtk-vergunning, dat DNB op gezette tijden geïnformeerd is, dat DSB Bank een visie 'Goed Kredietgeverschap' heeft en dat DSB Bank deze aan DNB heeft verstrekt. DSB Bank wijst er verder op dat zij haar adviestraject mede naar aanleiding van een rapport van de AFM aan een nadere analyse heeft onderworpen. Met deze maatregelen zijn de door DNB geuite zorgen voldoende ondervangen, aldus DSB Bank. DNB deelt in een telefoongesprek op 4 april 2008 DSB Bank mede niet tevreden te zijn met deze reactie. Zalm verzoekt bij brief van 4 april 2008 DNB nader te mogen informeren over o.a. het acceptatiebeleid in relatie tot het kredietrisico en de aard en omvang van de afwijkingen van het vastgestelde acceptatiebeleid in de eerste maanden van 2008. De brief blijft zonder antwoord.
- 6.5.44 In de RBO-vergadering van 20 maart 2008 wordt gemeld dat het 'geïnfecteerde debiteurensaldo' van 1H sinds mei 2007 is verdubbeld terwijl 2H en CK constant is. Voorts wordt ten aanzien van een nieuwe analyse die de samenhang tussen LTFV en DTI laat zien, opgemerkt dat DSB Bank een verhoogd risico loopt bij LTFV-productie boven 100%. Geadviseerd wordt om de LTFV voor toekomstige productie niet boven de 125% te laten komen.
- 6.5.45 In een presentatie op 16 april 2008 signaleert AFM dat het geïnfecteerd debiteurensaldo substantieel stijgt. De afdeling Risico Management signaleert risico's ten aanzien van de 1H kredieten welke mogelijk het gevolg zijn van te ruime criteria. De AFM stelt voorts dat de acceptatiecriteria van DSB Bank ruimer zijn dan GHF en dat de *explain*-mogelijkheid lijkt te zijn gestandaardiseerd. De AFM zal onderzoek doen naar de 1H verstrekking. Dit onderzoek wordt in de periode 22 april 2008 tot en met 19 juli 2008 uitgevoerd (zie verder paragraaf 6.5.52).

- 6.5.46 In de RvB-vergadering van 21 april 2008 wordt met instemming kennis genomen van het document '*Update beperking 1H*'. In dit document wordt onder andere gesteld dat het acceptatiebeleid wat betreft de auteur mag worden verkapt tot of NHG-normen of alles tussen 90-125%, max. 5.5x DTI, inkomen >40.000, 1H >180.000, ORV vanaf 75% EW verplicht en eventuele overige GHF-voorwaarden. Ook wordt gesproken over een voorkeur voor het verkopen van 2H en CK in plaats van 1H: "*Dit blijft je pijnlijken vullen*"
- 6.5.47 De AFM en DNB uiten in een gezamenlijke conceptbrief van 27 mei 2008 de zorg dat DSB Bank de in de Wft opgenomen gedragsregels niet naleeft: Het is mogelijk dat onverantwoorde kredietverlening plaatsvindt en dat adviezen worden gegeven die niet bij consumenten passen. De IAD of afdeling Compliance dient binnen twee maanden te toetsen of de Kredietnota voldoet aan de door DSB Bank onderschreven gedragscodes. In de vergadering van de RvC van DSB Fico Holding van 16 juni 2008 bespreekt de RvB de brief van de AFM en DNB en de wijze waarop moet worden gereageerd. De RvB en de RvC bereiden een *speaking note* voor ten behoeve van het overleg op 27 juni 2008 met DNB, de AFM. Niet wordt ingegaan op de zorgen inzake de kredietverlening. De RvB geeft wel in algemene zin aan dat zij de Wft wenst na te leven.
- 6.5.48 De RvB besluit tijdens zijn vergadering van 1 juli 2008 de acceptatierichtlijnen in overeenstemming te brengen met een aantal door de AFM vastgestelde richtlijnen. Deze '*wijziging acceptatierichtlijnen*' en de aanpassing van de Kredietnota heeft betrekking op consumptief krediet. De afdeling Risico Management heeft naar aanleiding van de wijziging een analyse van het kredietrisico opgesteld.
- 6.5.49 In de RBO-vergadering van 26 juni 2008 wordt gemeld dat het percentage maatwerk (dat wil zeggen afwijking van de gedragscode) bij 1H is gedaald. Bij CK is sprake van een 30% overschrijding van de VFN-gedragscode, ook bij 2H is sprake van een hoge overschrijding van deze code. In september 2008 wordt gerapporteerd dat de geregistreerde afwijkingen van de acceptatiecriteria toenemen.
- 6.5.50 Bij brief van 4 juli 2008 kondigt de AFM aan dat zij per 1 juli 2008 de vernieuwde gedragscodes voor consumptief krediet van de NVB en VFN aanmerkt als minimale invulling van de open normen ter voorkoming van overkreditering. Voorts dient bij CK vanaf € 5.000,- verificatie plaats te vinden van de overgelegde documenten (bijvoorbeeld door een schriftelijke of elektronische verklaring van de consument, mondeling is onvoldoende). De RvB meent dat de nieuwe Gedragscode Consumptief Krediet is verwerkt in de Kredietnota.
- 6.5.51 In de vergaderingen van de RvB van 21 en 28 juli, 4 augustus, 1 september, 8 september, 15 september, 22 september en 6 oktober 2008 wordt geen melding gemaakt van het conceptrapport d.d. 3 juli 2008 van de AFM naar aanleiding van het van 22 april 2008 tot en met 19 juli 2008 uitgevoerde onderzoek naar de gehanteerde woonlasten. Pas in de notulen van de RvB van 13 oktober 2008 wordt dit onderzoek voor het eerst genoemd in verband met een gesprek op 16 oktober 2008 tussen DSB en AFM inzake onder andere het onderzoeksrapport. DSB Bank reageert bij brief van 20 augustus 2008 aan de AFM, door te verwijzen naar haar brief van 17 april 2008 waarin zij aanscherpingen van het acceptatiebeleid aankondigt, die op het moment van schrijven zouden zijn verwerkt: verlaging van de DTI naar 5,5 en van het maximaal af-



losvrije naar 100% EW. Het aantal hypotheke met een DTI hoger dan 6,0 is inmiddels gedaald evenals de achterstandsaldi. DSB Bank meent dat zij in ieder van de onderzochte dossiers aan de door DSB Bank vastgestelde definitie van verantwoorde kredietverstrekking voldoet.

- 6.5.52 Op 25 november 2008 brengt de AFM het definitieve rapport '*Verantwoorde woonlasten*' uit (zie paragraaf) 6.5.45. De aanleiding voor dit onderzoek was i) dat de afdeling Risico Management risico's had gesignaleerd, ii) de acceptatiecriteria van DSB Bank ruimer waren dan de GHF-code toestaat, iii) dat uit de interne compliance rapporten van DSB Bank blijkt dat de GHF-code nog niet was geïmplementeerd en iv) dat het geïnfecteerde debiteurensaldo substantieel zou stijgen. De AFM heeft 34 dossiers inzake hypothecair krediet onderzocht en daarbij de Kredietnota's van DSB Bank beoordeeld, inclusief de acceptatiecriteria bij een zogenaamd maatwerkdossier. De AFM concludeert dat DSB Bank in alle gevallen de consument onvoldoende heeft geïnformeerd over de overschrijding van de GHF-code en in het overgrote deel de consument onvoldoende heeft geïnformeerd over de hoogte van de netto maandlast van de geadviseerde hypotheke. DSB Bank heeft voorts alimentatieverplichtingen ten onrechte niet meegenomen, in alle gevallen te weinig informatie van haar potentiële klanten ingewonnen en de criteria voor het toestaan van afwijking van de door DSB Bank gehanteerde Kredietnota onvoldoende uitgewerkt. In alle onderzochte dossiers is sprake van overkreditering. Aan de conclusies verbindt de AFM de volgende handhavingsmaatregelen:
- Op 2 december 2008 zendt de AFM DSB Bank het bericht voornemens te zijn boetes op te leggen voor overtreding van de Wft. Nadat de bezwaarschriften van DSB Bank zijn afgewezen, legt de AFM op 5 mei 2009 drie bestuurlijke boetes – van in totaal € 124.000 - op. Tegen deze boeteoplegging maakt DSB Bank op 11 mei 2009 bezwaar. Dit bezwaar wordt op 6 oktober 2009 door de AFM afgewezen.
  - Op 10 december 2008 geeft de AFM een aanwijzing aan DSB Bank op grond waarvan DSB Bank binnen 4 weken de bepaalde gedragslijn dient op te volgen (waaronder het aanpassen van acceptatiecriteria). Uiteindelijk bevestigt DSB Bank - na een rappel van de AFM – op 28 januari 2009 dat de gedragslijn is opgevolgd.
- 6.5.53 In zijn vergaderingen van 1 december 2008 en 15 december 2008, gaat de RvB akkoord met de herziening van de acceptatievoorwaarden voor 1H en 2H. In zijn vergadering van 8 december 2008 stelt de RvB naar aanleiding van het AFM-rapport '*Verantwoorde woonlasten*' sterk de indruk te hebben dat de AFM best practices aan het handhaven is. DSB Bank houdt doorlopend de acceptatiecriteria tegen het licht, en de criteria zijn het afgelopen jaar aangescherpt. Van Goor wenst de verlangde maatregelen zo snel mogelijk door te voeren zodat de grondslag voor handhaving wegvalt.
- 6.5.54 Van Goor merkt tijdens de RvB vergadering van 5 januari 2009 op dat naar aanleiding van een e-mail van 22 december 2008 van de manager van het kantoor in Eefde aan Scheringa, waarin de manager stelt dat op dat moment al meer dan 300 klanten aan de 'voorkant' onterecht zijn afgewezen, dat aan de 'voorkant van het proces' bepaalde posten worden gemist, die, indien beoordeeld door een acceptant, wel in aanvraag zouden worden opgenomen. De RvB besluit een werkgroep te formeren die dit gesignaleerde punt gaat oppakken.

- 6.5.55 De RvB gaat op 2 maart 2009 akkoord met opname in de Kredietnota van strengere acceptatiecriteria voor een 1H overbruggingshypotheek. Op 9 maart 2009 bespreekt de RvB de IAD-audit naar het acceptatieproces: de werkwijze van de afdeling Acceptatie & Controle is significant verbeterd, maar de '*explain*' blijft een punt van aandacht. In het rapport van de IAD worden echter opzet, bestaan en werking van de beheersmaatregelen van het acceptatieproces als onvoldoende gekwalificeerd. Zo zou niet bij alle afwijkingen zijn toegelicht waarom geen sprake is van overkreditering. Op basis van het rapport besluit de RvB in de vergadering van 9 maart 2009 dat de afdeling Compliance en Acceptatie met een plan van aanpak zal komen. Ten behoeve van de RvB-vergadering van 6 april 2009 wordt het plan van aanpak acceptatieproces IAD opgestuurd. In deze rapportage is onder andere de aanbeveling opgenomen om de acceptatiecriteria verder te verfijnen. Het plan van aanpak komt niet ter sprake in de RvB-vergadering.
- 6.5.56 Linschoten geeft in de RvC-vergadering van 30 maart 2009 aan dat het verstrekken van hypotheek boven de toepasselijke norm maatwerk met zich brengt en dat dit is toegestaan, mits goed onderbouwd. Hij merkt daarbij tevens op dat de GHF-code regelend en leidend recht is.
- 6.5.57 Scheringa vraagt in de RvB-vergadering van 27 april 2009 of een norm bestaat voor het verstrekken van 2H boven de EW. Van Goor stelt dat deze norm niet bestaat. Scheringa vraagt eenieder na te denken over de vraag of het acceptatiebeleid hieromtrent dient te worden aangepast. Voorts gaat de RvB in deze vergadering akkoord met de wijzigingen in het acceptatiebeleid, zoals voorgesteld door de Krediet Risico Commissie.
- 6.5.58 In de RvB-vergadering van 4 mei 2009 wordt gemeld dat Amende en Baving een gesprek hadden met DNB over het plan van aanpak acceptatieproces. Een vervolgspraak zou volgen. Over de inhoud van het gesprek is in de notulen niets opgenomen. Wel is ten behoeve van de vergadering de '*Update plan van aanpak acceptatieproces*' opgestuurd. In dit rapport is opgenomen welke acties de afdeling Acceptatie zal nemen en per welke datum. Gewerkt zou worden aan een aanvraagscoremodel.
- 6.5.59 In de IAD-rapportage van 20 mei 2009 ten behoeve van de RvB-vergadering van 25 mei 2009 noemt de IAD onder verwijzing naar haar audit rapport, 'acceptatie' als belangrijk aandachtspunt. De IAD-rapportage wordt niet besproken.
- 6.5.60 Bij brief van 2 juni 2009 informeert de AFM DSB Bank over de wijzigingen in de gedragscode van de NVB en VFN per 1 juli 2009. De conceptgedragscode consumptief krediet van de NVB en een akkoordformulier acceptatiebeleid is voorafgaand aan de RvB-vergadering van 15 juni 2009 aan de leden van de RvB toegestuurd. In de vergadering wordt gesproken over het begrip 'vaste inkomsten' en hoe daar mee om te gaan in het geval van een contract voor bepaalde tijd. Het akkoordformulier acceptatiebeleid wordt niet besproken.
- 6.5.61 Op 8 juni 2009 houdt de RvB een vergadering, waarin gesproken wordt over het instellen van een Kredietcomité. Dit idee is ontstaan naar aanleiding van het IAD rapport Acceptatie en kritiek van DNB dat acceptatie en controle in één hand zijn.

- 6.5.62 De RvB neemt in haar vergadering van 15 juni 2009 een rapportage over het Kredietcomité ter kennisgeving aan.<sup>206</sup> De ‘rapportage’ is een summier memo over het oprichten van een kredietcomité ten behoeve van de beoordeling van nieuwe hypothecaire dossiers die buiten de inkomensgrens vallen en hypothecaire kredieten die buiten de maximale verstrekking ten opzichte van de waarde van het onderpand vallen. Wel wordt gesproken over overkreditering. De IAD zal worden gevraagd actie te ondernemen. Van Goor geeft nog aan dat nergens specifiek in een hypothecaire gedragscode benoemd wordt dat maximaal 4,5 x het inkomen mag worden verstrekt.
- 6.5.63 De RvB gaat in zijn vergadering van 27 juli 2009 akkoord met de implementatie van het CK aanvraagscoremodel, op basis waarvan in het aanvraagproces al rekening kan worden gehouden met het risicoprofiel van de klant. Linschoten stelt tijdens dezelfde vergadering dat hij een simpelere procedure voor maatwerk wil. Linschoten en Van Goor zeggen toe met een voorstel voor een maatwerk-procedure komen.<sup>207</sup>
- 6.5.64 In de RvB vergadering van 14 september 2009 stelt Scheringa dat hij de afdeling Acceptatie zal vragen advies uit te brengen over de acceptatiecriteria van de combihypotheek. In de notulen is opgenomen dat het de vraag is of het nog wel verstandig is in deze tijd dit product te voeren. Er zouden teveel risico’s aan kleven.
- 6.5.65 Ten behoeve van de RvB-vergadering van 5 oktober 2009 wordt een stuk ‘Wijzigingen 1H acceptatiebeleid’ d.d. 28 september 2009 aan de RvB gestuurd. Hierin worden voorstellen gedaan tot aanpassing van de maximale verstrekking ten opzichte van de waarde van het onderpand en ten opzichte van het inkomen.

#### Compliance rapportages inzake de naleving van acceptatieregels

- 6.5.66 De RvB heeft vanaf 2007 compliance rapportages per maand toegezonden gekregen (zie paragraaf 6.4.35 e.v.), die niet structureel in de RvB werden besproken terwijl uit de rapportage tekortkomingen blijken die deels corresponderen met bevindingen van de IAD, de AFM en DNB. Bovendien is in november 2007 uitdrukkelijk overwogen dat bevindingen aan de RvB (en niet aan de afdeling verkoop) gerapporteerd dienden te worden. Uit de compliance-rapportages blijkt onder andere:
- Januari 2007: Het rapport meldt dat niet kan worden geconstateerd dat het acceptatieproces geheel compliant is. Het onderzoek stemt overeen met de bevindingen uit het PwC-onderzoek.
  - Februari 2007: de CO noemt het steekproefsgewijs controleren van dossiers; ten aanzien van zes van de tien 1H-dossiers zijn opmerkingen. De verantwoordelijke directeur stelt dat hij informele acceptatierichtlijnen heeft die hem een grotere ruimte bieden. Compliance adviseert dergelijke aanvullende spelregels te expliciteren. De GHF-code is nog niet goed ingeregeld.
  - April 2007: Van Dijk geeft aan dat de CO een gesprek met Scheringa en Van Goor wil over de bevindingen op enkele 1H dossiers. In de compliance rapportage wordt vermeld dat bij vier van de tien dossiers aangaande 1H opmerkingen zijn. De CO heeft niet kunnen constateren dat de GHF-code al is ingeregeld.

<sup>206</sup> Omstreeks deze tijd zou ook zijn gesproken over een onderzoek naar Deloitte naar het zorgplichtrisico. Deze opdracht is later aan Spighoff verstrekt, maar deze is nooit volledig afgerond vanwege het faillissement.

<sup>207</sup> Volgens Linschoten zou zijn afgesproken dat ieder maatwerkdossier aan de compliance officer zou moeten worden voorgelegd.

- Mei 2007: In het compliance-rapport staat dat beleid dient te worden vastgelegd onder welke omstandigheden van de acceptatiecriteria 1H mag worden afgeweken. Wederom heeft de CO niet vast kunnen stellen of de GHF-code al is ingeregeld.
- Juni 2007: de CO meldt dat nu ook bij CK opmerkingen zijn. Bij een dossier is 'WAO-inkomen' ten onrechte meegenomen. In een ander dossier is met het netto-inkomen gerekend in plaats van het bruto-inkomen. Deze post zou normaal onder de norm uitkomen. Over het algemeen ontbreekt in dossiers voldoende motivering dan wel is deze slechts in beperkte mate aanwezig. De GHF-code is in Sphinx ingeregeld.
- Uit het voortgangsverslag van de CO uit juli 2007 blijkt dat compliance onvoldoende aandacht heeft kunnen besteden aan het controleren van het naleven van de zorgplicht in het adviestraject. Het is Curatoren niet gebleken dat de RvB aan deze constatering gevolgen heeft verbonden. Het ACC constateert ten aanzien van het verslag – waaraan de eerdere maandrapportages zijn gehecht – dat bij 1H niet altijd het eigen acceptatiebeleid wordt gevolgd, terwijl daarvoor een onderbouwing in het dossier ontbreekt. Scheringa en Van Goor hebben de opmerkingen opgepakt.
- Juli 2007: niet geconstateerd kon worden dat in de systemen de functionaliteit van GHF is ingesteld.
- Augustus 2007: het onderzoek naar de acceptatiecriteria betreffende CK en 2H was bevredigend. Voor 1H is het minder gunstig. Bij de meeste dossiers zijn opmerkingen te maken, met name vanwege onvoldoende ORV dekking, relatieve omvang verstrekking en onvolledige dossiervorming. Voor wat betreft de kwaliteit van het adviestraject zijn bij vier dossiers opmerkingen te maken. De controle bij de business kan beter.
- September 2007: het compliance-team kon in zeven van de tien 1H dossiers niet constateren of voldaan is aan de GHF-norm. In deze dossiers ontbreekt een onderbouwing waarom van de code is afgeweken. De RvB constateert naar aanleiding van de rapportage dat in de 1H dossiers de onderbouwing voor het afwijken van de gedragscode in veel gevallen ontbreekt, of te algemeen en niet overtuigend is. Van Goor geeft aan dat de onderbouwing is opgenomen in het adviessysteem en dat deze inderdaad nog beknopt is. Hij heeft de situatie onderzocht en wijst erop dat de medewerkers nog moeten wennen aan het feit dat zij een onderbouwing moeten geven. De afwijking wordt volgens Van Goor meer onderbouwd vanuit een bancaire oogpunt, en niet zozeer vanuit het oogpunt van de klant. Uit de onderbouwing moet ook blijken dat het advies goed is voor de klant. Van Goor werkt hieraan. Scheringa is van mening dat de CO zijn bevindingen niet met Baving moet doornemen. De CO moet zijn bevindingen rapporteren aan de RvB. De RvB kan dan vervolgens besluiten welke acties moeten worden ondernomen. Van Dijk merkt op dat uit de rapportage blijkt dat 'Compliance' met de directie van de verkoopdivisie overlegt over de interpretatie van open normen. Dit is echter primair een adviestaak van Juridische Zaken. Volgens Cornet overlegden de relevante directeuren echter niet met Juridische Zaken omdat deze afdeling de opvatting van de RvB volgde.

- Oktober 2007: geconstateerd wordt dat twee maal niet correct is geaccepteerd. In een aantal gevallen is zonder duidelijke motivatie niet aan de GHF-code voldaan. Een door de RvB goedgekeurd beleid zou hier duidelijkheid over kunnen verschaffen. Naar aanleiding van onderzoek naar de kwaliteit van het adviestraject, heeft de CO suggesties gedaan voor aanpassing van het klantenprofiel. Bij CK, 1H en 2H waren bevindingen, deze hebben onder andere betrekking op de looptijd bij gesloten bescherming, reconstrueerbaarheid van het advies en de volledigheid van het klantenprofiel. Het rapport lijkt niet door de RvB te zijn besproken.
- November 2007: over de naleving van de acceptatiecriteria meldt de CO dat de dossiers nog veel onvolkomenheden bevatten (werken met te lage leefnorm, acceptatie onder de norm, ontbreken acceptatieformulier, incomplete loonstroken, ontbreken legitimatiebewijs en werken met onjuiste woonquote). Vaak ontbreekt een toelichting indien van de acceptatiecriteria wordt afgeweken. De afdeling Acceptatie schenkt opnieuw aandacht aan deze issues. Bij CK en 2H waren opmerkingen. Het beeld bij 1H is vergelijkbaar met voorgaande maanden. Bij enkele posten zijn duidelijk vraagtekens te plaatsen. De CO heeft niet kunnen vaststellen of de GHF-code wordt nageleefd (door het ontbreken van toelichtingen). De kwaliteit van het adviestraject geeft eveneens een wisselend beeld. Bij 2H is in enkele gevallen sprake van afwijkingen in het advies en de uitkomsten van het klantprofiel. Bij 1H ontbreekt in enkele gevallen een toelichting op het advies. Het rapport lijkt niet door de RvB te zijn besproken.
- December 2007: De CO merkt op dat DSB Bank ten aanzien van 2H en CK de acceptatiecriteria goed hanteert. De gemaakte opmerkingen betreffen vaak slordigheden of onvolledige dossiers. Ten aanzien van 1H concludeert de CO dat vanwege niet beargumenteerde afwijkingen niet altijd geconstateerd kon worden of de GHF-code is nageleefd. Ten aanzien van het adviestraject geldt een vergelijkbaar beeld. De introductie van de beslisboom lijkt een kwaliteitsslag teweeg gebracht te hebben. De adviezen lijken steeds beter aan te sluiten bij de klantprofielen. Het rapport lijkt niet door de RvB te zijn besproken.
- Januari 2008: gemeld wordt dat bij 1H nog steeds sprake is van problemen in het acceptatieproces Het rapport lijkt niet door de RvB te zijn besproken.<sup>208</sup>
- Het compliance-rapport Jaarplan 2008 vermeldt dat een verhoogd risico op non-compliance bestaat ten aanzien van gedragstoezicht op door DSB Bank aangeboden producten. De reden hiervoor ligt vooral in het feit dat intensieve discussies met de AFM worden gevoerd over de naleving van wetgeving. De compliance-afdeling voorziet dat ongeveer 1.000 uur nodig is voor verbetering van het adviestraject van door DSB Bank aangeboden producten. Het ACC en de RvC nemen kennis van het Jaarplan en maken geen opmerkingen.

6.5.67 In de periode van februari 2008 tot en met oktober 2008 is veelal sprake van een tweemaandelijks rapportage. De compliance-rapportages zijn ook minder uitgebreid dan voorheen.

- September 2008: Bij CK is in 5 gevallen de Kredietnota niet juist gehanteerd en bij 2H in 3 van de 5 gevallen. Bij 1H zijn geen opmerkingen gemaakt. Ter zake van

<sup>208</sup> Per deze datum worden de compliance rapportages verstuurd naar de afzonderlijke leden van de RvB en niet naar de RvB als zodanig.

het adviestraject wordt geconstateerd dat bij vijf van de vijftien onderzochte dossiers opmerkingen zijn gemaakt. Het rapport lijkt niet door de RvB te zijn besproken.

- December 2008: Bij CK is in drie van elf gevallen zonder motivering afgeweken van de acceptatiecriteria. Bij een 2H is tot 7,5 x bruto jaarinkomen verstrekt zonder onderbouwing van de betaalbaarheid. In verband met de zeer drukke periode aan het einde van het jaar, is men niet meer toegekomen aan de beoordeling van het adviestraject. Het rapport lijkt niet door de RvB te zijn besproken.
- Januari 2009: De rapportage is op verzoek van Scheringa uitgebreider. In de rapportage staat vermeld dat met betrekking tot advies specifiek gecontroleerd is op het juist invullen van 'onvermijdbare uitgaven' in het klantprofiel voor 1H. Uit het AFM onderzoek 'Verantwoorde woonlasten' zou namelijk zijn gebleken dat dit onderdeel meer aandacht behoeft. Geconstateerd wordt dat het klantprofiel in 61% van de gevallen juist is ingevuld. Voorts vermeldt de rapportage dat in zowel CK, 1H als 2H afwijkingen van de Kredietnota zijn geconstateerd die niet voldoende zijn gemotiveerd.
- Februari 2009: Deze rapportage wordt door de RvB in april 2009 besproken. Gemeld wordt dat vanaf maart de rapportage niet meer maandelijks, maar per kwartaal wordt uitgebracht. Over het adviestraject wordt gemeld dat in februari het gemiddelde van correct ingevulde klantenprofielen is gestegen naar 75%. Voorts zijn bij CK in twee van de zestien dossiers bevindingen (onder andere te weinig informatie ingewonnen), is bij 1H in een van de acht dossiers sprake van bevindingen (ongemotiveerde afwijking gedragscode) en bij 2H in drie van de tien dossiers (onder andere voorwaarden om af te wijken onjuist gehanteerd).
- Maart 2009: Deze rapportage wordt besproken op 20 juli 2009. In de rapportage wordt geconstateerd dat in het merendeel van de gevallen door DSB Bank een correct advies wordt gegeven. 76,50% van de klantprofielen is correct ingevuld. Bij CK zijn in drie van de vijftien dossiers bevindingen (te weinig informatie gevraagd over dienstverband van klant), 1H in twee van de negen dossiers (onder andere afwijken Kredietnota in geval van negatieve BKR codering), en bij 2H zijn in geen van de acht dossiers bevindingen.
- April 2009: Compliance stelt dat op zeer korte termijn het klantprofiel volledig en goed moet worden ingevuld door de adviseurs. Het percentage correcte profielen is 76.50%, het streven is 90%. Bij CK zijn in vijf van de tien dossiers bevindingen (onder andere klantprofiel komt niet overeen met krediet), bij 1H in vijf van de tien dossiers (onder andere drie maal leennorm significant overschreden, zonder motivatie), en bij 2H in een van de acht dossiers.

## **6.6 Koopsompolissen**

### Inleiding

- 6.6.1 De bemiddeling bij de totstandkoming van koopsompolissen in combinatie met het verstrekken van kredieten, vormt een essentieel onderdeel van het verdienmodel van DSB Bank. De wettelijke regelingen die de bemiddeling van koopsompolissen normeerden betroffen met name het verbod inzake koppelverkoop, zoals neergelegd in artikel 33 sub b Wck, de in artikel 4:23 Wft vervatte adviesverplichting die per 1 juli 2008 ook van toepassing werd op betalingsbeschermers (niet op overlijdensrisicover-

zekeringen) en de (in de onderzochte periode op handen zijnde uitbreiding van de) regels in artikel 58 Bgfo inzake beloningstransparantie en artikel 149a Bgfo inzake passende beloning. De bemiddeling bij het sluiten van koopsompolissen is op verschillende momenten door de toezichthouders kritisch aan de orde gesteld. Het verkoopbeleid dat DSB Bank voerde, is echter tot medio mei 2009 toen de verkoop van dit product bijna geheel stagneerde, vrijwel ongewijzigd gebleven.

- 6.6.2 Eén van de kenmerken van de koopsompolissen is de inflexibiliteit van het product. De mogelijkheden tot opzegging tegen restitutie van (een deel van de koopsom) waren voor deze overeenkomst voor bepaalde tijd, beperkt. Door inwerkingtreding van het nieuwe verzekeringsrecht per 1 januari 2006, zijn deze mogelijkheden verruimd. Van Dijk meldt deze wijziging in zijn gesprek op 30 maart 2006 met DNB in het kader van haar onderzoek naar kredietverlening, en de wijziging van de algemene voorwaarden van de verzekeringen waardoor de koopsompremie bij opzegging deels (volgens de voor de klant onvoordelige 78-methode) wordt gerestitueerd. Voorts stelt hij dat DSB Bank zelf nieuwe producten (bijvoorbeeld de VIB Excellent-polis) ontwikkelt.
- 6.6.3 DNB is in haar rapport van 19 mei 2006 echter niet zo zeer kritisch over de toepasselijke voorwaarden, als wel over de door haar geconstateerde praktijk waarin kortlopende financieringen worden geherfinancierd door een langlopende 2H, waarbij daarnaast koopsomverzekeringen worden verkocht en meegefinancierd (waardoor de leningsom aanzienlijk wordt verhoogd). DNB constateert dat DSB Bank aan deze koopsommen een zeer hoge provisie verdient. Vanwege de verkoop van deze polissen kunnen de verdiensten voor DSB Bank per afgesloten lening hoog zijn (tot enkele duizenden euro's per afgesloten lening). DNB constateert dat de verkoop van koopsompolissen binnen DSB Bank sterk wordt gestimuleerd. DNB meent dat DSB Bank onvoldoende maatregelen heeft genomen die voorkomen dat het belang van de klant daarbij ondergeschikt wordt gemaakt aan commerciële belangen.
- 6.6.4 De RvB noch DNB lijken aan deze constatering consequenties te verbinden. Wel concludeert de RvB in een concept-discussiepaper van 15 juni 2006 (zie ook paragraaf 2.5.14 e.v.) ten behoeve van de strategiesessie in Noordwijk, dat nieuwe regelgeving tot gevolg heeft dat DSB Bank haar verdienmodel tijdig moet bijstellen en minder afhankelijk moet worden van eenmalige verzekeringsprovisies.
- 6.6.5 DSB Bank reageert voorts op het genoemde DNB-rapport van mei 2006 (zie paragraaf 2.5.10). DSB Bank stelt bij brief van 18 juli 2006 dat cross-selling een belangrijk onderdeel is van het businessmodel en dat zij ten enenmale heeft ontkracht kredietnemers te verplichten een verzekering af te sluiten. Sinds 2003 gebruikt DSB Bank gespreksbevestigingsformulieren en daarnaast is het uitgangspunt om goed te kijken naar de toereikendheid van eventuele lopende overlijdensrisicoverzekeringspolissen (ORV) en te bezien of deze niet voordeliger zijn voor de klant. DSB Bank stelt voorts dat zij in haar meerjarenvooruitzichten verdisconteert dat het belang van provisieinkomsten geleidelijk zal verminderen ten gevolge van naderende regelgeving. DSB Bank meldt – in het kader van het verhogen van de maximum eindleeftijd bij ORV's - besloten te hebben het provisiepercentage 'af te vlakken' omdat de verzekeringspremie bij die hogere leeftijden relatief sterk stijgt. Het aangeduide besluit is nergens vastgelegd. Afvlakking van de provisie over de hele linie vanaf nader te bepalen ver-

strekkingniveaus kan volgens DSB Bank een goed verdienmodel zijn. Uit de interne stukken blijkt echter niet dat een besluit tot het afvlakken van het provisiepercentage – zoals aan DNB gemeld – is genomen, noch dat dit besluit door DNB is opgevraagd.

- 6.6.6 Als bijlage bij haar brief d.d. 18 juli 2006 aan DNB stuurt DSB Bank een memo met haar visie op koopsommen. De RvB bespreekt in verschillende vergaderingen opeenvolgende versies van het memo, en stelt het memo vast in zijn vergadering op 10 juli 2006. In dit document weerspreekt DSB Bank de in de loop van de tijd tegen koopsompolissen naar voren gebrachte bezwaren, zoals de vraag of deze verzekeringen nodig zijn, de lange looptijd tegen koopsom, de niet restitueerbaarheid van de koopsom, de dekking, de wijze van verkoop, en de hoogte van de provisies.
- 6.6.7 Voorts besluit de RvB op 31 juli 2006 een arbeidsongeschiktheidsverzekering aan te bieden die deels bestaat uit een koopsom en deels uit een maandpremie (Flex-VIB). Curatoren is niet gebleken dat het aangeduide product daadwerkelijk is aangeboden. Voor de ORV wordt als uitgangspunt gehanteerd dat de koopsom gemiddeld genomen 5% van het hypotheekbedrag bedraagt. Bij een gemiddelde 1H van ca. € 200.000,- bedraagt de koopsom € 10.000,-. Boven de € 10.000,- moet – volgens de RvB - afvlakking komen. Geconstateerd wordt dat TADAS hiervoor percentages heeft voorgesteld.
- 6.6.8 Op 7 augustus 2006 reageert DNB op de brief van DSB Bank d.d. 18 juli 2006. DNB wijst op het belang van de zorgplicht, reageert niet op het memo over koopsommen, maar wacht op dat punt de bevindingen van de AFM uit hoofde van Wfd-onderzoek af.
- 6.6.9 In de ACC-vergadering van 24 augustus 2006 en in het Jaarplan Compliance 2007 van 20 oktober 2007 komt het onderwerp koopsompolissen niet (expliciet) aan bod. Ten behoeve van de RvC-vergadering van 31 augustus 2006 stelt de RvB het memo '*Innovatie verzekeringsproducten DSB Bank*' op dat hij in zijn vergadering van 21 augustus 2006 bespreekt. De inhoud is conform de recente besprekingen in Schoorl (zie paragraaf 2.5.15). DSB Bank neemt anticiperend op het Wft-toezicht een proactieve houding aan door het verzekeringsaanbod aan te passen. In het memo worden drie doelen geformuleerd:
1. Premiedemping: verlaging van de premie van overlijdensrisicoverzekeringen die worden gesloten bij hogere verstrekkingen;
  2. Flexibiliteit/doorlopende provisie: meer flexibiliteit door een combinatie van koopsom- en premiebetaling in één product waardoor een verdeling van éénmalige en doorlopende provisie wordt bereikt;
  3. Klantbinding: door de introductie van een opzegmogelijkheid na 5 jaar is een actief beleid ten aanzien van klantenbinding vereist.
  4. Het effect van de premiedemping op de totale provisie over de ORV-portefeuille is in het memo doorgerekend, en zal leiden tot een daling van de provisie-inkomsten.
- 6.6.10 De RvC neemt kennis van het memo in zijn vergadering van 31 augustus 2006. De zaak wordt doorgeschoven naar een aparte vergadering met de RvB over de strategie van DSB Bank, die op 30 november 2006 plaatsvindt. Op de agenda staat ondermeer het Jaarplan 2007. Daarin wordt de daling aan provisie-inkomsten geweten aan de invoering van de Wfd en dientengevolge lagere afzet aan leninggerelateerde verzeke-



ringen. In het jaarplan wordt gesteld dat door de benodigde uitgebreidere inventarisatie en profielanalyse van de klant, de verkooporganisatie onzekerder is geworden bij het aanbieden en adviseren van verzekeringsproducten. *"Met name de beoordeling van eventuele lopende polissen bij klanten heeft tot (deels onnodige) terughoudendheid geleid. (...) Wel zien we dat de verkoop van leninggerelateerde verzekeringen de laatste weken weer licht toeneemt. We verwachten dat deze lijn zich, mede als gevolg van een verdere adoptie van de werkwijze door en hertraining van de verkooptmedewerkers, door zal zetten in 2007. (...)"*

Bij de verkoop van consumptieve en hypothecaire producten zal ook de bemiddeling van beschermingsverzekeringen onverkort worden meegenomen. (...)"

Curatoren is niet gebleken dat gedurende de vergadering is gesproken over provisiedemping. Evenmin blijkt dat het provisiepercentage (inclusief tekencommissie) daarna is afgevlakt. Curatoren hebben geconstateerd dat tegenover een afgenomen afsluitprovisie een toegenomen tekencommissie staat.<sup>209</sup> In zijn vergadering van 15 januari 2007 keurt de RvC het Jaarplan 2007 goed. Tijdens deze vergadering geeft Scheringa aan, dat waar voorheen veel aandacht was voor de cross-sell van de verzekeringsproducten, er nu meer aandacht voor de rentemarge is.

- 6.6.11 In maart 2007 meldt de RvB in de RvC "dat DSB Bank sinds mei 2006 in lijn met de koerswijziging meer doorlopende kredieten heeft gesloten. Bij doorlopende kredieten worden echter minder verzekeringen verkocht dan bij voorbeeld eerste en tweede hypotheek. De provisie-inkomsten nemen de afgelopen maanden wel weer toe".
- 6.6.12 In de presentatie voor de strategiesessie van de RvB op 29 en 30 mei 2007 op Texel, waarvan op 7 juni 2007 aan de RvC verslag wordt gedaan, wordt onder meer ingegaan op de invloed van de Wfd/Wft op de markt: klantprofiel, provisietransparantie leidt tot lagere bemiddelingsprovisies, cross-selling wordt bemoeilijkt en verzekering tegen koopsom staat onder druk. In de presentatie wordt geanalyseerd welk effect dit heeft op de winstdoelen. Amende merkt hierover op dat in de zomer van 2007 iedereen binnen DSB Bank wist dat DSB Bank meer op de rentemarge dan op provisie moest gaan focusseer dat iedereen ervan overtuigd was dat het anders moest.
- 6.6.13 Tijdens de RvC-vergadering van 17 september 2007 wordt besproken dat is geanticipeerd op regelgeving inzake provisietransparantie en –spreiding. Van Dijk meldt dat de toegenomen provisieopbrengsten van de laatste tijd verband houden met de gestegen omzet. Tijdens de vergadering meldt Scheringa dat de overname van GEMA in september 2007 met name belangrijk is voor DSB Bank. In de notulen zijn geen reacties van de RvC op deze uitlating opgenomen. Volgens Van Dijk is met de aankoop van GEMA de ingezette koers tot provisiedemping weer verlaten. GEMA ging uit van het oude businessmodel dat DSB Bank hanteerde. Later wordt besloten dat diverse producten (waaronder FZP en KO), via GEMA zullen worden afgezet.

---

<sup>209</sup> In 2006 bedroeg de provisie (inclusief tekencommissie) gemiddeld 61% van de totale koopsom. In 2007 bedroeg de provisie (inclusief tekencommissie) gemiddeld 59% van de totale koopsom. In 2008 bedroeg de provisie (inclusief tekencommissie) gemiddeld 63% van de totale koopsom.

- 6.6.14 Op 15 oktober 2007 meldt de afdeling 'Compliance' in een notitie dat vanaf dat moment ook een compliance rapportage voor de verzekeringsactiviteiten wordt opgesteld.
- 6.6.15 In januari 2008 waarschuwt de AFM publiekelijk voor koopsomverzekeringen bij krediet.<sup>210</sup> In de loop van 2008 komt de verkoop van koopsompolissen verder onder druk te staan. In het Jaarplan 2008 van DSB Bank blijkt echter nog van een optimistische verwachting. Door DSB Bank wordt ten aanzien van haar reputatierisico gesteld: *"Het imago van DSB is in 2007 aanzienlijk verbeterd. Meer nadruk is komen te liggen op het kwaliteitslabel DSB Bank, dit overigens zonder in te boeten bij de andere labels. Aandachtspunten voor 2008 is het (nog) bewuster omgaan met acceptatiecriteria."* Tegelijk worden de inkomsten uit eenmalige provisies voor 2008 begroot op € 130 miljoen. In haar brief van 13 februari 2008 naar aanleiding van het jaarplan herhaalt DNB echter haar zorgen over de afhankelijkheid van deze inkomsten, gelet op de al eerdere geconstateerde beperkte houdbaarheid van de provisiestructuur. DSB Bank antwoordt bij brief van 27 maart 2008 dat wordt ingezet op meer afhankelijkheid van duurzame opbrengsten/rentemarge en doorlopende provisie en licht dit standpunt verder toe. Wegens sterk tegenvallende resultaten wordt het Jaarplan 2008 echter anderhalve maand later bijgesteld, en op 19 mei 2008 door de RvB in haar vergadering besproken. Onder meer zijn de opbrengsten uit hoofde van verzekeringsprovisies in het eerste kwartaal van 2008 tegengevallen, de hogere provisies uit hoofde van financieringen en het hogere interestresultaat op kredietverlening wegen daar niet tegenop. In het bijgestelde jaarplan wordt op basis van de tegengevallen opbrengsten uit verzekeringsprovisies geconcludeerd dat de afhankelijkheid van eenmalige opbrengsten uit verzekeringsprovisies fors is afgenomen. Op 20 juni 2008 wordt tijdens de vergadering van de RvB geconstateerd dat de stroom verzekeringsaanvragen 'drastisch' is afgenomen, en dat een onderzoek zal worden ingesteld naar de oorzaak hiervan.
- 6.6.16 In 2008 wordt voorts het in 2007 geacquireerde GEMA in de organisatie ingepast als bemiddelingskanaal. De Ridder en Fritzsche stellen met het oog daarop een memo d.d. 13 maart 2008 op aan de RvB over 'productkeuzes'. In het memo wordt uiteengezet welke keuzes DSB Bank – volgens De Ridder en Fritzsche - met betrekking tot verzekeringen zou moeten maken. Daarbij merken zij op dat zij ook nadrukkelijk hebben gekeken naar de discussie over het gerechtvaardigd zijn van koopsomproducten in het kader van transparantie en zorgplicht. In het memo wordt geconstateerd dat de overname van GEMA een zeker afbreukrisico meebrengt. De auteurs willen het label GEMA om die reden nadrukkelijk gebruiken voor activiteiten naar derde partijen, terwijl DSB het consumentenlabel blijft. In dit kader wordt een aantal wijzigingen in het aanbod van producten voorgesteld. Onder meer wordt een nieuw 'KO proces' voorgesteld met hoge provisie (90%) en hoge cross-sell<sup>211</sup> en een aangepaste ORV.<sup>212</sup>

---

<sup>210</sup> Rapport Scheltema, p. 252.

<sup>211</sup> De bestaande KO (kwijschelding bij overlijden) doet feitelijk meer dan het zou moeten doen omdat het geen restschuld verzekert maar, gedurende de looptijd, het aangevraagde kapitaal, m.a.g. 'overdekking' en relatief hoge kosten. Onder meer wordt voorgesteld voor dit product over te stappen op de 'kredietprotector' van Gema.

<sup>212</sup> Splitsing tussen rokers en niet-rokers tarieven en een nieuw provisiepercentage van 76% (inclusief solidariteitsheffing) maar met een maximale koopsom van € 15.000 die bovendien niet meer is dan 30% van het verzekerd kapitaal.

- 6.6.17 In reactie op een vraag aan Amende om de GEMA-producten in verband met de Wft te controleren, concludeert Amende dat het een product van een andere verzekeraar betreft en dat dus aangenomen mag worden dat dit 'Wft-proof' is. Per 21 juli 2008 zijn de GEMA-producten Hypotheekprotector en Kredietprotector 'opengezet'. Deze producten vervangen de producten FZP, VIB, BBW en BCP. Per 15 september 2008 wordt het product FZP niet meer aangeboden. In de toelichting op de maandrapportage van december 2008 van de afdeling 'Verzekeringen' wordt geconstateerd dat de productie van DSB Schade sterk is gedaald. Dit zou samenhangen met vervangen van VIB en FZP door GEMA-producten (Hypotheekprotector en Kredietprotector). Hierdoor verschuift het resultaat van DSB Schade naar DSB Bank.
- 6.6.18 Een belangrijke wijziging in 2008 is voorts de per 1 juli 2008 vervallen vrijstelling van de adviesverplichting ter zake van kredietbeschermingsverzekeringen. Deze wijziging wordt in een op 17 oktober 2008 gedateerde notitie van de afdeling 'Compliance' gemeld. De 'beslisboom' zou om die reden zijn aangepast. In een memo van 17 september 2008 aan de RvC, rapporteert de Directie Verzekeraars dat de verwachting bestaat dat door de transparantie met betrekking tot kosten en provisie, druk zal ontstaan op de koopsomproductie/inkomsten, en dat de verwachting bestaat dat bonussen zullen verdwijnen en sprake zal zijn van lagere afsluitprovisies. De AFM kondigt in het najaar van 2008 een onderzoek naar aanbieders van koopsompolissen aan. In april 2009 voert de AFM overleg met De Ridder en wordt nadere informatie aan de AFM gezonden. De uitkomsten van dit onderzoek worden op 6 augustus 2009 aan DSB Bank toegestuurd. De AFM concludeert daarbij dat klanten in de onderzochte periode provisies hebben betaald, die waarschijnlijk niet in verhouding staan tot de verrichte werkzaamheden door de adviseur/bemiddelaar. Op 1 december 2008 zou de AFM aan het bestuur van DSB Bank reeds hebben gecommuniceerd dat DSB Bank ter zake van de koopsompolissen zou moeten 'bewegen' omdat de AFM voornemens was handhavend op te treden.
- 6.6.19 Tegen de achtergrond van de bovengenoemde ontwikkelingen heeft de RvB ten behoeve van haar vergadering van 3 november 2008 een notitie toegestuurd gekregen getiteld '*De Vaste Advies Vergoeding*'. De Vaste Advies Vergoeding vormt een alternatief voor de eenmalige provisies. Als mogelijke vergoedingen worden genoemd: 1H: € 2.000; 2H € 1.500 en CK € 750. Uit de besluiten- en actielijst van 3 november 2008 blijkt dat de RvB de voorgestelde Vaste Advies Vergoeding als test zal invoeren.
- 6.6.20 In het Financieel Jaarplan 2009 wordt gesproken over een proef waarin zou moeten worden gezien of gewerkt kan worden met een vaste vergoeding, waarbij verzekeringen (vrijwel) tegen kostprijs worden aangeboden. Dit jaarplan wordt besproken in de RvC-vergadering van 17 november 2008. In het kader van de provisie transparantie wordt tijdens de vergadering opgemerkt: "*Van Goor geeft aan dat DSB Bank haar producten afzet via een eigen kanaal en derhalve niet met provisies te maken heeft. De heer Neelissen suggereert om DSB Verzekeraars zelf rechtstreeks haar producten te laten verkopen.*"
- 6.6.21 Bij de stukken voor de RvB-vergadering van 12 januari 2009 worden twee notities ter informatie gevoegd – waarvan één naar aanleiding van een advies van Greenberg Traurig Advocaten – over de wijziging van de regels inzake provisie transparantie.

Conclusie van de notitie van de afdeling 'Productmanagement' is dat DSB Bank een aantal wijzigingen heeft door te voeren, zoals het afgeven van een kostenverklaring en het inzichtelijk maken van de provisie voor een aantal producten en het aanpassen van een aantal contracten met tussenpersonen. Opgemerkt wordt dat door GEMA geen actie hoeft te worden ondernomen, nu deze niet onder het nieuwe regime zou vallen. In het memo van 'Juridische Zaken' wordt gesteld dat Greenberg Traurig geen onjuistheden in de notitie van de afdeling 'Productmanagement' heeft aangetroffen.

- 6.6.22 DSB Bank presenteert in maart 2009 haar vernieuwde adviesmodel voor kredietbeschermingsverzekeringen aan de AFM. Volgens DSB Bank heeft de AFM op dat moment aangegeven dat dit model voldoet aan de kwalificatie 'excellent'.<sup>213</sup> De AFM heeft aan Curatoren medegedeeld dat de kwalificatie 'excellent' slechts betrekking had op een deel van het adviesproces dat DSB Bank wilde gaan invoeren.
- 6.6.23 Op 30 maart 2009, tijdens de vergadering van de RvC meldt Scheringa dat in de maanden januari en februari 2009 een inkomstendaling ten aanzien van de koopsompolissen heeft plaatsgevonden. Tevens meldt hij dat wordt gewerkt aan een nieuw inkomstenmodel, dat te zijner tijd ter goedkeuring aan de RvC zal worden voorgelegd. In een bij de stukken voor deze vergadering gevoegde notitie, meldt de Directie Verzekeringen dat de AFM een geheel eigen interpretatie van het Bgfo lijkt te hanteren. Dit zou betekenen dat transparantie ten aanzien van provisies versneld zou worden ingevoerd. Voor DSB Bank zou dit, volgens de Directie Verzekeringen, betekenen dat afscheid wordt genomen van het dan bestaande verkoopmodel.
- 6.6.24 Op de vergadering van de RvB van 20 april 2009 wordt geconstateerd dat de verkoop van koopsompolissen is 'ingestort' en dat 'maatschappelijke ontwikkelingen dwingen (...) tot een nieuw businessmodel.' Bij de stukken voor de vergadering zit een cijfermatige uitwerking van 'een' scenario. Op 27 april 2009 is het nieuwe businessmodel opnieuw onderwerp van gesprek en wordt gesproken over het per 5 mei 2009 overstappen op maandpremies in plaats van koopsommen. Ten behoeve van de vergaderingen hebben de leden van de RvB vooraf een notitie met cijfermatige input ontvangen. Juridische aspecten worden hierin niet besproken.<sup>214</sup>
- 6.6.25 Een notitie van 28 april 2009 vermeldt dat DSB Bank vanaf 6 mei 2009 in staat zal zijn om, indien daartoe wordt besloten, op een andere wijze inkomsten te genereren. Er zouden twee soorten afsluitvergoedingen ontstaan: één ten behoeve van hypothecaire financieringen en één ten behoeve van bijproducten. Omstreeks de datum van de notitie heeft DSB Bank de verkoop van koopsompolissen gestaakt.
- 6.6.26 Van Goor heeft ten aanzien van het aanbieden van koopsompolissen aan Curatoren medegedeeld:

*"Naar aanleiding van de vraag van Schimmelpenninck naar het moment waarop voor het eerst twijfel ontstond omtrent het ongewijzigd kunnen aanbieden van de koopsompolissen, geeft Van Goor aan dat in 2006 - 2007 de maatregel van provisiedemping is doorgevoerd. Hierdoor werd bij hoge bedragen een lager provisiepercentage berekend. Van Goor wijst erop dat verschillende CFO's zich met dit*

---

<sup>213</sup> De inhoud van het vernieuwde adviesmodel wordt niet uiteengezet in de brief.

<sup>214</sup> Linschoten stelt in zijn gesprek met curatoren dat per 1 april 2009 is besloten om te stoppen met koopsompolissen.

*onderwerp bezig hebben gehouden. Van Goor constateert dat het bestuur in 2008 met dit onderwerp voortvarend aan de slag is gegaan. Van Goor verwijst in het bijzonder naar de inspanningen die hij samen met Zalm heeft verricht. Eind 2008 was er een nieuw model waarbij er onafhankelijk van de hoogte van een hypotheek met een vaste vergoeding voor advies zou worden gewerkt. Daarnaast zou bij verzekeringen worden gewerkt met een vast bedrag per verzekering (in plaats van een percentage). Van Goor meent zich te herinneren dat een vast bedrag van € 750,- per polis in rekening zou worden gebracht. Naar aanleiding van de vraag van Schimmelpenninck of er in het nieuwe model geen provisie als percentage van de maandpremie werd berekend, meent Van Goor zich te herinneren dat er slechts een tekencommissie (met een laag percentage) door het volmachtbedrijf zou worden berekend."*

## **6.7 Beleggingsverzekeringen**

- 6.7.1 In verband met door DSB Bank bemiddelde beleggingsverzekeringen zijn in de onderzochte periode verschillende initiatieven tot compensatie van klanten ondernomen. In paragraaf 2.7.10 slot e.v. is reeds ingegaan op de toegezegde compensatie naar aanleiding van het PwC-rapport. Tevens kan worden gewezen op de door Reaal in 2009 aangeboden compensatieregeling in verband met door de haar aangeboden beleggingsverzekeringen. Deze ontwikkelingen moeten worden gezien tegen de achtergrond van de aanzienlijke media-aandacht voor beleggingsverzekeringen in de onderzochte periode alsmede de door DNB en de AFM kenbaar gemaakte standpunten over deze producten.
- 6.7.2 Tussen juni 2005 en april 2006 doet de AFM onderzoek naar beleggingsverzekeringen bij een representatief deel van de levensverzekeraars die actief zijn in Nederland. Aanleiding voor dit onderzoek waren de berichten die in de zomer van 2005 en daarna, in verschillende media verschenen over tekortkomingen in de berekening van opbrengsten uit beleggingsverzekeringen. In het rapport van juni 2006 concludeert de AFM dat bij vrijwel alle verzekeraars één of meer tekortkomingen zijn geconstateerd in de verstrekking van financiële informatie aan de klanten. De AFM heeft aan de betrokken verzekeraars gevraagd na te gaan of bij hen sprake is van dergelijke tekortkomingen en de AFM te informeren over de (financiële) maatregelen die zijn of worden getroffen om eventuele tekortkomingen te herstellen. De AFM heeft de analyses en uitkomsten gereviewed. Gegeven het belang van offertes en financiële bijsluiters is de AFM van oordeel dat offertes en/of financiële bijsluiters gestand moeten worden gedaan, dan wel dat de verzekeraars de klanten moeten compenseren.
- 6.7.3 In 2006 vat DSB Bank het plan op een eigen beleggingspolis te ontwikkelen als alternatief voor de beleggingsverzekeringen van Reaal, vanwege de hoge kosteninhouding door Reaal. In het Jaarplan 2007 wordt vermeld dat uit een onderzoek van de AFM zou zijn gebleken dat ingehouden kosten op beleggingsverzekeringen vaak zeer hoog zijn, terwijl niet bekend is of dit wel voldoende duidelijk is gemaakt aan de klant. De ontstane commotie omtrent dit product zal naar verwachting resulteren in verdere discussie over transparantie van de kosten en provisieregelingen. Het is niet ondenkbeeldig dat, in navolging van de aandelenlease, slepende rechtszaken ontstaan. Gelet op de historische rendementen bieden de door DSB Bank aangeboden Reaal-polissen

weliswaar uitzicht op een goed rendement, maar door de pregnante wijze waarop pessimistische scenario's moeten worden gepresenteerd, alsmede de vertroebeling van het rendement door de overlijdensrisicopremie, is dit lastiger uit te leggen aan de klant. Wel ziet DSB Bank hierdoor belangrijke kansen om in samenwerking met DSB Leven een eigen kapitaalpolis met een kostentoerekening te ontwikkelen en in de markt te zetten.

- 6.7.4 DNB vraagt in een gesprek met DSB Bank op 6 maart 2006 of DSB Bank de klant informeert wanneer blijkt dat de polissen niet het rendement opleveren dat nodig is om de lening af te lossen en hoe het portefeuille-probleem wordt opgevangen indien de lening niet met de opbrengst kan worden afgelost. Bij brief van 18 juli 2006 schrijft DSB Bank dat regels inmiddels voorzien in de verstrekking van informatie over prognoserendementen en de wijze waarop de klant op risico's moet worden gewezen (financiële bijsluiter).
- 6.7.5 De RvB bespreekt op 4 december 2006 dat DSB Bank aan Reaal zal aangeven dat zij de samenwerking betreffende de kapitaalpolis (lopend tot mei 2007) formeel wil beëindigen en dat verdere samenwerking afhangt van de ontwikkelingen rond dit product (waaronder het rapport van de Commissie de Ruiter). Tijdens een diner in december 2006 met Reaal heeft DSB Bank aangegeven de overeenkomst betreffende kapitaalpolissen bij afloop te willen omzetten naar een dagelijks opzegbare overeenkomst met een redelijke opzegtermijn.
- 6.7.6 Op 20 december 2006 verschijnt het advies van Commissie de Ruiter inzake de transparantie van beleggingsverzekeringen. De Commissie geeft advies met betrekking tot de wenselijk, dan wel noodzakelijk geachte inzichtelijkheid voor afnemers van beleggingsverzekeringen. In het rapport oordeelt de Commissie dat er op de markt van beleggingsverzekeringen een gebrek aan transparantie is. Ten eerste constateert de Commissie dat de consument niet altijd goed op de hoogte is van het product beleggingsverzekering en dat het verzekeringselement van het product secundair is. Ten tweede schrijft de Commissie dat de transparantie van de kosten van het product gebrekkig is. De Commissie schrijft in haar rapport dat, naast de aanbieder, ook de adviseur of bemiddelaar een verantwoordelijkheid heeft. Het is aan de adviseur/bemiddelaar om de consument voor te lichten over alle aspecten van het te kopen product en hem zodanig te informeren dat de consument begrijpt wat hem wordt aangeboden, de prijs daarvan en de risico's die hij daarbij loopt. Wanneer de adviseur/bemiddelaar niet in staat is om deze informatie te verschaffen, zou hij, volgens de Commissie, het product niet moeten adviseren. Daarbij volgt uit de zorgplicht die op de adviseur/bemiddelaar rust dat hij alleen een product mag adviseren dat bij de wensen en behoeften van de klant past. Verder dient een consument jaarlijks op de hoogte te worden gebracht van de ontwikkelingen in de verzekering. De Commissie heeft drie modellen opgesteld voor de informatieverstrekking aan consumenten voor de periode voorafgaand aan de offerte, in de offertefase en de jaarlijkse informatie na het sluiten van de beleggingsverzekering. Ten slotte beveelt de Commissie een tijdsevenredige financiering van de initiële kosten van levensverzekeringen aan. Uit de notulen van de RvB blijkt niet dat de uitkomsten en gevolgen van dit rapport zijn besproken.

- 6.7.7 De RvB stelt op 5 februari 2007 vast dat DSB Bank en Reaal het contract pro forma hebben opgezegd en in overleg zullen treden over voortzetting van de samenwerking. Scheringa wil weten of het eigen product voor 1 mei 2007 klaar zal zijn en geeft aan dat het ontwikkelen van een eigen product hoge prioriteit heeft. In de RvB op 2 april 2007 wordt geconstateerd dat 1 mei 2007 haalbaar lijkt voor de kapitaalpolis van DSB Verzekeringen. Het product kan vanaf 18 april 2007 geoffreerd worden, maar de functionaliteit is niet voor 1 mei 2007 haalbaar. Per brief van 22 mei 2007 bericht DSB Bank de AFM dat zij in verband met kostenstructuur van de beleggingsverzekeringen heeft besloten om met DSB Verzekeringen zelf een beleggingsverzekering te ontwikkelen met een grote mate van transparantie en een lage onderliggende kostenstructuur.
- 6.7.8 Naar aanleiding van een onderzoek door de AFM naar beleggingsverzekeringen (zie hierover paragraaf 2.6.26) bericht de AFM DSB Bank op 27 december 2007 door middel van een conceptbrief over de bevindingen van haar onderzoek. De AFM kwalificeert DSB Bank met betrekking tot de onderzochte zorgplichtaspecten en de medewerking aan het onderzoek, in vergelijking met de andere in het onderzoek betrokken partijen, als onder het gemiddelde. De AFM doet een aantal aanbevelingen en onderstreept dat follow-up-maatregelen dienen te worden genomen, wanneer geconstateerd is dat wet- en regelgeving is overtreden. De aanbevelingen zien op het klantenprofiel en het reële rekenrendement en kostenstructuur van de beleggingsverzekeringen. De AFM vraagt zich verder af of de informatieverstrekking naar aanleiding van het rapport van Commissie de Ruiter is aangepast. De AFM verzoekt DSB Bank om op alle bevindingen te reageren vóór 26 januari 2008. Bij brief van 11 februari 2008 geeft DSB Bank aan zich te kunnen vinden in de conceptbevindingen van de AFM van december 2007. DSB Bank geeft in haar brief aan welke maatregelen zij zal treffen, en stelt bij sommige door de AFM voorgestelde maatregelen vraagtekens.
- 6.7.9 De RvB bespreekt op 8 januari 2008 of de samenwerkingsovereenkomst met Reaal inzake beleggingsverzekeringen moet worden beëindigd. Amende zal nagaan wat hier vorig jaar over besproken is. Van Goor merkt op dat DSB Bank zelf een beter product heeft.
- 6.7.10 In een RvB-vergadering op 21 januari 2008 staat het onderwerp beleggingsverzekeringen op de agenda. Van Goor heeft gesproken met Reaal. DSB Bank moet rekening houden met opzegging per 1 juli 2008 van de samenwerkingsovereenkomst. Van Goor merkt op dat DSB Bank op dat moment nog niet kan starten met haar eigen product. De Jong merkt op dat verwacht wordt dat de nieuwe productie voor de verzekeraars per september in het nieuwe verzekeringssysteem mogelijk is. Overwogen moet worden of DSB Bank deze periode wil overbruggen. Uiteindelijk is de samenwerking met Reaal de facto in mei 2008 geëindigd. Het nieuwe product is vanaf oktober 2008 tot aan het faillissement van DSB Bank aangeboden. DSB Bank was de enige bemiddelaar van dit product. In totaal zijn 117 polissen verkocht.
- 6.7.11 Van Goor heeft ten aanzien van de relatie met Reaal aan Curatoren medegedeeld:
- "Schimmelpenninck merkt op dat in het voorjaar van 2008 DSB Bank is gestopt met het bemiddelen van beleggingspolissen. Van Goor legt uit dat het toenmalige contract met SNS Reaal in het kader van de onderhandeling over een nieuw con-*

*tract is opgezegd. Volgens Van Goor betrof dit toentertijd een onderhandelingsstrategie van SNS Reaal, maar [stond] dat dit los van de koerswijziging van DSB Bank om veel minder beleggingspolissen te gaan verkopen. Van Goor legt uit dat de redenen waarom in die tijd nauwelijks nog beleggingspolissen werden verkocht waren (i) dat DSB Bank was overgestapt naar annuïtaire aflossingen en (ii) bij hypotheek de gemiddelde verstrekking onder de 75% van de waarde lag (waardoor er geen noodzaak was voor een aflossingsproduct). Van Goor denkt niet dat er een nieuw contract met SNS Reaal ten aanzien van beleggingspolissen is gesloten, maar dat was gezien voorstaande ook niet echt belangrijk. DSB Bank heeft ook niet aangedrongen op een nieuw contract."*

- 6.7.12 Van Goor e-mailt Scheringa, Zalm, Fritzsche en anderen op 25 april 2008 in concept het aan de AFM toegezegde plan van aanpak naar aanleiding van het PwC-rapport. Klanten met bepaalde kenmerken zullen telefonisch worden benaderd met de vraag of DSB langs mag komen voor een update van hun financiële situatie en om te achterhalen of de klant nog steeds tevreden is met de producten en de dienstverlening van DSB Bank inclusief het profijtplan. Dan zal een nieuw profiel inclusief beleggingsprofiel worden gemaakt. Indien het profiel en de beoordeling van het beste DSB-product-alternatief tot de conclusie leidt dat de klant zijn beleggingspolis op dit moment niet zou moeten afsluiten, dan wordt er doorgevraagd of er aspecten zijn veranderd sinds het moment van afsluiten. Komt daaruit naar voren dat er toentertijd ook anders geconcludeerd had moeten worden, dan zal de klant financieel hersteld worden in de toestand waarin hij anders zou hebben gezeten. Beoogd is de klanten te spreken en bezoeken in de periode week 17 tot en met week 37. Het plan wordt op 28 april 2008 in de RvB besproken en dezelfde dag – zonder een aanduiding in welke periode de gesprekken en bezoeken zullen plaatsvinden - aan de AFM gezonden.
- 6.7.13 Op 16 mei 2008 reageert de AFM op het op 28 april 2008 toegezonden plan van aanpak. De AFM heeft verschillende vragen omtrent de selectie van de klanten, de manier waarop de klanten worden gebeld, de agenda bij bezoeken aan de klant, de controle en vastlegging van overleggen met de klanten alsmede het tijdschema van het gehele traject. De AFM verzoekt om binnen een week op de vragen te reageren.
- 6.7.14 Op 2 juni 2008 zendt DSB Bank een aangepast plan van aanpak aan de AFM. Naar aanleiding van het gewijzigde voorstel vindt herhaaldelijk telefonisch overleg plaats. Op 20 juni 2008 belt Kockelkoren met Zalm. Kockelkoren heeft in het gesprek aangegeven dat de AFM van mening is dat DSB Bank in het plan onvoldoende concreet aangeeft hoe zij met het verleden wil omgaan. De AFM dringt aan op een concretisering van de uitgesproken intenties. In het gesprek is de toezegging gedaan 23 juni 2008 een nieuwe versie van het plan van aanpak aan de AFM te sturen en is aangegeven dat de gesprekken met klanten na de vakanties zullen plaatsvinden. (Zie verder paragraaf 2.7.51 e.v.)
- 6.7.15 In een memo van 30 juni 2008 aan de RvB wordt uiteen gezet wat het doel is van de nieuw ingestelde 'Task Force Beleggingsverzekeringen': alle activiteiten en externe communicatie in zake beleggingsverzekeringen coördineren, de positie van DSB Bank in verschillende dossiers bepalen, klachten afhandelen, contact onderhouden met toezichthouders en externe partijen (bijvoorbeeld Reaal) alsmede het coördineren van



eventuele procedures. De Task Force informeert de RvB van DSB Bank over alle relevante gebeurtenissen. Het memo is door RvB DSB Ficoholding op 21 juli 2008 voor kennisneming aangenomen. De Task Force is nadien – blijkens de notulen van de RvB - amper aan de orde gekomen.

- 6.7.16 Uit de Notulen Task Force van 12 augustus 2008 blijkt onder meer:
- (i) klachten worden niet individueel behandeld. De klant krijgt een algemene brief waarin onder andere wordt vermeld dat de klacht hierbij als afgehandeld wordt gezien. De "De Ruiter-klachten" worden per geval behandeld.
  - (ii) Er wordt een structureel overleg gepland waarin binnengekomen brieven worden behandeld en de afhandeling ervan wordt vastgesteld. In een memo aan de RvB meldt de Task Force dat 70 standaard klachtbrieven zijn ontvangen.
- 6.7.17 Op 16 september 2008 stuurt de AFM DSB Bank de rapporten '*Kwaliteit advies beleggingsverzekeringen*' en '*Aanbevelingen aan aanbieders van beleggingsverzekeringen*'. De AFM beveelt nadrukkelijk aan om de inhoud van de rapporten binnen de organisatie te verspreiden, de organisatie te toetsen aan de inhoud van de rapporten en eventuele verdere verbeteringen door te voeren.
- 6.7.18 De AFM brengt op 9 oktober 2008 haar rapport '*Feitenonderzoek Beleggingsverzekeringen*' uit. De aanleiding voor dit rapport was de ontoereikende informatievoorziening en de onduidelijkheid over de kosten die met de beleggingsverzekering gemoeid zijn. Het rapport is voornamelijk bedoeld om personen met een beleggingsverzekering zo goed mogelijk inzicht te geven in hun situatie.
- 6.7.19 In september en oktober 2008 bespreken de RvB en de RvC van DSB Ficoholding de theoretische exposure die het gevolg is van woekerpolisclaims aan de hand van door de Directie Verzekeraars opgestelde doorrekeningen onder meer volgens het Delta Lloyd-model. Voor de reeds afgekochte polissen zou een waarde gecompenseerd moeten worden van tussen de € 4 en de € 4.6 miljoen en voor de nog lopende polissen tussen de € 13,8 en € 17 miljoen. DSB Bank blijft van mening dat zij niet bemiddeld heeft in woekerpolissen en dat steeds transparantie is betracht inzake de inhoudingen/kosten. Reaal is primair verantwoordelijk voor de kwaliteit van de vanaf 2003 bemiddelde beleggingsverzekeringen.
- 6.7.20 In een memo van de Directie Verzekeringen aan de RvC van 12 november 2008 wordt ten aanzien status van het overleg met de AFM betreffende het compensatietraject geconstateerd: "*Inzake de Reaal-polissen zijn wij met de AFM in overleg waarbij wij compensatie afwijzen, met uitzondering van "evident onjuiste gevallen."*
- 6.7.21 In een overleg op 17 november 2008 met Zalm vraagt DNB zich af of het beroep op transparantie voldoende is om claims af te houden. Volgens DNB is Hollands Welvaren het enige product met hoge kosten- en dividendinhoudingen en lage beleggingsresultaten. Besproken wordt in hoeverre de solvabiliteit van Hollands Welvaren Leven toereikend is en hoe een tekort kan worden geadresseerd.
- 6.7.22 In de vergadering van de Task Force d.d. 13 januari 2009 rapporteren Amende en het hoofd Verkoop over de status van de reacties naar aanleiding van de door DSB Bank aan klanten verzonden brieven waarin DSB Bank concludeert dat de klacht geen betrekking heeft op een woekerpolis. Op verzoek van de RvB zal zo spoedig mogelijk

worden overgegaan tot compensatie van evidente gevallen met een korte looptijd. Verwacht wordt dat dit acht à tien gevallen betreft. Het compensatievoorstel voor de evidente gevallen zal zijn: "*het traject na de startdatum volledig terug te draaien*".

- 6.7.23 In een memo van de Directie Verzekeringen aan RvB en RvC van DSB Bank d.d. 26 januari 2009, wordt gemeld dat de Task Force de ontwikkelingen in de gaten houdt. Daarbij ligt de focus op de eigen portefeuille gezien haar aanbiedersrol. Punt van zorg is het toenemende 'consumentisme' en het aantal getroffen regelingen (recent Generali), waardoor, in weerwil van juridische posities, sprake is van een toenemende maatschappelijke druk. Gemeld wordt dat DNB de verzekeraars nadrukkelijk in de gaten houdt vanwege de mogelijke negatieve impact op de solvabiliteit. Op basis van legal opinions van Spigthoff, wordt geoordeeld dat het risico daarvan beperkt, maar niet verwaarloosbaar is.
- 6.7.24 In de vergadering van de Task Force op 10 maart 2009 wordt gemeld dat in december 2008 een aantal standaardbrieven is verstuurd naar klanten met klachten. Hierop zijn drie reacties ontvangen. Deze klachten zullen individueel worden beoordeeld. De Grave en Van Goor nemen deel aan de vergadering van de Task Force op 7 april 2009. Tijdens die vergadering wordt geconstateerd dat de polissen van DSB Bank afwijken van de reguliere polissen omdat er geen ORV deel van uit maakt. Van Goor stelt voor te overwegen om alle Hollands Welvaren-polissen over te sluiten. Met dit besluit lost DSB Bank het probleem van de klant op en gaat DSB Bank een 'technische' discussie uit de weg. Klanten kunnen met dezelfde maandlasten overstappen naar een alternatieve oplossing. Dit traject zou alleen betrekking hebben op nog lopende polissen. De Grave is van mening dat het voorstel van Van Goor eerst moet worden doorgerekend, alvorens de RvB een akkoord kan geven. Spigthoff zal het nader uitwerken. In de vergadering van de Task Force op 21 april 2009 wordt gemeld dat de doorrekeningen van het voorstel, alsmede een variant van Spigthoff hebben plaatsgevonden, en dat deze met Van Goor besproken zullen moeten worden.<sup>215</sup>
- 6.7.25 De AFM legt op 5 mei 2009 – in het kader van haar onderzoek "Verantwoorde woonlasten" (zie verder paragraaf 9.2.23) - een bestuurlijke boete aan DSB Bank op wegens het overtreden van artikel 4:23 lid 1 Wft. In twee dossiers constateert AFM dat een advies om nieuwe beleggingsverzekeringen af te sluiten niet is gebaseerd op door DSB Bank ingewonnen informatie, waaronder het reeds bestaan van een kapitaalverzekering.
- 6.7.26 In haar vergadering van 12 mei 2009 (vanaf die datum worden de notulen in kopie aan Van Goor gezonden) besluit de Task Force dat beantwoording en afhandeling van klachten volgens de door Spigthoff voorgestelde variant zal plaatsvinden. De RvB moet hier nog mee instemmen. De reacties in de eerste 50 dossiers zullen worden geanalyseerd. Wanneer merendeel van de reacties negatief is, dient het voorstel te worden aangepast.
- 6.7.27 Bij brief van 29 mei 2009 van E&Y aan de RvB en RvC van DSB Leven, DSB Schade en Hollands Welvaren Leven inzake de uitkomsten van de controle 2008, stelt E&Y vast dat de leiding van DSB – mede op basis van een juridische opinie van een exter-

---

<sup>215</sup> Deze doorrekeningen hebben Curatoren niet in de administratie teruggevonden.

ne jurist, waaruit blijkt dat Hollands Welvaren Leven in overwegende mate transparant zou zijn geweest jegens verzekeringsnemers ten aanzien van de in rekening gebrachte kosten - heeft geconcludeerd dat mogelijke compensaties opgevangen kunnen worden met de op dat moment aanwezige solvabiliteit van DSB Leven.

- 6.7.28 In de vergadering van de Task Force op 16 juni 2009 wordt gemeld dat Stichting Hypotheekleed kenbaar heeft gemaakt actie te zullen ondernemen, zodra de AFM een uitspraak heeft gedaan en dat een rechtszaak in voorbereiding is. Nogmaals wordt vastgesteld dat het traject – waarbij klant persoonlijk door adviseur wordt benaderd met een voorstel – nog door de RvB moet worden geaccordeerd. Ook wordt gemeld dat een matrix is opgesteld voor de zogenoemde ‘Tros Radardossiers’. Spigthoff merkt op dat het van belang is, de matrix door de RvB te laten accorderen. In de weken daarna wordt aan de matrix en beoordelingskaders gewerkt.
- 6.7.29 In haar vergadering van 30 juni 2009 stelt de Task Force vast dat de RvB nog geen besluit heeft genomen over de afhandeling van het traject. De verwachting is dat omzetting van polissen in een PL met een lage rente hoge kosten met zich zal brengen. In de vergadering van de Task Force van 28 juli 2009 wordt gemeld dat de beantwoording/afhandeling van klachten loopt. Het aantal klachten neemt toe, zo wordt geconstateerd in de vergadering van 11 augustus 2009, terwijl er nog geen oplossing is voor deze klachten. Voorgesteld wordt om de klachtafwikkeling op soortgelijke wijze aan te pakken als de ‘Tros Radardossiers’. Er is overleg met Reaal omtrent de uitvoering van het door Reaal aangekondigde compensatietraject.
- 6.7.30 De RvC van DSB Ficoholding bespreekt in zijn vergadering van 24 augustus 2009 de portefeuille. Geconcludeerd wordt dat er geen sprake is van woekerpolissen, maar beleggingsverzekeringen en dat steeds transparantie inzake de kosten is gegeven. Wel wordt een discussie mogelijk geacht over de vraag of deze producten maatschappelijk verantwoord waren. Een mogelijk compensatie zou in totaal € 15 miljoen kunnen kosten. Er wordt nog geen voorziening getroffen omdat de solvabiliteit toereikend is.
- 6.7.31 In de vergadering van de Task Force op 25 augustus 2009 wordt op de vraag naar het aantal ontvangen klachten geantwoord dat "circa 300 HW-klachten zijn gearhiveerd". Deze klanten hebben reeds een ontvangstbevestiging of een standaardbrief ontvangen. Deze klachten betreffen met name stuitingbrieven en vragen. Mondjesmaat worden ‘schrijnende gevallen’ behandeld en klachten van klanten die het meest klagen. Gebleken is dat er steeds meer klachten binnen komen van klanten die een kapitaalpolis hebben afgesloten vóór 2006, waarbij krediet door een externe partij is verstrekt. Onderzocht zal worden om welke aantallen en bedragen het gaat. Besproken wordt het memo inzake omzetting waarin een methode wordt voorgesteld die het probleem voor de klant structureel oplost. Uit een conceptberekening van ‘Finance en Control’ blijkt dat deze oplossing circa € 17 miljoen kost. De RvB heeft nog geen goedkeuring daarvoor gegeven. Ten aanzien van het door Reaal aangekondigde compensatietraject wordt geconstateerd dat dit inmiddels in gang is gezet. Geconstateerd wordt dat de compensatie geheel ten laste van Reaal komt en DSB Bank geen bijdrage levert.
- 6.7.32 Voorts zendt de Directie DSB Verzekeringen op 1 oktober 2009 aan de RvC een memo over de belangrijkste lopende zaken. Over de Reaal-polissen valt te melden dat Reaal materiaal ter beschikking heeft gesteld om de klanten te informeren over de

door Reaal aangeboden compensatie. Alle 45.000 klanten hebben de informatie ontvangen. Bij de eigen HW-polissen is de gedachte om klanten persoonlijk en gericht te benaderen met de bedoeling de klant te helpen zijn doel te bereiken. Compensatie bieden is daarbij niet het uitgangspunt, zeker niet collectief. Beoogd is de portefeuille gericht over te sluiten. De insteek is gestart bij 200 probleemdossiers. Afhankelijk van de uitkomsten zal de insteek worden uitgebreid op de 13.000 nog lopende polissen.

## **6.8 Effectenbelening (HWS)**

6.8.1 Tot mei 2002 heeft DSB Bank effectenbeleningsovereenkomsten aangeboden. Dit valt buiten de onderzochte periode. De wijze waarop DSB Bank met klachten en de eventuele compensatie van klanten is omgegaan is in paragraaf 6.4.17 e.v. uiteengezet. Voor een beschrijving van de correspondentie met de AFM omtrent het – voornemen tot – opleggen van bestuurlijke boetes in verband met effectenbeleningsovereenkomsten wordt verwezen naar paragraaf 9.6.10 e.v. In deze paragraaf wordt – in aanvulling op paragraaf 6.4.17 e.v. meer in het bijzonder ingegaan op de wijze waarop DSB Bank omging met de rechtsontwikkelingen inzake effectenbeleningsproducten.

### Klachtenafwikkeling

6.8.2 Op 29 april 2005 wordt de Duisenberg-regeling bekendgemaakt. Aangezien DSB Bank geen partij is bij deze regeling, gaat de aandacht in de periode daarna in eerste instantie uit naar de vraag welke consequenties deze regeling voor DSB Bank zal hebben en wordt in kaart gebracht hoeveel HWS-klachten bij DSB Bank zijn ingediend. Een helder overzicht is op dat moment niet beschikbaar. Er wordt ook een overzicht opgesteld waarin de overeenkomsten en verschillen tussen Legio Lease en HWS II in kaart worden gebracht. Dit overzicht wordt later nog enkele malen aangepast. De verschillen bestaan volgens dit overzicht vooral hieruit: anders dan bij Legio Lease is bij HWS (i) geen sprake geweest van grote indringende reclamecampagnes, geen 'cold calling' of telefonische werving en de brochure in het adviesgesprek werd overhandigd en toegelicht, (ii) het HWS-product 'WCK-proof', (iii) de handtekening van de echtgeno(o)t(e) in alle gevallen verkregen, (iv) het product meestal in combinatie met een CK afgesloten, (v) er uitsluitend in 'bluechips' belegd, met spreiding over sectoren en (vi) het aantal contracten per klant in vrijwel geen geval meer dan één.

6.8.3 De RvB bespreekt op 21 juni 2005 de HWS-problematiek. DSB Bank zal - mede op basis van het hierboven besproken overzicht - de klachten afhandelen. Daarnaast kan een extern advocatenkantoor in Alkmaar worden ingeschakeld. Ook wordt gesproken over de mogelijkheid om 50.000 Dexia-klanten die in aanmerking komen voor de Duisenberg-regeling, naar DSB Bank over te sluiten.<sup>216</sup> In enkele daarop volgende RvB-vergaderingen komt de HWS-problematiek opnieuw aan de orde. Op zeker moment ontvangt DSB Bank 30 HWS-klachten per week. Ook wordt melding gemaakt van een uitspraak tegen DSB Bank op grond waarvan de restschuld moet worden kwijtgescholden. Niet blijkt dat DSB Bank door deze uitspraak is beïnvloed. In de RvB-vergadering van 19 september 2005 wordt gemeld dat het aantal nieuwe klachten per

---

<sup>216</sup> Vanwege een te grote kans op negatieve publiciteit en aan de reputatie afbreuk doende risico's besluit de RvB niet verder te gaan met het overnemen van de (service van de) Dexia effectenlease portefeuille.

week lijkt af te nemen en in de vergadering van 17 oktober 2005 wordt melding gemaakt van de Stapelkrediet-klachten (zie paragraaf 6.4.23).

- 6.8.4 E&Y vraagt zich in haar presentatie aan DSB Bank op 30 november 2005 naar aanleiding van de interim-controle 2005 af wat de verwachting is ten aanzien van twee collectief ingediende klachten. Volgens interne kwantificering zou de Duisenberg-regeling DSB Bank € 40 miljoen kosten. Geconstateerd wordt (i) dat de AFM in 2005 twee bestuurlijke boetes heeft opgelegd, (ii) dat de Geschillencommissie Banken DSB Bank in 2005 één keer heeft veroordeeld tot terugbetaling van de restschuld, (iii) dat de beurstoezichthouder in een andere zaak DSB Bank ook heeft veroordeeld. De dekkingsgraad van de HWS II-kredieten bedraagt per 30 september 2005 circa 69% (ultimo 2004: 61%). Veel HWS-kredieten met restschuld zijn omgezet in een doorlopend krediet. Totaal uitstaand saldo ultimo september is ca. € 15 miljoen (geïnfecteerd saldo is circa 0,9%).
- 6.8.5 De RvC van DSB Groep bespreekt in zijn vergadering van 1 december 2005 de DSI-uitspraak waarbij DSB Bank in een HWS II zaak wordt veroordeeld de gehele inleg terug te betalen (zie paragraaf 6.4.23). Van Dijk geeft aan dat DSB Bank hoger beroep overweegt omdat zij vindt dat zij wel degelijk aan haar zorgplicht heeft voldaan. De uitspraak wordt ook besproken in de RvC-vergadering van DSB Bank van 2 december 2005. Men heeft de verwachting dat Beursklacht B.V. grote moeite zal hebben om binnen haar groep van 200 HWS-klanten vergelijkbare gevallen te vinden. De 'actuele onderwaterstand' wordt geraamd op circa € 8 miljoen. De Duisenberg-regeling gaat uit van tweederde vergoeding. DSB Bank gaat er hierbij vanuit dat DSB Bank voor product HWS I geen directe aansprakelijkheid heeft voor het effectengedeelte. Indien Beursklacht B.V. voor HWS I een soortgelijk onderzoek wil instellen, zal dit niet ontvankelijk zijn volgens de RvB.
- 6.8.6 In de periode daarna komt in enkele RvB-vergaderingen de vraag aan de orde hoe om te gaan met de HWS II-contracten die binnenkort aflopen. Overwogen wordt deze contracten over te sluiten of te verlengen, eventueel met een restschuldgarantie. Op basis van een interne analyse wordt geconstateerd dat het financiële risico daarvan een behoorlijke omvang heeft. In de RvB-vergadering van 9 januari 2006 besluit de RvB HWS II-klanten geen verlenging van het contract met restschuldgarantie aan te bieden, maar 3 maanden voor afloop van het contact een brief te sturen met daarin alle mogelijke opties. Bij HWS I is deze actie redelijk goed verlopen. In een memo van 18 januari 2006 is een berekening opgenomen van de voorziening restschuldgarantie HWS II per ultimo 2005. De RvB besluit op 20 januari 2006 dat het bij de huidige koersen niet nodig is om, bij het aanbieden van een restschuldgarantie aan HWS II-klanten, een voorziening te treffen. Voorts besluit de RvB vooralsnog geen restschuldgarantie aan haar klanten aan te bieden.
- 6.8.7 Over het algemeen hadden de HWS-overeenkomsten een betrekkelijk geringe financiële omvang. Een dertiental voetballers van AZ ging evenwel zeer grote HWS-overeenkomsten aan, waarbij door de spelers bedragen van ruim € 100.000 tot een veelvoud daarvan van DSB Bank geleend werden om "mandjes" aandelen te verwerven. In 2006 zijn deze overeenkomsten beëindigd waarbij de restschulden van de voetballers aan DSB Bank ten laste van AZ werden kwijtgescholden. Over dit "voor-

deel" moest AZ bovendien loonbelasting afdragen. Deze financiële tegenvallers kon AZ zelf niet dragen, zodat herfinanciering door DSB Bank van DSB Beheer ten bedrage van ruim € 9 miljoen plaatsvond.<sup>217</sup> Hiermee werd dus de schuld van DSB Beheer aan DSB Bank in 2006 verhoogd.

- 6.8.8 De stand van zaken met betrekking tot de HWS-klachten komt in de periode daarna een enkele maal ter sprake. In de RvB-vergadering van 22 januari 2007 wordt gemeld dat mr. Silvertand in 21 HWS I-dossiers een conceptdagvaarding heeft ingediend in verband met het product HWS I. Met mr. Silvertand zal contact worden gezocht om te zien of hij akkoord kan gaan met een poging om de zaken individueel met de klanten op te lossen en hij bereid is een geheimhoudingsovereenkomst te ondertekenen. In de ACC-vergadering van 26 maart 2007 meldt Cornet dat het aantal HWS-klachten waar met name belangenorganisaties achter zitten, toeneemt. Geconstateerd wordt dat HWS II momenteel boven de 100% dekking zit, dat Van der Hoop failliet is en dat met betrekking tot HWS I nog geen standpunt is ingenomen over wie verantwoordelijk is. In zijn vergadering van 2 april 2007 bespreekt de RvB, naar aanleiding van een memo van Juridische Zaken de stand van de HWS-procedures. "*Er loopt op dit moment veel.*" Leaseproces B.V. werft actief klanten en gebruikt daarbij het DSB-logo; met Leaseproces B.V. wordt gesproken over mogelijke oplossingen. Beursklacht B.V. heeft in 42 dossiers een klacht ingediend. Stichting Stapelkrediet heeft zich namens 98 klanten gemeld.
- 6.8.9 Uit de compliance-rapportages over de maanden mei 2007 en juli 2007 blijken in die maanden 22 respectievelijk 23 nieuwe HWS-klachten te zijn binnengekomen. In zijn vergadering van 24 september 2007 bespreekt de RvB een vonnis van de rechtbank Alkmaar, waarin de rechtbank het beroep op schuldvernieuwing verwerpt (restschuld oversluiten naar een DK) en afwijkt van de Duisenberg-regeling door te oordelen dat de door de klant betaalde rente ook als nadeel moet worden gezien.<sup>218</sup> De inzet van DSB Bank is om elders een beter vonnis te krijgen. Curatoren is niet gebleken dat DSB Bank voor het overige gevolgtrekkingen aan dit vonnis verbindt. In de RvB-vergadering van 11 februari 2008 wordt aan de hand van een memo van 'Juridische Zaken' het HWS beleid opnieuw tegen het licht gehouden. Op dat moment heeft DSB Bank 145 lopende HWS-klachten in behandeling,<sup>219</sup> waarvan 97 gerechtelijke procedures, die in 19 gevallen voor vonnis staan. Besloten wordt dat in individuele gevallen zal worden beoordeeld of de restschuld moet worden kwijtgescholden. Op 27 februari 2008 oordeelt de Rechtbank Rotterdam dat DSB Bank bij het aanbieden van effectenbeleningsproducten haar zorgplicht heeft geschonden.<sup>220</sup>
- 6.8.10 DSB Bank besluit de mogelijkheid tot het treffen van een schikking met Stichting Stapelkrediet te onderzoeken. In de RvB-vergadering van 28 april 2008 gaat de RvB akkoord met het voorstel van Freshfields voor het aangaan van een schikking met Stichting Stapelkrediet ten behoeve van HWS I-klachten tegen betaling van een bedrag van € 210.966,16 (48 dossiers) voor HWS II-klachten tegen betaling van een bedrag van €

---

<sup>217</sup> Zie paragraaf 5.4.12.

<sup>218</sup> Rb. Alkmaar 5 september 2007, LJN: BB3107.

<sup>219</sup> Daarbij dient aangetekend te worden dat een klachtdossier gesloten wordt indien de klant een voorstel van DSB Bank afwijst.

<sup>220</sup> Rb. Rotterdam 27 februari 2008 LJN BC5904

71.777,80 (42 dossiers) en in zes individuele dossiers tegen betaling van een bedrag van € 61.535,44. In de RvB-vergadering van 30 mei 2008 wordt geconstateerd dat DSB Bank aan Stichting Stapelkrediet een schikkingsvoorstel heeft gedaan voor een bedrag van maximaal € 300.000. Volgens de notulen van het overleg merkt E&Y op dat dit niet in het jaarverslag hoeft te worden opgenomen als gebeurtenis na balansdatum. Bijna een jaar later gaat de RvB in zijn vergadering van 9 maart 2009 akkoord met het schikkingsvoorstel. Vanwege een toegenomen koersverlies, kost deze schikking inmiddels € 490.000. Buwalda vraagt zich af of een voorziening is getroffen en meent dat indien dit niet het geval is, de kosten ten laste van het resultaat over 2008 dienen te worden gebracht.

- 6.8.11 Ook het treffen van een schikking met Leaseproces B.V. is beproefd. De RvB besluit in haar vergadering van 28 juli 2008 schikkingsonderhandelingen aan te gaan en geeft Houweling & Kars daartoe een opdracht. In de vergadering van 4 augustus 2008 besluit de RvB op basis van een door Buwalda opgesteld memo ten behoeve van deze schikking een voorziening te treffen van € 1.384.000. De onderhandelingen worden in november 2008 door Leaseproces B.V. opgeschort in afwachting van de Conclusie van de plv. Procureur Generaal (PG) in de Dexia-proefprocedures.
- 6.8.12 Zalm meldt in de RvC-vergadering van DSB Schade, DSB Leven en Hollands Welvaren Leven van 17 november 2008 dat DNB (i) een 'worst-case scenario' wil hebben met betrekking tot mogelijk te verwachten claims en (ii) een 'worst-case scenario' met betrekking tot de ontwikkeling van beleggingen.
- 6.8.13 Naar aanleiding van de 5 juni-arresten van de Hoge Raad stelt de afdeling Juridische Zaken op 12 juni 2009 een memo op. In het memo wordt ingegaan op de gevolgen van deze arresten voor DSB Bank. Geconcludeerd wordt dat per dossier zal moeten worden onderzocht of en in hoeverre een bijzondere zorgplicht is geschonden. Het memo stelt dat *"kan worden vastgesteld dat de uitspraak in zoverre gunstig is dat de Hoge Raad niet, zoals wel werd gevreesd, heeft geoordeeld dat de rente en aflossing standaard door de aanbieder moeten te worden vergoed. De rente en aflossing behoeven niet te worden vergoed indien kan worden aangetoond dat de afnemer destijds aan zijn betalingsverplichtingen uit de overeenkomst had kunnen voldoen."* De RvB neemt in zijn vergadering van 15 juni 2009 kennis van dit memo.
- 6.8.14 Amende geeft aan dat DSB Bank wel kennis nam van de arresten van de Hoge Raad van 5 juni 2009, maar dat de aandacht van DSB Bank in deze periode vooral uitging naar de operationele kant van de afwikkeling van de klachten en naar de effecten die de media-aandacht zou hebben.
- 6.8.15 In het accountantsverslag 2008 van E&Y van 3 juli 2009 wordt onder het kopje 'Voorzieningen niet uit de balans blijvende verplichtingen' het volgende vermeld:

*" (...) Het uitstaand kredietsaldo bedraagt ultimo 2008 circa € 10,9 miljoen (2007: € 13,2 miljoen). Deze daling is met name te verklaren door inlossingen. De waarde van de onderliggende aandelen is door daling van de aandelenmarkt in 2008 afgenomen tot 23% van het uitstaande leningbedrag voor de HWS-I portefeuille en tot 22% voor de HWS-II portefeuille. In het eerste kwartaal 2009 is de dekkinggraad 18% respectievelijk 24%.*

*Regelmatig wordt DSB Bank geconfronteerd met negatieve publiciteit inzake beleggingskredieten. De raad van bestuur van DSB Bank is altijd van mening geweest dat mogelijke risico's inzake klachten van kredietnemers te verwaarlozen zijn, omdat destijds bij acceptatie van het krediet inkomenstoetsen zijn uitgevoerd en eventuele partners de contracten hebben meegetekend. Om geschillen en negatieve publiciteit te voorkomen, is DSB Bank in voorgaande jaren actief geweest om individuele regelingen met klanten te treffen. Klanten die regelingen hebben geaccepteerd, hebben documenten ondertekend waarin wordt afgezien van verdere aanspraken.*

*Sinds 2007 zijn twee collectieve zaken aanhangig, waarvan DSB Bank begin 2007 bij één zaak is gedagvaard. De raad van bestuur van DSB Bank heeft medio 2008 besloten – vooruitlopend op een mogelijke rechtszaak – een schikking te treffen voor deze zaken en een bedrag van circa € 1,4 miljoen als voorziening opgenomen. Dit bedrag is door DSB berekend met als uitgangspunt dat de restschuld van cliënten volledig wordt kwijtgescholden met een aanvullende vergoeding gebaseerd op vergelijkbare zaken. Daarnaast is in het voorjaar 2009 met een andere partij een definitieve schikking bereikt voor een bedrag van circa € 0,4 miljoen, zodat de totale voorziening € 1,8 miljoen bedraagt."*

- 6.8.16 Op 3 juli 2009 ontvangt Inspectrum een e-mail van Leaseproces B.V. met een aangepast schikkingsvoorstel. Het voorstel betreft 296 dossiers. Dit voorstel wordt op 21 juli 2009 doorgezonden aan Amende. De schikking is niet afgerond.





## **7 VERDIENMODEL DSB BANK**

### **7.1 Inleiding**

- 7.1.1 DSB Bank is voortgekomen uit een bemiddelingsbedrijf voor verzekeringen en kredieten. DSB Bank richtte zich uitsluitend op consumenten. Basis voor de inkomsten waren de provisies voor de uitgevoerde bemiddelingsactiviteiten. Iedere succesvol afgesloten kredietovereenkomst en iedere succesvol afgesloten verzekering, leverde provisie-inkomsten op. In het geval van DSB Bank werden die provisies veelal bij de afsluiting betaald. Wanneer de klant gedurende de looptijd het contract beëindigde, moest een deel van de provisie worden terugbetaald. Daarvoor werd op basis van de toepasselijke financiële verslaggevingsregels een voorziening gevormd. De risico's, die onder meer ontstaan als de klant de lening niet terugbetaalt, of meer schade genereert dan bij afsluiting van de verzekering is voorzien, werden aanvankelijk ondergebracht bij derden.
- 7.1.2 Banken zijn over het algemeen vooral gericht op de rente-inkomsten die voortkomen uit leningen. Die inkomsten worden gegenereerd over de volle looptijd van het contract en bestaan uit het verschil tussen de door de bank van de klant ontvangen rente, en de door de bank voor de financiering (funding) betaalde rente. Die marge moet uiteraard ook dienen voor dekking van de kosten, en dekking van de verliezen die ontstaan doordat een deel van de klanten de lening niet kan terugbetalen.
- 7.1.3 DSB was van origine een bemiddelingsbedrijf en koos er doorgaans voor de bemiddelingsprovisie bij totstandkoming van een contract te ontvangen in plaats van gespreid over de duur van het contract. Voor DSB was het daarom van groot belang om steeds voldoende nieuwe klanten te vinden die behoefte hadden aan de diensten waarvoor werd bemiddeld. DSB besteedde tot het voorjaar 2009 grote bedragen aan marketing waarmee potentiële klanten werden geworven en het bemiddelingsbedrijf kon draaien. Binnen DSB werden de zelf gegenereerde en ingekochte klantcontacten aangeduid als 'leads'. Het was de bedoeling dat het verkoopbedrijf de leads omzette in contracten voor leningen. In dat proces moest ook worden gekeken naar de mogelijkheden voor cross-selling van verzekeringen. De productiebegroting van DSB Bank werd opgebouwd op basis van geschatte aantallen leads, factoren voor conversie van leads tot contracten en mogelijkheden voor cross-selling.
- 7.1.4 DSB heeft in de loop van jaren ook het bank- en verzekeringsbedrijf ontwikkeld, naast het bemiddelingsbedrijf. Zo heeft DSB vanaf 1991 leningen verschaft via eigen voor-schotbanken en is DSB vanaf 1995 begonnen met de bemiddeling van verzekeringsproducten van DSB Leven en DSB Schade, die beide tot DSB behoorden. De eigen kredietverlening nam in 2000 verder toe na de verlening van een vergunning voor een relatief klein deel van het bedrijf om als bank te kunnen werken. De kredietverlening nam verder toe toen eind 2005 DSB Bank (oud) kon fuseren met andere onderdelen van DSB, en beter in staat was spaargeld aan te trekken.<sup>221</sup> Het heeft echter enige tijd geduurd voordat de RvB de bedrijfsvoering zodanig wijzigde, dat de nadruk kwam te liggen op het genereren van rentemarge in plaats van provisie-inkomsten. Pas in 2008 was de rentemarge hoger dan de provisiebaten. In deze periode speelde echter ook

---

<sup>221</sup> Zie Rapport Scheltema, p. 37 e.v. voor een meer uitgebreide omschrijving.

de toenemende weerstand bij consumenten en regelgevers tegen bepaalde, door DSB Bank bemiddelde producten een rol. Achtereenvolgens kwamen de effectenbeleggingsproducten (gestopt in 2002), de beleggingsverzekeringen (gestopt in voorjaar 2008) en in het bijzonder ook de overlijdensrisico- en arbeidsongeschiktheidsverzekeringen op basis van een koopsompremie (gestopt in voorjaar 2009), onder vuur te liggen. Voor al deze productvormen was de bemiddelingsprovisie hoog, en dus aantrekkelijk voor DSB Bank. Op de koopsompolis behaalde DSB Bank gemiddeld een brutomarge van meer dan 60% van de ontvangen koopsompremie. Een marge die op een kleine reservering voor retourprovisie na, onmiddellijk aan het resultaat kon worden toegevoegd.

7.1.5 Het commerciële model, dat vrijwel tot het eind toe werd gehanteerd, kan globaal als volgt worden samengevat:

- De nadruk ligt op provisie-inkomsten uit afgesloten leningen en verzekeringen.
- Rente-inkomsten zijn ondergeschikt en kunnen door middel van verscherpte tariefstelling worden gebruikt om nieuwe leads/producten te genereren.
- Door middel van 'up-front' provisies (vooraf betaalde provisies) zoals koopsompolissen, worden de inkomsten in tijd zoveel mogelijk naar voren gehaald, en de risico's bij premie incasso verkleind.
- Er zijn weinig contracten met doorlopende premiebetaling. Forse marketing- en verkoopinspanningen zijn noodzakelijk om voldoende leads en daarmee voldoende inkomsten te genereren.

7.1.6 Door DSB Bank zijn vanaf 2006 plannen gemaakt om het verdienmodel te wijzigen door de rentemarge te verhogen, en over te gaan op periodieke premiebetalingen (aanschaffing van koopsompolissen). Dat zou, zo was de toenmalige veronderstelling, leiden tot een tijdelijke verlaging van de resultaten en een noodzakelijke wijziging in de opzet van de organisatie.

7.1.7 In gesprekken van Curatoren met voormalige Bestuurders en Commissarissen, is het verdienmodel genoemd als één van de belangrijkste discussiepunten. Geconstateerd werd dat de rentabiliteit berekend vóór bijzondere- en eenmalige posten, vanaf 2007 terug liep. Het was daarom moeilijk om een terugval in resultaat te accepteren als gevolg van een gewijzigd commercieel beleid, zonder een goed doortimmerd businessplan waarin alle risico's waren uitgewerkt. Zo'n plan werd pas serieus ontwikkeld in de zomer van 2009.

## **7.2 Heroriëntatie strategie DSB Bank**

7.2.1 In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het proces van de heroriëntatie op het verdienmodel binnen DSB Bank. Hierbij wordt niet hetzelfde detailniveau aangehouden als in hoofdstuk 2 en voor een uitgebreide onderbouwing wordt dan ook naar dit hoofdstuk verwezen. Vervolgens wordende effecten van dat beleid op de resultatenontwikkeling beschreven.

### Strategiesessies RvB in 2006 en 2007

7.2.2 De noodzaak tot heroriëntatie op het verdienmodel wordt voor het eerst uitgesproken tijdens strategiesessie van de RvB in Noordwijk (26 en 27 juni 2006) en brainstorm-

sessie tussen de RvB en directieleden van verschillende stafafdelingen in Schoorl (24 juli 2006).<sup>222</sup>

7.2.3 De RvC wordt tijdens de vergadering van 31 augustus 2006 van de uitkomst van deze strategiesessies (en de noodzaak tot heroriëntatie op het verdienmodel) op de hoogte gesteld. Offringa merkt in dit verband op dat hij graag separaat in een RvC-vergadering met de RvB wil spreken over de strategie. Dit is gebeurd in mei 2007.

7.2.4 In mei 2007 vindt een nieuwe strategiesessie plaats op Texel, dit keer in aanwezigheid van zowel de RvB als de RvC. Tijdens deze sessie wordt teruggeblikt op de sessies van een jaar eerder in Noordwijk, en wordt geconcludeerd dat gestreefd moet worden naar een businessplan met een groter aandeel uit de rentemarge, en een kleiner aandeel uit de provisieopbrengsten. Om deze reden zou er een sterkere focus moeten komen op CK. Scenarioanalyses leiden bij de RvB tot de conclusie dat DSB Bank in dat geval door een 'dip' zal gaan, waarbij het drie à vier jaar kan duren voordat de winstniveaus van € 60 miljoen per jaar weer in beeld komen.<sup>223</sup>

7.2.5 Van Dijk verklaart in zijn gesprek met Curatoren over deze periode als volgt:

*"In zijn algemeenheid ontstond er gezonde discussie over de houdbaarheid naar de toekomst van het business model in ongewijzigde vorm. Het model is in 2006 onder de loep genomen, onder meer tijdens een tweedaagse bijeenkomst van de RvB in Noordwijk in juni 2006, en heeft tot een provisiedemping geleid. [...] Het gevolg hiervan zou zijn een dip in de resultaten gedurende een termijn van 3 à 4 jaar [...].*

*De provisiedemping is in de zomer van 2007 in mijn beleving in feite weer verlaten door de aankoop van GEMA dat juist het oude business model van DSB hanteerde. [...] Ik was het hiermee volstrekt oneens."*

7.2.6 Tijdens het ingelaste beleidsgesprek van 31 augustus 2007 met DNB wordt uitgebreid gesproken over de resultaatsontwikkeling bij DSB Bank. DNB spreekt de verwachting uit dat niet valt uit te sluiten dat de terugval van provisieopbrengsten en rente-inkomsten, die DSB Bank in het eerste halfjaar 2007 had getoond, een structureel karakter heeft. DSB Bank geeft aan dat er inmiddels concrete maatregelen zijn getroffen om de provisie-inkomsten te (kunnen) blijven waarborgen, te weten provisiedemping bij grotere koopsomverzekeringen, het onderbrengen van meer verzekeringen bij DSB Leven en DSB Schade en het integreren van DSB Bank met DSB Leven en DSB Schade. DNB geeft aan op korte termijn een uitgewerkt plan te willen ontvangen. Curatoren is gebleken dat DNB het gevraagde uitgewerkte plan niet van DSB Bank heeft ontvangen. Wat betreft de terugval in rente-inkomsten, geeft DSB Bank aan de rente per 1 april 2007 substantieel te hebben verhoogd, wat een positieve invloed heeft. DNB geeft aan de ontwikkelingen met (bijzondere) aandacht te blijven volgen.

#### Komst Zalm

7.2.7 Zalm ziet al direct na zijn komst als Chief Economist risico's voor DSB Bank in de kruissubsidiëring, de koppelverkoop, niet alleen financieel, maar ook voor het imago

---

<sup>222</sup> Zie 2.5.14 en 2.5.15

<sup>223</sup> Zie paragraaf 2.5.48 e.v.

en de reputatie.<sup>224</sup> Na het vertrek van Van Dijk, signaleert Zalm de noodzaak tot aanpassing van het verdienmodel. Als inmiddels aangetreden CFO, schrijft Zalm op 21 december 2007 in een e-mail aan de leden van de RvB:

*"Kijkend naar de samenstelling van de winst valt op de sterke afhankelijkheid van de verzekeringsprovisies. Als de bank geen verzekeringen zou verkopen zou de bank verlieslatend zijn. Nu doet iedere bank aan cross-sell, maar als consumentenbank zijn wij er nog meer van afhankelijk. Te verwachten is dat de formule goedkope kredieten en de winst uit cross-sell onder druk komt te staan [...].*

*We moeten ons hierop voorbereiden en de bank nog meer als bank zien en de [afhankelijkheid] van bijproducten kleiner laten worden."*

7.2.8 Tijdens de RvB-vergadering van DSB Bank van 8 januari 2008 wordt gemeld dat Van Goor bezig is met het uitwerken van modellen om minder afhankelijk te worden van eenmalige inkomsten en in een notitie van 9 januari 2008 aan de RvB stelt Zalm:

*"Zou het niet de kortste klap zijn als we stoppen met het verkopen van beleggingsverzekeringen? Als we precies moeten voldoen aan de AFM-verlangens dan wordt het wel een heel moeizaam gedoe. In termen van nieuwe producten doen we weinig. Kosten van personeel, vereiste kennis en opleiding, compliance en gedoe met AFM zullen de baten al snel overtreffen."*

7.2.9 In de financiële vertaling van het jaarplan 2008, dat tijdens de RvC-vergadering van 14 januari 2008 wordt besproken, wordt de noodzaak om de winst van DSB Bank minder afhankelijk te maken van eenmalige inkomsten uitgesproken. Echter, het jaarplan 2008 en de daarbij gevoegde meerjarenforecast gaat ervan uit dat de provisies uit verzekeringen in 2008 sterk stijgen en zich in 2009 en 2010 stabiliseren:

### Meerjarenforecast

€ in duizenden	2007	2008	2009	2010
Provisies verzekeringen	113.391	131.080	134.542	137.579

Bron: Financiële vertaling jaarplan 2008 gepresenteerd aan de RvC op 14 januari 2008.

7.2.10 Bij brief van 13 februari 2008 aan de RvB en RvC reageert DNB op het jaarplan 2008. DNB constateert dat het resultaat de komende jaren voor een groot deel afhankelijk is van koopsompolissen. Voor 2008 wordt deze post begroot op € 130 miljoen (ongeveer twee maal het resultaat vóór belasting) en DNB spreekt opnieuw de verwachting uit dat door verwachte wetgeving over transparantie van provisies het door DSB Bank gehanteerde verdienmodel niet langer houdbaar zal blijken. DSB Bank heeft de tijdens het ingelaste beleidsgesprek van 31 augustus 2007 toegezegde beleidsdocumenten op het punt van verzekeringen zoals eerder opgemerkt nooit aan DNB gestuurd, en de effecten van voornoemde wetgeving zijn nog niet verwerkt in het jaarplan. Naar aanleiding van de brief van 13 februari 2008, stuurt DSB Bank op 27 maart 2008 een brief aan DNB met als bijlagen het integrale jaarplan 2008 en de financiële vertaling hier-

<sup>224</sup> Zie het memo van Zalm van 28 augustus 2007, samengevat in paragraaf 2.5.48 en 2.5.49.

van. In de brief wordt expliciet gewezen op het feit dat DSB Bank inzet op minder afhankelijkheid van eenmalige provisieopbrengsten.<sup>225</sup>

- 7.2.11 Op 10 april 2008 stuurt Zalm een e-mail aan de RvB waarin hij de houdbaarheid van het businessplan van DSB Bank aankaart. Zalm schrijft dat hij ervan overtuigd is dat DSB Bank een goede toekomst heeft, maatschappelijk een goede functie heeft (luis in de pels) en dat het, rekening houdend met alle nieuwe omstandigheden, een (zeer) winstgevend bedrijf zou kunnen zijn. Hij concludeert dat de toezichthouders DSB Bank de tijd moeten gunnen om over te stappen op een duurzaam businessplan.
- 7.2.12 Vanaf mei 2008 loopt de verkoop van beleggingsverzekeringen sterk terug. DSB Bank bemiddelde vanaf 2004 uitsluitend in beleggingsverzekeringen van Reaal. In 2007 was echter deze samenwerkingsovereenkomst tussen Reaal en DSB Bank door beide partijen opgezegd. Daarna zijn nog wel onderhandelingen gevoerd en bleven de bestaande provisieafspraken gelden. Bij brief van 29 april 2008 stelt Reaal nog een termijn tot 30 juni 2008 om overeenstemming te bereiken over nieuwe productvormen, bij gebreke waarvan de samenwerking dan zou eindigen. In reactie op deze brief besluit DSB Bank de verkoop van de Reaal beleggingsverzekeringen vanaf mei 2008 te reduceren. Bij brief van 21 augustus 2008 bericht Reaal dat de dan lopende proposities per 1 september 2008 worden beëindigd en constateert Reaal dat de productie van Reaal beleggingsverzekeringen sterk is teruggevallen.
- 7.2.13 Aldus eindigt de verkoop van de Reaal beleggingsverzekeringen. De reden van beëindiging is de sterke kritiek die was ontstaan op de Reaal beleggingsverzekering die DSB Bank verkocht, dat Reaal het oude product niet meer wilde voeren en dat Reaal en DSB Bank geen overeenstemming konden bereiken over het verkopen van een aangepaste beleggingsverzekering. DSB Bank koos toen voor een door DSB Leven ontwikkelde indexbelegger met lage kosten, maar dit product is in beperkte mate verkocht.
- 7.2.14 Tijdens het jaargesprek met DNB van 23 juni 2008, meldt ook E&Y dat afhankelijkheid van provisieopbrengsten een bedreiging is voor DSB Bank. Volgens de notulen van het gesprek wordt er door DSB Bank gewerkt aan modellen met meer structurele opbrengstenbronnen.
- 7.2.15 Volgens Van Goor hebben opvolgende CFO's zich met het verkoopmodel en koop-sompolissen beziggehouden en zou er vanaf 2008 een nieuw model zijn geweest. Dit nieuwe model zou uitgaan van vaste vergoeding voor advies.
- 7.2.16 In de persoonlijke notitie van Zalm aan Scheringa en Van Goor van 3 oktober 2009 schetst Zalm een somber beeld voor de financiële vooruitzichten 2009:
- "Provisietransparantie en eventuele provisieverlaging zullen de opbrengsten verder onder druk zetten".*
- 7.2.17 Tijdens de vergadering van de RvC van 17 november 2008, wordt het financieel jaarplan 2009 aan de RvC voorgelegd. In het jaarplan wordt melding gemaakt dat de transparantieverplichting het moeilijk maakt het huidige verdienmodel ongewijzigd te laten. Daarom zullen er proeven worden gedaan om te bezien of gewerkt kan worden

---

<sup>225</sup> Zie paragraaf 2.7.7.

met een vaste adviesvergoeding en "financiële onderhoudsabonnementen". Een besluit om de verkoop van koopsompolissen te stoppen of de provisie op basis van een percentage van de koopsom te veranderen tot een adviesvergoeding is dan nog niet genomen. Aan het door de RvC besproken Financieel Jaarplan 2009 is een meerjarenforecast gehecht die uitgaat van inkomsten uit provisies voor verzekeringen, die in 2009 en 2010 vrijwel gelijk blijven ten opzichte van 2008.

#### Meerjarenforecast - NL GAAP

€ in duizenden	2007	2008	2009	2010
Provisies verzekeringen	-	74.408	74.072	76.007
Dot. voorz. prov. rest.	-	494-	3.419-	3.434-
<b>Provisies verzekeringen</b>	<b>103.387</b>	<b>73.914</b>	<b>70.653</b>	<b>72.572</b>

Bron: Meerjarenforecast 2009

7.2.18 Tijdens de RvC-vergadering vraagt Nijpels om een toelichting op de provisie transparantie. Van Goor licht toe dat het minimale verdienmodel dat de AFM hanteert niet meer is toegestaan, maar dat er een nieuwe MiFID-norm komt voor complexe producten: wat aan een product verdiend wordt, moet direct samenhangen met het product. Dit alles drukt de prijs en de verdien capaciteit wordt minder. Linschoten voegt hieraan toe dat dit transparantieniveau uiteindelijk zal worden doorgevoerd in de gehele financiële sector. Van Goor geeft aan dat DSB Bank haar producten afzet via een eigen kanaal, en daarom niet met provisies te maken heeft. Neelissen suggereert om de verzekeraars rechtstreeks haar producten te laten verkopen.

7.2.19 De Commissarissen hebben tegenover Curatoren verklaard dat het in 2008 duidelijk was dat het bestaande verdienmodel niet kon worden gehandhaafd:

*"Uit het meerjarenoverzicht bij de jaarrekening 2007 kon eenvoudig worden afgeleid dat het resultaat vóór belastingen een structurele daling vertoonde. De RvC had zeer gemengde gevoelens bij de kwaliteit van de winst, waarbij er overigens geen verschil van inzicht bestond met de CFO [Zalm].*

*Het was duidelijk dat, gegeven de marktomstandigheden en de komende ontwikkelingen het verdienmodel niet ongewijzigd kon worden gehandhaafd. Nu de provisie inkomsten als winstgenerator om diverse redenen sterk begonnen te verminderen zou het renteresultaat die rol moeten overnemen. Gegeven echter de transparantie en de concurrentieverhoudingen op de Nederlandse markt was het zeer waarschijnlijk dat het daarmee haalbare rendement onder gelijke omstandigheden nooit voldoende zou zijn om een solvabiliteitsbasis op te bouwen om de almaar groeiende balans te dragen, laat staan ook nog significante dividenden uit te keren. Deze diagnose, overigens bestreden door sommige leden van de RvB, is herhaaldelijk aan de orde geweest bij de RvC in haar discussies met de CFO."*

7.2.20 Hoewel in 2008 zowel de RvB en de RvC zich bewust waren van de kwetsbaarheid en de noodzaak tot aanpassing van het verdienmodel, en DNB al vanaf augustus 2007 aandrang op het uitwerken van een nieuw verdienmodel, lag bij het vertrek van Zalm in december 2008 nog geen nieuw (uitgewerkt) businessplan:

*"Onder [Zalm] is echter geen een oplossing gevonden voor de neergaande trend in het businessmodel, en de daarmee verbonden structurele daling van het resultaat."*

7.2.21 Dit wordt ook bevestigd door De Grave, die in december 2008 met Zalm had gesproken over de noodzaak van een nieuw verdienmodel.

#### Voortgang en discussies businessplan en reorganisatieplan

7.2.22 De Grave meldt tijdens zijn gesprek met Curatoren dat er bij zijn komst bij DSB Bank wel doorgerekende scenario's van een medewerker van de afdeling Financiën voorlagen, maar geen (uitgewerkt) businessplan en dat de noodzaak tot aanpassing van het verdienmodel ook niet was terug te vinden in het jaarplan 2009, waarin volgens De Grave het beeld werd geschetst dat het in 2009 'business as usual' was.<sup>226</sup> In de update van het jaarplan 2009 dat op 30 maart 2009 wordt besproken tijdens een RvC-vergadering, wordt de totale provisie opbrengst verzekeringen begroot op € 69 miljoen en het interestresultaat op kredietverlening op € 122 miljoen. In het op 17 november 2008 in de RvC besproken jaarplan ging het om € 71 miljoen respectievelijk € 114 miljoen.

7.2.23 De Grave's bijdrage aan de aanpassing van het verdienmodel (waarbij hij zich vooral kritisch opstelde ten aanzien van de relatie tussen DSB Bank en DSB Beheer) leidde naar eigen zeggen tot grote spanningen binnen de RvB en uiteindelijk tot zijn vertrek.<sup>227</sup>

7.2.24 Uit de gesprekken tussen Curatoren en betrokkenen (waaronder enkele Bestuurders en Commissarissen) en ook uit de financiële gegevens is gebleken dat het beleid van DSB Bank in april 2009 door de RvB, in samenspraak met de RvC, ingrijpend gewijzigd wordt. Hoewel er op dat moment nog geen uitgewerkt businessplan ligt, wordt per 1 mei 2009 gestopt met de verkoop van koopsompolissen.<sup>228</sup>

7.2.25 In de RvC-vergadering van 12 mei 2009 wordt het door de RvB ingediende businessplan niet goedgekeurd. Het basisscenario van het businessplan gaat uit van € 35 miljoen provisie opbrengt verzekeringen (NB: dit is de helft van de begroting in het (ge-update) jaarplan 2009) en € 140 miljoen interestresultaat.<sup>229</sup> Gezien het grote aantal vragen en suggesties tijdens de vergadering, wordt besloten dat het businessplan wordt aangepast en opnieuw aan de RvC zal worden voorgelegd. Tijdens een gesprek op 20 mei 2009 met enkele leden van de RvB en RvC naar aanleiding van het vertrek van De Grave, concludeert DNB dat DSB Bank te laat is gestart met het ontwikkelen van het nieuwe businessplan.<sup>230</sup>

7.2.26 Op 5 juni 2009 produceert de afdeling Finance & Control een notitie "Nieuwe contouren businessplan 2009-2012". Het basisscenario gaat nu uit van € 33 miljoen provisie opbrengt verzekeringen en € 137 miljoen interestresultaat. De notitie wordt in de RvC besproken, maar niet goedgekeurd. De veronderstelde productie van 1H is ten opzich-

---

<sup>226</sup> Zie paragraaf 2.8.20

<sup>227</sup> Zie paragraaf 2.8.39

<sup>228</sup> Zie paragraaf 2.8.33

<sup>229</sup> Het pessimistische scenario gaat uit van € 29 miljoen provisieopbrengst DSB Verzekeringen en € 130 miljoen interestresultaat, het optimistische scenario gaat uit van € 40 miljoen provisie opbrengt DSB Verzekeringen en € 150 miljoen interestresultaat.

<sup>230</sup> Zie paragraaf 2.8.49



te van het plan van mei 2009 verder verlaagd, omdat de fundingkosten gezien de beschikbare bronnen (ECB en staatsgegarandeerde leningen) naar verwachting hoog zullen zijn en de interestmarges daarom gering. Ook wordt verondersteld dat de rentevergoeding op spaargeld zal dalen. De in eerdere plannen aangegeven kostenreductie door vermindering van het aantal Fte's en de uitkering van een dividend van € 20 miljoen over 2009 maken nog steeds onderdeel uit van het plan. In de notitie wordt verder vastgesteld dat de gehanteerde productievolumes afhankelijk zijn van de marktomstandigheden, en onder invloed van negatieve publiciteit en imagobeschadiging (tijdelijk) onder druk kunnen komen te staan.

- 7.2.27 De aanpassing van het verdienmodel hield ook in dat de kostenstructuur van DSB Bank diende te worden gewijzigd. Uit gesprekken met Curatoren is gebleken dat in de maanden april tot en met juni 2009 door een aantal medewerkers van DSB Bank onder leiding van Van Goor is gewerkt aan een reorganisatieplan, waarbij het aantal Fte aanzienlijk zou worden verminderd. Dit reorganisatieplan werd besproken met de ondernemingsraad en de vakbonden, en volgens sommige betrokkenen was er zowel met de OR als de vakbonden ook een akkoord over het ontslag van 300 personen. Hoewel de effectuering van het reorganisatieplan reeds was voorbereid, besloot Scheringa begin juli 2009 om het op te schorten. Van Goor heeft hierover het volgende verklaard:

*"Van Goor legt uit dat op grond van de halvering van de binnenkomende aanvragen een reorganisatie noodzakelijk was. [...] Samen met de managers heeft Van Goor een realistisch plan gemaakt, hetgeen – gedeeltelijk - gebaseerd was op natuurlijk verloop alsmede het niet verlengen van tijdelijke contracten en – gedeeltelijk - gebaseerd was op gedwongen ontslagen. [...] Van Goor legt uit dat er veel tijd en aandacht aan dit project is besteed. Van Goor heeft Jeroen de Geus vrijgemaakt om dit project - met behulp van Ron Offerman – fulltime te begeleiden en te implementeren. Er is overleg geweest met de ondernemingsraad en de vakbonden.*

*Van Goor wijst erop dat er een implementatieplan was dat uitgerold kon worden, waarbij er een duidelijk plan voor de toekomst ter motivering van de resterende werknemers aanwezig was. Voor de vertrekkende werknemers was er een goede regeling beschikbaar (met onder andere de toezegging dat zij een voorkeursrecht zouden hebben indien de organisatie in de toekomst weer zou groeien en weer werknemers in dienst zouden worden genomen). Van Goor wijst erop dat het hele plan uitgewerkt was en dit plan draagvlak had van het middenkader. Van Goor constateert dat toen hij op vakantie naar Mexico ging het plan klaar lag en alle betrokkenen zeer gemotiveerd waren om het te implementeren. Van Goor constateert dat Scheringa zich toen bedacht dat hij geen afscheid kon nemen van werknemers. Tijdens zijn vakantie [begin juli 2009] werd Van Goor gebeld door personen van verschillende kantoren met de mededeling dat Scheringa langs was geweest en de werknemers – gezien de publiciteit – een hart onder de riem had gestoken en (bepaalde) de werknemers een baangarantie voor de toekomst had gegeven. Van Goor constateert dat men hierdoor als medebestuurder niet de volgende dag kon mededelen dat er eigenlijk een ander plan lag. Het argument van Scheringa was dat de werknemers lang bij het bedrijf betrokken waren en dat de negatieve publiciteit door een reorganisatie nog versterkt zou kunnen worden. Van Goor was daar-*

*entegen van mening dat de reorganisatie goed uitgelegd en gecommuniceerd moest worden om te laten zien dat dit goed was voor de onderneming. Van Goor wijst erop dat ook Scheringa later in de zomer heeft geconcludeerd dat een reorganisatie noodzakelijk en onvermijdelijk was. Eind september 2009 is uiteindelijk definitief besloten om de reorganisatie door te voeren. Scheringa heeft hiermee toen ingestemd, aldus Van Goor."*

- 7.2.28 De verklaring van Van Goor vindt ondersteuning in de verklaringen van de medewerkers die direct betrokken waren bij het opstellen van het reorganisatieplan. Scheringa heeft in zijn gesprek met Curatoren ook bevestigd, het reorganisatieplan te hebben tegengehouden, maar als reden aangevoerd dat over het reorganisatieplan nog geen overeenstemming was bereikt met de vakbonden, er nog geen sociaal plan was en dit tot slechte publiciteit zou leiden.
- 7.2.29 Naast het feit dat in juli 2009 de reorganisatie door Scheringa wordt afgeblazen, is er in deze periode nog geen goedgekeurd businessplan. De RvC meldt op 8 juli 2009 aan DNB dat DSB Bank bij de overgang naar een nieuw verdienmodel geen overheidssteun wil hebben en dat de verschillende scenario's en hun uitwerkingen nog aan aanpassingen onderhevig zijn.<sup>231</sup>
- 7.2.30 Eind juli 2009 meldt de RvB aan de RvC dat een (opnieuw) aangepast businessplan door de RvB is vastgesteld. Naast de discussies tussen de RvC en de RvB, spreken Buwalda en Linschoten op 28 juli 2009 met DNB ook over het verdienmodel. DNB vraagt zich af of DSB Bank nog wel bestaansrecht heeft. Linschoten en Buwalda antwoorden hierop dat DSB Bank continu nieuwe maatregelen bespreekt, en nieuwe scenario's overweegt. Afgesproken wordt dat DNB een afschrift van de besproken nieuwe scenario's krijgt.<sup>232</sup>
- 7.2.31 Tijdens de RvC-vergadering van 24 augustus 2009 wordt (de ontwikkeling van) het nieuwe verdienmodel opnieuw uitvoerig besproken. Bonnier doet verslag van zijn informele bezoek met Offringa aan DNB van 19 augustus 2009, waarbij DNB heeft aangegeven grote vraagtekens te plaatsen bij het nieuwe businessplan, het reorganisatieplan en de neveneffecten daarvan. De RvC plaatst tijdens de vergadering opnieuw veel vraagtekens bij het dan voorliggende businessplan.<sup>233</sup> Een week later, op 31 augustus 2009 besluit de RvB op aandrang van de RvC (Bonnier) tot inschakeling van Catalyst Advisors.
- 7.2.32 Tijdens de RvB-vergadering van 14 september 2009 wordt het reorganisatieplan nieuw leven ingeblazen. Het Fte-reductieplan wordt uitgebreid besproken. Van Goor, Linschoten, Offerman en De Geus zullen de plannen verder uitwerken en er zal spoedig worden overlegd met de vakbonden.<sup>234</sup> De ontwikkelingen in de periode na deze vergadering, zijn echter zodanig dat het reorganisatieplan in de volgende RvB-vergaderingen niet meer ter sprake komt.

---

<sup>231</sup> Zie paragraaf 2.9.6

<sup>232</sup> Zie paragraaf 2.9.14 e.v.

<sup>233</sup> Zie paragraaf 2.9.24 tot en met 2.9.28.

<sup>234</sup> Zie paragraaf 2.9.43 e.v.

7.2.33 De gang van zaken met Catalyst Advisors is uitgebreid in hoofdstuk 2 beschreven. Kort samengevat komt deze erop neer dat Catalyst Advisors van mening is dat voor het oplossen van de problematiek onder meer het businessplan van DSB Beheer en van DSB Bank moet worden gevalideerd, dat Catalyst Advisors meent voor haar opdracht 3-4 maanden nodig te hebben, en dat zij de mogelijkheid tot overname door een andere partij een zeer kleine kans geeft. Nadat Catalyst Advisors dit laatste op 5 oktober 2009 heeft besproken, wordt aan de opdracht aan Catalyst Advisors geen vervolg gegeven.

Effecten van het beleid op de resultatenontwikkeling

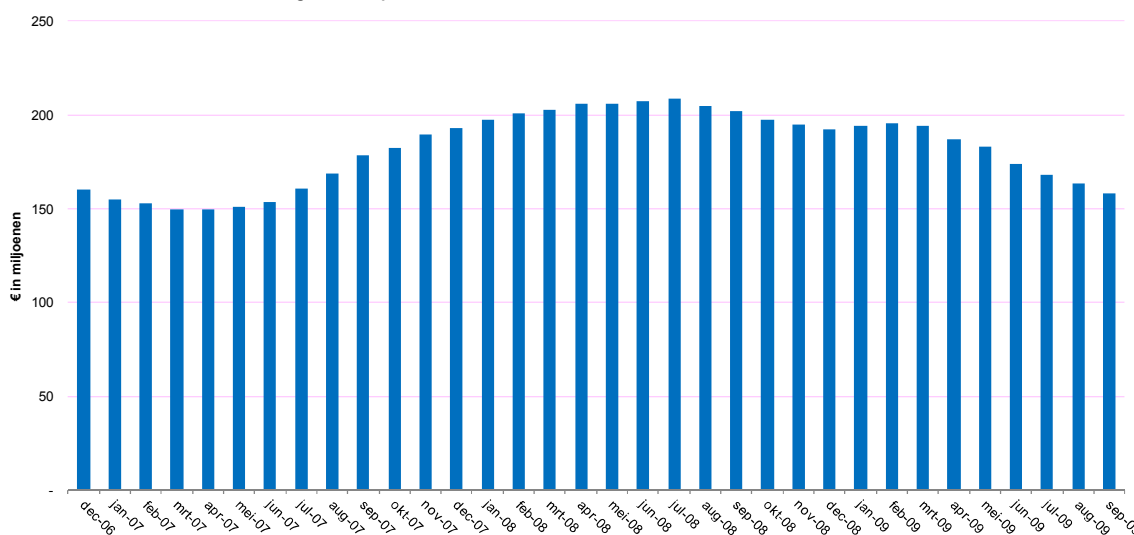
7.2.34 In het hierna volgende onderdeel is een analyse opgenomen van de ontwikkeling van de resultaten van DSB Bank in de periode voorafgaande aan het faillissement. Om de onderliggende verdien capaciteit op het commissie- en leningenbedrijf zo zuiver mogelijk weer te geven, is gebruik gemaakt van resultaten waarbij de belangrijkste normalisaties zoals beschreven in de bijlagen bij dit rapport zijn toegepast.

7.2.35 De analyse is opgezet op basis van een analyse van zogenoemde 'last twelve months' (LTM) resultaten voor de periode december 2006 t/m september 2009. Hierbij wordt het cumulatieve resultaat van de laatste twaalf maanden van maand op maand bekeken. Hierdoor is te zien wat het jaarresultaat zou zijn geweest als in de betreffende maand het boekjaar zou worden afgesloten.

De opbrengsten

7.2.36 De opbrengsten zijn onderscheiden in het 'renteresultaat op kredietverlening' en 'totale provisiebaten'. De som van deze twee heeft zich als volgt ontwikkeld:

LTM Provisie + Interest kredietverlening 2006 - september 2009



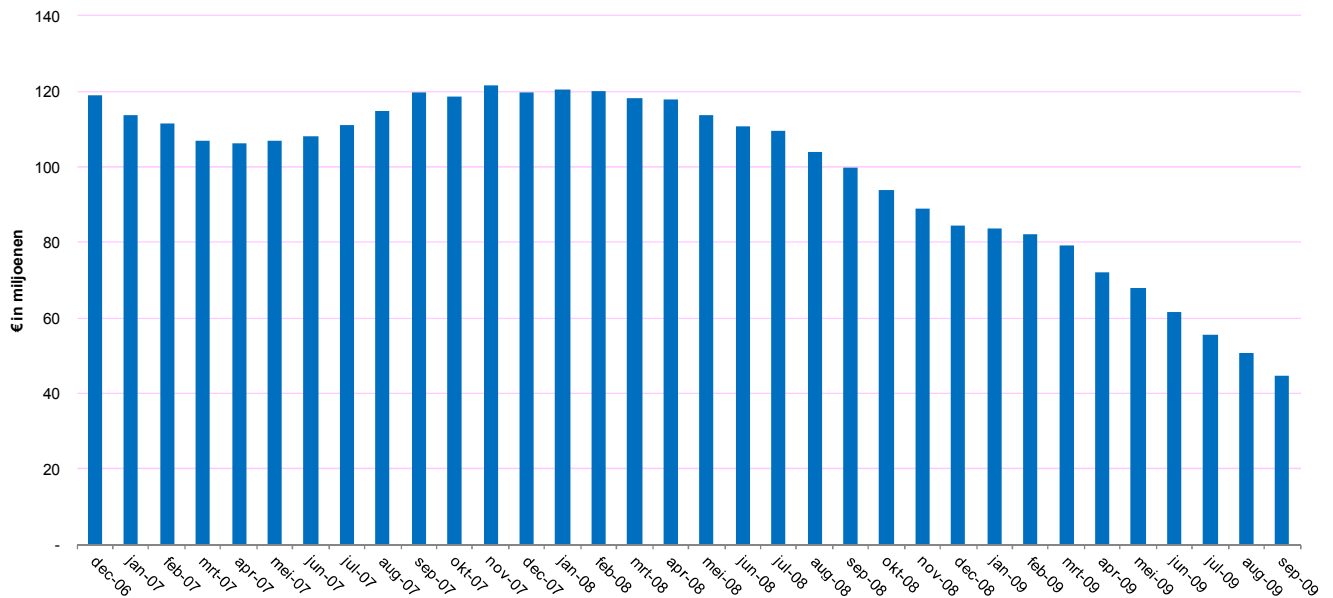
Bron: maandrapportage 2006-2008, september 2009

7.2.37 Bovenstaande grafiek begint met de provisie en het renteresultaat van 2006 (januari t/m december). Vervolgens komt er steeds een nieuwe maand bij en valt er een maand af (dus januari 2007 bevat de maanden februari 2006 t/m januari 2007). Bij

een continue daling in de grafiek betekent dit dat de nieuw toegevoegde maanden slechter zijn dan de maanden die afvallen.

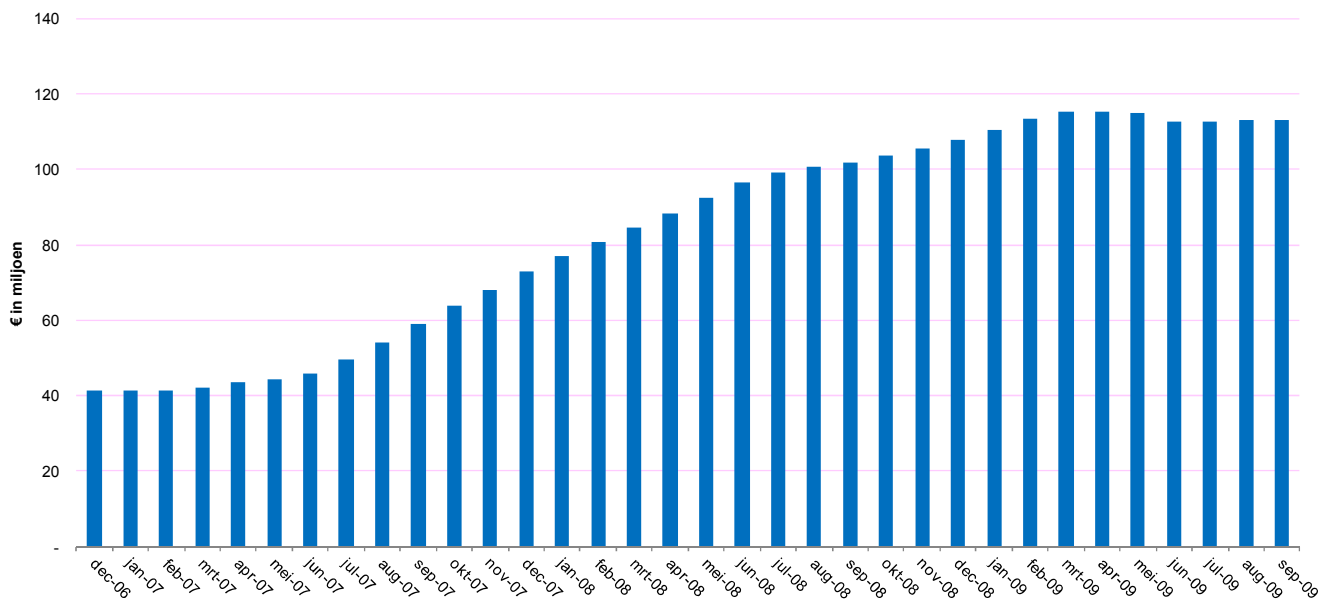
7.2.38 De daling in LTM-opbrengsten begin 2007, wordt veroorzaakt door de daling in provisiebaten bij een gelijkblijvend renteresultaat. De sterke toename in opbrengsten in de periode daarna is toe te schrijven aan de sterke toename van het renteresultaat dat gedreven wordt door verhoging van de rentetarieven, het feit dat er vanaf juni 2007 geen actierentes meer werden aangeboden en de groei van de kredietportefeuille. In onderstaande grafieken is deze trend duidelijk zichtbaar:

LTM Provisiebaten 2006 - september 2009



Bron: maandrapportage 2006-2008, september 2009

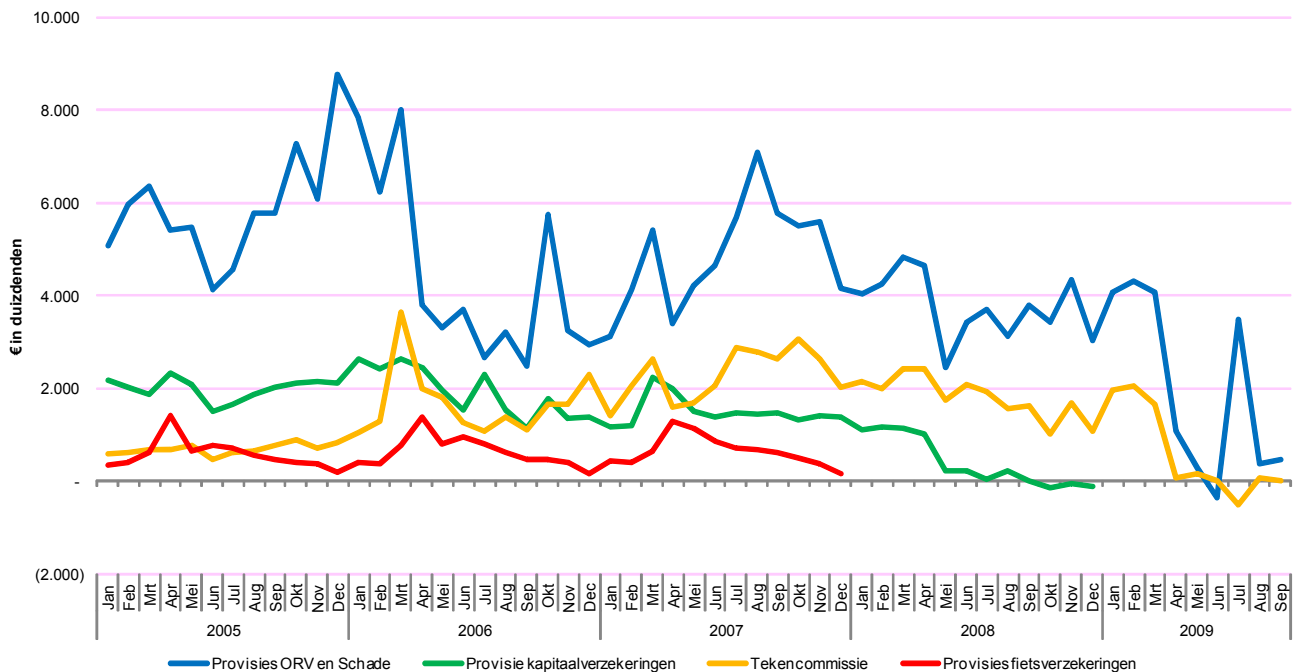
LTM rente resultaat kredietverlening 2006 - september 2009



Bron: maandrapportage 2006-2008, september 2009

7.2.39 De daling van de totale opbrengsten vanaf de tweede helft van 2008 wordt ingezet omdat de groei van de rentebaten afvlakt, en de provisiebaten sterk dalen ten opzichte van voorgaande perioden. Eind 2007 is de deelneming in ENRA verkocht, waardoor de provisiestroom op fietsverzekeringen tot een einde is gekomen. Eind 2008 wordt als gevolg van de toenemende maatschappelijke druk, de verkoop van beleggingsverzekeringen gestaakt. Ondertussen zijn in 2008 ook de provisies op ORV, arbeidsongeschiktheids-, werkloosheids en ongevallen verzekeringen sterk gedaald ten opzichte van dezelfde perioden in 2007. In 2009 zet deze trend zich versneld door (met uitzondering van een korte, eenmalige opleving in opbrengst in juli 2009 die geheel is toe te schrijven aan een wijziging in accounting-methodiek door archivering van in de toekomst te ontvangen provisie.

**DSB Bank - uitsplitsing provisies verzekeringen 2005 - september 2009 per maand**



Bron: maandrapportages 2005-2009

note 1 de provisiebaten in bovenstaande tabel betreffen bruto provisies, i.e. provisieinkomsten voor de dotatie aan de voorziening provisie restituties) De provisiebaten in bovenstaande tabel betreffen bruto provisies, i.e. provisieinkomsten voor de dotatie aan de voorziening provisie restituties

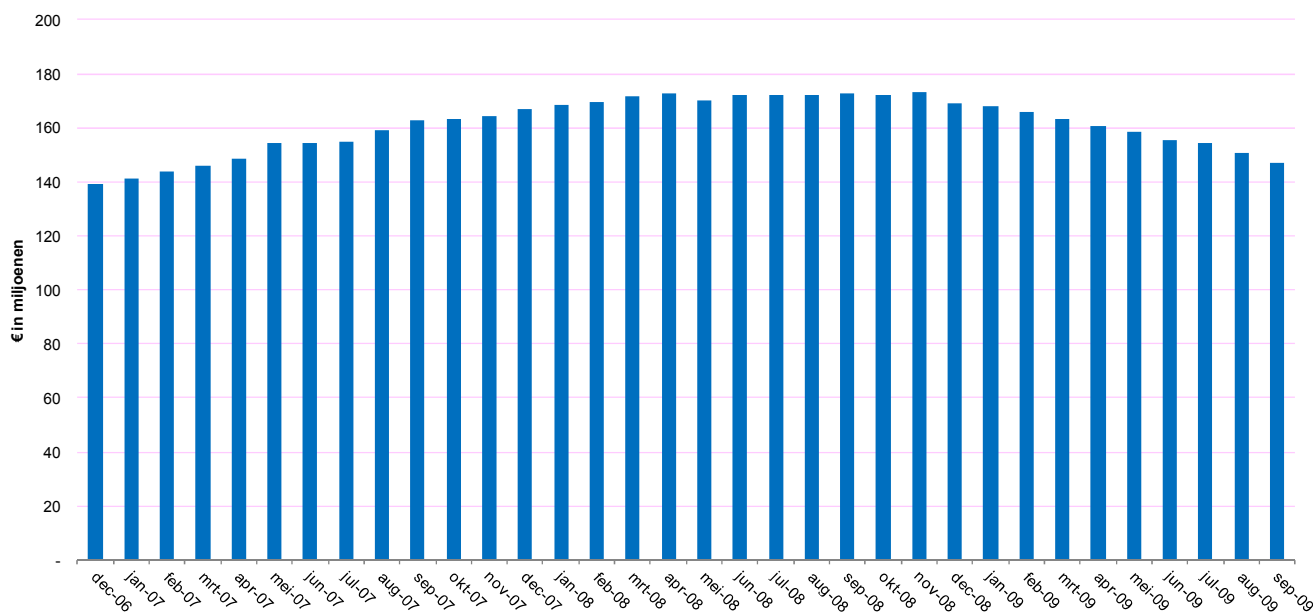
Note 2 exclusief GEMA productie

### De kosten

7.2.40 De kosten van DSB Bank zijn voor deze analyse onderverdeeld in 'operationele kosten' en de dotatie aan de 'voorziening voor dubieuze debiteuren'. De operationele kosten bevatten onder andere de personeelskosten, de verkoopkosten, afschrijvingen en overige kosten.

7.2.41 De operationele kosten laten de volgende trend zien:

LTM operationele kosten 2006 - september 2009

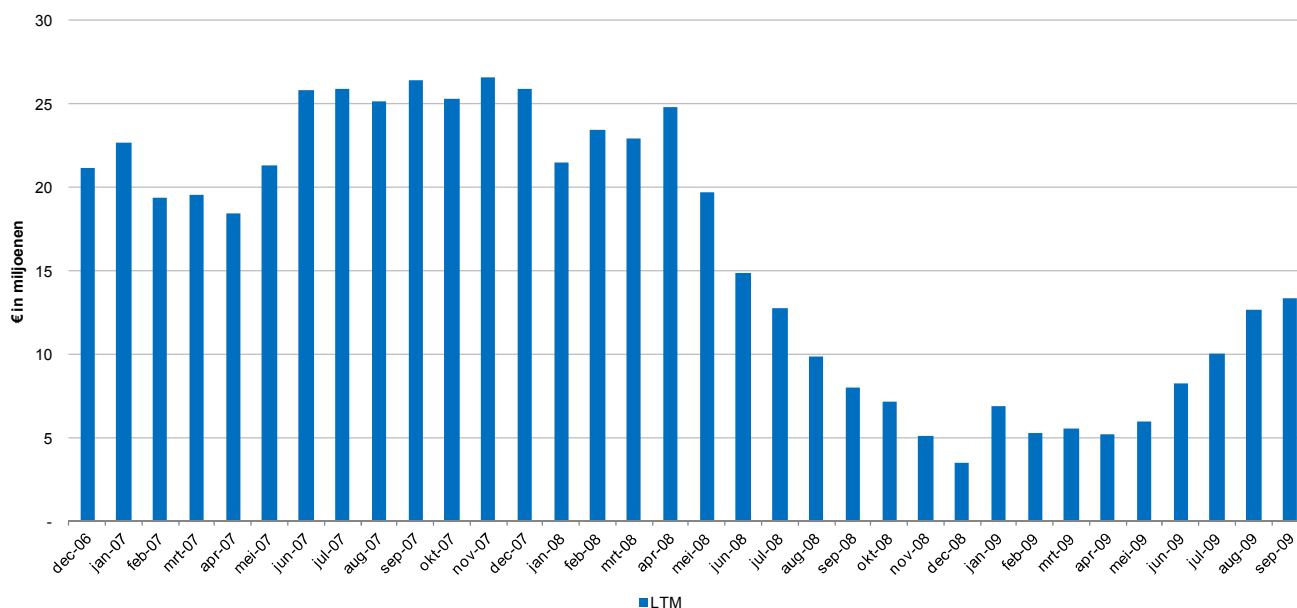


Bron: maandrapportage 2006-2008, september 2009

7.2.42 In de grafiek hierboven is te zien dat de kosten vanaf december 2006 binnen een jaar met € 25 miljoen toenemen. Hiervan wordt circa 70% veroorzaakt door toenemende personeelskosten en circa 25% door toenemende verkoopkosten. In 2008 stabiliseert de kostenbasis zich rond een niveau van € 170 miljoen. Een sterke daling wordt ingezet vanaf 2009 waarbij de jaarkosten in negen maanden tijd met € 20 miljoen dalen.

7.2.43 De dotatie aan de voorziening dubieuze debiteuren laat de volgende trend zien:

Genormaliseerde LTM dotatie dubieuze debiteuren 2006 - sep 2009



Bron: Maandrapportage 2006-2008, september 2009

7.2.44 De meest opvallende ontwikkeling is te zien vanaf april 2008. De dotatie neemt vanaf dit moment sterk af om pas een jaar later weer iets toe te nemen. Uit de maandresultaten in onderstaande tabel blijkt dat in de laatste acht maanden van 2008 slechts € 0,9 miljoen aan de voorziening is gedoteerd:

#### Dotatie dubieuze vorderingen en provisies verzekeringen 2008

€ in miljoenen	Jan	Feb	Mrt	Apr	Mei	Jun	Jul	Aug	Sep	Okt	Nov	Dec	Totaal	Begrool
Dotatie dubieuze vorderingen	(2,5)	2,4	1,1	1,6	(0,9)	0,4	(0,1)	(0,6)	1,3	(0,3)	0,8	0,2	3,5	32,3
cumulatief dotatie dub deb	(2,5)	(0,1)	1,0	2,6	1,7	2,1	2,1	1,5	2,8	2,6	3,4	3,5		

Bron: Maandrapportage 2008

Note 1: In januari 2008 is een bedrag van € 4,6 miljoen als vrijval op de voorziening cards geboekt.

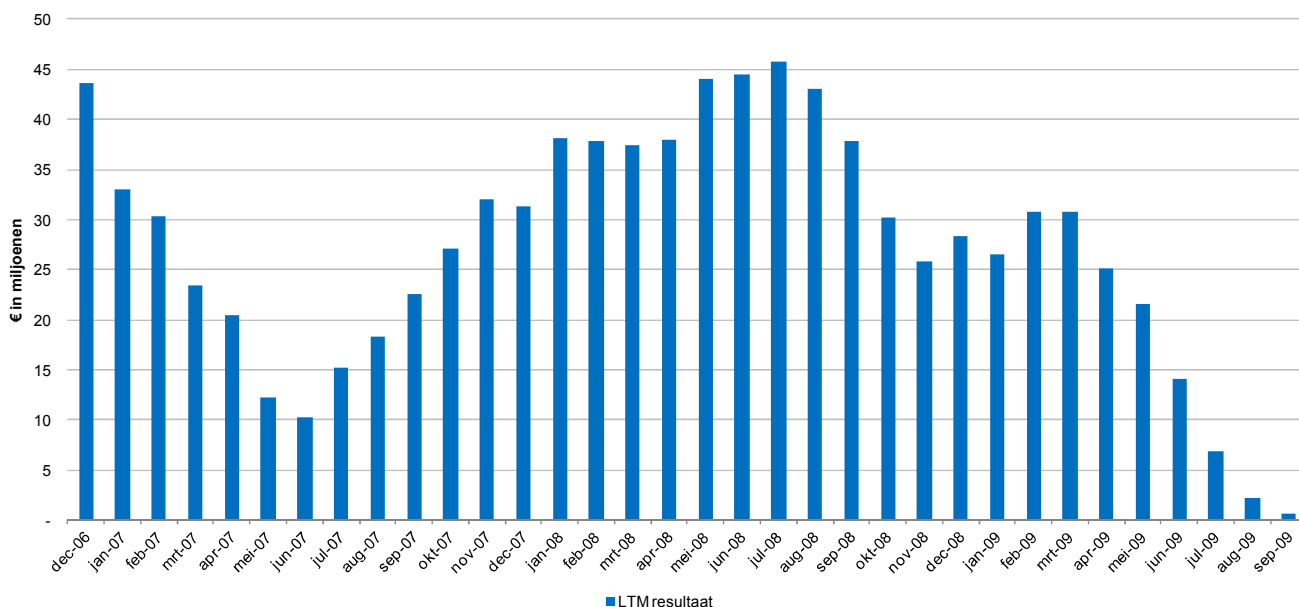
Note 2: De bovenstaande dotatie is op basis van de management accounts (Dutch Gaap) en wijkt af van de dotatie in de jaarrekening op basis van IFRS.

7.2.45 Vergeleken met een dotatie die in lijn is met de historische dotaties, rapporteert DSB Bank in 2008 een lagere bedrag van circa € 15 miljoen. Volgens DSB Bank ligt er geen wijziging in dotatiemethodiek aan ten grondslag, maar is dit het gevolg van effectiever incasseren, het afsluiten van veel looncessies door Inspectrum en de eenmalige vrijval van € 4,3 miljoen op de voorziening cards.

#### Resultaat voor belasting (genormaliseerd)

7.2.46 Het resultaat voor belasting, genormaliseerd vóór grote eenmalige resultaten, heeft zich als volgt ontwikkeld:

LTM resultaat voor belasting (genormaliseerd) 2006 - september 2009

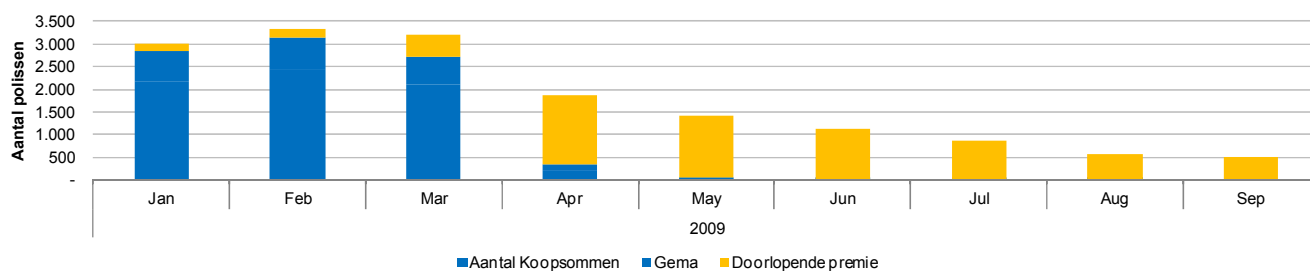


Bron: maandrapportage 2006-2008, september 2009

7.2.47 Het patroon van de resultaatontwikkeling loopt nagenoeg parallel aan die van de totale opbrengstontwikkeling.

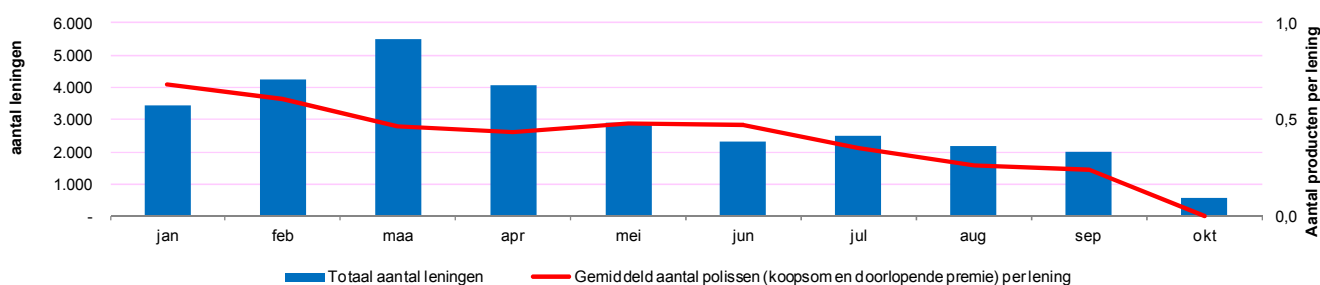
- 7.2.48 Het resultaat vóór belasting laat in de eerste helft van 2007 een sterke daling zien wat het gevolg is van a) dalende provisiebaten, b) gelijkblijvende rentebaten en c) stijgende operationele kosten. DSB Bank heeft, blijkens de brief van DNB van 10 oktober 2007, destijds aangegeven dat de resultaten zich vanaf de tweede helft van 2007 zouden herstellen door de toegenomen productie in kredieten. Dit herstel is ook zichtbaar in de grafiek waarbij het resultaat stijgt door de toegenomen rentemarge.
- 7.2.49 Tot en met het derde kwartaal in 2008 stijgt het resultaat vanwege de sterke toename van de rentemarge; dit wordt slechts voor een deel teniet gedaan door de dalende provisiebaten. Doordat de groei in de rentemarge vanaf het vierde kwartaal 2008 afvlakt, en de provisiebaten onverminderd dalen, neemt het resultaat vóór belasting vanaf het vierde kwartaal consequent af.
- 7.2.50 Het resultaat in 2009 neemt sterk af door met name het wegvallen van de provisiebaten. Het terugvallen van de provisiebaten was echter nauw verbonden met de sterke daling in productie van leningen zoals ook verklaard wordt door Van Goor.

Aantal polissen (ORV en Schade) 2009 per maand



Bron: productierapportage 2009 en bestand GEMA

Aantal productie leningen en cross selling in 2009 per maand



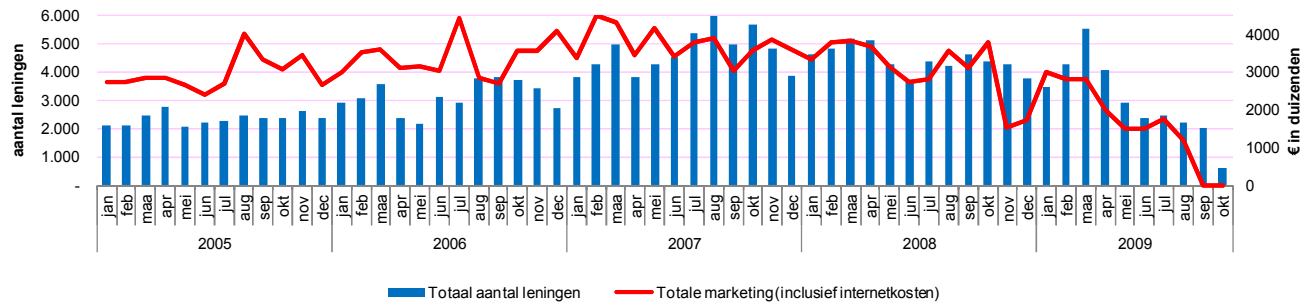
Bron: productierapportage 2009 en koopsommenbestand

- 7.2.51 Weliswaar nam het aantal bemiddelde verzekeringspolissen in april 2009 scherp af, nadat de verkoop van koopsompolissen gestaakt werd, en over werd gegaan op periodiek premiebetalende polissen (zie bovenste tabel), maar het gemiddelde aantal bemiddelde polissen per lening bleef ten opzichte van maart 2009 redelijk stabiel
- 7.2.52 Zoals geïllustreerd in de tabel hieronder, nam in deze periode vooral de productie van leningen af. Deze daling was nauw verbonden met een gelijke beweging in het aantal gegenereerde leads en de uitgaven aan marketing. De marketingkosten betreffen met name de kosten voor radio- en tv reclame, internetkosten en kosten voor de aankoop van leads. De sponsorbijdragen van circa € 850.000 per maand, maken geen onder-



deel uit van de in de tabel getoonde marketingkosten. Vanaf maart 2009 werden er vrijwel geen uitgaven meer gedaan voor de aankoop van leads en werden de uitgaven aan radio- en tv reclames en internetkosten steeds verder teruggebracht. In mei 2009 waren zowel maandelijkse kosten voor radio- en tv reclames als de internetkosten vrijwel gehalveerd ten opzichte van het niveau van 2008 en de eerste twee maanden van 2009.

Aantal productie leningen vs. marketingbestedingen en aankoop van leads in 2005 - oktober 2009 per maand



Bron: productierapportage 2005-2009, maandrapportage 2005-2007 en management informatie

## 8 EXTERNE ACCOUNTANTSCONTROLE

### 8.1 Algemeen kader

#### Controleopdrachten E&Y met betrekking tot DSB Bank

- 8.1.1 Vanaf 1999 heeft E&Y gefungeerd als de externe accountant van DSB Groep en haar (in)directe 100% dochtermaatschappijen waaronder DSB Bank en vanaf 2005 van DSB Bank en 100% dochtermaatschappijen, alsmede van de vennootschappen DSB Leven, DSB Schade en DSB Hollands Welvaren Leven (DSB Verzekeraars).<sup>235</sup> Vanaf 2006 fungeerde E&Y ook als de externe accountant van DSB Beheer.
- 8.1.2 In het kader van dit onderzoek hebben Curatoren aan E&Y schriftelijk en mondeling informatie gevraagd over de uitvoering van de accountantscontrole van de geconsolideerde jaarrekening van DSB Bank en andere voor DSB Bank uitgevoerde opdrachten vanaf het jaar 2005. Curatoren hebben geen toegang gekregen tot de door E&Y opgebouwde controledossiers. E&Y heeft ook geweigerd om de stukken die zij in verband met opdrachten van DSB Bank en dochtermaatschappijen heeft ontvangen, aan Curatoren te tonen.
- 8.1.3 De opdracht van DSB Bank aan E&Y in verband met de controle van de jaarrekeningen is, in lijn met de geldende beroepsopvattingen, telkens vastgelegd in een opdrachtbevestiging. De controleopdracht van DSB Bank aan E&Y met betrekking tot de jaarrekeningen over 2005 t/m 2008 was volgens deze opdrachtbevestigingen<sup>236</sup>:
- Controle van de (geconsolideerde) jaarrekeningen van DSB Bank en haar directe en indirecte dochtermaatschappijen;
  - Certificering van (één van) de bedrijfseconomische rapportages ('maandstaten') aan DNB op basis van artikel 55 vijfde lid Wtk (2005, 2006) dan wel op basis van artikel 3:72 lid 7 Wft (2007, 2008), met name de controle van en bijbehorende verklaring over één der twaalf maandstaten aan DNB; en
  - Beoordeling op hoofdlijnen met betrekking tot de toereikendheid van de organisatie-inrichting zoals vastgelegd in de Audit alert 11 van het Koninklijk Nederlands Instituut van Registeraccountants (2005 en 2006), dan wel conform het besluit prudentiële regels Wft artikel 22 (2007, 2008).
- 8.1.4 Naast de controle van de (geconsolideerde) jaarrekening van DSB Bank voerde E&Y in opdracht van DSB naar eigen opgave de navolgende aanvullende werkzaamheden uit:
- Advisering over het projectplan en globale beoordeling van het opgestelde dossier bij de bankvergunningaanvraag in 2005 (E&Y heeft tijdens het jaargesprek in 2005 met DNB benadrukt dat haar rol bij het samenstellen van het dossier beperkt is geweest en dat DSB Groep zelf verantwoordelijk was voor het uiteindelijk opgestelde dossier.);

---

<sup>235</sup> In 2005 is de opdracht aan E&Y strikt genomen verstrekt door DSB Groep en zag deze mede op haar (in)directe 100% deelnemingen, waaronder DSB Bank (oud).

<sup>236</sup> Als gevolg van het faillissement heeft DSB Bank in 2009 geen controleopdracht meer verstrekt.

- Controle van enkele financiële rapportages met een bijzonder doel waaronder volmachtoverzichten;
- Specialistische consultatie bij de transitie naar IFRS in de jaarrekening 2007 van DSB Bank;
- Incidentele specialistische consultatie ten aanzien van de verwerking van specifieke posten onder geldende verslaggevingregels (bijvoorbeeld hedgeaccounting, inkoop notes (2008), kredieten met een negatieve marge);
- Verzorgen korte informatiebijeenkomsten over wijzigingen in de toezichtregelgeving (Basel II) en financiële verslaggeving (IFRS);
- Verrichten werkzaamheden bij het ontsluiten van informatie uit de dataroom in het kader van de mogelijke overname van ELQ Hypotheken (project Tulip in 2008);
- Het uitvoeren van een nulmeting in 2009 ten aanzien van de mogelijke kwetsbaarheden in processen, personele bezetting en structuren van de afdelingen Finance, Treasury en Risk Management;
- Controle van de jaarrekeningen van de SPV's, door DSB Bank opgericht voor securitisatiedoeleinden.

8.1.5 E&Y heeft tegenover Curatoren verklaard dat ten behoeve van de jaarrekeningcontroles 2005-2008 voor een beperkt aantal deelobjecten is gesteund op de werkzaamheden van de afdeling IAD. In 2005 heeft de afdeling IAD ten behoeve van E&Y ondersteunende werkzaamheden verricht ten aanzien van de controle van de kosten van DSB Bank. Vanaf 2006 zijn deze ondersteunende werkzaamheden van de afdeling IAD uitgebreid met de controle van de processen kredietverlening en inkoop. E&Y heeft tegenover Curatoren verklaard, dat zij ten behoeve van de door haar uitgevoerde werkzaamheden de rapportages van de afdeling IAD - conform de standaarden – specifiek heeft getoetst om vast te stellen of daarop kon worden gesteund, en dat zij deze ook heeft beoordeeld op consistentie met haar eigen bevindingen.

#### Personele bezetting van de opdracht

8.1.6 Het team dat binnen E&Y verantwoordelijk was voor de accountantscontrole van de geconsolideerde jaarrekening van DSB Bank, is in de jaren 2005 tot en met 2007 geleid door Roeders. Voordien leidde Roeders al vanaf 2001 (mede) de controle van de jaarrekening van DSB Groep. Vanaf 2008 is de leiding over dit team op grond van de voor controlerend accountants geldende wettelijke rotatieverplichting overgenomen door Besters. E&Y heeft tegenover Curatoren verklaard dat Roeders en later Besters niet betrokken waren bij de door E&Y uitgevoerde opdrachten van DSB Verzekeraars, noch bij de opdrachten van DSB Beheer.

#### Accountantsverklaringen, rapportages en meldingen van E&Y

8.1.7 Naar aanleiding van de uitgevoerde controlewerkzaamheden heeft E&Y bij de jaarrekeningen van DSB Bank over de jaren 2005 tot en met 2008 goedkeurende accountantsverklaringen afgegeven. E&Y heeft met betrekking tot deze (boek)jaren, ook de certificering van de bedrijfseconomische rapportages aan de toezichthouders zonder voorbehoud goedgekeurd.

8.1.8 In de periode 2005 tot en met 2008 heeft E&Y ieder jaar tussentijds aan DSB Bank een interim-rapportage uitgebracht naar aanleiding van de bevindingen bij de interimcontrole, en een accountantsverslag uitgebracht met opmerkingen naar aanleiding van

(onder meer) de uitgevoerde controles, de risico's die door DSB Bank werden gelopen, de beoordeling van de interne organisatie en bijzondere aspecten en punten in de jaarrekening.

- 8.1.9 Uit hoofde van de Wtk, en later de Wft, had E&Y een wettelijke meldingsplicht. E&Y was op basis van de Wtk in de jaren tot 2007, wettelijk verplicht om zo spoedig mogelijk aan de toezichthouder omstandigheden te melden die:
- In strijd waren met eisen die bij het verkrijgen van de vergunning waren gesteld;
  - In strijd waren met de bij of krachtens de wet opgelegde verplichtingen;
  - Het voortbestaan van de onderneming bedreigden; en/of
  - Leidden tot weigering voor het afgeven van een goedkeurende verklaring omtrent de getrouwheid van de jaarrekening, of tot het maken van voorbehouden.
- 8.1.10 In de opdrachtbrieven van E&Y voor de jaren 2005 en 2006 wordt verwezen naar de Nivra-richtlijn 950N "De wettelijke meldingsplicht van de accountant van de financiële instelling die onder toezicht staat", uitgegeven door het Nivra en de daarbij behorende attentiepuntenlijsten. Ook vermelden de opdrachtbrieven dat de werkzaamheden van E&Y niet zijn gericht op een systematische vaststelling dat aan wet- en regelgeving is voldaan.
- 8.1.11 In de opdrachtbrieven van 2007 en 2008 verwijst E&Y naar de meldingsplicht voor de accountant die volgt uit de Wft die inmiddels van kracht is geworden. Op basis van de verplichtingen voortvloeiend uit artikel 3.88 lid 1 en 2 Wft is de accountant verplicht om DNB zo spoedig mogelijk te informeren over elke omstandigheid waarvan de externe accountant bij de uitvoering van zijn onderzoek kennis heeft gekregen die:
- In strijd is met de ingevolge deel 3 van de Wft opgelegde verplichtingen
  - Het voortbestaan van DSB Bank bedreigt
  - Leidt tot weigering voor het afgeven van een verklaring omtrent de getrouwheid of tot het maken van voorbehouden.
- 8.1.12 Naast de verplichting tot melding aan DNB wordt in de opdrachtbrieven voor 2007 en 2008 een verplichting weergegeven tot melding van bepaalde omstandigheden aan de AFM. Overeenkomstig artikel 4:27, lid 1 en 2 Wft bestaat de verplichting voor de externe accountant om zo spoedig mogelijk elke omstandigheid te melden waarvan bij de uitvoering van zijn onderzoek kennis is verkregen die in strijd is met de ingevolge deel 4 van de Wft ("Gedragstoezicht Financiële ondernemingen") opgelegde verplichtingen.
- 8.1.13 In de Nivra Richtlijn 950N die van toepassing was in de jaren 2005 en 2006 wordt gesteld dat het controleren van de jaarrekening en/of toezichtrapportage is gericht op de getrouwheid daarvan en om die reden geen zekerheid bestaat dat de toezichthouder alle voor hem belangrijke omstandigheden (tijdig) krijgt gemeld.<sup>237</sup>
- 8.1.14 In de Praktijkhandreiking 1104 van het Nivra, van 31 oktober 2008, worden de wettelijke verplichtingen van de accountant die de jaarrekening of staten van een financiële onderneming controleert, verder behandeld. Over de verplichte meldingen door de accountant wordt onder meer gesteld dat de accountant op grond van zijn meldingsplicht

---

<sup>237</sup> Richtlijnen voor de Accountantscontrole 950N 'De wettelijke meldingsplicht van de accountant van een financiële instelling die onder toezicht staat', artikel 5.

geen andere werkzaamheden hoeft te verrichten dan de werkzaamheden die op grond van de controle van de jaarrekening of de staten zullen worden uitgevoerd. De accountant zal evenwel in elk geval kennis moeten nemen van de relevante correspondentie met de toezichthouders en de rapportage van de toezichthouders.<sup>238</sup>

8.1.15 In de periode vanaf 2005 heeft E&Y geen melding aan de AFM en één keer, namelijk op 5 oktober 2009, een melding gedaan aan DNB gedaan ex art. 3:88 lid 1 Wft. Dit bericht dient te worden beschouwd als de melding van “*een omstandigheid die het voortbestaan van de financiële onderneming bedreigt*” (zie meer uitgebreid in hoofdstuk 2 bij vrijdag 2 oktober 2009, paragraaf 2.9.75 tot en met 2.9.78 en maandag 5 oktober 2009, paragraaf 2.9.85 tot en met 2.9.93).

## **8.2 Contacten E&Y met de RvB en RvC van DSB Bank en de toezichthouders**

### Contacten met de RvB en RvC van DSB Bank

8.2.1 E&Y heeft tegenover Curatoren verklaard dat zij in de periode vanaf 2005 frequent contact had met de CFO van DSB Bank en regelmatig contact had met de overige leden van de RvB.

8.2.2 De reguliere contacten bestonden er volgens E&Y uit dat, in het kader van de jaarlijkse controlecyclus, ieder najaar overleg werd gevoerd met de RvB, althans de CFO, over de inhoud van de opdracht, de opzet van de controle, de resultaten van de interim-controle, alsmede de aandachtspunten voor de eindejaarscontrole. In november 2007 en november 2008 heeft E&Y deze onderwerpen tevens afzonderlijk met het ACC besproken. In het kader van de afronding van de jaarrekeningcontrole had E&Y contact met de RvB en daarnaast met de ACC en RvC over de controlebevindingen en de accountantsrapportage. Ten slotte vond er jaarlijks in het bijzijn van de RvB een gesprek plaats met DNB, waar (onder meer) de bevindingen van de externe accountant werden besproken en toegelicht (het zogenoemde 'tripartite overleg').

8.2.3 E&Y heeft tegenover Curatoren verklaard buiten voornoemde reguliere communicatie de volgende contacten te hebben gehad met de voorzitter van het ACC:

- Op 7 november 2007<sup>239</sup> heeft E&Y met de voorzitter van het ACC (Offringa) contact gehad over het vertrek van Van Dijk en de noodzaak van een snelle vervanging, alsmede over enkele mogelijke kandidaten. Tijdens deze (telefonische) bespreking is ook de situatie op de kapitaalmarkten aan de orde gekomen, alsmede het mogelijke herfinancieringsrisico op de aflopende securitisatieprogramma's van DSB Bank en de reactie van E&Y op de destijds overwogen wijziging van de voorzieningenmethodiek en het nadere onderzoek hiernaar dat BDO<sup>240</sup> in opdracht van DSB Bank zou gaan uitvoeren

---

<sup>238</sup> NIVRA Praktijkhandreiking 1104 van. 31 oktober 2008, artikel 5.1.3.

<sup>239</sup> Van Dijk heeft er in een reactie op het conceptrapport van Curatoren op gewezen dat deze datum ligt vóór het moment dat hij zijn vertrek aankondigde in de RvC (12 november 2007). Omdat Offringa heeft verklaard dat hij vóór 12 november 2007 niet op de hoogte was van het mogelijke vertrek van Van Dijk, heeft het door E&Y vermelde overleg waarschijnlijk iets later plaatsgevonden.

<sup>240</sup> De opdracht was bedoeld om een second opinion te verkrijgen over de toegepaste voorzieningensystematiek en in het bijzonder het effect van de looncessies daarop. De opdracht is na enige aanpassingen uitgevoerd en heeft geleid tot een rapportage op 17 december 2007.

- Op 4 december 2008 heeft E&Y met de voorzitter van het ACC (Offringa) contact gehad over het vertrek van Zalm als CFO en de criteria waaraan - naar de mening van Offringa - de opvolger moest voldoen, alsmede over de voorziening kredietrisico's en wijze waarop die werd bepaald in relatie tot de gewijzigde economische omstandigheden (E&Y en Offringa spraken af hier in het vroege voorjaar op terug te komen) en de wens van Offringa om nadere uitleg te krijgen over de methodiek en boekingsgang van de hedge accounting en de SPV's (deze uitleg heeft volgens E&Y Buwalda uiteindelijk voor zijn rekening genomen); en
- Op 30 maart 2009 is E&Y aanwezig geweest bij de vergadering van het ACC. Bij die gelegenheid is gesproken over de voortgang van de jaarafsluiting op basis van het document "Statusrapportage controle concept jaarrekening 2008 DSB Bank". Besproken werden de belangrijkste nog openstaande punten waaronder hedge accounting, waardering vordering op beheer en voorziening dubieuze debiteuren. Daarnaast werden enkele voorlopige bevindingen over de waardering van een deel van de beleggingsportefeuille (de zogenoemde 'AFS-portefeuille'), nog openstaande saldi tussenrekeningen en de autorisatie van provisies en bonussen doorgenomen.

8.2.4 E&Y heeft tegenover Curatoren verklaard dat de RvC slechts één maal heeft verzocht om een contact met de externe accountant zonder de aanwezigheid van de RvB. Dat verzoek was in 2005 en heeft geleid tot een bespreking van E&Y met Bonnier, Nijpels en Neelissen op 26 mei 2005. Overigens heeft de RvC nooit gevraagd naar de mening van E&Y over het functioneren van de RvB. E&Y heeft aangegeven dat er geen aanleiding bestond om, naast de afzonderlijke contacten met de voorzitter van de ACC, uit eigen beweging om een overleg met (alleen) de RvC te verzoeken. In een reactie op het concept rapport van curatoren heeft de RvC aangegeven dat E&Y twee keer per jaar overleg voerde met de ACC en dat daarbij ook over het functioneren van de RvB werd gesproken.

8.2.5 In het voorjaar van 2009 doet E&Y onderzoek naar het functioneren van de afdelingen Finance, Treasury en Risk Management. Het onderzoek wordt uitgevoerd op initiatief van De Grave en richt zich op de afdelingen die vallen onder de CFO. Het resultaat wordt op 27 augustus 2009 in de vorm van een rapport gepresenteerd. E&Y concludeert onder meer dat binnen DSB Bank:

- a. Beter moet worden omgegaan met de beschikbare personele capaciteit; het niveauverschil tussen leidinggevenden en uitvoerenden binnen een afdeling is relatief groot. Aspecten als persoonlijke ontwikkeling, loopbaanbeleid, functieprofielen en opleidingen lijken onderbelicht. Door de hoge werkdruk is hier ook weinig ruimte voor;
- b. De taken en verantwoordelijkheden scherper moeten worden afgebakend (besluitvormingsproces concentreert zich bij de RvB, verantwoordelijkheden lagere echelons zijn onvoldoende gestructureerd omschreven c.q. op bepaalde punten nog onvoldoende ingevuld waardoor de adviesfunctie naar de RvB ter ondersteuning van het besluitvormingsproces op dat niveau, nog onvoldoende tot uitdrukking komt);
- c. de compliance-aspecten dienen meer in de procedures en processen te worden geïntegreerd en beter te worden bewaakt; het Compliance & Operational Risk

Committee functioneert onvoldoende;

- d. De kwaliteit van het personeel moet naar een hoger plan gebracht worden;
- e. Relatie met toezichthouders moet verbeteren en verhoogd toezicht moet worden beëindigd;
- f. Er is sprake van verwevenheid tussen de rapportering- en controlefunctie. De kwaliteit van de controlefunctie is niet op voldoende niveau omdat er te veel tijd en capaciteit moet worden gebruikt voor het produceren van de standaard rapportages. De geconstateerde knelpunten ten aanzien van de omvang en kwaliteit van de analyse capaciteit en in het niveau van de management informatie hangen hier rechtstreeks mee samen.
- g. De sturing van budgettering en kostenbeheersing vindt centraal plaats op RvB-niveau, op basis van een jaarplan. Er is nog geen volledig budgetteringsproces bij DSB ingericht. Er bestaan derhalve geen kostenbudgetten gealloceerd naar diverse afdelingen. Hieruit vloeit voort dat er geen decentrale budgetverantwoordelijkheid en geen terugkoppeling over gemaakte kosten is.
- h. Het treasurybeleid is op onderdelen (geldmarktbeleid, tegenpartijbeleid, renterisicobeleid, liquiditeitenbeleid, beleggingsstatuut) vastgelegd. Er is echter geen overkoepelend beleidsdocument waarin alle elementen van de taakuitoefening zijn opgenomen.
- i. de kwaliteit van de managementinformatie over renterisico (effecten risico's vervroegde aflossing niet voldoende duidelijk), liquiditeitsrisico (uitvoeren periodieke scenario's en stresstesten) en beleggingen verzekeraar is nog niet op voldoende niveau.

#### Contacten E&Y met de toezichthouders

- 8.2.6 Jaarlijks vond in het bijzijn van (één of meer leden van) de RvB en de hoofden van de afdelingen IAD en Finance & Control het 'tripartite overleg' plaats met DNB. Tijdens deze gesprekken werden (onder meer) de bevindingen van E&Y als externe accountant besproken en toegelicht.
- 8.2.7 E&Y heeft tegenover Curatoren verklaard dat zij naast voornoemd overleg en contacten in het kader van de reguliere rapportages aan DNB en de formele meldingsplicht (in ieder geval) de volgende contacten met DNB heeft gehad:
- Op 21 november 2007, na het vertrek van Van Dijk als CFO, heeft op initiatief van DNB (Holthuizen) telefonisch overleg plaatsgevonden met E&Y (Roeders). Holthuizen wilde met E&Y de vervolgstappen bespreken. Roeders heeft tegenover Curatoren verklaard dat hij tijdens dit gesprek heeft aangegeven dat er snel een nieuwe CFO moest worden benoemd en dat DNB deze opvatting deelde en in het desbetreffende gesprek de mogelijkheid heeft genoemd van de benoeming van een 'stille' curator;
  - Op 6 december 2007 is – wederom op initiatief van DNB (Holthuizen) - opnieuw telefonisch contact geweest tussen DNB en Roeders, nu over de benoeming van Zalm als CFO. Roeders heeft tegenover Curatoren verklaard in dat gesprek te hebben aangegeven dat hij deze benoeming een positieve ontwikkeling vond;
  - Op 9 september 2008 heeft Besters in het kader van zijn aantreden als controle-rend accountant een kennismakingsgesprek gevoerd met Holthuizen als behandelend toezichthouder van DNB.

8.2.8 E&Y heeft tegenover Curatoren verklaard dat vanaf augustus 2009 de frequentie van de contacten tussen E&Y en DNB is toegenomen en dat in deze periode (in ieder geval) de volgende contacten hebben plaatsgevonden op 10 augustus, 1, 3, 4, 25, 29, 30 september en op 2, 5 en 11 oktober. Zie hoofdstuk 2 bij deze data.<sup>241</sup>

### **8.3 Aanvraag bankvergunning en beoordeling AO/IC en naleving ROB**

8.3.1 In een interview met Curatoren heeft E&Y gesteld dat zij als accountant van DSB Bank nooit een formeel oordeel heeft gegeven ten aanzien van de vraag of DSB Bank volledig voldeed aan de eisen van de ROB; E&Y voerde in de jaren 2005 tot en met 2008 in het kader van de controle van de geconsolideerde jaarrekening van DSB Bank, wel toetsingen en beoordelingen op hoofdlijnen uit ten aanzien van de toereikendheid van de organisatie-inrichting en de risicobeheersing van de bank.

8.3.2 E&Y voerde in 2004 een globale "gap" analyse (inventarisatie van punten in de organisatie die nog niet aan de ROB-richtlijnen voldoen) uit van de organisatie van DSB Groep. Doelstelling was om een inventarisatie te maken van de mate waarin DSB Groep op dat moment voldeed aan de eisen van de ROB. E&Y is daarna, naar eigen zeggen, slechts zijdelings betrokken geweest bij het opzetten van het ROB-dossier door DSB Groep waarin werd vastgelegd in welke mate DSB Bank in de nieuwe structuur zou kunnen voldoen aan de bepalingen van de ROB. De betrokkenheid bestond volgens E&Y uit incidentele assistentie op ad hoc basis, een tweetal gesprekken in februari 2005 met specialisten van E&Y over aandachtspunten bij de vergunningaanvraag, een tweetal gesprekken in mei en juni 2005 met IT-specialisten van E&Y over de automatiseringsorganisatie en een eenmalige workshop in augustus 2005 over de inrichting van een projectorganisatie. Uit de inventarisatie bleek dat er begin 2004 veel leemtes bestonden, die in de eindrapportage over de globale gap analyse in hoofdlijnen waren samengevat. Aansluitend werden door DSB Bank projecten en werkgroepen ingesteld die de analyse in meer detail gingen uitwerken.

8.3.3 In het kader van de jaarrekeningcontrole 2004 heeft E&Y in het voorjaar van 2005 de versie van het ROB-dossier zoals dat op dat moment door DSB Groep in bewerking was, globaal doorgenomen en beoordeeld teneinde vast te stellen of er leemten in waren opgenomen die nog niet bekend waren. E&Y rapporteerde in het accountantsverslag 2004:

*"Volgend op de voorgenomen aanvraag van een bankvergunning, als bedoeld in de Wet toezicht kredietwezen (Wtk), is DSB Groep in 2004 met een project gestart waarbij de organisatierisico's in detail zijn geëvalueerd en getoetst aan het raamwerk van de Regeling Organisatie en Beheersing (ROB). Deze risico-analyses zijn vastgelegd in een eigen handboek ROB, waarin ook de belangrijke restrisico's zijn geïdentificeerd en een actieplan ter opvolging is opgesteld."*

8.3.4 In maart 2005 is met bijsluiting van het handboek ROB en het jaarplan 2005, een aanvraag bij DNB ingediend voor het verkrijgen van een vergunning voor een nieuwe

---

<sup>241</sup> Volgens een bericht van E&Y aan Curatoren heeft DNB het initiatief genomen voor overleg met E&Y over het liquiditeitsstekort van DSB Beheer en het verdienmodel. E&Y verdiept zich in de liquiditeitsvooruitzichten van DSB Beheer en is op 2 oktober 2009 van mening dat DSB Bank zelf een brief van E&Y aan DSB Beheer moet melden. Dit is niet op 2 oktober 2009 gebeurd, maar na verder aandringen wel op 5 oktober 2009, aldus E&Y.



bank die moet ontstaan uit een juridische fusie uit DSB Groep en DSB Bank. Volgens E&Y heeft DNB op dat moment nog geen schriftelijk oordeel verstrekt, maar heeft zij wel al mondeling aangegeven dat zij de automatiseringsorganisatie als belangrijk aandachtsgebied ziet. Eind april 2005 heeft een eerste gesprek over dit onderwerp met DNB plaatsgevonden. Volgens E&Y heeft DSB Bank in 2005 hard gewerkt om de gehele organisatie in lijn te brengen met de eisen van de ROB, maar was het destijds al onzeker of DSB in 2006 volledig aan de ROB zou kunnen voldoen. E&Y was in beperkte mate betrokken bij de advisering en beoordeling van de ROB, zie paragraaf 2.4.7 en 2.4.8.

8.3.5 DSB Bank voldoet medio 2006 nog niet geheel aan de normen van de ROB. E&Y signaleert in haar accountantsverslag over 2006 dat in het handboek van DSB Bank over de ROB (het 'corporate dossier') een aantal significante restrisico's zijn gedefinieerd waarvoor opvolgacties moeten worden uitgevoerd, in het bijzonder op het gebied van IT en risicomanagement. E&Y heeft tegenover Curatoren verklaard dat DNB steeds op de hoogte is geweest van de stand van zaken en de aandachtspunten en dat ook in de jaargesprekken tussen DNB en E&Y naar voren is gekomen dat er voor DSB Bank nog meerdere actiepunten waren. In het jaargesprek in juni 2007 ging dat in het bijzonder over ICT en het kredietacceptatieproces.

8.3.6 Naar aanleiding van de controle van de jaarrekening 2007 toont E&Y zich in haar accountantsverslag 2007 van 16 juni 2008 positiever over de vorderingen die door DSB Bank zijn gemaakt op het gebied van de beheersing van ICT en operationeel risico. In het tripartite overleg met DNB, in aanwezigheid van de RvB, stelt E&Y dat de organisatie in 2007 minder stabiel/evenwichtig is geweest in vergelijking tot 2006 als gevolg van verloop in het management (CFO, CO, directeur IAD, directeur Risk Management). Ook in 2008 is er verloop geweest in de managementposities. Problemen worden echter naar het oordeel van E&Y goed aangepakt en zijn gedeeltelijk opgelost. Als bedreiging ziet E&Y desgevraagd het verdienmodel van DSB, in het bijzonder de afhankelijkheid van de provisieopbrengsten.

8.3.7 In haar accountantsverslag over 2008 van 3 juli 2009 richt E&Y zich voor wat betreft ICT in belangrijke mate op de verwachte overgang naar een nieuw bancaire systeem vanaf het derde kwartaal van 2009. E&Y geeft in dit verslag aan dat het van groot belang is dat de werking van de "general IT controls" wordt verbeterd, en maakt onder meer opmerkingen over de trage afhandeling van tussenrekeningen en de behandeling van kredietaanvragen.

#### **8.4 Beoordeling van waardering en presentatie vorderingen op DSB Beheer**

##### Afstemming controle DSB Bank met DSB Beheer

8.4.1 DSB Bank maakte onderdeel uit van een groep van entiteiten met als uiteindelijke topvennootschap DSB Beheer. Voor een overzicht van de groepssamenstelling verwijzen Curatoren naar bijlage 6 bij dit onderzoeksverslag. In verband met de onderlinge financiële relaties tussen de groepsmaatschappijen is het relevant om vast te stellen of en in welke mate de accountant van DSB Bank heeft gesteund op de werkzaamheden van andere accountants. E&Y heeft in de periode 2005-2009 gefungeerd als accountant van DSB Ficoholding en alle daaronder vallende deelnemingen.

Vanaf de controle van de jaarrekening 2006 fungeerde E&Y ook als controlerend accountant van DSB Beheer.

#### Coördinatie controleaanpak DSB Bank/ DSB Beheer

- 8.4.2 E&Y heeft verklaard dat tussen de behandelend accountants van DSB Bank en DSB Beheer de gebruikelijke informatie uitwisseling en onderlinge afstemming plaatsvond met betrekking tot de uitgevoerde controles. Voorafgaande aan de controle werden werkafspraken gemaakt over de op te leveren documenten voor de groepsjaarrekening. De controletaken werden in ieder team verder zelfstandig uitgevoerd. De jaarrekening van DSB Bank werd volgens E&Y altijd als eerste gecontroleerd. Pas nadat deze controle was afgerond, begonnen bij DSB Beheer de werkzaamheden voor het opstellen van de jaarrekening en daarna de controle daarvan door de accountant van DSB Beheer, aldus E&Y.
- 8.4.3 Curatoren constateren dat de jaarrekeningen van DSB Beheer ieder jaar later gereed waren dan die van DSB Bank, die binnen zes maanden vastgesteld was. De jaarrekening 2006 van DSB Beheer werd opgemaakt op 13 februari 2008, de jaarrekening 2007 op 5 december 2008. Van de jaarrekening 2008 van DSB Beheer bestaat alleen een intern opgemaakte niet door de accountant gecontroleerde versie. Voor zover valt na te gaan is de accountantscontrole van DSB Beheer voor de jaarrekening 2008 eerst in juli 2009 gestart en nooit afgerond. De verklaring van de accountant van DSB Bank komt erop neer dat hij voor zijn controlewerkzaamheden niet kon steunen op de werkzaamheden van de accountant van DSB Beheer.
- 8.4.4 Voor zover bij Curatoren bekend, bestond er binnen de DSB Groep, alleen op jaarbasis een formeel afstemmingsproces voor de onderlinge vorderingen en schulden. Formele reciliatie van groepsverhoudingen vond veelal plaats naar aanleiding van de jaarlijkse consolidatie van de financiële informatie ten behoeve van de jaarrekening van DSB Beheer en ook op het niveau van DSB Bank ten behoeve van de geconsolideerde jaarrekening van DSB Bank. De positie van de leningen tussen DSB Bank en DSB Beheer werd eens per jaar formeel afgestemd door middel van een getekende saldobestijging.
- 8.4.5 Voor een beschrijving van het verloop van de vorderingen op DSB Beheer en de intern uitgevoerde maatregelen ter beoordeling en beheersing, verwijzen Curatoren naar paragraaf 5.4.

#### Informatie over de hoogte van de vordering op DSB Beheer

- 8.4.6 In 2007 en 2008 nam de vordering van DSB Bank op DSB Beheer snel toe. In het accountantsverslag over 2008 rapporteert E&Y uitgebreid over de vordering van DSB Bank op DSB Beheer. Volgens dit verslag bedroeg de vordering op DSB Beheer eind 2007 per saldo circa € 41 miljoen en eind 2008 circa € 77 miljoen. In het accountantsverslag zet E&Y uiteen dat de aangroei van de leningen aan DSB Beheer voornamelijk het gevolg is van een overdracht van eerder door DSB Bank verworven deelnemingen aan DSB Beheer begin 2008, alsmede van de aankoop van activa van DSB Beheer en de financiering van werkkapitaal. Ter aflossing van eerder verstrekte leningen van circa € 9 miljoen, heeft DSB Bank een aandelenportefeuille tegen een beurswaarde van € 8,5 miljoen en een bedrijfspand met een getaxeerde waarde van

€ 7,1 miljoen overgenomen van DSB Beheer. Voorts heeft DSB Bank in juni 2008 een tijdelijke lening verschaft van circa € 4 miljoen ten behoeve van de aankoop van een vliegtuig. E&Y constateert dat hoewel deze lening in juli 2008 weer is afgelost, als gevolg van deze lening de norm voor de grote postenregeling tijdelijk - per rapportagedatum 30 juni 2008 - is overschreden.<sup>242</sup>

- 8.4.7 Toen de leningen aan DSB Beheer tot stand kwamen bestonden hiervoor geen fiattingregels. Na de overschrijding van de grote postenregeling is een concept beleidsplan opgesteld, maar dit is nooit gefinaliseerd. Wel zijn de verschillende leningen aan DSB Beheer omgezet in een kredietfaciliteit die op 28 mei 2009 wordt getekend. De kredietfaciliteit bedroeg € 80 miljoen en was toen al vrijwel geheel getrokken.
- 8.4.8 Buiten de kredietfaciliteit om, bestond er een vordering op DSB Beheer uit hoofde van terug te vorderen vennootschapsbelasting die uitsluitend via DSB Beheer kon worden geïncasseerd. Wanneer de belastingvordering wordt bijgeteld, was zowel de kredietfaciliteit als de grote postenregeling ruim overschreden. Zie meer uitgebreid ook paragraaf 5.9.18 punten 2 en 3.
- 8.4.9 In de jaarrekening 2008 is de vordering "Belastingen" van € 47 miljoen, zoals deze in de balans vermeld is, nader toegelicht. Hierin is niet vermeld dat een deel van deze vordering, € 20 miljoen, een vordering van DSB Bank op DSB Beheer en niet op de belastingdienst is.
- 8.4.10 In de jaarrekening 2008 is de post Acute vennootschapsbelasting van € 37 miljoen toegelicht. Niet is vermeld welk gedeelte van de totale vordering via DSB Beheer moet worden verrekend. De lezer kan zich daarom geen beeld vormen van de totale vordering die DSB Bank einde 2008 op DSB Beheer heeft gehad. De totale vordering op DSB Beheer uit hoofde van leningen en de belastingvorderingen (zie paragraaf 5.9.17 en 5.9.20) bedroeg einde 2008 in totaal circa € 95 miljoen.
- 8.4.11 E&Y heeft aan Curatoren verklaard dat het onder IFRS is toegestaan verhoudingen met het hoofd van de fiscale eenheid te rubriceren als verhoudingen rechtstreeks met de fiscus, ofwel als verhouding met de groepsentiteit die als hoofd van de fiscale eenheid optreedt. Volgens E&Y heeft DSB Bank op consistente wijze in haar jaarrekening de rechtstreekse variant toegepast. In de jaarrekening van DSB Bank<sup>243</sup> staat toegelicht dat DSB Bank deel uitmaakt van de fiscale eenheid met DSB Beheer en als zodanig hoofdelijk aansprakelijk is voor de belastingschuld van de fiscale eenheid als geheel. De gebruiker kan naar het oordeel van E&Y dus afleiden dat de belastingvordering van DSB Bank per ultimo 2008 via DSB Beheer moest worden geïncasseerd.

#### Beoordeling risico oninbaarheid door E&Y

- 8.4.12 DSB Bank heeft in het kader van het opstellen van de jaarrekening 2008 de vordering op DSB Beheer intern op mogelijke oninbaarheid beoordeeld. (De additionele vordering uit hoofde van vennootschapsbelasting is steeds buiten de beoordeling gebleven). Daarbij is onder meer de waarde van de tot zekerheid verpande aandelen van deelnemingen van DSB Beheer nader onderzocht en afgezet tegen de vastgestelde

---

<sup>242</sup> Voor een meer uitgebreide beschrijving van de ontwikkeling van de financiële transacties van DSB Bank met en de vordering van DSB Bank op DSB Beheer wordt verwezen naar hoofdstuk 5.4 van dit rapport.

<sup>243</sup> Jaarrekening DSB Bank 2008, p. 93

kredietlimiet van € 80 miljoen. Uit de berekeningen door de afdeling Finance & Control van DSB Bank bleek een ruime overwaarde. De onderliggende waarderingmodellen en uitgangspunten zijn aansluitend door de afdeling IAD van DSB Bank getoetst op juistheid en plausibiliteit. Voor zover door Curatoren valt na te gaan, zijn de berekeningen gebaseerd op de laatste intern gemaakte schattingen bij DSB Beheer voor het boekjaar 2009. De uitgangspunten voor wat betreft de DSB Verzekeraars konden volgens E&Y worden getoetst aan de gecontroleerde financiële gegevens over 2008 en voor de andere deelnemingen aan de voorlopige financiële gegevens 2008 en de gecontroleerde financiële gegevens over 2007.

- 8.4.13 E&Y heeft tegenover Curatoren verklaard dat zij zich met de intern opgestelde en beoordeelde waardering van het onderpand kon verenigen omdat:
- De berekening was opgezet door een interne registervaluator. Curatoren merken op dat de registervaluator het hoofd van de afdeling Finance & Control van DSB Bank was.
  - De afdeling IAD een rapport had geschreven over de waardering van de zekerheden, waarbij de focus lag op de waarde van het pandrecht van DSB Bank op de aandelen in DSB Leven en Schade. Uit dit rapport kwam, aldus E&Y (Besters), naar voren dat de zekerheden toereikend waren.
- 8.4.14 De door DSB Bank gehanteerde schattingen van de waarde van het onderpand waren naar het oordeel van E&Y conservatief omdat de restwaarde na tien jaar niet was meegenomen, een voorzichtigheidsafslag van 15% was toegepast, een hoge constantmakingsrente was gehanteerd en stille reserves in de technische voorzieningen van de verzekeringsbedrijven niet in aanmerking werden genomen; mede gelet op het IAD-rapport heeft dit ertoe geleid dat ook volgens E&Y geen externe registervaluator behoefde te worden ingeschakeld om de intern bepaalde waarde te toetsen.
- 8.4.15 Naast de waardering van het onderpand, is de betaalcapaciteit van DSB Beheer van belang, omdat de leningovereenkomst van 28 mei 2009 bepaalt dat, naast rentebetalingen, in een periode van twee jaar (2010/2011), een deel van de hoofdsom van € 19 miljoen zou moeten terugbetaald.
- 8.4.16 Er bestonden vanaf de tweede helft van 2008 zorgen over de vraag of DSB Beheer aan haar verplichtingen kon voldoen. Uit het accountantsverslag van E&Y over de controle van de jaarrekening 2007, uitgebracht op 10 december 2008, blijkt dat DSB Beheer niet voldoende liquide is om zelfstandig aan de bestaande verplichtingen op korte termijn te voldoen. Dit wordt volgens E&Y in het bijzonder veroorzaakt doordat DSB Beheer zich garant heeft gesteld voor de verplichtingen van een aantal dochtermaatschappijen, die niet in staat zijn om zelfstandig aan hun verplichtingen te voldoen. E&Y constateert in het rapport, dat maatregelen worden bestudeerd dan wel zijn genomen, die de liquiditeitspositie moeten verbeteren. Gezien de mogelijkheden binnen de DSB Groep om de liquiditeitspositie te verbeteren, is het naar het oordeel van E&Y terecht dat de jaarrekening is opgemaakt op basis van continuïteit (going concern)
- 8.4.17 In genoemde notities van 7 januari 2009 en 5 februari 2009 vermeldt de financieel directeur van DSB Beheer (Douma) aan de RvB van DSB Bank de volgende analyse van de te verwachten kasstromen:

*“De betaalcapaciteit van DSB Beheer BV is een relatief begrip. Immers de activiteiten van Beheer bestaan feitelijk uit kunst, vastgoed, sport en participaties.*

*De kasstromen die voortvloeien uit:*

- kunst zijn beperkt dan wel negatief;*
- vastgoed zijn toereikend om de verplichtingen aan externe financiers (andere dan DSB Bank NV) te kunnen voldoen;*
- sport zijn vooralsnog beperkt omdat er sprake is van ambitie er daarmee van investeren in plaats van genereren;*
- participaties zijn toereikend om enerzijds de [eigen] verplichtingen aan financiers (DSB Bank) te voldoen en anderzijds voor de eigen bedrijfsvoering”.*

8.4.18 In zijn notities van 7 januari 2009, 5 februari 2009 staat tevens dat DSB Beheer dat bij ongewijzigd beleid, en rekening houdend met de ontvangst van interim dividend en transferopbrengsten in 2009, nog een aanvullende liquiditeitsbehoefte heeft van tussen de € 4 en € 6 miljoen. In een gezamenlijke notitie van 24 maart 2009 van de afdeling Finance & Control van DSB Bank en de Financieel directeur van DSB Beheer, aan de RvB van DSB Bank, getiteld “Voorstel kredietlimiet 2009 DSB Beheer”, wordt de liquiditeitsprognose van DSB Beheer nogmaals beschreven en samengevat. De totale inkomende liquide middelen van DSB Beheer voor 2009 worden geschat op € 55 miljoen. Daarbij wordt uitgegaan van € 30 miljoen aan dividenden van DSB Bank, DSB Verzekeraars en DSB Participaties en € 10 miljoen opbrengsten uit transfers van voetballers. De uitgaande liquiditeiten worden begroot op € 60 miljoen.

8.4.19 Curatoren hebben aan E&Y de vraag voorgelegd of de accountant van DSB Bank voor de beoordeling van de waardering van de vordering op DSB Beheer, over voldoende financiële informatie beschikte over de financiële positie van DSB Beheer. E&Y heeft geantwoord dat bij de uitvoering van de accountantscontrole van de jaarrekening van DSB Bank over 2008 gebruik kon worden gemaakt van de financiële informatie over DSB Beheer die bij DSB Bank beschikbaar was. Dat betrof onder meer:

- De gecontroleerde jaarrekening van DSB Beheer over 2007, opgemaakt op 28 november 2008, waarin geen bijzonderheden waren vermeld over de periode na balansdatum.
- De gecontroleerde jaarrekening 2008 en de tussentijdse cijfers tot en met juni 2009 van DSB Leven en DSB Schade
- De definitieve consolidatiestatistieken 2007 en voorlopige cijfers 2008 van de overige in onderpand gegeven deelnemingen van DSB Beheer
- De notitie van Douma over de liquiditeit van DSB Beheer van 5 februari 2009
- Het Voorstel kredietlimiet 2009 DSB Beheer van 24 maart 2009, waarin onder meer een liquiditeitsprognose is opgenomen van DSB Beheer voor 2009, 2010 en 2011.
- Leningovereenkomst tussen DSB Beheer en DSB Bank van 28 mei 2009
- Onderzoeksrapport van de IAD inzake de beoordeling waardering participaties d.d. 27 februari 2009.

Daarnaast voerde E&Y naar eigen zeggen gesprekken met Scheringa en Buwalda, en de hoofden van de afdelingen Finance & Control en IAD, over de vordering op DSB

Beheer. E&Y, als controlerend accountant van DSB Bank, heeft de Curatoren bericht dat zij niet bekend was met de brief van E&Y (Pieters) van 10 december 2008 inzake de controle van de jaarrekening 2007 van DSB Beheer, waarin staat dat DSB Beheer op dat moment niet voldoende liquide was. Voor de beoordeling van de betaalcapaciteit van DSB Beheer heeft E&Y gebruik gemaakt van de beschikbare liquiditeitsprognose 2009-2011. Deze prognose in de versie van 24 maart 2009 laat voor 2009 een tekort zien van € 4 miljoen en voor 2010 en 2011 overschotten van € 4 miljoen. Het begrote (tijdelijke) liquiditeitstekort werd mede op grond hiervan door E&Y niet onoverkomelijk geacht.

- 8.4.20 Voor de liquiditeitspositie van DSB Beheer is het van groot belang dat de dividendstroom van DSB Ficoholding, die grotendeels door DSB Bank moest worden opgebracht, in de rest van 2009 zou worden voortgezet. Bij het afsluiten van de controle op de jaarrekening 2008, op 29 juni 2009, was er door DSB Bank € 11,3 miljoen betaald als interim-dividend 2009. Voor een deel, € 4,5 miljoen was er terzake geen enkel dividendbesluit, en voor de rest van € 6,8 miljoen was niet aan de juridische voorwaarden voldaan, als gevolg waarvan het zogenaamde interim-dividend als onverschuldigd betaald kan worden teruggevorderd. Dit verhoogt de vordering op DSB Beheer. Zie ook paragraaf 2.8.16.
- 8.4.21 Eind juni 2009 heeft DSB Beheer een achterstand van 2 maanden op de rente en aflossingstermijnen op de kredietfaciliteit van DSB Bank. Deze nieuwe kredietfaciliteit waarin de eerder verstrekte kredieten in één faciliteit werden samengebracht, was op 28 mei 2009 door beide partijen ondertekend. Zie ook paragraaf 8.4.7. In juni 2009 is de kredietfaciliteit op Beheer in de administratie verwerkt. In deze periode is geen rente en aflossing op deze faciliteit door DSB Beheer betaald. Eind juli 2009 worden de achterstallige termijnen door DSB Beheer betaald.
- 8.4.22 E&Y heeft in de contacten met Curatoren nog naar voren gebracht dat de liquiditeitsbegroting van DSB Beheer nog geen rekening hield met de extra inkomsten van AZ door de deelname aan de Champions League (onder andere een startgeld van circa € 10 miljoen). Er waren daarnaast volgens E&Y nog andere mogelijkheden om liquiditeit te creëren zoals een overbruggingsfinanciering door DSB Bank (benutting resterende ruimte van het kredietarrangement), uitstel van aflossing van bestaande kredieten bij andere banken, verkoop van bepaalde activa en de uitkering van additioneel dividend door DSB Bank of andere dochtermaatschappijen van DSB Beheer. Op 22 juni heeft E&Y de financiële positie van DSB Beheer met de RvB van DSB Beheer besproken. Tijdens dit overleg is de juistheid van de waardering van de vorderingen op DSB Beheer in de (toen nog concept)jaarrekening van DSB Bank volgens E&Y bevestigd.
- 8.4.23 Op 24 juni 2009 heeft de financieel directeur van DSB Beheer (Douma) aan Scheringa en Neelissen een presentatie gegeven over de financiële positie van DSB Beheer. In deze presentatie is naar voren gekomen dat de liquiditeitspositie van DSB Beheer krap was en dat bij een absolute begrotingsdiscipline van de niet-financiële vennootschappen van de groep, uitkering van een dividend door dochter DSB Ficoholding van € 24 miljoen noodzakelijk was om DSB Beheer in staat te stellen aan haar financiële verplichtingen te voldoen. De financieel directeur stelde in de presentatie vast dat de

kredietcrisis externe financiering voor DSB Beheer onmogelijk maakte, en dat de financieringsrelatie met DSB Bank op scherp stond. Besters heeft tegenover Curatoren verklaard dat E&Y ten tijde van het aftekenen van de jaarrekening over 2008 - op 29 juni 2009 - niet over deze informatie beschikte. Over de financiële positie c.q. de betalingscapaciteit van DSB Beheer heeft E&Y, als accountant van DSB Bank, geen contact gehad met de accountant van DSB Beheer.

- 8.4.24 De financiële ontwikkelingen bij DSB Beheer tot aan het moment dat de jaarrekening 2008 van DSB Bank werd opgemaakt op 29 juni 2009, gaven ook DSB Bank kennelijk geen aanleiding om aan te dringen op het treffen van een voorziening voor de oninbaarheid van de vordering op DSB Beheer per 31 december 2008. E&Y kon zich hiermee in het kader van de controle van de jaarrekening naar eigen zeggen verenigen.
- 8.4.25 De jaarrekening van DSB Bank over 2008 is in de vergadering van de ACC van 29 juni 2009 in aanwezigheid van E&Y besproken. Die jaarrekening is opgemaakt in de veronderstelling dat DSB Beheer over voldoende betalingscapaciteit zal beschikken om aan haar verplichtingen te voldoen, wat in belangrijke mate echter afhankelijk is van de uitkering van dividend door DSB Bank. E&Y heeft toegelicht dat de externe accountant, evenals het bestuur ruim een uur is weggestuurd uit de vergadering van de ACC. Dat blijkt overigens niet uit de notulen van de ACC-vergadering van 29 juni 2009. Daaruit blijkt dat E&Y gedurende de gehele bespreking van het onderdeel "Financiële gang van zaken" aanwezig is geweest en dat het bestuur was verlaat en daardoor slechts een gedeelte van de bespreking heeft bijgewoond.
- 8.4.26 In een aansluitende vergadering van de RvC wordt volgens de notulen eerst buiten de aanwezigheid van E&Y, maar in aanwezigheid van de RvB, gesproken over de oorzaken van de late oplevering van de jaarrekening 2008 en de irritatie die bij de RvC is ontstaan over de gebrekkige informatievoorziening over de verhouding en transacties met DSB Beheer. De RvC besluit onder meer dat het interim dividend alleen kan worden uitgekeerd als de solvabiliteit van DSB Bank daardoor niet onder het niveau van 10,5% zal komen, een niveau dat toen al was bereikt. Op dat moment zijn echter de cijfers over juni 2009 nog niet beschikbaar. De cijfers over mei 2009 geven een solvabiliteit weer van 10,7%. Na mei 2009 heeft DSB Bank geen dividend meer uitbetaald. Daarna wordt in aanwezigheid van E&Y een korte samenvatting gegeven van de punten besproken in de ACC, waarna de jaarrekening wordt goedgekeurd.
- 8.4.27 In het jaargesprek van de externe accountant met DNB, op 2 juli 2009, vraagt DNB aan E&Y of bij de beoordeling van het krediet aan DSB Beheer een analyse is gemaakt van de gevolgen als DSB Bank tot uitwinning van de onderpanden zou moeten overgaan. Als voorbeelden worden genoemd de gevolgen voor de solvabiliteit van DSB Bank wanneer de bank de aandelen geleverd krijgt, of als de bank mogelijkheden krijgt om dergelijke aandelen te verkopen. Een dergelijke analyse blijkt niet te zijn gemaakt, en DSB Bank zegt toe dit alsnog te doen. Voor zover Curatoren hebben kunnen nagaan is dat niet meer gebeurd.
- 8.4.28 In augustus en september 2009 hebben DNB en E&Y diverse signalen besproken waaruit DNB afleidde dat de liquiditeit van DSB Beheer sterk onder druk stond (zie ook hoofdstuk 2 bij 10 augustus, 1, 3, 4, 25, 29, 30 september en 2, 5 en 11 oktober)

E&Y grijpt de maandstaat van september 2009 aan om de waardering van de vordering op DSB Beheer te gaan (her)beoordelen. Deze herbeoordeling heeft volgens E&Y niet meer plaatsgevonden omdat kort daarop de noodregeling van kracht is geworden. E&Y heeft in de ontwikkelingen bij DSB Beheer aanleiding gezien om op 5 oktober 2009 bij DNB ex artikel 3:88 Wft een melding te doen van een omstandigheid die het voortbestaan van DSB Bank bedreigt.

#### Vestiging zekerheden met betrekking tot de aan DSB Beheer verstrekte financiering

- 8.4.29 Een voor de accountantscontrole belangrijk gevolg voor het Beleidskader was de totstandkoming van de kredietovereenkomst van 28 mei 2009, waarin alle kredieten en alle zekerheden in één arrangement werden gebracht. Voorheen waren verschillende kredieten aan verschillende onderpanden gekoppeld en hadden sommige kredieten (deels) geen onderpand. Bij de waardering van de kredieten per 31 december 2008 is door DSB Bank al rekening gehouden met dit aspect (het onder één arrangement brengen van de kredieten aan DSB Beheer) van het Beleidskader.
- 8.4.30 E&Y heeft tegenover Curatoren verklaard dat zij bij de controle van de jaarrekening 2008 heeft vastgesteld dat volgens de leningovereenkomst met DSB Beheer het pandrecht op de deelnemingen ten gunste van DSB Bank werd gevestigd, waarbij tevens werd bepaald dat het pandrecht zou worden geregistreerd. E&Y (een lid van het controleteam) heeft hieraan follow up gegeven door in een e-mail van 10 juni 2009 aan Buijs (op dat moment de directeur Finance & Control van DSB Bank) te verzoeken om een afschrift van de geregistreerde pandakten te verstrekken. Buijs heeft dezelfde dag per e-mail laten weten hiervoor zorg te dragen zodra hij de pandakten van de afdeling Juridische Zaken had terugontvangen. E&Y heeft deze pandakten vervolgens niet meer ontvangen noch vóór, noch na het afgeven van de goedkeurende verklaring.
- 8.4.31 Curatoren hebben onderzoek gedaan naar het nieuwe kredietarrangement en de door DSB Beheer op basis daarvan gestelde zekerheden. Zij hebben vastgesteld dat DSB Beheer weliswaar in een overeenkomst met DSB Bank heeft toegezegd om de zekerheden te vestigen, maar dat dit ten dele niet is gebeurd. De dekkingswaarde van de gevestigde zekerheden was daardoor bij het opmaken van de jaarrekening lager dan was verondersteld in de berekening van DSB Bank, waarop ook E&Y zich baseerde. De totale berekende waarde bedroeg op basis van dit conservatieve scenario circa € 95 miljoen. Als alleen de waarde van de gevestigde zekerheid wordt meegeteld, blijft een berekende waarde over van circa € 61 miljoen. In dat geval zou per 31 december 2008 sprake zijn van een onderdekking van € 16 miljoen in relatie tot de totale uitstaande vordering van circa € 77 miljoen. Curatoren verwijzen op dit punt tevens naar paragraaf 5.4. E&Y had naar eigen zeggen ten tijde van de afronding van de jaarrekening geen aanleiding om te veronderstellen dat de pandakten niet waren, of niet zouden worden, gevestigd.

#### **8.5 Beoordeling en waardering vorderingen consumptief en hypothecair krediet**

- 8.5.1 Voor het verloop van de vorderingen en de getroffen voorzieningen voor oninbaarheid verwijzen Curatoren naar paragraaf 5.2 en 5.3. DSB Bank waardeerde de vorderingen consumptief en hypothecair krediet onder IFRS op geamortiseerde kostprijs. De voorziening dubieuze debiteuren is in de periode tot en met 2008 steeds bepaald op basis



van hetzelfde systeem. De kredieten werden daarbij ingedeeld in achterstandscategorieën. Aan de hand van de achterstand werd vervolgens de hoogte van de voorziening bepaald.

- 8.5.2 De hoogte van de voorziening voor dubieuze debiteuren daalde in 2008 aanzienlijk. De voorzitter van het ACC deed op 4 december 2008 aan E&Y het verzoek om aandacht te besteden aan de voorziening voor kredietrisico's en de wijze waarop deze werd bepaald gezien de gewijzigde economische omstandigheden.
- 8.5.3 E&Y heeft bij de controle van de jaarrekening over 2008 aan DSB Bank gevraagd naar de geprojecteerde kredietverliezen op basis van het nieuwe, nog in ontwikkeling zijnde risicomodel. Een vergelijking van de uitkomsten volgens het nieuwe model met de uitkomsten volgens de bestaande en voor de jaarrekening gevolgde schattingsmethode, leidde volgens E&Y echter niet tot de indicatie dat de waardering in de jaarrekening onvoldoende prudent zou zijn.
- 8.5.4 In haar accountantsverslag 2008 van 3 juli 2009, verklaart E&Y de daling van de dotatie voorziening dubieuze debiteuren; volgens E&Y hebben vooral de verhoogde incasso-inspanningen van DSB Bank geleid tot het terugdringen van de achterstanden en een lagere dotatie van de voorziening. Daarnaast is een onderdeel van de portefeuille verkocht (de zogenoemde 'card portefeuille') waardoor een deel van de voorziening kon vrijvallen.
- 8.5.5 DSB Bank boekte restschulden die overbleven na de gedwongen verkoop van een verhuypothekerde woning als nieuwe consumptieve kredieten (zie paragraaf 5.3.11 tot en met 5.3.13 voor verdere details). Voor deze nieuwe kredieten gold dat er geen achterstand was en ook geen voorziening werd getroffen. E&Y heeft tegenover Curatoren verklaard dat deze categorie vorderingen (restschulden van hypothecaire vorderingen na gedwongen verkoop van woningen, omgezet in CK) door DSB Bank operationeel werden gevolgd en onderhevig bleven aan de normale systemen voor consumptieve kredieten, inclusief het treffen van voorzieningen indien er twijfel over de inbaarheid bestond; E&Y keek bij de beoordeling van de waardering van deze posten ook naar de ontvangen rentebetalingen. Als de rente werd ontvangen, kon er onder IFRS niet zomaar een nieuwe voorziening worden getroffen. Hield de debiteur zich echter niet aan de bij herstructurering gemaakte afspraken, dan kwam hij, aldus E&Y, weer binnen het bereik van de normaal toegepaste voorzieningensystematiek. In een aanvullende toelichting heeft E&Y aangegeven dat een groot deel van de restschulden al een betalingsachterstand vertoonde en dus onder de normale voorzieningensystematiek viel. Aangezien de restschulden relatief kortgeleden waren gevormd, waren voor deze posten zonder betalingsachterstanden destijds nog onvoldoende specifieke historische statistieken beschikbaar inzake de aard en snelheid van de migratie naar achterstand.
- 8.5.6 Naar het oordeel van Curatoren had DSB Bank onder IFRS ook kunnen besluiten tot het treffen van een (aanvullende) voorziening voor oninbaarheid voor de aldus gereconstrueerde kredieten, zeker als er na reconstructie sprake was van een CK dat niet paste in de normaliter door de bank geaccepteerde acceptatiecriteria.
- 8.5.7 E&Y merkt in haar accountantsrapport over 2008 nog op dat naast de berekening van de verwachte verliezen, door de afdeling Risk Management in 2008 stress scenario's

zijn uitgewerkt met behulp van eigen data, maar ook op basis van richtlijnen van DNB. De afdeling Risk Management, zo vermeldt E&Y in haar rapport van 3 juli 2009, heeft geconcludeerd dat DSB Bank een minimale solvabiliteit nodig heeft van 10,2% om het door DNB beschreven scenario met oplopende werkeloosheid en dalende huizenprijzen op te kunnen vangen. De aan DNB gerapporteerde solvabiliteit van DSB Bank ligt op dat moment op 10,5%.<sup>244</sup>

8.5.8 Ter nadere toelichting heeft E&Y tegenover Curatoren verklaard dat:

*“De methodiek om bij grotere portefeuilles van consumptieve kredieten en hypotheken op basis van de achterstandsregistratie collectieve voorzieningen te bepalen (de collectieve methode) verschaft een adequate grondslag ten behoeve van de jaarrekeningrapportage. DSB Bank hanteerde voorzieningenpercentages per achterstandscategorie en soms ook voor specifieke deelportefeuilles. De percentages werden periodiek en voor het collectief getoetst aan de achterstandsmigratie en afschrijvingsverliezen. Naarmate DSB Bank verder vorderde met het ontwikkelen van haar risicomodellen kon de toetsing meer systematisch plaatsvinden. Daaruit bleek overigens dat de beschikbare voorzieningen hoger waren dan de modelprojecties.”*

## **8.6 Beoordeling verdienmodel en continuïteit in 2009**

8.6.1 Vanaf juni 2006 is er binnen DSB Bank een discussie gevoerd over een al dan niet noodzakelijke heroriëntatie van de strategie. De bank kende een verdienmodel dat was gebaseerd op een bescheiden positieve rentemarge in combinatie met hoge inkomsten uit provisies. Dat leidde tot aansprekende resultaten maar maakte het bedrijf, conform de intern uitgevoerde analyses, ook kwetsbaar bij eventuele omzetsdalingen. Door E&Y was al op 23 juni 2008, tijdens het jaargesprek met DNB over de jaarrekening 2007, opgemerkt dat de grote afhankelijkheid van provisieopbrengsten als een bedreiging moest worden gezien. De provisiebaten van DSB Bank daalden in de jaren 2006-2009 als gevolg van de verkoop van ENRA in 2007, de beëindiging van de beleggingsverzekeringen in 2008 en de stopzetting van de koopsompolissen begin 2009. Het gebrek aan provisiebaten moest elders in de resultatenrekening worden opgevangen. Curatoren verwijzen voor een uitgebreide financiële analyse op dit punt naar paragraaf 7.2.

8.6.2 E&Y heeft tegenover Curatoren verklaard dat al vóór april 2009, toen de verkoop van koopsompolissen vrijwel direct stopte, langere tijd duidelijk was dat het verdienmodel moest worden aangepast, maar heeft tevens aangegeven dat de beoordeling van het verdienmodel volgens haar niet tot de taak van de controlerend accountant behoort.

8.6.3 Wat betreft de overgang naar een nieuw verdienmodel na april 2009 heeft E&Y tegenover Curatoren verklaard dat een dergelijke overgang bezuinigingen zou vergen en tijd zou kosten. Volgens E&Y werd destijds binnen DSB Bank onder meer gesproken over een inkrimping met 400 Fte's, het afsluiten van een CDS ter verbetering van de solvabiliteit, het aanpassen van de rentetarieven op spaargelden en het samenvoegen

---

<sup>244</sup> Zie paragraaf 5.7. Onder IFRS mogen verliezen uit hoofde van verwachte toekomstige gebeurtenissen overigens niet worden meegenomen. De uitkomsten van de stress scenario's zijn om die reden niet bepalend voor de vaststelling van de kredietvoorzieningen in de jaarrekening. Aldus de reactie van E&Y aan Curatoren.

en centraliseren van locaties. Hoewel het plan om op loonkosten te bezuinigen nog verder moest worden uitgewerkt, leek het uitgangspunt van de RvB dat dit vanwege het hoge aantal tijdelijke contracten snel en tegen betrekkelijk geringe kosten mogelijk was, E&Y aannemelijk. De financiële positie van DSB Bank bood naar het oordeel van E&Y op dat moment de benodigde ruimte.

8.6.4 Voor de opstelling van financiële verantwoordingen is de continuïteitsveronderstelling een grondbeginsel. In de 'Handleiding regelgeving accountancy, Controle en overige standaarden (COS) 570' wordt ingegaan op de continuïteitsveronderstelling van de bedrijfsactiviteiten. Blijkens deze 'Controlestandaard 570' berust de verplichting om een inschatting te maken over de te verwachten continuïteit bij het bestuur van een instelling. Een verslechtering van de financiële positie, of van de resultaten na afsluiting van het boekjaar, kunnen een aanleiding zijn voor het bestuur van de onderneming om te bezien of de continuïteitsveronderstelling nog realistisch is. In COS 570 worden voorbeelden genoemd van situaties die kunnen leiden tot twijfel over de continuïteit, waaronder:

- Ongunstige solvabiliteit of ontoereikend werkkapitaal;
- Belangrijke financiële kengetallen die een ongunstig beeld vertonen;
- Onmogelijkheid om financiële middelen aan te trekken;
- Uitstel of passeren van dividend;
- Het verlies van belangrijke sleutelfunctionarissen;
- Het niet voldoen aan eisen inzake kapitaalomvang;
- Lopende gerechtelijke procedures tegen een entiteit die, indien zij succes hebben, resulteren in schadeclaims waaraan waarschijnlijk niet kan worden voldaan.

8.6.5 Een aantal van deze punten was bij de afsluiting van de jaarrekening 2008 in juni 2009 ook bij DSB Bank aan de orde. De solvabiliteit was in de laatst bekende maand mei 2009 gedaald tot 10,7% en benaderde het door de RvB vastgestelde minimumniveau van 10,5%. Vanaf juni 2009 moest de uitkering van interim-dividend, waartoe in het begin van het jaar was besloten, worden stopgezet. Belangrijke sleutelfunctionarissen waren vertrokken en de opvolging daarvan kostte in het voorjaar veel tijd. De klachten van klanten wegens schending van de zorgplicht namen vanaf begin 2009 sterk toe en de Hoge Raad had besloten dat 60% van de restschuld bij aandelenleaseproducten dient te worden kwijtgescholden. Er liepen verschillende onderzoeken van de AFM.

8.6.6 Het is de verantwoordelijkheid van de accountant om de aanvaardbaarheid van de door het bestuur van de vennootschap gehanteerde continuïteitsveronderstelling te beoordelen, alsmede om vast te stellen of omtrent de mogelijkheid tot duurzame voortzetting onzekerheden van materieel belang bestaan, die in de financiële overzichten dienen te worden vermeld. De accountant dient daartoe de door het bestuur gemaakte financiële inschattingen te evalueren.

8.6.7 Bij het beoordelen van de continuïteitsveronderstelling met betrekking tot de jaarrekening over 2008 (in 2009) heeft E&Y onder meer kennis genomen van:

- De status van de securitisatieprogramma's in juni 2009 (eventuele aanwezigheid trigger events);

- Het nieuwe Convent programma 2009 dat diende om via de ECB liquiditeiten te genereren;
- Stress tests t.a.v. de solvabiliteit;
- Het ICAAP;
- Tussentijdse cijfers van DSB Bank t/m mei 2009;
- Ontwikkeling betalingsachterstanden tot en met mei 2009;
- Het memo van 5 juni 2009 getiteld 'Nieuwe contouren businessplan 2009/2012' dat door het bestuur van DSB Bank is besproken.

8.6.8 Voornoemd memo van 5 juni 2009 bevatte volgens E&Y een actualisering van de financiële informatie op basis van de geprognosticeerde inschattingen van DSB Bank per 30 maart 2009. Deze scenario's waren volgens E&Y met name bedoeld om de effecten op de solvabiliteit te bepalen, waarbij werd gestreefd naar een solvabiliteit van 11% of meer. Daarbij werd gewerkt met een 'trigger ratio' van 10,5% voor solvabiliteit, waaronder geen dividenduitkering mocht plaatsvinden. Voorts waren ten behoeve van ICAAP diverse stress scenario's uitgewerkt.

8.6.9 Tijdens de vergadering van de RvC op 8 juni 2009 werd op basis van het memo van 5 juni 2009 het geactualiseerd businessplan voor de jaren 2009-2012 niet ter goedkeuring maar ter kennisgeving behandeld. Het plan wordt bij die gelegenheid door de RvB van DSB Bank gepresenteerd. Het is onder meer geënt op de input van de RvC in eerdere vergaderingen en de laatst bekende financiële cijfers van DSB Bank. Het geactualiseerde businessplan houdt rekening met een (neerwaartse) bijstelling van de nieuwe productie, het effect van het stoppen van koopsompolissen, verlaging van de rentevergoeding op spaargeld en een behoorlijke kostenreductie, met name op personeelsgebied. De aangepaste uitgangspunten, uitkomsten en onzekerheden zijn samengevat in drie modelmatige uitwerkingen/scenario's voor de komende jaren, en houden rekening met de vereisten ten aanzien van liquiditeit en solvabiliteit. Voor de vereiste liquiditeit wordt voor de korte termijn vooral gebruik gemaakt van de mogelijkheid tot ECB beleningen omdat staatsgegarandeerde financiering tot hogere rentelasten en dus lagere resultaten leiden. Om de solvabiliteit op peil te houden wordt de nieuwe productie vooral begroot in 1H met een NHG-garantie. Daarnaast worden maatregelen voorzien waaronder een credit default swap die door de verlaging van het kredietrisico zouden kunnen leiden tot een verlaging van de vereiste solvabiliteit. Een volledig nieuw in detail uitgewerkt verdienmodel, alsmede een afgerond reorganisatieplan waarin de transitie van de bestaande naar de nieuwe situatie precies was vastgelegd, is niet in de notitie opgenomen. Curatoren merken op dat er op 8 juni dus nog geen sprake was van een door de RvC geaccordeerd businessplan.

8.6.10 De continuïteitsveronderstelling van het bestuur van de bank was volgens E&Y mede gebaseerd op de liquiditeit, waaronder de omvangrijke faciliteiten van de ECB. Mede gelet op de solvabiliteit- en liquiditeitspositie van DSB Bank in de tussentijdse cijfers 2009, was naar het oordeel van E&Y geen sprake van een situatie die gereede twijfel kon doen ontstaan omtrent de continuïteitsveronderstelling.

## 8.7 Beoordeling claims zorgplicht

### Wettelijke verplichtingen van de accountant.

- 8.7.1 Op basis van de Wtk, Wck en Wte en vanaf 2006 de Wft (waarin de voorheen bestaande wettelijke regelingen zijn opgegaan) had E&Y als externe accountant een wettelijke verplichting om bij de toezichthouders melding te doen van omstandigheden die in strijd waren met deel 3 (Prudentieel toezicht door DNB) respectievelijk deel 4 (Gedragstoezicht door AFM) van de Wft opgelegde verplichtingen. In de praktijkhandreiking 1104<sup>245</sup>, worden de wettelijke verplichtingen van de accountant die de jaarrekening of staten van een financiële onderneming controleert, verder uitgewerkt en toegelicht. Een belangrijk uitgangspunt is dat de meldingsplicht de accountant niet verplicht tot andere werkzaamheden dan die op grond van de controle van de jaarrekening of de staten zullen moeten worden uitgevoerd. De accountant moet evenwel in elk geval kennisnemen van de relevante correspondentie met de toezichthouders en rapportages van de toezichthouders.
- 8.7.2 In de opdrachtbrieven over de jaren 2005-2008 is door E&Y steeds naar de bestaande verplichting tot melding verwezen. Voor eventuele meldingen van overtredingen van de wettelijke verplichtingen in verband met de zorgplicht is melding aan de AFM voorgeschreven. Door E&Y zijn over de jaren 2005-2009 geen meldingen aan de AFM gedaan, met dien verstande dat E&Y AFM op 6 oktober 2009 heeft geïnformeerd over de melding ex art. 3:88 Wft aan DNB over de ontwikkelingen bij DSB Beheer, die van betekenis konden zijn voor de invorderbaarheid van de vorderingen die DSB Bank heeft op DSB Beheer en haar groepsmaatschappijen.

### Claims in verband met de effectenkredietverlening (HWS kredieten)

- 8.7.3 In de interim-rapportage van E&Y in het najaar van 2005 wordt aangegeven dat door DSB Bank intern een berekening is gemaakt van de omvang van de schikkingen die voor HWS-kredieten zouden moeten worden betaald op basis van de Duisenberg-regeling. E&Y noemt een door DSB Bank berekend bedrag van € 40 miljoen. E&Y heeft tegenover Curatoren verklaard dat dit bedrag de uitkomst was van een initiële schatting die destijds is gemaakt om een eerste indicatie te verkrijgen van de maximaal mogelijke schade wanneer de Duisenberg-regeling van toepassing verklaard zou worden, rekening houdend met de portefeuille, de achterstanden en de waardering van de onderpanden op dat moment.
- 8.7.4 In het accountantsverslag 2005 van 8 mei 2006 gaat E&Y in op de ontwikkelingen ten aanzien van het risico omtrent de beleggingskredieten. E&Y meldt in dit accountantsverslag dat de portefeuille als gevolg van inlossingen is gedaald tot € 58 miljoen. Evenals in voorgaande jaren zijn met individuele klanten regelingen getroffen; het betreft regelingen waarbij de overblijvende restschuld is omgezet in een CK tegen gunstige voorwaarden of verlenging van het beleggingskrediet voor een periode van vijf jaar. In een enkel geval is de restschuld kwijtgescholden. DSB Bank is in twee procedures veroordeeld tot terugbetaling. Ultimo 2005 hebben 17 klanten een klacht lopen over de beleggingskredieten. Naar het oordeel van DSB Bank is het juridische risico te

---

<sup>245</sup> NIVRA Praktijkhandreiking 1104

verwaarlozen. Volgens E&Y werd dit onderschreven door de advocaten die de procedures namens DSB Bank behartigen.

- 8.7.5 In het accountantsverslag over 2006 van 4 mei 2007 meldt E&Y dat de hoogte van de HWS-portefeuille is teruggelopen tot € 26 miljoen. De dekking van de portefeuille op basis van de onderliggende effecten ligt boven 50%. Er wordt gemeld dat 75 van de in totaal 478 ingediende klachten over beleggingskredieten nog moeten worden afgehandeld. Voorts zijn twee collectieve klachten ingediend. De RvB is van oordeel dat de risico's in verband met de ingediende klachten te verwaarlozen zijn. E&Y meldt in het accountantsverslag 2006 dat deze mening door de advocaten van de bank werd onderschreven.
- 8.7.6 In het accountantsverslag over 2007 van 16 juni 2008 vermeldt E&Y dat recent door de DSB Bank is besloten om aan klanten compensaties voor te stellen met betrekking tot kapitaalpolissen en beleggingskredieten (omvang portefeuille op dat moment € 13 miljoen) die vóór 2002 zijn verstrekt. Opgemerkt wordt dat de kosten van deze voorstellen nog niet zijn gekwantificeerd.
- 8.7.7 In het accountantsverslag over 2008 van 3 juli 2009 schrijft E&Y, dat de portefeuille effectenkredieten door inlossingen is gedaald tot € 11 miljoen, gedekt door onderliggende effecten met een dekkingswaarde van circa 20%. In verband met nog te treffen schikkingen is een bedrag voorzien van € 1,8 miljoen.
- 8.7.8 Curatoren hebben aan E&Y de vraag voorgelegd of nader is gekeken naar de opmerkingen in de lawyers letters van Schenkeveld advocaten die voor DSB Bank waren belast met de behandeling van individuele HWS-zaken. In de lawyers letter van Schenkeveld advocaten van 20 mei 2009 staat vermeld dat er in juni 2009 een belangrijk Hoge Raad arrest werd verwacht ter zake van de zorgplicht. Uiteindelijk zijn op 5 juni 2009 drie in dit verband relevante arresten geweest, met als uitkomst dat in beginsel 60% van de restschuld bij aandelenlease producten, zoals HWS-polissen, niet verschuldigd is. Deze uitspraken waren mogelijk van invloed op bestaande restschulden (al dan niet overgegaan in nieuwe financieringen) en op verplichtingen uit reeds betaalde restschulden die alsnog moesten worden gecompenseerd. De arresten van de Hoge Raad waren daarom mogelijk van betekenis voor de jaarrekening 2008. E&Y heeft naar aanleiding van deze vraag geantwoord dat lawyers letters zijn opgevraagd, dat kennis is genomen van de inhoud daarvan, en dat de ontwikkeling van juridische claims met de RvB en de CO zijn besproken tot op het moment van afronding van de jaarrekeningcontrole 2008.
- 8.7.9 Curatoren hebben aan E&Y tevens de vraag voorgelegd of en op welke wijze in de lawyers letters rekening is gehouden met materialiteitsgrenzen. In de lawyers letters komt met betrekking tot 2008 een materialiteitsgrens aan de orde van € 150.000. E&Y heeft hierop geantwoord dat het gangbaar is dat een ondergrens wordt gehanteerd, gerelateerd aan een laag percentage van de voor de jaarrekeningcontrole te hanteren materialiteit. E&Y heeft naar eigen zeggen destijds gevraagd naar zaken waarvan het verwachte effect op de jaarrekening individueel of gezamenlijk € 150.000 of meer is. Uit de betreffende lawyers letter van Schenkeveld advocaten van 20 mei 2009 leiden Curatoren af dat Schenkeveld advocaten de inschatting of het gezamenlijke effect van

de (38) door haar behandelde zaken meer dan € 150.000 zou bedragen, niet heeft willen maken in afwachting van de verwachte uitspraak van de Hoge Raad.

Claims in verband met koopsompolissen ('Tros Radar claims')

- 8.7.10 Curatoren hebben aan E&Y de vraag voorgelegd of - en zo ja: in hoeverre - voorzieningen werden getroffen voor de zogenaamde 'Tros Radar klachten' (zie paragraaf 2.8.32 e.v. In de jaarrekening van 2008 is daarvoor een voorziening getroffen van € 500.000, maar een analyse van het totale risico ontbreekt. E&Y heeft geantwoord dat op basis van de geldende verslaggevingsrichtlijnen voor algemene risico's, geen voorziening kan worden getroffen. Het treffen van een voorziening hangt af van de vraag of er een juridische of een "constructieve" verplichting bestaat, en of er een betrouwbare schatting van het bedrag van de verplichting kan worden gemaakt.
- 8.7.11 Ter nadere toelichting heeft E&Y tegenover Curatoren als volgt verklaard:

*"Gedurende de controle van de jaarrekening 2008 hebben wij verschillende keren bij DSB Bank met de Raad van Bestuur, de directeur compliance/juridische zaken en het hoofd van de IAD de voortgang en communicatie naar aanleiding van onderzoeken van de AFM besproken en geëvalueerd, aangevuld met de beoordeling op welke wijze nieuwe en aangepaste procedures in de interne organisatie bij DSB Bank werden geïmplementeerd.*

*In het voorjaar van 2009 ontstond via de landelijke media (onder andere de televisieprogramma's RADAR en NOVA) negatieve berichtgeving jegens DSB Bank over afgesloten kredieten met koopsommen. In mei 2009 ontvingen wij via DSB Bank rapportages die de AFM had opgesteld naar aanleiding van onderzoek uitgevoerd in de periode april-juni 2008. Na kennisname van deze rapportages en de negatieve berichtgeving in de media hebben wij de (potentiële) gevolgen hiervan besproken met de Raad van Bestuur van DSB Bank, waaronder de door hen beoogde en ingezette vervolgstappen en de potentiële (financiële) effecten voor de jaarrekening 2008. DSB Bank had het onderzoek van de AFM geëvalueerd. In de door de AFM geselecteerde gevallen was naar de mening van de AFM sprake van niet verantwoorde kredietverlening. DSB Bank was van mening dat geen algemene conclusie aan het onderzoek te verbinden was. Dit mede omdat uitsluitend dossiers met een hoge 'debt-to-income' (DTI) ratio waren geselecteerd en procedures door DSB Bank inmiddels waren aangepast.*

*Vervolgens hebben wij eind mei 2009 de Raad van Bestuur van DSB Bank gevraagd de afdeling Riskmanagement een analyse uit te laten voeren op de totale kredietportefeuille om mogelijke signalen voor overkreditering/koopsommen in combinatie met betalingsachterstanden te identificeren en om een mogelijk verband te analyseren tussen de observaties door de AFM en de binnengekomen RADAR/NOVA klachten. Uit deze analyse bleek dat slechts een beperkt aantal klanten een betalingsachterstand van meer dan drie maanden had. De afdeling Riskmanagement had ook nog andere invalshoeken geanalyseerd en signaleerde op grond daarvan geen majeure risico's of kritische deelportefeuilles.*

*In de weken daarna hebben wij de impact van de negatieve berichtgeving en de RADAR claims meerdere keren – tot eind juni 2009 – met de Raad van Bestuur van DSB Bank besproken. Per 29 juni 2009 had DSB Bank circa 135 klachten ontvangen, waarbij DSB Bank deze deels zelf had opgevraagd bij RADAR/NOVA om te kunnen reageren op de berichtgeving in de media. In deze gevallen was nog geen sprake van juridische claims en het beleid van DSB Bank werd voortgezet om de klachten op individuele basis op te lossen, mede omdat de individuele omstandigheden per debiteur verschilden. DSB Bank beschouwde de getroffen regelingen op dat moment vooral als coulance met als doel de negatieve publiciteit in te dammen. Nader onderzoek wees uit dat inzake een aantal klachten de dossiervorming beter had gekund. Hiervoor is ten laste van het boekjaar 2008 een specifieke voorziening van € 500.000 gevormd. In de toelichting bij de jaarrekening 2008 is in algemene zin melding gemaakt van niet uit de balans blijkende verplichtingen uit hoofde van claims en procedures.”*

- 8.7.12 Curatoren zijn gestuit op circa 260 brieven van Leaseproces uit 2006 waarin namens de klanten is geklaagd over schending van DSB Bank van haar zorgplicht. Onderzoek heeft uitgewezen dat al deze klachten destijds, zonder op de inhoud in te gaan, door middel van een kort briefje zijn afgewezen, en daarna binnen de bank als 'afgewikkelde klachten' zijn gearchiveerd. Vervolgens is door DSB Bank een tweetal keer met Leaseproces onderhandeld over een schikking voor deze uiteindelijk bijna 300 klanten, waarvoor overigens nimmer procedures aanhangig zijn gemaakt. Medio 2008 liepen de onderhandelingen vast omdat Leaseproces wilde wachten op de arresten van de Hoge Raad. Op 18 juni 2009 – na de arresten van de Hoge Raad van 5 juni 2009 - fiatteert de RvB nieuwe voorstellen die in het overleg met Leaseproces zullen worden ingebracht. Ook deze schikkingpoging leidt tot niets. Desgevraagd refereert E&Y naar de voorziening van € 1,8 miljoen die in 2008 is getroffen in verband met de voorgestelde schikking met Leaseproces. E&Y heeft geen afzonderlijke beoordeling uitgevoerd van het systeem van klachtenafhandeling. De rapportages van de afdeling Compliance werden gevolgd, inclusief mogelijke opmerkingen ten aanzien van ingediende klachten. Voorts werd kennis genomen van de interne rapportage over ingediende en afgewikkelde klachten, die door de centrale afdeling Cliëntenservice werd opgesteld. Ook werd een beperkte deelwaarneming uitgevoerd om te beoordelen of bij afgewikkelde klachten de interne procedure was nageleefd. Tenslotte werd door middel van lawyers letters de volledigheid van de aanhangig gemaakte en lopende juridische procedures getoetst.
- 8.7.13 Curatoren wijzen erop dat de afdeling IAD op 14 mei 2009 een "Auditrapport Klachtenafhandeling" heeft opgesteld, waarin de conclusie staat dat de opzet, het bestaan en de werking van de beheersmaatregelen van het klachtenafhandelingsproces als onvoldoende is gekwalificeerd. Zie paragraaf 6.4.57.
- Verder wijzen Curatoren erop dat volgens de registratie bij DSB Bank in januari 2009 122, februari 109, maart 162, april 184, mei 263 en juni 372 klachten zijn ontvangen. Zie paragraaf 6.4.62.





## 9 TOEZICHTHOUDERS

### 9.1 Inleiding

- 9.1.1 In dit hoofdstuk wordt besproken hoe DNB en de AFM toezicht uitoefenden op DSB Bank. Daarbij wordt niet altijd hetzelfde detailniveau aangehouden als in hoofdstuk 2; voor een uitgebreidere onderbouwing van enkele genoemde feiten wordt naar dat hoofdstuk verwezen.
- 9.1.2 Eerst wordt het algemene toezichtskader besproken (paragraaf 9.2). Vervolgens wordt ingegaan op het toezicht door DNB. Na een bespreking van de visie van DNB op het toezicht op DSB Bank (paragraaf 9.3) wordt aan de hand van een aantal thema's het toezicht in de praktijk besproken (paragraaf 9.4). Vervolgens komen de visie van de AFM op het toezicht op DSB Bank (paragraaf 9.5) en het in de praktijk door de AFM uitgeoefende toezicht (paragraaf 9.6) ter sprake. De samenwerking tussen DNB en de AFM komt aan bod in paragraaf 9.7.

### 9.2 Toezichtkader

#### Historische ontwikkelingen

- 9.2.1 Op de datum van faillissement van DSB Bank werd op haar activiteiten op grond van de Wft toezicht uitgeoefend door de AFM en DNB, ieder met een eigen, functioneel omschreven taakomschrijving. Aanvankelijk was het beeld ten aanzien van het toezicht diffuser. Op het handelen van DSB Bank waren in de loop der tijd diverse toezichtwetten van toepassing op grond waarvan ook meerdere toezichthouders bevoegd waren.
- 9.2.2 Het toezicht op financiële markten heeft zich langs sectorale lijnen ontwikkeld: iedere sector kende zijn eigen toezichtwet(ten). Het toezicht op banken is sinds de tweede helft van de 20ste eeuw steeds in handen geweest van DNB,<sup>246</sup> net als (later) het toezicht op beleggingsinstellingen.<sup>247</sup> Het toezicht op het effectenverkeer<sup>248</sup> kwam in 1992 in handen van de Stichting Toezicht Effectenverkeer, per 1 maart 2002 omgedoopt in de AFM. Vanaf dat moment hield de AFM ook toezicht op het consumentenkrediet.<sup>249</sup> Het door de AFM uitgeoefende toezicht werd in 2006 uitgebreid toen een wettelijk toezichtsregime voor financiële dienstverleners in werking trad dat ook deels bestaande regels incorporeerde.<sup>250</sup> De verzekeringsbranche stond onder toezicht van de Pensioen- en Verzekeringskamer (PVK), die per 30 oktober 2004 is opgegaan in DNB.<sup>251</sup>
- 9.2.3 Per 1 januari 2007 is met de inwerkingtreding van de Wft het toezichtskader ingrijpend veranderd. De sectorale indeling van toezichtswetgeving en toezichthouders werd vervangen door een functioneel onderscheid tussen prudentieel toezicht en gedragstoezicht. Het prudentieel toezicht is gericht op de soliditeit van financiële ondernemin-

<sup>246</sup> Dit gebeurde achtereenvolgens krachtens de Wet toezicht kredietwezen 1952, de Wet toezicht kredietwezen 1978 en de Wet toezicht kredietwezen 1992.

<sup>247</sup> Wet toezicht beleggingsinstellingen 1990

<sup>248</sup> Op grond van de Wet effectenhandel 1985, de Wet toezicht effectenverkeer 1992 en de Wet toezicht effectenverkeer 1995.

<sup>249</sup> Wet op het consumentenkrediet. De handhaving van deze wet is in 2001/2002 korte tijd ondergebracht geweest bij DNB.

<sup>250</sup> Wet financiële dienstverlening

<sup>251</sup> Op grond van de Wet toezicht verzekeringsbedrijf 1993.

gen en het bijdragen aan de stabiliteit van de financiële sector. Het prudentieel toezicht is opgedragen aan DNB, die in dat kader ook dient te beslissen omtrent de toelating van een financiële onderneming tot de financiële markten.<sup>252</sup> Het gedragstoezicht is gericht op ordelijke en transparante financiële marktprocessen, zuivere verhoudingen tussen marktpartijen en zorgvuldige behandeling van cliënten. Dit toezicht is opgedragen aan de AFM, die waar het gaat om instellingen die met name onder gedragstoezicht staan, ook voor vergunningverlening verantwoordelijk is. Concreet betekent deze tweedeling dat DNB verantwoordelijk is voor het verlenen van een vergunning voor de uitoefening van het bedrijf van betaalinstelling,<sup>253</sup> uitoefening van het bedrijf van een clearinginstelling,<sup>254</sup> uitoefening van het bedrijf van kredietinstelling,<sup>255</sup> uitoefening van het bedrijf van levensverzekeraar en schadeverzekeraar<sup>256</sup> en uitoefening van het bedrijf van natura-uitvaartverzekeraar.<sup>257</sup> De AFM is verantwoordelijk voor de vergunningverlening voor het aanbieden van beleggingsobjecten,<sup>258</sup> het aanbieden van krediet,<sup>259</sup> het aanbieden van rechten van deelneming in beleggingsinstellingen,<sup>260</sup> adviseren,<sup>261</sup> bemiddelen,<sup>262</sup> herverzekeringsbemiddelen,<sup>263</sup> optreden als gevolmachtigde agent of onder gevolmachtigde agent<sup>264</sup> en het verlenen van beleggingsdiensten.<sup>265</sup>

- 9.2.4 Banken vallen in beginsel niet onder het gedragstoezicht van de AFM. Echter, voor zover zij gelden als financiële dienstverlener of beleggingsonderneming, vallen zij in die hoedanigheid onder het gedragstoezicht van de AFM. Dit geldt bijvoorbeeld voor het aanbieden van, adviseren over en bemiddelen bij beleggingsobjecten, betaalrekeningen met een daaraan verbonden betaalfaciliteit, financiële instrumenten, kredieten, spaarrekeningen of verzekeringen. Voor het aanbieden van beleggingsobjecten en krediet en het adviseren en bemiddelen ten aanzien van financiële producten, geldt geen extra vergunningplicht.

#### Vergunningverlening

- 9.2.5 Een belangrijke eerste stap bij het houden van toezicht, is de beslissing over de toelating van een instelling tot de financiële markten. Zo is het een in Nederland gevestigde onderneming of instelling verboden het bedrijf van bank uit te oefenen zonder vergunning van DNB<sup>266</sup> en het als financiële dienstverlener aanbieden van bepaalde diensten zonder vergunning van de AFM.<sup>267</sup> Voor banken die beschikken over een vergunning

<sup>252</sup> Artikel 1:24 Wft

<sup>253</sup> Artikel 2:3a Wft

<sup>254</sup> Artikel 2:4 Wft

<sup>255</sup> Artikel 2:11 Wft

<sup>256</sup> Artikel 2:27 Wft

<sup>257</sup> Artikel 2:48 Wft

<sup>258</sup> Artikel 2:55 Wft

<sup>259</sup> Artikel 2:60 Wft

<sup>260</sup> Artikel 2:65 Wft

<sup>261</sup> Artikel 2:75 Wft

<sup>262</sup> Artikel 2:80 Wft

<sup>263</sup> Artikel 2:86 Wft

<sup>264</sup> Artikel 2:92 Wft

<sup>265</sup> Artikel 2:96 Wft

<sup>266</sup> Artikel 2:11, lid 1, Wft. Tot 1 januari 2007 gold hetzelfde op basis van artikel 6 Wtk

<sup>267</sup> Zie paragraaf 9.2.2.

van DNB gelden enkele (gedeeltelijke) vrijstellingen van de vergunningplicht voor enkele activiteiten waarvoor in beginsel een vergunning van de AFM is vereist.<sup>268</sup> Tegen het handelen zonder vergunning kan handhavend worden opgetreden, net als tegen het handelen in strijd met aan de vergunning gestelde voorschriften.

- 9.2.6 Een vergunning voor een bank wordt slechts verleend indien de aanvrager aantoont dat hij voldoet aan een aantal eisen, waaronder:
- Het dagelijks beleid van de bank moet vanuit Nederland worden bepaald door ten minste twee natuurlijke personen<sup>269</sup> die deskundig zijn in verband met de uitoefening van het bankbedrijf;<sup>270</sup>
  - Een bank die een N.V. of een B.V. is heeft een raad van commissarissen welke ten minste uit drie leden bestaat;<sup>271</sup>
  - De betrouwbaarheid van degenen die het dagelijks beleid bepalen en van de leden van de raad van commissarissen dient buiten twijfel te staan;<sup>272</sup>
  - De bank dient een adequaat beleid te voeren dat een integere uitoefening van het bankbedrijf waarborgt;<sup>273</sup>
  - Een bank mag niet met personen verbonden zijn in een formele of feitelijke zeggenschapstructuur die dermate ondoorzichtig is dat deze belemmering vormt of kan vormen voor adequaat toezicht;<sup>274</sup>
  - Een bank richt de bedrijfsvoering zodanig in dat deze een beheerste en integere uitoefening van het bankbedrijf waarborgt;<sup>275</sup>
  - Een bank dient te beschikken over een minimum eigen vermogen;<sup>276</sup>
  - Een bank dient te beschikken over voldoende solvabiliteit en liquiditeit.<sup>277</sup>

Deze vereisten gelden niet alleen op het moment van toetsing van de vergunningaanvraag, het zijn doorlopende vereisten. Ook na vergunningverlening dient er derhalve aan te worden voldaan.

- 9.2.7 Indien een partij een gekwalificeerde deelneming wenst te houden in een bank of enige zeggenschap verbonden aan een gekwalificeerde deelneming wenst uit te oefen-

---

<sup>268</sup> Zie bijvoorbeeld artikel 2:97 Wft

<sup>269</sup> Artikel 2:12, lid 1, aanhef en onder d, juncto artikel 3:15 Wft. Tot 1 januari 2007 bepaalde artikel 9, lid 1, aanhef en onder a, juncto artikel 10, leden 1 en 2, Wtk hetzelfde.

<sup>270</sup> Artikel 2:12, lid 1, onder a, juncto artikel 3:8 Wft. Tot 1 januari 2007 bepaalde artikel 9, lid 1, sub a, Wtk hetzelfde.

<sup>271</sup> Artikel 2:12, lid 1, sub g, juncto artikel 3:19 Wft. Uitgewerkt in het Bpz. Tot 1 januari 2007 bepaalde artikel 9, lid 1, sub a, juncto artikel 10, lid 3, Wtk hetzelfde. Uitwerking hiervan in 'Beleidsregel inzake de betrouwbaarheidstoetsing van (kandidaat) (mede)beleidsbepalers en houders van gekwalificeerde deelnemingen in onder toezicht staande instellingen. *Stcrt.* 2000, 78, p. 17 e.v.

<sup>272</sup> Artikel 2:12, lid 1, sub b, juncto artikel 3:9 Wft. Tot 1 januari 2007 bepaalde artikel 9, lid 1, sub c, Wft hetzelfde.

<sup>273</sup> Artikel 2:12, lid 1, sub c, juncto artikel 3:10 Wft. Tot 1 januari 2007 bepaalde de artikelen 65 e.v. ROB hetzelfde.

<sup>274</sup> Artikel 2:12, lid 1, sub e, juncto artikel 3:16 Wft. Tot 1 januari 2007 bepaalde artikel 9, lid 3, Wtk hetzelfde.

<sup>275</sup> Artikel 2:12, lid 1, sub f, juncto artikel 3:17 Wft. Tot 1 januari 2007 bepaalde artikel 7 ROB hetzelfde.

<sup>276</sup> Artikel 2:12, lid 1, sub i, juncto artikel 3:53 Wft. Tot 1 januari 2007 bepaalde artikel 9, lid 1, juncto artikel 11, lid 1, Wtk hetzelfde.

<sup>277</sup> Artikel 2:12, lid 1, sub j, juncto artikel 3:57 Wft respectievelijk artikel 2:11, lid 1, juncto artikel 3:63 Wft. Onder de Wtk werden solvabiliteit en liquiditeit niet bij vergunningverlening getoetst, maar konden ter zake wel door DNB richtlijnen worden gegeven aan banken, waarvan de naleving kon worden afgedwongen door middel van een aanwijzing ex artikel 28 Wtk en – wanneer ook die niet werd opgevolgd – door middel van het opleggen van een last onder dwangsom (artikel 90b Wtk) of een bestuurlijke boete (artikel 90c Wtk).

nen, dan is daarvoor een verklaring van geen bezwaar van DNB vereist. Zonder deze kan geen bankvergunning worden verleend.<sup>278</sup>

9.2.8 Aan zowel een vergunning als een verklaring van geen bezwaar kunnen voorschriften worden verbonden en beperkingen worden gesteld met het oog op de belangen die de eis tot het hebben van een vergunning respectievelijk verklaring van geen bezwaar beoogt te beschermen.<sup>279</sup>

9.2.9 Voor een aantal sectorale toezichtswetten was de bevoegdheid tot vergunningverlening opgedragen aan de AFM. Banken met een bankvergunning waren echter veelal vrijgesteld van de vergunningplicht. In het geval van DSB Bank gold bijvoorbeeld dat geen vergunning van de AFM nodig was voor het verstrekken van consumentenkrediet,<sup>280</sup> het optreden als effectenbemiddelaar en vermogensbeheerder,<sup>281</sup> en – na 1 januari 2006 – het optreden als financiële dienstverlener.<sup>282</sup> Wel kon de AFM aan een door DNB verleende bankvergunning binnen drie maanden na verlening met het oog op het verstrekken van consumentenkrediet daaraan voorschriften verbinden.<sup>283</sup>

#### Toezicht op de naleving

9.2.10 Na vergunningverlening volgt het toezicht op de naleving van hetgeen bij en krachtens de financiële toezichtswetgeving is bepaald.<sup>284</sup> Dit vindt plaats zonder dat sprake hoeft te zijn van een overtreding of zelfs een redelijke verdenking daarvan. Het toezicht op de naleving wordt uitgeoefend door personen die daartoe door de toezichthouders zijn aangewezen.

9.2.11 Een toezichthouder beschikt over verschillende bevoegdheden om de naleving van voorschriften te controleren. Een ieder is verplicht om de in het kader van het toezicht gevraagde inlichtingen te verstrekken<sup>285</sup> en inzage te geven in zakelijke gegevens en bescheiden.<sup>286</sup>

9.2.12 Naast deze algemene regels kennen verschillende bijzondere wetten een nadere uitwerking van de verplichting om aan de toezichthouder de nodige informatie te verschaffen. Deze verplichtingen waren tot 1 januari 2007 opgenomen in diverse sectorale wetten,<sup>287</sup> sindsdien zijn deze verplichtingen opgenomen in de Wft en de daarop gebaseerde lagere regelgeving en geconcretiseerd in beleidsregels. Zo dient een bank bijvoorbeeld periodiek overzichten – zogenaamde staten – in te dienen over de financiële positie.

---

<sup>278</sup> Artikel 2:12, lid 2, juncto artikel 3:95 Wft. Tot 1 januari 2007 bepaalde artikel 9, lid 1, aanhef en onder f, juncto artikel 24 Wtk hetzelfde.

<sup>279</sup> Artikel 1:102 en artikel 1:106a Wft

<sup>280</sup> Artikel 14a Wck

<sup>281</sup> Artikel 7, lid 2, sub h, Wte 1995

<sup>282</sup> Artikel 14 Wfd

<sup>283</sup> Artikel 14c Wck

<sup>284</sup> Zie artikel 5:11 Awb. Dit wordt ook wel toezicht in beperkte zin genoemd. Daarmee wordt een onderscheid gemaakt met toezicht in ruime zin, waaronder doorgaans zowel informatieverzameling, oordeelsvorming als interventie wordt begrepen. Zie *Kamerstukken II 2003/04, 29200 XIII, nr. 50, p. 9-12.*

<sup>285</sup> Artikel 5:16 Awb

<sup>286</sup> Artikel 5:17 Awb

<sup>287</sup> Zie bijvoorbeeld de artikelen 54-59 Wtk.

### Handhavingsinstrumenten tot 2007

- 9.2.13 Voor de invoering van de Wft kenden de verschillende sectorale wetten zeer diverse paletten aan handhavingsmiddelen.
- 9.2.14 DNB beschikte op grond van de Wtk over diverse handhavingsinstrumenten. Zo kon DNB een vergunninghoudende kredietinstelling die niet langer aan bepaalde vergunningseisen voldeed, niet langer beschikte over een deskundig of betrouwbaar bestuur of raad van commissarissen of niet langer voldeed aan de eisen ten aanzien van het eigen vermogen een aanwijzing geven om een bepaalde gedragslijn te volgen.<sup>288</sup> Deze algemene aanwijzingsbevoegdheid diende ervoor te zorgen dat binnen een door de DNB te stellen termijn weer werd voldaan aan de vergunningseisen. Indien een vergunninghoudende kredietinstelling niet langer aan deze vergunningseisen voldeed, kon DNB tevens overgaan tot intrekking van de bankvergunning.<sup>289</sup>
- 9.2.15 Indien DNB (i) constateerde dat een kredietinstelling de door DNB vastgestelde regels ten aanzien van solvabiliteit, liquiditeit, administratieve organisatie en interne controle en (integere) bedrijfsvoering (bijvoorbeeld de ROB) niet naleefde, of indien DNB (ii) tekenen ontwaarde van een ontwikkeling die naar haar oordeel de solvabiliteit of de liquiditeit van de kredietinstelling, de integere bedrijfsvoering van de kredietinstelling dan wel de belangen van de crediteuren of toekomstige crediteuren van de kredietinstelling anderszins in gevaar bracht of zou kunnen brengen, dan had DNB een wettelijke plicht om daarop de aandacht te vestigen van de kredietinstelling.<sup>290</sup> Deze mededeling kon vergezeld gaan van een aanwijzing om ten aanzien van in het bijzonder aan te geven punten een bepaalde gedragslijn te volgen.<sup>291</sup> Een aanwijzing kon worden gepubliceerd.<sup>292</sup> Indien DNB niet binnen twee weken na bekendmaking van de aanwijzing een bevredigend antwoord van de betrokken kredietinstelling had ontvangen, kon DNB de betrokken instelling onder zogenaamde 'stille curatele' plaatsen.<sup>293</sup> Ingeval de solvabiliteit of de liquiditeit van een vergunninghoudende kredietinstelling tekenen van een gevaarlijke ontwikkeling vertoonde en redelijkerwijs in die ontwikkeling geen verbetering te voorzien was, kon DNB de rechtbank verzoeken om de noodregeling toe te passen.<sup>294</sup>
- 9.2.16 DNB kon hiernaast bij overtreding van de regels van de Wtk overgaan tot het opleggen van een last onder dwangsom<sup>295</sup> of een bestuurlijke boete.<sup>296</sup> Overtredingen konden onder omstandigheden openbaar worden gemaakt.<sup>297</sup> DNB kon een termijn stellen

---

<sup>288</sup> Artikel 14 Wtk

<sup>289</sup> Artikel 15, lid 1, sub c, Wtk

<sup>290</sup> Artikel 28, lid 1, Wtk

<sup>291</sup> Artikel 28, lid 2, Wtk. Dit instrument wordt bij de bespreking van de vanaf 2007 bestaande handhavingsmiddelen besproken.

<sup>292</sup> Artikel 28, lid 3, sub b, Wtk

<sup>293</sup> Artikel 28, lid 3, sub a, Wtk. Dit instrument wordt bij de bespreking van de vanaf 2007 bestaande handhavingsmiddelen besproken.

<sup>294</sup> Artikel 71, lid 1, Wtk. Dit instrument wordt bij de bespreking van de vanaf 2007 bestaande handhavingsmiddelen uitgebreider besproken.

<sup>295</sup> Artikel 90b, lid 1, Wtk

<sup>296</sup> Artikel 90c, lid 1, Wtk

<sup>297</sup> Artikelen 90m en 90n, lid 1, Wtk

om een handeling, zonder de verplichte verklaring van geen bezwaar<sup>298</sup> verricht, ongedaan te maken of om de daarvoor geldende wettelijke beperking alsnog in acht te nemen.<sup>299</sup>

- 9.2.17 Overtredingen van de regels gesteld bij of krachtens de Wtk waren (en zijn) economische delicten in de zin van de Wet op de economische delicten. Indien DNB vermoedde dat er sprake was van een overtreding, kon zij daarom ook aangifte doen bij Fiscale Inlichtingen- en Opsporingsdienst-Economische Controledienst (FIOD-ECD) of het OM.
- 9.2.18 Het handhavingsinstrumentarium van de AFM was tot 2006 vrij beperkt.<sup>300</sup> Zo beschikte de AFM bij handhaving van de Wck niet over een zelfstandige inlichtingbevoegdheid. Ook de bevoegdheid tot het opleggen van een last onder dwangsom of een boete ontbrak in die wet. Wel kon de AFM aangifte doen bij FIOD-ECD of het OM, nu overtreding van bepaalde artikelen van de Wck strafbaar was gesteld.
- 9.2.19 Bij de handhaving van de Wte beschikte de AFM over meer instrumenten. Weliswaar gold (ook) op basis van deze wet dat een bank met een vergunning op grond van de Wtk geen vergunning nodig had voor het optreden als – in het geval van DSB – effectenbemiddelaar en vermogensbeheerder, maar de gedragseisen op grond van Wte golden wel. Ter handhaving daarvan beschikte de AFM over de bevoegdheid tot het inwinnen van inlichtingen,<sup>301</sup> de bevoegdheid tot het geven van een aanwijzing,<sup>302</sup> de bevoegdheid tot het opleggen van een last onder dwangsom,<sup>303</sup> de bevoegdheid tot het opleggen van een bestuurlijke boete<sup>304</sup> en de bevoegdheid om een last onder dwangsom of een bestuurlijke boete openbaar te maken.<sup>305</sup>
- 9.2.20 Met de inwerkingtreding van de Wfd op 1 januari 2006 werd het handhavingsinstrumentarium van de AFM aanzienlijk uitgebreid. Met deze wet werden financiële dienstverleners onder toezicht van de AFM gesteld, en werd een vergunningplicht ingesteld.<sup>306</sup> Weliswaar gold ook op basis van deze wet dat een bank van rechtswege over een (Wfd-)vergunning beschikte,<sup>307</sup> maar aan een vergunninghouder werden doorlopende eisen gesteld, die met toepassing van toezicht- en handhavingsmiddelen konden worden afgedwongen. De AFM kreeg voor het eerst buiten het kader van de Wte een zelfstandige, afdwingbare inlichtingenbevoegdheid.<sup>308</sup> De handhavingsmiddelen bestonden uit het geven van een aanwijzing,<sup>309</sup> het opleggen van een last onder

---

<sup>298</sup> Een verklaring van geen bezwaar in de context van het prudentieel toezicht houdt een toetsing ten aanzien van bepaalde gedragingen van een bank of aandeelhouder in.

<sup>299</sup> Artikel 23, leden 4 en 5, Wtk

<sup>300</sup> Zie voor een overzicht van het ten aanzien van DSB Bank beschikbare instrumentarium: Rapport Scheltema, p. 318 e.v.

<sup>301</sup> Artikelen 29 en 48 Wte

<sup>302</sup> Artikel 12 Wte

<sup>303</sup> Artikel 18b Wte

<sup>304</sup> Artikel 48c Wte

<sup>305</sup> Artikel 48m Wte

<sup>306</sup> Delen van de Wfd traden later in werking, zoals de regels omtrent advisering (1 juli 2006).

<sup>307</sup> Artikel 14 Wfd

<sup>308</sup> Artikel 68 Wfd

<sup>309</sup> Artikel 70 Wfd

dwangsom,<sup>310</sup> het benoemen van een (stille) curator,<sup>311</sup> het opleggen van een bestuurlijke boete<sup>312</sup> en het openbaar maken van een last onder dwangsom of een bestuurlijke boete.<sup>313</sup>

#### Handhavingsinstrumenten vanaf 2007

9.2.21 Op 1 januari 2007 is de Wft in werking getreden. Veel sectorale wetten zijn per die datum vervallen. Hoewel de opzet van de wetgever was om de sectorale wetgeving te incorporeren in de Wft, hebben de handhavingbevoegdheden ten opzichte van de bevoegdheden in de Wtk wel wat inhoudelijke wijzigingen ondergaan. Dit rechtvaardigt afzonderlijke bespreking.

9.2.22 De bevoegdheden zijn onder te verdelen in formele, wettelijke handhavingsbevoegdheden en informele handhavingsinstrumenten.

##### *Formele handhavingbevoegdheden*

9.2.23 Wanneer een bank niet aan de bij of krachtens de Wft gestelde regels voldoet, kan de toezichthouder aanwijzingen geven, een last onder dwangsom of een boete opleggen, de vergunning of de verklaring van geen bezwaar geheel of gedeeltelijk intrekken, beperken of nadere voorschriften verbinden aan de continuatie, een (stille) curator benoemen, een noodregeling aanvragen en aangifte doen. Deze bevoegdheden zullen hier kort worden behandeld. Zoals gezegd zullen deze bevoegdheden bij het toezicht op een bank doorgaans toekomen aan DNB en slechts voor zover deze bank handelt als financiële dienstverlener of beleggingsinstelling aan de AFM (zie paragraaf 9.4).

##### *(i) Aanwijzingsbevoegdheid*

9.2.24 De toezichthouder heeft met betrekking tot banken een algemene en een specifieke aanwijzingsbevoegdheid. Op grond van artikel 1:75 Wft kan de toezichthouder een bank verplichten om binnen een redelijke termijn een bepaalde gedragslijn te volgen. Deze algemene aanwijzingsbevoegdheid bestaat wanneer niet aan de bij of krachtens de Wft gestelde regels wordt voldaan (lid 1) of als de toezichthouder tekenen ontwaart van een ontwikkeling die het eigen vermogen, de solvabiliteit of de liquiditeit van de bank in gevaar kan brengen, ook zonder dat nog sprake is van een overtreding van enige bij of krachtens de Wft gestelde regel (lid 2). Laatstgenoemde bevoegdheid komt uitsluitend DNB toe. Onder 'krachtens de Wft gestelde regels' vallen ook vergunningvoorschriften.

9.2.25 Het vaststellen van de inhoud van de voor te schrijven gedragslijn is in beginsel aan de toezichthouder. De gedragslijn moet ertoe strekken (weer) te voldoen aan het bij of krachtens de Wft gestelde. De gedragslijn kan ook gericht zijn op het heenzenden van een bestuurder of het beëindigen van bepaalde activiteiten van een bank.<sup>314</sup>

---

<sup>310</sup> Artikel 72 Wfd

<sup>311</sup> Artikel 71 Wfd

<sup>312</sup> Artikel 73 Wfd

<sup>313</sup> Artikel 83 Wfd

<sup>314</sup> Kennelijk is door DNB met de Commissie Scheltema gediscussieerd over de vraag of een aanwijzing ook zou kunnen strekken tot bijvoorbeeld een statutenwijziging. DNB meent van niet, de Commissie Scheltema ziet geen belemmeringen. Zie Rapport Scheltema, p. 233



- 9.2.26 Een aanwijzing mag op grond van artikel 1:75, lid 3, Wft echter niet strekken tot aantasting van overeenkomsten tussen de bank en derden. De reikwijdte van deze bepaling is onderwerp geweest van discussie. Duidelijk is dat de bepaling beperkt moet worden geïnterpreteerd: slechts wanneer een aanwijzing ertoe strekt om met terugwerkende kracht in te grijpen in een tussen de bank en een derde gesloten overeenkomst, is sprake van strijd met deze bepaling. Een gedragslijn die ertoe strekt om aan een voortdurende (dreigende) overtreding een einde te maken en die in de toekomst gevolgen kan hebben voor civielrechtelijke verhoudingen tussen de bank en derden, is niet in strijd met artikel 1:75, lid 3, Wft.<sup>315</sup>
- 9.2.27 Een aanwijzing op grond van artikel 1:75 Wft kan ook gericht zijn tot degene die op grond van een verklaring van geen bezwaar als bedoeld in artikel 3:95 Wft een gekwalificeerde deelneming heeft in de bank. Het niet opvolgen van de aanwijzing kan leiden tot de intrekking van de verklaring van geen bezwaar.<sup>316</sup> Dit heeft als gevolg dat een besluit van de bank dat mede tot stand is gekomen door het aanwenden van zeggenschap uit hoofde van de gekwalificeerde deelneming, vernietigbaar is. De vernietiging vindt plaats door de rechtbank, op vordering van DNB.<sup>317</sup>
- 9.2.28 Artikel 3:111a Wft geeft DNB de mogelijkheid enkele specifieke aanwijzingen te geven die invloed hebben op de solvabiliteit van de bank, wanneer de bank niet voldoet aan de in de Wft gestelde eisen aan de bedrijfsvoering en het toetsingsvermogen. Onder specifieke aanwijzingen vallen het voorschrijven van een hoger dan wettelijk verplicht toetsingsvermogen, een specifiek voorzieningenbeleid, een specifieke behandelwijze van de activa of het beperken van het gelopen risico.
- (ii) Last onder dwangsom*
- 9.2.29 De toezichthouder kan bij overtreding van specifiek in een bijlage bij de Wft genoemde voorschriften een last onder dwangsom opleggen op grond van artikel 1:79 Wft. Veel van de bepalingen waaraan in het kader van de vergunningverlening wordt getoetst staan in deze bijlage genoemd. Hetzelfde geldt voor artikel 2:11 Wft, zodat ook het handelen zonder de vereiste vergunning kan leiden tot oplegging van een last onder dwangsom. Ook tegen het handelen in strijd met de aan een vergunning verbonden voorschriften en gestelde beperkingen kan door middel van een last onder dwangsom worden opgetreden.<sup>318</sup> Daarnaast kan – onder meer – een last onder dwangsom worden opgelegd wanneer aan de toezichthouder niet de in het kader van het toezicht benodigde informatie wordt verstrekt.
- 9.2.30 Een last onder dwangsom dient uitsluitend te worden opgelegd om binnen een te stellen termijn de overtreding ongedaan te maken of te beëindigen of om herhaling van de overtreding te voorkomen. Daarbij is met name bedoeld op doorlopende overtredingen.<sup>319</sup>

<sup>315</sup> CBB 7 april 2011, JOR 2011/187, m.nt. Grundmann-van de Krol

<sup>316</sup> Artikel 3:105 lid 3 Wft

<sup>317</sup> Artikel 3:104 lid 2 Wft

<sup>318</sup> Dit volgt expliciet uit artikel 1:79 Wft. Zie ook: *Kamerstukken II*, 2005/06, 29708, nr. 19, p. 413.

<sup>319</sup> *Kamerstukken II*, 2005/06, 29708, nr. 19, p. 413.

*(iii) Boete*

- 9.2.31 Op nagenoeg dezelfde gronden waarop de toezichthouder bevoegd is om een last onder dwangsom op te leggen, is hij op grond van artikel 1:80 Wft ook bevoegd om een bestuurlijke boete op te leggen. Een bestuurlijke boete is een bestraffende sanctie en een 'criminal charge' in de zin van artikel 6 EVRM. De vermoedelijke overtreder kan dan ook een beroep doen op alle waarborgen die laatstgenoemde bepaling biedt, zoals het zwijgrecht. Bij het bepalen van de hoogte van de boete speelt mee welke bepaling is overtreden, of sprake is van herhaling van de overtreding en of er sprake is van andere verzachtende of verzwarende omstandigheden. De hoogte van de door de toezichthouder opgelegde boete moet door de bestuursrechter 'vol' worden getoetst. Sinds 1 juli 2009 kan een bestuurlijke boete ook worden opgelegd aan degene die een overtreding medepleegt. Hierdoor kan ook een feitelijk leidinggevende worden beboet.<sup>320</sup>

*(iv) Maatregelen ten aanzien van een vergunning of een verklaring van geen bezwaar*

- 9.2.32 De toezichthouder kan een door hem verleende vergunning wijzigen, geheel of gedeeltelijk intrekken of beperken, of daar nadere voorschriften aan verbinden op basis van artikel 1:104 Wft. Hij kan hier onder meer toe besluiten als (i) blijkt dat de vergunninghouder bij de aanvraag van de vergunning onjuiste of onvolledige gegevens heeft verstrekt, en kennis omtrent de juiste en volledige gegevens tot een andere beslissing zou hebben geleid; (ii) de vergunninghouder omstandigheden of feiten heeft verzwegen op grond waarvan, wanneer die zich voor het tijdstip waarop de vergunning werd verleend hadden voorgedaan of bekend waren geweest, de vergunning zou zijn geweigerd; (iii) de vergunninghouder niet meer voldoet aan de bij of krachtens de Wft gestelde regels, waaronder de aan de vergunning verbonden voorschriften of gestelde beperkingen; (iv) uit de verklaring omtrent getrouwheid niet blijkt dat de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de grootte en de samenstelling van het vermogen van de onderneming, en van het resultaat over het desbetreffende boekjaar; of (v) de vergunninghouder in staat van faillissement is komen te verkeren. DNB dient de vergunning in ieder geval in te trekken wanneer de noodregeling van toepassing is verklaard op een kredietinstelling.

- 9.2.33 Het voorgaande is eveneens van toepassing op de verklaring van geen bezwaar die is afgegeven voor het houden van een gekwalificeerde deelneming in een bank.<sup>321</sup>

*(v) (Stille) curator*

- 9.2.34 Als niet aan bij of door de Wft gestelde regels wordt voldaan, kan de toezichthouder afhankelijk van het soort overtreding en de omstandigheden een curator benoemen op grond van 1:76 Wft. Omdat de benoeming van de curator in beginsel slechts intern werkt en niet openbaar wordt gemaakt, wordt doorgaans gesproken van een 'stille' curator.
- 9.2.35 DNB kan ook een curator bij een bank aanstellen zonder dat er sprake is van een overtreding, namelijk indien zij tekenen ontwaart van een ontwikkeling die het eigen

---

<sup>320</sup> Artikel 5:1 lid 2 Awb

<sup>321</sup> Artikel 1:106a Wft

vermogen, de solvabiliteit, of de liquiditeit in gevaar kan brengen.<sup>322</sup> DNB mag van deze laatste bevoegdheid alleen gebruikmaken als de bank niet of niet volledig gevolgt heeft gegeven aan een aanwijzing als bedoeld in art. 1:75 Wft of als onverwijld ingrijpen noodzakelijk is en de bank in de gelegenheid is gesteld haar zienswijze naar voren te brengen over het voorgenomen besluit.

- 9.2.36 De benoeming van een (stille) curator heeft tot gevolg dat de organen of vertegenwoordigers ten aanzien van wie deze (stille) curator is benoemd hun bevoegdheden slechts mogen uitoefenen na goedkeuring door de (stille) curator en met inachtneming van de opdrachten van de (stille) curator.

*(vi) Noodregeling*

- 9.2.37 De noodregeling is strikt genomen geen handhavingsinstrument, omdat de toepassing ervan niet afhankelijk is van het bestaan van enige overtreding van hetgeen bij of krachtens de Wft is bepaald. Dit bijzondere, zeer ingrijpende, instrument verdient wel bespreking als mogelijk middel om de stabiliteit en integriteit van het financiële stelsel te beschermen.

- 9.2.38 Wanneer de solvabiliteit of de liquiditeit van een bank tekenen van een gevaarlijke ontwikkeling vertoont en er redelijkerwijs in die ontwikkeling geen verbetering te voorzien is, kan DNB op grond van artikel 3:160 Wft de rechtbank verzoeken de noodregeling uit te spreken. Om deze noodregeling kan tevens, in het belang van de gezamenlijke schuldeisers, worden verzocht indien de solvabiliteit of de liquiditeit zodanig is dat redelijkerwijs is te voorzien dat de bank haar verplichtingen ter zake van de door haar verkregen gelden niet of slechts ten dele kan nakomen.

- 9.2.39 Als de noodregeling wordt uitgesproken, benoemt de rechtbank een rechter-commissaris en een of meer bewindvoerders. De noodregeling strekt (i) tot overdracht van het geheel of een gedeelte van de verbintenissen die een bank in de uitoefening van het bedrijf van kredietinstelling tot het ter beschikking krijgen van gelden is aangegaan; (ii) tot gehele of gedeeltelijke liquidatie van het bedrijf van de kredietinstelling; dan wel (iii) tot zowel de overdracht als bedoeld onder (i) als liquidatie als bedoeld onder (ii). De bewindvoerders oefenen bij uitsluiting alle bevoegdheden van de bestuurders en commissarissen uit.<sup>323</sup>

*(vii) Aangifte*

- 9.2.40 Overtredingen van de regels van de Wft zijn in een groot aantal gevallen economische delicten in de zin van de Wet op de economische delicten. Wanneer de toezichthouder vermoedt dat sprake is van een overtreding, kan hij aangifte doen bij FIOD-ECD of het OM.

*Openbaarmaking*

- 9.2.41 Het opleggen van een boete en het onaantastbaar worden daarvan dienen in beginsel openbaar gemaakt te worden op grond van artikel 1:97 Wft respectievelijk 1:99 Wft. Een last onder dwangsom dient openbaar gemaakt te worden op grond van artikel 1:99 Wft, maar alleen wanneer daadwerkelijk een dwangsom wordt verbeurd. Indien

---

<sup>322</sup> Artikel 1:76 lid 3 Wft

<sup>323</sup> Artikel 3:175 lid 1 Wft

de Wft overtreden is, kan de toezichthouder voorts een openbare waarschuwing uitvaardigen op grond van artikel 1:94 Wft.

#### *Handhavingplicht*

- 9.2.42 De toezichthouder is bij constatering van een overtreding van de bij of krachtens de Wft gestelde regels niet alleen bevoegd, maar, gelet op het algemeen belang, dat is gediend met handhaving, in beginsel ook gehouden daartegen handhavend op te treden. Slechts in bijzondere omstandigheden kan worden afgezien van handhavend optreden. Daarvan kan sprake zijn indien concreet zicht op legalisering bestaat. Ook wanneer handhaving gelet op de geringe ernst of omvang van de overtreding onevenredig is met het daarmee te dienen doel of wanneer een overtreding een incidenteel karakter heeft, kan van handhavend optreden worden afgezien.<sup>324</sup>

#### *Informele handhavinginstrumenten*

- 9.2.43 Informele handhavinginstrumenten kunnen bijvoorbeeld worden ingezet als niet aan alle formele vereisten voor de inzet van formele bevoegdheden wordt voldaan, maar de toezichthouder wel een corrigerend signaal wil afgeven. De toezichthouder kan in dit kader bijvoorbeeld een normoverdragend gesprek voeren, een waarschuwingsbrief schrijven of een instelling onder verhoogd toezicht plaatsen en dit aan de betreffende instelling mededelen. Soms wordt hiervoor in de praktijk ook wel gekozen als de toezichthouder de inzet van een informeel instrument effectiever acht.

### **9.3 Visie van DNB op het toezicht op DSB Bank**

- 9.3.1 De algemene visie van DNB op het door haar uitgeoefende toezicht staat in de 'Visie DNB toezicht 2006-2010'. De toezichtsbenadering die concreet geldt voor DSB Bank is uit de geraadpleegde brondocumenten slechts in beperkte mate af te leiden. Deze visie is in de verschillende brieven en gespreksverslagen van vóór datum faillissement niet expliciet gemaakt. Achteraf heeft DNB wel een toelichting gegeven op deze visie.
- 9.3.2 DNB voert haar toezichthoudende activiteiten op banken uit op basis van een binnen DNB uitgevoerde risicoanalyse. Kleinere financiële instellingen, die actief zijn in een bepaald marktsegment, zijn volgens DNB kwetsbaarder dan grote financiële instellingen met meer gedifferentieerde activiteiten. Gelet hierop, en op het eenzijdige businessmodel en de aandeelhouderstructuur, is DSB Bank vanaf het verlenen van de bankvergunning eind 2005 door DNB gezien als een instelling met een hoog risicoprofiel. Gegeven dit risicoprofiel is DSB Bank door DNB vanaf de verkrijging van de bankvergunning ingedeeld in de het toezichtregime "Intensieve monitoring". Dat is de op één na de hoogste risicocategorie. Desgevraagd heeft DNB toegelicht dat deze indeling van DSB Bank niet uitzonderlijk is, omdat banken in de eerste twee jaar na het verlenen van een bankvergunning altijd nauwgezet worden gevolgd.
- 9.3.3 In een toelichting heeft DNB haar toezichtbenadering bij DSB Bank als volgt weergegeven:

---

<sup>324</sup> CBb 4 april 2007, LJV: BA4917, CBb 1 november 2007, JB 2008/34, CBb 20 augustus 2010, AB 2010/242 en CBb 15 juni 2011, JB 2011/182.

*"De zorgen omtrent de governance wegen bij DNB zwaar aangezien het bestuur primair de verantwoordelijkheid draagt voor het goede reilen en zeilen van de instelling en de RvC hierop de controle heeft. Tot die verantwoordelijkheid behoort ook het zich houden aan de regels die ondermeer door de wet c.q. DNB zijn opgelegd. Het goed functioneren van de RvB en RvC is dan ook belangrijk. Gegeven de verantwoordelijkheid die deze organen dragen is het de aanpak van DNB om de instelling van boven af te benaderen en indien nodig ter verantwoording te roepen. Om dit te kunnen doen heeft DNB informatie nodig over de gang van zaken. Aan de basis daarvan staat het per kwartaal analyseren van de ontvangen rapportages (balansgegevens, liquiditeit, solvabiliteit). De meeste toezichten gaan echter zitten in het zogenoemde lopende toezicht (gesprekken met de directie, periodiek met commissarissen, andere managers) en gerichte onderzoeken op deelgebieden.*

*Ook de zorgen bij DSB omtrent de kwaliteit van de beheersfuncties wegen voor DNB zwaar aangezien DNB in haar toezicht in eerste instantie zoveel mogelijk leunt op de kwaliteit van de interne beheersorganisatie. Interne beheersfuncties als Finance & Control, de Interne Accountants Dienst (verder: IAD), Risk Management en Compliance en de informatie die van deze functies wordt verkregen zijn voor DNB een belangrijke bron om te beoordelen in welke mate een organisatie haar risico's in de hand heeft. Voorwaarde hierbij is natuurlijk dat op het oordeel en de kwaliteit van deze functies gebouwd kan worden. Verder is er jaarlijks het zogenoemde tripartite overleg tussen de externe accountant, de directie en de toezichthouder en neemt DNB kennis van de door de accountant opgestelde management letter.*

*Gegeven de beperkte capaciteit moeten er keuzes in het toezicht gemaakt worden. Deze keuzes worden gemaakt op basis van het toezichtsregime waarin een instelling valt en de instellingspecifieke risico's, zoals die in het risicoanalysemodel (FIRM) gescoord worden. In FIRM wordt onderscheid gemaakt tussen inherente risico's en de kwaliteit van de gerelateerde beheersmaatregelen. De te onderscheiden risico's worden gescoord voor (inherent risico) en na beheersmaatregelen (score restrisico). (...)"*

9.3.4 Vanwege het verhoogde risicoprofiel en de zorgen over governance en beheersfuncties scoort DSB Bank in de interne risicoanalyse van DNB de slechtst mogelijk score voor strategisch risico, voor management, organisatie, audit en compliance. Volgens DNB zijn in de FIRM-score van 19 februari 2008 ook solvabiliteit en liquiditeit formeel als verhoogde risico's aangemerkt. Het (toegepaste) toezichtregime is volgens DNB in overeenstemming met deze score.

9.3.5 Als gevolg van het uitbreken van de financiële crisis in de loop van 2007 nemen de risico's voor DSB Bank (verder) toe. Op 31 augustus 2007 vindt een ingelast beleids-gesprek plaats tussen DNB en de RvB:

*"Voornaamste redenen voor dit gesprek zijn de resultaatsontwikkeling van DSB in samenhang met bedreigingen voor het businessmodel, het gebrek aan kostenbeheersing, het acquisitiebeleid met betrekking tot over te nemen ondernemingen, voorgenomen internationale expansie en de stand van zaken met betrekking tot het ICAAP. Voorts zijn er signalen dat er soms sprake is van fundamentele menings-*

*verschillen binnen de RvB. De nadien door DSB overgelegde - telkenmale verschillende en verslechterende solvabiliteitsprognoses en de afhankelijkheid van securitisaties zijn in het licht van de zich ontwikkelende financiële crisis voor DNB aanleiding om DSB onder verhoogd toezicht te plaatsen."*

- 9.3.6 Tot dat moment was het geen beleid van DNB om van het verhoogd toezicht aan de onder toezicht gestelde mededeling te doen. DNB besluit het verhoogde toezicht op dat moment wel aan DSB Bank kenbaar te maken, naar eigen zeggen vooral om een signaal af te geven. DNB heeft niet overwogen om aan DSB Bank concrete doelstellingen op te leggen die binnen een bepaalde periode moesten worden gerealiseerd, (teneinde het verhoogde toezicht op termijn te beëindigen). De reden hiervoor was volgens DNB dat zij het moeilijk vond om dergelijke doelstellingen vast te stellen, aangezien het een combinatie van factoren betrof en er in de loop der tijd ook nieuwe problemen ontstonden, zoals het vertrek van belangrijke personen. Er was geen sprake van een statisch geheel, aldus DNB. Wel is in mei 2009 met DSB Bank afgesproken dat zij zelf een plan van aanpak zou maken om te komen tot beëindiging van het verhoogde toezicht door DNB.
- 9.3.7 DNB heeft aangegeven dat de intensiteit en frequentie van het contact met DSB Bank in de periode 2006-2009 sterk wisselden. Soms was het contact wekelijks en zeer intensief, gedurende andere periodes was er minder contact. In de periode 2008-2009 was er sprake van een hevige crisis op de financiële markten waardoor het toezicht op andere banken soms veel aandacht vroeg.
- 9.3.8 DNB schrijft DSB Bank op 2 juni 2008 dat DSB Ficoholding vanaf dat moment wordt aangemerkt als een financiële holding als bedoeld in artikel 3:268, lid 1, sub d, Wft. Door DSB Ficoholding zal derhalve moeten worden voldaan aan alle prudentiële vereisten, op de naleving waarvan DNB geconsolideerd toezicht houdt. DSB Ficoholding dient vanaf 30 juni 2008 ieder kwartaal aan DNB te rapporteren omtrent haar geconsolideerde financiële positie. Daarnaast dienen de financiële staten door DSB Ficoholding te worden ingediend en dient DSB Ficoholding een ICAAP uit te brengen. DSB Beheer wordt vanaf dat moment beschouwd als een gemengde holding in de zin van artikel 3:268, lid 1, sub e, Wft. Voor DNB blijft van belang om inzicht te houden in de (financiële) ontwikkelingen bij DSB Beheer, dit in verband met de bedrijfseconomische 'afhankelijkheden' tussen DSB Beheer enerzijds en DSB Ficoholding anderzijds. DNB wil daarom jaarlijks de jaarrekeningen van DSB Beheer en haar belangrijkste deelnemingen evenals de kapitaal- en liquiditeitsplanning van DSB Beheer ontvangen. Twee maal per jaar wenst DNB de (financiële) ontwikkelingen bij DSB Beheer te bespreken met de directie van DSB Beheer. Douma verklaarde overigens dat dergelijke, formele gesprekken nooit hebben plaatsgevonden en dat er ook geen sprake was van een formele gestructureerde informatievoorziening van DSB Beheer naar DNB.<sup>325</sup>

---

<sup>325</sup> DNB wijst er in een reactie aan Curatoren op dat wel regelmatig met Scheringa en Douma is gesproken over de financiële situatie van DSB Beheer en dat DNB ook het jaarverslag van DSB Beheer ontving. Over de frequentie van dit overleg en het moment/de momenten waarop deze zou(den) hebben plaatsgevonden heeft DNB zich niet uitgelaten. Ook heeft DNB niet gesteld dat ook de kapitaal- en liquiditeitsplanning van DSB Beheer werkelijk zijn ontvangen.

9.3.9 Uit het Rapport Scheltema blijkt dat DNB heeft overwogen niet DSB Ficoholding, maar DSB Beheer als financiële holding aan te merken. Dat zou echter naar het oordeel van DNB meerdere onwenselijke gevolgen hebben gehad.

#### **9.4 Het toezicht van DNB in de praktijk**

##### Algemeen

9.4.1 Binnen DNB zijn in de loop der tijd velen betrokken geweest bij het toezicht op DSB Bank: directie, divisiedirecteuren, afdelingshoofden, accountants, bedrijfsanalisten en andere medewerkers. Sinds de vergunningverlening aan DSB Bank (oud) in 2000 is binnen DNB dezelfde toezichthouder (Holthuizen) belast met het toezicht op DSB Bank. Hij heeft maandelijks, wekelijks en soms zelfs meerdere malen per week contact met zowel de verantwoordelijke(n) binnen de RvB als diverse medewerkers van DSB Bank. Dit gebeurt telefonisch, per e-mail en 'face-to-face'. Jaarlijks vindt ook overleg plaats met de RvC en E&Y. Wanneer daarvoor een aanleiding bestaat, wordt vaker overlegd. DNB neemt kennis van de notulen van RvB en RvC, en ontvangt wekelijkse liquiditeits- en solvabiliteitsrapportages, jaarrekeningen, interim-rapportages, etc.

9.4.2 Naast het voeren van gesprekken legt DNB haar bevindingen over DSB Bank ook neer in diverse brieven en rapporten. DNB kwalificeert sommige brieven als 'streng'.<sup>326</sup> Een aantal malen is door DNB ook bedreigd met het nemen van formele handhavingsmaatregelen, doch zonder deze te specificeren.<sup>327</sup> Tot de inzet daarvan is het voor de aanvraag van de noodregeling echter nooit gekomen. Wel heeft DNB eind 2007 het besluit genomen een stille curator te benoemen, maar dit besluit is niet ten uitvoer gelegd.

9.4.3 DSB Bank reageert lang niet altijd op de toezichtsinspanningen zoals DNB beoogde. Opvallend is dat in de vele brieven en gesprekken veelal dezelfde onderwerpen aan de orde komen. Het antwoord daarop van DSB Bank stemt DNB bij herhaling niet tevreden, maar een reactie in die zin leidt vaak evenmin tot het beoogde resultaat.

9.4.4 De relatie met DNB wordt door de diverse betrokkenen bij DSB Bank verschillend gewaardeerd. Sommigen kwalificeren de verhouding als 'goed', Scheringa vond dat de relatie met DNB in de latere jaren verslechterde. Diverse leden van de RvB en RvC merken op dat de toon van de brieven van DNB vaak veel strenger is dan de toon van de gesprekken waarvan deze brieven een bevestiging zijn. Ook merken zij op dat de brieven vaak vrij eenzijdig alleen het standpunt van DNB verwoorden. Onder andere Buwalda, Neelissen, Nijpels en Zalm geven aan dat uit de gesprekken en brieven van DNB niet altijd duidelijk is wat DNB nu van/met DSB Bank wil. Meerdere betrokkenen geven aan behoefte te hebben aan een concrete lijst met actiepunten van DNB om onder het verhoogd toezicht uit te komen. DNB wil of kan die niet geven. Wel duidt DNB meerdere malen de onderwerpen aan waarover zij zorgen heeft.

9.4.5 Linschoten spreekt er tegenover curatoren zijn verbazing over uit dat DNB door haar zelf als belangrijk aangemerkte onderwerpen niet sneller oppakt. Als voorbeeld noemt hij dat DNB Scheringa nooit voor de keuze heeft gesteld om te kiezen tussen bestuur-

---

<sup>326</sup> Zie paragraaf 2.7.15

<sup>327</sup> Zie paragraaf 2.6.7 en 2.8.11

derschap en aandeelhouderschap. Neelissen merkt hierover op dat eens in een gesprek met DNB aan de orde is geweest of DNB wilde dat Scheringa zou vertrekken. Het antwoord daarop zou zijn dat DNB daarover niet ging.

- 9.4.6 Het verhoogde toezicht als zodanig komt volgens de notulen maar weinig ter sprake in RvB en RvC,<sup>328</sup> maar wel in directe contacten met DNB. Verschillende leden van de RvB en RvC van DSB Bank verklaren tegenover curatoren in de praktijk weinig 'last' te hebben gehad van het verhoogde toezicht.
- 9.4.7 DNB heeft in de loop der jaren steeds de (indirect) aandeelhouder van DSB Bank, DSB Beheer, op enige wijze, formeel of informeel, bij het toezicht betrokken. Voorafgaand aan de vergunningverlening in 2005 heeft DNB met DSB afgesproken dat de fiscale eenheid tussen DSB Beheer en (nieuwe) DSB Bank zou worden doorbroken.<sup>329</sup> In de jaren daarna staat DNB eerst uitstel hiervoor toe, om deze afspraak uiteindelijk geheel te laten vallen, althans zich niet te verzetten wanneer DSB Bank aan DNB schrijft dat de fiscale eenheid wordt aangehouden.<sup>330</sup> In 2008 kiest DNB ervoor om DSB Ficoholding als financiële holding aan te merken. DSB Beheer blijft daarmee buiten het prudentieel toezicht en hoeft dan ook niet aan alle prudentiële vereisten te voldoen. DNB ontvangt van DSB Beheer slechts beperkte financiële informatie. Pas in juli 2008, toen sprake was van een overschrijding van de grote postenregeling, is de (financiële) positie van DSB Beheer nadrukkelijk door DNB aan de orde gesteld. Met name het steeds maar oplopende krediet werd onderwerp van gesprek en correspondentie. DNB heeft in 2009 op afbouw daarvan aangedrongen.<sup>331</sup>

#### Toezicht op de governance

- 9.4.8 Al vóór de afgifte van de bankvergunning in 2005 uit DNB kritiek op de governance bij DSB Bank (oud). Meer in het bijzonder is DNB kritisch over de onafhankelijkheid van de RvB en de RvC van DSB Bank (oud) ten opzichte van de overige groepsvennootschappen en Scheringa als (middellijk) aandeelhouder,<sup>332</sup> de informatievoorziening aan en de betrokkenheid van de RvC bij belangrijke besluiten en de nadruk op de verkoop van kredieten en niet op de prudente uitoefening van het bankbedrijf. Deze thema's komen ook in de latere jaren, tot datum faillissement, terug.
- 9.4.9 Curatoren hebben niet kunnen vaststellen dat de eerdere kritiekpunten op het gebied van governance bij de besluitvorming over de vergunningverlening in 2005 aan de orde zijn geweest. Dit is opvallend, omdat diverse governance-thema's in de vergunningaanvraag terugkomen, dan wel onderdeel uitmaken van het wettelijke toetsingskader.<sup>333</sup>

---

<sup>328</sup> Zie paragraaf 2.9.27 en 4.8.25

<sup>329</sup> Zie paragraaf 2.4.2 en 2.4.9

<sup>330</sup> Zie paragrafen 2.5.6, 2.5.30 en 2.5.31

<sup>331</sup> Zie paragrafen 2.2.4, 2.3.2, 2.3.3, 2.3.8, 2.4.2, 2.4.3, 2.6.7, 2.7.20 en 2.7.25

<sup>332</sup> Zie paragrafen 2.2.4, 2.3.12 en 2.4.3

<sup>333</sup> DNB heeft in een reactie aan Curatoren verklaard dat aan de governance wel de nodige aandacht is besteed, maar heeft Curatoren in haar bevindingen van destijds geen concreet inzicht verschaft en heeft met name niet verklaard hoe zij is omgegaan met de voor 2005 reeds bestaande kritiekpunten ten aanzien van de governance.



- 9.4.10 Zo diende de vergunningaanvraag – onder meer – te worden getoetst aan de ROB.<sup>334</sup> De ROB bevatte diverse bepalingen over governance. Een deel daarvan wordt in het bij de vergunningaanvraag behorende ROB-dossier door DNB als bestaand risico aangemerkt,<sup>335</sup> terwijl in de vergunningaanvraag zelf wordt opgemerkt dat DSB Bank ROB-compliant was.<sup>336</sup> Veel van deze onderwerpen zijn door DNB kort na vergunningverlening benoemd als tekortkoming. Een paar weken na vergunningverlening wordt door DNB ter sprake gebracht dat de administratieve organisatie nog niet op orde is, de IAD nog in opbouw is, en de situatie met betrekking tot de compliance 'rommelig' is.<sup>337</sup> Dit heeft echter geen gevolgen gehad voor de vergunningverlening. Curatoren hebben niet kunnen vaststellen dat goed is gekeken naar het ROB-dossier en mogelijke gebreken daarin.<sup>338</sup> De geconstateerde tekortkoming zijn in de jaren na 2005 continu onderwerp van de toezichtsactiviteiten geweest.
- 9.4.11 Curatoren hebben niet kunnen vaststellen dat de deskundigheid van de leden van de RvB in 2005 door DNB werkelijk is getoetst.<sup>339</sup> Weliswaar wordt met de vergunning door DNB het juridische oordeel gegeven dat de bestuurders deskundig zijn in verband met de uitoefening van het bankbedrijf, van een feitelijke onderbouwing van dit oordeel is niet gebleken. Van de eerste bestuurders van DSB Bank (nieuw) had alleen Van Dijk ruimere ervaring op financieel gebied.<sup>340</sup>
- 9.4.12 De betrouwbaarheid van RvB en RvC is door DNB buiten twijfel gesteld, ondanks het negatieve oordeel van Expertise Centrum Integriteit van DNB (ECI) over twee van de drie beoogde bestuurders.<sup>341</sup>
- 9.4.13 Van de deskundigheid en betrouwbaarheid van de leden van de RvB wordt door DNB in latere jaren (ook) nooit meer een punt gemaakt, ook niet bij (ingrijpende) wijzigingen in de samenstelling van de RvB.
- 9.4.14 Geen van de eerder geconstateerde tekortkomingen in de governance heeft DNB aanleiding gegeven tot het verbinden van voorschriften en het stellen van beperkingen aan de vergunning.<sup>342</sup>
- 9.4.15 In de jaren na vergunningverlening in 2005 is de governance wel onderwerp van gesprek geweest, maar dit onderwerp komt pas zeer nadrukkelijk in beeld in het late najaar van 2007, na het vertrek van Van Dijk. De governance wordt door DNB met name in het kader geplaatst van het evenwicht tussen commercie en prudente uitoefening van het bankbedrijf.<sup>343</sup> De periode tussen het vertrek van Van Dijk en de komst van Zalm wordt door DNB zelfs een bestuurscrisis genoemd, omdat alleen Scheringa en

<sup>334</sup> Artikel 8 lid 1 sub h en artikel 22 Wtk

<sup>335</sup> Zie paragraaf 2.4.4, 2.4.7, 2.4.9 en 2.4.19 e.v.

<sup>336</sup> Zie paragraaf 2.5.21, waaruit blijkt dat het ROB-dossier ook eind 2006 nog niet was geactualiseerd

<sup>337</sup> Zie paragraaf 2.5.4

<sup>338</sup> Zie paragraaf 2.4.24

<sup>339</sup> Zie paragraaf 2.4.14 en 2.4.22

<sup>340</sup> Van Dijk heeft 15 jaar in diverse functies gewerkt bij het ministerie van Financiën, was commissaris van twee regionale ontwikkelingsmaatschappijen en van de Nederlandse Munt en heeft ruim drie jaar gewerkt op de M&A-afdeling van Philips International als deputy director. Ten slotte heeft Van Dijk vanaf 1 januari 2002 ervaring opgedaan als CFO bij DSB Groep.

<sup>341</sup> Zie paragraaf 2.4.9 tot en met 2.4.13 en paragraaf 2.4.22

<sup>342</sup> Zie paragraaf 2.4.21

<sup>343</sup> Zie paragraaf 2.6.15 en 2.6.23

Van Goor overblijven als bestuurders. Daardoor is volgens DNB het evenwicht in de RvB zoek.<sup>344</sup>

- 9.4.16 Herstel van het evenwicht in de RvB is een belangrijke reden voor het besluit van DNB van 3 december 2007 om een stille curator te benoemen. In verband met de komst van Zalm wordt daarvan afgezien. Zalm zal naar verwachting van DNB in staat zijn tegenwicht te bieden tegen de met name commercieel gedreven Scheringa en Van Goor.<sup>345</sup> DNB bespreekt – onder meer – de zorgpunten omtrent de governance ook met Zalm.<sup>346</sup>
- 9.4.17 Curatoren hebben niet kunnen vaststellen dat DNB sinds het vertrek van Zalm op enig moment nog eens heeft overwogen om een (stille) curator te benoemen, hoewel in de periode tussen het feitelijke vertrek van Zalm en de komst van De Grave en na het spoedige vertrek van laatstgenoemde er gedurende maanden helemaal geen CFO was. DNB heeft daarover wel zorgen geuit,<sup>347</sup> maar dus geen maatregelen genomen. Ook om het gewenste vertrek van Scheringa<sup>348</sup> te bewerkstelligen zijn geen maatregelen genomen.<sup>349</sup> Pas op 5 oktober 2009 zijn hierover afspraken gemaakt met Scheringa, welke echter niet meer zijn geëffectueerd.
- 9.4.18 De opvolger van Zalm, De Grave, werd door DNB eigenlijk te licht bevonden, omdat hij niet over ruime bancaire en financiële expertise beschikt.<sup>350</sup> Hoewel de positie van de CFO volgens DNB erg belangrijk is, de desinteresse van Scheringa voor essentiële zaken door DNB als probleem wordt ervaren en DNB eind 2008 meent de druk op DSB Bank te moeten opvoeren,<sup>351</sup> wordt toch ingestemd met de benoeming van De Grave. Met zijn stevige statuur zou De Grave wel tegenspel zou kunnen bieden aan Scheringa.<sup>352</sup> Gelet op de al voor 2005 geuite zorgen over de onafhankelijkheid van de RvB en de RvC van DSB Bank (oud) ten opzichte van de overige groepsvennootschappen en Scheringa als (middellijk) aandeelhouder is opvallend dat DNB voor de gekwalificeerde deelneming van Scheringa (via DSB Beheer en DSB Ficoholding) in DSB Bank zonder meer verklaringen van geen bezwaar heeft afgegeven.<sup>353</sup> Immers, als deze zorgen al leefden terwijl Scheringa geen bestuurder was van DSB Bank (oud), dan lijkt daarvoor te meer reden bij het voorgenomen bestuurderschap van Scheringa in de nieuwe bank. Aan de verklaringen van geen bezwaar zijn door DNB ook, net als aan de vergunningen, geen voorschriften verbonden of beperkingen gesteld.<sup>354</sup>

---

<sup>344</sup> Zie paragraaf 4.8.4

<sup>345</sup> Zie paragraaf 2.6.18 tot en met 2.6.22

<sup>346</sup> Zie paragraaf 2.6.23

<sup>347</sup> Zie paragraaf 2.8.8 en 4.8.5

<sup>348</sup> Zie paragraaf 2.7.66

<sup>349</sup> Zie paragraaf 2.9.55. Niet Gebleken is dat het besluit van 22 september 2012 ten uitvoer is gelegd.

<sup>350</sup> Zie paragraaf 2.8.3

<sup>351</sup> Zie paragraaf 2.7.66

<sup>352</sup> Zie paragraaf 2.8.3

<sup>353</sup> Zie paragraaf 2.4.21

<sup>354</sup> Zie paragraaf 2.4.21

- 9.4.19 De verdeling van bevoegdheden tussen RvB en RvC en de combinatie van de functies van voorzitter van de RvB met die van grootaandeelhouder worden door DNB tot december 2007 ook niet (meer) aan de orde gesteld.<sup>355</sup>
- 9.4.20 DSB Bank geeft begin 2008 te kennen behoefte te hebben aan concretisering van de kritiek op de governance.<sup>356</sup> Naar aanleiding daarvan geeft DNB met de AFM een nadere uiteenzetting over hetgeen zij van DSB Bank verwachten. Er wordt door de toezichthouders een onderzoek gevraagd naar verbetering van de corporate governance, alsmede een actieplan. De dubbelrol van Scheringa wordt daarbij ter discussie gesteld.<sup>357</sup> DSB Bank blijkt niet erg vatbaar voor de kritiek.<sup>358</sup> Nadien wordt de governance nog wel besproken, bijvoorbeeld met de voorzitter van de RvC,<sup>359</sup> maar tot concrete eisen, laat staan inzet van formele middelen, komt DNB niet.
- 9.4.21 Handhavingsmiddelen zijn nooit ingezet ter versterking van de governance, hoewel dit in april en december 2008 intern bij DNB wel wordt overwogen.<sup>360</sup> Door DNB worden DSB Bank (in mei 2008) ook een keer – niet nader gespecificeerde – formele maatregelen in het vooruitzicht gesteld, maar na commentaar van DSB Bank wordt dit 'driegement' uit een conceptbrief gehaald.<sup>361</sup>

#### Toezicht op het kredietbedrijf

- 9.4.22 Al in 2003 maakt DNB kritische opmerkingen over het kredietbedrijf van DSB Bank (oud). De risicobeheersing met betrekking tot CK en Hypothecaire Kredietverlening (HK) is volgens DNB onvoldoende. Op dit onderdeel voldoet DSB Bank (oud) niet aan de ROB.<sup>362</sup> Ook in 2005, ten tijde van het indienen van de vergunningaanvraag, zijn er volgens het ROB-dossier nog grote kredietrisico's.<sup>363</sup>
- 9.4.23 DNB is in het onderzoeksrapport van mei 2006 kritisch over de kredietverlening door DSB Bank. Er zijn onvoldoende maatregelen genomen om te voorkomen dat het belang van de cliënt ondergeschikt wordt gemaakt aan de commerciële belangen van DSB Bank. DNB gelooft niet dat DSB Bank op tijd in staat zal zijn de Wfd na te leven. DNB merkt expliciet op dat DSB Bank door het onvoldoende naleven van de zorgplicht jegens de cliënt prudentiële risico's loopt. Er is onvoldoende aandacht voor kredietrisico's. Deze kritiekpunten worden door DSB Bank deels onderschreven, maar in belangrijke mate ook betwist.<sup>364</sup> In latere gesprekken komen de kredietrisico's eveneens aan de orde,<sup>365</sup> maar (ook) dan worden hieraan geen consequenties verbonden.
- 9.4.24 Nadien wordt door E&Y<sup>366</sup> en de AFM<sup>367</sup> kritiek geuit op de kredietverlening, het kredietrisico en de beheersing van de bijbehorende processen. De onjuiste advisering

<sup>355</sup> Zie paragraaf 2.6.18 en 2.6.19

<sup>356</sup> Zie paragraaf 2.7.5

<sup>357</sup> Zie paragraaf 2.7.22, 2.7.23 en 2.7.28

<sup>358</sup> Zie paragrafen 2.7.25 en 2.7.41

<sup>359</sup> Zie paragraaf 2.7.56

<sup>360</sup> Zie paragraaf 2.7.15, 2.7.64 en 2.7.66

<sup>361</sup> Zie paragraaf 2.7.26 en 2.7.28

<sup>362</sup> Zie paragraaf 2.3.9 tot en met 2.3.12

<sup>363</sup> Zie paragraaf 2.4.4

<sup>364</sup> Zie paragraaf 2.5.10 tot en met 2.5.13

<sup>365</sup> Zie paragraaf 2.5.33

<sup>366</sup> Zie paragraaf 2.5.21 en 2.5.33

van klanten wordt in het jaargesprek 2008 met zoveel woorden door E&Y genoemd. DNB heeft hiervan kennis genomen, maar heeft na mei 2006 nooit meer nadrukkelijk aangekaart welke prudentiële risico's hieruit voortvloeien. Tegelijkertijd hebben curatoren niet kunnen vaststellen dat DNB werkelijk aandacht heeft besteed aan het kritische PwC-rapport over de adviespraktijk van DSB Bank en het grotendeels terzijde schuiven ervan door DSB Bank.<sup>368</sup> Wel komt naar aanleiding van het vertrek van Van Dijk en Cornet aan de orde dat zij een belangrijke rol speelden bij het bewaken van het evenwicht tussen commerciële aspiraties en de prudente uitoefening van het bankbedrijf.<sup>369</sup>

9.4.25 In 2009 maakt DNB kritische opmerkingen over de invulling aan de eisen van een prudent kredietbeheer. Het gaat daarbij met name om de kredietbeoordeling van de exposure op DSB Beheer. Eind 2008/begin 2009 trekt DNB de waarde van de verstrekte zekerheden in twijfel en wordt om aanpassing van het door DSB Bank opgestelde Beleidskader gevraagd. De reactie van DSB Bank bevredigt DNB niet.<sup>370</sup> De oplopende schuld van DSB Beheer aan DSB Bank blijft tot datum faillissement een belangrijk aandachtspunt van DNB, waarvoor geen oplossing wordt gevonden.

9.4.26 Hierbij valt op dat de kredietpositie van DSB Beheer in belangrijke mate samenhangt met enkele overnames die aanvankelijk door DSB Bank zouden moeten worden gedaan. DNB heeft verklaringen van geen bezwaar geweigerd voor overnames wanneer die gepaard zouden gaan met een naar het oordeel van DNB te groot solvabiliteitsrisico. Hierop zijn de overnames gedaan door DSB Beheer, gefinancierd door DSB Bank.<sup>371</sup> De grote vordering van DSB Bank op DSB Beheer wordt door DNB in 2009 aan de orde gesteld in verband met de financiering van deze overnames.<sup>372</sup>

#### Toezicht op de solvabiliteit

9.4.27 De ontwikkeling van de BIS-ratio, de wijze van berekening en de rapportage aan DNB zijn beschreven in paragraaf 5.7. De BIS-ratio van DSB Bank is vanaf het jaar 2005 tot aan september 2009 geleidelijk teruggelopen van 13,5% naar 10,5%. De genoemde ratio's zijn daarbij de door DSB Bank aan DNB gerapporteerde in de maandstaten gerapporteerde BIS-ratio's. Dit zijn de BIS-ratio's waarbij de achtergestelde deposito's, als onderdeel van het aanwezig vermogen, worden meegeteld. Tevens betreft dit tot en met december 2007 de BIS-ratio volgens het Basel I-stelsel en daarna de BIS-ratio volgens het Basel II-stelsel.

9.4.28 Begin oktober 2007 spreekt DNB haar zorg uit over de verwachte solvabiliteitsontwikkeling bij DSB Bank. DNB stelt in een brief dat de solvabiliteitspositie onder druk staat door de tegenvallende resultaten, het acquireren van bedrijven en het op eigen boek nemen van kredietproductie. De ontwikkelingen op de financiële markten en de afhankelijkheid van securitisaties hebben de zorgen van DNB omtrent de solvabiliteitspositie en het solvabiliteitsbeheer versterkt. DNB verwijst naar intern door DSB Bank op-

---

<sup>367</sup> Zie paragraaf 2.5.23

<sup>368</sup> Zie paragraaf 2.5.22, 2.5.25 en 2.7.8

<sup>369</sup> Zie paragraaf 2.6.15

<sup>370</sup> Zie paragraaf 2.8.6 tot en met 2.8.11

<sup>371</sup> Zie paragraaf 2.5.39

<sup>372</sup> Zie paragraaf 2.9.17

gestelde prognoses die aangeven dat de solvabiliteit einde 2007 zal uitkomen op ten minste 10%. DNB is het eens met het door DSB Bank aangegeven streefniveau van 12%. DSB Bank reageert in een brief op 9 oktober 2007 aan DNB. DSB Bank erkent dat de solvabiliteit moet worden verbeterd naar 12% en stelt voor om te overleggen over het te volgen tijdsplan. Tot een formele afspraak over de te nemen maatregelen en het te volgen tijdsplan komt het echter niet.

9.4.29 In de brief van DSB Bank wordt aangekondigd dat DSB Beheer enige deelnemingen zal acquireren, in afwachting van voldoende solvabiliteitsruimte bij DSB Bank om de acquisities te kunnen overnemen. Er worden geen mededelingen gedaan over de wijze waarop DSB Beheer de acquisities zal financieren. Scheringa heeft verklaard dat de acquisities werden afgestemd binnen de RvB en de RvC en dat DNB de notulen van die besprekingen consequent doornam. Curatoren hebben in de notulen echter geen concrete aanwijzingen aangetroffen waaruit duidelijk wordt dat de acquisities door DSB Bank zullen worden gefinancierd. DNB heeft verklaard dat het pas in juli 2008 aan de hand van de grote postenrapportage duidelijk werd dat financiering door DSB Bank had plaatsgevonden.

9.4.30 In een bespreking met Zalm op 4 december 2007 spreekt DNB opnieuw haar zorg uit over "het ontbreken van voldoende adequate maatregelen in het belang van de solvabiliteit en liquiditeit alsmede de wijze waarop de RvB en de RvC hier tot op heden leiding aan geven". In reactie hierop laat DSB Bank op 25 januari 2008 aan DNB weten dat de solvabiliteit eind december 2007 is uitgekomen op 11,2% en naar het oordeel van de bank voldoende is geborgd. DNB bevestigt in een brief van 13 februari 2008 dat de toekomstige ontwikkeling van de solvabiliteit en liquiditeit nu beter in beeld is gebracht en goed worden gemonitord.

9.4.31 In de loop van 2008 zakt de door DSB Bank in de maandstaat gerapporteerde BIS-ratio langzaam terug. Eind december 2008 is sprake van een kort herstel als gevolg van de winst die wordt gegenereerd door de verkoop van notes. Het boekjaar wordt afgesloten met een solvabiliteit van 11,9%.

9.4.32 Begin 2009 daalt de BIS-ratio opnieuw. Deze daling wordt vooral veroorzaakt doordat het vermogen niet groeit, terwijl de risico gewogen activa blijven toenemen. De ontwikkeling van de door DSB Bank in de maandstaten gerapporteerde BIS-ratio kan als volgt worden weergegeven:

#### BIS-ratio DSB Bank

€ in miljoenen	Basel I				Basel II										
	dec-05	dec-06	dec-07	mrt-08	jun-08	sep-08	dec-08	jan-09	feb-09	mrt-09	apr-09	mei-09	jun-09	jul-09	aug-09
Tier I (na aftrekposten)	147	117	141	152	184	185	223	226	224	224	224	224	222	223	225
Tier II (na aftrekposten)	23	61	61	70	86	87	106	107	107	106	107	107	106	106	108
<b>Aanwezig vermogen</b>	<b>170</b>	<b>178</b>	<b>202</b>	<b>222</b>	<b>270</b>	<b>272</b>	<b>329</b>	<b>332</b>	<b>331</b>	<b>330</b>	<b>331</b>	<b>331</b>	<b>328</b>	<b>329</b>	<b>333</b>
Balans (risicogewogen activa)	1.236	1.439	1.737	1.613	1.936	2.051	2.307	2.394	2.472	2.539	2.576	2.610	2.633	2.641	2.661
Derivaten	-	3	10	6	36	26	53	61	64	68	67	67	65	65	65
Voorwaardelijke schulden	-	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-
Faciliteiten	25	21	39	30	20	17	25	22	22	25	23	21	19	18	19
<b>Totaal gewogen activa</b>	<b>1.261</b>	<b>1.463</b>	<b>1.787</b>	<b>1.650</b>	<b>1.992</b>	<b>2.094</b>	<b>2.385</b>	<b>2.477</b>	<b>2.558</b>	<b>2.632</b>	<b>2.666</b>	<b>2.697</b>	<b>2.718</b>	<b>2.725</b>	<b>2.745</b>
<b>Operational risk (Basel II)</b>	<b>nvt</b>	<b>nvt</b>	<b>nvt</b>	<b>32</b>	<b>32</b>	<b>32</b>	<b>33</b>	<b>33</b>	<b>33</b>	<b>33</b>	<b>33</b>	<b>33</b>	<b>33</b>	<b>33</b>	<b>33</b>
<b>Solvabiliteitsratio</b>	<b>13,5%</b>	<b>12,2%</b>	<b>11,3%</b>	<b>10,8%</b>	<b>11,3%</b>	<b>10,9%</b>	<b>11,8%</b>	<b>11,5%</b>	<b>11,1%</b>	<b>10,9%</b>	<b>10,8%</b>	<b>10,7%</b>	<b>10,5%</b>	<b>10,5%</b>	<b>10,5%</b>

Bron: DNB maandstaten 2005 t/m augustus 2009

### Achtergestelde deposito's

- 9.4.33 DSB Bank heeft sinds 2001 achtergestelde deposito's aangeboden. De aan de achtergestelde deposito's ten grondslag liggende overeenkomst van achtergestelde geldlening is in overleg met DNB opgesteld. Tot 2006 was DNB bij iedere overeenkomst van achtergestelde lening contractspartij, en heeft zij uit dien hoofde de overeenkomst mede ondertekend.
- 9.4.34 Achtergestelde deposito's kunnen voor de toetsing van de solvabiliteit onder bepaalde voorwaarden en tot een bepaalde maximale omvang worden gerekend tot het eigen vermogen. DSB Bank had zodanige bedragen aan achtergestelde deposito's aangehouden, dat tot aan de maximaal toegestane grens gebruik kon worden gemaakt van deze mogelijkheid. In de jaren 2008 en 2009 liep het saldo aan achtergestelde deposito's op tot € 143 miljoen.
- 9.4.35 De Vereniging DSBdepositos is na faillissement namens houders van achtergestelde deposito's een procedure tegen DNB begonnen vanwege de door DNB gehanteerde uitsluiting van de achtergestelde deposito's van het depositogarantiestelsel (DGS). Ingevolge het Besluit bijzondere prudentiële maatregelen, beleggerscompensatie en depositogarantie (Bbpm) zijn bepaalde vorderingen uit deposito's uitgezonderd van vergoeding onder het DGS. DNB was van oordeel dat de achtergestelde deposito's als onderdeel van het eigen vermogen moeten worden beschouwd (toetsingsvermogen met de aanduiding "Lower Tier 2 vermogen") en dat de door DSB Bank aangeboden achtergestelde deposito's niet onder het toepassingsbereik van het DGS vallen. Om achtergestelde leningen in het eigen vermogen van een kredietinstelling te kunnen opnemen, moet kunnen worden vastgesteld dat de leningsovereenkomst geen bepalingen bevat waardoor de lening in bepaalde omstandigheden, anders dan in geval van liquidatie van de kredietinstelling, vóór de overeengekomen datum moet worden terugbetaald. Op 30 juni 2011 heeft het CBB geoordeeld dat niet kan worden vastgesteld dat dit het geval is.<sup>373</sup> Het CBB komt tot de slotsom dat de vorderingen uit de achtergestelde deposito's niet onder de uitsluiting voor voldoening ingevolge het DGS vallen.
- 9.4.36 Op basis van die uitspraak van het CBB kan worden geconcludeerd dat de berekende en door DSB Bank gerapporteerde solvabiliteit hoger is geweest dan op basis van een correcte toepassing van de regelgeving het geval zou zijn geweest. In de berekening van het aanwezige vermogen zijn de achtergestelde deposito's immers door DSB Bank als Lower Tier 2 vermogen meegenomen. In totaal is, zoals weergegeven in de tabel bij 9.4.32, een bedrag van circa € 100 miljoen aan achtergestelde leningen als Tier 2 vermogen meegenomen. Dat dit bedrag lager is dan het saldo aan achtergestelde deposito's (€ 138 miljoen eind 2008 en € 143 miljoen op datum faillissement), wordt veroorzaakt doordat de deposito's een minimale resterende looptijd moeten hebben om volledig te worden meegenomen en doordat het saldo aan Tier 2 vermogen niet meer dan 50% van het Tier 1 vermogen (met name kapitaal en vrije reserves) mag bedragen.

---

<sup>373</sup> CBB 30 juni 2011, L/JN BQ9755

9.4.37 Onderstaande berekening vergelijkt de aan DNB gerapporteerde solvabiliteit met de aangepaste berekening naar aanleiding van de uitspraak van het CBb (op grond waarvan de achtergestelde depositio's niet in het toetsingsvermogen van DSB Bank zijn opgenomen).

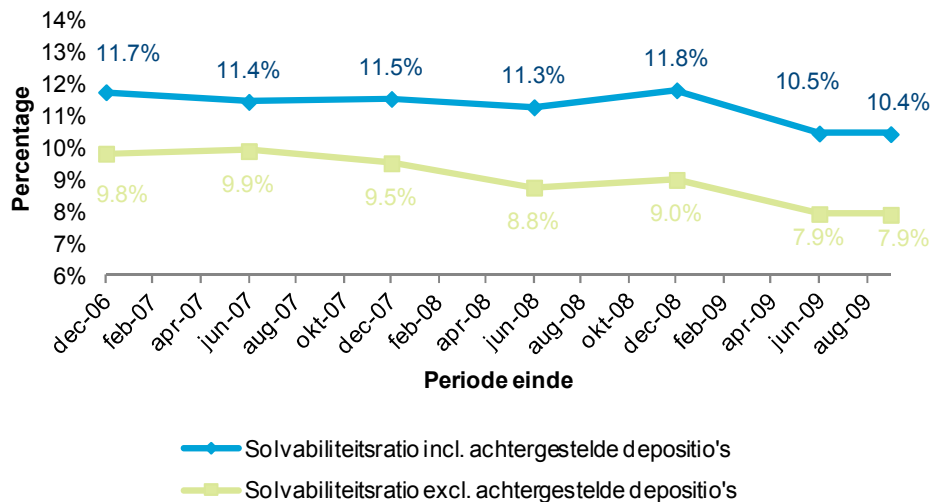
### Impact achtergestelde depositio's op solvabiliteitsratio

Solvabiliteitsberekening o.b.v. Basel II	Pro-forma Basel II				Basel II		
	dec-06	jun-07	dec-07	jun-08	dec-08	jun-09	sep-09
Solvabiliteitsratio incl. achtergestelde depositio's	11,74%	11,44%	11,53%	11,27%	11,80%	10,45%	10,43%
Solvabiliteitsratio excl. achtergestelde depositio's	9,82%	9,90%	9,52%	8,76%	9,00%	7,94%	7,91%
<b>Vershil</b>	<b>(1,93%)</b>	<b>(1,54%)</b>	<b>(2,02%)</b>	<b>(2,51%)</b>	<b>(2,80%)</b>	<b>(2,52%)</b>	<b>(2,52%)</b>

Bron: DNB maandstaten 2005 t/m augustus 2009 en financiële administratie DSB Bank

Note: In 2006 en 2007 werd gerapporteerd op basis van Basel I de bovenstaande cijfers zijn daarom pro-forma

### Impact achtergestelde depositio's op solvabiliteitsratio



9.4.38 Gebaseerd op de door Curatoren naar aanleiding van de uitspraak van het CBb gemaakte berekeningen van de solvabiliteit van DSB Bank kan worden geconcludeerd dat de gecorrigeerde solvabiliteit steeds beneden de minimaal door de DNB gewenste grens van 10% heeft gelegen.

9.4.39 De rubricering van de achtergestelde depositio's als onderdeel van het Lower Tier 2 vermogen in het kader van de solvabiliteitstoetsing, is, voor zover Curatoren hebben kunnen vaststellen, geen onderwerp van discussie geweest tussen DNB en DSB Bank. Ook de externe accountant heeft daarover bij zijn jaarlijkse controle van de solvabiliteitsrapportage geen opmerkingen gemaakt.

### Grote postenregeling

9.4.40 Onderdeel van de solvabiliteitstoetsing door DNB vormt ook de melding van grote posten door de onder toezicht staande instellingen. Het betreft uitzettingen van een bank met een omvang van meer dan 25% van het toetsingsvermogen. In de beoordeling van de grote posten wordt rekening gehouden met de aard van de tegenpartij en soort faciliteit.

9.4.41 Bij DSB Bank blijft in alle in aanmerking genomen jaren steeds één post over die na aftrek van vrijstellingen en meetellingspercentages moet worden gemeld als een omvangrijk netto risico: de vordering op DSB Beheer. Voor het verloop van de vordering wordt verwezen naar paragraaf 5.4. Daarin valt te zien dat de lening aan DSB Beheer door de financiering van overnames in 2007 en 2008 uitgroeide tot meer dan € 77 miljoen. Hierbij is nog geen rekening gehouden met de vordering van DSB Bank van circa € 20 miljoen op DSB Beheer uit hoofde van Vbp, zoals weergegeven in paragraaf 5.9.18. Deze vordering kan uit hoofde van de sinds 2003 gevormde fiscale eenheid met DSB Beheer voor de periode na 2003 uitsluitend met DSB Beheer worden verrekenend en dient dus bij de bestaande vordering te worden opgeteld. Indien bij de bepaling van de omvang van de vordering op DSB Beheer rekening zou zijn gehouden met de via DSB Beheer te verrekenen Vpb, en de vordering vervolgens zou zijn getoetst aan het toetsingsvermogen aangepast op basis van de uitspraak van het Cbb, zou de maximumgrens van 25% van het toetsingsvermogen voor de vordering op DSB Beheer veel eerder zijn bereikt.

#### Toezicht op de liquiditeit van DSB Bank

9.4.42 In paragraaf 5.6 is reeds uitgebreid stilgestaan bij het verloop van de liquiditeit van DSB Bank. Hieronder zal slechts worden ingegaan op de betrokkenheid van DNB in dat verband.

#### Vereiste omvang liquiditeitsbuffer

9.4.43 DNB benadrukt in de loop der jaren dat DSB Bank moet beschikken over een ruime liquiditeit. Verwijzend naar de marktomstandigheden van dat moment heeft DNB de vereiste liquiditeitsbuffer die de bank moest aanhouden in september 2007 verhoogd van € 600 miljoen naar € 1 miljard. DSB Bank reageert hierop door vast te stellen dat de gewenste buffer aan de hoge kant is, ook als rekening wordt gehouden met het op dat moment actuele 'Northern Rock'-scenario (een bank run), en stelt een buffer van € 750 miljoen voor. In de correspondentie daarna komt echter steeds het bedrag van € 1 miljard terug als uitgangspunt voor de hoogte van de aan te houden minimale liquiditeitsbuffer.

#### *Aard en samenstelling van de liquiditeitsbuffer*

9.4.44 Vanaf september 2007 geldt als uitgangspunt een door DSB Bank aan te houden liquiditeit van € 1 miljard, die mag bestaan uit kasmiddelen en direct te liquideren activa. Ook de beleningsfaciliteiten bij de ECB mogen in de berekening worden betrokken. Over de samenstelling van de liquiditeitsbuffer zijn tussen DNB en DSB Bank geen nadere afspraken gemaakt. De omvang van de beleningsfaciliteit bij de ECB is afhankelijk van de waarde van het aangeboden en door de ECB geaccepteerde onderpand. DSB Bank heeft tussen 2007 en 2009 drie interne securitisaties opgezet die kunnen worden gebruikt als onderpand voor ECB-financieringen. Zoals gebruikelijk wordt door DNB op de brutowaarde van in dit geval € 2.065 miljoen een 'haircut' toegepast, waardoor de onderpandwaarde uitkomt op € 1.851 miljoen.<sup>374</sup>

---

<sup>374</sup> Rapport Scheltema, p. 114



9.4.45 De aard en samenstelling van de liquiditeitsbuffer is in de loop der jaren gewijzigd. Bestaat de buffer eind 2007 nog voornamelijk uit aangehouden kasgeld, direct opvraagbare tegoeden en direct liquideerbare activa, in 2008 en later wordt in toenemende mate vertrouwd op de mogelijkheid om schuldpapier te belenen bij de ECB. Eind 2008 zijn externe securitisaties en bancaire kredietlijnen niet meer mogelijk tegen commercieel aanvaardbare tarieven. Binnen DSB Bank wordt vastgesteld dat de financiering waarvan gebruik wordt gemaakt niet evenwichtig is. De directeur Treasury Van Erp verklaart hierover:

*“In 2009 voorzag de ECB-financiering vrijwel in de gehele liquiditeitsbehoefte. De korte ECB-financiering was eigenlijk niet geschikt en ook niet bedoeld om de uitzetting van lange hypothecaire leningen mee te financieren. De ECB is vooral bedoeld als tijdelijke bron van financiering, om andere - betere - financieringsbronnen veilig te stellen c.q. te ontwikkelen. Dit aspect kwam ook aan de orde in memo's die vanuit de ALCO aan de RvB zijn verzonden, maar het besef leek niet bij (alle) leden van de RvB door te dringen. Ik denk dat de ECB-financiering door de RvB uiteindelijk als bron van goedkope financiering is gezien. De gedachte vanuit de RvB was dat wanneer de ECB-financiering niet meer in die mate beschikbaar zou zijn, de markt voor securitisaties weer zou zijn aangetrokken.*

9.4.46 DNB heeft van de omvang en de liquiditeit tegen de achtergrond van een verhoogd opvraagrisico nooit een hard punt gemaakt. Zelfs nog op 1 oktober 2009 geeft DNB een publieke verklaring af dat DSB Bank voldoet aan de eisen van solvabiliteit en liquiditeit.

Beperking ECB-faciliteit (additionele haircut) door DNB en de gevolgen.

9.4.47 In eerste instantie wordt door DSB Bank gebruikt gemaakt van de ECB-faciliteit voor een financiering van een paar honderd miljoen Euro. In 2009 wordt dit bedrag steeds hoger, als gevolg van de inkoop van notes door DSB Bank en de productie van nieuwe leningen.

9.4.48 In een bespreking met Curatoren is door DNB verklaard dat de ECB-faciliteit in de ogen van DNB niet is bedoeld als noodfinanciering en de ECB niet is bedoeld als 'lender of last resort'. De mogelijkheid tot belening van schuldpapier bij de ECB moet niet worden gezien als een mogelijkheid voor structurele financiering. DSB Bank heeft vanaf einde 2008 in toenemende mate gebruik gemaakt van de beleningsfaciliteit van de ECB. Desgevraagd heeft DNB verklaard dat er in beginsel geen beperking bestaat van het gebruik van de ECB-faciliteit als aan de voorwaarden wordt voldaan. DNB heeft echter steeds gecommuniceerd dat de faciliteit geen structurele financieringsbron is. De situatie van DSB Bank, waaronder ook de aanwending van de verkregen middelen voor de inkoop van eigen notes, is in de ogen van DNB in beginsel niet ongebruikelijk.

9.4.49 Wanneer na de oproep van Lakeman van begin oktober 2009<sup>375</sup> de onrust rond DSB Bank toeneemt, stelt DNB zich de vraag of een verdere toename van de Eurostelsel kredietverlening aan DSB Bank nog verantwoord is, “gezien de verhoogde correlatie tussen de kredietwaardigheid van DNB en van het aangebrachte onderpand.” Boven-

---

<sup>375</sup> Zie paragraaf 2.9.66

dien is sprake van juridische onzekerheden rond de (zorgplicht-)claims en de impact die dat kan hebben op de waarde van het onderpand.

- 9.4.50 Op 5 oktober 2009 besluit de directie van DNB om een verlaagd plafond te zetten op de totale monetaire kredietverlening aan DSB Bank door de beleningswaarde van het gedeponeerde onderpand te beperken tot € 1 miljard. Tot op dat moment is de onderpandwaarde ruim € 1,8 miljard. De verlaging leidt dus tot een aanzienlijke beperking van de manoeuvreerruimte van DSB Bank. Volgens de gegevens van DNB heeft DSB Bank op dat moment nog € 204 miljoen aan ruimte om gebruik te maken van de ECB faciliteit.
- 9.4.51 Door DNB zijn aan DSB Bank geen nadere mededelingen gedaan dan wel berekeningen overgelegd om de hoogte van de additionele 'haircut' te onderbouwen. Als gevolg van de additionele 'haircut' was de resterende liquiditeitsruimte in de ogen van de RvB en RvC vrijwel nihil. DNB stelt daarom een zeer tijdelijke Emergency Liquidity Assistance (ELA) beschikbaar, waarvoor DSB Bank al zijn activa moest inleveren. De RvC en de RvB voelen zich door DNB met de rug tegen de muur gezet en tekenen op 6 oktober 2009 alle voor de ELA benodigde documenten. Op 7 oktober 2009 besluit de directie van DNB tot het verstrekken van een ELA.
- 9.4.52 De directeur Treasury van DSB Bank verklaart over de gebeurtenissen van 5-7 oktober 2009:

*“Ik heb voor de noodregeling nooit signalen binnengekregen dat er een probleem zou kunnen ontstaan met de financiering onder de ECB faciliteit. Vanuit DNB heeft niemand voordat dit gebeurde geïndiceerd dat de haircut op de notes hoger zou moeten zijn c.q. dat er een additionele haircut zou moeten worden toegepast. Ik herinner mij dat ik op maandag 5 oktober 2009 rond 23.30 uur een telefoontje kreeg van de afdeling Financiële Markten van DNB. In dit telefoontje deelde DNB mij mee dat een additionele haircut werd toegepast en dat het plafond van de ECB-faciliteit € 800 miljoen lager werd vastgesteld, op € 1 miljard. Ik heb dit bij mijn weten niet meer per e-mail bevestigd gekregen. In eerste instantie is deze beslissing door DNB helemaal niet gemotiveerd. Het enige argument dat we hoorden was dat het zou gaan om een discretionaire bevoegdheid van DNB. Het kan zijn dat deze argumentatie wel met anderen binnen DSB Bank is besproken, mogelijk leden van de RvB, maar in ieder geval niet met mij.*

*Ik sloot op dat moment niet uit dat het verhogen van de haircut door DNB werd gebruikt met de intentie om beleidsmatige aanpassingen bij DSB Bank af te dwingen. Ik vond het op zichzelf vreemd dat een additionele haircut werd toegepast terwijl de rating agency's, Standard & Poors en Moody's, niet tot een downgrade van het DSB-schuld papier waren overgegaan die te allen tijde aan marktpartijen bekend worden gemaakt. We hebben ten tijde van de securitisaties wel eens contact met DNB gehad over de waarderingsmodellen die aan de berekening van de ECB-kredietfaciliteit ten grondslag lagen. Wij kregen daarop geen inhoudelijk antwoord; dit werd volgens DNB vanuit Parijs door de Banque de France beslist. Ondanks een verzoek daartoe hebben we geen contactgegevens van iemand uit Parijs gekregen. Na het telefoontje van DNB heb ik nog met Buwalda naar DNB gebeld om meer informatie over de waardering zelf te krijgen. We kwamen ook toen niet ver-*

*der dan dat het een discretionaire bevoegdheid van DNB in het kader van het Eurosysteem betrof*

*De ELA-faciliteit van € 200 miljoen is op 6 oktober 2009 aangeboden daags nadat de haircut is gecommuniceerd. Ik heb in het traject ten aanzien van de ELA-faciliteit uiteindelijk met Renate Pepels van DNB te maken gehad. Van de ELA-faciliteit werd € 100 miljoen op 8 oktober getrokken. De resterende € 100 miljoen zou in tranches van € 10 miljoen kunnen worden verstrekt. Ik zou DNB kunnen belen als er extra liquiditeit nodig was. Uiteindelijk is hiervan geen gebruik van gemaakt. Na 5 oktober heeft wel de nodige uitstroom van geld plaatsgevonden die met de € 100 miljoen trekking op de ELA faciliteit is gefinancierd.”*

- 9.4.53 Als gevolg van de additionele haircut wordt DSB Bank voor zijn liquiditeit in hoge mate afhankelijk van DNB, die immers beslist over het al dan niet toekennen van ELA. ELA heeft bovendien een looptijd van maximaal een week, terwijl de looptijd van de ECB faciliteit zes maanden is. De beleidsruimte voor de RvB en de RvC is door de haircut dan ook minimaal.

## **9.5 Visie van de AFM op toezicht op DSB Bank**

- 9.5.1 Aanvankelijk waren de toezichtbevoegdheden alsmede het handhavingsinstrumentarium van de AFM beperkt (zie paragraaf 9.2.18). Vanaf de inwerkingtreding van de Wfd per 1 januari 2006 is de taak van de AFM het uitoefenen van het gedragstoezicht op de financiële markten en te beslissen omtrent de toelating van financiële ondernemingen tot die markten. In de toelichting op de Wfd wordt gesteld dat marktimperfecties grote financiële gevolgen kunnen hebben voor de deelnemers aan de financiële markten en dat zij uitstraling hebben naar de gehele economie. Dit betekent

*'ten eerste dat de voorwaarden gecreëerd moeten worden voor marktplaatsen waar vraag en aanbod bijeen kunnen komen (ordelijkheid). Voor een efficiënte financiële markt is het vervolgens van belang om beslissingen te nemen (transparantie) en dat er regels zijn op basis waarvan deelnemers transacties met elkaar kunnen aangaan en die bijdragen aan het bereiken van marktevenwicht (zuivere verhoudingen). De zorgvuldige omgang met cliënten staat voor een deel in het teken van deze doelstelling. Het vertrouwen in de financiële markten als geheel kan worden geschaad als cliënten onzorgvuldig worden behandeld. Daarnaast is er ook een eigen betekenis te hechten aan een zorgvuldige omgang met cliënten, namelijk consumentenbescherming op een terrein met aanzienlijke informatieasymmetrie tussen aanbieders en cliënten waar voor de individuele cliënt aanzienlijke financiële belangen spelen. Dit laat onverlet dat alle partijen op de financiële markten, waaronder cliënten, ook een eigen verantwoordelijkheid hebben.'*<sup>376</sup>

- 9.5.2 De wetgever en de AFM streven ernaar om het toezicht zoveel mogelijk "principle based"<sup>377</sup> in te richten. Dit principe houdt – in het kort – in dat in de regelgeving gebruik wordt gemaakt van 'open normen', waaraan de onder toezicht staande instellingen in beginsel een eigen invulling kunnen geven. Bij wijze van voorbeeld wordt ver-

<sup>376</sup> Kamerstukken II 2003-2004, 29708, nr. 3, p.28 - 29

<sup>377</sup> Tegenover het principle based toezicht staat het "rule based" toezicht, waarin specifiek wordt omschreven welke gedragingen en omissies (on)toelaatbaar worden geacht.

wezen naar de 'open norm' "*goed kredietgeverschap*". De onder toezicht staande instelling heeft de verantwoordelijkheid voor het zodanig inrichten van de activiteiten dat deze voldoen aan de doelstellingen van de regelgeving. DSB Bank heeft reeds bij de introductie van de 'open normen' aangegeven hiermee moeite te hebben. Scheringa heeft hierover jegens Curatoren verklaard:

*(...) dat de toezichthouder in de Verenigde Staten een 'rule based' beleid hanteert, terwijl de AFM uitgaat van een 'principle based' beleid met open normen. Volgens Scheringa is deze keuze in Nederland gemaakt onder invloed van de grote banken, die in staat waren met behulp van hun uitgebreide staf van juristen deze open normen op te rekken. DSB Bank beschikte echter niet over een dergelijke juristenstaf en vond het 'principle based' systeem niet prettig werken.*

9.5.3 De AFM heeft in het overleg met Curatoren aangegeven dat DSB Bank de enige bank was die niet blij was met de introductie van 'open normen' omdat DSB Bank hierdoor minder houvast had. De AFM zag de neiging van DSB Bank om de grenzen van de regelgeving op te zoeken bij geen van de andere grotere instellingen op gelijke wijze.

9.5.4 De AFM omschrijft haar handhavingsbeleid vanaf 2006 als volgt:

*De AFM zet haar middelen daar in waar de bijdrage aan de doelstellingen het grootst is of waar de grootste risico's te verwachten zijn. Ook streeft de AFM naar zoveel mogelijk 'principle based' toezicht, onder meer omdat dit lagere lasten voor het bedrijfsleven met zich meebrengt.<sup>378</sup>*

9.5.5 Bij de AFM heeft intern overleg plaatsgevonden ten tijde van de invoering van de Wfd om te bezien hoe men met DSB Bank diende om te gaan. Bekend was dat DSB Bank haar gedrag slechts aanpaste indien dat wettelijk noodzakelijk was. Dit heeft de uitoefening van het toezicht door de AFM op DSB Bank beïnvloed.

## **9.6 Het toezicht van de AFM in de praktijk**

9.6.1 De perceptie van het handelen binnen DSB Bank van de AFM was dat de AFM zich met name met onbelangrijke aspecten bezig hield (in het bijzonder wordt door de bestuurders van DSB Bank veelal verwezen naar de discussies omtrent reclameuitingen, zoals in het vervolg nader wordt beschreven). De relatie tussen de AFM en DSB Bank wordt door de bestuurders en commissarissen van DSB Bank als 'moeilijk' omschreven, waarbij binnen de RvB niet eenduidig bleek te zijn, wie de relatie met de AFM in haar takkenpakket had:

Scheringa:

*Ten aanzien van de AFM, merkt Scheringa op dat de relatie zeer moeizaam was. (...) Er was sprake van een soort vechtrelatie.*

Van Goor:

*Van Goor legt uit dat het vaste aanspreekpunt voor de toezichthouders de CFO was. (...) Van Goor legt uit dat de relatie met de AFM een ontwikkeling heeft door- gemaakt. In de eerste jaren had DSB Bank met name een schriftelijke relatie met*

---

<sup>378</sup> Jaaragenda AFM 2006

de AFM, waarbij Van Dijk en - later - Zalm aan de kant van DSB Bank de verantwoordelijk penvoerders waren.

Zalm:

*Er was sprake van een moeizame relatie met de AFM. De AFM viel in principe echter niet binnen mijn takenpakket als CFO; Compliance behoorde niet tot mijn portefeuille. (...) Ik heb wel geprobeerd behulpzaam te zijn bij het verbeteren van de relatie met de AFM. Dat was niet altijd makkelijk. (...) Er leek in zekere mate ook een soort prestigeslag te ontstaan tussen de AFM en DSB (...). Scheringa was de eerste woordvoerder richting de AFM.*

Linschoten:

*Binnen de organisatie bestond veel irritatie ten aanzien van het opereren van de AFM. Er werden vraagtekens gezet bij de professionaliteit en kwaliteit ten aanzien van het werk van de AFM. Volgens Linschoten betrof het een (ongezonde) gespannen verhouding.*

9.6.2 Illustratief voor de gespannen verhouding tussen DSB Bank en de AFM zijn de door DSB Bank tegen de AFM ingediende klachten:

- In juni 2006 dient de DSB Bank een klacht in bij de AFM vanwege het optreden van de AFM gedurende de periode 2002 – 2006. In het bijzonder richt de klacht zich tegen de wijze waarop de AFM in 2003 en 2005 aangifte heeft gedaan bij het OM vanwege – vermeende – overtredingen van de Wck. De AFM verklaart de klacht in december 2006 ongegrond.
- In mei 2007 dient DSB Bank een klacht in bij de AFM vanwege het voornemen van de AFM een aanwijzing te geven alsmede de handelwijze van de AFM tijdens een persconferentie op 4 april 2007 (waarbij televisiecommercials van Becam en Lennen.nl zijn vertoond). Uiteindelijk heeft de AFM op 15 augustus 2007 de klacht gegrond verklaard voor wat betreft het schenden van auteursrechten door het vertonen van de televisiecommercials.
- In augustus 2007 dient DSB Bank een klacht in bij de Nationale Ombudsman vanwege het optreden van de AFM gedurende de periode 2002 – 2006 ingevolge de Wck. In het bijzonder richt de klacht zich tegen de wijze waarop de AFM in 2003 en 2005 aangifte heeft gedaan bij het OM wegens – vermeende – overtredingen van de Wck.

9.6.3 Voorts is er periodiek overleg geweest tussen DSB Bank en de AFM, waarin aandacht is besteed aan de onderlinge relatie. Bij wijze van voorbeeld wordt verwezen naar:

- Het gesprek tussen de AFM en DSB Bank (Scheringa, Van Goor en Van Dijk) op 5 juli 2005, waarin is gepoogd de relatie tussen de AFM en DSB Bank te verbeteren naar aanleiding van het verwijt van DSB Bank dat de AFM vooringenomen zou zijn omdat de AFM alleen DSB Bank zou hebben beboet. Gedurende het gesprek geeft Scheringa aan dat de publicatie van een boete een veel te zwaar middel is en "aanvoelt als een boete van € 10 miljoen". Om die reden zou DSB Bank zich "tot het uiterste (...) verzetten" en "alle middelen uit de kast halen" om publicatie te voorkomen.
- Een kennismakingsgesprek tussen de RvB en de AFM op 9 februari 2006. DSB Bank stuurde na afloop een gespreksverslag aan de AFM. In de begeleidende

brief geeft DSB Bank – onder meer – aan (i) te overwegen het standpunt van de AFM betreffende banners aan de civiele rechter voor te leggen en (ii) van mening te zijn dat haar activiteiten worden verboden, terwijl haar concurrenten met soortgelijke handelingen mogen doorgaan. In een reactie schrijft de AFM een andere perceptie van het gesprek te hebben en het verslag als een intern verslag van DSB Bank te beschouwen. Tevens constateert de AFM dat (i) DSB Bank dient te voldoen aan de wet en regelgeving en (ii) het toezicht van de AFM gebaseerd is op een risicoanalyse (waarbij de sterke aanwezigheid van DSB Bank in de media en op internet een rol spelen).

- Op 29 oktober 2007 belt Hoogervorst – volgens de notulen van de RvB - met Zalm met het verzoek om de bij de Nationale Ombudsman ingediende klacht<sup>379</sup> in te trekken omdat het een probleem uit het verleden betreft en Hoogervorst een normale gang van zaken voorstaat. De klacht wordt – volgens de notulen van de RvB – ingetrokken op grond van de persoonlijke toezegging van Hoogervorst aan Zalm om de omgangsvormen te verbeteren en afstand te nemen van de in het verleden door de AFM gehanteerde handelwijze.
- Op 16 april 2008 bespreekt de AFM haar bevindingen naar aanleiding van "oriënterende bezoeken" aan DSB Bank. De AFM blijkt kritiek te hebben op (i) de onduidelijke structuur van de AO/IC; (ii) de 'tone at the top' betreffende – het functioneren van – compliance; (iii) de ontbrekende samenhang van de controles en (iv) de onduidelijke klachtenafwikkeling.<sup>380</sup> Op grond van het door de afdeling Risicomanagement gesignaleerde risico betreffende te ruime criteria bij 1H, kondigt de AFM een dossieronderzoek betreffende 1H aan. Voorts is de AFM voornemens op korte termijn een onderzoek naar de klachtenprocedure en klachtdossiers uit te voeren.
- Op 18 maart 2009 meldt de AFM gedurende een overleg dat zij voortaan bij meerdere lichte overtredingen niet meer eerst contact met DSB Bank zal zoeken, maar direct formele maatregelen zal opleggen. Per brief van 6 april 2009 bevestigt de AFM haar standpunt formeel: de AFM zal niet meer alleen reparatoir (aanwijzingen geven) maar direct ook punitief (boetes opleggen) optreden. De AFM heeft aan Curatoren toegelicht dat het voornemen om bij meerdere lichte overtredingen direct formele maatregelen te nemen uitsluitend zag op overtreding van de regels met betrekking tot de informatieverstrekking.

#### Reclame-uitingen

- 9.6.4 De AFM besteedt reeds uit hoofde van haar toezicht op basis van de Wck veel aandacht aan de reclame-uitingen (waaronder (televisie)reclames en banners) van DSB Bank. In 2003<sup>381</sup> en 2005<sup>382</sup> doet de AFM aangifte bij de FIOD/ECD vanwege overtredingen van de Wck. Alhoewel de zaken uiteindelijk worden geseponneerd, hebben de aangiftes negatieve invloed op de verhouding tussen DSB Bank en de AFM. DSB Bank verwijt de AFM herhaaldelijk "vooringenomenheid". Tevens wijst DSB Bank de AFM geregeld op reclame-uitingen van andere aanbieders, die – naar het oordeel van

---

<sup>379</sup> Zie paragraaf 9.6.2, derde punt.

<sup>380</sup> Zie paragraaf 2.7.10.

<sup>381</sup> Rapport Scheltema, p. 39

<sup>382</sup> Rapport Scheltema, p. 40

DSB Bank – met de uitlatingen van DSB Bank vergelijkbaar waren, maar waartegen de AFM ogenschijnlijk niet is opgetreden.

9.6.5 Tot aan het faillissement van DSB Bank in 2009 bleef de AFM aandacht besteden aan de reclame-uitingen. Als toelichting hierop heeft de AFM verklaard dat 80% van de reclamebestedingen van alle aanbieders voor dergelijke producten afkomstig was van DSB Bank. Het voornemen om tegen DSB Bank handhavend op te treden, is in deze periode een aantal keer kenbaar gemaakt maar uiteindelijk zelden geëffectueerd door middel van formele handhavingsmaatregelen, aangezien DSB Bank de gewraakte uitlatingen na de opmerkingen van de AFM heeft aangepast. Een enkele keer trad de AFM daadwerkelijk handhavend op. Ter illustratie van vorenbedoelde interactie de volgende voorbeelden vanaf 2006:

- Op 28 april 2006 stuurt de AFM een zogenaamde 'constateringsbrief' (een 'gele kaart', zie paragraaf 2.5.8), waarin de AFM aangeeft van oordeel te zijn dat een aantal reclame-uitingen in strijd met bij of krachtens de Wfd gestelde regels zijn gedaan. In vervolg op de 'constateringsbrief' stelt de AFM op 28 september 2006 vast dat DSB Bank de Wfd heeft overtreden. Naar aanleiding hiervan vindt op 4 oktober 2006 een gesprek plaats tussen de AFM en DSB Bank. In dit gesprek geeft DSB Bank aan dat zij de 'gele kaart' erg prematuur vindt, gezien de onduidelijkheid die binnen de markt leeft over naleving van de Wfd.
- Op 22 maart 2007 meldt de AFM tijdens een telefoongesprek met Cornet voornemens te zijn aan DSB Bank een aanwijzing in de zin van artikel 1:75 Wft op te leggen vanwege een aantal commercials van DSB Bank. DSB Bank geeft aan dat de reclame-uitingen wel degelijk aan de geldende regelgeving voldoen. De AFM stuurt op 3 april 2007 een brief waarin het voornemen tot het geven van een aanwijzing wordt gemeld; de inhoud van de aanwijzing zou bestaan uit een gebod om binnen vijf dagen twee reclames aan te passen. Bij brief van 5 april 2007 aan de AFM geeft DSB Bank aan op dezelfde dag de reclame-uitingen te hebben aangepast.
- Op 16 augustus 2007 brengt de AFM DSB Bank op de hoogte van het feit dat in een uitgezonden reclame sprake is van onleesbare letters en dat dit in strijd is met de Wft. DSB Bank zegt op 12 september 2007 toe de reclame-uiting aan te passen.
- De AFM maakt bij brief van 5 maart 2008 haar voornemen tot het opleggen van een bestuurlijke boete kenbaar, maar ziet hier uiteindelijk op 3 juli 2008 toch van af.
- Op 15 januari 2008 wijst de AFM DSB Bank op een tekortkoming in een reclame-uiting en maakt haar voornemen tot het geven van een aanwijzing kenbaar, welke aanwijzing de AFM op 4 februari 2008 ook daadwerkelijk geeft (waarna DSB Bank besluit bepaalde informatie in een banner op te nemen).
- Op 20 mei 2008 stuurt de AFM een brief aan DSB Bank waarin zij constateert dat DSB Bank een drietal reclame-uitingen heeft gedaan in de periode 1 februari 2008 tot en met 18 februari 2008 die in strijd zijn met de bij of krachtens de Wft gestelde regels. Onduidelijk is welke actie DSB Bank en de AFM hierna hebben ondernomen.
- Naar aanleiding van telefonisch contact op 14 augustus 2008, waarin de AFM heeft aangegeven dat de reclame-uitingen niet aan de bij of krachtens de wet ge-

stelde eisen voldeden, meldt de AFM op 7 november 2008 dat de door DSB Bank doorgevoerde wijziging onvoldoende is. In dezelfde brief meldt de AFM dat ook een andere reclame-uiting niet aan de bij of krachtens de wet gestelde eisen voldoet. De AFM constateert in dat verband dat zij DSB Bank eerder op vergelijkbare tekortkomingen heeft gewezen (die destijds door DSB Bank zijn aangepast).

- Op 20 februari 2009 maakt de AFM haar voornemen bekend een aanwijzing te geven omdat een reclame-uiting niet aan de regelgeving voldoet. In haar reactie kondigt DSB Bank aan ook deze reclame-uiting aan te zullen passen.
- Op 24 februari 2009 maakt de AFM haar voornemen bekend om aanwijzingen te geven voor (i) het ontbreken van verplichte informatie en (ii) het ontbreken van een risico-indicator in reclame-uitingen. Nadat DSB Bank de uitlating heeft aangepast, ziet de AFM af van het geven van een aanwijzing. DSB Bank geeft in reactie te kennen handhavend optreden overbodig te achten:

*"Wij betreuren het dat de AFM heeft gemeend direct naar het formele instrument van een aanwijzing te moeten grijpen. Te meer daar de AFM ermee bekend is dat een telefonische opmerking van de AFM voldoende is voor DSB Bank om de uiting, indien nodig, te corrigeren."*<sup>383</sup>

9.6.6 In een brief van 6 april 2009 stelt de AFM dat DSB Bank weliswaar snel reclame-uitingen verandert indien zij hier door de AFM op wordt aangesproken, maar geeft de AFM aan te verwachten dat "*instellingen op eigen initiatief direct normconform handelen*". In dat kader bevestigt de AFM haar voornemen om in het vervolg niet langer vooraf te waarschuwen, maar gelijk handhavend op te treden.

9.6.7 De aandacht die de AFM aan de reclame-uitingen van DSB Bank heeft gewijd, heeft het beeld van de AFM binnen DSB Bank in belangrijke mate bepaald:

Scheringa:

*Scheringa merkt verder op dat er enorme discussies waren met de AFM over de banners, waarop volgens de AFM alle percentages dienden te staan. Scheringa merkt op dat dit praktisch onmogelijk was. DSB Bank wilde echter liever geen rechtszaken voeren tegen de AFM, vanwege de publiciteit (en de AFM die lekte naar de pers). Een andere discussie met de AFM betrof de zogenaamde 'textlinks', waarin volgens de AFM allerlei informatie moest staan, wat ook onmogelijk was.*

Van Goor:

*Van Goor constateert dat de discussies met de AFM met name om reclame-uitingen draaiden. Later is de relatie met de AFM in de ogen van Van Goor geprofessionaliseerd.*

Van Dijk:

*"De relatie was geprikkeld. De toezichthouder was nieuw, en er was herhaaldelijk discussie omtrent de invulling van 'open normen' in de regelgeving. (...) De verhouding met de AFM zou ik met de woorden open en transparant willen omschrijven. Alhoewel de verhouding soms wel juridiseerde. De aangifte die tegen ons werd gedaan acht ik nog steeds zwaar onterecht. Andere financiële instellingen*

---

<sup>383</sup> Brief DSB Bank aan de AFM d.d. 27 februari 2009 [89.11]



*werden voor ons gevoel minder zwaar aangepakt. Daarnaast had de AFM heel veel aandacht voor de advertenties. Wij hebben echter nooit advocaten verzocht om de grenzen op te zoeken. Wij wilden slechts weten of de AFM een punt had.”*

Zalm:

*“De AFM reageerde wat traag en was niet altijd even duidelijk over hoe zij het precies wilden hebben. Er leek in zekere mate ook een soort prestigeslag te ontstaan tussen de AFM en DSB; dit spitste zich toe op de problematiek met betrekking tot de banners en de vraag of deze gelden als reclame-uitingen. Ik heb geprobeerd normale bestuurlijke verhoudingen te creëren.”*

Linschoten:

*Volgens Linschoten verbeterde de relatie slechts kort [na het aantreden van Hoogervorst] en ergerde men zich al snel weer aan de AFM doordat de AFM zich niet op de hoofdlijn concentreerde, maar zich bezighield met onbelangrijke dingen (zoals de grootte van lettertjes in reclames).*

De Jong:

*“In mijn tijd<sup>384</sup> was er vanuit de AFM weinig aandacht voor overkreditering. Er was wel veel focus op zaken als bannering en reclame-uitingen.”*

Nijpels:

*Nijpels herinnert zich dat de kritiek van de AFM zich in die tijd voornamelijk toespitste op minder belangrijke onderwerpen, zoals banners. Voor overtredingen op dat vlak kreeg DSB Bank boetes. Belangrijkere aspecten, zoals (het risico van) overkreditering, speelden in de discussie met de AFM - volgens Nijpels – geen rol van grote betekenis.*

Offringa:

*Het gevoel bestond dat de AFM nogal eens spijkers op laag water zocht. Een goed voorbeeld hiervan is de zogenaamde 'banner-discussie', waarbij er werd gediscussieerd over de lettergrootte. De RvB reageerde over het algemeen allergisch op de kritiek van de AFM.*

- 9.6.8 In het najaar 2008 heeft de AFM tevens overlegd met DSB Bank over de informatie op de website van DSB Bank betreffende achtergestelde deposito's. Naar aanleiding van de ontwikkelingen op de financiële markten (met name de faillissementen van Lehman en Landsbanki (Icesave) achtte de AFM een aanvullende toelichting ten aanzien van het product op de website wenselijk. DSB Bank heeft de informatie conform het verzoek van de AFM aangepast. De AFM heeft verklaard dat de door DSB Bank verstrekte informatie over de achtergestelde deposito's voldeed aan artikel 4:19 Wft.<sup>385</sup> Voor de gemiddelde consument waren – volgens de AFM - de gevaren van het product steeds duidelijk.

---

<sup>384</sup> De Jong was tot 2 mei 2008 bestuurder van DSB Bank.

<sup>385</sup> Artikel 4:19 lid 2 Wft luidde in 2008: "De door een beleggingsonderneming aan cliënten of potentiële cliënten verstrekte informatie is correct, duidelijk en niet misleidend. De vorige volzin is van overeenkomstige toepassing op informatie die ingevolge deze afdeling is verstrekt door een financiële onderneming die geen beleggingsonderneming is."

9.6.9 Voorts heeft de AFM verschillende themaonderzoeken uitgevoerd. Onderstaand zullen de bevindingen per afzonderlijke productsoort worden samengevat.

#### HWS

9.6.10 Van juni tot en september 2002 voert de AFM een onderzoek uit naar het intermediair beleid en effectenbeleningsproduct HWS II. Bij brief van 2 juli 2003 stuurt de AFM DSB Bank het definitieve onderzoeksrapport. Uit het rapport komen de volgende conclusies naar voren:

- De rapportagelijnen en de communicatiestructuur van DSB Bank zijn niet adequaat beschreven.
- De website en de brochures over HWS II zijn misleidend.
- De klachtenadministratie geeft geen inzicht in alle klachten over HWS II.
- Aan de hand van het cliëntprofiel kan niet worden bepaald of het in het belang van de cliënt is, wanneer deze HWS II afneemt.
- DSB Bank bij twee klanten bij de verkoop van HWS II haar eigen belang heeft laten prevaleren boven het belang van de cliënt.
- DSB Bank voldoet door het houden van incomplete dossiers (cliëntenprofielen) niet aan de toepasselijke regels.
- DSB Bank informeert klanten niet separaat over het feit dat er sprake is van een tekort indien de dekkingswaarde van het 'aandelenmandje' niet meer toereikend is ten opzichte van de hoofdsom van het leengedeelte.<sup>386</sup>

9.6.11 Bij brief van 6 januari 2004 maakt de AFM aan DSB Bank haar voornemen bekend om naar aanleiding van het onderzoek over te gaan tot het opleggen van zeven bestuurlijke boetes van in totaal € 63.525. Uiteindelijk legt de AFM op 17 september 2004 twee bestuurlijke boetes op voor het schenden van de bepalingen betreffende (i) het inwinnen van cliënteninformatie (ii) en de informatieverstrekking (zie paragraaf 2.3.20).<sup>387</sup>

9.6.12 DSB Bank spant een kort geding in verband met het voornemen van de AFM om de opgelegde bestuurlijke boetes te publiceren. Op 22 november 2006 bericht de AFM DSB Bank – na door DSB Bank aangespannen juridische procedures ter voorkoming van publicatie van de boetes – dat zij heeft besloten om de op 17 september 2004 aan DSB Bank opgelegde boetes niet te publiceren. Uit de notulen van het ACC van 30 november 2006 blijkt dat de RvB mede daarom heeft besloten om geen beroep aan te tekenen tegen de opgelegde bestuurlijke boetes.

#### Implementatie Wfd (PwC-rapport)

9.6.13 Naar aanleiding van het kritische PwC-rapport "Wfd scan van het adviesproces bij DSB Bank N.V." van 15 januari 2007 betreffende de implementatie van de in de Wfd opgenomen adviesregels,<sup>388</sup> heeft de AFM de review door IAD beoordeeld. De AFM onderzoekt 16 van de 81 in het PwC-rapport betrokken dossiers en concludeert dat (i) in geen enkel van de 16 dossiers sprake is van voldoende relevante informatie met betrekking tot het klantprofiel, (ii) in geen enkel dossier informatie is ingewonnen over lopende voorzieningen en (iii) in vijf van de 16 onderzochte dossiers geen sprake is

---

<sup>386</sup> DSB Bank voldoet hierdoor niet aan artikel 28 lid 3 en lid 4 NR 1999.

<sup>387</sup> Artikel 7.5 en 7.8, sub d bij de NR 1999 juncto artikel 33, tweede lid, NR 1999 juncto artikel 35 Bte 1995

<sup>388</sup> Zie hoofdstuk 6.

van een passend advies. De AFM concludeert dat DSB Bank op dit punt significant slechter scoort dan andere door de AFM onderzochte hypotheekverstrekkers. Uit de door DSB Bank gehanteerde vraagstelling blijkt "dat DSB haar zorgplicht afwentelt op [de] consument". De AFM neemt naar aanleiding van haar bevindingen geen formele handhavingsmaatregelen, doch dringt aan op het aanpassen van de 'beslisboom' en het compenseren van klanten.

#### Kredietverlening

- 9.6.14 DNB heeft in 2006 een onderzoek uitgevoerd naar de kredietverlening door DSB Bank.<sup>389</sup> De AFM heeft kennis genomen van het uitgevoerde onderzoek en heeft hieromtrent overlegd met DNB. In het vervolg heeft de AFM verschillende onderzoeken naar kredietverlening uitgevoerd, zowel marktbreed (in 2006 – 2007) als specifiek ten aanzien van DSB Bank (2006 – 2008). In het volgende worden de bevindingen van de onderzoeken alsmede eventuele vervolgmaatregelen kort geschetst.

#### *Onderzoek 'Verantwoorde Kredietverstrekking'*

- 9.6.15 In de tweede helft van 2006 heeft de AFM een generiek onderzoek uitgevoerd gericht op overkreditering bij consumptief krediet. Het op dit onderzoek gebaseerde onderzoeksrapport "Verantwoorde kredietverstrekking" van 2 januari 2007 heeft betrekking op drie banken (waaronder DSB Bank), vijf financieringsmaatschappijen (waaronder creditcardmaatschappijen) en vijf postorderbedrijven. De AFM concludeert dat uit haar onderzoek is gebleken dat door banken en financieringsmaatschappijen krediet wordt verleend, terwijl dit met het oog op het voorkomen van overkreditering niet verantwoord is. De AFM stelt dat zij naar aanleiding van haar bevinding in overleg zal treden met de sector om – door middel van het opstellen van een verbeterde gedragscode – overkreditering in de toekomst te voorkomen.
- 9.6.16 Naar aanleiding van het onderzoek heeft DSB Bank haar acceptatiecriteria aangepast. De AFM neemt naar aanleiding van de uitkomsten van het onderzoek geen formele handhavingsmaatregel.

#### *Onderzoek 'Voorkomen Overkreditering'*

- 9.6.17 De AFM voert op 25 september 2006 het onderzoek "Voorkomen Overkreditering" specifiek bij DSB Bank uit, waarin specifiek 20 dossiers zijn onderzocht van klanten die gedurende de periode januari 2006 – augustus 2006 een krediet bij DSB Bank hebben afgesloten.
- 9.6.18 Op 19 juli 2007 zendt de AFM het definitieve rapport aan DSB Bank. De AFM is van oordeel dat DSB Bank ten tijde van het onderzoek over het algemeen een onvoldoende bijdrage leverde aan de doelstellingen van de Wfd, te weten bescherming van consumenten en een adequaat functioneren van de financiële markt. In de begeleidende brief staat:

*"DSB hanteerde ten tijde van het onderzoek acceptatiecriteria die liggen tot 87% van de toen geldende bijstandsbedragen. Dit kan ertoe leiden dat consumptieve kredieten worden verstrekt, terwijl dit met het oog op overkreditering niet verant-*

---

<sup>389</sup> Zie paragraaf 2.3.9.

woord is. Bovendien heeft DSB kredieten verstrekt waarvan zij niet heeft aange-  
toond dat deze kredieten voor de consument verantwoord waren. DSB heeft haar  
acceptatiebeleid inmiddels aangepast. De AFM is van mening dat de nieuwe ac-  
ceptatiecriteria DSB beter in staat stelt overkreditering te voorkomen. De nieuwe  
aangepaste acceptatiecriteria houden echter nog geen rekening met een hoger uit-  
gavenpatroon bij een hoger inkomen.

*De uitkomst van het onderzoek geeft in principe aanleiding tot een normoverdra-  
gend gesprek. In haar eerdere gesprekken met DSB heeft de AFM de uitkomsten  
van het onderzoek van PricewaterhouseCoopers bij DSB Bank N.V. besproken. In  
deze gesprekken heeft de AFM tevens de ernst van de bevindingen van het AFM-  
onderzoek inzake verantwoorde kredietverlening benadrukt. DSB heeft, zoals eer-  
der vermeld, haar acceptatiecriteria na het onderzoek van de AFM aangepast. De  
genoemde gesprekken met DSB worden om de hiervoor genoemde redenen be-  
schouwd als het normoverdragend gesprek."*

- 9.6.19 De AFM verzoekt DSB Bank de volgende maatregelen te nemen:
- Aanpassing van haar acceptatiecriteria conform de uitgangspunten die in overleg met de VFN en de NVB zijn geformuleerd,
  - Aanpassing van haar acceptatiecriteria op het punt van de maandlasten die ge-  
paard gaan met het financieren van een verzekering. Deze maandlasten dienen  
onderdeel uit te maken van het bedrag dat getoetst wordt aan de norm.
- 9.6.20 De AFM neemt naar aanleiding van de uitkomsten van het onderzoek geen formele  
handhavingsmaatregel(en).
- Onderzoek 'Verantwoorde Woonlasten'*
- 9.6.21 Naar aanleiding van de 'oriënterende bezoeken' van de AFM en het gesignaleerde  
risico van te ruime criteria, heeft de AFM een specifiek onderzoek bij DSB Bank dien-  
aangaande op 16 april 2008 aangekondigd. Gedurende 22 april tot en met 19 juni  
2008 voert de AFM een onderzoek naar de verstrekking van hypothecair krediet uit.  
Het onderzoek is gericht op eerste hypotheek en omvat 34 dossiers.
- 9.6.22 In het op 25 november 2008 gedateerde onderzoeksrapport (zie ook 6.5.50) is de  
AFM van oordeel dat DSB Bank haar acceptatiecriteria op verschillende punten dient  
te wijzigen en meer informatie dient mee te nemen bij de beoordeling van een dossier.  
De AFM concludeert dat DSB Bank de volgende artikelen heeft overtreden:
- Artikel 115 Bgfo Wft omdat de criteria die DSB Bank gebruikt voor de beoordeling  
van een kredietaanvraag van een consument niet zijn vastgelegd ter voorkoming  
van overkreditering en niet zijn gericht op het voorkomen van overkreditering;
  - Artikel 4:23 Wft omdat (i) DSB Bank in vijf gevallen nadere informatie bij de con-  
sument had moeten inwinnen omtrent de doelstellingen en risicobereidheid alvo-  
rens advies te geven en (ii) DSB Bank haar advies mede op deze nadere informa-  
tie had moeten baseren; en
  - Artikel 4:34 Wft omdat DSB Bank in zes gevallen kredietovereenkomsten is aan-  
gegaan terwijl dit (met het oog op de overkreditering van de consument) onver-  
antwoord was.

- 9.6.23 Aan de conclusies verbindt de AFM de volgende handhavingsmaatregelen:
- Op 2 december 2008 bericht de AFM DSB Bank voornemens te zijn boetes op te leggen voor overtreding van de Wft. Uiteindelijk legt de AFM op 5 mei 2009 drie bestuurlijke boetes van in totaal € 124.000 op. De AFM maakt op 1 juli 2009 twee van de opgelegde boetes openbaar. De derde opgelegde boete wordt op 9 februari 2010 gepubliceerd.
  - Op 10 december 2008 geeft de AFM een aanwijzing aan DSB Bank op grond waarvan DSB Bank binnen 4 weken een bepaalde gedragslijn dient op te volgen (waaronder het aanpassen van acceptatiecriteria). Uiteindelijk bevestigt DSB Bank – na een rappel van de AFM – op 28 januari 2009 dat de gedragslijn is opgevolgd.

#### Beleggingsverzekeringen

- 9.6.24 Per 1 juli 2006 zijn de in de Wfd opgenomen adviesregels van toepassing op beleggingsverzekeringen bemiddeld door DSB Bank. Naar aanleiding van klachten waaruit blijkt dat bij producten met een beleggingsverzekering het (beoogde) doelkapitaal niet wordt gerealiseerd, start de AFM op 28 november 2006 een specifiek onderzoek bij DSB Bank.
- 9.6.25 De AFM presenteert op 27 december 2007 de conceptbevindingen van het onderzoek naar beleggingsverzekeringen die zij gedurende de periode februari 2007 - december 2007 heeft uitgevoerd. De AFM concludeert dat DSB Bank ten aanzien van de opzet en werking van de onderzochte zorgplichtaspecten, evenals ten aanzien van de medewerking aan het onderzoek, onder het gemiddelde scoort. De AFM constateert in haar onderzoek tekortkomingen in het (door DSB Bank vastgelegde) klantprofiel. Tevens constateert de AFM dat DSB Bank onvoldoende informatie heeft ingewonnen over de kennis en ervaring van de cliënt met betrekking tot beleggen en zijn/ haar risicobereidheid en dat in een aantal cliëntdossiers niet-passende adviezen zijn gegeven.
- 9.6.26 De concept-bevindingen leiden nadien tot nadere correspondentie, in het bijzonder met betrekking tot de door DSB Bank gehanteerde beslisboom. De AFM neemt naar aanleiding van de uitkomsten van het onderzoek geen formele handhavingsmaatregel(en).

#### Feitenonderzoek Beleggingsverzekeringen

- 9.6.27 In juni 2008 verzoekt de minister van Financiën de AFM een generiek onderzoek te doen naar de markt en kosten van beleggingsverzekeringen. Uiteindelijk wordt het omvangrijke feitenonderzoek Beleggingsverzekeringen op 9 oktober 2008 gepubliceerd.

#### Koopsompolissen

- 9.6.28 Nadat per 1 juli 2008 de vrijstelling van de in de Wft opgenomen adviesregels (zie paragraaf 6.6.1) voor koopsompolissen is ingetrokken, voert de AFM in het najaar van 2008 een generiek onderzoek uit bij de aanbieders van koopsompolissen met het idee dat op deze wijze de markt "*gemakkelijk*" te beïnvloeden zou zijn.
- 9.6.29 Op 8 juni 2009 zendt de AFM een brief aan de Minister van Financiën, waarin de AFM haar conclusies naar aanleiding van haar marktbrede onderzoek uiteenzet. In de brief geeft de AFM aan het voornemen om koopsompolissen onder de werking van de re-

gels betreffende provisietransparantie en de passende provisieregels (inducementregels) te brengen, te ondersteunen. Voornoemde brief is op 16 juni 2009 door de Minister van Financiën aan de Tweede Kamer gezonden. Het wettelijke regime aangaande provisietransparantie en de passende provisieregels (inducementregels) is per 1 januari 2010 in vorenbedoelde zin gewijzigd.

- 9.6.30 Op 6 augustus 2009 – één jaar na het wegvallen van de vrijstelling van de adviesregels – bericht de AFM DSB Bank ten aanzien van de uitkomsten van de marktbrede analyse van niet complexe koopsomverzekeringen.

*"Uit het onderzoek is onder meer gebleken dat aanbieders van kredietbeschermers in 2008, provisies aan adviseurs/bemiddelaars hebben betaald die varieerden van 25% tot 86% van de koopsom. Hierbij dient te worden opgemerkt dat een groot deel van de in 2008 aan de adviseurs/bemiddelaars betaalde provisie rond de 80% van de koopsom lag.*

*(...) Uit het onderzoek is gebleken dat in veel gevallen hoge provisies worden betaald aan de adviseurs/bemiddelaars van kredietbeschermingsverzekeringen. Uit nader onderzoek is gebleken dat deze provisies waarschijnlijk niet in verhouding staan tot de werkzaamheden die de adviseur/bemiddelaar hiervoor verricht. Dit is niet in het belang van de cliënt. Het is ook in het belang van de branche dat deze praktijken worden gestopt en dat niet wordt gewacht op de komende regelgeving.*

*De AFM is voornemens om in het eerste kwartaal van 2010 uitgebreid onderzoek te doen bij aanbieders en adviseurs/bemiddelaars van koopsomverzekeringen. Het doel van deze onderzoeken zal zijn om vast te stellen in hoeverre marktpartijen de provisietransparantieregels en inducementregels naleven. De AFM zal bij de uitvoering van haar onderzoek meewegen op welk moment partijen hun bedrijfsmodel hebben aangepast aan de aangekondigde provisietransparantie- en inducementregels."*

#### *Onderzoek 'Advisering kredietbeschermingsverzekeringen'*

- 9.6.31 Alhoewel DSB Bank in april 2009 de bemiddeling van koopsompolissen staakt, kondigt de AFM op 10 juni 2009 een onderzoek aan bij de twee grootste bemiddelaars van koopsompolissen, waarvan DSB Bank er een is. Het onderzoek 'Advisering kredietbeschermingsverzekeringen' wordt (voor zover het DSB Bank betreft) van 29 juni tot en met 1 juli 2009 aan de hand van 27 dossiers uitgevoerd.
- 9.6.32 Het definitieve rapport wordt na het faillissement van DSB Bank verzonden aan Curatoren. De AFM is van oordeel dat DSB Bank ten behoeve van haar advies omtrent kredietbeschermingsverzekeringen onvoldoende informatie bij haar klanten inwint en het advies in onvoldoende mate op de ingewonnen informatie baseert. Op 26 januari 2010 legt de AFM DSB Bank een bestuurlijke boete op van € 24.000 omdat DSB Bank bij de advisering van kredietbeschermingsverzekeringen in combinatie met CK onvoldoende informatie heeft ingewonnen.
- 9.6.33 De AFM heeft jegens Curatoren aangegeven dat het - achteraf gezien - beter was geweest indien zij DSB Bank een aantal maanden eerder op de bemiddeling van koopsompolissen had aangesproken.

## Klachtenprocedure en klachtendossiers

9.6.34 Tijdens de bespreking tussen de AFM en DSB Bank op 16 april 2008 kondigt de AFM "op korte termijn" een onderzoek naar de klachtenprocedure en de klachtendossiers aan. Terwijl het gedurende dezelfde bespreking aangekondigde onderzoek naar de kredietverlening direct is uitgevoerd, heeft er nooit een onderzoek naar de klachtenprocedure en klachtendossiers bij DSB Bank plaatsgevonden. De AFM heeft verklaard dat zij in mei 2009 een intern onderzoek is gestart naar de afwikkeling van 154 door de AFM ontvangen klachten. De AFM beschouwde de het volgen van de wijze van afhandeling van de op 13 juni 2009 aan DSB Bank doorgezonden klachten als een onderzoek naar de afwikkeling van klachten. Door het faillissement van DSB Bank is dit interne onderzoek binnen de AFM niet afgerond.

## **9.7 Samenwerking DNB – AFM**

9.7.1 In paragraaf 9.2 is de verdeling van toezichtbevoegdheden tussen DNB en de AFM reeds beschreven. In dit vervolg zal kort het juridisch kader van de samenwerking alsmede de samenwerking van de toezichthouders in de praktijk worden behandeld.

### Juridisch kader samenwerking tussen DNB en de AFM

9.7.2 De samenwerking tussen de toezichthouders is – onder andere – in de Wft<sup>390 391</sup> geregeld. De terreinen waarop samengewerkt moet worden zijn:

- Het gebruik van regelgevende bevoegdheid en het opstellen van beleidsregels;
- Het treffen van bepaalde handhavingsmaatregelen;
- Het verlenen van een vergunning; en
- Het in kennis stellen van de vergunningverlenende toezichthouder door de niet vergunningverlenende toezichthouder indien deze constateert dat niet meer wordt voldaan aan de betrouwbaarheids- of deskundigheidseis.

9.7.3 In de toelichting op de wettelijke bepalingen is overwogen:

*"De taakafbakening tussen [DNB] en de [AFM] laat onverlet dat beide toezichthouders actief zijn binnen dezelfde financiële sector. Dit behoeft niet in de weg te staan aan een duidelijke scheiding: deze wordt bereikt door de concrete afbakening van toezichttaken en de daaraan gekoppelde toedeling van toezichtinstrumenten op basis van deze wet (het is steeds één toezichthouder die de bevoegdheid heeft om een besluit te nemen). Teneinde de voordelen van het functionele toezichtmodel optimaal tot hun recht te laten komen, dienen DNB en de AFM – uitgaande van hun autonome verantwoordelijkheden – het eventuele risico op inefficiënties te ondervangen door samen te werken, met name door effectieve informatie-uitwisseling onderling en heldere communicatie met onder toezicht staande financiële ondernemingen. De samenwerking wordt waar noodzakelijk langs twee lijnen wettelijk vormgegeven: (i) door afstemming van door hen vast te stellen algemeen verbindende voorschriften en beleidsregels ten aanzien van on-*

---

<sup>390</sup> Artikelen 1:46 – 1:50 Wft.

<sup>391</sup> Voor de inwerkingtreding van de Wft was de samenwerking van de toezichthouders vastgelegd in een wet van 22 november 2001 op grond waarvan zij verplicht waren om onderling samen te werken met het oog op het tot stand brengen van gelijkgerichte regelgeving en beleid met betrekking tot bij ministeriele regeling aan te wijzen niet-sectorspecifieke onderwerpen (Stb. 2001, 596).

*derwerpen die voor beide toezichtdomeinen relevant zijn; en (ii) door concrete afstemmingsmechanismen in het toezicht.*"<sup>392</sup>

9.7.4 De toezichthouders hebben hun samenwerking vastgelegd in convenanten d.d. 15 november 2004<sup>393</sup> en d.d. 2 juli 2007.<sup>394</sup> In de convenanten is – onder andere – bepaald dat onderzoeksrapportages onderling worden uitgewisseld.

#### Samenwerking tussen DNB en de AFM in de praktijk

9.7.5 DNB en de AFM hebben verklaard dat er continu overleg tussen hen beide heeft plaatsgevonden. Volgens DNB was er minimaal één keer per jaar een overleg waarin het toezicht werd gepland. Daarnaast was er veel operationeel overleg tussen de toezichthouders over DSB Bank. In de periode vlak voor het faillissement vond wekelijks overleg plaats.

9.7.6 In het kader van de vergunningverlening aan DSB Bank in 2005 heeft op verschillende momenten overleg plaatsgevonden tussen de toezichthouders:

- a. Op 11 januari 2005 stemmen DNB en de AFM de bij DSB Bank geplande toezichtswerkzaamheden af. Naar aanleiding van de vraag van de AFM of DNB nog actie zou ondernemen naar aanleiding van de duidelijke signalen dat de IAD onvoldoende functioneert, zegt DNB toe dat dit zal worden meegenomen bij de vergunningsaanvraag van DSB Groep.
- b. Op 4 oktober 2005 verzoekt DNB de AFM om informatie. De AFM meldt op 6 oktober 2005 dat haar in het kader van de betrouwbaarheidsbeoordeling geen antecedenten bekend zijn. Wel informeert de AFM DNB op 10 oktober 2005 over de conclusies van haar onderzoek naar de effectenactiviteiten.<sup>395</sup>
- c. Op 29 november 2005 verstrekt de AFM aan DNB informatie over de vergunningaanvraag van DSB Groep. Het betreft vooral informatie over de bedrijfsvoering op de onderdelen die het toezichtsterrein van de AFM raken, en de deskundigheid en betrouwbaarheid van de beleidsbepalers. De AFM heeft door een fout in de procedure, nagelaten antecedenten over enkele bestuurders eerder te melden.<sup>396</sup>
- d. Op 20 december 2005 overlegt de directie van DNB over de betrouwbaarheid van Scheringa en Van Dijk. Uit de notulen van dat overleg zou blijken dat DNB in dat verband contact heeft opgenomen met een bestuurder van de AFM, die geen bezwaar zou hebben tegen een goedkeurende verklaring.<sup>397</sup>

9.7.7 Na de vergunningverlening hebben DNB en de AFM periodiek de toezichtwerkzaamheden afgestemd:

- a. Gedurende een overleg op 12 januari 2006 meldt DNB dat de implementatie van de Wfd een van de grootste risico's is bij DSB Bank. De AFM geeft aan voornemens te zijn te onderzoeken of DSB Bank de Wfd op een juiste wijze invoert.<sup>398</sup>

---

<sup>392</sup> Kamerstukken II, 2005 – 2006, 29708, nr. 19, p. 298.

<sup>393</sup> Stcrt. 2004, 224.

<sup>394</sup> Stcrt. 2007, 130.

<sup>395</sup> Rapport Scheltema, p. 40/41 en p. 258.

<sup>396</sup> Rapport Scheltema, p. 41.

<sup>397</sup> Rapport Scheltema, p. 41. Het Rapport vermeldt dat de AFM zich dit gesprek niet kan herinneren.

<sup>398</sup> Rapport Scheltema, p. 259.



- b. Op 29 januari 2007 vindt een gesprek plaats tussen DNB en de AFM. Samen met de AFM is DNB van mening dat DSB Bank “vooruit gaat” (volgens de AFM met kleine stapjes) en dat toezichtaandacht gewenst blijft. Ten aanzien van compliance heeft DNB nog geen goed gevoel bij de wijze waarop DSB Bank deze vorm geeft (DSB Bank blijft steken in de opzet).
- c. Op 27 december 2007 overleggen de AFM en DNB omtrent DSB Bank. Tijdens deze bespreking wordt afgesproken dat:
- DNB onderzoek gaat doen naar het kredietrisico bij DSB Bank;
  - De AFM alle verslagen van DNB zal ontvangen;
  - De AFM nogmaals onderzoek zal doen naar de ‘PwC-dossiers’. Doelstelling van dit laatste zou zijn om te kijken of klanten dienen te worden gecompenseerd.<sup>399</sup>
- d. Op 24 april 2008 overlegt DNB met de AFM. De AFM geeft tijdens dit overleg een overzicht van haar grootste zorgen, waaronder het functioneren van de afdeling Compliance, de *tone at the top* en de instelling van de RvB.<sup>400</sup> Uiteindelijk sturen DNB en de AFM op 10 juli 2008 een gezamenlijke brief aan DSB Bank.<sup>401</sup> DSB Bank reageert op 12 september 2008 op de brief; DSB Bank zou de kritiek deels wel en deels niet herkennen.<sup>402</sup> DNB en de AFM bespreken op 29 september 2008 de reactie van DSB Bank. DNB is gematigd positief over de reactie, de AFM is minder enthousiast.<sup>403 404</sup>
- e. Op 1 december 2008 spreken DNB en de AFM met de RvB over de voortgang met betrekking tot de afdeling Compliance en de IAD. De toezichthouders concluderen dat beide functies nog onvoldoende functioneren.<sup>405</sup> Dit zou in ieder geval blijken uit een presentatie van de afdeling Compliance in november 2008.
- f. DNB en de AFM hebben op 11 december 2008 opnieuw overleg. Een belangrijk onderwerp tijdens het overleg is de benoeming van een nieuwe CFO (na het vertrek van Zalm).<sup>406</sup> Als gezamenlijke strategie van de AFM en DNB ten aanzien van DSB Bank wordt afgesproken dat de druk op DSB Bank zal worden opgevoerd, met als doel het aftreden van Scheringa en het aantrekken van een externe CEO. Het probleem met Scheringa zou volgens de toezichthouders niet zozeer kwade wil zijn, maar desinteresse en onbegrip ten aanzien van essentiële zaken als compliance en de IAD. De AFM zou tijdens het overleg hebben opgemerkt dat een deel van het probleem in het business model van DSB Bank zou zitten. Voorts constateren de toezichthouders dat bij DSB Bank moeilijk is vast te stellen, of het aanbrenge van verbeteringen in de organisatie plaatsvindt omdat men het zelf beter wil doen, of vooral omdat externe druk wordt uitgeoefend door de toezichthouders. Van bepaalde zaken lijkt het belang niet te worden beseft en bijvoorbeeld ten aanzien van het zichtbaar maken van de beheersing van de or-

---

<sup>399</sup> Rapport Scheltema, p. 259.

<sup>400</sup> Zie paragraaf 2.7.19.

<sup>401</sup> Zie paragraaf 2.7.28.

<sup>402</sup> Rapport Scheltema, p. 52.

<sup>403</sup> Rapport Scheltema, p. 52..

<sup>404</sup> Zie paragraaf 2.7.43.

<sup>405</sup> Rapport Scheltema, p. 53.

<sup>406</sup> Rapport Scheltema, p. 53.

ganisatie bestaat zelfs een zekere weerstand.<sup>407</sup> De AFM heeft gedurende het overleg voorgesteld om op basis van onvoldoende compliance een aanwijzing te geven. DNB zou dit in overweging hebben genomen, maar er zou onvoldoende grondslag voor een dergelijke aanwijzing hebben bestaan.

9.7.8 Begin 2009 voert de AFM nauw overleg met DNB over de publicatie van boetes. DNB heeft op dat moment geen bezwaar tegen de publicatie van boetes. Pas bij het voornemen om boetes te publiceren in de zomer van 2009 krijgt de AFM signalen van DNB, die op dat moment naar de verhouding tussen DSB Bank en DSB Beheer kijkt, dat DNB dienaangaande zorgen heeft. Als de AFM haar onderzoek naar kredietbeschermingverzekeringen heeft afgerond, vraagt DNB aan de AFM terughoudend te zijn met eventuele publiciteit over DSB Bank.<sup>408</sup> Uiteindelijk meldt DNB op 3 september 2009 aan de AFM welke grote risico's er voor DSB Bank kleven aan de precaire situatie waarin DSB Beheer zich bevindt.<sup>409</sup>

---

<sup>407</sup> Rapport Scheltema, p. 261.

<sup>408</sup> Rapport Scheltema, p. 7/8. [97.1]

<sup>409</sup> Rapport Scheltema, p. 262.



## 10 SAMENVATTING EN CONCLUSIES

### 10.1 Inleiding

10.1.1 Het bestuur en de raad van commissarissen van een vennootschap dient het belang van die vennootschap en de aan haar verbonden onderneming voorop te stellen en de belangen van alle stakeholders daarbij in aanmerking te nemen. Waar een bank een publieke functie vervult, behoren tot die stakeholders nadrukkelijk ook degenen die hun belangen aan de bank hebben toevertrouwd, zoals spaarders, depositohouders, polishouders, en kredietnemers. Deze belangen bepalen mede de vrijheid van het bestuur van een bank bij de beoordeling en afweging van risico's die inherent zijn aan de door de bank gedreven onderneming. Daarbij rust op het bestuur *"een bijzondere zorgplicht die risico's steeds zorgvuldig en adequaat in het oog te houden, te beoordelen en bij zijn beleidafwegingen, besluitvorming en optreden te betrekken"*.<sup>410</sup> Deze zorgplicht wordt gescherpt door het feit dat een bank in het bijzonder afhankelijk is van het vertrouwen dat genoemde stakeholders en het publiek in het algemeen in een bank stellen. Het bestaan van deze zorgplicht komt mede tot uitdrukking in verschillende codes en beginselen, de (thans) krachtens de Wft geldende toezichtregels en de rechtspraak van zowel de bestuursrechter als de civiele rechter. De publieke functie die banken (mede) vervullen is dan ook in hoge mate bepalend voor de inrichting en bedrijfsvoering van het bankbedrijf. Mede daarom worden aan hen die het beleid van een bank bepalen hoge eisen gesteld ten aanzien van deskundigheid, betrouwbaarheid en integriteit (afdeling 3.3.2 Wft) en dient de bedrijfsvoering zodanig te zijn ingericht dat een beheerste en integere uitoefening van het bedrijf is gewaarborgd. De externe accountant en de toezichthouders, AFM en DNB hebben een cruciale rol bij het effectueren van deze waarden.

10.1.2 Zo dient de externe accountant vast te stellen of de geconsolideerde jaarrekening van DSB Bank een getrouw beeld geeft van de grootte en de samenstelling van het vermogen en van het resultaat en de kasstromen in overeenstemming met de bepalingen van IFRS en met de bepalingen van titel 9 Boek 2 BW. Concreet houdt dit onder meer in dat wordt vastgesteld of de jaarrekening voldoet aan de genoemde voorschriften en of het jaarverslag, voor zover de accountant dat kan beoordelen, in overeenstemming met wettelijke bepalingen is opgesteld en met de jaarrekening verenigbaar is. Ook moet worden vastgesteld dat de overige gegevens die wettelijk zijn vereist, zijn toegevoegd. Met het oog op dit alles dient de externe accountant onder meer de aanvaardbaarheid van de toegepaste grondslagen voor financiële verslaggeving, van de redelijkheid van schattingen die de RvB van DSB Bank heeft gemaakt en van het algemene beeld van de jaarrekening, te beoordelen. Bij financiële instellingen, zoals DSB Bank, heeft de accountant op grond van de Wft bovendien enkele bijzondere verplichtingen. Krachtens art. 3:88, lid 1 en 2 Wft dient hij DNB zo spoedig mogelijk elke omstandigheid te melden die bij uitvoering van de controle tot zijn kennis is gekomen welke:

- in strijd is met de prudentiële verplichtingen ingevolge deel 3 van de Wft aan de bank zijn opgelegd;
- het voortbestaan van de bank bedreigt, of,

---

<sup>410</sup> Gerechtshof Amsterdam (OK) 5 maart 2012, LJN PM (Fortis-beschikking)

- leidt tot weigering van het afgeven van of een voorbehoud bij de accountantsverklaring,

Op grond van artikel 4:27 Wft heeft de accountant voorts de verplichting bij de AFM zo spoedig mogelijk melding te maken van elke omstandigheid die bij de uitvoering van de controle de accountant ter kennis is gekomen, die in strijd is met de bepalingen van deel 4 van de Wft waarin het gedragtoezicht wordt geregeld.

10.1.3 Dat onafhankelijke *gedragtoezicht* door de AFM is gericht op de markten van sparen, lenen, beleggen en verzekeren, en op ordelijke en transparante financiële processen op die markten, met als doel zuivere verhoudingen tussen marktpartijen en zorgvuldige dienstverlening aan cliënten te bevorderen. Consumenten moeten kunnen vertrouwen op zorgvuldige financiële dienstverlening ten aanzien van financiële producten (zoals spaarproducten, betaalproducten, consumptieve kredieten, hypotheeklen en verzekeringen). Banken vallen in beginsel niet onder het gedragtoezicht van de AFM. Echter, voor zover zij gelden als financiële dienstverlener of beleggingsonderneming, zoals DSB Bank, vallen zij in die hoedanigheid wel onder het gedragtoezicht van de AFM. De AFM beschikt over verschillende bevoegdheden om de naleving van voorschriften te controleren en af te dwingen. Zo kan de AFM, om het toezicht te kunnen uitoefenen inlichtingen vorderen. Om de naleving van bepaalde normen te handhaven en een beheerste en integere uitoefening van het bedrijf te bevorderen kan de AFM aanwijzingen geven en een last onder dwangsom of een boete opleggen.

10.1.4 Het *prudentieel toezicht* door DNB is gericht op de soliditeit van – onder meer – banken en op het bijdragen aan de stabiliteit van de financiële sector. In dat kader dient DNB te beslissen omtrent de toelating van een financiële onderneming zoals DSB Bank tot de financiële markten (vergunningverlening). Indien een partij een gekwalificeerde deelneming wenst te houden in een bank of enige zeggenschap verbonden aan een gekwalificeerde deelneming wenst uit te oefenen, dan is daarvoor een verklaring van geen bezwaar van DNB vereist. Ook houdt DNB met het oog op de stabiliteit en continuïteit van de financiële onderneming, toezicht op de ontwikkeling van de solvabiliteits- en liquiditeitspositie van een financiële onderneming en op de governance. DNB beschikt over verschillende bevoegdheden om de naleving van voorschriften te controleren en af te dwingen. Zo kan de DNB, om dit toezicht te kunnen uitoefenen inlichtingen vorderen en kan zij bij constatering van een overtreding een aanwijzing geven, een last onder dwangsom opleggen of een boete opleggen. In bijzondere omstandigheden kan DNB een stille curator benoemen of de noodregeling aanvragen.

10.1.5 Tegen de achtergrond van het bovenstaande is door Curatoren onderzoek verricht naar de oorzaken van het faillissement van DSB Bank.

## 10.2 Samenvatting van de chronologie

10.2.1 DSB Bank is voortgekomen uit het in 1975 door Scheringa en zijn echtgenote opgerichte Buro Frisia, een intermediair bedrijf dat zich richt op de bemiddeling bij de totstandkoming van overeenkomsten inzake verzekeringen en consumptief krediet. In 1978 brengen zij dit bedrijf onder in Buro Frisia BV, het latere DSB Beheer. Het bedrijf groeit voorspoedig, ook door overnames. In oktober 1994 wordt Van Goor aangenoemen als assistent van de directie.

- 10.2.2 In het begin van de jaren negentig van de vorige eeuw breidt Scheringa de activiteiten van 'DSB' uit. DSB Groep, de tussenholding waarin de financiële activiteiten zijn ondergebracht, biedt consumptieve leningen aan via eigen voorschotbanken, die de financiering die daarvoor nodig is, aantrekken op de interbancaire markt. Ook biedt DSB Groep, vanaf 1995 zelf verzekeringen aan via haar dochters DSB Leven en DSB Schade.
- 10.2.3 Op deze manier wordt een bedrijfsmodel ontwikkeld waarin aan klanten krediet wordt verstrekt tegen een lage rente krediet waarbij zij bepaalde verzekeringen afsluiten, zoals overlijdensrisicoverzekeringen en arbeidsongeschiktheidsverzekeringen, veelal bij via of DSB Groep. In het overgrote deel van de gevallen dient de klant de premie van de afgesloten verzekeringsproducten niet maandelijks, maar eenmalig in de vorm van een koopsom te worden voldoen. Het bedrag van de koopsom wordt in het krediet meegenomen, wat tot een hogere kredietverstrekking leidt. In veel gevallen adviseert en bemiddelt DSB Groep ook bij het sluiten van een beleggingsverzekering; in plaats van een maandelijkse aflossing op de lening te betalen, stort de klant maandelijks een bedrag. Het deel van de stortingen dat na aftrek van kosten resteert, wordt in aandelen en/of obligaties belegd, om zo vermogen op te bouwen dat later voor de aflossing van de lening kan worden aangewend. De resultaten van DSB zijn sterk afhankelijk van de resultaten (provisies en premies) die met de verzekeringactiviteiten en de bemiddeling bij de totstandkoming van verzekeringen worden gerealiseerd.
- 10.2.4 Begin negentiger jaren legt Scheringa zich vanuit DSB Beheer ook toe op het verzamelen van kunst. Dit gebeurt via een aparte dochtermaatschappij van DSB Beheer, DSB Art. Daarnaast wordt DSB in 1993 hoofdsponsor en Scheringa voorzitter van voetbalclub AZ. DSB Beheer wordt ook actief in het vastgoed door de kantoorpanden te kopen die bij de verschillende DSB entiteiten in gebruik zijn.
- 10.2.5 In 1998 vindt een herstructurering plaats, waarbij de bank- en verzekeringsactiviteiten worden ondergebracht in DSB Groep en worden gescheiden van de kunst- en sportactiviteiten. Op 30 maart 2000 verleent DNB de door DSB Groep opgerichte (kleine) DSB Bank een bankvergunning, waardoor deze ook spaargeld kan aantrekken. Het businessmodel – bemiddelen en adviseren bij het verstrekken van consumptief en hypothecaire kredieten en bemiddelen bij het afsluiten van verzekeringen – waarin het resultaat sterk afhankelijk is van provisie-inkomsten, is het model dat tot 2009 wordt gehandhaafd.
- 10.2.6 DSB Bank heeft een eigen Directie bestaande uit twee relatief onafhankelijke bestuurders. Scheringa is één van de commissarissen. DSB Bank heeft een klein medewerkersbestand (20 personen). Diensten zoals marketing, verkoop, administratie, en interne controle worden echter geleverd door andere tot de DSB Groep behorende bedrijven, zoals de voorschotbanken. De voorschotbanken blijven ook na het ontstaan van DSB Bank actief op het terrein van de kredietverstrekking. Het komt regelmatig voor dat een kredietaanvraag die door DSB Bank wordt afgewezen, door één van de voorschotbanken toch wordt geaccepteerd.
- 10.2.7 In 2000 wordt de beursgang van DSB Groep aangekondigd. Hoewel beleggers voldoende interesse hebben (de voorgenomen emissie wordt enkele malen overtekend), blaast Scheringa de beursgang op het laatste moment af. In 2002 wordt overwogen

delen van DSB Groep te verkopen. Er is belangstelling voor de bancaire activiteiten, maar niet voor de verzekeraars. Dit voornemen leidt echter niet tot een transactie. Begin 2002 treedt Van Dijk aan als CFO bij DSB Groep. In 2002 verkoopt DSB Groep haar aandelen in DSB Schade en DSB Leven aan DSB Beheer, de persoonlijke holding van Scheringa, waarin ook de kunst- en sportactiviteiten zijn ondergebracht.

- 10.2.8 DNB beschouwt DSB Beheer in de periode 2000 tot eind 2005 als een financiële holding en verlangt in dat verband halfjaarlijkse rapportages. Eind 2002 doet DNB onderzoek naar de hypothecaire en consumptieve kredietverlening door DSB. In het rapport naar aanleiding van dit onderzoek is DNB zeer kritisch; volgens het rapport dient het risicobeheer substantieel te worden verbeterd, wordt aan klanten te gemakkelijk en te veel krediet verleend (met als mogelijk gevolg een te groot kredietrisico) en hebben verkoopdirecteuren – ten onrechte – een zwaarwegende stem in de kredietcommissie. Wat betreft de corporate governance heeft DNB onder meer kritiek op het functioneren van de Directie en RvC en op de informatievoorziening aan de RvC. DNB vraagt zich daarnaast af of DSB Bank niet meer vermogen zou moeten aanhouden dan op grond van de minimale solvabiliteitsratio zou moeten. DNB kondigt aan DSB Bank intensief te zullen volgen en kondigt 'passende maatregelen' aan indien de ontwikkeling van de organisatie en het risicobeheer structureel bij de groei van DSB Bank achterblijven.
- 10.2.9 Eind 2003 besluit de directie van DSB Groep een aanvraag voor te bereiden voor een bankvergunning met als doel om de bancaire en bemiddelingsactiviteiten behorend tot DSB Groep, te fuseren met DSB Bank. De directieleden van DSB Bank, Cornet en El Sayed, uiten in maart 2004 bij DNB hun zorg dat na de voorgenomen fusie de commercie ten koste zal gaan van het risicobeheer. Immers, de fusieplannen voorzien erin dat Scheringa en Van Goor – op dat moment verantwoordelijk voor de verkoop – deel uitmaken van de RvB van de gefuseerde DSB Bank. Ter toelichting heeft Cornet tegenover Curatoren verklaard dat Van Goor een *"echte verkoopmachine was"*, die in sommige gevallen kredietaanvragen die door DSB Bank waren afgekeurd toch goedkeurde, *"omdat er een mooie polis aan vast zat"*.
- 10.2.10 De AFM is vanaf 2002 kritisch over de reclame-uitingen door DSB Groep. In 2004 stelt de AFM naar aanleiding van haar onderzoek naar de effectenbeleningsproducten Nederlands Welvaren Select II gebreken vast bij het inwinnen van cliënteninformatie en bij het verstrekken van informatie aan klanten en legt zij DSB Bank bestuurlijke boetes op. Ook eind 2005 zijn er zorgen over de HWS kredieten. E&Y rapporteert in november 2005 dat DSB Bank intern berekend heeft dat een schikking op basis van de Duisenberg-regeling DSB Groep circa € 40 miljoen zal kosten.
- 10.2.11 In februari 2005 wordt DSB Beheer via haar dochtervennootschap DS Sport enig aandeelhouder van voetbalclub AZ. In maart 2005 dient DSB Groep de conceptaanvraag in voor een bankvergunning ten behoeve van de fusiebank, waarin de activiteiten van DSB Groep en DSB Bank worden geïntegreerd tot één onderneming die zich toelegt op het verstrekken van kredieten en spaarproducten en het bemiddelen bij de totstandkoming van verzekeringsovereenkomsten. De aanvraag wijkt af van wat gebruikelijk is, omdat sprake is van een reeds bestaande organisatie met een bankvergunning. Bij de aanvraag is het ROB dossier gevoegd, waarin een groot aantal punten

wordt benoemd die verbetering behoeven. In dit kader wordt onder meer gewezen op een 'te lichte' administratieve organisatie, openstaande vacatures voor de posities van hoofd IAD en hoofd Risk Management en op gebreken in de bezetting van de ICT-afdeling. Bij de aanvraag is ook een lijst gevoegd met 'restrisico's'. DNB ontvangt in het kader van de vergunningaanvraag van haar eigen afdeling 'Integriteit' een negatief oordeel over de betrouwbaarheid van Scheringa en beoogd CFO Van Dijk. Volgens het rapport van deze afdeling is er een patroon van niet integer handelen. De directie van DNB neemt dit negatieve advies echter niet over, daarbij ondermeer overwegend dat de geconstateerde overtredingen van de Wte en Wck mede zijn te verklaren door het actieve toezicht van de AFM, en door het feit dat de organisatie van DSB Groep op dat moment nog niet 'ROB compliant' is. Curatoren hebben niet kunnen vaststellen dat op het moment van vergunningverlening DNB heeft onderzocht en vastgesteld of de lijst van restrisico's inmiddels was verkleind. Ook hebben Curatoren niet kunnen vaststellen of, en zo ja, op welke gronden DNB de vereiste deskundigheid van Scheringa en Van Goor, die beiden geen bancaire achtergrond hadden, heeft getoetst en voldoende bevonden. Eind december 2005 verstrekt DNB de vergunning voor een gefuseerde DSB Bank. Het dagelijks beleid van deze bank zal worden bepaald door Scheringa, Van Dijk en Van Goor als bestuurders en mede door Bonnier, Neelissen, Nijpels en Ariëns als commissarissen, aldus de vergunning.

- 10.2.12 Reeds op 6 januari 2006 roept DNB de gehele RvB van DSB Bank bij zich om een aantal kritiekpunten te bespreken. De bankbestuurders krijgen tevens een aansporing om zich netjes te gedragen. De kritische houding van DNB ten opzichte van de handelwijze van DSB Bank blijkt ook uit een schriftelijk verslag van 19 mei 2006 van het onderzoek van DNB naar de kredietverlening door DSB Bank. Volgens dat verslag heeft DSB Bank naar het oordeel van DNB onvoldoende maatregelen genomen die moeten voorkomen dat het belang van de klant ondergeschikt wordt gemaakt aan de commerciële belangen van DSB Bank, is het kredietbeleid onvoldoende uitgewerkt, heeft DNB onvoldoende vertrouwen dat DSB Bank de Wfd tijdig kan naleven, zijn de gebruikte cliëntenprofielen ongeschikt, loopt DSB Bank door het onvoldoende naleven van haar zorgplicht prudentiële risico's etcetera. DSB Bank reageert op dit rapport deels ontwijkend ("Wij doen zaken met gerenommeerde verzekeraars) en deels met globale toezeggingen ("Het beleid zal in de toekomst beter worden gedocumenteerd." en "De provisies op verzekeringsprodukten zullen geleidelijk worden verlaagd."). Benadrukt wordt dat de bestaande regels veel ruimte bieden voor interpretatie. Een enkele opmerking van DNB wordt ontkend.
- 10.2.13 In de periode juni tot augustus 2006 bespreekt de RvB van DSB Bank de strategie van de bank aan de hand van een 'discussiepaper'. De conclusie van dit stuk is dat het bedrijfsmodel van DSB Bank, dat "*drijft op een bescheiden positieve rentemarge gekoppeld aan hoge inkomsten uit verzekeringsprovisies*", mede gezien de nieuwe wetgeving (de Wft) tijdig dient te worden bijgesteld in die zin dat het resultaat minder afhankelijk moet worden van eenmalige verzekeringsprovisies. De RvB besluit onder meer de provisies af te vlakken en de activiteiten van de bank meer te richten op de verstrekking van consumptief krediet.
- 10.2.14 Op 1 september 2006 treedt Ariëns onder druk van Scheringa af als commissaris van DSB Bank. Ariëns verklaart schriftelijke dat hij dit doet omdat hij het niet eens is met



de gang van zaken binnen de RvC. Volgens Ariëns brengt de nieuw tot stand gekomen fusiebank voor de RvC – ook volgens DNB – meer uitgebreide toezichtverantwoordelijkheden met zich, maar toch heeft Scheringa zich van vrijwel alle toezichtaspecten ontdaan. Teveel onderwerpen worden volgens Ariëns in het ACC besproken, in plaats van in de gehele RvC.

- 10.2.15 Eind november 2006 besluit de RvC dat de RvB bij acquisities onder de € 17,5 miljoen geen goedkeuring van de RvC meer nodig heeft. Scheringa is binnen de RvB verantwoordelijk voor overnames en brengt deze veelal zonder overleg in de RvB tot stand.
- 10.2.16 In december 2006 rapporteert E&Y haar bevindingen naar aanleiding van de interim controle in het kader van de jaarrekeningcontrole. De processen kredietverlening en automatisering worden aangeduid als 'high risk'. E&Y refereert aan een analyse van de afdeling Risk Management dat het kredietrisico is toegenomen en de rentemarge daalt. De reden daarvan kan nog niet goed worden achterhaald.
- 10.2.17 De resultaten over het boekjaar 2006 vallen uiteindelijk tegen. Het resultaat 2006 bedraagt (op basis van NL GAAP) € 28 miljoen, tegenover een resultaat over 2005 van ongeveer € 45 miljoen. DSB Bank geeft de AFM als uitleg dat het tegenvallende resultaat een combinatie van oorzaken kent, waaronder het opstappen van de verkoopdirectie, de tegenvallende rentemarge en de hoge marketingkosten. E&Y constateert in wat betreft het kredietrisico verbeteringen in haar accountantsverslag, maar de verslaglegging van de acceptatie en toegepaste zorgplichtaspecten moet volgens E&Y verder worden uitgewerkt.
- 10.2.18 Tijdens de eerste helft van 2007 gaat de aandacht van de AFM vooral uit naar het adviestraject bij de kredietverlening, dat volgens een door PwC aan DSB Bank uitgebracht rapport gebreken vertoont. De AFM oordeelt in haar rapport van juli 2007 getiteld 'Voorkomen Overkreditering' dat DSB Bank onvoldoende doet aan het voorkomen van overkreditering. DSB Bank is het oneens met dit oordeel van de AFM.
- 10.2.19 In 2007 houdt de RvB opnieuw een strategiesessie, ter gelegenheid waarvan wederom de wenselijke verandering van het bedrijfsmodel wordt besproken. De teruggang van de resultaten tweede helft 2006 en eerste helft 2007 is volgens CFO Van Dijk te wijten aan het feit dat enerzijds de bewerkstelligde stijging van de rentemarge slechts geleidelijk effect sorteert op het resultaat, terwijl anderzijds de afname van cross-selling direct een negatief effect heeft op het resultaat.
- 10.2.20 In 2007 besluit de RvB – in strijd met hetgeen bij het verlenen van de bankvergunning was bepaald – opnieuw de fiscale eenheid voor de vennootschapsbelasting met DSB Beheer en andere groepsvennootschappen te continueren. De RvB van DSB Bank motiveert haar besluit op basis van extern ingewonnen fiscaal advies en bericht DNB dienovereenkomstig. DNB verzet zich niet tegen dit besluit. Eén van de gevolgen van het continueren van de fiscale eenheid is dat DSB Bank haar fiscale vorderingen die tijdens de fiscale eenheid ontstaan, niet meer zelfstandig bij de Belastingdienst kan indienen. DSB Beheer zal, als hoofd van de fiscale eenheid, deze vorderingen indienen. DSB Bank krijgt dan ter zake van die fiscale claim, een vordering op DSB Beheer.

- 10.2.21 In juni 2007 vraagt DSB Bank, DNB om een verklaring van geen bezwaar voor de overname van een aantal bedrijven. In de overnameprijzen is een groot bedrag aan goodwill begrepen. Volgens de geldende modellen dient het bedrag aan de betaalde goodwill ten laste te worden gebracht van het eigen vermogen van DSB Bank dat meetelt bij de berekening van de solvabiliteit. Als gevolg van deze voorgenomen acquisities dreigt de solvabiliteit van DSB Bank onder het door DNB vereiste niveau te komen. DNB weigert daarom de gevraagde verklaring van geen bezwaar voor de meeste overnames. Uiteindelijk kiest DSB Bank voor een oplossing waarin de bedrijven door DSB Beheer worden overgenomen, maar waarbij de koopsom geheel door DSB Bank wordt gefinancierd. De vordering van DSB Bank op DSB Beheer van € 22 miljoen begin 2007 loopt als gevolg van deze transacties op met € 14 miljoen. Eind 2007 bedraagt de totale vordering van DSB Bank op DSB Beheer € 41 miljoen.
- 10.2.22 De resultaten van DSB Bank over de eerste helft van 2007 vallen tegen. De solvabiliteit is krap en dit beperkt de mogelijkheid om krediet te verlenen. Daarom besluit Scheringa dat DSB Bank geen dividend kan uitkeren, maar van haar aandeelhouder DSB Ficoholding juist een kapitaalstorting moet krijgen van € 6 miljoen. Deze tussenholding, die ook de aandelen bezit van de verzekeraars DSB Leven en DSB Schade, kan in 2007 een dividend van 'slechts' € 3,7 miljoen uitkeren aan haar aandeelhouder DSB Beheer.<sup>411</sup> De beperking van de dividendstromen uit DSB Ficoholding veroorzaakt een sterke liquiditeitsdruk bij DSB Beheer.
- 10.2.23 In 2007 droogt de securitisatiemarkt op. Ook voor DSB Bank wordt het moeilijker om door verkoop van leningenportefeuilles door middel van securitisaties, financiering aan te trekken. In september 2007 vindt bij Northern Rock in Engeland, een 'bankrun' plaats. De eerste tekenen van de kredietcrisis dienen zich aan.
- 10.2.24 De slechte resultaten in de eerste helft van 2007 en het acquisitiebeleid van Scheringa zijn voor DNB eind augustus 2007 mede reden voor een ingelast beleidsgesprek met de RvB van DSB Bank. DNB legt in dat gesprek een zwaardere solvabiliteitseis neer. Om haar solvabiliteit te verbeteren zal DSB Bank de fietsenverzekeraar ENRA verkopen. Van Dijk voert aanvankelijk de onderhandelingen, maar Scheringa vindt het onderhandelingsresultaat uiteindelijk te mager en onderhandelt zelf een nieuwe koopprijs uit. Uiteindelijk vindt de verkoop van ENRA per jaareinde plaats en levert die een boekwinst op.
- 10.2.25 DNB besluit DSB Bank op 27 september 2007 onder verhoogd toezicht te plaatsen. De solvabiliteit moet vanaf dat moment minimaal 10 % bedragen en moet worden uitgebouwd tot 12%. De liquiditeitsbuffer van DSB Bank moet van € 600 miljoen worden verhoogd naar € 1 miljard. In haar reactie accepteert DSB Bank de solvabiliteitseis van 12%. In plaats van een tijdpad geven, vraagt zij DNB om een tijdpad. Dit tijdpad is nooit afgesproken. Verder geeft DSB Bank aan een liquideitsbuffer van € 750 miljoen voldoende te vinden. In reactie daarop laat DNB in een bespreking met Zalm, begin december 2007, weten dat "een liquiditeitsbuffer van ongeveer € 1 miljard gewenst is".

---

<sup>411</sup> Ter vergelijking: in de jaren daarvoor waren aan DSB Beheer de volgende bedragen als dividend uitgekeerd: € 72,9 miljoen (2002); € 74,9 miljoen (2003); € 46,9 miljoen (2004); € 30,5 miljoen (2005) en € 29,3 miljoen (2006).

- 10.2.26 Op 11 november 2007 neemt Cornet, toen compliance officer, ontslag en op 12 november 2007 blijkt dat CFO Van Dijk – die van Scheringa verneemt dat hij moet uitkijken naar een andere baan – per direct opstapt. Beiden hebben onvrede met het beleid. Bij Cornet wordt die onvrede veroorzaakt door het uitblijven van veranderingen binnen de bank, die hij nodig vindt, onder meer om tot een nieuw businessmodel te komen. Van Dijk noemt als redenen het naar zijn mening ten onrechte terugdraaien van voorzieningen op kredieten met achterstand in gevallen waarin de klant tekent voor de cessie van een deel van zijn loon, de gang van zaken bij de verkoop van EN-RA en de besluiten van Scheringa om voortaan de afdelingen Risk Management, Compliance en IAD aan hem te laten rapporteren en om zelf de contacten met DNB te onderhouden. Deze besluiten heeft Scheringa genomen zonder overleg in de RvB. DNB uit haar zorgen, omdat Van Dijk en Cornet een belangrijke rol spelen bij het bewaken van het evenwicht tussen de commerciële aspiraties enerzijds en de prudente uitoefening van het bankbedrijf anderzijds. Op 3 december 2007 besluit DNB een stille curator te benoemen, maar deze benoeming is nooit uitgevoerd omdat DSB Bank dezelfde dag DNB bericht dat Zalm interim CFO wordt en de vacante posities bij Risk Management en Compliance worden bezet. De volgende dag bespreekt DNB haar zorgpunten met Zalm en Offringa. Deze zorgpunten betreffen onder meer de governance, het evenwicht tussen commercie en prudentie en het ontbreken van adequate maatregelen betreffende solvabiliteit en liquiditeit.
- 10.2.27 In december 2007 wordt Zalm benoemd tot (interim) CFO van DSB Bank, nadat hij in juli 2007 met de titel 'Chief Economist' was benoemd tot adviseur van de RvB. Twee maanden na zijn benoeming komt Zalm met een notitie met positieve observaties en punten van verbetering. Hij uit zijn zorg over wat hij noemt de "*kruissubsidiëring die bij de gecombineerde verkoop van leningen en verzekeringsproducten plaatsvindt*", over het personeelsbeleid, het bestuursmodel, de solvabiliteit "*als een begrenzer van de expansie*" en het imago en de reputatie van DSB Bank in 'Den Haag'. Volgens Zalm staat DSB Bank in Den Haag "*symbool voor agressieve kredietverkoop*". Zalm doet in zijn notitie ook een aantal suggesties voor verbeteringen. Deze notitie is wel in de RvB besproken, maar niet in de RvC.
- 10.2.28 Op 27 december 2007 presenteert de AFM de conceptbevindingen van haar onderzoek naar beleggingsverzekeringen. DSB Bank scoort onder het gemiddelde op punten zoals het gehanteerde klantprofiel, het inwinnen van informatie in het kader van de advisering en de passendheid van het advies. Zalm is een voorstander van het beëindigen van de bemiddeling bij beleggingsverzekeringen.
- In het jaarplan 2008 dat Zalm in januari 2008 presenteert legt hij de nadruk op de solvabiliteit (moet eind 2008 12% zijn), de liquiditeit en de noodzaak tot het terugdringen van de kosten.
- 10.2.29 DNB is positief over de komst van Zalm. DNB signaleert in februari 2008 positieve ontwikkelingen, maar maakt zich zorgen over de governance, aangezien Scheringa zowel CEO is als grootaandeelhouder. Ook uit DNB haar zorgen over de houdbaarheid van het bestaande businessmodel. AFM en DNB zijn in maart en april 2008 kritisch over het adviesproces en het acceptatiebeleid van DSB Bank. De AFM noemt het ontbreken van vastleggingen van overleggen, dat de afdeling Compliance te zwak

is, onvoldoende samenhang van controles en onduidelijke klachtenafwikkeling. Tijdens een onderling overleg tussen AFM en DNB in april 2008 worden zorgen geuit over de compliance. DNB vindt het te vroeg om de deskundigheid en betrouwbaarheid van Scheringa of de RvB te heroverwegen. De AFM heeft de voorkeur voor een aanwijzing.

- 10.2.30 Op 10 april 2008 stuurt Zalm een e-mail aan Scheringa en Van Goor, waarin hij indringend de problemen van DSB Bank beschrijft. Onder meer stelt Zalm de vraag of het businessmodel houdbaar is, "*mede gelet op de wave van 'schandalige' verdiensten en wanprestaties.*" Hij verwijst naar Vie d'Or, aandelenlease en woekerpolis. "*Dit houdt niet op. De volgende wave kan ook DSB-producten betreffen.*"
- 10.2.31 In april 2008 stappen de De Jong als lid van de RvB, de directeur Risk Management en de pas aangetreden Compliance Officer op. De Jong geeft Curatoren als verklaring dat de zittende RvB in haar toenmalige samenstelling niet in staat was van DSB Bank een degelijke bank te maken. Het vertrek van De Jong voedt verder de zorgen van de toezichthouders die eind mei 2008 in een conceptbrief hun zorgpunten aan DSB kenbaar maken, met onder meer rechtstreekse kritiek op het functioneren van Scheringa, inhoudende dat hij als voorzitter van de RvB zijn verantwoordelijkheid voor evenwichtige besluitvorming onvoldoende invult. Zij achten een extern onafhankelijk onderzoek nodig naar de corporate governance en toetsing van de eigen kredietnota aan de gedragscodes voor hypothecair en consumptief krediet. DSB Bank reageert stevig met een ontkenning van de stellingen van de toezichthouders. In de definitieve brief van 10 juli 2008 laten de toezichthouders deze eis van een extern onderzoek vallen. Ook een dreiging met formele maatregelen komt in de definitieve brief te vervallen. De AFM signaleert in een brief van 3 juli 2008 een groot aantal tekortkomingen bij DSB Bank bij de verstrekking van hypothecair krediet.
- 10.2.32 Vanaf mei 2008 neemt het aantal door DSB Bank bemiddelde beleggingsverzekeringen sterk af. In november 2008 wordt de laatste verzekering bemiddeld.
- 10.2.33 Na vaststelling van de jaarrekening 2007 vindt op 23 juni 2008 het jaargesprek van DNB met E&Y plaats in aanwezigheid van de RvB. DNB mist in het accountantsverslag dat DSB Bank een moeilijk jaar heeft gehad en een vermelding van de problemen die nog niet zijn opgelost. De organisatie was volgens E&Y vanwege personeelsverloop in 2007 minder evenwichtig dan in 2006. E&Y noemt voorts als bedreigingen het feit dat DSB Bank voor haar resultaten afhankelijk is van provisieopbrengsten, de onjuiste advisering van klanten in het verleden, compliance en kostenbeheersing.
- 10.2.34 De vordering van DSB Bank op DSB Beheer loopt in de eerste helft van 2008 hard op omdat DSB Bank enkele bedrijven verkoopt aan DSB Beheer die daarvoor de koopsom en het benodigde werkkapitaal van DSB Bank leent, in totaal € 32 miljoen. Verder financiert DSB Bank tijdelijk de aankoop door DSB Beheer van een privévliegtuig. Op 29 juli 2008 meldt DSB Bank in verband met door DSB Beheer verstrekte leningen, bij DNB een tijdelijke overschrijding van de grote posten regeling, die inhoudt dat een bank maximaal 25% van haar eigen vermogen aan één derde partij mag uitlenen. In reactie daarop vraagt DNB om een beleidskader voor het verstrekken van leningen aan DSB Beheer. Het blijkt dat de voordien verstrekte leningen niet aan enig kader

zijn getoetst. Zalm zal binnen de RvB voortaan verantwoordelijk zijn voor alle zaken die DSB Beheer betreffen.

- 10.2.35 In september 2008 reageert DSB Bank op de brief van 10 juli 2008 van de beide toezichthouders over de corporate governance met het nemen van een aantal maatregelen, waaronder de invulling van een groot aantal staffuncties (Risk Management, Compliance, Hoofd IAD), de aankondiging van een nieuwe structuur en werkwijze van de RvB (nieuw bestuursreglement, nieuwe opzet bestuursvergaderingen), verbetering management informatie, verhoging vergaderfrequentie AC en de toezegging van de ontwikkeling van een beleidskader voor de financiële relatie met DSB Beheer. Een onderzoek naar de structuur en werking van de corporate governance wordt in het vooruitzicht gesteld. Bij een interne bespreking is DNB gematigd positief, maar vindt zij dat DSB Bank concreter moet zijn. AFM is minder positief.
- 10.2.36 Op 15 september 2008 vraagt Lehman Brothers bescherming aan onder Chapter 11 van de US Bankruptcy Code, hetgeen een grote schok in de financiële markten veroorzaakt. De kredietcrisis zal mede aanleiding zijn geweest voor de notitie van 3 oktober 2008 van Zalm aan Scheringa en van Goor die begint met: "*Het jaar 2009 belooft in alle opzichten een moeilijk jaar te worden... provisie transparantie en eventuele provisieverlaging zullen de opbrengsten verder onder druk zetten...*" Hij voorziet een liquiditeitstekort bij DSB Beheer in 2009 van € 40 miljoen en signaleert een spanning tussen het ambitieniveau van DSB Bank en dat van DSB Beheer, waartussen de aandeelhouder keuzes zal moeten maken.
- 10.2.37 DSB Bank heeft in 2008 een deel van haar portefeuille ondergebracht in interne securitisatievehicules om de AAA-notes die DSB Bank daarbij verkreeg, te kunnen belenen bij de ECB. Met deze maatregel wordt de liquiditeit verbeterd. Eind 2008 trekt DSB Bank voor het eerst onder deze faciliteit. Ook koopt DSB Bank eind 2008 notes in van externe securitisaties van DSB Bank, onder de uitgifteprijs. Deze transacties gaan ten kosten van de liquiditeitspositie van DSB Bank, maar DSB Bank boekt op deze wijze een winst van € 37,4 miljoen op de inkoop, waardoor haar solvabiliteitspositie verbetert.
- 10.2.38 DSB Bank vraagt in oktober 2008 aan de AFM om uitstel voor de uitvoering van het voornemen om 4000 klanten met een beleggingsverzekering schadeloos te stellen, maar zegt wel toe dit te zullen doen. In november 2008 concludeert de AFM dat DSB Bank de acceptatiecriteria bij 1H dient te wijzigen en meer informatie dient mee te nemen bij de beoordeling van een dossier. Ter zake geeft de AFM DSB Bank op 10 december 2008 een aanwijzing de door AFM voorgeschreven gedragslijn op te volgen.
- 10.2.39 Op 17 november 2008 presenteert Zalm aan de RvC een jaarplan voor 2009. Voor 2009 wordt gerekend op een "redelijke winst" en voorzien wordt ieder kwartaal € 5 miljoen dividend uit te keren.
- 10.2.40 Nadat Zalm in oktober 2008 is gepolst om CEO van ABN AMRO te worden, wordt op 21 november 2008 officieel bekend gemaakt dat hij in die functie wordt benoemd. Zalm zal vanaf december 2008 nog weinig aanwezig zijn bij DSB Bank. Op 23 december 2008 treedt hij toe tot de Raad van Bestuur van ABN AMRO, maar hij blijft tot 1 februari 2009 (formeel) lid van de RvB van DSB Bank.

- 10.2.41 Eind november 2008 spreekt DNB met Offringa. Offringa is van mening dat op het gebied van Financial Control vooruitgang is geboekt maar op het gebied van compliance en governance minder. Ter sprake komen onder meer de daling van de solvabiliteit tot 10,5% tegen het licht van de onmogelijkheid om een perpetuele lening uit te geven en de behoefte bij DSB Beheer aan dividenduitkeringen om zo haar liquiditeit te verbeteren. De exposure op DSB Beheer dient volgens DNB, "gezien het ongedekte karakter", te worden teruggebracht. DNB uit haar zorgen over kwetsbaarheid van de bestaande provisiestructuur en de impact van potentiële belastingclaims en ziet dat DSB Bank in toenemende mate afhankelijk wordt van de ECB faciliteit. Offringa vindt het vertrek van Zalm ongelukkig en vindt dat het noodzakelijk is een opvolger met veel ervaring te benoemen.
- 10.2.42 Op 1 december 2008 gaat de RvB akkoord met het door Zalm opgestelde beleidskader voor de leningen aan DSB Beheer en op 10 december 2008 brengt E&Y als accountant van DSB Beheer rapport uit over de uitgevoerde accountantscontrole betreffende jaarrekening 2007 van DSB Beheer. De accountant constateert dat DSB Beheer op het moment van rapportage niet voldoende liquide is om haar eigen verplichtingen en die van haar dochters, voor zover gegarandeerd, te voldoen maar dat de directie van DSB Beheer wel nog een aantal mogelijkheden ziet om financiering aan te trekken. Ook de financieel directeur van DSB Beheer trekt aan de bel met een indringende notitie aan Scheringa over de nijpende liquiditeit bij DSB Beheer.
- 10.2.43 Op 11 december 2008 spreken de toezichthouders met elkaar. Zij willen de druk opvoeren met als doel te bewerkstelligen dat Scheringa aftreedt en een externe CEO wordt aangetrokken. De AFM stelt voor om op basis van een ontoereikende compliance een aanwijzing te geven, maar DNB ziet daarvoor onvoldoende grondslag. De toezichthouders stellen de projectgroep Hector samen.
- 10.2.44 Gedurende de eerste maanden van 2009 is er veel discussie tussen DNB en DSB Bank over de waarde van de aandelen in het kapitaal van (in-)directe dochters van DSB Beheer die in pand zouden zijn gegeven als zekerheid voor de vordering van DSB Bank. Uiteindelijk stemmen de RvB en de RvC, na kennisneming van een beoordelingsrapport van de IAD, inzake de onderpandswaarde van de te verkrijgen zekerheden, in met het Voorstel Kredietlimiet 2009 van DSB Beheer. Curatoren is echter gebleken dat op de aandelen in een aantal dochtermaatschappijen geen pandrecht is gevestigd.
- 10.2.45 Op 12 februari 2009 besluit DSB Ficoholding om maandelijks een dividend uit te keren van € 1,7 miljoen indien en voor zover de maandelijkse cumulatieve winst dat toelaat. Als ondergrens hanteert men een solvabiliteit van 10,5%. Daarboven kan het dividend worden uitgekeerd. Dit dividendbesluit is niet ter kennis gebracht van de RvC. DNB ontvangt een kopie van dit besluit, maar maakt geen bezwaar. Aldus wordt in de periode februari tot met mei 2009 € 11,3 miljoen dividend uitgekeerd, inclusief een betaling van € 4,5 miljoen in maart die niet is gebaseerd op enig dividendbesluit.
- 10.2.46 In strijd met de door de RvC afgesproken procedure, zoekt Scheringa De Grave aan om CFO te worden. De Grave begint op 15 maart 2009. DSB Bank functioneert dus gedurende een periode van meer dan drie maanden feitelijk zonder CFO. De RvC betwijfelt of De Grave voldoende ervaring heeft, maar besluit zich op dat moment niet

tegen de benoeming te verzetten. De Grave constateert bij binnenkomst dat de ontwikkeling van het nieuwe businessmodel nog niet ver gevorderd is. Het op dat moment gehanteerde jaarplan 2009 gaat uit van *'business as usual'*.

- 10.2.47 In maart 2009 doet DSB Bank verschillende betalingen ten behoeve van DSB Beheer omdat daar de geldnood weer groot is.
- 10.2.48 Vanaf eind maart verschijnt DSB Bank zeer negatief in het nieuws, in de Telegraaf en in tv-programma's zoals Kassa, Tros Radar en Pauw & Witteman. Klanten beklagen zich over de verkoopmethode en over de hoge lasten die zij door DSB Bank hebben. Stichting Hypotheekleed meldt zich namens klanten. De AFM bevestigt publiekelijk de ontvangst van klachten over DSB Bank en lopende onderzoeken van de AFM. Scheringa reageert door een en ander te bagatelliseren. Hij spreekt op 20 april 2009 van 19 klachten, terwijl er dan al honderden klachten liggen. De publiciteit doet de stroom van klachten aanzwellen.
- 10.2.49 Als gevolg van de negatieve publiciteit besluit DSB Bank de bemiddeling en advisering van koopsompolissen in april 2009 geheel te staken. Ook de verstrekking van de leningen en andere verzekeringen loopt in het tweede kwartaal sterk terug.
- 10.2.50 In mei 2009 presenteert De Grave een nieuw businessplan, waarin de dividenduitkeringen aan (indirect) DSB Beheer zijn geschrapt. Dit leidt tot spanningen binnen de RvB. Deze spanningen leiden tot het ontslag van De Grave medio mei 2009. DNB reageert zeer verontrust, vindt dat de RvC een sterkere rol moet spelen en dat de RvB niet evenwichtig is samengesteld, is geen voorstander van de combinatie van functies van CEO en grootaandeelhouder en is kritisch over de verhouding tussen DSB Bank en DSB Beheer, die wordt gedomineerd door het uitgangspunt dat DSB Beheer jaarlijks € 20 miljoen dividend wil ontvangen.
- 10.2.51 In mei 2009 legt de AFM drie bestuurlijke boetes op naar aanleiding van haar onderzoek naar de kredietvertrekking en de daarbij door DSB Bank gehanteerde normen. In mei 2009 stijgt de lening van DSB Bank aan DSB Beheer verder tot € 72 miljoen, afgezien van vooruitbetalingen. De lening wordt nu vastgelegd in een geldleningovereenkomst.
- 10.2.52 In juni 2009 is het toen aangenomen toetsingsvermogen (solvabiliteit) gezakt tot 10,5%.<sup>412</sup> Er kunnen geen dividenduitkering worden gedaan. Op 24 juni 2009 geeft Douma een presentatie aan Scheringa en Neelissen. Douma voorziet een liquiditeitstekort bij DSB Beheer: de kredietfaciliteit van DSB Beheer is maximaal benut; het tafelzilver van DSB Beheer is aan DSB Bank verkocht; externe financiering is niet mogelijk; DSB Beheer is voor haar liquiditeit afhankelijk van DSB Bank en DSB Ficoholding en rekt op € 24 miljoen. Douma heeft vernomen dat er echter slechts tussen de € 0 en € 10 miljoen beschikbaar zal zijn. Neelissen stuurt deze presentatie op 25 juni 2009 aan Bonnier. Zij besluiten deze presentatie na de vergadering van de RvC van 29 juni 2009, waarin de jaarrekening 2008 zou worden behandeld, te bespreken.

---

<sup>412</sup> Bij de juiste verwerking van de achtergestelde deposito's, zoals ook is beslist door het CBB, is het toetsingsvermogen echter 7,94%.

- 10.2.53 De Hoge Raad doet in op 5 juni 2009 uitspraak in een aantal effectenleasezaken. De gevolgen van die uitspraak voor de HWS-portefeuille van DSB Bank worden niet binnen de RvB besproken.
- 10.2.54 Op 22 juni 2009 stelt Lakeman in het programma Nova, dat hij de schadeclaim van klanten ter zake van een veelheid van zorgplichtschendingen op DSB Bank schat op € 1 à 2 miljard.
- 10.2.55 Op 29 juni 2009 besluit de RvC, na protest wegens de late aanlevering van de jaarrekening 2008, de AvA voor te stellen deze vast te stellen. Ten aanzien van mogelijke zorgplichtclaims is een voorziening opgenomen van € 0,5 miljoen. Voor de vordering op DSB Beheer is geen voorziening opgenomen. De nettowinst bedraagt € 46 miljoen (2007: € 55 miljoen). De winst wordt voor het grootste deel verklaard door boekwinst op de inkoop van notes en door een lagere toevoeging aan de voorziening voor vorderingen op klanten.
- 10.2.56 Op 23 juli 2009 geeft de RvB een persconferentie waarin de jaarcijfers van 2008 en de halfjaarcijfers 2009 bekend gemaakt worden. De zorgwekkende omstandigheden waarin DSB Bank en DSB Beheer dan verkeren, komen niet aan de orde. Scheringa opent met: *"Het gaat allemaal goed met DSB Bank. Vorig jaar mooie winstcijfers en de eerste helft van dit jaar schrijven we ook zwarte cijfers"*. Verder geeft Scheringa aan de hoop te hebben heel 2009 met zwarte cijfers te kunnen sluiten.
- 10.2.57 Koeman die op 1 januari 2009 tot de RvC is toegetreden, wil direct na de vergadering van 29 juni 2009 aftreden wegens zijn onvrede met onder andere het geheimhouden van het dividendbesluit en de gang van zaken rond de jaarrekening. Bonnier weerhoudt hem ervan terstond op te stappen.
- 10.2.58 In verband met het wegvallen van de provisie-inkomsten heeft Van Goor met een aantal managers een reorganisatieplan gemaakt dat voorziet in gedwongen ontslagen. Tijdens de vakantie van Van Goor, begin juli 2009, gaat Scheringa de kantoren langs met de boodschap dat hij niemand zal ontslaan. Dit veroorzaakt een verwijdering tussen Scheringa en Van Goor.
- 10.2.59 In de maanden die volgen is er sprake van een zekere verlamming. Over een nieuw verdienmodel met bijpassend reorganisatieplan en met financiële uitwerking wordt geen overeenstemming bereikt. De negatieve publiciteit houdt aan. Het aantal klachten wordt door Scheringa en Van Goor in de publiciteit lager voorgesteld dan het werkelijke aantal. De zorgen over DSB Beheer nemen verder toe. In de zomer van 2009 groeit het besef bij de RvC en DNB dat DSB Bank de problemen niet op eigen kracht kan oplossen en dat de verkoop van DSB Bank moet worden overwogen. DNB en AFM stellen de projectgroep Homerus samen. Eind september 2009 schakelt DSB Beheer Catalyst Advisors in, primair om een oplossing te vinden voor de liquiditeitsproblemen bij DSB Beheer.
- 10.2.60 Op 28 september 2009 komen ex-verkopers van DSB Bank in het televisieprogramma Nova aan het woord over het beleid om overbodige producten te verkopen. Op 1 oktober doet Lakeman in het programma Goedemorgen Nederland de oproep aan klanten van DSB Bank om hun saldo bij de bank op te nemen. Dit veroorzaakt een run op de bank. DNB verklaart dezelfde dag om 16.30 uur dat DSB Bank voldoet aan de ei-



sen die aan de solvabiliteit en liquiditeit worden gesteld. Catalyst Advisors bericht op 1 oktober 2009 dat DSB Beheer geen externe bronnen voor financiering kan aanboren en dat de enige oplossing is een verkoop van DSB Leven, DSB Schade en DSB Bank.

- 10.2.61 Overleg bij DNB gedurende het weekend resulteert in de vroege ochtend van 5 oktober 2009 in een convenant tussen DNB en DSB Bank, dat door de gehele RvB en RvC wordt getekend. Het convenant begint met een constatering van een mogelijke verlaging van de dekkingswaarde voor het onderpand voor de ECB beleningsfaciliteit (groot € 1.875 miljoen), die in de morgen van 5 oktober 2009 is getrokken voor ongeveer € 561 miljoen. Het convenant vervolgt met constatering van de noodzaak voor een liquiditeitsvangnet en de bereidheid van Scheringa om terug te treden en zijn verantwoordelijkheid als CEO over te dragen aan een nieuw te benoemen gedelegeerd commissaris, Kuiper. Later die dag ontvangt DNB een melding van E&Y van een omstandigheid die het voortbestaan van DSB Bank bedreigt, gelegen in de invorderbaarheid van de vordering van DSB Bank op DSB Beheer (art. 3:88 lid 1 Wft). Dezelfde dag bericht Catalyst Advisors dat zij geen mogelijkheden ziet tot verkoop van de bank, althans niet op korte termijn. In de avond vindt het eerste overleg plaats met de vijf grootste banken in Nederland en om 23.45 uur bericht DNB de treasurer van DSB Bank dat de maximale omvang van de ECB faciliteit is teruggebracht van € 1.875 miljoen naar € 1.000 miljoen. Op dat moment is door omvangrijke opnames van spaargelden gedurende maandag 5 oktober 2009 de roodstand bij DNB verder opgelopen tot € 256 miljoen. Die roodstand is omgezet in een additionele trekking op de ECB faciliteit zodat op dat moment in totaal € 796 miljoen is getrokken tegenover een maximale faciliteit van € 1.000 miljoen. DNB geeft onder andere als toelichting op de verlaging, haar zorgen over de omvang van de zorgplichtclaims. Op dat moment worden die claims volgens de gegevens van DNB geschat op € 35 miljoen.
- 10.2.62 Scheringa tekent op 8 oktober 2009 in het programma Nova een convenant met Stichting Steunfonds Probleemhypotheek dat voorziet in de oplossing van een deel van die claims. Scheringa spreekt voor het eerst over de "gedupeerden" en zegt dat de kosten van dit convenant € 28 miljoen bedragen.
- 10.2.63 Na de haircut van het ECB krediet, ontvangt DSB Bank een noodkrediet van DNB voor de duur van een week. Dit is een faciliteit van maximaal € 200 miljoen tegen onderpand van nagenoeg al het nog niet eerder bezwaarde actief.
- 10.2.64 Verder overleg met de banken levert op dat zij wel willen spreken over een liquiditeitsvangnet maar dat de Staat daarin voor 30% dient mee te doen. Deze eis wordt later die week verhoogd naar 40%. De Staat is daartoe niet bereid. DNB ziet op zondag 11 oktober 2009 geen andere oplossing dan het aanvragen van de noodregeling, die in eerste instantie op maandag 12 oktober 2009 om 01.00 uur door de rechtbank wordt afgewezen. Na het uitlekken van de aanvraag in de media, in de vroege ochtend van op 12 oktober 2009, groeit de uitstroom van gelden weer en wordt de noodregeling alsnog uitgesproken. In de week daarop verzoeken bewindvoerders om bij gebreke van een gegadigde die de hele bank kan overnemen, het faillissement van DSB Bank uit te spreken. Na de nodige zittingen gaat de rechtbank daartoe op 19 oktober 2009 over.

### 10.3 Corporate Governance

#### Invulling van Corporate Governance binnen DSB Bank

- 10.3.1 Zowel op nationaal als op internationaal niveau worden eisen gesteld aan de wijze waarop de verschillende organen van een vennootschap functioneren en op welke wijze de binnen de vennootschap bestaande taken en bevoegdheden worden uitgeoefend. De besluitvorming binnen een vennootschap dient transparant en evenwichtig te zijn. Deze eisen wegen zo mogelijk nog zwaarder indien het een bankinstelling betreft. Om het publiek vertrouwen in de bankensector te waarborgen dient de 'corporate governance' van een bank deugdelijk te zijn en moeten de bestuurders en commissarissen van een bank betrouwbaar en deskundig te zijn.
- 10.3.2 Binnen DSB Bank bestond weinig aandacht voor bovengenoemde normen. De (feitelijk) gebrekkige corporate governance structuur van DSB Bank volgt onder andere uit:
- de samenstelling en functioneren van de RvB;
  - de gebrekkige bezetting van diverse stafafdelingen;
  - gebrek aan transparante en evenwichtige besluitvorming; en
  - de onevenwichtige relatie tussen de RvC en de RvB.
- (a) Samenstelling en functioneren van de RvB
- 10.3.3 Gedurende meerdere periodes was sprake van onderbezetting c.q. overbelasting van de RvB in kwantitatieve en kwalitatieve zin. Scheringa en Van Goor hebben gedurende de gehele periode vanaf het verlenen van de bankvergunning in december 2005 tot datum faillissement een functie binnen de RvB vervuld als CEO respectievelijk COO. De positie van CFO is in deze periode door vier verschillende personen vervuld, te weten Van Dijk, Zalm, De Grave en Buwalda. Of deze laatste twee voldoende deskundig en ervaren waren voor de positie van CFO was in de RvC onderwerp van discussie. Gedurende een drietal periodes was de functie CFO, anders dan door waarneming, niet bezet.
- 10.3.4 DNB heeft de periode tussen het vertrek van Van Dijk (12 november 2007) en de benoeming van Zalm (3 december 2007) zelfs aangeduid als een periode van bestuurscrisis. Binnen de RvB was toen onvoldoende evenwicht, onvoldoende bancaire deskundigheid en onvoldoende evenwicht tussen de commerciële aspiraties en de prudente uitoefening van het bankbedrijf. Ter vergadering van 27 november 2007 besloot DNB dan ook een stille curator te benoemen. Vanwege de komst van Zalm is echter afgezien van de formele benoeming van een stille curator.
- 10.3.5 Medio 2008 spreken DNB (wederom) en AFM gezamenlijk hun zorg uit over het omvangrijke en diverse takenpakket dat Van Goor kreeg door vertrek van CIO De Jong. Dit takenpakket werd nog omvangrijker met het vertrek van Zalm. Deze kwantitatieve en kwalitatieve onderbezetting leidde ertoe dat een aantal belangrijke zaken in deze periode zijn blijven liggen. Het gaat daarbij onder andere om het aangepaste businessplan 2009, de afkadering van de financiële relatie tussen DSB Bank en DSB Beheer (Het beleidskader is wel in de RvC besproken maar niet aanvaard. Pas in maart 2009 aanvaardde de RvC het herziene kredietvoorstel met DSB Beheer dat neerkwam op het limiteren van de verdere stijging van het krediet en het geleidelijk reduceren van de limiet in de komende jaren) en het opstellen van de jaarrekening over 2008.

10.3.6 Ook in de periode dat de RvB kwantitatief ruimer bezet was, zijn belangrijke onderwerpen onvoldoende belicht. Het feit dat de taakverdeling binnen de RvB wisselend was en, naar Curatoren hebben begrepen, zowel binnen de RvB als daarbuiten niet voldoende duidelijk was, heeft bijgedragen aan deze onderbelichting. Een duidelijk voorbeeld hiervan geven de tegenstrijdige verklaringen die zijn gegeven door Zalm en Scheringa over de verantwoordelijkheid voor de portefeuille 'compliance'. Scheringa heeft verklaard dat dit een gezamenlijk verantwoordelijkheid van de RvB was, Zalm daarentegen heeft verklaard dat deze portefeuille overeenkomstig de vergaderstukken van 20 juni 2008 onder de verantwoordelijkheid van Scheringa viel.

#### (b) Gebrekkige bezetting van diverse stafafdelingen

10.3.7 Naast de wisselende bezetting van de RvB werd ook de gebrekkige bezetting van een aantal stafafdelingen als een probleem beschouwd. Door diverse voormalig RvB- en RvC-leden is opgemerkt dat de bezetting van diverse stafafdelingen zowel kwantitatief als kwalitatief onvoldoende was. E&Y trok in augustus 2009 naar aanleiding van een door de Grave geïnitieerde 'nulmeting' een vergelijkbare conclusie. De gebrekkige bezetting binnen de RvB werd dan ook niet gecompenseerd door goede stafafdelingen.

10.3.8 Daarnaast werd binnen de RvB – zoals ook is opgemerkt door zowel de toezichthouders als door Zalm – onvoldoende (systematisch) aandacht besteed aan de rapportages van de verschillende ondersteunende afdelingen c.q. commissies zoals ALCO, CORC en KC. Pas na 13 september 2008 werden deze meer systematische geagendeerd voor de RvB-vergaderingen.

#### (c) Gebrek aan transparante en evenwichtige besluitvorming

10.3.9 Om tot de beheerste en integere bedrijfsvoering te komen die van een bank verwacht mag worden, zal besluitvorming transparant en herleidbaar moeten zijn. Zowel de RvC als de toezichthouder moet voldoende inzicht kunnen krijgen in de motieven die aan een besluit ten grondslag liggen. Daarnaast zullen bepaalde besluiten pas genomen kunnen worden na raadpleging van de ondernemingsraad.

10.3.10 Gelet op de notulen van de RvB-vergaderingen, werden besluiten niet of slechts gebrekkig gedocumenteerd. Een aantal belangrijke onderwerpen kwam – blijkens de stukken – zelfs niet of slechts nauwelijks in de vergadering aan de orde. Zo is in de notulen nauwelijks iets terug te vinden over de onder verhoogd toezichtplaatsing van DSB Bank door DNB. Ook de benoeming of het vertrek van de diverse RvB-leden is niet of nauwelijks terug te vinden in notulen. Het is Curatoren niet gebleken dat de RvC of de toezichthouders op andere wijze werden ingelicht over de motieven van de door de RvB genomen besluiten.

10.3.11 Daarnaast is van een evenwichtige besluitvorming geen sprake geweest. De invloed van Scheringa op de beleidsvoering binnen DSB Bank was groter dat wenselijk. Deze invloed kwam onder meer door zijn dubbelrol als CEO en (indirect) grootaandeelhouder. Zijn aandeelhouderschap gaf hem de mogelijkheid leden van de RvB en ook van de RvC te benoemen en te ontslaan. De andere RvB-leden hebben veelal onvoldoende tegenwicht willen of kunnen bieden tegen Scheringa. Scheringa heeft besluiten genomen die indruisten tegen eerder genomen besluiten of geen instemming hadden

van de overige RvB-leden. Ook de RvC werd bij deze besluiten meerdere malen gepasseerd.

- 10.3.12 De belangen van Scheringa als bestuurder van DSB Bank waren daarbij vaak (potentieel) tegenstrijdig met zijn belangen als aandeelhouder van DSB Beheer. Ondanks dit gevaar was er op het niveau van de RvB slechts een beperkte tegenstrijdige belangenregeling met betrekking tot de vertegenwoordiging van DSB Bank. Voorbeelden van de destijds bestaande tegenstrijdige belangen – waarbij Scheringa de besluitvorming in feite domineerde – zijn de sponsoractiviteiten van DSB Bank met betrekking tot DS Sport en Art, de leningen die werden verstrekt aan DSB Beheer, de dividenduitkeringen door DSB Bank welke via DSB Ficoholding aan DSB Beheer ten goede kwamen en de diverse overnames door DSB Beheer die werden gefinancierd door DSB Bank. De dubbelrol van Scheringa heeft verschillende malen tot spanningen binnen de RvB geleid.
- 10.3.13 Tevens kan nog worden opgemerkt dat – hoewel daartoe een wettelijke verplichting bestond – tot april 2009 geen ondernemingsraad heeft bestaan binnen DSB Bank.

#### (d) Onevenwichtige relatie tussen de RvB en RvC

- 10.3.14 De informatievoorziening vanuit de RvB aan de RvC liet te wensen over. Zo werd een aantal belangrijke acquisities die de solvabiliteitsratio van DSB Bank nadelig beïnvloedden door Scheringa als voldongen feiten aan de RvC gepresenteerd. Ook bij de benoeming en het ontslag van De Grave werd de RvC voor een 'fait accompli' gesteld. Deze besluiten hebben echter nooit tot grote aanvaringen geleid. Pas toen in juni 2009 de jaarrekening 2008 aan de RvC werd gepresenteerd ontstonden er grote spanningen. De RvC had zware kritiek op het feit dat deze jaarrekening pas op dat moment beschikbaar kwam. Daarnaast waren ook het reeds genomen dividendbesluit, de overdracht van een belastingvordering van DSB Beheer aan DSB Bank en de financiële verhouding tussen DSB Bank en DSB Beheer onderwerp van kritiek van de RvC.

### **10.4 Dienstverlening en zorgplicht**

- 10.4.1 DSB Bank presenteerde zichzelf als een “marketinggedreven financiële dienstverlener die zich richt op de markt voor flexibele en aantrekkelijke hypothecaire en consumptieve leen-, spaar- en verzekeringsproducten”.

#### Marketing & Sales

- 10.4.2 Hoewel een gedocumenteerde integrale bedrijfsstrategie ontbreekt, droeg de bedrijfsvoering van DSB Bank gedurende haar hele bestaan alle kenmerken van een verkoopgedreven intermediairbedrijf, met name gericht op het realiseren van (eenmalige) provisie-inkomsten uit bemiddelde verzekeringen die worden afgesloten bij – zo nodig met een negatieve rentemarge – verstrekte kredieten (cross-selling). Vanaf 2006 tot en met april 2009 werden cross-selling percentages wekelijks aan het management gerapporteerd. Nog in augustus 2008 werd nieuw beleid ontwikkeld om de cross-selling percentage te verhogen. De provisie-inkomsten die door cross-selling werden gerealiseerd konden bij het afsluiten van het contract direct als resultaat worden geboekt. Kredieten werden vaak verstrekt als vehikel om verzekeringen te verkopen. Het sterk op cross-selling gerichte beleid werd gedurende 2006/2007 vorm gegeven door

het aanbieden van kredieten tegen een 'actie rente', maar uitte zich ook in (te) ruime interpretatie van de acceptatienormen of zelfs overschrijding van die normen. Ook de beloningstructuur van (een deel van) het personeel ('de verkopers') was hierop ingericht doordat het voor een omvangrijk deel (gemiddeld 40%) bestond uit een variabele beloning waarmee de cross-selling werd gestuurd en gestimuleerd, met name op aantallen en omzet. Ook konden kantoren bij het behalen van bepaalde doelstellingen bonussen behalen. Het kantoorpersoneel werd voorts onder meer met 'prestaties-nacks' gestimuleerd bepaalde targets te halen. Eerst vanaf begin 2008 werd de variabele beloning ook gedeeltelijk afhankelijk van de kwaliteit van de productie, zoals de kwaliteit van het opgestelde klantprofiel.

10.4.3 Evenals de verkoopstrategie, was het marketingbeleid niet of zeer summier beschreven in beleidstukken, hoewel jaarlijks zeer substantiële bedragen (in de jaren 2005 tot en met 2008 tussen de € 44 en € 55 miljoen per jaar) aan verkoop (marketing) kosten (advertenties, internetkosten, mailings, radio en tv reclame, sponsoring etc.) werden besteed Scheringa bepaalde in feite het marketingbeleid. Alleen het beleidsplan 2009-2010 bevatte een duidelijke marketingvisie, waaruit blijkt dat tot 31 december 2010 werd ingezet op onder meer het verhogen van cross-sell op bestaande klanten (het aantal met drie producten moest worden verdubbeld worden).

10.4.4 Teneinde de omzet te verhogen werd vanaf 2006 ingezet op het vergroten van het aantal bankshops en -filialen ("*Thomashuizen*"). Aanvankelijk werd ingezet op het openen van 20 bankshops, in augustus 2006 werd de target verhoogd naar 100 vestigingen. Het tempo werd in oktober 2006 verlaagd om in maart 2007 de uitbreiding van het aantal filialen geheel te staken, met als reden dat voor deze filialen geen goede leidinggevendenden waren te vinden en DSB Bank via internet sneller zou kunnen groeien. In mei 2007 werd de koers weer verlegd naar het inrichten van zogenaamde profitcentres. De overgang naar deze structuur bevond zich in augustus 2008 in de laatste fase.

#### Wfd, klachten en klachtenafwikkeling

10.4.5 De sterk op verkoop gerichte bedrijfsvoering leidde bij herhaling en op vele punten tot botsingen met de door de wetgever voorgeschreven en de door de toezichthouders verlangde beheerste en integere bedrijfsvoering. Aangezien de RvB zich ervan bewust was dat de organisatie (nog) niet Wfd-compliant was, stelde DSB Bank zich in 2005 aanvankelijk op het standpunt dat zij enkel bemiddelde en verstreekte, maar niet adviseerde bij de totstandkoming van krediet- en verzekeringsovereenkomsten. Na kennis te hebben genomen van het tegengestelde standpunt van de AFM, besloot de RvB zijn standpunt te herzien. DSB Bank was ook volgens DNB in januari en maart 2006 nog niet Wfd-proof en intern onderzoek door de IAD in juni 2006 maakte duidelijk dat het adviestraject (zoals het opmaken van een klantprofiel) nog onvoldoende verifieerbaar en reconstrueerbaar was. Teneinde een AFM-onderzoek naar aanleiding van het IAD rapport af te wenden, gaf DSB Bank PwC opdracht onderzoek te doen naar de naleving van de Wfd. Uit het onderzoek van PwC bleek dat het adviesproces ernstige gebreken vertoonde. Het kritische PwC-rapport "Wfd scan van het adviesproces bij DSB Bank N.V.", dat in januari 2007 verscheen, werd slecht ontvangen door de RvB en was voor de RvB reden de IAD een vervolgonderzoek te laten uitvoeren. De AFM

daarentegen schrok van de bevindingen van PwC en verlangde aanpassing van de AO/IC zodat aantoonbaar sprake zou zijn van interne controlemaatregelen die de kwaliteit van het advies waarborgen. De AFM achtte de bevindingen dermate ernstig dat zij verlangde dat DSB Bank herstelacties zou uitvoeren in geval van niet-passende advisering. Intern onderzoek door DSB Bank leidde echter tot de conclusie dat van de 82 door PwC onderzocht dossiers naar het oordeel van de RvB in slechts 16 mogelijk sprake was van kritieke kredietverstrekking. In slechts drie daarvan overwoog Van Goor een herstelactie uit te voeren. Niet gebleken is dat die zijn uitgevoerd. DSB Bank berichtte de AFM de conclusies van PwC niet te delen. Na onderzoek van dit dossier concludeerde de AFM echter dat geen van deze 16 dossiers voldeed aan de daaraan te stellen eisen en alle significant slechter scoorden dan het gemiddelde in de adviespraktijk. Deze langdurige discussie heeft uiteindelijk geleid tot aanpassing van de beslissboom die de verkopers bij de advisering hanteerden.

- 10.4.6 Ook de door de wet voorgeschreven klachtenregeling en -registratie voldeed gedurende de gehele door Curatoren onderzochte periode niet aan de eisen die daaraan worden gesteld. Het onderwerp kreeg in de RvB slechts incidenteel aandacht hoewel aan de AFM werd gesuggereerd dat dit wel gebeurde, en zelfs niet nadat de AFM in april 2008 uiterst kritisch was over dit gebrek aan aandacht. Dit veranderde pas in 2009 onder de toenemende negatieve publiciteit, maar dit werd door de RvB aanvankelijk vooral als een communicatieprobleem gezien. Klachten werden gedurende de gehele onderzochte periode geregistreerd in Excel. Een centrale genummerde klachtenregistratie ontbrak lange tijd, evenals informatie over doorlooptijden, waardoor de RvB geen adequate inzage had in het totaal aantal lopende klachten en onvoldoende duidelijk was wie welke klachten behandelde. Hoewel deze gebreken zowel intern als door de externe toezichthouders bij herhaling werden geconstateerd, vonden in de onderzochte periode slechts zeer ten dele verbeteringen plaats in de klachtenregistratie- en procedure. De klachtenrapportages, voor zover die al door de RvB werden ontvangen, werden veelal voor kennisgeving aangenomen. Deze rapportages bevatten geen analyse van de aard en redenen van ontwikkelingen ter zake van klachten en daaruit voortvloeiende mogelijk exposure voor DSB Bank. De wel beschikbare informatie gaf een vertekend beeld, omdat klachten ter zake waarvan door DSB Bank een voorstel was gedaan dat niet door de klant werd geaccepteerd, werden afgemeld in het klachtenregister. Een duidelijk normenkader voor de afhandeling van klachten ontbrak en de klachtenafdeling viel bovendien tot en met 2008 onder de Verkoopdivisie waardoor, ook volgens de IAD, niet duidelijk was of klachten voldoende onafhankelijk worden behandeld en de afdeling compliance in haar functioneren afhankelijk bleef van medewerkers die ook werkzaam waren bij de businessunits. De RvB gaf niet of nauwelijks gevolg aan kritiek van DNB en de AFM op de (organisatie van de) klachtenafhandeling. In 2009 heeft Scheringa meermaals het aantal lopende klachten in interviews in de media ernstig lager voorgesteld dan het aantal aangemelde klachten. Klachten en claims werden individueel behandeld. Collectieve afspraken wilde DSB Bank niet maken. Geschikt werd vaak, zoals DSB Bank het uitlegde aan de klant, uit coulance maar in werkelijkheid om negatieve publiciteit of een ongunstige uitspraak van een rechter te voorkomen. Pas in de eerste maanden van 2009 werden concrete plannen ontwikkeld om tot een duidelijk verbetering te komen van de klachtenorgani-

satie, -registratie en afhandeling. Door de ontwikkelingen in dat jaar heeft een invoering van deze plannen niet plaatsgevonden.

#### Kredietverlening

- 10.4.7 Een niet onbelangrijk deel van de door DSB Bank ontvangen klachten had betrekking op de kredietverlening. Tussen DSB Bank en de toezichthouders is in de onderzochte periode bijna bij voortdurende discussie geweest over de invoering en handhaving van geldende acceptatienormen. Bij DSB Bank werden de intern geldende acceptatienormen – die niet steeds overeenstemden met de vigerende gedragscodes – in veel gevallen opgerekt. Wijzigingen in die normen werden niet op een gestructureerde wijze doorgevoerd en uit commercieel oogpunt werd flexibel omgesprongen met de acceptatieprocedures, zelfs zo dat met regelmaat op het niveau van de RvB alsnog kredietaanvragen – om commerciële redenen – werden goedgekeurd die eerder door de afdeling acceptatie waren afgewezen. Van de mogelijkheid om af te wijken van de GHF-normen werd onder de vlag "maatwerk" ruimhartig gebruik gemaakt. Het oversluiten van de bestaande leningen vond de RvB een veel voorkomende reden voor "maatwerk" omdat de klant zich kan verbeteren. Daarnaast konden sommige afgewezen kredietaanvragen via het bemiddelingskanaal (Kredietgroep Nederland) alsnog in leningen worden omgezet.
- 10.4.8 De RvB is met zeer grote regelmaat gewaarschuwd voor het risico van overkreditering en werd zowel intern als extern erop gewezen dat het acceptatieproces niet compliant was (afwijkingen van de acceptatiecriteria worden vaak niet gemotiveerd, gebrekkige aansluiting tussen het klantprofiel en het advies etc.). In maart 2006 waarschuwde DNB dat overkreditering mogelijk een bedreiging vormde voor DSB Bank. In mei 2006 stelde DNB vast dat het kredietbeleid van DSB Bank onvoldoende was uitgewerkt, dat acceptatiecriteria onvoldoende op schrift waren gesteld en dat DSB Bank tekortschoot op het punt van de overkreditering en klantprofielen. Volgens DNB was sprake van prudentiële risico's door een tekortschietende naleving van de zorgplicht, tekortschietende managementinformatie en onvoldoende aandacht van de IAD voor het kredietverleningsproces. Dit onderzoek van DNB stemde overeen met de bevindingen van E&Y. Voor DSB Bank was deze aanleiding een notitie 'Goed Kredietgeverschap' op te stellen een aantal maatregelen te treffen. Dit stemde DNB voorlopig tot tevredenheid. In oktober 2006 liet DNB echter weten niet tevreden te zijn over de voortgang die in 2006 was geboekt. In december 2006 beoordeelde E&Y het kredietverleningsproces als ondermaats en kreeg het de kwalificatie 'high risk'. De RvB stond niettemin afwijzend tegenover de zeer kritische bevindingen van de AFM in haar rapport 'Verantwoorde kredietverstrekking' naar aanleiding van haar onderzoek onder ander bij DSB Bank naar de verstrekking van consumptief krediet.
- 10.4.9 Evenmin deelde de RvB de kritische bevindingen van de AFM in haar rapport 'Voorkoming overkreditering' dat in februari 2007 verscheen. Dit gold ook voor de constatering door de NVB in april dat DSB Bank in de naleving van de GHF leek tekort te schieten. De zeer kritische definitieve bevindingen van de AFM die in juli 2007 verschenen en die aanleiding vormden voor een normoverdragend gesprek, werden evenmin gedeeld. De RvB verzette zich voorts tegen een verdere aanscherping van de verstrekkingnormen in de VFN-gedragscode en was zeer kritisch over de inhoud

van de 'Gedragscode Consumptief Krediet' van de NVB. Ondertussen ontwikkelde de RvB beleid om verstrekking van een hypotheek boven 130% van de executiewaarde mogelijk te maken door de verstrekking op te knippen in een 1H en een 2H (combi hypotheek).

- 10.4.10 In januari 2008 vond een aanscherping van de acceptatiecriteria plaats zodat aanvragen om een verstrekking boven 6,5 maal het jaarinkomen zouden worden afgewezen. In december 2008 constateerde de Compliance Officer niettemin nog dat bij een 2H tot 7,5 maal het bruto jaarinkomen was verstrekt. DNB was in februari 2008 opnieuw zeer kritisch over het zeer ruime acceptatiebeleid en over de risico's die dit voor de kredietportefeuille meebracht. DNB was ontevreden met de reactie van DSB Bank in maart 2008 op deze bevindingen, waarin zij schrijft van mening te zijn de door DNB geuite bezwaren al voldoende te hebben ondervangen. In maart en april 2008 werd echter zowel intern als door de AFM een zeer scherpe stijging van het geïnfecteerde debiteurensaldo geconstateerd, wat aanleidingen vormde voor het voornemen het acceptatiebeleid te verkrappen. De AFM en DNB uitten in mei 2008 in een gezamenlijke brief opnieuw hun zorg dat DSB Bank de in de Wft opgenomen gedragsregels niet naleefde. In juni constateerde DSB Bank dat bij CK sprake is van een 30% overschrijding van de VFN-gedragscode en ook bij 2H sprake was van een hoge overschrijding. In juli besloot de RvB de acceptatierichtlijnen in overeenstemming te brengen met een aantal door de AFM vastgestelde richtlijnen, niettemin werd in september 2008 gerapporteerd dat de geregistreerde afwijkingen van de acceptatiecriteria toenamen. In november 2008 bracht de AFM haar definitieve rapport 'Verantwoorde woonlasten' uit waarin zij constateerde dat in alle door haar bij DSB Bank onderzochte dossiers sprake was van overkreditering. Dit rapport vormde aanleiding voor het opleggen van drie bestuurlijke boetes en het geven van een aanwijzing. De acceptatievoorwaarden voor 1H en 2H werden in december 2008 herzien. In de maanden daarna werd gewerkt aan een verbetering van het acceptatieproces en in de zomer van 2009 werd een kredietcomité in het leven geroepen voor de beoordeling van kredieten die buiten de inkomensgrens vallen en hypothecaire kredieten die buiten de maximale verstrekking vallen. Ook ontstonden er twijfels over het voeren van de combi hypotheek.

#### Verzekeringen en koopsommen

- 10.4.11 De bemiddeling van verzekeringen in de vorm van koopsompolissen, door cross-selling, kwam in de onderzochte periode steeds meer onder druk te staan. DNB was in mei 2006 kritisch over deze praktijk en de verdiensten, die per afgesloten lening vanwege de hoge provisies zeer hoog konden zijn. DNB vond dat onvoldoende maatregelen waren getroffen die voorkwamen dat het belang van de klant ondergeschikt werd gemaakt aan de commerciële belangen. DSB Bank weersprak deze kritiek maar kondigde wel aan te werken aan een model waarin provisiepercentages voor bepaalde categorieën werden afgevlakt. Wel onderkende de RvB in juni 2006 dat nieuwe regelgeving DSB Bank ertoe noopte haar verdienmodel tijdig bij te stellen. In de maanden daarna werd aandacht besteed aan de aanpassing van het verzekeringsaanbod. In december 2006 verscheen het PwC rapport 'Wfd scan van het adviesproces bij DSB Bank N.V.' dat zeer kritisch is over het adviesproces en de totstandkoming van klantprofielen. De AFM schrok van deze bevindingen van PwC en deze bevindingen leidden uiteindelijk tot herzieningen van het adviestraject. In mei 2007 constateerde de



RvB opnieuw dat door wijzigingen in de regelgeving cross-selling zou worden bemoeilijkt en het sluiten van verzekeringen tegen koopsom onder druk kwam te staan. In september 2007 werd echter een stijging van de provisieopbrengsten geconstateerd en melde Scheringa de acquisitie van GEMA.

- 10.4.12 De AFM waarschuwde in januari 2008 publiekelijk voor koopsomverzekeringen bij krediet, maar hoewel bovendien in de loop van 2008 de verkoop van koopsompolissen verder onder druk kwam te staan had DSB Bank in haar Jaarplan 2008 op dit punt nog optimistische verwachtingen en werden de inkomsten uit eenmalige provisies begroot op € 130 miljoen. Naar aanleiding van dit jaarplan uitte DNB haar zorgen over de afhankelijkheid van deze inkomsten, gelet op de al eerder geconstateerde beperkte houdbaarheid van de provisiestructuur. Anderhalve maand later diende het Jaarplan 2008 dan ook te worden bijgesteld wegens sterk tegenvallende resultaten. De hogere opbrengsten uit financieringen en interestresultaten wogen niet op tegen de daling aan provisie-inkomsten. In juni 2008 werd vervolgens geconstateerd dat de stroom verzekeringsaanvragen drastisch was afgenomen. Dit proces zou naar verwachting worden versterkt doordat per 1 juli 2008 de wettelijke vrijstelling van de adviesverplichting ter zake van kredietbeschermers verviel. De AFM startte in het najaar 2008 een onderzoek naar de aanbieders van koopsommen en in de uitkomsten van dit onderzoek, dat zij in augustus 2009 aan DSB Bank bekendmaakte, concludeerde de AFM dat klanten in de onderzochte periode provisies hebben betaald die waarschijnlijk niet verhouding stonden tot de verrichte werkzaamheden.
- 10.4.13 Voor DSB Bank waren deze ontwikkelingen aanleiding beleid te ontwikkelen om te komen tot een vaste adviesvergoeding, dat in maart 2009 aan de AFM werd gepresenteerd. De verkoop van koopsompolissen daalde in januari en februari 2009 nog verder om in april 'in te storten'. Door de RvB werd in april 2009 geconstateerd dat *"maatschappelijke ontwikkelingen dwingen tot een nieuw businessmodel"*.

#### Beleggingsverzekeringen

- 10.4.14 In de onderzochte periode heeft DSB Bank bemiddeld bij de totstandkoming van beleggingsverzekeringen die werden afgesloten bij Reaal. DSB Bank adviseerde deze overeenkomsten en bemiddelde bij de totstandkoming daarvan in combinatie met de verstrekking van hypothecaire kredieten. Omstreeks mei 2008 eindigde de bemiddeling door DSB Bank van beleggingsverzekeringen van Reaal. DSB Bank had vanaf 2006 een eigen beleggingspolis ontwikkeld ter vervanging van de Reaal-polis en die in 2008 op de markt gebracht, maar van dat product zijn uiteindelijk slechts 117 polissen verkocht.
- 10.4.15 De maatschappelijke ontwikkelingen rond de beleggingsverzekeringen werden versterkt naar aanleiding van het onderzoek van de AFM naar deze producten bij een representatief deel van de levensverzekeraars. Dit onderzoek leidde tot een rapport in juni 2006 waarin de AFM concludeerde dat de verzekeraars de klanten mogelijk moesten compenseren. De Commissie De Ruiters constateerde in december 2006 dat er op de markt voor beleggingsverzekeringen een gebrek aan transparantie bestaat. Specifiek ten aanzien van DSB Bank informeerde de AFM DSB Bank bij brief van 27 december 2006 over de bevindingen van haar onderzoek. De AFM constateerde dat

DSB Bank op de onderzochte zorgplichtaspecten en haar medewerking aan het onderzoek onder het gemiddelde scoorde en deed enkele aanbevelingen.

- 10.4.16 In de loop van 2008 had DSB Bank de AFM een omvangrijke compensatieregeling voor niet passende adviezen toegezegd. Enkele maanden later stelde DSB Bank haar toezegging bij door de compensatie slechts op een beperkte groep van "evidente gevallen" toe te passen. Daarnaast werd er een Task Force Beleggingsverzekeringen ingesteld met als doel alle activiteiten en externe communicatie inzake beleggingsverzekeringen te coördineren. De Task Force Beleggingsverzekeringen is - overeenkomstig een advies van Spigthoff - vanaf juli 2009 een procedure voor de beantwoording en afhandeling van HW-klachten gestart. In dezelfde periode wordt geconstateerd dat het aantal HW-klachten (weer) toenam.
- 10.4.17 DSB Bank meende dat zij niet had bemiddeld in woekerpolissen, gelet op de transparantie inzake de kosten/inhoudingen, en meende dat Reaal de primair verantwoordelijke partij is. DNB betwijfelde in een gesprek in november 2008 met Zalm echter of deze transparantie voldoende was om claims af te houden, nu HW volgens DNB het enige product in de sector was met hoge kosten en dividendinhoudingen en lage beleggingsresultaten.

#### Effectenbeleningen

- 10.4.18 Ook de tot en met mei 2002 door DSB Bank aangeboden effectenbeleningen hebben in de onderzochte periode geleid tot zorgplichtklachten. DSB Bank meende echter dat er tussen de afgesloten HWS-producten en de effectenlease producten (waarop de in april bekendgemaakte Duisenberg regeling betrekking had), aanzienlijke verschillen bestonden. In juni 2005 werd besloten de HWS-klachten op basis van die geconstateerde verschillen af te handelen. Ook werd overwogen de 50.000 Dexia klanten die in aanmerking kwamen voor de Duisenberg-regeling, naar DSB Bank over te sluiten. Volgens een interne kwantificering in november 2005 zouden schikkingen gebaseerd op de Duisenberg-regeling DSB Bank ca. € 40 miljoen kosten.
- 10.4.19 In januari 2006 besloot de RvB HWS II-klanten geen verlenging van het contract met restschuldgarantie aan te bieden, maar drie maanden voor het einde van de looptijd een brief te sturen met daarin alle mogelijke opties. Het treffen van een voorziening achtte de RvB niet nodig. Wel werd besloten de AZ-spelers die zeer substantiële bedragen hadden geleend, hun restschuld volledig kwijt te schelden. De kosten daarvan – in totaal ruim € 9 miljoen – kwamen ten laste van DSB Beheer, die daardoor haar schuld aan DSB Bank met dat bedrag zag oplopen.
- 10.4.20 In januari 2007 meldde mr. Silvertand zich namens ruim 20 klanten. Met mr. Silvertand werd contact gezocht met het oogmerk de zaken individueel met de klanten op te lossen. In de navolgende maanden bleken ook Stichting Stapelkrediet, Leaseproces B.V. en Beursklacht B.V. juridische procedures namens groepen klanten te hebben aangekondigd dan wel te zijn begonnen. In februari 2008 besloot de RvB nog dat in individuele gevallen zou worden bezien of de restschuld kwijtgescholden zou worden. In het vervolg heeft de RvB in augustus 2008 besloten een voorziening te treffen van ca. € 1.4 miljoen ten behoeve van een schikking met Leaseproces B.V. en is in maart 2009 een schikking getroffen met Stichting Stapelkrediet voor een bedrag van € 490.000.

## **10.5 Accountantscontrole**

- 10.5.1 E&Y fungeerde gedurende de gehele onderzoeksperiode van 2005 tot 2009 als extern accountant van alle werkmaatschappijen van Ficoholding. Vanaf 2006 is E&Y ook de controlerend accountant van DSB Beheer. De controle van de jaarrekening van Ficoholding en deelnemingen waaronder DSB Bank, werd steeds afgerond ver voordat de controle van de jaarrekening van DSB Beheer gereed was. De accountants belast met de controle van DSB Ficoholding konden daardoor slechts in beperkte mate steunen op informatie en bevindingen die voortkwamen uit de controle van DSB Beheer.
- 10.5.2 E&Y moest bij de controle van de jaarrekeningen 2007 en 2008 de waardering van de toenemende vordering van DSB Bank op DSB Beheer beoordelen. In 2008 was deze vordering opgelopen van € 41 miljoen einde 2007 tot circa € 75 miljoen einde 2008, exclusief een belastingvordering van circa € 20 miljoen die via DSB Beheer moest worden geïncasseerd.
- 10.5.3 De totale vordering op DSB Beheer was in 2008 zeer omvangrijk geworden in relatie tot het eigen vermogen van de DSB Bank. In de jaarrekening over 2008 is het krediet aan DSB Beheer als volwaardig opgenomen, ondanks de vele onzekerheden die er waren omtrent de terugbetaling.
- 10.5.4 Uit de voor E&Y beschikbare informatie bleek dat de omvang van het krediet de grenzen van de grote posten regeling had bereikt. Verdere uitbreiding van het krediet was daardoor niet mogelijk zonder de voorafgaande toestemming van DNB.
- 10.5.5 De liquiditeit van DSB Beheer was in belangrijke mate afhankelijk van dividenden van deelnemingen over 2009 waarvan de realisatie nog niet zeker was. Daarnaast was een onzekere inkomende liquiditeit begroot uit verkopen van spelers van AZ.
- 10.5.6 In de jaarrekening 2008 staat in de toelichting een vordering op DSB Beheer vermeld van € 75 miljoen. De omvang van de belastingvordering die via DSB Beheer moest worden geïncasseerd (circa € 20 miljoen) is niet afzonderlijk toegelicht.

In het accountantsverslag van E&Y van 10 december 2008, naar aanleiding van de afronding van de controle van de jaarrekening van DSB Beheer over 2007, wordt gesteld dat DSB Beheer niet voldoende liquide is om zelfstandig aan de bestaande verplichtingen op korte termijn te voldoen. Dit wordt veroorzaakt doordat DSB Beheer zich garant heeft gesteld voor de verplichtingen van een aantal deelnemingen dat niet in staat is om zelfstandig aan hun verplichtingen te voldoen. E&Y constateert in het verslag dat maatregelen worden bestudeerd dan wel zijn genomen die de liquiditeitspositie moeten verbeteren. Gezien de mogelijkheden binnen de DSB Groep om de liquiditeitspositie te verbeteren, is het naar het oordeel van E&Y (als accountant van DSB Beheer), terecht dat de jaarrekening is opgemaakt op basis van continuïteit. De controlerend accountant van DSB Bank verklaarde aan Curatoren in juni 2009 bij de behandeling van de jaarrekening 2008 niet op de hoogte te zijn geweest van genoemd verslag van de accountant van DSB Beheer. De accountant van DSB Beheer ging er in december 2008 van uit dat DSB Bank aan de hooggespannen verwachtingen op het gebied van dividend en ondersteuning van de liquiditeit in 2009 zou kunnen voldoen, maar heeft zijn collega van DSB Bank niet van de inhoud van zijn rapportage op de

hoogte gesteld. Kennelijk zag hij geen noodzaak om van DSB Bank te verlangen dat hij over dit onderwerp rechtstreeks kon communiceren.

- 10.5.7 Bij de afsluiting van de controle van de jaarrekening van DSB Bank over 2008 heeft E&Y naar eigen zeggen kunnen beschikken over de financiële prognose en liquiditeitsbegroting van DSB Beheer. In de versie die door E&Y is geraadpleegd (van 24 maart 2009), stond voor 2009 € 53 miljoen aan inkomende geldstroom begroot en een liquiditeitstekort van € 4 miljoen. De begrote inkomende geldstroom van in totaal circa € 53 miljoen bestond voor € 30 miljoen uit (interim) dividenden van DSB Ficoholding (DSB Bank, DSB Verzekeraars) en DSB Participaties. Die dividenden waren nog onzeker, omdat de daarvoor nog nodige winsten nog moest worden gegenereerd door voornamelijk DSB Ficoholding. De resultaten van Ficoholding liepen sterk terug. Bovendien was het nog onduidelijk hoe een nieuw verdienmodel op de resultaten zou uitwerken. Naast de interim-dividenden van DSB Ficoholding was een inkomende geldstroom begroot vanuit de transfer van AZ-spelers van 10 miljoen. Deze inkomsten waren op het moment van afsluiting van de controle van DSB Bank in juni 2009 nog niet gerealiseerd, onzeker was of die gerealiseerd konden worden en zijn, zo is gebleken, ook niet gerealiseerd.
- 10.5.8 E&Y heeft bij de beoordeling van de vordering op DSB Beheer onder meer de waarde van het onderpand in aanmerking genomen zoals dat ook door de IAD was beoordeeld. Als onderpand zijn de aandelen van een aantal deelnemingen van DSB Beheer in aanmerking genomen die deel uitmaakten van de bank- en verzekeringsactiviteiten van Ficoholding. Deze verpandingen zijn deels niet geëffectueerd. Door E&Y is, zo blijkt uit de notulen van het jaargesprek met DNB op 2 juli 2009, niet beoordeeld welke gevolgen een eventueel noodzakelijke uitwinning van de zekerheden zouden hebben gehad op de winstgevendheid van DSB Bank.
- 10.5.9 Interne rapportages over de aard van de klachten en de wijze van afhandeling werden door E&Y doorgenomen. Op basis van een beperkte deelwaarneming werd beoordeeld of de interne procedures voor klachtenafhandeling werden gevolgd. E&Y heeft geen afzonderlijke beoordeling uitgevoerd van het systeem van klachtenbehandeling van DSB Bank.
- 10.5.10 De klachten van klanten wegens schending van de zorgplicht namen vanaf begin 2009 sterk toe nadat de Hoge Raad op 5 juni 2009 onder meer had besloten dat in ieder geval 60% van de restschuld bij aandelenlease producten diende te worden kwijtscholden. Blijkens het accountantsverslag van 3 juli 2009 naar aanleiding van de jaarrekeningcontrole DSB Bank over 2008, is de portefeuille effectenkredieten door inlossingen gedaald tot € 11 miljoen, gedekt door onderliggende effecten met een dekkingswaarde van circa 20%. Er is in de jaarrekening 2008 hiervoor een voorziening getroffen van € 1,8 miljoen.
- 10.5.11 Naast de klachten over effectenkredieten, kwamen begin 2009 ook in toenemende mate klachten binnen over afgesloten kredieten met koopsommen voor de bijbehorende verzekeringen, als gevolg van negatieve publiciteit. E&Y ontving in mei 2009 rapportages van de AFM naar aanleiding van een onderzoek dat was uitgevoerd in april-juni 2008. Op basis van de rapportages van de AFM en de negatieve publiciteit is door DSB Bank een beoordeling uitgevoerd van de totale kredietportefeuille teneinde

signalen van overkreditering/koopsommen in combinatie met betalingsachterstanden te identificeren. Uit dat onderzoek bleek dat slechts een beperkt aantal van de geselecteerde klanten een achterstand van meer dan drie maanden had. Op basis van een analyse van de inmiddels ontvangen klachten werd alsnog bij het opstellen van de jaarrekening 2008 een specifieke voorziening van € 500.000 gevormd.

- 10.5.12 Gezien de signalen die naar voren kwamen bij de controle van de jaarrekening 2008 van DSB Bank zoals de afnemende solvabiliteit in 2009, de opkomende zorgplicht-claims en het vertrek van belangrijke sleutelfunctionarissen was E&Y verplicht om de continuïteitsveronderstelling zoals toegepast bij de opstelling van de jaarrekening op aanvaardbaarheid te toetsen. Die toetsing heeft E&Y naar eigen zeggen ook uitgevoerd. Die beoordeling heeft, ondanks de hiervoor behandelde punten zoals de liquiditeitsspanning bij DSB Beheer, de beperkingen in de terugbetalingcapaciteit bij het zeer omvangrijke krediet op DSB Beheer, de afnemende solvabiliteit bij DSB Bank in combinatie met de dringende behoefte aan dividend bij DSB Beheer, het ontbreken van een adequaat verdienmodel en businessplan, een zeer sterke toename van het aantal klachten en een sterk teruglopende winstgevendheid in 2009, geleid tot de conclusie dat E&Y akkoord kon gaan met een jaarrekening opgemaakt op basis van continuïteit, zonder aanvullende toelichtingen of kwalificaties in de accountantsverklaring.
- 10.5.13 E&Y heeft als accountant van DSB Bank geen inzicht aan Curatoren willen geven in haar controledossiers. De wijze waarop E&Y tot haar oordeel is gekomen heeft naar het oordeel van Curatoren nadere analyse en afweging. Dat vereist inzage in de controledossiers over 2008. Mogelijk kan ook de uitspraak in de door de AFM aangespannen procedure bij de Accountantskamer over de controle van DSB Bank over 2008 al een nader inzicht geven in de wijze waarop E&Y tot haar oordeel over de waardering van de vordering op DSB Beheer is gekomen.

## **10.6 Toezichthouders**

### Prudentieel toezicht: DNB

- 10.6.1 DSB Bank werd vanaf het verlenen van de bankvergunning eind 2005 door DNB gezien als een instelling met een hoog risicoprofiel. Daarom is DSB Bank door DNB vanaf de verkrijging van de bankvergunning ingedeeld in het toezichtregime "Intensieve monitoring", de op één na de hoogste risicocategorie. Met name had DNB van het begin af aan zorgen over de governance en de beheersfuncties bij DSB Bank. Gelet hierop scoort DSB Bank in de interne risicoanalyse van DNB de slechtst mogelijk score voor strategisch risico, management, organisatie, audit en compliance. Vanaf 2008 zijn ook solvabiliteit en liquiditeit formeel als verhoogde risico's aangemerkt. In augustus 2007 wordt DSB Bank door DNB onder verhoogd toezicht geplaatst.
- 10.6.2 DNB heeft in de loop der jaren steeds de (indirect) aandeelhouders van DSB Bank, DSB Ficoholding en DSB Beheer, op enige wijze, formeel of informeel, bij het toezicht betrokken. Voorafgaand aan de vergunningverlening in 2005 heeft DNB met DSB afgesproken dat de fiscale eenheid tussen DSB Beheer en (nieuwe) DSB Bank zou worden doorbroken. Aan deze afspraak is uiteindelijk geen uitvoering gegeven. In 2008 koos DNB ervoor om DSB Ficoholding als financiële holding aan te merken, waarmee deze vennootschap onder het prudentieel toezicht kwam te vallen. DSB Be-

heer bleef aldus buiten het prudentieel toezicht en hoefde dan ook niet aan alle prudentiële vereisten te voldoen. DNB ontving van DSB Beheer slechts beperkte financiële informatie. Pas in juli 2008, toen sprake was van een overschrijding van de grote postenregeling, is de (financiële) positie van DSB Beheer – en met name het steeds maar oplopende krediet – nadrukkelijk door DNB aan de orde gesteld.

- 10.6.3 Binnen DNB zijn in de loop der tijd velen betrokken geweest bij het toezicht op DSB Bank. Sinds de vergunningverlening aan DSB Bank (oud) in 2000 is binnen DNB echter steeds dezelfde toezichthouder (Holthuizen) belast geweest met het toezicht op DSB Bank. Hij heeft maandelijks, wekelijks en soms zelfs meerdere malen per week contact met zowel de verantwoordelijke(n) binnen de RvB als diverse medewerkers van DSB Bank. In ieder geval een keer per jaar vond ook overleg plaats met de RvC en E&Y. DNB nam kennis van de notulen van RvB en RvC, en ontving wekelijkse liquiditeits- en solvabiliteitsrapportages, jaarrekeningen, interim-rapportages, etc.
- 10.6.4 Naast het voeren van gesprekken heeft DNB haar bevindingen over DSB Bank ook neergelegd in diverse brieven en rapporten. Een aantal malen is door DNB ook bedreigd met het nemen van formele handhavingmaatregelen, doch zonder deze te specificeren. Tot de inzet daarvan is het voor de aanvraag van de noodregeling echter nooit gekomen.
- 10.6.5 DSB Bank reageert lang niet altijd op de toezichtsinspanningen zoals DNB beoogde. Opvallend is dat in de vele brieven en gesprekken veelal dezelfde onderwerpen aan de orde komen. Sommige leden van de RvB en RvC merken op dat uit de gesprekken en brieven van DNB niet altijd duidelijk is wat DNB nu van/met DSB Bank wil.

#### Toezicht op de governance

- 10.6.6 Al vóór de afgifte van de bankvergunning in 2005 uit DNB kritiek op de governance bij DSB Bank (oud). Meer in het bijzonder is DNB kritisch over de onafhankelijkheid van de RvB en de RvC van DSB Bank (oud) ten opzichte van de overige groepsvennootschappen en Scheringa als (middellijk) aandeelhouder, de informatievoorziening aan en de betrokkenheid van de RvC bij belangrijke besluiten en de nadruk op de verkoop van kredieten en niet op de prudente uitoefening van het bankbedrijf. Deze thema's komen ook in de latere jaren, tot datum faillissement, terug.
- 10.6.7 Curatoren hebben niet kunnen vaststellen dat de eerdere kritiekpunten op het gebied van governance bij de besluitvorming over de vergunningverlening in 2005 aan de orde zijn geweest. Gelet op de al voor 2005 geuite zorgen over de onafhankelijkheid van de RvB en de RvC van DSB Bank (oud) ten opzichte van de overige groepsvennootschappen en Scheringa als (middellijk) aandeelhouder is opvallend dat DNB voor de gekwalificeerde deelneming van Scheringa in DSB Bank zonder meer verklaringen van geen bezwaar heeft afgegeven. Als deze zorgen al leefden terwijl Scheringa geen bestuurder was van DSB Bank (oud), dan lijkt daarvoor te meer reden bij het voorgenomen bestuurderschap van Scheringa in de nieuwe bank.
- 10.6.8 Curatoren hebben evenmin kunnen vaststellen dat de deskundigheid van de leden van de RvB in 2005 door DNB werkelijk is getoetst. Van de eerste bestuurders van DSB Bank (nieuw) had alleen Van Dijk ruimere ervaring op financieel gebied. De betrouwbaarheid van RvB en RvC is door DNB buiten twijfel gesteld, ondanks het nega-

tieve oordeel van Expertise Centrum Integriteit van DNB (ECI) over twee van de drie beoogde bestuurders. Van de deskundigheid en betrouwbaarheid van de leden van de RvB wordt door DNB in latere jaren (ook) nooit meer een punt gemaakt, ook niet bij (ingrijpende) wijzigingen in de samenstelling van de RvB.

- 10.6.9 In het bij de vergunningaanvraag behorende ROB-dossier worden diverse risico's op het gebied van governance onderkend. Dit heeft geen consequenties gehad voor de vergunningverlening. Dit is opvallend, omdat veel van deze onderwerpen door DNB kort na vergunningverlening zijn benoemd als tekortkoming. Zo wordt door DNB ter sprake gebracht dat de administratieve organisatie nog niet op orde is, de IAD nog in opbouw is, en de situatie met betrekking tot de compliance 'rommelig' is. Curatoren hebben dan ook niet kunnen vaststellen dat goed is gekeken naar het ROB-dossier en mogelijke gebreken daarin.
- 10.6.10 De governance kwam bij DNB pas weer nadrukkelijk in beeld in het late najaar van 2007, na het vertrek van Van Dijk. De governance werd door DNB toen met name in het kader geplaatst van het evenwicht tussen commercie en prudente uitoefening van het bankbedrijf. Herstel van het evenwicht in de RvB na het vertrek van Van Dijk was een belangrijke reden voor het besluit van DNB om in december 2007 een stille curator te benoemen. In verband met de komst van Zalm werd daarvan afgezien. Zalm zou naar verwachting van DNB in staat zijn tegenwicht te bieden tegen de met name commercieel gedreven Scheringa en Van Goor. Curatoren hebben niet kunnen vaststellen dat DNB sinds het vertrek van Zalm op enig moment nog eens heeft overwogen om een (stille) curator te benoemen, hoewel in de periode van drie maanden na het feitelijke vertrek van Zalm er gedurende maanden helemaal geen CFO was. De opvolger van Zalm, De Grave, werd door DNB bovendien eigenlijk te licht bevonden. Ook om het uiteindelijk door DNB gewenste vertrek van Scheringa te bewerkstelligen zijn geen maatregelen genomen.

#### Toezicht op het kredietbedrijf

- 10.6.11 Al in 2003 maakte DNB kritische opmerkingen over het kredietbedrijf van DSB Bank (oud). DSB Bank (oud) voldeed niet aan de ROB. Ook ten tijde van het indienen van de vergunningaanvraag in 2005 zijn er volgens het ROB-dossier nog grote kredietrisico's.
- 10.6.12 DNB is in het onderzoeksrapport van mei 2006 kritisch over de kredietverlening door DSB Bank. Er zijn onvoldoende maatregelen genomen om te voorkomen dat het belang van klanten ondergeschikt wordt gemaakt aan de commerciële belangen van DSB Bank. DNB merkte daarbij expliciet op dat DSB Bank door het onvoldoende naleven van de zorgplicht jegens klanten prudentiële risico's loopt. Later zijn de kredietrisico's door DNB nog wel aan de orde gesteld, maar ook toen zijn daaraan geen consequenties verbonden, ook niet toen E&Y en de AFM kritiek uitten op de kredietverlening, het kredietrisico en de beheersing van de bijbehorende processen. Tegelijkertijd hebben Curatoren niet kunnen vaststellen dat DNB werkelijk aandacht heeft besteed aan het kritische PwC-rapport over de adviespraktijk van DSB Bank en het grotendeels terzijde schuiven ervan door DSB Bank.
- 10.6.13 Het olopende krediet van DSB Bank aan DSB Beheer baart DNB aanvankelijk geen zorgen. Het oplopen hangt in belangrijke mate samen met enkele overnames die aan-

vankelijk door DSB Bank zouden moeten worden gedaan, maar waarvoor de verklaringen van geen bezwaar door DNB zijn geweigerd omdat die overnames naar het oordeel van DNB een te groot solvabiliteitsrisico zouden meebrengen. Hierop zijn de overnames gedaan door DSB Beheer, gefinancierd door DSB Bank. DNB had het standpunt kunnen innemen dat een consument geen zakelijk krediet kan verstrekken of dat deze kredietverlening in feite het teruggeleiden van kapitaal naar de aandeelhouder betreft, maar deed dat niet. Pas in de zomer van 2008 krijgt DNB meer belangstelling voor deze lening toen de overschrijding van de grote posten-regeling werd gemeld aan DNB. In 2009 maakte DNB kritische opmerkingen over de invulling aan de eisen van een prudent kredietbeheer. Het gaat daarbij met name om de kredietbeoordeling van de exposure op DSB Beheer. DNB trekt de waarde van de verstrekte zekerheden in twijfel. De oplopende schuld van DSB Beheer aan DSB Bank blijft tot datum faillissement een belangrijk aandachtspunt van DNB, waarvoor geen oplossing wordt gevonden.

#### Toezicht op de solvabiliteit

- 10.6.14 De BIS-ratio van DSB Bank is vanaf het jaar 2005 tot aan september 2009 geleidelijk teruggelopen van 13,5% naar 10,5%. Dit zijn de BIS-ratio's waarbij de achtergestelde deposito's, als onderdeel van het aanwezig vermogen, worden meegeteld. Tevens betreft dit tot en met december 2007 de BIS-ratio volgens het Basel I-stelsel en daarna de BIS-ratio volgens het Basel II-stelsel.
- 10.6.15 DNB heeft vanaf oktober 2007 herhaaldelijk haar zorg uitgesproken over de verwachte solvabiliteitsontwikkeling bij DSB Bank. DNB heeft daarbij gewezen op tegenvallende resultaten, het acquireren van bedrijven, het op eigen boek nemen van kredietproductie, ontwikkelingen op de financiële markten en de afhankelijkheid van securitisaties. DNB onderschreef eind 2007 het door DSB Bank aangegeven streefniveau van 12%, dat hoger lag dan het door DNB minimaal geëiste niveau van 10%. Tot een formele afspraak over de te nemen maatregelen en het te volgen tijdspad is het echter niet gekomen.
- 10.6.16 DSB Bank heeft vanaf 2001 achtergestelde deposito's aangeboden. De aan de achtergestelde deposito's ten grondslag liggende overeenkomst van achtergestelde geldlening is in overleg met DNB opgesteld. Tot 2006 was DNB bij iedere overeenkomst van achtergestelde lening contractspartij en heeft zij uit dien hoofde de overeenkomst mede ondertekend. Achtergestelde deposito's kunnen voor de toetsing van de solvabiliteit onder bepaalde voorwaarden en tot een bepaalde maximale omvang worden gerekend tot het eigen vermogen. DSB Bank had zodanige bedragen aan achtergestelde deposito's aangetrokken, dat tot aan de maximaal toegestane grens gebruik is gemaakt van deze mogelijkheid.
- 10.6.17 Inmiddels is uit een uitspraak van 30 juni 2011 van het CBb gebleken dat de door DSB Bank gesloten leningen niet voldoende waren achtergesteld om als eigen vermogen te kunnen worden aangemerkt. Als gevolg hiervan moet worden vastgesteld dat de berekende en door DSB Bank gerapporteerde solvabiliteit hoger is gepresenteerd dan op basis van een correcte toepassing van de regelgeving het geval zou zijn geweest. Sterker, de gecorrigeerde solvabiliteit blijkt steeds beneden de minimaal door de DNB gewenste grens van 10% te hebben gelegen.



- 10.6.18 De vordering van DSB Bank op DSB Beheer is in de loop der jaren steeds meer een risico geworden. Door de financiering van overnames in 2007 en 2008 groeide deze uit tot meer dan € 77 miljoen. Hierbij is nog geen rekening gehouden met de vordering van DSB Bank van circa € 20 miljoen op DSB Beheer uit hoofde van de fiscale eenheid met DSB Beheer. Indien bij de bepaling van de omvang van de vordering op DSB Beheer rekening zou zijn gehouden met de via DSB Beheer te verrekenen Vpb, en de vordering vervolgens zou zijn getoetst aan het toetsingsvermogen aangepast op basis van de uitspraak van het CBb, dan zou de maximumgrens van 25% van het toetsingsvermogen voor de vordering op DSB Beheer veel eerder zijn bereikt.

#### Toezicht op de liquiditeit van DSB Bank

- 10.6.19 DNB benadrukt in de loop der jaren dat DSB Bank moet beschikken over een ruime liquiditeit. DNB heeft in 2007 de vereiste liquiditeitsbuffer verhoogd van € 600 miljoen naar € 1 miljard. Deze mag bestaan uit kasmiddelen en direct te liquideren activa. Ook de beleningsfaciliteiten bij de ECB mogen in de berekening worden betrokken. Over de samenstelling van de liquiditeitsbuffer zijn tussen DNB en DSB Bank geen nadere afspraken gemaakt.
- 10.6.20 De aard en samenstelling van de liquiditeitsbuffer is in de loop der jaren gewijzigd. Bestaat de buffer eind 2007 nog voornamelijk uit aangehouden kasgeld, direct opvraagbare tegoeden en direct liquideerbare activa, in 2008 en later wordt in toenemende mate vertrouwd op de bij de ECB gecreëerde beleningsfaciliteit op basis van in onderpand gegeven schuld papier. Eind 2008 zijn externe securitisaties en bancaire kredietlijnen niet meer mogelijk tegen commercieel aanvaardbare tarieven. In 2009 wordt het beroep op de ECB-faciliteit steeds groter als gevolg van de inkoop van notes door DSB Bank en de productie van nieuwe leningen. Geconstateerd kan echter worden dat DSB Bank tot eind september 2009 steeds heeft voldaan aan de door DNB opgelegde liquiditeitsvereiste.
- 10.6.21 De omvang van de beleningsfaciliteit bij de ECB is afhankelijk van de waarde van het aangeboden en door de ECB geaccepteerde onderpand. Door DNB wordt, zoals gebruikelijk, op de brutowaarde van het onderpand van DSB Bank van € 2.065 miljoen een 'haircut' toegepast, waardoor de onderpandwaarde in oktober 2009 aanvankelijk uitkwam op € 1.851 miljoen. Toen na de oproep van Lakeman de onrust rond DSB Bank toenam, vroeg DNB zich echter af of een verdere toename van de kredietverlening uit hoofde van de ECB-faciliteit aan DSB Bank nog verantwoord was. Bovendien was volgens DNB sprake van juridische onzekerheden rond de (zorgplicht-)claims en de impact daarvan op de waarde van het onderpand. Op 5 oktober 2009 besloot de directie van DNB om een verlaagd plafond te zetten op de totale monetaire kredietverlening aan DSB Bank door de beleningswaarde van het gedeponeerde onderpand te beperken tot € 1 miljard. Door DNB zijn aan DSB Bank geen nadere mededelingen gedaan dan wel berekeningen overgelegd om de hoogte van de additionele 'haircut' te onderbouwen.

Als gevolg van de additionele 'haircut' was de resterende liquiditeitsruimte vrijwel nihil. DNB stelt daarom een zeer tijdelijke Emergency Liquidity Assistance (ELA) beschikbaar, tegen inlevering door DSB Bank van alle activa. Als gevolg van de additionele

haircut wordt DSB Bank voor haar liquiditeit in hoge mate afhankelijk van DNB, die immers beslist over het al dan niet toekennen van ELA.

Gedragstoezicht: AFM

- 10.6.22 Als gedragstoezichthouder heeft de AFM in de periode 2002-2009 op diverse terreinen onderzoek verricht naar de dienstverlening door DSB Bank en heeft zij veel aandacht aan de dienstverlening door DSB Bank besteed. De verhouding tussen DSB Bank en de AFM was - met name in de beginjaren - gespannen en juridisch van aard. De AFM bleek binnen DSB Bank weinig gezag te hebben; bevindingen en opmerkingen van de AFM werden steeds kritisch bejegend en veelal ontkend. DSB Bank neigde met name tot juridisch verweer in plaats van kritische zelfreflectie. Toezeggingen aan de AFM – zoals de aangekondigde compensatie van klanten naar aanleiding van het PwC-rapport - werden slechts deels of vertraagd nagekomen.
- 10.6.23 Twee hoofdlijnen in het toezicht door de AFM zijn (i) de focus van de AFM op en het voortdurende overleg over reclame-uitingen van DSB Bank en (ii) de insteek om het toezicht op de dienstverlening aangaande specifieke financiële producten uit te voeren aan de hand en naar aanleiding van een (marktbreed dan wel op een specifieke entiteit gericht) onderzoek.
- 10.6.24 De AFM heeft gedurende vrijwel de gehele onderzochte periode de reclame-uitingen van de verschillende labels van DSB Bank kritisch tot zeer kritisch gevolgd. De omstandigheden dat DSB Bank een marketinggedreven onderneming was en verhoudingsgewijs veel reclame maakte, kunnen verklaren waarom de AFM en DSB Bank veel contact over dit aspect hebben gehad. De toezichtinspanningen van de AFM lijken echter niet tot structurele aanpassing van het reclamebeleid van DSB Bank te hebben geleid.
- 10.6.25 De AFM heeft verschillende onderzoeken uitgevoerd ten aanzien van de effectenbeleggingsproducten, het adviesproces, de kredietverlening, beleggingsverzekeringen en koopsompolissen. De onderzoeken waren kritisch van aard. Herhaaldelijk bleek dat DSB Bank onvoldoende informatie heeft ingewonnen en/of op basis van de ingewonnen informatie een bepaald product niet had mogen adviseren/ afsluiten. De periode tussen het aankondigen en het uitvoeren van het onderzoek alsmede het communiceren over de conceptbevindingen bestreek veelal enkele maanden; een periode waarin DSB Bank haar beleid en handelen over het algemeen niet heeft aangepast (de dienstverlening vertoonde dientengevolge gedurende de gehele periode die het onderzoek voortduurde veelal de geconstateerde gebreken). Een in 2008 aangekondigd onderzoek naar de klachtregistratie- en afhandeling is pas medio 2009 op afstand uitgevoerd en nimmer afgerond.

## 10.7 Oorzaken van het faillissement van DSB Bank

### Algemeen

10.7.1 Veelal zijn zowel interne als externe omstandigheden de oorzaak van het faillissement van een onderneming. Bij het vaststellen van de oorzaken van het faillissement van DSB Bank gaat het om antwoorden op vragen zoals: hoe heeft de interne organisatie van DSB Bank gefunctioneerd, zoals de te onderscheiden organen van de vennootschap bestaande uit de RvB, de RvC en de (indirect) aandeelhouder; wat was de rol van de accountant en die van de toezichthouders DNB en de AFM en op welke wijze heeft hun handelen invloed gehad op de ontwikkelingen binnen de bank; hoe hebben de verschillende organen van DSB Bank gereageerd op acties van deze toezichthouders; hoe heeft DSB Bank geanticipeerd en/of gereageerd op externe omstandigheden, zoals marktontwikkelingen? Hieronder gaan Curatoren in op deze (mogelijke) omstandigheden.

### Vergunningverlening in 2000 en 2005

10.7.2 Scheringa is zijn onderneming Buro Frisia, later DSB Beheer, in 1975 begonnen als een financieel intermediairbedrijf dat streefde naar (veelal eenmalige) provisie-inkomsten, die bij bemiddeling direct als resultaat werden geboekt. Dit karakter heeft zijn onderneming steeds behouden, ook na oprichting en verwerving van voorschotbanken, verzekeringsmaatschappijen en een bank.

10.7.3 In 2000 heeft DNB een vergunning verleend voor de oprichting van DSB Bank (oud). Deze bank had een kleine Directie, bestaande uit twee personen die beschikten over de deskundigheid, vereist voor de uitoefening van het bankbedrijf. DSB Bank (oud) had slechts 20 medewerkers in dienst. Scheringa was president-commissaris. DSB Bank (oud) was in feite ingekapseld in het conglomeraat van financiële bedrijven, behorende tot de tussenholding DSB Groep. Het overgrote deel van de activiteiten van DSB Bank (oud), zoals verkoop, financiële administratie en IAD, werden door DSB Groep uitgevoerd. Dit leidde tot fricties tussen enerzijds Scheringa en Van Goor, die sterk commercieel gedreven waren, en anderzijds de Directie van DSB Bank (oud). Zo gebeurde het bijvoorbeeld dat door DSB Groep kredietaanvragen werden goedgekeurd die eerder door DSB Bank waren afgekeurd. DNB en AFM hadden in de periode van 2000 tot eind 2005 veel zorgen over het functioneren van DSB Bank (oud), onder meer in verband met de kredietverlening, het risk management en de corporate governance. Het businessmodel van DSB Bank (oud) bestond in die jaren uit het verstrekken van leningen tegen een relatief lage rente. De verdiensten voor DSB Groep bestonden uit de (veelal eenmalige) provisie verdiend met de bemiddeling bij verzekeringsproducten die in het kader van een actief cross-sell-beleid aan de leningnemers werden geadviseerd en voor hen werden afgesloten.

10.7.4 Het was op zich een goede zaak dat eind 2005 werd gestreefd naar een fusie van de ondernemingen binnen DSB Groep met de onderneming van DSB Bank, omdat DNB zo haar toezicht tot alle activiteiten van DSB Groep kon uitbreiden. Het plan van DSB Groep was dat bij die gelegenheid Scheringa en Van Goor, die geen bancaire ervaring hadden, zouden worden benoemd tot bestuurders van de bank, samen met Van Dijk, die elders ruimere financiële ervaring had opgedaan en sinds 2002 CFO van DSB Groep was. Voor zover de twee directeuren van DSB Bank (oud) in die rol nog tegen-

wicht konden bieden aan de zeer commercieel ingestelde Scheringa en Van Goor, was voorzienbaar dat na toetreding van laatstgenoemden tot de RvB van DSB Bank (nieuw) het evenwicht tussen een commerciële en een meer beheerste bedrijfsvoering vanaf de fusie verstoord zou zijn. Cornet, een van de twee directeurs van DSB Bank (oud), heeft DNB hier nadrukkelijk voor gewaarschuwd. Met deze waarschuwing en de eerdere negatieve ervaringen met DSB Bank (oud) heeft DNB in het kader van de vergunningverlening onvoldoende gedaan.

- 10.7.5 De RvC van DSB Bank (nieuw) zou, ook al zou die meer evenwichtig zijn samengesteld, deze disbalans niet kunnen compenseren, omdat zij niet het dagelijks beleid (mede) bepaalde en omdat Scheringa als grootaandeelhouder alle macht in handen had en besliste over de benoeming en het ontslag van commissarissen en bestuurders. Indien DSB Bank het volledige structuurregime zou hebben aanvaard (artikel 2:154 BW), zou Scheringa deze bevoegdheid niet hebben. Het was een gemiste kans dat DNB bij het verlenen van de bankvergunning eind 2005, dit structuurregime niet als voorwaarde heeft gesteld of althans aan de vergunningen en de af te geven verklaringen van geen bezwaar in elk geval op dit punt geen voorschriften heeft verbonden om een beheerste en integere bedrijfsvoering te waarborgen.
- 10.7.6 Voorts is van belang dat de directie van DNB de twijfels die bij de AFM en de afdeling Expertise Centrum Integriteit van DNB over de betrouwbaarheid van Scheringa bestonden, naast zich heeft neergelegd. Bovendien blijkt uit niets op welke gronden DNB heeft gemeend dat de Scheringa en Van Goor over voldoende deskundigheid beschikten en dat die vereiste deskundigheid binnen de RvB als geheel voldoende gewaarborgd was.
- 10.7.7 Daar komt bij dat de organisatie van de bedrijven die tot DSB Bank (nieuw) zouden fuseren nog niet zodanig was ingericht en met voldoende deskundige medewerkers was bezet, dat die voldoende geëquipeerd was om volwaardig als bank te functioneren. Ook was DSB Bank nog niet ROB-compliant: de lijst met restrisico's bevatte materiële gebreken.
- 10.7.8 Van belang is, ten slotte, dat DNB al vóór 2005 zorgen had over de solvabiliteit van DSB Bank (oud), terwijl zij bovendien wist of kon weten dat de aandeelhouder DSB Beheer en de uiteindelijk aandeelhouder Scheringa niet het vermogen en de verdien-capaciteit hadden om zonodig kapitaal aan DSB Bank beschikbaar te stellen. Al bij gelegenheid van de fusie in 2005 had DNB harde voorwaarden kunnen stellen, bijvoorbeeld bestaande uit een minimum solvabiliteitsratio, een verbod op het terugleiden van kapitaal naar DSB Beheer en uitbreiding van het toezicht tot DSB Beheer. Ook op dit punt heeft DNB steken laten vallen.
- 10.7.9 **De eerste constatering** van Curatoren is derhalve dat DSB Bank in 2005 niet klaar was voor de fusie en dat DNB niet – althans niet zonder strikte voorwaarden – de bankvergunning had mogen verlenen. Indien DSB Bank naar de mening van DNB wel aan de vereisten voldeed, dan had DNB ook erop moeten toezien dat de vereiste deskundigheid binnen de RvB zou zijn gewaarborgd en dat er geen twijfel kon bestaan over de betrouwbaarheid en deskundigheid van haar bestuurders, meer in het bijzonder ten aanzien van Scheringa en Van Goor. DNB had moeten verlangen dat DSB Bank een volledig structuurregime zou accepteren. Ook had DNB voorschriften aan de

vergunningen en de verklaringen van geen bezwaar moeten verbinden om een beheerste en integere bedrijfsvoering te waarborgen. DNB had meer grip kunnen krijgen op de relatie met DSB Beheer. Hoewel de vergunningverlening in 2000 voor DSB Bank (oud) niet specifiek door Curatoren is onderzocht, zetten zij – mede gelet op de in de periode 2000-2005 door DNB geuite zorgen over de governance – ook vraagtekens bij de gekozen constructie, waarbij deze bank geheel was ingekapseld in en voor haar functioneren afhankelijk was van DSB Groep. Het feit dat DSB Bank – zonder strikte voorwaarden – eind 2005 een vergunning kreeg om met deze RvB als bank werkzaam te zijn, zette de deur open voor de ontwikkelingen die hieronder worden beschreven.

#### De governance en organisatie

- 10.7.10 Bij een instelling zoals een bank dienen vanwege de publieke functie die zij vervult hoge eisen te worden gesteld aan de governance en organisatie, zodanig dat een beheerste en integere bedrijfsvoering is gewaarborgd. DSB Bank voldeed niet aan de eisen. De gebrekkige governance en organisatorische zwakte van DSB Bank bleef na de vergunningverlening bestaan. Deze kwam onder meer tot uiting in de bezetting van de RvB en in een zwak functionerende RvC. Gedurende meerdere periodes was sprake van onderbezetting dan wel overbelasting van de RvB in kwantitatieve en kwalitatieve zin. In de periode 2006 tot en met het uitspreken van de noodregeling (oktober 2009), hebben vier verschillende personen de positie van CFO bekleed en werd gedurende drie periodes de CFO-positie niet of op interim-basis vervuld. Niet alleen de bezetting van de RvB was ontoereikend, ook was de taakverdeling binnen de RvB op veel onderdelen onduidelijk: na het vertrek van Van Dijk in november 2007 was bijvoorbeeld niet duidelijk wie binnen de RvB verantwoordelijk was voor compliance en als aanspreekpunt voor de AFM fungeerde.
- 10.7.11 Voorts bestond binnen de RvB een gebrek aan bancaire deskundigheid en was sprake van een disbalans bij de afweging van de commerciële belangen van DSB Bank tegen prudentiële aspecten, zoals risicomanagement en compliance. *"DSB Bank is een sterk marketinggedreven financiële dienstverlener"*, zo afficheerde DSB Bank zichzelf nog in 2007. Operationeel was de organisatie inderdaad sterk verkoopgedreven. Veel aandacht en financiële middelen werden aan marketing en verkoop besteed. Daar stond tegenover dat aan de borging van een zorgvuldige dienstverlening onvoldoende aandacht werd besteed en dat dit ondanks vele kritische opmerkingen van zowel DNB, de AFM, de IAD als E&Y niet of althans te beperkt verbeterde.
- 10.7.12 De onderbezetting dan wel overbelasting deed zich niet alleen voelen op het niveau van de RvB, maar ook bij bepaalde stafafdelingen. Sleutelposities op de afdelingen IAD, Compliance en Risk Management waren onvoldoende bezet. Daarnaast werd er vanuit de ondersteunende commissies (ALCO, CORC en KC) niet gestructureerd gerapporteerd aan de RvB. Een beheerste en integere bedrijfsvoering was (ook) hierdoor niet gewaarborgd. DSB Bank bleek dan ook niet in staat om (tijdig) regelgeving betreffende de financiële dienstverlening te implementeren, en haar organisatie daarop naar behoren in te richten. De herhaaldelijk geconstateerde gebreken in het adviestraject hebben slechts incidenteel – vooral in de eindfase – tot wijzigingen geleid.

- 10.7.13 Het bewustzijn binnen DSB Bank ten aanzien van zorgplicht en compliance was te beperkt. Compliance was te zeer verweven met de commercie. De prudentiële risico's die hiervan het gevolg waren, werden door de RvB onvoldoende onderkend. Ook de klachtregistratie en -afhandeling voldeden niet aan de daaraan gestelde eisen. Klachten werden niet adequaat geregistreerd en gerapporteerd en bij de RvB bestond hier onvoldoende aandacht voor. Klachten werden door de RvB – ten onrechte – veelal als incidenten en later als een communicatieprobleem beschouwd. Wanneer het onvermijdelijk was, werden klachten of claims op individuele basis geschikt. Naar werd meegedeeld, gebeurde dit uit coulance, maar in werkelijkheid werden schikkingen vooral getroffen om negatieve publiciteit of ongunstige uitspraken te voorkomen.
- 10.7.14 De organisatorische zwakte leidde in de periode 2008-2009 ertoe dat belangrijke zaken bleven liggen. Voorbeelden hiervan zijn de ontwikkeling van de – al sinds 2006 – door DSB Bank als noodzakelijk aangemerkte vernieuwing van het verdienmodel en het vaststellen van een beleidskader voor de financiële relatie met DSB Beheer. Voorts werd erg lang gewacht met het opmaken en (laten) controleren van de jaarrekening 2008. DNB heeft deze (en andere) problemen en de oorzaken daarvan al in een vroeg stadium na de vergunningverlening onderkend, maar heeft nagelaten werkelijk in te grijpen. De benoeming van een stille curator heeft DNB op het laatste moment ingetrokken omdat Zalm tot CFO werd benoemd. Toen Zalm echter begin december 2008 vertrok op een moment dat DSB Bank fundamenteel verzwakt was, heeft DNB nagelaten toe te zien op de spoedige benoeming van een sterke CFO. Ook had DNB toen alsnog een stille curator kunnen benoemen. DNB heeft verder, hoewel daar voldoende aanleiding toe was, nagelaten formele maatregelen te treffen ter versterking van de governance. Zij heeft daarmee een aantal malen bedreigd, maar formele maatregelen werden herhaaldelijk slechts in algemene bewoordingen aan DSB Bank in het vooruitzicht gesteld, zonder hieraan nadere invulling, laat staan uitvoering te geven. Dit gebeurde ook niet toen bleek dat de RvB en de RvC te kennen gaven de kritiek op de governance deels niet concreet genoeg te vinden en deels niet te onderschrijven.
- 10.7.15 **De tweede constatering** van Curatoren is dat de invloed van Scheringa binnen DSB Bank door de vergunningverlening van 2005 is vergroot. Scheringa, die steeds de grenzen opzocht en te weinig terughoudendheid aan de dag legde bij het commercieel uitbaten van zijn bedrijf - vaak ten koste van de klanten, zoals hieronder beschreven - kon zo handelen vanwege de gebrekkige governance en organisatorische zwakte van DSB Bank. Hoewel dit door DNB werd onderkend, heeft zij nagelaten werkelijk en tijdig in te grijpen. Curatoren zien het gedrag van Scheringa, de gebrekkige governance en het niet, althans onvoldoende ingrijpen door DNB, als een belangrijke oorzaak van het faillissement.

#### Belang van de klant

- 10.7.16 De schendingen van haar bancaire zorgplicht door DSB Bank waren structureel van aard. De AFM heeft DSB Bank herhaaldelijk – vaak na langdurige onderzoeken – gewezen op gebreken in haar dienstverlening. De AFM heeft in bepaalde gevallen ook besloten tot het nemen van handhavingsmaatregelen. De AFM werd door de RvB als lastig ervaren en haar bevindingen werden vaak betwist of niet echt serieus genomen.

De kritische doch beperkt doortastende houding van de AFM heeft binnen DSB Bank niet geleid tot een structurele herziening van haar dienstverlening.

- 10.7.17 Het bestaan van de zorgplichtschendingen en de klachten daarover werden door DSB Bank niet voldoende serieus genomen. De klachtenadministratie voldeed niet aan de eisen. Een adequate risicoanalyse – mede gericht op de oorzaken van deze klachten – heeft niet plaatsgevonden. Er werden nauwelijks voorzieningen aangehouden voor het oplossen van klachten. Scheringa heeft in 2009 publiekelijk de indruk gewekt dat het aantal klachten lager was dan dit in werkelijkheid was. Pas na de hevige publiciteit over de klachten heeft DSB Bank in de zomer van 2009 een advocatenkantoor opdracht gegeven een zorgplichtaudit uit te voeren. Dat onderzoek is vanwege het faillissement niet afgerond.
- 10.7.18 DNB heeft in een onderzoek van mei 2006 onderkend dat de problemen met de zorgplicht een prudentieel risico voor DSB Bank opleverde. DNB heeft hier echter niets mee gedaan.
- 10.7.19 **De derde constatering van** Curatoren is dat de schendingen van de zorgplicht door DSB Bank, die al voor 2005 bestonden en daarna steeds meer manifest zijn geworden, structureel van aard waren en dat DSB Bank dit onderwerp nooit voldoende serieus heeft genomen. Dit is een belangrijke oorzaak van het faillissement. Curatoren zijn al eerder tot deze constatering gekomen, namelijk voordat zij in september 2011 een akkoord over de zorgplichtschendingen sloten met belangenorganisaties. DNB heeft het risico van de zorgplichtproblematiek onvoldoende in het toezicht meegenomen.

#### Het Verdienmodel

- 10.7.20 De rentabiliteit van DSB Bank daalde, doordat geen afscheid werd genomen van het steeds verder achterhaalde verdienmodel. Dat model liep vast, omdat het was gebaseerd op cross-selling van leningen en verzekeringsproducten waarbij de resultaten vooral gestuwd werden door de (eenmalige) provisie-inkomsten. De verdere aanscherping van de solvabiliteitseisen en het – mede vanwege de liquiditeitsbehoefte van DSB Beheer – beperkt beschikbare kapitaal bemoeilijkten de noodzakelijke groei van de kredietverlening. De ook door de RvB onderkende aanstaande wijzigingen in de regelgeving voor advisering en bemiddeling van financiële producten en de toenevende maatschappelijke kritiek op de hoogte van de koopsomprijsen en de daarmee gegenereerde verdiensten, hadden een sterk negatief effect op de provisie-inkomsten uit de bemiddeling van koopsompolissen. De verkoop daarvan viel uiteindelijk geheel stil. Het kostenniveau, dat in vergelijking tot andere banken te hoog was, was onder die omstandigheden niet meer te dragen. De RvB heeft te lang gewacht met het reduceren van deze kosten en met het omschakelen naar een nieuw verdienmodel.
- 10.7.21 De leiding van DSB Bank had zich al in 2006 (Noordwijk) en 2007 (Texel) gerealiseerd dat het verdienmodel binnen afzienbare tijd niet meer houdbaar zou zijn. Deze boodschap is in 2008 door Zalm herhaald. Desondanks zijn in de jaren 2006-2008 onvoldoende maatregelen genomen om tot een ander verdienmodel te komen. Integendeel, de nadruk bleef – mede vanwege de sterke liquiditeitsbehoefte bij DSB Beheer – liggen op cross-selling. Ook in 2008 werd nog ingezet op groei van de omzet in de lucratieve, maar op termijn niet meer houdbare, verkoop van koopsompolissen. Op het

moment dat daadwerkelijk werd overgegaan tot een beleidswijziging naar het verkrijgen van omzet uit de bemiddeling van polissen met maandpremies, was het vertrouwen in DSB Bank te zeer geschonden en was er onvoldoende financiële ruimte om de met die omschakeling gepaard gaande (tijdelijke) terugval in resultaten te kunnen dragen.

- 10.7.22 **De vierde constatering** van Curatoren is dat wijzigingen in regelgeving, klachten, maatschappelijke kritiek op de producten en dienstverlening van DSB Bank tot een nieuw verdienmodel noopten. Deze noodzaak was al in 2006 onderkend. Het nalaten maatregelen te treffen om tijdig tot een nieuw verdienmodel te komen, is een belangrijke oorzaak van het faillissement.

#### Relatie met DSB Beheer

- 10.7.23 De gebrekkige governance en organisatorische zwakte van DSB Bank kwamen sterk tot uiting in de relatie tussen DSB Bank en DSB Beheer. DSB Beheer was voor haar activiteiten voornamelijk afhankelijk van geldstromen (in de vorm van dividenduitkeringen en kredietverlening) uit DSB Bank. Vanwege de (zeer) omvangrijke leningen aan DSB Beheer en de fiscale eenheid met DSB Beheer, werd DSB Bank blootgesteld aan risico's die niet pasten bij een bankbedrijf en die DSB Bank bovendien niet kon beheersen.
- 10.7.24 Hoewel in de relatie tussen DSB Bank en DSB Beheer voortdurend sprake was van (potentieel) tegenstrijdige belangen, kende DSB Bank tot augustus 2009 nauwelijks formele waarborgen voor goede besluitvorming en handelen in het belang van DSB Bank. In de praktijk werd dan ook niet zorgvuldig met deze tegenstrijdige belangen omgegaan. Scheringa onthield zich niet van discussies en besluitvorming over onderwerpen of transacties waarbij hij aan de ene kant als CEO van DSB Bank was betrokken en aan de andere kant als directeur en aandeelhouder van DSB Beheer. Een bijkomend probleem was dat het door de RvC en DNB uitgeoefende toezicht zich in beginsel niet uitstreckte tot de activiteiten van DSB Beheer, waardoor het inzicht van de RvC en DNB in de financiële situatie van DSB Beheer te beperkt was. De RvB en de RvC beschikten niet over belangrijke informatie, in het bijzonder bij beslissingen waarmee de financiële positie van DSB Beheer werd geraakt, zoals de financiering van de verwerving van deelnemingen. Het is niet zeker of zelfs Scheringa en Neelissen op belangrijke beslismomenten wel voldoende inzicht hadden. Vastgesteld moet worden dat de jaarrekeningen van DSB Beheer pas zeer laat gereed zijn gekomen, waardoor deze bron van informatie niet beschikbaar was voor het opstellen van de jaarrekening van DSB Bank. Wel kreeg Scheringa regelmatig van Douma, de financieel directeur van DSB Beheer, updates van de steeds somber wordende liquiditeitsprognoses van DSB Beheer. Deze deelde Scheringa echter doorgaans niet met de leden van de RvB of de RvC.
- 10.7.25 DNB heeft medio 2008 wel geëist informatie te krijgen over de financiële positie van DSB Beheer. Van een gestructureerde informatievoorziening conform de eisen van DNB is echter geen sprake geweest, DNB heeft hierop niet ingegrepen. Op de wel ontvangen informatie heeft DNB weinig daadkrachtig gereageerd: de kredietrelatie met DSB Beheer is sinds de zomer van 2008 onderwerp van gesprek en correspon-



dentie geweest, zonder dat DNB in de ongezonde verhouding tussen de twee vennootschappen heeft ingegrepen.

10.7.26 Uiteindelijk leidde de verwevenheid met DSB Beheer tot een te hoge concentratie van kredietrisico's voor consumentenbank DSB Bank bij deze debiteur. DNB heeft niet of te laat maatregelen getroffen om het ontstaan tegen te gaan van een situatie waarin DSB Bank in feite werd gegijzeld door de financiële situatie bij DSB Beheer. De terugbetaalcapaciteit van DSB Beheer en de waarde van de geboden zekerheid bleken te beperkt en waren zonder sterk negatieve gevolgen voor alle betrokken ondernemingen van Scheringa niet uitwinbaar. Ten minste ten tijde van het opmaken en vaststellen van de jaarrekening 2008 bestonden voldoende aanwijzingen die hadden moeten leiden tot een zorgvuldige herbeoordeling van het kredietrisico van DSB Beheer op DSB Bank.

10.7.27 **De vijfde constatering** van Curatoren is dat de kredietrelatie en verwevenheid tussen DSB Bank en DSB Beheer geheel uit de hand zijn gelopen. Inclusief de vordering ter zake van belasting was de vordering op DSB Beheer uiteindelijk veel hoger dan een kwart van het eigen vermogen van de bank. Bij DSB Beheer ontstonden ernstige liquiditeitsproblemen toen zij van DSB Bank geen dividend of lening meer kon krijgen. Dit is voor de accountant van DSB Bank in de allerlaatste fase voor het faillissement, reden geweest bij DNB een melding te doen van een gevaarlijke ontwikkeling bij DSB Bank. De kredietrelatie met DSB Beheer is zo ook een belangrijke oorzaak van het faillissement van DSB Bank. DNB heeft niet adequaat gereageerd toen zij kennis nam van de opgelopen vordering van DSB Bank op DSB Beheer.

#### Jaarrekeningen

10.7.28 De jaarrekening moet – als geheel – een getrouw beeld geven van de balans en de winst- en verliesrekening over het betreffende boekjaar. Dat is primair de verantwoordelijkheid van het bestuur dat immers de jaarrekening opmaakt. Curatoren betwijfelen of de jaarrekening 2008 hieraan voldoet. Daarbij nemen Curatoren onder meer in aanmerking dat vraagtekens zijn te plaatsen bij de hoogte van de voorzieningen voor vorderingen op consumenten, het vrijwel ontbreken van voorzieningen voor zorgplichtschendingen, het ontbreken van enige voorziening voor de vordering op DSB Beheer en de wel erg zonnige kijk op de afloop van enkele fiscale kwesties. Ook de kwaliteit van de winst over 2008 roept vragen op, nu deze immers voor een belangrijk deel bestond uit eenmalige boekwinsten op ingekochte notes.

10.7.29 Was het derhalve niet vereist dat de RvB in de jaarrekening 2008 (bijvoorbeeld in de toelichting of bij de niet uit de balans blijvende verplichtingen) en in de persconferentie daarover op 23 juli 2009 aandacht besteedde aan de risico's en problemen waarmee DSB Bank toch onmiskenbaar kampte? Naast het belijden van vertrouwen in de toekomst, had toch ook door de RvB moeten worden gewezen op het feit dat een aantal kwesties en ontwikkelingen – waaronder ook de onduidelijkheid over het toekomstige verdienmodel – een significante invloed zouden kunnen hebben op het resultaat en het vermogen van de vennootschap.

10.7.30 **De zesde constatering** van Curatoren is dat hoewel wellicht ieder van de hierboven beschreven verwerkingen in de jaarrekening op zich toegelaten was, betwijfeld moet worden of de jaarrekening 2008 als geheel wel een getrouw beeld gaf. Dit is op zich

niet een belangrijke oorzaak van het faillissement, maar roept wel vragen op over de handelwijze van de RvB, de RvC en de AvA. De positie van E&Y als de controlerend accountant behoeft in dat verband nadere analyse en afweging.

#### Solvabiliteit en liquiditeit

- 10.7.31 De solvabiliteit van DSB Bank was in de periode 2006-2009 te mager wanneer rekening wordt gehouden met de steeds zwakkere financiële positie van DSB Beheer. Het ontbrak bij DSB Beheer aan mogelijkheden om vermogen bij te storten. Het vermogen van DSB Bank werd op peil gehouden door middel van bijzondere en eenmalige resultaten en in 2007 en 2008 door winstinhouding.
- 10.7.32 De door acquisities en kredietverlening door DSB Bank zelf gecreëerde concentratie van kredietrisico bij DSB Beheer, was naar haar aard ongebruikelijk, te omvangrijk, te risicovol en daarom onverantwoord. DSB Bank was slechts ingericht op kredietverlening aan consumenten. Voor kredietverlening aan bedrijven bestonden geen richtlijnen. Aan andere ondernemingen heeft DSB Bank niet of in zeer bescheiden mate geld geleend, behalve voor zover DSB Beheer daar baat bij had, bijvoorbeeld bij de financiering van de koper van een overtollig vliegtuig van DSB Beheer. De kredietverlening aan DSB Beheer, die in feite neerkwam op het terugleiden van kapitaal naar de aandeelhouder, en de oninbare belastingvordering – die immers in feite een vordering op DSB Beheer is – waren gezamenlijk uiteindelijk veel hoger dan een kwart van het eigen vermogen van DSB Bank.
- 10.7.33 De omvang van het eigen vermogen lag bovendien bij voortduring beneden de door de RvB in 2007 gestelde streefratio van 12%, dat volgens interne stukken eind 2008 zou moeten zijn gehaald. Het is onbegrijpelijk dat DNB er mee heeft ingestemd dat DSB Bank in 2009 interim-dividend uitkeerde voor zover het eigen vermogen boven 10,5% zou uitkomen, zeker wanneer men zich realiseert dat de solvabiliteit al vanaf 2008 door DNB als verhoogd risico werd aangemerkt. De kwaliteit van het toetsingsvermogen was laag en bestond voor het maximaal toegestane gedeelte uit achtergestelde leningen. Zoals uit de uitspraak van het CbB van juni 2011 volgt, hadden de achtergestelde leningen niet tot het Tier II vermogen mogen worden gerekend. Het toetsingsvermogen lag voortdurend onder de door DNB bedongen ratio en in 2009 zelfs onder het wettelijk minimum.
- 10.7.34 Hierbij dient te worden bedacht dat DSB Bank voortdurend de grenzen opzocht om de winst te maximaliseren. Door geen dan wel heel lage voorzieningen op te nemen voor belastingclaims en zorgplichtclaims en door een zeer actief incassobeleid met looncessies werden de voorzieningen voor verliezen op leningen gedrukt. Hoewel ieder van deze handelingen boekhoudkundig wellicht toelaatbaar was, moet uit het samenstel van deze handelingen toch worden afgeleid dat DSB Bank agressief was in haar pogingen een maximaal hoge winst te presenteren. Derhalve moet bij de beoordeling van het eigen vermogen worden bedacht dat DSB Bank weinig reserves voor tegenvallers aanhield.
- 10.7.35 De liquiditeit van DSB Bank was aanvankelijk voldoende, maar werd vanaf 2007 kwetsbaarder. In plaats van duurzame financiering door externe securitisaties werd DSB Bank steeds afhankelijker van spaargelden en van een ECB-faciliteit, die in beginsel was bedoeld om tijdelijke liquiditeitstekorten op te vangen. Deze vorm van li-

quiditeit is minder geschikt voor het opvangen van structurele verlaging van spaarsaldi. DSB Bank weigerde staatsgegarandeerde leningen aan te trekken die een meer bestendig karakter hadden.

- 10.7.36 **De zevende constatering** van Curatoren is dat DSB Bank wat betreft de solvabiliteit te scherp aan de wind heeft gezeild, door zoveel mogelijk winst te presenteren en niet alles op alles te zetten om de streefgrens van 12% te halen, maar al het vermogen boven 10,5% uit te keren aan DSB Beheer. Daardoor zijn onverantwoorde risico's genomen. De lening aan DSB Beheer en de kwaliteit van het toetsingsvermogen maakten de solvabiliteit nog zwakker. De zwakke solvabiliteit is een belangrijke oorzaak voor het faillissement. DNB is hier onvoldoende alert op geweest. De liquiditeit leek ruim, maar ook die positie is in 2009 onder druk komen te staan.

#### Externe omstandigheden

- 10.7.37 Een significante marktontwikkeling voor DSB Bank is ook de kredietcrisis die vanaf 2007 zichtbaar werd en in 2008 doorzette, nadat de val van Lehman Brothers een grote schok in de markten veroorzaakte. Scheringa heeft in de jaren 2008 en 2009 herhaaldelijk publiek gemaakt dat DSB Bank geen last van de kredietcrisis had. Die uitspraak is slechts ten dele juist. Negatieve gevolgen van de kredietcrisis waren de verliezen die DSB Leven en DSB Schade leden op *structured loans*, die door bepaalde *triggers* zakten. Om die reden konden deze verzekeraars in 2008 en 2009 minder dividend aan DSB Beheer uitkeren, wat de liquiditeitsnood bij DSB Beheer versterkte. Negatief was ook dat DSB Bank geen leningen meer tegen voldoende aantrekkelijke tarieven kon securitiseren. In de plaats daarvan verpandde zij de notes van interne securitisaties aan de ECB om beschikking te krijgen over een monetaire faciliteit. Ontvang DSB Bank bij een securitisatie de koopsom, bij de ECB ontving DSB Bank een lening met in principe een kortlopend karakter. Een positief gevolg van de crisis was dat de eigen notes die DSB Bank bij eerdere securitisaties had uitgegeven, door de crisis in waarde waren gedaald en door DSB Bank tegen een korting konden worden teruggekocht, waarbij DSB Bank het verschil als boekwinst noteerde, ook bij de meer riskante zogenaamde junior notes. Had DSB Bank dit niet gedaan, dan zou DSB Bank in 2008 veel minder winst en in het eerste half jaar 2009 in het geheel geen winst hebben behaald. DSB Bank heeft ook in zoverre geen last gehad van de crisis, dat zij in 2008 en 2009 veel spaargeld kon aantrekken. Alle banken werden toen voorzichtiger in de verstrekking van kredieten aan consumenten. Ook bij DSB Bank was dat het geval.

- 10.7.38 **De achtste constatering** van Curatoren is dat de kredietcrisis positieve en negatieve invloeden had voor DSB Bank. Niet gezegd kan worden dat deze crisis een belangrijke oorzaak van het faillissement is geweest. Wel maakte de kredietcrisis een toch al zwakke bank als DSB Bank extra kwetsbaar.

#### Publiciteit

- 10.7.39 DSB Bank was steeds zeer gevoelig voor publiciteit. DSB Bank had, afgezien van rente-inkomsten, weinig doorlopende inkomsten. Zij was in 2009 nog steeds sterk afhankelijk van provisies die bij afsluiten koopsompolissen eenmalig werden ontvangen en, op een kleine voorziening na, direct als resultaat werden geboekt. Negatieve publiciteit zou een sterk negatieve invloed op de verkoop van financiële producten heb-

ben. In dat geval zouden de provisie-inkomsten ook sterk teruglopen. Zalm heeft daarvoor gewaarschuwd. Vanaf maart 2009 liepen de provisie-inkomsten ook daadwerkelijk terug.

10.7.40 Negatieve publiciteit zou ook een sterke toename in het opvragen van spaargeld kunnen veroorzaken. Dat gebeurde na de oproep van Lakeman op 1 oktober 2009.

10.7.41 **De negende constatering** van Curatoren is dat de negatieve publiciteit en de run op DSB Bank niet een oorzaak van het faillissement zijn geweest, maar werden veroorzaakt door gebrek aan vertrouwen in DSB Bank vanwege zorgplichtschendingen, die structureel van aard waren, terwijl klachten daarover niet adequaat werden opgelost.

#### De haircut en liquiditeitsvangnet

10.7.42 Toen DNB op 5 oktober 2009 besloot tot de 'haircut', stond DSB Bank er zeer slecht voor. Het is bepaald de vraag of DSB Bank toen nog had kunnen overleven. In de vroege ochtend van 5 oktober 2009 had DNB echter nog een convenant getekend met Scheringa, op grond waarvan hij zou terugtreden. Er leek toen hoop op een oplossing. Achteraf heeft DNB verklaard dat de vrees voor de effecten van zorgplichtclaims de belangrijkste reden was voor de 'haircut'. De omvang van de 'haircut' was echter, wanneer deze wordt afgezet tegen de bedragen die volgens schattingen van toen nodig waren om bestaande en denkbare zorgplichtclaims op te lossen, buitenproportioneel.

10.7.43 **De tiende constatering** van Curatoren is dat de 'haircut' door DNB nog steeds vragen oproept. DSB Bank was op 5 oktober 2009 echter als bedrijf uitgespeeld. Het had niet meer het vermogen om zelf de zorgplichtproblematiek op te lossen en de omschakeling naar een nieuw verdienmodel tot stand te brengen. Op zijn best was er nog een *run off* mogelijk geweest, maar daar was een liquiditeitsvangnet voor nodig. De 'haircut' betekende wel dat het vangnet aanzienlijk groter moest worden en dus moeilijker te realiseren was. De dagen na 5 oktober 2009 bleek het niet mogelijk met de grote Nederlandse banken en de Staat over een dergelijk omvangrijk vangnet overeenstemming te bereiken. De 'haircut' is echter niet een oorzaak van het faillissement, maar een gevolg van de onzekere situatie waarin DSB Bank zich inmiddels bevond.

#### Zachte landing

10.7.44 Een aantal van de in dit rapport geconstateerde omstandigheden zijn niet te beschouwen als een (directe) oorzaak van het faillissement. Wel zijn sommige van die omstandigheden van (grote) invloed is geweest in de aanloop tot het faillissement en op de afwikkeling. Ook heeft een aantal omstandigheden een "zachte landing", bijvoorbeeld een run-off-scenario met een liquiditeitsvangnet, bemoeilijkt of zelfs onmogelijk gemaakt. Bij een dergelijke zachte landing zou geen of minder schade voor de schuldeisers zijn ontstaan. Deze omstandigheden zijn onder meer het ontbreken van een voldoende inzicht in de zorgplichtproblematiek en de daarmee samenhangende risico's. In juni 2009 werden die risico's nog geschat op enkele miljoenen euro's, in oktober 2009 werden die risico's echter geschat op bedragen tussen € 26 tot € 400 miljoen. Ook de onduidelijkheid met betrekking tot de financiële toestand van DSB Beheer schiep grote onzekerheid. In juni 2009 werd hier geen enkele voorziening voor

nodig geacht, op 5 oktober 2009 zag de accountant van DSB Bank hierin echter een bedreiging voor het voortbestaan van DSB Bank. Een omstandigheid van een andere aard is de negatieve publiciteit en de oproep van Lakeman tot een run op de bank, die ook daadwerkelijk volgde. De tijd die toen resteerde om nog alternatieve scenario's te ontwikkelen werd daardoor verkort.

10.7.45 **De elfde constatering** van Curatoren is dat met name de onduidelijkheid over de financiële situatie van DSB Beheer, de onduidelijkheid over de (financiële) omvang van de zorgplichtrisico's, tegen de achtergrond van de tijdsdruk die was ontstaan door de publiciteit en de run op DSB Bank, het vinden van een alternatief voor een faillissement in zeer ernstige mate hebben bemoeilijkt.